د عباداتو فلسفه
یا
اسلامي عبادت پیژندنه

تألیف:
استاد عبدالظاهر داعی
د کابل پوهنتون در شرعیاتو د پوهنحی استاد

۱۳۹۱ ش = ۱۴۳۳ ق = ۲۰۱۲ م

د کتاب نوم:	د عباداتو فلسفه یا اسلامي عبادت پېژندنه
د کتاب اصلي نوم:	فلسفه و حکمت‌های عبادات در اسلام
لیکوال:	استاد عبدالظاهر داعی
موضوع:	نور عقیدوي مسائل (ایمان، جبر، اختیار، قضا او قدر، مهدی، انسان، شیطن، پیرۍ، فرشتی او...)
د چاپ شمیر:	لومړي (دیجیتال)
د چاپ تاریخ:	سلواغه ۱۳۹۵ هـ ش - جمادي الأول ۱۴۳۸ هـ ق
سرچینه:	

دا کتاب د عقیدې د کتابخانې سایت نه داونلود شوی دی.

www.aqeedeh.com/pa

برښنا لیک: **book@aqeedeh.com**

د موحدینو ګروپ ویب پاڼو

www.mowahedin.com	www.aqeedeh.com
www.videofarsi.com	www.islamtxt.com
www.zekr.tv	www.shabnam.cc
www.mowahed.com	www.sadaislam.com

په عقیدې سایت کې ددغه کتاب خپرول، دهغه د ټولو محتواوو سره دسایت د همغږۍ په معنا نه ده.

مجموعه موحدین

contact@mowahedin.com

بسم الله الرحمن الرحیم

نیو لیک

نیو لیک... أ

سریزه ۱

لومړی فصل: اسلامی عبادت پیژندنه ۴

ولی عبادت پیژندنه لولو؟ ٤

اول: د عباداتو په هکله د احکامو پیژندل:.............. ٤

دویم: د اصلی عبادتونو پیژندنه له جعلی عبادتونو څخه: ٥

الف: د موسیٰ عليه السلام د لارویانو ستونزه:........................ ٥

ب: دعیسیٰ عليه السلام د لارویانو د بې لارې علت:..................... ٦

ج: د ابراهیم او اسماعیل علیهم السلام د لارویانو دبی لارئ علت:.. ٦

۱- د عبادت په شکل کې تغیر راوړل:............................ ٦

۲- په لباس کې تغیر راوړل:... ٧

۳- په دینی رهبرۍ کې تغیر: ٨

۴- د خالق ذات په صفاتو کې تغیر:.................................. ٨

دریم: د عباداتو هدف پیژندنه: ٩

څلورم: د عبادت د مستحق پیژندنه: ٩

پنځم: د عباداتو د ډولونو پیژندنه: ٩

شپږم: د هر عبادت حکمت:... ٩

اوم: په انسان جوړونه کې د عباداتو رول پیژندنه: ١٠

اتم: د بدعتونو پیژندل: ١٠

نهم: د لومړیتوبونو پیژندل: ١٠

د اسلام مقدس دین کې دعبادت مفهوم... .... ١٥

عبادت په لغت کې:... ١٥

عبادت په اصطلاح کي(): ۱۶
د عبادت عام تعریف: ۱۷
۱- عبادت هر ظاهري او باطني عمل دی: ۱۷
۲- دچا یا کوم شی مقابل کې: ۱۷
۳- مقابل ذات ته دعظمت قصد: ۱۷
۴- د خپلې بندګۍ او ذلت اظهار: ۱۸
۵- د اجر او ثواب د حاصلولو لپاره ترسره کیږي: ۱۹
۶- په حلال او حرام، ښه او بد کې د چا قانون تطبیقول: ۱۹
۱- د ټولو امرونو پر ځاي کول: ۱۹
۲- له ټولو ممنوعاتو څخه ځان ساتنه: ۲۱
۳- په قرآن او سنتو کې ثابت دي: ۲۳
٤- په هغه کې اللهﷻ ته د ذلت او خواري نیت وي: ۲۳
د عبادت حقیقت: ۲۳
الف: د انسان نفس کې د عبودیت د معنی استقرار: ۲۳
ب: یو خالق ته مخ اړونه: ۲٤
۵- د اللهﷻ محبت: ۲٤
۶- د اللهﷻ رضایت: ۲٤
دعبادت او عدم عبادت ترمنځ فرق: ۲۹
په اسلام کې د عبادت د لمنې پرخوالی: ۳۰
اللهﷻ ته د عبادت خاص کول ۳۱
د قرآن کریم دلیلونه: ۳۱
د قریشې مشرکینو ددعا څرنګوالې: ۳۷
الف: د عالم اسباب استغاثه: ۳۸
بـ : په ما فوق الاسباب عالم کې استغاثه: ۳۸
په پناه غوښتلو کې دقریشی مشرکینو عادت: ٤۱
د عباداتو اهداف ٤۶
دنیوي هدف: ٤۶
الف: جسد جوړونه: ٤۷

ب: روح جوړونه:.. ٤٧
ج: جامعه جوړونه: ٤٨
د ځمکې آبادي: ٤٩
اخروي هدف: ٤٩

دويم فصل: د اسلام مقدس دين کې د عباداتو ډولونه ٥١

اول وګړيز عبادتونه:..................................... ٥١
د وګړيزو عباداتو ډولونه ٥٢
فکري (قلبی) عبادتونه.................................... ٥٢
دفکري عباداتو ډولونه.................................... ٥٥
د کليسايي اعمالو د درولو پر وخت د کليسا عکس العمل:.......... ٦٤
ددغه نوي مسلمان ستونزې: ٦٥
مناظرې او کشيشانو سره خبرې اترې: ٦٦
فکري ګناهونه، يا هغه ويرسونه چې د حق د قبلولو مانع ګرځی ٨٥
بدنی او جسمي عبادت ٨٨
اول: ژبه ٨٩
دويم: غوږونه ٩٢
دريم: سترګي ٩٣
څلورم: لاسونه ٩٣
پنځم: پښې ٩٤
شپږم: ټول اعضا... ٩٤
له مالونو څخه په ګټه کې عبادتونه.......................... ٩٤
مال په لغت کې: ٩٥
مال په اصطلاح کې:....................................... ٩٥
اول: له وسايلو څخه استفاده................................ ٩٥
دويم: له پيسو څخه استفاده................................. ٩٦
د مال د حلال والی فورمول څه شي دي؟ ١٠١
١- سود:.. ١٠١
٢- حرام: ١٠١

٣- سحت: ١٠١
٤- غلول: ١٠٢
٥- مكروه: ١٠٢
٦- شبهه: ١٠٣
د مال مصارف په حلال ډول سره: ١٠٤
نفقه په لغت كې: ١٠٤
نفقه په اصطلاح كې: ١٠٤
دنفقى اسباب: ١٠٥
حرام مصارف: ١٠٥
اسراف په لغت كې: ١٠٥
اسراف په اصطلاح كې: ١٠٥
تبذير په لغت كې: ١٠٦
تبذير په اصطلاح كې: ١٠٦
د اسراف او تبذير ترمنځ فرق: ١٠٦
د اسراف حكم: ١٠٧
تقتير: ١٠٨
تقتير په اصطلاح كې: ١٠٨
دريم: د پيسو ساتل ١٠٩
څلورم: تجارت ١٠٩
دويمه برخه: اجتماعى عبادتونه ١٠٩
د اجتماعى عبادتونو پيژندنه: ١١٠
وګړيز او اجتماعى ډولونو ته د عباداتو تقسيم: ١١٠
د اسلامي عبادتونو فرق له غير اسلامى عبادتونو (ټولو اديانو) سره ١١٠
د اجتماعى عبادتونو اقسام ١١٤
اول: انساني روابط ١١٥
١- د كورنى د غړو ترمنځ روابط: ١١٥
٢- د دوستانو ترمنځ روابط: ١١٥
٣- د ګاونډي سره روابط: ١١٥

۴- د کوڅې، سرک او محلې له خلکو سره روابط: ١١٥
۵- د ناحيي او قريي له خلکو سره روابط: ١١٦
۶- د ښار او ولايت له خلکو سره اړيکې: ١١٦
۷- د نړۍ سره اړيکې: ١١٦
۸- له مستامنينو، ذميانو او لږ کيو سره اړيکې: ١١٦
۹- تعليمي اړيکې (تعليمي احکام) تعليمي عبادتونه:............ ١١٧
دريم: سياسي اړيکې............ ١٢٨
څلورم: وظيفوی اړيکي ١٢٨
الف:د وظيفې انتخاب ١٢٨
ب: وظيفه پيژندنه ١٢٨
ج: له استفاده اخيستنې څخه لرې والي............ ١٢٩
د: په وظيفه کې اخلاص ١٢٩
ه: د قوانينو طرحه ١٢٩
دريمه برخه: قانونی عبادات ١٣٠
د اسلام مقدس دين کې د قوانينو اقسام: ١٣١
آسماني قانون:............ ١٣٢
١ - قرآن کريم د قانون (شريعت) لومړي مصدر:............ ١٣٢
١ - اعتقادي احکام:............ ١٣٢
٢ - اخلاقی احکام: ١٣٢
٣- عملی احکام: ١٣٣
١ - د کورنۍ قانون:............ ١٣٣
٢ - مدنی قانون: ١٣٣
٣- د مرافعاتو قانون:............ ١٣٣
۴- د جزا قانون: ١٣٣
۵- د حکومت اساسی قانون: ١٣٤
۶- د ډيپلوماسی قانون: ١٣٤
۷- اقتصادی قانون:............ ١٣٤
٢ - د رسول الله ﷺ سنت د قانون (اسلامی شريعت) دويم مصدر:١٣٥

د فقهاوو په نزد د سنتو تعریف: ۱۳۸
۱- موکد سنتونه: ۱۳۸
۲- زواید سنت: ۱۳۹
۳- دامت اجماع د قانون (اسلامی شریعت) دریم مصدر دی، چې اجماع په لغت کې د عزم، قصد او اتفاق په معنی ده:............ ۱۳۹
۴- قیاس د قانون (اسلامی شریعت) مصدر:.................. ۱٤۰
د قیاس ارکان:.. ۱٤۰
وضعی قانون: ۱٤۱

دریم فصل: د عباداتو مختلفې فلسفې ۱۴۲

۱- د اسلام مقدس دین کې د ۲۴ ساعته عباداتو فلسفه:.......... ۱٤۳
۲- د عبادت او معرفت ترمنځ د اړیکو فلسفه: ۱٤٥
۳- د عبادت د قبولۍ اورد فلسفه:............................ ۱٤۷
د پاکۍ په اساس وي: ۱٤۷
۱- هغه پاکي چې یو شي ذات سره تعلق لري:.................. ۱٤۸
۲- هغه پاکۍ چې د استفادې له اسلوب سره تعلق لري: ۱٤۹
۳- هغه پاکي چې د یو شي له قیمت او د لاسته راوړلو څرنګوالي پورې تعلق لري ۱٤۹
اول شرط: د هغه شي په ذات کې د پاکۍ او د استفادې د قابلیت شرط ۱٤۹
دویم شرط: اسلوب کې دپاکۍ شرط ۱٤۹
الف: د لاسته راوړلو اسلوب ۱٤۹
ب: دتیارولو اسلوب.. ۱٥۰
ج: د استعمال او مصرف کولو اسلوب........................ ۱٥۰
دریم شرط: دقیمت د پاکۍ شرط........................ ۱٥۰
څلورم شرط: په استفاده کوونکی شخص کې د پاکۍ شرط........ ۱٥۱
الف: دیوې حرامې مړۍ په خوړلو سره د څلویښت ورځو عبادت نه قبلیدل.. ۱٥۱
ب: د حرام خور دعا نه قبلیږي.. ۱٥۲

ج: هغه جسم چې له حرامو تغذیه شی د دوزخ په اور سوزیږی ... ۱۵۳
د: دیو خرما په اندازه حلاله صدقه د غره په شان ګرځي............ ۱۵۳
هـ: هغه امور چي هغې کی شک دی انسان په حرامو کې مبتلا کوي
.... ۱۵٤
نجات په څه کې دي:.. ۱۵۵
الف: حلال خوراک.. ۱۵۵
ب: د فرایضو ادا.. ۱۵۵
ج: د نبی کریمﷺ پیروي.. ۱۵۵
د اخلاص په اساس وي.. ۱۵۵
د قرآن او سنتو مطابق وي ۱۵٦
۴- د علم دتعلیم او د الله د ذکر د مجلسونو فلسفه:............... ۱۵۷
الف: ملایک د هغوی ترځنګ را ټولیږي ۱۵۸
ب: پدغسي مجلس کې الهی رحمت ددې مجلس ټول اشتراک کوونکی پوښي ۱۵۸
ج: پدغسي علمی مجلسونو کې د شرکت کوونکو لپاره یو رنګ قلبی راحت او سکون حاصلیږي ۱۵۸
د: د دغسې مجلسونو لوی شرف د اللهﷻ په نزد ددغو اشخاصو یادیدل دي، او هغه هم د اللهﷻ په ژبه........................ ۱۵۸
۵- د اللهﷻ عبادت کې د حساب ورکولو فلسفه: ۱۵۹
۶- د منفعتو د جلبولو فلسفه: ۱۵۹
۷- د شکر فلسفه (شکر د حق شناسی مهمترین مظهر):.......... ۱٦۰
الف: د ژبی د شکر ادا کونې لپاره........................ ۱٦۱
ب: د فکر د شکر ادا کونی لپاره........................ ۱٦۱
ج: د لاسونو د شکر اداکونې لپاره ۱٦۱
د: د پښو د شکر اداکونی لپاره........................ ۱٦۱
ه: دسترګو د شکر ادا کونی لپاره........................ ۱٦۱
۸- د احوالو او اعمالو د مطابقت فلسفه:........................ ۱٦۲

۹- د عباداتو د زوال فلسفه: ۱٦٤
الف: د ميوې د خارجي برخې ګنده کيدل ۱٦٥
ب: د ميوې دداخلی برخی ګنده کيدل ۱٦٥
۱۰- د عبادت د اتقان فلسفه: ۱٦٦
۱۱- دنيا د اخرت کښت دی ددې فلسفه: ۱٦٦
۱۲- د کاملې عبادت پيژندنې فلسفه: ۱٦۷
۱۳- د اسلام مقدس دين او نورو ټولو دينونو کې د عباداتو د اختلاف فلسفه: ۱۷۱
۱۴- دعباداتو د حکمت فلسفه: ۱۷۲
الف: د فطری امورو دليل ۱۷۲
ب: د يقين په اساس د څه امورو دليل ۱۷۳
ج: د عقل سره موافقو امورو دليل ۱۷۳
۱۵- د دری ګونو اړيکو فلسفه: ۱۷٤
الف: له خالق سره د انسان ارتباط ۱۷٤
ب: له خپل ځان سره د انسان ارتباط ۱۷٤
ج: له ټولنې سره دانسان ارتباط ۱۷٤
۱٦- بنده ته د عبادت د منفعت فلسفه: ۱۷٤
۱۷- د عبادت ترک د انسان د تسخيرولو لپاره د شيطان وسيله ده، ددې فلسفه: ۱۷٦
۱۸- د اخلاص فلسفه: ۱۷۹
۱۹- د دنيا د ترک، رهبانيت او ګوښه کيناستنې فلسفه: ۱۸۰
۲۰- له تکنالوژی وسايلو څخه ددعوت او عبادت لپاره استفاده:۱۸۳
۲۱- د ويرې او محبت فلسفه: ۱۸٦
خلورم فصل: لمونځ پيژندنه ۱۸۸
لمونځ په لغت او اصطلاح کې ۱۸۸
اسلام کې د لمانځه مرتبه: ۱۸۹

د لمانځه حقیقت:.. ۱۸۹
ظاهری حقیقت: ۱۹۰
د لمانځه د روح حقیقت:... ۱۹۰
دلمانځه د فرضیت دلایل:... ۱۹۲
له سنتو څخه دلیل: ۱۹۲
له اجماع څخه دلیل: ۱۹۳
د لمانځه ترک کوونکی حکم: ۱۹۳
د مومنانو د لمانځه فلسفه ۱۹۵
۱- له پروردګار متعال سره د خبرو کولو فلسفه:......................... ۱۹۵
۲- لمونځ له اللهﷻ سره د مخلوق دارتباط دوام: ۱۹۹
۳- له اللهﷻ سره دعهد او پیمان تجدید: ۲۰۰
۴- لمونځ الهی دربار ته د عاجزۍ او بنده ګۍ اظهار:.................... ۲۰۳
۵- اللهﷻ مخ اړول:... ۲۰۵
۶- په فحشا او منکر باندې له مبتلا کیدو څخه د ساتنې فلسفه:... ۲۰۵
۷- د متحرک قران فلسفه او له لمانحه سره د هغه ارتباط:......... ۲۰۷
۸- لمونځ په غیبو باندې له ایمان څخه وروسته د متقیانو اساسی صفت او د دین عملی بنیاد دي: ۲۰۷
۹- لمونځ د څو الهی او امرو فرمانبرداري:............................. ۲۰۸
۱۰- لمونځ د رب د شکر ګذارۍ نمونه: ۲۰۸
۱۱- لمونځ د رشد او کمال علامه: ۲۰۹
۱۲- د لمانځه په واسطه له اللهﷻ سره انس حاصلیږي: ۲۰۹
۱۳- په لمانځه سره د اللهﷻ د قرب حصول: ۲۱۰
۱۴- لمونځ د معنوي روحیې تقویت: ۲۱۰
۱۵- لمونح د وخت پیژنه او وسیله: ۲۱۱
۱۶- لمونځ ددین ستنه ده: ۲۱۱
۱۷- د محمدﷺ پیژندل له قبرو څخه: ۲۱۲
۱۸- لمونځ مومنانو ته یو لوی الهی نعمت: ۲۱۲

۱۹- لمونځ مومنانو ته د الهی غیبی خزانو افتتاحیه ده:............۲۱۳
۲۰- لمونځ انسان خپلې ټولنې سره کړي: ۲۱٤
۲۱- لمونځ د پیغمبرعليه السلام اخري وصیت:..............................۲۱۵
۲۲- لمونځ یواځنی او همیشنی عبادت:..................................۲۱۵
۲۳- په خاص ځای کې د لمانځه د فرضیت فلسفه: ۲۱۵
۲۴- لمونح د ټولو پرښتو د عبادت خلاصه:.............................۲۱۵
۲۵- لمونځ د مومنانو ترمنځ د عهد موجب دی: ۲۱٦
۲٦- لمونځ د توبی لار او نیکیو ته ګرځیدنه ده: ۲۱٦
۲۷- لمونځ په ځوانۍ کې د اللهجل جلاله د دوستۍ لپاره یوه لاره ده: ۲۱۷
۲۸- رکوع د پروردګار د تعظیم سر:....................................۲۱۹
۲۹- سجده د کمال بندګۍ نښه: ۲۲۰
۳۰- تشهد د اللهجل جلاله په وړاندې ناسته: ۲۲۱
د لمانځه د الفاظو معنا..۲۲۲
د جماعت لمونځ اود اسلامي ټولنې په جوړولو کې د هغې نقش:۲۳۵
۱- خالق ذات سره په رابطه پیدا کولو د لمانځه تاثیر: ۲۳۷
۲- د جماعت لمونځ تاثیر په فردي ژوند:...............................۲۳۷
الف: له الله سره ملاقات ۲۳۷
ب: د جماعت لمونځ د فرد او ټولنې ترمنځ پیوند...................۲۳۷
ج: د جماعت لمونځ د خدای د کور دعوت دي.......................۲۳۸
د: د جماعت لمونځ د ژوند د تنظیم لار...............................۲۳۸
ه: د جماعت لمونځ د زیات ثواب لار..................................۲۳۸
و: د جماعت لمونځ د اللهجل جلاله لاره کې د قدمونو زیاتوالي........... ۲۳۹
۳- د جماعت لمانځه تاثیر په اجتماعی ژوند: ۲۳۹
الف: د جماعت لمونځ د اجتماعي روابطو کلي.........................۲۳۹
ب: د جماعت لمونځ د مشکلاتو د حل وسیله ۲٤۰
ج: د جماعت لمونځ دصمیمت لار.......................................۲٤۰

د: دتهولو ترمنځ د مساوات اعلان پرته د وظیفو او څیروله نظر کې نیولو شخه.. ۲۴۱
۴- د جماعت د لمانځه صفونه د ملایکو د صفونو په شان دي: ...۲۴۲
۵- د لمانځه د نظام تاثیر دسیاسي ژوند په تنظیم کې:..............۲۴۲
الف: اسلام کې د رهبریت عالي صفات.............................۲۴۲
ب: اصلاحي هیات...۲۴۳
ج: اطاعت د اللهﷻ د اطاعت تر وخت ۲۴۴
د جماعت د لمانځه فضایل...۲۴۴
هغه قدمونه چې د جماعت خواته ځي ۲۴۵
د جماعت د لمانځه تاثیر د پل صراط په تیریدلو کې ۲۴۷
د لمانځه نه قبلیدل ۲۴۸
دوزخ ته د تارک جماعت داخلیدل....................................۲۴۸
دماسختن او سهار جماعت د ټولې شپې عبادت دی ۲۵۲
پنځم فصل: رمضان... ۲۵۴
رمضان په لغت او د اسلامی شریعت اصطلاح کې ۲۵۴
رمضان په لغت کې:..۲۵۴
رمضان د اسلامی شریعت په اصطلاح کې:..........................۲۵۵
صوم (روزه) په لغت کې: ۲۵۵
رمضان د قران عظیم الشان د نزول میاشت ۲۵۶
د فرد او جامعې په جوړولو کې د روژې نقش ۲۵۶
د انسان فردی شخصیت جوړولو کې د روژې نقش:................۲۵۷
الف: معنوي بخش کې..۲۵۷
۱- د تقوا حاصلول: ۲۵۸
۲- روحی تربیت: ۲۵۹
۳- اخلاقی تربیت:..۲۵۹
ښه اخلاق:..۲۶۰
عالی اخلاق: ۲۶۰

عالی (ممتاز) اخلاق: ۲۶۰
۴- د نفس تربیه او نفس مطمینه ته د هغه ارتقا: ۲۶۱
۵- ٪۱۰۰ درجې ته د ایمان ارتقا: ۲۶۲
۶- د خواهشاتو د مبارزې لپاره امادګي: ۲۶۲
۷- د کادر جوړولو لپاره ذوب کول: ۲۶۳
ب: په جسمي برخه کې ۲۶٤
د ټولنې په جوړولوکی درمضان نقش ۲۶٤
۱- اجتماعی برخه کې: ۲۶٤
۲- سیاسی برخه کې: ۲۶۵
۳- اقتصادی برخه کې: ۲۶۵
۴- فرهنګی برخه کې: ۲۶۶
د روژې او رمضان فلسفی ۲۶۶
۱- د فرصتونو فلسفه: ۲۶۶
۲- د رمضان د ثواب فلسفه: ۲۶۶
۳- د درې ګونو اړیکو کلکولو فلسفه: ۲۶۷
۴- د انسان جوړونی د کورس فلسفه: ۲۶۷
۵- د کاملې روزې فلسفه: ۲۶۸
الف: روزه لرونکی غوږ ۲۶۸
ب: روزه لرونکی ژبه ۲۶۸
ج: روزه لرونکی سترګي ۲۶۹
د: روزه لرونکی زړه ۲۶۹
هـ: روزه لرونکی نفس ۲۶۹
و: روزه لرونکی نفس ۲۶۹
۶- د دوزخ د دروازو او شیطان تړلو فلسفه: ۲۷۰
۷- د رحمت د لسو (۱۰) ورځو فلسفه: ۲۷۱
۸- د مغفرت د لسیزې فلسفه: ۲۷۲
۹- دوزخ څخه د ازادۍ دلسیزې فلسفه: ۲۷۲
۱۰- د آسمان د دروازو خلاصیدلو فلسفه: ۲۷۲

١١- د روزه لرونکی د خولې دبوی فلسفه:........................ ٢٧٣
١٢- د رمضان د عمرې فلسفه:... ٢٧٣
١٣- دقدر د شپو فلسفه:.. ٢٧٤
١٤- دریان فلسفه:... ٢٧٤
١٥- د قران کریم د نزول د شکر فلسفه:............................ ٢٧٥
١٦- د روزې د کیدلو او قبول فلسفه:.............................. ٢٧٥
١٧- د رمضان د حقیقت د درک فلسفه:............................ ٢٧٦
د رمضان مبارکې میاشت فضایل.................................. ٢٧٦
د روژې د احکامو په هکله پوښتنه................................. ٢٧٨

شپږم فصل: د زکات فلسفه.. ٢٨٩

زکات د اسلامي شریعت په لغت او اصطلاح کې:.................... ٢٨٩
زکات په لغت کې:... ٢٨٩
زکات په اصطلاح کې:.. ٢٩٠
د زکات حکم:.. ٢٩٠
د اجماع دلیل:... ٢٩٠
د زکات نقش:.. ٢٩٠
١- د زکات نقش دفرد په جوړولو کې:................................ ٢٩٠
٢- د انسانی ټولنې جوړولو کې د زکات نقش:....................... ٢٩١
الف: اجتماعی برخه کې.. ٢٩٢
ب: سیاسی برخه کې.. ٢٩٣
ج: اقتصادی برخه کې.. ٢٩٤
د عمر بن عبد العزیز رضي الله عنه خلافت د اسلامي اقتصاد نمونه.......... ٢٩٤
د: فرهنګی برخه کې.. ٢٩٤
د زکات فلسفې:... ٢٩٥
١- د غنیانو سره د مالونو دنه ذخیره کیدلو فلسفه:.............. ٢٩٥
٢- دبی وزلو د حقوقو د حفاظت فلسفه:............................ ٢٩٥

۳- د مالونو نفقه کول ددین مهمترینه برخه ده ددې فلسفه:.........۲۹۶
۴- د زکات د نظام تطبیق د اسلامی حکومت وظیفه ده: ۲۹۶
۵- زکات د مومنانو د کامیابۍ یوه علامه: ۲۹۸
۶- زکات له الله ﷻ سره د انسان د محبت اندازه ثابتوی: ۲۹۹
۷- زکات د بخل له صفت څخه د انسان د پاکولو وسیله: ۲۹۹
۸- د مال د نعمت شکر په زکات سره ادا کیږي: ۲۹۹
اووم فصل: د حج فلسفه ۳۰۰
حج په لغت او د اسلامی شریعت په اصطلاح کې.......................۳۰۰
حج لغت کې:..۳۰۰
حج په اصطلاح کې:...۳۰۰
د حج حکم:..۳۰۰
له قران کریم څخه دلیل: ۳۰۰
له اجماع څخه دلیل: ۳۰۱
د حج نقش:..۳۰۱
۱- د فرد جوړونه کې د حج نقش: ۳۰۱
۲- دحج سیاسي نقش: ۳۰۳
۳- د حج اقتصادی نقش: ۳۰۵
٤- دحج فرهنګی نقش: ۳۰۶
د حج فلسفه...۳۰۷
۱- سپین لباس:..۳۰۷
۲- د حج اخلاقي فلسفه:..۳۰۷
د اسلام مقدس دین درې مهم اساسات لري..........................۳۰۸
۳- د قربانۍ فلسفه: ۳۰۹
الف: قربانی د باورونو رمز ۳۰۹
ب: قربانی د هابلیانو دپیژندلو درس ۳۱۰
ج: قربانی له ابراهیم عليه السلام سره اړیکه................................۳۱۰

د: قرباني د اسماعيلعليه السلام ياد، ياد قرباني شوي (نفس) قرباني كيدل ٣١١
هـ: قرباني د ابن الذبيحتين ياد........................... ٣١٢
٤- د ابراهيمعليه السلام خليل الله د ياد فلسفه: ٣١٣
٥- د صفا او مروا ترمنځ د سعی فلسفه: ٣١٨
٦- دقرباني فلسفه: ٣١٩
٧- د بيت الله د نوم ايښودلو فلسفه: ٣١٩
د ملتونو د اتحاد جهاني اعلاميي فلسفه: ٣٢١
د طواف فلسفه: ٣٢١
د زمزم فلسفه: ٣٢٢

اتم فصل: دستر عورت او حجاب فلسفه ٣٢٤

حجاب په لغت او د اسلامی شريعت په اصطلاح کې:............٣٢٤
دالهی احکامو د شرح لپاره بايد اسلامی عالمانو ځخه وپوښتو: ..٣٢٩
١- سترګی پټونه:..٣٣٠
٢- د شرمګاه حفاظت: ٣٣١
٣- زياته پاکي: ٣٣١
٤- د دوی له کارونو ځخه د اللهجل جلاله خبرتيا: ٣٣١
٥- زينت: ٣٣٢
٦- الا ما ظهر منها:..٣٣٢
٧- بخمرهن:..٣٣٢
٨- جيوب:..٣٣٣
٩- ځينو خپلوانو ته استثناء: ٣٣٣
د دوه دروغجنو شبهو رد ٣٣٣
عورت په لغت او د اسلامی شريعت اصطلاح کې:............٣٣٥
عورت په لغت کې: ٣٣٥
عورت په اصطلاح کې:..٣٣٥
دنارينه او زنانه د عورت اندازه..٣٣٥

۱- د نارینه عورت له نارینه سره: ۳۳۷
۲- د زنانه عورت له زنانه سره: ۳۳۷
۳- د نارینه عورت له پردیو سړیو سره: ۳۳۷
۴- د مسلمانې خوینديې عورت له سړیانو سره: ۳۳۷
دښځو او نارینه و د لباس شرطونه ۳٤۰
د لباس عمومي شرایط ۳٤۱
۱- نازک نه وي: ۳٤۱
۲- لنډ نه‌وي: ۳٤۲
۳- چسپ نه‌وي: ۳٤۳
خصوصی شرایط ۳٤۳
۱- له جذابه رنګونو لرې والي: ۳٤۳
۲- بوټونه یې اواز ونلري: ۳٤۳
۳- له عطرو دې استفاده نکوي: ۳٤۳
یو ډیر مهم حدیث ۳٤٤
دستر عورت او حجاب ترمنځ فرق ۳٤۵
د حجاب ارتباط جنسیت سره دی نه له انسانیت سره ۳٤۷
د بی‌حجابۍ دعوتګران ۳٤۹
د انسان دوه بعدي خلقت: ۳۵۳
لومړي قسم: روحانی مخلوقات (پرښتې) ۳۵۳
دویم قسم: حیوانی مخلوقات (حیوانات) ۳۵۳
دریم قسم: انسانان ۳۵۳
د حجاب اړیکې د ښځو له ازادي سره ۳۵٦
لباس د سړیانو وقار ۳۵۸
له طلا او وریښمو څخه استفاده ۳٦۱
له نورو سره مشابهت ۳٦۱
له غیر مسلمانانو سره په لباس کې مشابهت ۳٦۲
د دوی دیني او مذهبی لباس: ۳٦۲

د غیر مسلمانانو فرهنګی لباس: ٣٦٢
لعنتی ښځې او سړي ٣٦٣
د ستر او حجاب په هکله بی تفاوتی د هلاکت سبب کیږي.......٣٦٤
١- دیوې ښځې ترمخ د کوم ماشوم لوییدل داد هغه محرم نه جوړوي: ٣٦٥
٢- د رقابت په اساس ستر او حجاب: ٣٦٦
٣- خورلڼه: ٣٦٦
٤- د زړه پاکی اړیکې له بی حجابۍ سره: ٣٦٩
حجاب په غربی هیوادونو کې ٣٧٠
یوه ایراني نجلۍ ٣٧٠
المانی خویندې میندې له اسلامی نومونو سره.........................٣٧١
یو اروپایي هیواد کې با حجابه خویندې میندې ٣٧٢
د ازادۍ او بی بندو بارۍ ترمنځ فرق ٣٧٣
ایرانۍ نجلۍ په آلمان کې توبه کوي او حجاب اغوندي: ٣٧٨
نهم فصل: بدعت پیژندنه (په دین کې نوی شی پیدا کول)...................... ٣٨٠
د فصل سریزه ٣٨٠
عبادت که بدعت: ٣٨١
بدعت په لغت او اصطلاح کې.....................................٣٨٣
جایز نوښت ٣٨٥
الف: د ژوند وسایلو کې نوښت او بدعت ٣٨٥
ب: دیو سنت په ژوندي کولو کې بدعت او نوښت.........................٣٨٥
ج: د ژوند په سیستم کې بدعت او نوښت ٣٨٨
د بدعت پیژندلو قواعد ٣٩٠
اوله قاعده: هر عمل او عبادت چې په کوم دروغجن حدیث استدلال وکړي ٣٩٠

دویمه قاعده: هر عمل او عبادت چې په شخصی نظر او خواهشاتو استدلال کوي ۳۹۰
دریمه قاعده: هر عمل او عبادت چې صحابه تابعینو او تبع تابعینو ترک کړی وي.. ۳۹۱
څلورمه قاعده: یو عمل عبادت ګڼل چې شریعت کې عبادت نه وي ۳۹۱
پنځمه قاعده: په نامشروعو شیانو عبادت کول ۳۹۱
شپږمه قاعده: د عبادت شکل تغیرول ۳۹۱
اوومه قاعده: د عام عبادت خاص کول ۳۹۲
اتمه قاعده: په یو عبادت کې زیادت او افراط ۳۹۲
نهمه قاعده: خپل علم او عقل له قران څخه غوره ګڼل...............۳۹۲
لسمه قاعده: مذهبی تعصب...۳۹۲
یوولسمه قاعده: په قران او حدیث کې دجاهلانو او غیر متخصصینو پیروي...۳۹۳
دولسمه قاعده: هغه اعتقادات چې له رسول کریمﷺ او صحابه و څخه نقل شوی ندي...۳۹٤
دیارلسمه قاعده: اسلامی عقیده کې فلسفی افکار داخلول...........۳۹٤
څوارلسمه قاعده: په هغو الهی صفاتو او ذات کې بحث کول چې بشر ته یې پیژندل مشکل دي ۳۹٤
پنځلسمه قاعده: انسان پرستی او یو شخصیت ته تعصب...........۳۹۵
شپاړسمه قاعده: دیني امورو کې نظر یي ورکول...................۳۹٦
اوولسمه قاعده: له کفارو متاثر کیدل یا ورسره مشابهت ۳۹٦
اتلسمه قاعده: د بدعت او ګناه امورو کې د علماوو اشتراک.........۳۹٦
نولسمه قاعده: په ضعیفو احادیثو اعتماد ۳۹٦
شلمه قاعده: د منطقي فرهنګ او عادات عبادت ګڼل ۳۹٦
یویشتمه قاعده: د عوامو کارونو کې د علماو بی تفاوتی ۳۹٦
سیئه بدعت (بد او ناروا بدعت) ۳۹۷
۱- د یو نوې عقیدې اختراع:......................................۳۹۸

الف: د خدای د ځوی نیولو بدعت........................ ۳۹۸
ب: الله ﷻ د واسې لټولو بدعت ۳۹۸
ج: له الله ﷻ څخه پرته د (استعانت) کمک غوښتلو بدعت......... ۴۰۰
د: د ونو دريشو د مقدس ګڼلو بدعت ۴۰۰
ه: مخلوق د رکوع او سجدې کولو بدعت........................ ۴۰۱
و: زيارتونو ته د قربانۍ وړلو بدعت ۴۰۱
ز: د زيارت د لنګر ګرمولو بدعت ۴۰۱
ج: د دروازو، ديوالونو، قبرونو او غيره ښکلولو بدعت............. ۴۰۲
ط: د مراد پوره کيدو لپاره د قلف کشولو بدعت........................ ۴۰۲
ی: د قبرونو د خاورو خوړلو بدعت ۴۰۳
ک: مړو ته د حيواناتو ذبح کولو بدعت........................ ۴۰۳
د سپند کولو بدعت ۴۰۳
ل: د مريو مقدس ګڼلو عبادت ۴۰۳
م: د ممیز نخودو بدعت ۴۰۵
نک د نذر لپاره دماشومانو د ويښتو پريښودلو بدعت: ۴۰۶
۲- د نوي عبادت اختراع: ۴۰۶
الف: د الهاک بدعت........................ ۴۰۶
ب: د جشنونو بدعت........................ ۴۰۶
ج: د مخصوصو ورځو بدعت ۴۰۷
د: د سمنک بدعت: ۴۰۸
د خوړې شعلي بدعت: ۴۰۹
د ديکچي بدعت: ۴۰۹
په قبرونو د شمعې بلولو بدعت: ۴۰۹
د اسلام په نوم د دنيا د ترک بدعت: ۴۰۹
زيارت ته د ناوې وړلو بدعت: ۴۱۰
۳- د جاهلانو فتوا ورکول او د شرعی حکم بدليدل په قومی حکم: ۴۱۰
۴- عبادت نوی سيستم يا نوې طريقه جوړول: ۴۱۴
اول: ځينو عباداتو کې مبالغه ۴۱۵

دوم: عبادات د منطقی د عنعناتو او رواج مطابق ادا کول........... ٤١٦
دریم: د خلکو د رضایت لپاره د عباداتو سیستم کې تغیر ٤٢٠
څلورم: په یو عبادت کې د عبادتونو خلاصه کول..................... ٤٢٢
٥- د عبادت د مفهوم تغیر په رواج او عنعنو سره: ٤٢٤
الف: د مهر بدلول په طویانه بانه.................................... ٤٢٤
ب: دنیمه نکاح بدعت.. ٤٢٦
د ګمراه کوونکو بدعتونو د انتشار اسباب ٤٢٦
١- تیزي او افراط: ٤٢٧
٢- د پردیو تاثیر:... ٤٢٨
٣- د پخوانیو کلتورونو تاثیر: ٤٢٨
٤- دیني احکاموته د فلسفی نظریاتو انتقال: ٤٢٩
٥- عقل په شرعی احکامو کې منځګړی ګرځول: ٤٣٠
٦- د یو بدعت په بل بدعت سره: ٤٣٠
٧- دسنتونو مخفی پاتې کیدل:.. ٤٣٠
٨- جهالت:... ٤٣١
٩- اسلامی شخصیتونو سره افراطی محبت:............................. ٤٣٢
١٠- د جاهلانو ته ددیني رهبرۍ تسلیمول: ٤٣٤
١١- مذهبی تعصب:.. ٤٣٥
١٢- د موضوعي احادیثو انتشار: ٤٣٦
١٣- په رواجي عبادتونو اصرار: ٤٣٦
١٤- دینی حقایقو سره احساساتی بر خورد: ٤٣٦
١٥- دنیوی منفعت طلبی او دینی تجارت: ٤٣٧
د بدعت پایلې او ضررونه ٤٣٧
لومړۍ برخه: په دین کې د بدعت منفی تاثیر.......................... ٤٣٨
الف: د اسلام ناقصه منل ٤٣٨
ب: د الیوم اکملت لکم دینکم آیت سره مخالف........................ ٤٣٨
ج: په پیغمبر باندې تهمت کول ٤٣٨

د: د پیغمبر د یو سنت له منځه وړل ۴۳۸
دویمه برخه: د بدعت منفی تاثیر پخپله بدعت کار کې ۴۳۹
الف: په عقیده کې فساد ۴۳۹
ب: عمل یې مردود وي.. ۴۳۹
ج: توبه یې نه قبلیږي... ۴۳۹
د: د پیغمبر له امت والي څخه ځان باسي ۴۳۹
ه: د پیغمبر له حضور څخه محرومیږي.............................. ۴۳۹
و: د هغو خلکو ډله کې راځي چې بی علمه په الله ﷻ باندې خبرې تړي
.... ۴۳۹
دریمه برخه: د اسلام انتشار کې د بدعت منفی تاثیر ۴۳۹
الف: د اسلام دښمنانو سره د اسلام مقدس دین په متهم کولو کې همکاري ۴۴۰
ب: د اسلام مقدس دین څخه د خلکو متنفر کول ۴۴۰
ج: بدعت د الله ﷻ او د پیغمبر د دوستۍ مخالف دي............. ۴۴۱

بسم الله الرحمن الرحیم

﴿وَلَقَدۡ بَعَثۡنَا فِي كُلِّ أُمَّةٖ رَّسُولًا أَنِ ٱعۡبُدُواْ ٱللَّهَ وَٱجۡتَنِبُواْ ٱلطَّٰغُوتَۖ فَمِنۡهُم مَّنۡ هَدَى ٱللَّهُ وَمِنۡهُم مَّنۡ حَقَّتۡ عَلَيۡهِ ٱلضَّلَٰلَةُۚ فَسِيرُواْ فِي ٱلۡأَرۡضِ فَٱنظُرُواْ كَيۡفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلۡمُكَذِّبِينَ ٣٦﴾ [النحل: ٣٦]

د مومن وګړی شخصیت هغه وخت کامل کیږی چی د عبادتونو حقیقی پیژندلو او د قرآنی لارښوونو او پیغمبرﷺ له طریقې سره مطابق د هغې په ادا کولو کی کوشش وکړی او ټول په پوره اخلاص سره ادا کړی.

مومن + د عبادتونو حقیقی پیژندنه (علم) + تقوا + اخلاص = کامل مومن.

ټول پوهان په هلاکت کې دی پرته له عمل کوونکو څخه پخپله پوهه باندی، ټول عمل کوونکی هلاک دی پرته له متقیانو.

ټول متقیان هلاک دی پرته له مخلصانو.

بناءً د نجات لاری ته د رسیدو لپاره لازم دی چې څلور شیان په نظر کې ونیسو:

علم + عمل + تقوا + اخلاص = کامل عبادت.

سریزه

الحمد لله القائل ﴿وَمَا خَلَقۡتُ ٱلۡجِنَّ وَٱلۡإِنسَ إِلَّا لِيَعۡبُدُونِ ٥٦﴾ والصلاة والسلام على رسوله محمد الذي عبد ربه حتى أتاه اليقين وعلى آله وأصحابه الطيبين الطاهرين ومن تبعهم باحسان إلى يوم الدين.

حمد او ثنا اللهﷻ ته ده چې مخلوقات يې د خپل عبادت لپاره پیدا کړل، او درود او سلام د هغه پر استازي محمدﷺ چې د ژوند تر اخري لحظو د يو پروردګار په عبادت باندې مشغول ؤ، او د (عبده ورسوله) لقب يې تر ټولو لوی صفت دی او د هغه په آل او اصحابو چې ټول د خپل پروردګار په عبادت سره د لوړو مرتبو خاوندان ګرځیدلي او همدارنګه په ټولو مومنانو چې د حق لاره يې د ژوند اساس ګرځولی، او هره ورځ يې (۸۶۴۰۰) ثانيې خپل عمر لکه د ثروت يونت ګڼلی، ټول الهي بانک ته استوي او په خپلو عبادتونو سره بریالیتوب او برلاسی تر لاسه کوي.

عبادت او پالنه د بشري فطرت په ژورو کې ریشې لري، انسان د معبود انس او د هغه د یاد په سیوري کې ارامتیا ته اړتیا لري، او د ستونزو او غمونو پر وخت د انسان یواځنۍ سرپنا او پټن ځای د پروردګار کبریایي در بار دی.

د اسلام په مقدس دین کې د عباداتو د فلسفې موضوع د هغو مهمو موضوعاتو له جملې څخه ده چې د اسلام په مقدس دین کې د عبادت د حقیقت پیژندلو لپاره، البته د اسلام له عقیدې پیژندلو وروسته د ډیر مهم رول لرونکې ده. ځکه الله متعال د انسان د خلقت او پیدایښت هدف عبادت بیان کړی دی.

يو مومن ته پکار ده چې لومړی د عبادت هدف باندې پوه شی، او بیا دې نقطې ته پاملرنه وکړئ چې عبادت د کوم ذات لپاره لایق دی. او دخپلې هغې معاهدې مطابق چې هره ورځ وایي (ایاک نعبد) خاص ستا عبادت کوو خپل

ځان د مشرکانو له صف څخه خارجوي او خپل عبادتونه فقط او فقط د اللهﷻ د ذات لپاره ادا کړي. او هر عمل چې عبادت نوميږي هغه صرف د اللهﷻ د رضايت په خاطر ادا کړي. دغه مومن ته ښايي چې لومړی د عبادت اقسام درک کړي، او د عبادت وختونه هم په ښه ډول سره وپيژني، او هر کله چې عبادت يواځې د الله متعال لپاره خاص دی. نو د عبادت په پيژندلو سره نه بايد هيڅ کار د الله متعال له ذات څخه پرته د بل چا لپاره ادا کړی شي.

هر عبادت ځانته خپله ځانګړې فلسفه لري، چې د هر يو د فلسفې پيژندل د هغه عبادت د ښه والي او سيي اداکولو لپاره ډير مهم رول لري، عبادتونه فقط ځينې ناستې او ولاړې ندي چې بې معنی او بې مفهومه ادا کړی شي، بلکه هر يو په وګړي، ټولنه، سياست، اقتصاد، او د انساني ژوند په ټولو اړخونو کې مهم اهداف او تاثيرونه لري، چی د هريو پيژندنه انسان د عبادت پيژندنې او خدای پيژندنې کمال ته رسوي.

هر عبادت په حقيقت کې د انسان جوړونې يو مکتب دی.

عبادتونه هغه تکليفونه دی چی هر تکليف يی د انسان د تشريف لپاره دی. عبادتونه انسان ذوب کوی او هغه د ګاڼې غوندی جوړوی. دغه انسان چی په عبادتونو سره ترې انسان جوړيږی يو کادر ګرځی چی کولی شی په اسلامی ټولنه کې ډير مهم رول ترسره کړی.ما ددی اثر د تاليف پر وخت هڅه او کوشش کړی ترڅو د مهمترينو اسلامی عبادتونو فلسفه په دقيقه او مفصله توګه بيان کړم، ترڅو محترم محصلين او هغه خلک چی دا کتاب مطالعه کوی د اسلامی عبادتونو پر حقيقت باندی اطلاع حاصله کړی او په پوره قناعت سره د پروردګارﷻ عبادت ته وروړاندې شی.

له الله متعال څخه دعا غواړم چی دغه ليکنه د بنده دنيکو عملونو څخه په خپل دربار کې قبوله کړی، د هغې اجر راته د آخرت په ورځ را نصيب کړی، او همدارنګه دعا کوم چی الله تعالی دې هغو کسانو ته چی د الهی احکامو مطابق ددې کتاب له محتوياتو څخه استفاده کوی هغه په عملی ډول سره په خپل ورځنی ژوند کې تطبيقوی، او يا هم خلکو ته د حق درسولو په هدف

دغه کتاب د خپلو دوستانو ترلاسه رسوی او ددې په نشر او توزیع کې برخه اخلی، د خپل رضایت په شرف سره نایل کړی.

﴿وَقُلِ ٱعۡمَلُواْ فَسَيَرَى ٱللَّهُ عَمَلَكُمۡ﴾.

والسلام علیکم ورحمة الله وبرکاته

عبدالظاهر داعی

لومړی فصل:
اسلامي عبادت پېژندنه

فصل کې شامل موضوع ګانې:

۱- ولې عبادت پېژندنه لولو؟

۲- د اسلام مقدس دین کې دعبادت مفهوم.

الف: عبادت په لغت کی.

ب: عبادت په اصطلاح کی.

۳- د عبادت او عدم عبادت ترمنځ فرق.

۴- الله تعال ته دعبادت خاص کول.

ولی عبادت پیژندنه لولو؟

له ټولو مخکی دا پوښتنه مطرح کیږی چی مونږ ولې عبادت پیژندنه لولو؟ د عبادت پیژندنی لوستل یو سلسله اهداف لری چی مهمترین یی:

اول: د عباداتو په هکله د احکامو پیژندل:

پدی کتاب کې هڅه او کوښښ کیږی چی مونږ هغه رښتینی عبادتونه وپیژنو چی قرآن کریم او در سول اللهﷺ سنتو بیان کړی دی. او له هغو کارونو څخه ځان وساتو چی ځینې خلک یی د عبادت په نوم، سره له ډیر اخلاص او محبت نه ادا کوی خو په قرآن کریم او سنتو کې کوم اصل نلری، ځکه چی:

الف: د حقیقی عباداتو په هکله احکام د اللهﷻ د رضایت لامل، او له ځانه جوړ شوی احکام د اللهﷻ د غضب لامل ګرځی.

ب: د حقیقی عباداتو په هکله احکام د انسان د شخصیت د رشد لامل ګرځی او انسان د نیکیو خوا ته وړی، او له ځانه جوړ شوی احکام د انسان د

اجتماعی شخصيت د کمزورتيا لامل ګرځی، د انسان او ټولنې ترمنځ فاصله پيدا کوی.

ج: د حقيقی عباداتو په هکله احکام ددې لامل ګرځی چی غير مسلمانان د اسلام مقدس دين سره علاقه پيدا کړی هغوی مسلمانان شی، ولی له ځانه جوړ شوی احکام داسلام له مقدس دين څخه د نورو د نفرت لامل ګرځی ددې پر ځای چی هغه مسلمانان شی، پر اسلام باندې خپل انتقادونه زياتوی او د اسلام په ضد خبرې کوی.

دويم: د اصلی عبادتونو پيژندنه له جعلی عبادتونو څخه:

د پيغمبرانو د لاروبانو له ټولو لويه ستونزه پدی خبره کی ده چی د زمانی په تيريدلو، د پيغمبر له عصره لری کيدلو، د شيطانانو په لاس وهنو، له رواجونو او رسمونو سره د خلکو علاقمندی، د توحيد او يو پالنې د دښمنانو برنامه ريزی اود پيغمبرانو د لاروبانو بی خبری سره دين او ددين حقيقی احکام هيريږی او ددې په عوض کې هغه څه په دين کې داخليږی چی له دين سره څه رابطه نلری. ولې ددين په نوم په هغه باندې عمل کيږی.

دلته د پيغمبرانو د لاروبانو څه ستونزې د بيلګې په ډول ستاسی په خدمت کې بږدو:

الف: د موسی عليه السلام د لاروبانو ستونزه:

پديکې د شک ځای نشته چی موسی عليه السلام له خپل ورور سره د توحيد عقيده خلکو ته تبليغ کوله، هغه پخپله يو موحد او يو پالونکی پيغمبر و، او هغه خلک چی د هغه لاروبان و، يو پالونکی مومنان ول، ولی د وخت په تيريدو د هغه لاروبانو د موسی عليه السلام لاره هيره کړه، او دبی لاری په لور يی مخ کړ، د دوی د بې لاری علت څه و؟

خپل ځانونه يی د الله تعالی محبوبان او زامن مقرر کړل او پدې بانه يی د نورو سپکاوی او توهين وکړ ﴿وَقَالَتِ ٱلۡيَهُودُ وَٱلنَّصَٰرَىٰ نَحۡنُ أَبۡنَٰٓؤُاْ ٱللَّهِ

وَأَحِبَّٰٓؤُهُۥ﴾(۱) [المائدة: ۱۸] د الله تعالی په وړاندی بې ادبی، د هغو صفاتو په بیانولو سره چې د الله تعالی له شان او عظمت سره لایق نه و، لکه ﴿وَقَالَتِ ٱلۡيَهُودُ يَدُ ٱللَّهِ مَغۡلُولَةٌۚ غُلَّتۡ أَيۡدِيهِمۡ وَلُعِنُواْ بِمَا قَالُواْۘ﴾(۲) [المائدة: ٦٤]

﴿وَقَالَتِ ٱلۡيَهُودُ عُزَيۡرٌ ٱبۡنُ ٱللَّهِ وَقَالَتِ ٱلنَّصَٰرَى ٱلۡمَسِيحُ ٱبۡنُ ٱللَّهِۖ ذَٰلِكَ قَوۡلُهُم بِأَفۡوَٰهِهِمۡۖ يُضَٰهِـُٔونَ قَوۡلَ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ مِن قَبۡلُۚ﴾(۳) [التوبة: ۳۱]

ب: دعیسیٰ‌ؑ د لارویانو د بې لارې علت:

د وخت په تیریدلو د شاوول طرطوسی (پولس) په نوم سره یو شخص را پیدا شو، دسیسه یی جوړه کړه او د تثلیث عقیده یی د خلکو په منځ کې رواج کړه، او دعوه یی وکړه چې پلار خدای، زوی او روح القدس وجود لری، دده په پیروۍ سره خلکو د توحید هغه عقیده هیره کړله چې عیسیٰ‌ؑ به خلکو ته تبلیغ کوله او د شرک عقیده یی اختیار کړله(٤).

ج: د ابراهیم او اسماعیل ﵉ د لارویانو دبی لارۍ علت:

حضرت ابراهیم‌ؑ چې یو موحد او یو پالونکی پیغمبر و او ځوی یی اسماعیل‌ؑ هم یو پالونکی پیغمبر و، هغوی د توحید عقیده خلکو ته تبلیغ کوله، خو پیروان یی داسې ول چې د وخت په تیریدو سره یی ابراهیمی توحیدی عقیده هیره کړه، شیطان د هغوی ترمنځ وسوسه واچوله او هغوی یی په فریب کارۍ سره له دې لارو بی لارې کړل:

۱- د عبادت په شکل کې تغیر راوړل:

۱- او وویلې یهودو او نصاراو مونږ د الله ځامن او دوستان یو.

۲- او وویلې یهودو د الله لاسونه تړلی دي، ودې تړل شي د دوی لاسونه او لعنت شوی دي پدې وینا.

۳- او وویلی یهودو عزیر د الله ځوی دی، او وویلی نصار ا او مسیح د الله ځوی دی، دا د دوی خبرې دي په خولې سره مشابهه کوي د هغو کافرانو له خبو سره چې دوی نه مخکې و.

٤-تاسی کولی شی د پولیس د دسیسو درد د تفصیل لپاره د همدی اثر د مولف د پنجاه دلیل رد مسیحیت لیکنې ته مراجعه وکړي.

قریشیانو د ابراهیمی عقیدی په اساس کعبه شریفه مقدسه ګڼله او د حاجیانو خدمت یی کولو هغوی خپل ځانونه با ایمانه اشخاص اود ابراهیمعليه السلام پیروان ګڼل، خو شیطان هغوی ته د هغوی په عبادت کې چک چکې او اشپلاق داخل کړ، بناءً کله چی هغوی غوښتل د کعبی په وړاندې لمونځ وکړی د خشوع، ارامتیا، تقوا او تواضع پر ځای به یی د خالق ذات په وړاندی په چک چکو او اشپلاقونو سره دغه عبادت ترسره کؤ. ﴿وَمَا كَانَ صَلَاتُهُمْ عِندَ ٱلْبَيْتِ إِلَّا مُكَآءً وَتَصْدِيَةً ۚ فَذُوقُوا۟ ٱلْعَذَابَ بِمَا كُنتُمْ تَكْفُرُونَ ۝٣٥﴾(1) [الأنفال: ٣٥] او هر کله چی عبادت له خپل اصلی شکل څخه ووځی او په عبادت کې چک چکې اشپلاق، سرنی، تبله، تنبور، رقص او غیره داخل شی، دغه عبادت ددین په خلاف کار باندې بدلیږی، او هغه لمونځ چی اللهجل جلاله توصیف کړی دی بالکل هیریږی. ځکه اللهجل جلاله فرمایی: ﴿قَدْ أَفْلَحَ ٱلْمُؤْمِنُونَ ۝١﴾ په تحقیق سره کامیاب شو مومنان ﴿ٱلَّذِينَ هُمْ فِى صَلَاتِهِمْ خَـٰشِعُونَ ۝٢﴾ هغه چې دوی پخپل لمانځه کې خشوع کوي ﴿وَٱلَّذِينَ هُمْ عَنِ ٱللَّغْوِ مُعْرِضُونَ ۝٣﴾ [المؤمنون: ١-٣] او هغه چې دوی له بیهوده کارو ځان ساتی.

تاسی کولای شی د لغوې په هکله له قران پوهانو او حدیث پوهانو علماو څخه وپوښتی چی لغوه څه شی ده؟

بناء د ابراهیمعليه السلام د عبادت او د ابوجهل د عبادت ترمنځ څه فرق و، د ابراهیمعليه السلام په عبادت کې خشوع، تواضع، ستر، شرم، او حیا وجود درلود، خود ابوجهل عبادت کی اشپلاق چک چکې، بربنډتوب او بی‌حیایی وه.

وګوره چې د لاری فاصله له کوم ځایه تر کوم ځایه ده.

۲- په لباس کې تغیر راوړل:

شیطان هغوی بی لاری کړل، او دایی ورته تلقین کړه چی د دوی لباس سیی ندی، ځکه نو سړیان باید د کعبی په وړاندې بربنډ عبادت وکړی. او

۱- او نه و لمونځ د دوی د بیت الله په وړاندې مګر چکچکې او اشپیلاق نو وڅکی عذاب په سبب ددې چې تاسې کفر کو.

ښځینه هم باید له تنګو او نازکو لباسونو سره له کوره راووځی، شیطان هغو شیطان صفته نارینه او ښځینه و ته تلقین کوی چی کله زړه پاک وی نو د لباس اغوستل او نه اغوستل کوم اهمیت نلری، او پدی شیطانی دسیسی سره دوی خپل زړونه د اصحاب کرامو او صحابیاتو له زړونو څخه پورته ګڼی، ښځو به لکه: بی بی عایشی، بی بی فاطمی، بی بی زینب او نورو ټولو حجاب مراعات کړ.

۳- په دینی رهبرۍ کې تغیر:

قریشیانو د وخت په تیریدو سره یو جاهل شخص چی ددینی رهبری صلاحیت یی نه درلوده او د توحید له احکامو څخه بې خبره ؤ، په رهبرۍ سره ونیو، د رحیق المختوم صاحب لیکی: تر دې چی د دوی په منځ کی د عمرو بن لحی په نوم سره یو شخص پیدا شو چی د خزاعه رئیس ؤ، هغه چی نیک کارونه کول، او خلکو ته به یی مصارف او صدقی ورکولی، او په دینی امورو حریص و، نو خلکو دی په همدې لحاظ دوست ګڼلو.

پدی ګمان چې دی یو لوی عالم او د خدایﷻ ولي دی، هغه شام ته سفر وکړ او ویی ولیدل چې د بتانو عبادت کوي، هغه له خپل ځان سره د هبل بت راوړ، او د کعبی په منځ کې یي کیښود، او خلک یی شرک ته راوبلل او خلکو هم د هغه خبرې ومنلې، او بیا وروسته ټولو خلکو د مکی د خلکو د خبرو چي هغوي یي د حرم اهل او ساتونکی ګڼل پیروی وکړله[۱].

۴- د خالق ذات په صفاتو کې تغیر:

وروسته له دې چې شیطان په خپلو برنامو کې بریالی شو او هغوی ته یی قناعت ورکړ چي بتان دکعبی په اطرافو کې ځاي پځاي کړی، نو داسې یي ورته تلقین کړه چې دا بتان د خدای پاک د مقربو او نیکو شخصیتونو سمبولونه دي، تاسې له دې لامله چې تور مخي او شرمیدلي یاست نشي کولي چي له الله پاک سره راز او نیاز وکړی.

۱- الرحیق المختوم، صفي الرحمن مبارکفوري، ص: ۳۳.

بناءً لومړی دوی ته راځی او دوي ته رکوع، سجده، قرباني او نذر کوی ترڅو دغه بتان تاسی د الله پاک دربارته نژدې کړي.

دریم: د عباداتو هدف پیژندنه:

دلته باید پوه شو چې د عباداتو هدف څه شی دي، ایا عبادت د انسان جوړونې او انسان ته د شرف وربښني لپاره دي، او یا دا چې عبادات یواځې هغو کلتورونو غوندې دي چې د یو رواج په ډول سره ادا کیږي.

څلورم: د عبادت د مستحق پیژندنه:

مومن انسان باید پوه شي چې عبادت د کوم ذات لپاره ښایی، او د خپلی معاهدې مطابق چې هره ورځ وایي ﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ﴾ خاص ستا عبادت کوو-خپل ځان د مشرکانو له صف څخه خارج کړی، او د خپل ځان په هکله احکام فقط او فقط د الله‎ﷻ د ذات لپاره ترسره کړي. او هر عمل چې عبادت نومیږی هغه صرف د الله‎ﷻ د رضایت په خاطر ادا کړي.

پنځم: د عباداتو د ډولونو پیژندنه:

یو مومن ته ښایي چې لومړی د عباداتو ډولونه درک کړي او د عباداتو وختونه هم ښه وپیژني او هر کله چې عبادت خاص د الله‎ﷻ لپاره دی. نو د عبادت له پیژندلو سره باید هیڅ عمل دالله‎ﷻ له ذات څخه پرته د بل چا لپاره ونکړی.

شپږم: د هر عبادت حکمت:

هر عبادت خپل ځانته ځانګړی حکمت لری، چې د هریو د حکمت پیژندنه د هغه د ښه والی او د عبادت دسیي ادا کونې لپاره ډیر مهم رول لري، عبادات یواځې څو ناستی او ولاړې ندی چې بې معنی او بی مفهومه ادا شی، بلکه هر یو په وګړي، ټولنه، سیاست، اقتصاد او د انسانی ژوند په هر اړخ کې مهم تاثیرونه لری چې د هر یو پیژندنه انسان د عبادت پیژندنې او خدای پیژندنې کمال ته رسوي، هر عبادت په حقیقت کې د انسان جوړونې یو مکتب دي.

اوم: په انسان جوړونه کې د عباداتو رول پیژندنه:

عبادتونه هغه تکلیفونه دي چې هر یو تکلیف یی انسان ته تشریف دی. عبادتونه انسان ذوب کوي او هغه نه، ګانه جوړوی، دغه انسان چې په عباداتو سره ترې انسان جوړیږي هغه کادر ګرځي چې کولی شی په اسلامی ټولنه کې ډیر مهم رول ترسره کړي.

اتم: د بدعتونو پیژندل:

په دین کې تر ټولو لوي خطر په اسلامی عقیده او احکامو کې د بدعتونو داخلیدل دي، د عباداتو فلسفه (اسلامی عبادت پیژندنه) کې پوهیږو چې څه شی اصل عبادت دي او څه شی هم بدعت دي.

نهم: د لومړیتوبونو پیژندل:

په اسلامی عبادتونو کې مهمترینه موضوع د لومړیتوبونو پیژندل دي، مثلا یو مسلمان باید پوه شی چې په ټولو الهی احکامو کې کوم یو په لومړۍ درجه کې قرار لري، او کوم عبادت له بل عبادت څخه مخکی ادا کړو، طبعا د عبادت مرتبې یو بل سره فرق لري عقیده او فکري عبادت د ټولو عبادتونو په سر کې ځای لري، او بیا وروسته فرایض، واجبات، سنتونه، مستحبات او مباحات هر یو پخپل نوبت سره ترتیب شوی دي، همدارنګه په ممنوعاتو کې حرام، مفسد، او مکروه هر یو ځانګړی خطر لري.

بناء ددې مسلی د ښه وضاحت لپاره غوره ده چې ددین یوه نقشه جوړه کړو او بیا هغه تر مطالعې لاندې ونیسو:

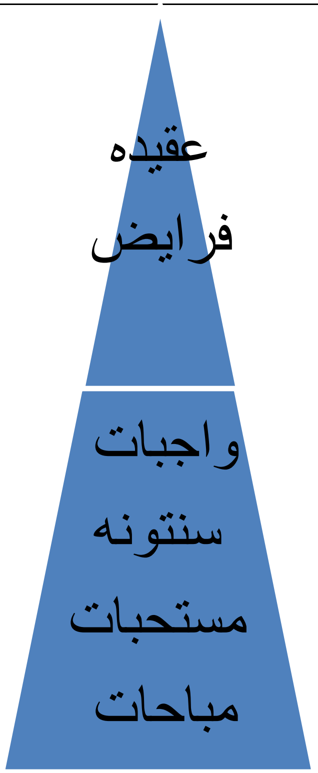

لومړیتوبونه	
❶ عقیده	
❷ فرایض	
❸ واجبات	
❹ سنتونه	
❺ مستحبات	
❻ مباحات	

د اسلامي لومړیتوبونو په پیژندنه کې پکار ده چې انسان لومړی له عقیدې څخه شروع وکړی، ځکه چې د اسلام قدرمن پیغمبر تقریبا ١٣ کاله خپل عمر په مکه کې یوائې د توحید عقدې ته د بلنې لپاره مصرف کړ.

له هرڅه مخکې یو مسلمان باید خپل زړه له غیر الله، د غیر الله عبادت او دغیر الله له محبت څخه پاک کړي.

تاسی پخپلو تیلفونو کې یو سیم کارت لري ددغه سیم کارت ټول کمال په زیړ رنګی زړه کې دی چې داد سیم کارت زړه تشکیلوی او دا زړه له ستر لایت سره ارتباط لری. لومړې سیم کارت یو نمبر لري چې ددغه نمبر په دایرولو سره لومړي له ستر لایت سره ارتباط تامین کیږي او بیا له مقابل طرف سره. او هرکله چې سیم کارت څه عوارض پیدا کړي یو اړوند مخابراتی دفتر ته ورځو ترڅو سیم کارت دوباره له ستر لایت سره وصل کړي	**سترلایت** ↑ ↑ ↑ ↑ ↑ ↑ **د سیم کارت زړه** O

په همدي ډول د مومن انسان جسد د تیلیفون د ټولو برخو غوندي دي، ولې هغه څه چې د انسان جسد کې زیات ارزښت لري د انسان زړه دي چې اللهﷻ سره ارتباط لري.	**اللهﷻ** ↑ ↑ ↑ ↑ ↑

دغه انسان همیشه د هغه نمبر په واسطه چي ورته ورکړ شوي دي له خپل خالق سره خپل ارتباط په دوامدار شکل سره ساتی. ۲۴۴۳۴ دوه رکعته د سهار فرض ۴ رکعته د ماسپښین فرض ۴ رکعته د مازدیګر فرض ۳ رکعته د ماښام فرض ۴ رکعته دماسختن فرض (واسجد و اقترب) هر کله چې له خالق سره ارتباط تامین شو نو مخلوق سره هم ارتباط ښه وی. د زړونو د ضعف په حالت کې باید مسجدونو ته ولاړ شو ترڅو په شناخت او عبادت سره دوباره د زړونو صفایی ایجاد شی.	↑ **O د انسان زړه**

ټول پیغمبران راغلل ترڅو د انسان ارتباط له خپل خالق سره تامین کړي او د دوي زړونو کې د مخلوقاتو د تعلق پر ځاي د مخلوقاتو د خالق تعلق تامین کړي.

ولې د اسلام قدرمن رسول اللهﷺ ۱۳ کاله د توحید درس ورکولو؟ ددي لپاره چې د تاریخ په اوږدو کې انسي او جني شیطانان توانیدلي و، چې د هغه وخت د انسانانو زړونو ته له مخلوقاتو سره ارتباط ورکړي او د خالق له ارتباط او د هغه له یووالي څخه یې لیرې کړي.

یهودیانو سره د خالق پېژندنې، هغه په بدو صفتونو سره توصیفؤ، مسیحیانو د خالق د سجدې او عبادت په ځاي د عیسای مسیح مجسمي پوري زړونه تړلي و، او د یا الله ویلو پر ځاي یی یا مسیح او یا مریم ویل، قریشیانو چې خپل ځانونه د ابراهیم‌ﷺ او اسماعیل‌ﷺ پیروان ګڼل د هغوي زړونه د بتانو په محبت مشغول و، ځینې به د خپلو ستونزو او دردونو لپاره پیریانو ته ورتلل له هغوي یی کومک او مدد غوښته او خالق ذات یي هیر کړي و، ځینو به لمر او سپوږمۍ ته رجوع کوله، او ځینو به هم مریو، تیګو، لرګیو او نورو ته پناه وروړله، حبشیان به د صالحینو او نیکانو قبرونو ته ورتلل هلته به یی د سجدې او عبادت سرتېټاؤ، او له هغوي به یي زامن او لورګانې غوښتلې... هغه چې ټولو هیر کړی و یواځینی خالق ذات و.

شیطان د زیاتو معبودانو محبت ته د هغوی په زړونو کې ځای ورکړی و. هر چا ځانته اله (خدای) درلود، رسول الله وکولي شو چې ۱۳ کلونو کې هغوی ته په (لااله الا الله) سره قناعت ورکړي، او د (لااله الا الله) مفهوم د هغوي په زړونو کې ځاي پر ځاي کړی.

د همدغو ۱۳ کلونو په اوږدو کې د مومنانو زړونو د خپل خالق سره ارتباط ټینګ کړ، بیا نور لس کاله ټول احکام خپاره شول، چې ددي احکامو په سر کې فرایضو ځاي درلود، بیا واجبات او په همدي ترتیب سره سنتونه، مستحبات او مباحات.

او کله چې له خالق سره ارتباط تامین شو نو له مخلوق سره هم ارتباط تامین شو، اسلامی حکومت ایجاد شو، اسلامی نظام برقراره شو، اخوت او وروروګلوي خپره شوه، او پدي ډول سره و چې مسلمانانو وکولي شو د څو کلونو په اوږدو کې د اسلام مقدس دین د هغه وخت نړۍ ټولو لویو وچو ته ورسوي.

د نن ورځې اساسي مشکل دادي چې مسلمانان دغه نقشه برعکس تطبیقوي له عقایدو څخه د شروع پر ځاي له مباحاتو او مستحباتو څخه شروع کوي، او په مجلسونو کې همیشه بحث پر مباحاتو او مستحباتو باندي دي.

واړه لستونې څه حکم لري؟

ايا وړو لستونو سره لمونځ کيږي؟

دوه تنه خپلو کې پدې سره اختلاف کوي او خپل ټول وخت په هغې تيروي.

او يا ددې لپاره چې معلومات زيات شي، پوښتنه کيږي.

او لين شخص چي جنت ته داخليږي هغه به څوک وي؟

اولين شخص چي دوزخ ته داخليږي څوک دي؟

اولين شخص چي د جنازي لمونځ وکړ څوک و؟

داسې پوښتنې چې پوهيدل او نه پوهيدل يې مسلمان ته هيڅ فايده نلري.

د اسلام مقدس دين کې دعبادت مفهوم...

عبادت په لغت کې:

د ذلت خوارۍ او اطاعت په معنی دي[1]. عرب وايي: «طريق معبد» هواره شوې لاره — دغه اصطلاح هغي لارې ته استعمالوي چي لوړې، ټيټې، نابرابرۍ او تيګې هر څه يې هوار شوي وي، او داسې هواره شوي وي چې د تګ لپاره په هغې باندې هيڅ مانع نه وي.

ددي معنی په اساس د عبادت، عبد، عبوديت اونورې کلمی چي له دې ريشو څخه اخيستل شويدي د يو چا په وړاندې د ذلت، فروتنۍ او تسليمۍ په معنی دي.

لکه څرنګه چې جګ غرونه، لويې تيګي له قوي هيکلو نو ډک باغونه هواريږي او په سرک بدليږي، په همدې ډول سره د عبادت په واسطه يو قوي، قدرتمند، ثروتمند او غيره انسان په يو تسليم شوي بنده، متواضع، فروتن او غيره باندې بدليږي. بناء خپل ځان د چا په مخکې په دغسې صفاتو اختيارول د عبادت او بندګي په معنی دي.

۱- الصحاح في اللغة تاليف الجوهري۱/۴۴۰.

عبادت په اصطلاح کي[۱]:

پوهانو عبادت په مختلفو شکلونو تعريف کړی دی چې ټول يو هدف احتوای کوی «اسم جامع لکل ما يحبه الله ويرضاه من الاقوال والاعمال الباطنة والظاهرة» يو پوره نوم د ټولو هغو شيانو لپاره چي اللهﷻ يي خوښوی او د اللهﷻ رضا پرې حاصليږي له ويناګانو او ظاهري او باطني اعمالو...[۲].

عبادت يا عبوديت د هر هغه شي لپاره جامع نوم دي چې هغه الله تعالی خوښوي او يا هغه پرې راضي کيږي، (له عقايدو — دزړه عمل، د بدن د

۱- اسلام پوهانو د عبادت په هکله زيات تعريفونه کړي دي، مثلا د دکتور قرضاوی په وينا (عبارت دی د معبود د عظمت او سلطې په نسبت يو رنګه خضوع نه چي نهايت درجه کې وی، او د زړه له اعتقاد او اګاهی نه يي نشات کړي وي چې د هغه ماهيت او منشا نه پيدا کيږي عبادت په اسلام کې، تليف دوکتور يوسف القرضاوی ص ۳۷ — بيا دکتور قرضاوی وايي: دعبادت لپاره دوه شيان ضروری دي: ۱- د هغه څه پابندي چي الله د امر، نهی حلال او حرام په ډول تشريح کړی او د رسول اللهﷺ په واسطه ابلاغ شوی دا هغه شي دي چي د اللهﷻ په وړاندې د اطاعت او خضوع عنصر ته عينيت وربښی. ۲- دا چي دغه التزام او پابندي د خدای په محبت له سر شاره زړه څخه راووځی. محمد عبده (ددغی خضوع او خشوع ريشی ته پام کوی، که ددې ريشه او علت يو سطحي او ظاهر شی وی لکه حکومت قدرت وغيره هغه عبادت نه شميرکل کيږي، او که ريشه يی د حاکم په هکله د عظمت او ادراکي او حس قدرت ځانګړی عقيده وی عبادت حسابيږی. محمد عبده چې د مصر يو مشهور پوهاند او د سيد جمال الدين افغان شاګرد دي د عبادت او ظاهري تسلمی ترمينځ فرق بيانوي، او وايي چي د عبادت اساسی شرط دادي چي د هغه ريشه د اللهﷻ د عظمت عقيده وي، او کله چي د غسی اعتقادي ريشه ونلري او ده غه علت يو سطحي او ظاهری کار وی عبادت ندي — د ابن قيم په نظر: په دين کې مطلوب عبادت د محبت او خوراي معنی سره يو ځاي رانيسي او د اللهﷻ په وړاندې د نهايت وړوکوالی او د هغه په نسپ د نهايت پندی متضمن دی ۲- عبادت په اسلام کی ص ۳۸ علامه ابن قيم د عبادت لپاره دوه اساسی شرطونه بيانوی هغه دا چي د ټولو د خالق په وداندی د خورای او وړوکوالي اظهار، او د الله تعالی په محبت د سر شار زړه درلودل.

۲- شيخ الاسلام ابن تيميه تعريف کړي دي: يو جامع ته نوم د هر هغه څه لپاره چي الله تعالی خوښوی، او پرې کيږی له ويناو، او ښکاره او پټو عملونو.

اعضاوو اعمال) او یا هر هغه عمل چې انسان الله تعالی ته نژدې کوي (د اوامرو پر ځاي کول له نواهییو ځان ساتل)[۱].

ټولو اسلام پوهانو زیات تعریفونه او تشریحات ورکړي دي، چې د لیکوال په نظر کیدلي شي عبادت په عام او خاص ډول تعریف کړو:

د عبادت عام تعریف:

عبادت هر ظاهري او باطني عمل دي چې د چا په وړاندې د هغه د عظمت د بندګۍ د ښکاره کونې او د خپل ذلت په قصد او د اجر او ثواب د حاصلولو لپاره ترسره شي. او یا هم د چا قوانین تطبیقول دي په حلال او حرام یا ښه او بد کې.

۱– عبادت هر ظاهري او باطني عمل دی:

پدې عبادت کې د انسان ټول قلبي، لفظی، او ظاهری اعمال شامليږی هر کله چې چا ته سجده وکړو، عبادت دی، رکوع وکړو عبادت دي، ددعا لاس پورته کړو عبادت دي.

۲– دچا یا کوم شی مقابل کې:

عبادت احیانا د کوم ذات، شخص او یا هم د کوم بې روحه شي مقابل کې صورت نیسي، هر کله چې څوک د پیغمبرانو، ملایکو، غوره شخصیتونو، حیواناتو، بتانو، قبرونو، لمر، سپوږمۍ، ستورو، انسانانو او غیره مقابل کې کوم عمل دبندګۍ او عاجزۍ او د اجر او ثواب د حاصلولو په قصد ترسره کړي عبادت ورته ویل کیږي.

۳– مقابل ذات ته دعظمت قصد:

۱- د عبادت حقیقت او روح الله تعالی د خضوع او محبت ثابتول دی، یعنی الله تعالی سره پوره محبت او هغه ته کامله خضوع دعبادت حقیقت دی. او کله چې عبادت له دغه دوه کارو یایو څخه محروم شی. نو بیا عبادت ندی، ځکه حقیقت یی الله تعالی ته ذلت او انکسار دی او دا نه کیږی مګر د هغه له محبت سره، هغه پوره محبت چې محبت کوونکي په هر څه کې پسي وی".

هر کله چي څوک د چا مقابل کې سجده وکړي او هغه ته عظمت ورکړي دا عبادت دي، لکه څرنګه چې د قریشو مشرکین پدې نظر و، او د بتانو مقابل کې يې سجده کوله، بتانو ته یی عظمت ورکؤ، سره له دې چې هغوي ويل: چي مونږ دې بتانو ته عبادت نکوو، بلکی ددې لپاره چی هغه الله تعالی ته درسيدلو وسيله ونيسو، نو ځکه یی عبادت کوو، خو بیا هم د هغه عظمت په اساس چي دوی دغو مخلوقاتو ته ورکؤ، د دوی دغه عمل ددغو اشخاصو مقابل کې عبادت حساب شو او دوی مشرکین وګڼل شو.

۴- د خپلې بندګۍ او ذلت اظهار:

په عبادت کې دا شرط دي چي انسان د چا مقابل کې د ذلت او بندګۍ اظهار وکړی، اما که څوک د څه شی مقابل کې ودریده خو د بندګۍ اظهار یی ورته ونکړ داد هغه شی عبادت نه شميرل کيږي، مثلا مسلمانان حجر الاسود ددې لپاره ښکلوي چی دا یوه تیګه ده چي جنت نه راغلی ده او د اسلام پيغمبر ښکل کړې ده، خو ددغې تيګې مقابل کې د ذلت او بندګې اظهار نکوي لکه څرنګه چي پدي هکله د حضرت عمرؓ قصه مشهوره ده.

وايي یوه ورځ حضرت عمرؓ د حجر الاسود خوا ته راغي هغه يي ښکل کړه او ورته يي وويل: چي ای تورې تيګې! زه پوهيږم چي ته يو ټوټه تیګه يي هيچا ته کومه ګټه او تاوان رسولي نشې او که ما پيغمبرﷺ ليدلي نه و چي ته يي ښکلولې نو ما به نه وې ښکل کړې[1]. حضرت عمرؓ د اسلامی عقيدي له فهم سره پدي پوهيده چي مسلمانان تيګې ته سجده نکوي، کعبی ته سجده نکوي، پيغمبر ته سجده نکوي، ځکه چي دا ټول مخلوق دي.

عبادت يوائې يو خالق ته جايز دي، مسلمانان حجر الاسود د پيغمبرﷺ له يو سنت سره مطابق ښکلوی، پدي عقيده چي دغه تيګه څه ګټه او تاوان نشي

۱- اشاره هغه حدیث ته ده چې بخاري روايت کړي دی، «عن عباس بن ربيعه عن عمر انه جاء الى الحجر الاسود فقبله فقال اني اعلم انك حجر لا تضر ولا تنفع ولو لا انى رايت النبي يقبلك ما قبلتك» بخاری حدیث ۱۴۹۴.

رسولي، مسلمانان کعبې ته د مسلمانانو د قبلي په حيث مخ اړوی، ترڅو پخپلو لمنځونو کې ترتیب او تنظیم ولري، خو کعبي ته سجده نکوي، ځکه کعبه مخلوق ده له خاورو او ختو څخه جوړه شویده، فقط د مسلمانانو د یو موټي کيدلو او د توحيد رمز دي.

۵– د اجر او ثواب د حاصلولو لپاره ترسره کیږي:

د عبادت شرط دادي چي هغه کې د ثواب قصد وي، مثلا څوک له زنا څخه ځان ساتي او مقصد يي دا وي چي الله تعالی زنا حرامه کړې ده، بناء دده دغه عمل په عبادت کې شامليږي. ولی هر کله چي څوک زنا ددي لپاره پريږدي چي په ایډز مبتلا نشی عبادت ورته نه ویل کیږي. او د عبادت ثواب ورته هم نه ویل کیږي.

همدرانګه زيات عادتونه او رواجونه لکه سمنک، او ديکچه چي هر کله د عبادت په نيت او هدف ادا شي بدعت ورته ویل کیږي، خو که کله څوک دغه کار منحيث يو کلتور ترسره کړي چي هغه کې د ثواب ارزو ونلري عبادت نه ګڼل کیږي.

۶– په حلال او حرام، ښه او بد کې د چا قانون تطبیقول:

په حلال او حرام، یا جایز او ناجایز کې دچا دقوانینو اطاعت او پیروي هم عبادت دي. ځکه د چا قانون ته ترجیح ورکول او پدي هکله په هغه عمل کول هم عبادت ګڼل کیږي.

اسلامي شريعت کې د عبادت خاص تعريف: د ټولو هغو امرونو پر ځاي کول، او ټولو هغو ممنوعاتو څخه ځان ساتل چي په قرآن کريم او سنتو کې ثابت شويدي، او په هغه کې الله ﷻ ته د ذلت، خواری، محبت او ويري نيت او د هغه د رضايت د کسب لپاره وي.

ددي تعريف شرحه:

۱– د ټولو امرونو پر ځاي کول:

د اسلامی شریعت له لید څخه ټول الهی اوامر د الله ﷻ د رضایت په خاطر ترسره کول عبادت دی، چي لاندې امورو ته شامليږي:

الف: د زړونو اعمال لکه ایمان، توحید، د الله محبت، اعتقادات، خشوع، تواضع، خوف، رجا، نذر او غیره.

ب: اقوال لکه د قرآن عظیم الشان تلاوت، تسبیحات، اذکار، امر بالمعروف نهی عن المنکر، (نیکمرغیو ته دعوت او له بدیو منع کول) تدریس، تعلیم او غیره.

ج: افعال لکه لمونځ، روزه، حج، زکات، جهاد، رکوع، سجده، دعا، قربانی او غیره.

د الله ﷻ د اوامرو مثالونه: ﴿أَقِيمُواْ ٱلصَّلَوٰةَ﴾ لمونځ ادا کړي. ﴿ءَاتُواْ ٱلزَّكَوٰةَ﴾ زکات ورکړي، ﴿وَجَٰهِدُواْ فِي ٱللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِۦ﴾ او د الله تعالی په لاره کې په حقه جهاد وکړي. ﴿وَٱعۡبُدۡ رَبَّكَ حَتَّىٰ يَأۡتِيَكَ ٱلۡيَقِينُ ۝٩٩﴾ او تر هغه د خپل رب عبادت وکړه ترڅو مرګ درته راشي. ﴿ٱدۡعُ إِلَىٰ سَبِيلِ رَبِّكَ بِٱلۡحِكۡمَةِ وَٱلۡمَوۡعِظَةِ ٱلۡحَسَنَةِۖ﴾ او د خپل رب لارې ته په حکمت او نیکې موعظې سره خلک راوغواړه.

د رسول الله ﷺ د اوامرو مثالونه: عن ابی موسی رضي الله عنه قال: قال رسول الله صلی الله علیه وسلم «فكوا العاني يعني الاسير واطعموا الجائع وعودوا المريض» بخاری شریف.

ژباړه: ابوموسی اشعري رضي الله عنه وایی: رسول الله ﷺ وفرمایل: «بندیان ازاد کړي، وږو ته خوراک ورکړي او د بیمارانو پوښتنه وکړي».

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم: «مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ فَلا يُؤْذِ جَارَهُ، وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ فَلْيُكْرِمْ ضَيْفَهُ، وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ فَلْيَقُلْ خَيْرًا أَوْ لِيَصْمُتْ»[1].

۱- (بخاری شریف) ابوهریره رضي الله عنه روایت کوي چې رسول الله ﷺ وفرمایل: څوک چې په الله ﷻ او د اخرت په ورځ ایمان لري نو اذیت دې نه ورکوي خپل همسایه ته، او څوک چې په الله ﷻ او د اخرت په ورځ ایمان لري نو د خپل میلمه احترام دې وکړي او څوک چې په الله ﷻ او د اخرت په ورځ ایمان لري نو یاد ښه خبره وکړي او یا دې چپ شي.

ژباړه: ابوهريرهﷺ وايي: رسول اللهﷺ وفرمايل: هر څوک چي په الله تعالی او د قيامت په ورځ ايمان لري نو خپل ګاونډي ته دې اذيت نه ورکوي، او څوک چي په الله تعالی او دقيامت په ورځ ايمان لري نو د خپل ميلمه احترام دې وکړي او څوک چي په الله تعالی او د آخرت په ورځ ايمان لري نوبايدې نيکه خبره وکړي او يا دې غلی شي.

۲- له ټولو ممنوعاتو څخه ځان ساتنه:

هر کله چي څوک داسې بد عمل ترک کړي چي د هغه بدي په قرآن او سنتو کې ثابته شوي وي نو يو عبادت يي ترسره کړي دې چې دا عبادتونه لاندې ټکو ته شامليږي:

الف: د زړونو اعمال لکه کفر، شرک، منافقت، رياکاری، د اللهﷻ له درباره نا اميدي، تکبر، ځان غوښتنه، له خپله ځانه راضي کيدل، له اللهﷻ څخه نه ډاريدل او غيره...

ب: اقوال لکه له اللهﷻ پرته مرسته غوښتل، له اللهﷻ پرته د ثنا او حمد کول، د اشخاصو داسې بی نهايته زيات توصيف کول چي هغه د الوهيت درجي ته ورسيږي، هغه څه چي اللهﷻ پوري خاص دي له بل چا څخه غوښتل، غيبت، دروغ، تهمت، کنځلي کول، مسخره کول، د فساد خپرونې مقابل کې بې تفاوتي، خبرلوځې او غيره.

ج: افعال لکه زنا، شراب څښل، غلا، اختلاس، قمار، له اللهﷻ پرته سجده کول، له اللهﷻ پرته رکوع کول، د الله له درباره پرته د بل چا دربار ته ددعا لاسونه پورته کول او غيره.

داللهﷻ د ممنوعاتو مثالونه: ﴿وَلَا تَكۡتُمُواْ ٱلشَّهَٰدَةَۚ﴾ شاهدي مه پټوي، ﴿وَلَا تَكُونُواْ كَٱلَّذِينَ تَفَرَّقُواْ وَٱخۡتَلَفُواْ﴾ [آل عمران: ۱۰۵] او د هغه خلکو غوندې مه کيږي چې تفرق او اختلاف يي وکړ ﴿وَلَا تَهِنُواْ وَلَا تَحۡزَنُواْ وَأَنتُمُ ٱلۡأَعۡلَوۡنَ إِن كُنتُم مُّؤۡمِنِينَ ١٣٩﴾ [آل عمران: ۱۳۹] او مه سستيږي او مه خفه کيږئ او تاسې کامياب ياست پدې شرط که تاسی مومنان ياست.

د رسول اللهﷺ د ممنوعاتو مثالونه: عَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ قَالَ: كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللهِ صلى الله عليه وسلم فَكُنَّا إِذَا أَشْرَفْنَا عَلَى وَادٍ هَلَّلْنَا وَكَبَّرْنَا ارْتَفَعَتْ أَصْوَاتُنَا، فَقَالَ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم: «يَا أَيُّهَا النَّاسُ، ارْبَعُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ فَإِنَّكُمْ لا تَدْعُونَ أَصَمَّ وَلا غَائِبًا إِنَّهُ مَعَكُمْ إِنَّهُ سَمِيعٌ قَرِيبٌ تَبَارَكَ اسْمُهُ وَتَعَالَى جَدُّهُ»(1).

ژباړه: ابو موسی اشعريﷺ وايي: د رسول اللهﷺ سره یو ځای وو، هر کله چې یو لوړ ځای ته رسیدو، تهلیل (لا اله الا الله) او تکبیر (الله اکبر) مو ویلې، او زمونږ غږ به اوچتیده نبی کریمﷺ وفرمایل: پخپلو ځانونو رحم وکړي ځکه تاسې کوڼ او غایب ذات ته غږ نکوي، هغه له تاسې سره ده، هغه تاسې ته نزدې او ستاسې خبرې اوري نوم یې با برکته او مقام یې لوړ دي.

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ: أَنَّ رَسُولَ اللهِ صلى الله عليه وسلم قَالَ: «لا تَبَاغَضُوا، وَلا تَحَاسَدُوا، وَلا تَدَابَرُوا، وَكُونُوا عِبَادَ اللَّهِ إِخْوَانًا، وَلا يَحِلُّ لِمُسْلِمٍ أَنْ يَهْجُرَ أَخَاهُ فَوْقَ ثَلاثَةِ أَيَّامٍ»(2).

ژباړه: له انسﷺ څخه روایت دي چې رسول اللهﷺ فرمایي: «یو بل سره د ښمني مه کوي حسد مه کوي یو بل ته شامه اړوي، او په وروړګلوي سره د اللهﷻ عبادت وکړي، او حلال ندي هیڅ مسلمان ته چې له درې ورځو زيات له خپل مسلمان ورور څخه خفه وي».

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ: أَنَّ رَسُولَ اللهِ صلى الله عليه وسلم قَالَ: «إِيَّاكُمْ وَالظَّنَّ، فَإِنَّ الظَّنَّ أَكْذَبُ الْحَدِيثِ، وَلا تَحَسَّسُوا، وَلا تَجَسَّسُوا، وَلا تَنَاجَشُوا، وَلا تَحَاسَدُوا، وَلا تَبَاغَضُوا، وَلا تَدَابَرُوا، وَكُونُوا عِبَادَ اللَّهِ إِخْوَانًا»(3).

ژباړه: له ابوهریرهﷺ څخه روایت دي چې رسول اللهﷺ وفرمایل: له ګمان څخه ځان وساتي ځکه چې ګمان دروغجنه خبره ده د بل چا عیبونه مه لټوي

۱- (بخاري: ۲۹۹۲).

۲- (بخاری: ٦٠٦٥).

۳- (بخاری: ٦٠٦٦).

او تجسس مه کوي پرته له دې چې د څه شي اخیستلو نیت لري د څه شي قیمت مه لوړوي، حسد مه کوي، دښمني مه کوي، یو بل ته شامه اړوي او په وروګلوي سره د اللهﷻ عبادت وکړي.

۳- په قرآن او سنتو کې ثابت دي:

د اسلام مقدس دین له لید څخه عبادت هغو امورو ته ویل کیږي چې په قرآن او سنت کې اصل ولري، او هر کله چې څوک داسې کار وکړي چې په قرآن او سنت کې ثابت نه وي اسلامي عبادت ورته نه ویل کیږي، بلکې هغه ته بدعت وایي چې د نبی کریم ص د وینا په اساس بدعت اوګمراهي ده[۱].

قرآن عظیم الشان اساسي قانون دي چې عبادتونه بیانوي، او پیغمبرﷺ دغه احکام په مفصل ډول سره تشریح او توضیح کړي، د مثال په ډول الله فرمایي: ﴿وَأَقِيمُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتُواْ ٱلزَّكَوٰةَ﴾ [المزمل: ۲۰] تاسې لمونځ ادا کړي او زکات ورکړي بیا پیغمبرﷺ د لمانځه د اداکولو څرنګوالي او د زکات مقدار او کیفیت بیان کړي دي.

۴- په هغه کې اللهﷻ ته د ذلت او خواري نیت وي:

د اسلام مقدس دین کې حقیقي عبادت دادي چې انسان همیشه د اللهﷻ مقابل کې خپل ځان خوار او ذلیل وګڼي او له ډیرې خشوع او تواضع سره د هغه کبر یا، ذات په مقابل کې قرار ولري بناپردی پرته له دغو صفاتو څخه د عباداتو اداکول حقیقی عبادت نه ګڼل کیږي.

د عبادت حقیقت:

د عبادت حقیقت چی د هر مومن اساسی وظیفه ده، په دوه اساسي شیانو کې تمثلیږي:

الف: د انسان نفس کې د عبودیت د معنی استقرار:

۱- د بدعت په هکله کتاب کې ځانګړي فصل لرو چې ستاسي خدمت کې به مفصلا تشریح او توضیح شی (ان شاء الله).

يعني د انسان په ذهن، ضمير، عقل، فکر او انديشه کې دا خبره ځاي ولري چي يو خالق دي او بل مخلوق يو خداى پاک وجود لري چې عبادت يي کيږي او بل مخلوق وجود لري چي عبادت کوي بناء له دينه بله لويه خبره وجود نلري فقط د ټول ژوند اساس همدغه ده، چي يو خداى ﷻ دي چې ټول د هغه بندګان دي، او بالاخره په نورو ځايو کې ټول احکام د همدې توحيد فرع دي.

ب: يو خالق ته مخ اړونه:

د انسان د نفس او ضمير په هر حرکت کې، د بدن د هر عضوي په حرکت کې او د ژوند په هر حرکت کې الله ﷻ ته خالصه توجه کول، او خپل ځان له بل هر احساس څخه خارجول، او له هري هغي معنا څخه چې د يو ذات د بندګۍ له معنا سره مخالف وي لرې کول دي. پدې اساس د عبادت معنی د انسان د ژوند ټولو اړخونه ته شامليږي او عبادت تنها په څو شعايرو کې نه محصوريږی.

٥- د الله ﷻ محبت:

د اطاعت او عبادت ادا کول د الله ﷻ د محبت سبب کيږي، الله ﷻ د اسلام ښاغلي رسول ته فرمايي چي خپل امت ته ووايه که تاسې له الله ﷻ سره محبت لري نو زما پيروي وکړي ترڅو الله ﷻ تاسې سره محبت وکړي. ﴿قُلۡ إِن كُنتُمۡ تُحِبُّونَ ٱللَّهَ فَٱتَّبِعُونِي يُحۡبِبۡكُمُ ٱللَّهُ وَيَغۡفِرۡ لَكُمۡ ذُنُوبَكُمۡۚ وَٱللَّهُ غَفُورٞ رَّحِيمٞ ٣١﴾ [آل عمران: ٣١].

٦- د الله ﷻ رضايت:

د الله عبادت کول د الله ﷻ د رضايت سبب ګرځي.

د عباداتو په تقسيم کې مشکل: کله چي ما عبادتونه پدې ډول سره تقسيم کړل چې قران عظيم الشان او رسول الله ﷺ د سنتو له منهج سره مطابق دي ځينو دوستانو انتقاد وکړ چي عبادات خو اسلامی فقه کې معلوم دي. او عبادات په اسلامي فقه کی پدې ډول تقسيم بندي شوي ندي، د هغوي په نظر

عبادت فقط ځینې امورو کې ده چې د عباداتو تر عنوان لاندې د فقې کتابونو کې ذکر شوي دي، اما ټول معاملات، نکاح، او له جنایاتو ځان ساتنه عباداتو کې نه شاملیږي.

د دې لپاره چې دا موضوع واضحه شي غوره ده چې پدې هکله کومې خبرې په في ظلال القرآن تفسیر کې ددې آیات شریف لاندې راغلي ﴿وَمَا خَلَقْتُ ٱلْجِنَّ وَٱلْإِنسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ﴿٥٦﴾﴾[1] [الذاريات: ٥٦] نقل کړو:

د عبادت د اصطلاح اطلاق په شعایرو او په هغه څه چې د بنده اود پروردګار ترمنځ ترسره کیږي، د معاملاتو د اصطلاح اطلاق دهغه څه په مقابل کې چې د خلکو ترمنځ ترسره کیږي، هغه اصطلاح ده چې د قران عظیم الشان د نزول له عصر څخه ډیره زیاته وروسته راغلي ده، دغه اصطلاح لومړي عصر د (نبی کریم ﷺ او صحابه کرامو) په عصر کې پیژندل شوې نه وه، د انساني اعمالو تقسم په عباداتو او معاملاتو هغه موضوع ده چې ډیر وروسته د فقهي د مضمون د تالیف پر وخت را پیدا شوه، په پیل کې فقط یوه فني تقسیم بندي وه، چې دا دعلمي تالیف خصوصیت وي، ولې په ډیر تاسف په تصور کې یې ډیر بد اثر وکړ چې له یو څه وخت وروسته یې د اسلامی ژوند په ټولو اړخونو کې ډیر بد تاثیرات پریښودل، ځکه چې د خلکو تصور کې یې داسې شیان ځاي پر ځاي کړل چې له عباداتو څخه منظور یوازې د اسلامی فقهې هغه برخه ده چې د عباداتو په نوم سره په اسلامي فقه کې نومول شوي دي، او دا په اسلامي تصور کې انحراف دي، چې بالاخره په اسلامي ټولنه کې د ژوند په ټولو اړخونو کې د انحراف سبب شو، په اسلامي تصور کې هیڅ داسې نشاط او فعالیت نشته چې هغه باندې د عبادت نوم تطبیق نشي. او یا ددې وصف تحقیق په هغه باندې تطبیق نشي، د اسلامي برنامې نهایي هدف په کلي ډول سره د عبادت د معنی تحقیق دي... په اسلامي برنامه کې د سیاسې نظام لپاره او اقتصادي، جنایي تشریعات، مدني، کورنۍ او ټولو تشریعاتو لپاره همدغه منهج تطبیقیږي.

۱- او مونږ ندي بیدا کړي انسانان او پیریان مګر د عبادت لپاره

مرحوم د خبرو په پای کې وایی: یو عرب انسان چې د لومړي ځل لپاره د قرآن په واسطه مخاطب شو، ددې لفظ مفهوم تنها په څو عبادتونو باندې نه منحصر کیده، بلکې کله چې یو عربي انسان د لومړي ځل لپاره په مکه مکرمه کې مخاطب شو، نو تردې وخته پرې څه شي فرض شوي نه و، بلکي هغه پوهیده چې له عبادت څخه منظور واحد خداي ته په ټولو امورو کې متدین کیدل او د نورو ددینداري پرېښودل... او رسول اللهﷺ خپله عبادت تفسیر کړ او ویې ویل چې (متابعت) دي.

پیغمبرﷺ عدي بن حاتم ته د یهودو او نصاراو په هکله وویل چې هغوي خپل احبار او رهبان په خدایې سره نیولي، هغوي حلال حرام کړل او حرام یې حلال کړل، او یهودو او نصاراو پدې هکله د هغوي متابعت او پیروي وکړله[۱].

---

۱ - «إن تقسيم النشاط الإنساني إلى» عبادات «و» معاملات «مسألة جاءت متأخرة عن التأليف في مادة» الفقه «.ومع أنه كان المقصود به في أول الأمر مجرد التقسيم» الفني «الذي هو طابع التاليف العلمي، إلا أنه مع الأسف أنشأ فيما بعد آثاراً سيئة في التصور، تبعها بعد فترة آثار سيئة في الحياة الإسلامية كلها؛ إذ جعل يترسب في تصورات الناس أن صفة» العبادة «إنما هي خاصة بالنوع الأول من النشاط، الذي يتناوله» فقه العبادات «.وهو انحراف بالتصور الإسلامي لا شك فيه. فلا جرم يتبعه انحراف في الحياة كلها في المجتمع الإسلامي».

ليس في التصور الإسلامي نشاط إنساني لا ينطبق عليه معنى «العبادة» أو لا يطلب فيه تحقيق هذا الوصف. والمنهج الإسلامي كله غايته تحقيق معنى العبادة، أولاً وأخيراً.

وليس هناك من هدف في المنهج الإسلامي لنظام الحكم، ونظام الاقتصاد، والتشريعات الجنائية، والتشريعات المدنية، وتشريعات الأسرة. وسائر التشريعات التي يتضمنها هذا المنهج..

«ليس هناك من هدف إلا تحقيق معنى» العبادة «في حياة الإنسان.. والنشاط الإنساني لا يكون متصفاً بهذا الوصف، محققاً لهذه الغاية التي يحدد القرآن أنها هي غاية الوجود الإنساني إلا حين يتم هذا النشاط وفق المنهج الرباني؛ فيتم بذلك إفراد الله سبحانه بالألوهية؛ والاعتراف له وحده بالعبودية.. وإلا فهو خروج عن العبادة لأنه خروج عن العبودية. أي خروج عن غاية الوجود الإنساني كما أرادها الله. أي خروج عن دين الله!»

«وأنواع النشاط التي أطلق عليها الفقهاء اسم» العبادات «وخصوها بهذه الصفة على غير مفهفي وم التصور الإسلامي حين تراجع في مواضعها في القرآن، تتبين حقيقة بارزة لا يمكن إغفالها. وهي انها لم تجئ مفردة ولا معزولة عن أنواع النشاط الأخرى التي أطلق عليها الفقهاء اسم «المعاملات».. إنما جاءت هذه وتلك مرتبطة في السياق القرآني، ومرتبطة في المنهج التوجيهي. باعتبار هذه كتلك شطراً من منهج «العبادة» التي هي غاية الوجود الإنساني، وتحقيقاً لمعنى العبودية، ومعنى إفراد الله سبحانه بالألوهية.

«إن ذلك التقسيم مع مرور الزمن جعل بعض الناس يفهمون أنهم يملكون أن يكونوا» مسلمين «إذا هم أدوا نشاط» العبادات «وفق أحكام الإسلام بينما يزاولون كل نشاط» المعاملات «وفق منهج آخر.. لا يتلقونه من الله ولكن من إله آخر.. ! هو الذي يشرع لهم في شؤون الحياة ما لم يأذن به الله!»

«وهذا وهم كبير. فالإسلام وحدة لا تنفصم. وكل من يفصمه إلى شطرين على هذا النحو فإنما يخرج من هذه الوحدة، أو بتعبير آخر: يخرج من هذا الدين.

«وهذه هي الحقيقة الكبيرة التي يجب أن يلقي باله إليها كل مسلم يريد أن يحقق إسلامه؛ ويريد في الوقت ذاته أن يحقق غاية وجوده الإنساني».

فالآن نضيف إلى هذه الفقرات ما قلناه من قبل هذا الجزء من أن العربي الذي خوطب بهذا القرآن أول مرة لم يكن يحصر مدلول هذا اللفظ وهو يؤمر به في مجرد أداء الشعائر التعبدية.. بل أنه يوم خوطب به أول مرة في مكة لم تكن قد فرضت بعد شعائر تعبدية! إنما كان يفهم منه عندما يخاطب به أن المطلوب منه هو» الدينونة «لله وحده في أمره كله، وخلع الدينونة لغير الله من عنقه في أمره كله. ولقد فسر رسول الله صلى الله عليه وسلم» العبادة «نصاً بأنها» الاتباع «وليست هي الشعائر التعبدية، وهو يقول لعدي ابن حاتم عن اليهود والنصارى، واتخاذهم الأحبار والرهبان أرباباً:» بلى. إنهم أحلوا لهم الحرام، وحرموا عليهم الحلال، فاتبعوهم، فذلك عبادتهم إياهم «إنما أطلقت لفظة» العبادة «على» الشعائر التعبدية «باعتبارها صورة من صور الدينونة لله في شأن من الشؤون. صورة لا تستغرق مدلول العبادة، بل إنها تجيء بالتبعية لا بالإصالة!..

ولقد قلنا من قبل في هذا الجزء» إن الواقع أنه لو كانت حقيقة العبادة هي مجرد الشعائر التعبدية ما استحقت كل هذا الموكب الكريم من الرسل والرسالات؛ وما استحقت كل هذه الجهود المضنية التي بذلها الرسل صلوات الله وسلامه عليهم وما استحقت كل هذه العذابات والآلام التي تعرض لها الدعاة والمؤمنون على مدار الزمان! إنما الذي استحق كل هذا الثمن الباهظ هو إخراج البشر جملة من الدينونة للعباد، وردهم إلى الدينونة لله وحده في كل أمر وفي كل شأن، وفي منهج حياتهم كله للدنيا وللآخرة سواء. ويوسف عليه السلام يعلل القول بأن الحكم لله وحده. فيقول: {أمر ألا تعبدوا إلا إياه}. ولا نفهم هذا التعليل كما كان يفهمه

د عبادت د کامل مفهوم پيژندلو لپاره يو حديث شريف لولو: له حضرت عدی بن حاتمﷺ څخه روايت دي چې د رسول اللهﷺ خواته راغلم او په غاړه کې مې طلايي صليب ځوړند و، نبی کريمﷺ وفرمايل: دادي له غاړه نه لرې واچوه... عدي وويل: ما هغه لرې واچوه، او خواته يي راغلم، آنحضرتﷺ براءت سورت لوستلو نو دا آيات يي ولوست ﴿ٱتَّخَذُوٓاْ أَحۡبَارَهُمۡ وَرُهۡبَٰنَهُمۡ أَرۡبَابٗا مِّن دُونِ ٱللَّهِ﴾ دوی ونيول خپل احبار او زاهدان په خدايي سره پرته له اللهﷻ څخه.

عدیﷺ وايي ما وويل: ای د خداي رسوله، مونږ خو د هغوي عبادت نکؤ، انحضرتﷺ وفرمايل: آيا هغه څه چې اللهﷻ حلال ګرځولي و دوي نه حرامول او تاسې بيا هغه حرام نه منل، او هغه څه چې اللهﷻ حرام کړي و دوي حلال نه ګرځول او تاسې بيا هغه حرام نه منل.

الرجل العربي إلا حين ندرك معنى {العبادة} التي يخص بها الله وحده..إن معنى عبد في اللغة: دان، وخضع، وذل.. ولم يكن معناه في الإصطلاح الإسلامي في أول الأمر أداء الشعائر.. إنما كان هو معناه اللغوي نفسه.. فعندما نزل هذا النص أول مرة لم يكن شيء من الشعائر قد فرض حتى ينطلق اللفظ إليه. إنما كان المقصود هو معناه اللغوي الذي صار هو معناه الاصطلاحي. كان المقصود به هو الدينونة لله وحده، والخضوع له وحده، واتباع أمره وحده. سواء تعلق هذا الأمر بشعيرة تعبدية، أو تعلق بتوجيه أخلاقي، أو تعلق بشريعة قانونية. فالدينونة لله وحده في هذا كله هي مدلول العبادة التي خص الله سبحانه بها نفسه؛ ولم يجعلها لأحد من خلقه.

وحين نفهم معنى العبادة على هذا النحو نفهم لماذا جعل يوسف عليه السلام اختصاص الله بالعبادة تعليلاً لاختصاصه بالحكم. فالعبادة أي الدينونة لا تقوم إذا كان الحكم لغيره.. وسواء في هذا حكمه القدري القهري في حياة الناس وفي نظام الوجود، وحكمه الشرعي الإرادي في حياة الناس خاصة. فكله حكم تتحقق به الدينونة.

ومرة أخرى نجد أن منازعة الله الحكم تخرج المنازع من دين الله حكماً معلوماً من الدين بالضرورة لأنها تخرجه من عبادة الله وحده.. وهذا هو الشرك الذي يخرج أصحابه من دين الله قطعاً. وكذلك الذين يقرون المنازع على ادعائه، ويدينون له بالطاعة وقلوبهم غير منكرة لاغتصابه سلطان الله وخصائصه.. فكلهم سواء في ميزان الله.ويقرر يوسف عليه السلام أن اختصاص الله سبحانه بالحكم تحقيقاً لاختصاصه بالعبادة هو وحده الدين القيم: {ذلك الدين القيم}..وهو تعبير يفيد القصر) ظلال القران ٤/ ٢٧٧

عدي وايي، ما وويل: بلې.

نو رسول اللهﷺ وفرمايل: همدغه يي عبادت دي[۱].

ددې حديث په اساس عبادت يوازې د الله جل جلاله دربار ته لمونځ کول او د الهی شعايرو اداکول ندي، بلکې عبادت عبارت له يوي جامعې کلمې څخه ده چې ټولو حلالو، حرامو او امر او نهی ته شامليږي، چې پدې هکله د الهی ارشاداتو مراعات ته عبادت اود هغې مخالفت ته ګناه او معصيت ويلي شو.

بناء په حلال او حرام، امر او نهی کې د نورو څخه اطاعت او متابعت ته ددې حديث شريف مطابق د هغوي عبادت ويلي شو.

د الله جل جلاله لپاره د اقوالو، افعالو او ظاهري او باطني اعمالو ادا کول او پريښودل دي چې د الله جل جلاله د رضايت او محبت سبب ګرځي او له قرآن او سنت څخه استنباط شوي وي.

دعبادت او عدم عبادت ترمنځ فرق:

علامه زرکشي وايي هر عمل چې شريعت د هغه تقاضا کوي عبادت دي، هرکله چې څوک د عبادت لپاره هغه ادا کړي او يا يي د عبادت لپاره ترک کړي، اما که ښه کار د عبادت په نيت ونکړي او يا بدکار د عبادت په نيت پرې نه ږدي بلکې بل نيت ولري عبادت کې نه شامليږي[۲]. ځکه چې قرآن عظيم

۱- حدثنا أبو كريب وابن وكيع قالا حدثنا مالك بن إسماعيل = وحدثنا أحمد بن إسحاق قال، حدثنا أبو أحمد = جميعًا، عن عبد السلام بن حرب قال، حدثنا غطيف بن أعين، عن مصعب بن سعد، عن عدي بن حاتم قال: أتيت رسولَ الله صلى الله عليه وسلم وفي عُنُقي صليبٌ من ذهب، فقال: يا عديّ، اطرح هذا الوثنَ من عنقك ! قال: فطرحته، وانتهيت إليه وهو يقرأ في «سورة براءة»، فقرأ هذه الآية: (اتخذوا أحبارهم ورُهبانهم أربابًا من دون الله)، قال قلت: يا رسول الله، إنا لسنا نعبدُهم! فقال: أليس يحرِّمون ما أحلَّ الله فتحرِّمونه، ويحلُّون ما حرَّم الله فتحلُّونه؟ قال: قلت: بلى! قال: فتلك عبادتهم! = واللفظ لحديث أبي كريب. رواه من طريق مالك بن إسماعيل، عن عبد السلام بن حرب، بلفظه، البخاري في الكبير ٤ / ١ / ١٠٦. وانظر التخريج السالف

۲- الموسوعة الفقهية الكويتية ۱۰۵۸٦/۲

الشان وایي: ﴿ذَٰلِكَ خَيۡرٞ لِّلَّذِينَ يُرِيدُونَ وَجۡهَ ٱللَّهِۖ﴾ دا کار غوره دي هغو خلکو ته چي د الله تعالی رضا غواړي.

مثلا څوک له فقیرانو سره د انسانیت لپاره کومک کوي نه د عبادت په خاطر، یا چا ډیره د مود په خاطر یا د خپل ځان د ښایست پخاطر پرې ایښې ده نه د عبادت په قصد، او یا هم څوک له زنا څخه ډډې لپاره ځان ساتي چي په ایډز مبتلا نشي نه د عبادت په خاطر.

په اسلام کې د عبادت د لمنې پرخوالی:

له هغه ځایه چي د اسلام پوهانو ویلي دي چې د انسان هر نیک عمل چي د الهی طاعت په نیت سره وي عبادت ګڼل کیږي او د رسول الله ﷺ احادیث دغه نظر تاییدوي، مثلا حدیث کې راغلي دي چې د دوه تنو ترمنځ عدالت صدقه ده، نیکه خبره صدقه ده، هر ګام چي د مسجد په طرف اخلي صدقه ده، هر ضررناک شي چي له لارې څخه لیرې کوي صدقه ده، همدارنګه رسول الله ﷺ د یو شخص په هکله وفرمایل: چې هر کله د خپل اولاد د نفقي لپاره یا د والدینو د خدمت یاد خپلې پاکۍ او عفت لپاره هڅه کوي هغه د الله ﷻ په لاره کې دي[1].

۱- عن أبي هريرة رضي الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم «كل سلامى من الناس عليه صدقة كل يوم تطلع فيه الشمس يعدل بين الاثنين صدقة ويعين الرجل على دابته فيحمل عليها أو يرفع عليها متاعه صدقة والكلمة الطيبة صدقة وكل خطوة يخطوها إلى الصلاة صدقة ويميط الأذى عن الطريق صدقة» حديث نمبر۲۸۲۷ صحيح البخاري.

«وعن كعب بن عجرة رضي الله عنه قال مر على النبي صلى الله عليه وسلم رجل فرأى أصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم من جلده ونشاطه فقالوا يا رسول الله لو كان هذا في سبيل الله فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم إن كان خرج يسعى على ولده صغارا فهو في سبيل الله وإن كان خرج يسعى على أبوين شيخين كبيرين فهو في سبيل الله وإن كان خرج يسعى على نفسه يعفها فهو في سبيل الله وإن كان خرج يسعى رياء ومفاخرة فهو في سبيل الشيطان»، رواه الطبراني ورجاله رجال الصحيح . ۱٦۹۲ - (صحيح لغيره) صحيح الترغيب والترهيب تاليف محمد ناصر الدين الألباني، الرياضي: مكتبة المعارف، ط٥، ۱٤۱/۲

الله ﷻ ته د عبادت خاص کول

پدې بحث کې په دوه اساسي محورونو باندې تحقیق کوو:

١- عبادت چا ته کیږي او ټولو پیغمبرانو خپل امتونه د چا عبادت ته راغوښتي دی؟

٢- کوم امور عبادات دي چې د هغې ادا کول یوائې د الله تعالی لپاره وشي؟ د لومړۍ موضوع په هکله باید ووایو چې د قرآن عظیم الشان، د پیغمبرانو د ویناوو، امتونو ته د پیغمبرانو د لارښوونو، او د نبي کریمﷺ د احادیثو په مطالعه عبادت خاص د اللهﷻ لپاره دي.

د قرآن کریم دلیلونه:

د قرآن کریم ټولو آیاتونو عبادت اللهﷻ ته خاص کړي دي چې دلته یي څو مثالونه ذکر کوو:

﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ ۝٥﴾ خاص تاته عبادت کوو او خاص له تا نه کومک غواړو- تاسې پدي آیات شریف کې ښه دقت وکړي چې ولې، مو خاص وویل، او ولې اللهﷻ مونږ ته لارښوونه کوي چې همیشه خپلو لمنځونو کې دغه آیات ولولي، له اللهﷻ سره تعهد وکړي او د هغه مطابق ژوند وکړي، کله چې چاته وایو خاص تاسره مینه لرم او یا خاص تاسره معامله کوم دا له مقابل جانب سره یو رنګه تعهد دي، چې له بل سره دغه عمل نه ترسره کوم اوس نو یو مسلمان د خپل لمانځه په هر رکعت کې له اللهﷻ سره تعهد کوي چې خاص تاته عبادت کوم او خاص له تانه کومک غواړم، د مسلمان د عبادت او د نورو ټولو ادیانو د پیروانو اساسي ترین فرق په همدې نقطه کې دي چې د اسلام مقدس دین کې عبادت تنها او تنها اللهﷻ ته کیږي، او دغه عبادت قرآن اللهﷻ ته خاص کړي دي. ﴿يَـٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ ٱعْبُدُوا۟ رَبَّكُمُ ٱلَّذِى خَلَقَكُمْ وَٱلَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ۝٢١﴾ [البقرة: ٢١] «اي خلکو د خپل رب عبادت وکړي هغه چې تاسې یې پیداکړي یاست او هغه خلک چې له تاسې مخکې و ددې لپاره چې تاسې تقوا دار شي» پدې آیات شریف کې:

الف: د پروردګار د عبادت امر شوي دي.

ب: د هغه چا بيان شوي چي د عبادت لايق دي. يعنې هغه پروردګار چي تاسې او هغه خلک يې پيداکړی چې له تاسې څخه مخکې و.

ج- عبادت يي د تقوا اساس ګڼلي.

هغه درسونه چي دې آيات شريف څخه استنباط کيږي:

لومړي داچې د پرودګار د عبادت امر شوي دي.

دويم د عبادت لايق هغه څوک دي چي د انسانانو د خلقت قدرت ولري او تر اوسه پوري څوک نشته چي دعوه وکړي چي زه د انسانانو خالق يم او که احيا ځينې خلکو دعوه هم کړيده ندي قادرشوي چې کوم انسان پيدا کړي.

دريم داچې د تقوا اساس پدي کې دي چې انسان د هغه الله ﷻ عبادت وکړي چې يو او واحد ذات دي. هغه خلک چي خپل عبادت پرته له الله ﷻ بل ذات ته کوي او خپل ځانونه متقي ګڼي ددې آيات شريف په اساس متقيان ندي.

۱- ﴿۞وَٱعۡبُدُواْ ٱللَّهَ وَلَا تُشۡرِكُواْ بِهِۦ شَيۡـٔٗاۖ وَبِٱلۡوَٰلِدَيۡنِ إِحۡسَٰنٗا﴾ [النساء: ۳۶] «او د الله عبادت وکړي او هغه سره څوک مه شريکوي او د والدينو سره نيکي وکړي» دې آيات شريف کې ويل شوي دي چې عبادت الله ﷻ ته وکړي او څوک د هغه په عبادت کې مه شريکوي.

۲- ﴿وَإِذۡ أَخَذۡنَا مِيثَٰقَ بَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ لَا تَعۡبُدُونَ إِلَّا ٱللَّهَ﴾ [البقرة: ۸۳] «او هغه وخت چې مونږ د بنی اسرائيلو څخه محکمه وعده واخيسته چي پرته له الله به بل چاته عبادت نکوي» پدې آيات شريف کې الله ﷻ بيان کړي دي چي له بنی اسرائيلو هم عهد او پيمان اخيستل شوي و چي پرته له الله ﷻ بل چاته عبادت مه کوي. ولې هغوي دغه عهد او پيمان مات کړ..

۳- د يعقوب ؑ د وصيت په هکله فرمايي: ﴿أَمۡ كُنتُمۡ شُهَدَآءَ إِذۡ حَضَرَ يَعۡقُوبَ ٱلۡمَوۡتُ إِذۡ قَالَ لِبَنِيهِ مَا تَعۡبُدُونَ مِنۢ بَعۡدِيۖ قَالُواْ نَعۡبُدُ إِلَٰهَكَ وَإِلَٰهَ

ءَابَآئِكَ إِبْرَٰهِـۧمَ وَإِسْمَٰعِيلَ وَإِسْحَٰقَ إِلَٰهًا وَٰحِدًا وَنَحْنُ لَهُۥ مُسْلِمُونَ ﴿١٣٣﴾﴾ [البقرة: ١٣٣] «آيا تاسې حاضر وي کله چې يعقوب ته مرګ راغی کله چې هغه خپلو بچيانو ته وويل له مانه وروسته به د څه شي عبادت کوي، هغوي وويل ستا د خدای عبادت به کوو او ستا دپلرونو ابراهيم اسماعيل او اسحاق دخدای عبادت به کوو چې يو خدای دی او مونږ هغه ته تسليم يو». دې آيات شريف کې بيانوی چې د يعقوب وصيت خپلو بچيانو ته داللهﷻ د عبادت خاص کول و.

٤- پيغمبر پوه کوي چي اهل کتابو ته ووايي: ﴿قُلْ يَٰٓأَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ تَعَالَوْا۟ إِلَىٰ كَلِمَةٍ سَوَآءٍۭ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا ٱللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِۦ شَيْـًٔا﴾ [آل‌عمران:٦٤] «ورته ووايه ای اهل کتابو راشي يوې کلمې ته چې برابره ده زمونږ او ستاسې ترمنځ دا چې عبادت به نکوو مګر د يو الله او هغه سره به څه شي شريک نه نيسو».

٥- هودعليه السلام خپل قوم ته وويل: ﴿وَإِلَىٰ عَادٍ أَخَاهُمْ هُودًا ۚ قَالَ يَٰقَوْمِ ٱعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُۥٓ ۖ﴾ [هود: ٥٠] «او عاد ته خپل ورور هود وويل اي قومه د الله تعالی عبادت وکړي نشته تاسې لره پرته له هغه نه بل اله».

٦- د مشرکينو په هکله وايي: ﴿وَيَعْبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ مَا لَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنفَعُهُمْ وَيَقُولُونَ هَٰٓؤُلَآءِ شُفَعَٰٓؤُنَا عِندَ ٱللَّهِ ۚ قُلْ أَتُنَبِّـُٔونَ ٱللَّهَ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَلَا فِى ٱلْأَرْضِ ۚ سُبْحَٰنَهُۥ وَتَعَٰلَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿١٨﴾﴾[1] [يونس: ١٨] پدې آيات شريف کې د قريشو د مشرکينو صفت بيانويي چې هغوي د مخلوقات عبادت کو او ويلی يي چې دوي زمونږ شفاعت کوي.

١- او عبادت کوی پرله اللهﷻ د هغه شي چې نه ورته ضرر رسوی شي او نه نفعه او دوی وايي دا زمونږ شفاعت کوونکی دی د اللهﷻ په نزد، ورته ووايه ايا خبر ورکوی اللهﷻ ته په هغه څه چې خبر ندی په اسمانونو کې او نه په ځمکه کې پاک دی او لوی دی له هغه څه نه چې ده سره يې شريکوي.

٧- اللهﷻ د نوحعليه السلام خبرې را نقلوي چي خپل قوم ته يي ويلې: ﴿أَن لَّا تَعۡبُدُوٓاْ إِلَّا ٱللَّهَۖ﴾ [هود: ٢٦] «چي پرته له الله د بل چا عبادت مه کوي».

٨- د صالحعليه السلام او د هغه قوم ثمودو په هکله وايي: ﴿۞وَإِلَىٰ ثَمُودَ أَخَاهُمۡ صَٰلِحٗاۚ قَالَ يَٰقَوۡمِ ٱعۡبُدُواْ ٱللَّهَ مَا لَكُم مِّنۡ إِلَٰهٍ غَيۡرُهُۥۖ﴾ [هود: ٦١] «او ثمود ته د هغوي ورور صالح وويل اي قومه د الله عبادت وکړي نشته تاسې لره پرته له هغه نه بل اله».

٩- شعيبعليه السلام هم خپل قوم د الله تعالی عبادت ته دعوت کؤ، ﴿۞وَإِلَىٰ مَدۡيَنَ أَخَاهُمۡ شُعَيۡبٗاۚ قَالَ يَٰقَوۡمِ ٱعۡبُدُواْ ٱللَّهَ مَا لَكُم مِّنۡ إِلَٰهٍ غَيۡرُهُۥۖ﴾ [هود:٨٤] «او مدين ته د هغوي ورور شعيب وويل ای قومه د الله عبادت وکړي نشته تاسې لره پرته له هغه بل اله».

خلاصه داچې ټولو پيغمبرانو خپل پيروان د اللهﷻ عبادت ته دعوتول، او رسول الله ﷺ هم خپل امت د اللهﷻ عبادت ته دعوتو، او قرآن کريم مسلمانانو ته د عبادت د حقيقت دورپيژندلو لپاره تعليم ورکوي، چي په خپل پنځه وخته لمونځ کې فقط يو اساسي عمل ترسره کړي چي هميشه تعهد وکړي چي ﴿إِيَّاكَ نَعۡبُدُ﴾ «خاص تاته عبادت کوو».

اوس لازمه ده چې دويمي پوښتنې ته ځواب ووايو: چي کوم کارونه عبادت دي، ترڅو هغه ښه وپيژنو او پرته له اللهﷻ بل چاته هغه ادا نکړو:

١- سجده: ﴿وَلِلَّهِ يَسۡجُدُ مَن فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ﴾ [الرعد: ١٥] «او الله ته سجده کوي هغه څه چي په اسمانونو او ځمکه کې دي». پدې آيات شريف کې يي (لله) ويلي دي، د عربي ژبې علما وايی چې لام د تخصيص لپاره دي هر کله چي په يو اسم باندې داخل شي نو امور هغه پورې خاص کوي، نو دلته فقط سجده الله تعالی ته خاص شوې ده..

هغه خلک چې پرته د اللهﷻ څخه بل چا ته سجده کوي ان دهدهد له خوا د هغوی بدوينه شويده ﴿وَجَدتُّهَا وَقَوۡمَهَا يَسۡجُدُونَ لِلشَّمۡسِ مِن دُونِ ٱللَّهِ﴾ [النمل: ٢٤] «ما هغه او د هغې قوم پيدا کړ چي پرته له الله يي لمر ته سجده کوله» پدې

آيات شريف کې بيانيږي چي ان يو الوتونکي لمر ته د بلقيس او د هغې د قوم په سجده حيرانيږي..

۲- رکوع: ﴿يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱرۡكَعُوا۟ وَٱسۡجُدُوا۟ وَٱعۡبُدُوا۟ رَبَّكُمۡ وَٱفۡعَلُوا۟ ٱلۡخَيۡرَ لَعَلَّكُمۡ تُفۡلِحُونَ۩ ٧٧﴾ [الحج: ۷۷] «ای مسلمانانو رکوع وکړي او سجده وکړي او د خپل رب عبادت وکړی او نیک کارونه وکړي ترڅو تاسې بريالي شی».

۳- استعانت:د مرستي، کومک او استعانت غوښتل فقط له اللهﷻ څخه کيږي اللهﷻ مونږ ته تعليم راکړي دي چي هميشه ووايي ﴿إِيَّاكَ نَسۡتَعِينُ﴾ «اي پروردګاره مونږ خاص له تانه مرسته غواړو».

او بل آيات کې د کومک طريقه را ښايي، چي په ستونزو کې لومړي صبر کوي او بيا د لمانځه له لارې له خپل رب سره اړيکې ونيسې، خپل مشکلات هغه ته وړاندې کړي. ﴿وَٱسۡتَعِينُوا۟ بِٱلصَّبۡرِ وَٱلصَّلَوٰةِ﴾.

٤- دعاء: پيغمبر فرمايي: «الدعاء هو العبادة» دعا عبادت ده، کله چي د عا عبادت ده نو يو مومن بايد هميش خپل لاسونه الهی دربار ته اوږده کړي او ووايي ای الله ما وبښه اي الله ماسره کومک وکړه، ای الله ماته نجات راکړه، او اللهﷻ خطاب هغو خلکو ته چی مخلوقاتو ته رجوع کوي او د هغوي له دربار څخه د خپلو ستونزو پر وخت کومک غواړي فرمايي: ﴿أَمَّن يُجِيبُ ٱلۡمُضۡطَرَّ إِذَا دَعَاهُ وَيَكۡشِفُ ٱلسُّوٓءَ وَيَجۡعَلُكُمۡ خُلَفَآءَ ٱلۡأَرۡضِۗ أَءِلَـٰهٌ مَّعَ ٱللَّهِۚ قَلِيلًا مَّا تَذَكَّرُونَ ٦٢﴾ [النمل: ٦٢] «آيا څوک دې چې د مجبور ځواب ورکړي چي کله يي وغواړي او ضرر لرې کړي او تاسې د ځمکي خليفه ګان ګرځوي ايا له الله سره بل اله شته ډېر کم ستاسې عبرت اخلي» يعني پرته له اللهﷻ څخه بل مشکل اسانوونکی نشته دي.

﴿أُجِيبُ دَعۡوَةَ ٱلدَّاعِ إِذَا دَعَانِۖ﴾ [البقرة: ۱۸٦] «قبلوم د دعا کونکي دعا چي رانه وغواړي».

قرآن کريم همدارنګه د پيغمبرانو د دعا کيسې را نقلوي چې هغوي يوائې د الله تعالى دربار ته لاسونه اوږدول او کومک يي غوښته ترڅو هغه خلک چي ځانونه د پيغمبرانو حقيقى پيروان ګڼي د هغوي د لارې مطابق عمل وکړي.

﴿هُنَالِكَ دَعَا زَكَرِيَّا رَبَّهُۥ قَالَ رَبِّ هَبْ لِى مِن لَّدُنكَ ذُرِّيَّةً طَيِّبَةً إِنَّكَ سَمِيعُ ٱلدُّعَآءِ ﴿٣٨﴾﴾ [آل عمران: ۳۸] «هغه ځاي دعا وکړه زکريا خپل رب ته ويي ويل اي ربه راوبښه ماته له خپل لوري پاک اولاد بي شکه ته ددعا اوريدونکي يي».

د ابراهيم ددعا په هکله قرآن کريم وايي: ﴿ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ ٱلَّذِى وَهَبَ لِى عَلَى ٱلْكِبَرِ إِسْمَٰعِيلَ وَإِسْحَٰقَ ۚ إِنَّ رَبِّى لَسَمِيعُ ٱلدُّعَآءِ ﴿٣٩﴾ رَبِّ ٱجْعَلْنِى مُقِيمَ ٱلصَّلَوٰةِ وَمِن ذُرِّيَّتِى ۚ رَبَّنَا وَتَقَبَّلْ دُعَآءِ ﴿٤٠﴾ رَبَّنَا ٱغْفِرْ لِى وَلِوَٰلِدَىَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ يَقُومُ ٱلْحِسَابُ ﴿٤١﴾﴾ [إبراهيم: ۳۹-٤۱]

«حمد اوثنا هغه ذات لره چي ماته يي راوبښه په زړښت کې اسمساعيل او اسحاق بيشکه زما رب ددعا اوريدونکي دي اى ربه ما وګرځوې د لمانځه ادا کوونکي او زما له اولادې، اى ربه او قبوله کړې دعا اى ربه مغفرت وکړه ماته او زما والدينو ته او ټولو مومنانو ته هغه ورځ چې حساب کيږي». قرآن عظيم الشان هغه خلک چې پرته له الهى درباره د مخلوقاتو دربار ته ددعا لاس اوږدوي تهديدوى او ورته وايي: ﴿وَٱلَّذِينَ يَدْعُونَ مِن دُونِهِۦ لَا يَسْتَجِيبُونَ لَهُم بِشَىْءٍ إِلَّا كَبَٰسِطِ كَفَّيْهِ إِلَى ٱلْمَآءِ لِيَبْلُغَ فَاهُ وَمَا هُوَ بِبَٰلِغِهِۦ ۚ وَمَا دُعَآءُ ٱلْكَٰفِرِينَ إِلَّا فِى ضَلَٰلٍ ﴿١٤﴾﴾ [الرعد: ١٤] «او هغه خلک چي را غواړي بل څوک نشي قبلولي هغوي ته هيڅ شي مګر لکه اوږدونکي د ورغوي اوبو ته چي ورسيږي د هغه خولې ته او ندي هغه رسيدونکي هغه ته او نه ده دعا د کافرانو مګر بې لارې کې» دلته الله ﷻ هغه کسان چي پرته له الهى درباره د نورو دربار ته ددعا لاسونه اوږدوي هغه کسانو سره مشابه کړي دي چې خپل لاسونه اوبو ته اوږدوي او ورغوي په اوبو کې ږدي او فکر کوي چې له دې لارې پرته له اوبو اخيستلو او خولې ته وړلو څخه ورشي، دا کار نتيجه نه ورکوي ځکه هر څومره چي لاسونه اوبو کې کيښودل شي اوبه خولې ته نه ځي، همدرانګه هغه خلک چي ددعا لاسونه د مخلوق

دربار ته اوړدوي او له هغه نه اجابت او ددعا قبولي غواړي خپل ځانونه تکليفوي او دعايي هيڅکله نه قبليږي، ځکه د کافرانو د کار نتيجه فقط ګمراهي ده.

د قريشي مشرکينو ددعا څرنګوالي:

د قريش مشرکينو سره له دې چې د ايمان دعوه کوله ددعا لاسونه يي د مخلوقاتو دربار ته اوږدول او لاندې شيان يي ترې غوښتل:

الف: د خير غوښتنه او دضرر دفع کول له مخلوقاتو څخه: ښځو ته د ماشومانو ورکول نه د دوا په واسطه او يا د علاج له لارې بلکې جهان کې د تصرف په واسطه ځکه هغوي عقيده لرله چې پيريان او انسانان کولي شي الهی حکومت کې تصرف وکړي.

چاته چې اللهﷻ لور يا ځوي ورنکړي هغوي کولي شي لور يا ځوي ورکړي، او يا هغې ښځې ته چې لورګانې راوړی کولي شي په ځوي باندې بدل کړي، او يا يي دا عقيده درلوده چې دغه بتان، پيريان او هغه مخلوقات چې دوي ورباندې عقيده درلوده کولي شي پرته له کومې وسيلې د شکوونکو حيواناتو مقابل کې مقاومت وکړي او يا کوم مريض ته شفا ورکړي او يا مړي ژوندي کړي او يا باران نازل کړي؟ او يا هم ټول هغه کارونه ترسره کړي چې قرآن کريم تر اللهﷻ پورې خاص کړي دي.

اللهﷻ ورته وويل: ﴿وَٱلَّذِينَ تَدۡعُونَ مِن دُونِهِۦ مَا يَمۡلِكُونَ مِن قِطۡمِيرٍ ۝١٣ إِن تَدۡعُوهُمۡ لَا يَسۡمَعُواْ دُعَآءَكُمۡ وَلَوۡ سَمِعُواْ مَا ٱسۡتَجَابُواْ لَكُمۡۖ﴾ [فاطر: ١٣-١٤] «هغه خلک چې تاسې پرته له الله څخه راوغواړي تاسې ته هيڅ شي درکولي نشي، که تاسې هغه راوغواړی هم ستاسې غږ نه اوري او که يي واوري هم درته قبلولي يي نشي».

اللهﷻ ددې لپاره چې دا خلک ښه وپوهوي ورته خطاب وکړ ﴿قُلۡ أَرَءَيۡتُم مَّا تَدۡعُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ أَرُونِي مَاذَا خَلَقُواْ مِنَ ٱلۡأَرۡضِ أَمۡ لَهُمۡ شِرۡكٞ فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِۖ ٱئۡتُونِي بِكِتَٰبٖ مِّن قَبۡلِ هَٰذَآ أَوۡ أَثَٰرَةٖ مِّنۡ عِلۡمٍ إِن كُنتُمۡ صَٰدِقِينَ ۝٤﴾ [الأحقاف: ٤] «ورته

روایه خبر راکړي ماته له هغه څه چې تاسې یې را غواړي پرته له الله څخه راوښایاست چې څه شي یې پیدا کړي له ځمکې، یا هغوي شریکان دي په اسمانو کې، راوړي ماته یو پخواني کتاب، او څه نښه د علم که تاسې رښتیا وایاست».

بیایي ورته وویل: ﴿وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّن يَدْعُواْ مِن دُونِ ٱللَّهِ مَن لَّا يَسْتَجِيبُ لَهُۥٓ إِلَىٰ يَوْمِ ٱلْقِيَـٰمَةِ وَهُمْ عَن دُعَآئِهِمْ غَـٰفِلُونَ ۝٥﴾ [الأحقاف: ٥] «او څوک ده ګمراه له هغه چا چې را غواړي پرته له اللهأ څخه هغه څوک چې دته یې قبلولي نشي د قیامت تر ورځې او دوي د هغه له دعا څخه غافله دي».

٥- استغاثه: د سختي او مشکلاتو پر وخت د کومک غوښتنه، استغاثه په دوله ډوله ده:

الف: د عالم اسباب استغاثه:

په عالم اسباب کې استغاثه داده لکه مثلا یو انسان د سختۍ حالت کې قرار لري بناء له مخلوقاتو څخه څه شي کې کومک غواړي، چې هغوي دا توان لري، دا چې د چا کور سوزیدلی وی، هغه له اطفایي څخه کومک غواړي یا د چا ماشوم موټر وهلي وي د ډاکتر کور ته ورځي له هغه کومک غواړي یا د چا کورته غله راغلي دي له ګاونډیانو څخه کومک غواړي. ﴿فَٱسْتَغَـٰثَهُ ٱلَّذِى مِن شِيعَتِهِۦ عَلَى ٱلَّذِى مِنْ عَدُوِّهِۦ﴾ «پس کومک وغوښته له ده نه هغه چې دده له قبیلې څخه و په هغه چا چې دده دښمن و» دغه رنګ استغاثه د کومک او همکاری له قبیلي څخه ده، لکه چي الله تعالي فرمايي ﴿وَتَعَاوَنُواْ عَلَى ٱلْبِرِّ وَٱلتَّقْوَىٰ ۖ﴾ «او یو بل سره په تقوا او نیکۍ کې مرسته وکړي».

بـ: په ما فوق الاسباب عالم کې استغاثه:

په عالم ما فوق الاسباب کې استغاثه داده چې انسان په هغه کار کې توانایي ونلري، بناء مومن انسان هغه له اللهﻷ څخه غواړي، لکه څرنګه چې د اسلام پیغمبر په عالم اسباب کې لښکرونه تیار کړل او د بدر جنګ ته یې اماده ګې ونیوله، خو دا چې تعداد یې کم ؤ، نو الهی دربار ته یې استغاثه وکړه، ترڅو یې لښکر ته بري او پیروزي ورکړه.. ﴿إِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ فَٱسْتَجَابَ لَكُمْ أَنِّى

مُمِدُّكُم بِأَلْفٍ مِّنَ ٱلْمَلَٰٓئِكَةِ مُرْدِفِينَ ۝٩﴾ [الأنفال: ٩] «کله چې تاسي خپل رب ته اواز کړ نو تاسې ته يې قبوله کړه چې بيشکه زه تاسې سره کومک کوم په زر ملايکو يو بل پسي».

صحيح مسلم له حضرت عمر بن الخطابؓ څخه روايت کوي چې د بدر په ورځ رسول اللهﷺ مشرکينو ته وکتل چې تعداد يې زر تنو ته رسيده او د هغه صحابه ٣١٣ نفره و رسول اللهﷺ مخ قبلې ته کړ بيايي لاسونه پورته کړل او خپل پروردګار ته يې داسې اواز کړ: «اللَّهُمَّ أَنْجِزْ لِي مَا وَعَدْتَنِي اللَّهُمَّ آتِ مَا وَعَدْتَنِي اللَّهُمَّ إِنْ تَهْلِكْ هَذِهِ الْعِصَابَةُ مِنْ أَهْلِ الإِسْلاَمِ لاَ تُعْبَدْ فِي الأَرْضِ»[١].

امام بخاري روايت کوي چې ابن عباسؓ وايي د بدر په ورځ نبی کريمﷺ چې د يو څپرې لاندې ولاړ و ووېل (خدايه له تانه غواړم چې خپله وعده او لوظ باندې وفا وکړې خدايه که غواړې چې نن څخه وروسته ستا عبادت ونشي...(دلته يې ابوبکر لاسونه ونيول او وې ويلی: ای د خداي رسوله، خپل خداي باندې دې زيات اصرار وکړ نور بس دي، انحضرتﷺ چې زغره اغوستې وه ميدان ته داسې حال کې راغي چې ويلې يې: «سيهزم الجمع ويولون الدبر بل الساعة موعدهم والساعة ادهی وامر» يعني دا لښکر به ماتې خوری او شابه اړوي بلکې د دوی وعده آخرت دي او قيامت ډېر لوي او ډېر تريخ دي.

امام طبراني روايت کوي چې در سول اللهﷺ په زمانه کې يو منافق و چې خلک به يې اذيت کول، ځينو ووېل راځي چې رسول اللهﷺ ته ورشو او ددي منافق په هکله ترې استغاثه وغواړو، نبي کريمﷺ وفرمايل استغاثه له ما څخه نه کيږي، له الله تعالي څخه کيږي[٢].

---

١ - حديث نمبر ٤٦٨٧ صحيح مسلم.

٢ - وروى الطبراني بإسناده عن عبادة بن الصامت أنه كان في زمان النبي - صلى الله عليه وسلم - منافق يؤذي المؤمنين، فقال بعضهم فقوموا بنا نستغيث برسول الله - صلى الله عليه وسلم - من هذا المنافق، فقال النبي - صلى الله عليه وسلم -: «إنه لا يستغاث بي، وإنما يستغاث بالله».

٦- استعاذه (پناه غوښتل) الله ﷻ مسلمانانو ته تعليم ورکړي چې هميشه له الله ﷻ څخه پناه وغواړي ﴿فَٱسۡتَعِذۡ بِٱللَّهِۚ﴾ ﴿قُلۡ أَعُوذُ بِرَبِّ ٱلنَّاسِ ۝١﴾ ﴿قُلۡ أَعُوذُ بِرَبِّ ٱلۡفَلَقِ ۝١﴾ بناء يو مسلمان د پناه غوښتلو پر وخت وايي (اعوذ بالله من الشيطان الرجيم) (الهي پيغمبرانو هم الله ﷻ ته پناه وړله ﴿أَعُوذُ بِٱللَّهِ أَنۡ أَكُونَ مِنَ ٱلۡجَٰهِلِينَ ۝٦٧﴾ [البقرة: ٦٧] «الله ته پناه وړم له دې چې له جاهلانو څخه شم» ﴿وَإِنِّي عُذۡتُ بِرَبِّي وَرَبِّكُمۡ أَن تَرۡجُمُونِ ۝٢٠﴾ [الدخان: ٢٠] «او زه پخپل رب او ستاسې په رب پناه غواړم له دې چې ما په تيګو وولي». ﴿مَعَاذَ ٱللَّهِۖ﴾ [يوسف: ٢٣] ﴿رَبَّنَا ظَلَمۡنَآ أَنفُسَنَا وَإِن لَّمۡ تَغۡفِرۡ لَنَا وَتَرۡحَمۡنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ ٱلۡخَٰسِرِينَ ۝٢٣﴾ [الأعراف: ٢٣] ووېل... او قرآن دغه را ګرځيدل مونږ ته کيسې کې بيانوي، ولي؟ ددې لپاره چې مونږ د هغوي اولاد يو او بايد د لغزشونو او ښوييدنو وخت کې الهی دربار ته پناه يوسو.

ابراهيم عليه السلام چې د پيغمبرانو پلار دې هغه هم د ضرورت پر وخت الهی دربار ته رجوع کوي. ﴿رَبَّنَا وَٱجۡعَلۡنَا مُسۡلِمَيۡنِ لَكَ﴾ حضرت عيسى عليه السلام هم الهی دربار ته دعا کوي او وايي چې ﴿رَبَّنَآ أَنزِلۡ عَلَيۡنَا مَآئِدَةً مِّنَ ٱلسَّمَآءِ تَكُونُ لَنَا عِيدًا لِّأَوَّلِنَا وَءَاخِرِنَا وَءَايَةً مِّنكَۖ وَٱرۡزُقۡنَا وَأَنتَ خَيۡرُ ٱلرَّٰزِقِينَ ۝١١٤﴾[1] [المائدة: ١١٤] موسى عليه السلام هم خپل مشکلات او دردونه الهی دربار ته وړاندې کوي ﴿وَقَالَ مُوسَىٰ رَبَّنَآ إِنَّكَ ءَاتَيۡتَ فِرۡعَوۡنَ وَمَلَأَهُۥ زِينَةً وَأَمۡوَٰلًا فِي ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَا رَبَّنَا لِيُضِلُّواْ عَن سَبِيلِكَۖ رَبَّنَا ٱطۡمِسۡ عَلَىٰٓ أَمۡوَٰلِهِمۡ وَٱشۡدُدۡ عَلَىٰ قُلُوبِهِمۡ فَلَا يُؤۡمِنُواْ حَتَّىٰ يَرَوُاْ ٱلۡعَذَابَ ٱلۡأَلِيمَ ۝٨٨﴾[2] [يونس: ٨٨]

١- ای ربه را نازل کړې په مونږ باندې يو د سترخوان له اسمان څخه چې زمونږ اول او اخر ته اختر شي او يوه نښه ستا لخوا، او مونږ ته رزق را کړه او ته ښه رزق ورکوونکی يې.

٢- او ووېل موسى ای ربه تا فرعون او د هغه ډلې ته ښآيست او مال ورکړي دي، ددنيا په ژوند کې ای ربه ددې لپاره چې بې لارې شي ستا له لاری نه ای ربه فسخ کړې د هغوی مالونه او ور کلک کړه د هغوی زړونه او ايمان را نه وړی تردې چې ووينی دردناک عذاب

په پناه غوښتلو کې دقریشي مشرکینو عادت:

د رسول اللهﷺ د بعثت نه مخکي عصر کې داسې خلک و چې:

١- پیریانو ته یې پنا وړله: ﴿وَأَنَّهُۥ كَانَ رِجَالٌ مِّنَ ٱلۡإِنسِ يَعُوذُونَ بِرِجَالٍ مِّنَ ٱلۡجِنِّ فَزَادُوهُمۡ رَهَقًا ٦﴾ [الجن: ٦] «او ول څه سړیان له انسانانو چې پنایې وړله څه سړیانو د پیریانو ته نو زیاته یې کړه د هغوي سرکشي».

٢- ځینو مشرکینو د نیکو انسانانو مجسمو ته پناه وړله لکه لات، منات، هبل او غیره.

٣- د حبشې ځینې مشرکینو د نیکو شخصیتونو قبرونو ته پنا وړله او هغه یې خپل د سجدې ځایونه جوړ کړي و.

٤- ځینو مشرکینو ونو ته پنا وړله، هغه یې تبرک ګاڼه، «فعن ابی واقد اللیثي قال: «خرجنا مع رسول الله صلی الله علیه وسلم الی حنین ونحن حدثاء عهد بکفر وللمشرکین سدره»[1] یعکفون عندها وینوطون بها أسلحتهم، یقال لها ذات أنواط، فمررنا بسدرة، فقلنا: یا رسول الله صلی الله علیه وسلم اجعل لنا ذات أنواط کما لهم ذات أنواط، فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم: الله أکبر، إنها السنن، قلتم والذي نفسي بیده کما قالت بنو إسرائیل لموسی: ﴿ٱجۡعَل لَّنَآ إِلَٰهًا كَمَا لَهُمۡ ءَالِهَةٞۚ قَالَ إِنَّكُمۡ قَوۡمٞ تَجۡهَلُونَ ١٣٨﴾ [الأعراف: ١٣٨]، لترکبن سنن من کان قبلکم»[2] له ابی واقد لیثی څخه روایت دې چې وایي مونږ له رسول اللهﷺ سره حنین ته ووتلو او مونږ له کفر سره نژدی وو او مشرکینو یوه ونه لرله چې ورته ښکته کیدل به او وسله به یې پرې ځوړندوله چې هغې ته ذات انواط ویل کیده مونږ چې پدې ونه تیر شو نو ومو ویل یا رسول اللهﷺ مونږ ته هم یو ذات انواط مقرره کړه لکه هغوی یې چې لري. نو رسول اللهﷺ وویل الله اکبر دا قانون

١- درخت خار دار را گویند.

٢- سنن الترمذی تحت شماره (٢١٨٠) و گفته است که حدیث صحیح می‌باشد.

ده، تاسې هغه خبره وکړه چې بنی اسرایلو موسی ته کړې وه تعین کړه مونږ ته اله لکه هغوی چې اله لری هغه وویل بې‌شکه تاسې جاهل قوم یاست تاسې به ځی د هغه چا په لاره چې تاسې نه مخکی و.

٥- ځینو به مریو، لړګیو، تیګو، تارونو او غیره ته پناه وړله د نظر د بندولو لپاره یې له دې شیانو استفاده کوله.

دا ټول درسونه ددې لپاره دي چې انسان د مشکلاتو پر وخت الله‌ﷻ ته پناه ویسي، بی بی مریم چې یوه موحده او یو پالونکي انجلۍ وه د ملایکو د ملاقات پر وخت چې لومړي یې هغوي نه پیژندلې هغوي ته وایي ﴿قَالَتۡ إِنِّيٓ أَعُوذُ بِٱلرَّحۡمَٰنِ مِنكَ إِن كُنتَ تَقِيّٗا ١٨﴾ [مریم: ١٨]

«دې وویل زه پناه غواړم په رحمان ذات له تا څخه که ته تقوا لرې»، اوس ماته پوښتنه پیداکیږي چې آیا داسې کسان به هم وي، چې پرته له الهی دربار څخه بل چا ته هم پناه یوسي، بلی داسې خلک شته چې قرآني عقیده نلري توحید یې په زړه کې ځاي ندی نیولي، او یا هم خپله قرآن کریم د هغو مشرکانو کیسه کوي چې پرته له الله‌ﷻ څخه یي بل چا ته پناه وړله... د قرآن آیاتونه د پیریانو له ژبې مونږ ته قصه کوي چې هغوي ویل: ﴿وَأَنَّهُۥ كَانَ رِجَالٞ مِّنَ ٱلۡإِنسِ يَعُوذُونَ بِرِجَالٖ مِّنَ ٱلۡجِنِّ فَزَادُوهُمۡ رَهَقٗا ٦﴾ [الجن: ٦] «او ؤ یو څه سړی له انسانانو چې پنایې وړله څه پیریانو ته نو زیاته یې کړه د دوی سرکشی».

او خپله یي بیان کړله چې دغو خلکو چې پیریانو ته پناه وړله پرته له دې چې خپل ځان ته تشویش پیدا کړي نور څه یي نه کول.

نني عصرکې هم داسې خلک شته چې د فال لیدونکو خوا ته ورځي او هغوي ته پناه وړي، او یادا چې دغه جادوګر اوفال لیدونکي دوي ته د نورو خلکو لکه پیریانو سره پناه ورکوي، په تعویذونو کې د پیریانو نومونه لیکي، او شیطان هم له جنیاتو څخه و ﴿وَكَانَ مِنَ ٱلۡجِنِّ﴾ بناء دوي په نوي اسلوب سره دهماغو کار تکرار وي چې قرآن کریم په بدیو یاد کړي دی، البته په نورو شکلونو او ډولونو سره.

نن هم داسې خلک شته چې اشخاصو ته پناه وړي تاسې ټول قرآن کې ولولي، د قرآن په یوه صفحه کې هم نشته چې کوم پیغمبر کومې ملایکې ته پناه وړي وي، یا داچي کوم پیغمبر کوم پخوانی پیغمبر ته پناه وړي وي، او یا د قرآن کوم آیات امر کړي وي چي د مشکلاتو پر وخت کوم شخص ته پناه یوسي، ولې متاسفانه نن ورځ ډېر خلک شته چې نیکو شخصیتونو ته پناه وړي، سيي ده چې دغه اشخاص نیک شخصیتونه دي، ولې د مشکلاتو په وخت هغوي ته پناه وړل د ټولو پیغمبرانو ددعاګانو مخالف دي.

د اعوذ بالله مخالف دي، مونږ که له شیطان څخه پناه وړو نو رحمان ذات ته پناه وړو، لکه څرنګه چې پیغمبرانو همیشه الهی دربار ته پناه وړله، مونږ که له دردونو او تکلیفونو پناه وړو فقط الهی دربار ته به رجوع کوو او پیغمبرانو غوندې به (ربنا) وایو.

اوس نو ای مسلمانه وروره د الهی امر ﴿فَٱسۡتَعِذۡ بِٱللَّهِۚ﴾ «پنا وغواړه له الله» څخه درس اخلو چې کله هغه مهربان ذات مونږ ته امر کړي دي چې هغه ته پناه یوسو، معلومیږي چې بل چاته پناه وړل د هغه د امر، او غوښتني مخالف دي.

او هر څوک چې پرته له هغه نورو اشخاصو یا شیانو ته پناه وړي په حقیقت کې يې هغه شي او هغه شخص له اللهﷻ سره شریک کړي دي، همدا سبب دي چې ډېر خلک نورو شیانو ته لکه مرئ، تیګې، بتان، انسانان، جنیات، حیوانات او غیره ته پنا وړي، او دغه پنا وړلو ته یې شرک ویل کیږي رسول اللهﷺ فرمايي: «من علق تميمه فقد اشرك» چا چې تعویذ ځوړند کړ نو مشرک شو او همدارنګه د هغو کسانو په هکله چې دفالګر او جادوګر خوا ته ځي او بیا هغوي خپلو تعویذونو کې د جنیاتو نومونه نوشته کوي او هغوي ته پناه وړي نو بناء په مجرد فالګر ته ورتګ سره یي د څلویښت ورځو عبادت نه قبلیږي، او د فالګر او جادوګر په خبرو باور کولو په صورت کې کافر کیږي.

هر کله چي څوک د فالګر او جادوګر خوا ته ورشي او خبرې يي تصديق کړي او په هغه څه چي جادوګر خپلو تعویذونو کې د شیطانانو او جنیاتو

نومونه نوشته کړي دي باور وکړي نو په هغه څه چې په رسول اللهﷺ باندې نازل شوي دي کافر شو.

اساسي ستونزه داده چې اللهﷻ مونږ ته درس را کوي چې مونږ د هغه دربار ته له شیطانانو څخه پناه یوسو، خو متاسفانه نن ورځ خلک د الهی امر په خلاف د ډېر عادي مشکل پر وخت هم شیطانانو ته پناه وړي، افسوس او سل واري افسوس د هغه چا په حال چې سره له دې چې خپل ځان ته مسلمان هم وايي او بیا هم د جادوګر په وړاندې زنګون ږدي، او هغه ورته د پیریانو خبرې کوي هغه ورته له غیبو خبرې وکړي هغه ورته یو تعویذ نوشته کړي، هغه کې د پیریانو نومونه نوشته کړي او له ټولو خطرناک دا چې ډېر خلک بت پرستو هندوانو ته ورځی، اوس هغه څوک چې یو چا ته ورځي چې تعویذ ورته نوشته کړي نو هغه چا ته پنا وړي، تاسې ښاغلي چې یو فالګر، جادوګر، غیب ویونکی، کف شناسي، نجومی اوغیره ته ورځی هغه خپله چا ته پناه وړي. هغه جنی شیطانانو ته پناه وړي، هغه جني شیطانان انسانی شیطانانو ته څه دروغجن معلومات ورکوي او دغه شیطان بیا هغه باندې څو نور دروغ زیاتوي او د تاسې عقیده خرابوي.

د مثال په ډول د هر شخص سره یو شیطان وي مثلا تاسې پرون شپه لس بجې یو کار وکړ، او یا مو یو میاشت مخکې څه کار وکړ چې هیچا ونه لیدلې، ایا کله چې تاسې دغه کار کوی تنها وي، نخیرتاسې سره ملایکې وي چې د تاسې عملونه يې نوشته کړل همدارنګه ستاسې په سر یو الهی ذات و چې هر وخت ستاسې مراقبت کوي او همدرانګه هلته ستاسې شیطانان و چې تاسې پسې و او غواړي تاسې بی لارې کړي بناء تاسې چي دا کار وکړ دداسې کسانو مخکې مو وکړ چې تاسې هغه لیدلې نشي، په هر حال اوس تاسې یو جادوګر ته ورځي هغه جادوګر له شیطانانو سره اړیکې لري او ستاسې له شیطان سره د هغه شیطان ارتباط نیسي او ترې پوښتني چې تاسې فلاني وخت کې څه کړي دي، هغه شیطان چي پوهیږي چې تاسې څه کړي دي ورته کیسه کوي.

هغه شیطان بیا دغه انسان شیطان ته چې ستاسې مخکې د جادوګر، فالګر، کف شناس، په لباس کې ناست دي کیسه کوي او هغه بیا تاسې ته کیسه کوي،

دې کیسه کې هیڅ غیب نشته او نه هغه تاسې ته غیب ویلی دی، نو بناء تاسې چې دا ضعیفه عقیده لري فورا دغه جادوګر ته تسلیمیږي او ورته وایي چې دا په غیبو پوهیږي او په خپله دې عقیدې سره ځان د ایمان له دایرې نه خارجوي، ځکه چې غیب اللهﷻ ته خاص دي.

اوس چې ته ښاغلي ورور یا خور یو هندو ته ورځي ترڅو درته تعویذ نوشته کړي نو اوس تاسې څه فکر کوي چې دې تعویذ کې هغه څه شي نوشته کوي هغه چې خپله یو مشرک دي په بتانو ایمان لري بتانو ته سجده کوي تاسې ته به څه نوشته کوي.حتما د څه شیطانانو نومونه اخلي او خپلو تعویذونو کې یې نوشته کوي، او تاسې هم پخپل دې کار سره هغه څه ته چې تعویذ کې نوشته شوي دي پنا وړي، اوس نو خپله وواياست چې چا ته مو پنا وړیده معلوم ده چې شیطان ته.

همدرانګه ځینې جادوګر له هندوانو سره شریک دي، او دا کار خو ښکاره ده چې له انسانی شیطانانو سره رابطې لري او بیا د ایمان دعوي کوي، تاسې فکر کوي چې تاسې کله یو جادوګر ته ورځي نو څه کار موترسره کړي دي. دلته په (اعوذ بالله من الشیطان الرجیم) ستاسې عقیده څه شوه؟ قرآن وایي اللهﷻ ته پناه یوسې او تاسې شیطان ته پناه وړي.

آیا همدا هغه قوي ایمان دي چې مونږ یې ادعا کوو.

بله خبره چې دلته مهمه ده ځیني خلک خپلو مشکلاتو کې مریو ته پنا وړي هغوي غواړي د نظر وهونکو له سره یوه مری د خپلو ماشومانو په غاړه یا اوږه کې ځوړند کړي دلته دغه خلک څه شي ته پناه وړي؟

آیا یوې مری یا یو صدف ته یي پناه نده وړي؟

همدا علت دي چې رسول الله ﷺ دغه کار شرک ګڼلي دي په حدیث شریف کې فرمایي: «من علق تمیة فقد أشرك» چا چی تعویذ ځوړند کړ نو مشرک شو.

٦- نذر عبادت دي: د اسلام مقدس دین له نظره نذر عبادت دي ﴿وَمَآ أَنفَقْتُم مِّن نَّفَقَةٍ أَوْ نَذَرْتُم مِّن نَّذْرٍ فَإِنَّ ٱللَّهَ يَعْلَمُهُۥ﴾ [البقرة: ٢٧٠] قریشی

مشركينو د خپلو بتانو په نومونو چې هغه يي نيک شخصيتونو ګڼل نذر منلو، ولې دغه عقيده يواځې د غيرالله لپاره مني.

٧- دچا په نوم د حيوان ذبح كول عبادت دي: د قرآن آيات ارشاد كوي: ﴿قُلْ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ١٦٢﴾ [الأنعام: ١٦٣] «ووايه چې زما لمونځ او قرباني او ژوند او مرګ خاص الله رب العالمين لره دي» مجاهد وايي: «النسك الذبح في الحج والعمرة» نسک د حج او عمرې ذبحي ته وايي په آيات شريف كې دي ﴿فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَٱنْحَرْ ٢﴾ [الكوثر: ٢] «خپل رب ته لمونځ وكړه او قرباني» امام مسلم له حضرت علیؓ څخه روايت كوي چې رسول اللهﷺ راته څلور كلمې راوښودلې او ويي ويل: «لعن الله من ذبح لغير الله» د الله لعنت په هغه چا چې د غير الله په نوم ذبحه كوي)..

د عباداتو اهداف

مخكې پوه شو چي عبادت د اسلامي شريعت په اوامرو اونواهيو كې د الهی احكامو اداكولو څخه عبارت دي يعني د اسلام مقدس دين هر مومن ته ارشاد كوي چې دغه كارونه ترسره كړه او دغه كارونه ترک كړه بناء دغه مومن انسان دواړو حالاتو كې څه عبادت اداكړي دي.

اوس ډير خلک پدې نظر دي چې مثلا فلاني عبادت څه فايده لري، او فلانې غذا يا څښونكی ولې حرام او منع كړي شوي دي؟

دلته بايد پوه شو چي: عبادات د دوه هدفونو لپاره ترسره كيږي.

١- دنيوی هدف.

٢- اخروي هدف.

دنيوي هدف:

د عباداتو دنيوي هدف انسان جوړونه، ټولنه جوړونه، په ځمكه كې د اللهﷻ د خلافت د مسؤليت اداكول او ددنيا ابادي ده.

انسان هغه وخت جوړیږي چې په عبادتونو کې د هغه جسد جوړ شي روح يي جوړ شي او جامعه يا ټولنه هم هغه وخت جوړيږي چي د ټولنې افراد د داسې قانون پيروي وکړي چي ټولنې ته فايده ولري او بيا دغه انسانان هغه اهداف چي د هغې لپاره د ځمکې پر مخ پيدا شوي دي چي عبادت دي د پروردګار عالم د خلافت له ادا کولو او د ځمکې له آبادۍ څخه ترسره کړي.

الف: جسد جوړونه:

ډير عبادتونه د انسان د جسد دفايدې لپاره دي، ترڅو د انسان د جسدي برخې په سالمې ساتنې سره يو مومن فرد وکولي شي چې ټول الهی احکام او دستورونه په سيي ډول سره ادا کړي او له همدې لامله چې هر وخت په مختلفو اسلامي احکامو کې طبي تحقيقات صورت ونيسي ډير عبادتونه له مرضونو او افتونو څخه د انسان د جسد دوقايې لپاره دي، او ډير عبادتونه د هغو زياتو مرضونو د علاج لپاره دي چې دانسان جسد په هغو باندې مبتلا شوي دي.

ب: روح جوړونه:

ځينې خلک فکر کوي چي بايد ټول عبادات د جسدي فايدو لپاره دلايل ولري ولې دارنګه فکر کول يوه اشتباه ده، ځکه د عباداتو هدف يواځې د وجود فيزيکي ساختمان نه، بلکې له روحي او معنوي اړخه هم عبادات خپل تاثيرونه لري، بناء ډير عبادتونه دداخلي صفايي (معنويت — روحانيت) لپاره دي چې انسان وکولي شي له دې عباداتو څخه ددې هدف لپاره استفاده وکړي. مومن انسان د عباداتو د ادا پر وخت پدې خبره عقيده کوي چې دده هر عبادت دوه درجې په تقوا، اخلاص، الهی دربار ته نزديکت، اخروي، سعادت، الهی رضايت، او ټولو معنوي برخو کې پورته وړي، او همدا علت دي چې دده د ژوند ټوله برنامه يواځې مادي منفعت نه وي بلکې معنويت هم د خپل ژوند د برنامې په سر خط کې بردي، او همدا معنويت ده چي انسان ته

یي نسبت ټلو حیواناتو ته برتریت ورکړي دي، هغه یي (اشرف المخلوقات) (باکرامته شخصیت) او د ټولو عالي رتبو خاوند ګرځولي دي.

او همدغه دنبوت د معنویت تربیت لیدونکي و چې هغوي یې له ډیرو هغو بدبختیو خلاص کړل چې نن ورځ مادي نړي په هغې کې ککړه ده.

وایي چې د حضرت علی رضي الله عنه د پلار له وفات څخه وروسته یو سړي ده ته راغي او ورته یي وویل ستا پلار زما له پلار څخه یو اندازه پیسې قرضدار و، انحضرت پرته له دلیل غوښتلو او محکمي ته تللو څخه هغه شخص ته هماغومره مال ورکړ، بله ورځ همدغه سړي ورته راغي او ورته یي وویل چې ما خپلو حساباتو کې اشتباه کړیده په حقیقت کې زما پلار ستا د پلار نه قرضدار و، انحضرت ورته وفرمایل کومې پیسې چي ستا پلار زما پلار نه اخیستې دي هغه ورته ما ښښلې دي او کومې پیسي چي ما تاته درکړي هغه هم تاته ښښل شوي دي.

پدې اساس نه باید هر اسلامی حکم نه د مادي منافعو تقاضا وکړو بلکې ډیر زیات احکام د معنوي صفا لپاره هم راغلی دي.

ج: جامعه جوړونه:

د عباداتو د اهدافو منحصرول یواځې په فردي (معنوي او مادي) اړخ کې هم اشتباه ده، بلکې ډیر زیات الهی احکام او عبادات د ټولنې جوړوني لپاره هم راغلي دي. ترڅو دغه شخص د خپل شخصیت جوړونې ترڅنګ اسلامی انساني ټولنه هم جوړه کړي او همدا لامل دي چې ډیر خلک ترڅو خپله جوړ شوي نه وي د ټولنې په ضرر وي، الهی احکام لومړي د هغوي د اصلاح لپاره هڅه او کوشش کوي او مسولینو ته (هغه دعوتګران وي او که د اسلامي دولت مسولین) هدایت ورکړل شوي دي چې د ټولنې د افرادو په تربیه کې هڅه او کوښښ وکړي، ولې د مریضۍ د زیاتوالې او ساري کیدو په حالت کې چې ټولنه فاسدوي باید دغسې اشخاص په مجازاتو محکوم شي، چي نورو ته پند او ټولنه له ناپاکو انسانانو څخه پاکه شي دمثال په ډول یو شخص د ماشومانو د ګوردو د قاچاق لپاره د دوي په قتل لاس پورې کوي، نو د جرم د

اثبات پر وخت دغه شخص باید قصاص شي، ځکه په جنایتکارانو باندې ترحم تهولنه فاسدوي، خوف وحشت اودهشت حاکموی، او هیڅوک نشی کولي په نورمال ډول ژوند وکړي.

د عباداتو نتیجه او ثمره: هرکله چې انسان جوړ شو بناء د هغه لویه وظیفه چي د پروردګار متعال ذات عبادت دي په کامل ډول سره ترسره کیږي.

د الله جل جلاله دخلافت لیاقت: داچي انسان د الله جل جلاله خلیفه دي، ددغه مسولیت دتحمل لپاره باید دي جوړ شي او دغه عبادتونه دي چي دي ددغه دارنده مسولیت د تحمل لپاره اماده کوي، هرکله چي انسان صرف په مادیاتو اوبدن جوړونه مصروف وي، خپل عالي شخصیت له لاسه ورکوي نه یوائي دا چې ددغې لویي وظیفي لایق نه کیږي بلکې خپل شخصیت لکه حیوانات او یا له حیواناتو هم ذلیل تر کوي.

د ځمکې آبادي:

د ځمکې ابادي د ملایکو وظیفه نده، انسان ده چي دځمکې د ابادی لپاره راغلي دي، بناء د عباداتو سیي ادا کونه دی ددې وظیفي د ادا کولو لپاره جوړوي، ځکه انسان د غرایزو په لرلو سره همیشه غواړي له نورو څخه برتریت ولري. او عبادت دغه قوه او غریزه مثبت طرف ته سوق کوي او روانوي.

اخروي هدف:

عبادات د اخروي اهدافو لپاره هم ادا کیږي، ځکه عبادتونه د اخروي ښیګنو دلاسته راوړنې سبب دي، چې عبارت دي له:

الف: د روح وتلو اساني.

ب: د قبر بدلیدل د جنت د باغونو په یو باغ.

ج: د محشر په ورځ د الهی رحمت سوري لاندې د یوې ښایسته چوکۍ مستحق کیدل.

د: د صراط پل څخه په اسانۍ سره تیریدل.

و: د دوزخ له عذابه نجات.

و: د الهی ابدي جنت مستحق کيدل.

دويم فصل:
د اسلام مقدس دين کې د عباداتو ډولونه

فصل کې شاملې موضوع ګانې:

۱) وګړيز عبادتونه

۲) ټولنيز عبادتونه

۳) قانوني عبادتونه

دا چې د اسلام مقدس دين يو کامل او جامع دين دی، او د اسلام احکام د ژوند ټول اړخونه را نيسي، بناء ددې مطلب د پوهيدو لپاره کولی شو چې د عبادت ډولونه د اسلام مقدس دين کې لومړي د وګړيزی، ټولنيزې او قانوني اساسې څانګو ته تقسيم کړو.

اول وګړيز عبادتونه:

د وګړيزو عباداتو پيژندنه: وګړيز عبادتونه هغه عبادتونه دي چې انسان کولی شي په ځانته ډول سره هغه تر سره کړي لکه د قرآن تلاوت دسنت او نفل لمنځونه کول، د روزې نيول، ذکر، استغفار، دعا او غيره.

د وګړيزو عباداتو ډولونه

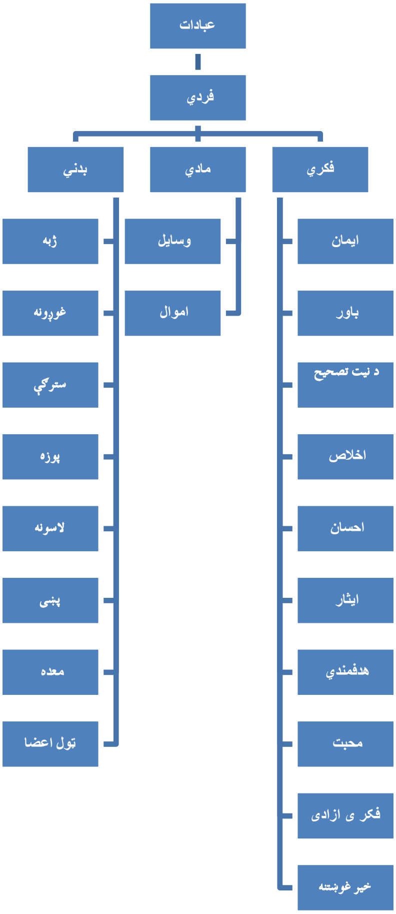

انسان د انساني ټولنې د يو وګړي په حيث يو لړ مسؤليتونه لري چې دده له شخص سره تعلق لري لکه فکري عبادات، جسمي او مادي.

له دې تقسيم څخه مخکې بايد پوه شو چې احيانا څو نوعه عبادات د انسان په يو عمل کې راټلي شي د مثال په ډول کله څوک حج ته ځي په هغه کې فکري عبادت يعنې نيت او اخلاص شامل دي، هم مالي عبادت کيدلي شي، او هم بدني او جسمي عبادت، ولې د عبادت د ډولونو ښې توضيح لپاره کولي شو لاندې اقسام توضيح کړو:

فکري (قلبی) عبادتونه

هغه عبادتونه دي چې دانسان فکر، انګیرنې، زړه، تفکر، او تدبر پورې اړیکې لري، هرکله چې یو شخص د اسمانونو او ځمکي د خلقت په هکله فکر کوی او دې نتیجې ته رسیږي چې ددې ټولو خالق پروردګار متعال دی، دده دغه عمل یو عبادت دی، هرکله چې انسان د خپل ځان په هکله فکر کوي مثلا له خپل ځان څخه پوښتنه کوي.

که سترګې مې نه وې څه به مې کول؟ نو هغه ذات چې ماته یې سترګې را کړي دي څومره مهربانه ذات دي؟

که پښې مي شلي وې نو څه به مې کول؟ نو هغه ذات چې ماته یې روغې پښې را کړې دي څومره مهربانه ذات دي؟

که ګورده مې نه وه څه به مې کول؟ نو هغه ذات چې ماته یې ګورده را کړې څومره مهربانه ذات دي؟

که معده مې نه وه نو څه به مې کول؟ نو هغه چې ماته یې معده راکړې څومره مهربانه ذات دي؟

که عقل مې نه و، نو څه به مې کول؟ نو هغه ذات چې ماته یې عقل را کړي دي څومره مهربانه ذات دی؟

پدې شکل انسان دي نتیجې رسیږي او دغه فکري عبادت نسبت بدنې عبادت ته زیات ثواب لري، ځکه د یو ساعت تفکر نسبت د ۶۰ کلونو عبادت ته زیات غوره دي.

د فکر په هکله آیاتونه: فکر او انګیرنه د انسان دعالي صفاتو څخه یو دي چي نسبت ټولو مخلوقاتو ته د انسان د امتیاز او برتریت سبب شوي دي، بناء قرآن عظیم الشان همیشه انسان فکر او انګیرنې ته دعوت کوي، ترڅو له دې لارې وکولي شي چې حقیقتونه درک کړي.

مومن انسان د فکر او انګیرنې په اعتبار هم د الله متعال عبادت کوي پدې آیت شریف کې واقعي مسلمان داسې تعریفوي چي دا هغه خلک دي چی د ځمکي، اسمان او ټولو مخلوقاتو په هکله فکر کوي، او پدې ډول خپل ایمان او عقیدې ته تقویت ورکوي. ﴿ٱلَّذِينَ يَذۡكُرُونَ ٱللَّهَ قِيَٰمٗا وَقُعُودٗا وَعَلَىٰ جُنُوبِهِمۡ

وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَٰذَا بَٰطِلًا سُبْحَٰنَكَ فَقِنَا عَذَابَ ٱلنَّارِ ﴿١٩١﴾ [آل عمران: ١٩١] «هغه خلک چې الله تعالی یادوي په ولاړه، په ناسته، په ډډه پراته، او فکر کوي په خلقت د اسمانونو او ځمکې کې ای ربه تا دا ندي پیدا کړي باطل نو وساته مونږه د وور له عذاب څخه»، تفکر یو اساسي فکري او عقیدوي عبادت دي، الله متعال په قران عظیم الشان کې همیشه دانسان تفکیر او انګیرنه مخاطبه وي او هغه خلک چې فکر نکوي تهدید کړي او رټلي دي، ﴿كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ ٱللَّهُ لَكُمُ ٱلْأَيَٰتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ ﴿٢١٩﴾﴾ [البقرة: ٢١٩] «دغه رنګ بیانوي الله پاک تاسې ته آیاتونه ترڅو تاسې فکر وکړي».

﴿أَفَلَا تَتَفَكَّرُونَ ﴿٥٠﴾﴾ [الأنعام: ٥٠] «آیا تاسې فکر نکوي؟».

﴿كَذَٰلِكَ نُفَصِّلُ ٱلْأَيَٰتِ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٢٤﴾﴾ [یونس: ٢٤] «دغه رنګ بیانوو آیاتونه هغه قوم ته چې فکر کوي».

﴿إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَأَيَٰتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٣﴾﴾ [الرعد: ٣] «بی‌شکه پدې کې دي آیاتونه هغه قوم ته چې فکر کوي».

﴿أَوَ لَمْ يَتَفَكَّرُواْ فِيٓ أَنفُسِهِمۗ﴾ [الروم: ٨] «آیا دوي فکر ندې کړي پخپلو نفسونو کې».

﴿لَوْ أَنزَلْنَا هَٰذَا ٱلْقُرْءَانَ عَلَىٰ جَبَلٍ لَّرَأَيْتَهُۥ خَٰشِعًا مُّتَصَدِّعًا مِّنْ خَشْيَةِ ٱللَّهِۚ وَتِلْكَ ٱلْأَمْثَٰلُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٢١﴾﴾ [الحشر: ٢١] «که مونږ نازل کړي و دغه قرآن په یو غره باندې نو تابه لیدلي و عاجز او ټوټه ټوټه او دغه مثالونه بیانوو خلکو ته ددې لپاره چې دوي فکر وکړي».

دعقل کارولو په هکله آیاتونه: عقل د الهی نعمتونو څخه یو بل نعمت دي چې هر کله انسان له خپل عقل څخه استفاده وکړي حق ته درسیدو په لاره کې دده غوره رهنما ګرځي. پدې شرط چې دغه انسان خپل ځان له تعصب، تکبر، نشنلستۍ، قوم پرستۍ او رواج پرستۍ نه وساتي او خپل عالی شخصیت وساتی او خپل عقل د یو لوی الهی نعمت په حیث حق ته درسیدو لپاره استعمال کړي الله‎ﷻ فرمایي: ﴿إِنَّ فِي خَلْقِ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَٱخْتِلَٰفِ ٱلَّيْلِ

وَٱلنَّهَارِ وَٱلْفُلْكِ ٱلَّتِى تَجْرِى فِى ٱلْبَحْرِ بِمَا يَنفَعُ ٱلنَّاسَ وَمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ مِنَ ٱلسَّمَآءِ مِن مَّآءٍ فَأَحْيَا بِهِ ٱلْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَبَثَّ فِيهَا مِن كُلِّ دَآبَّةٍ وَتَصْرِيفِ ٱلرِّيَٰحِ وَٱلسَّحَابِ ٱلْمُسَخَّرِ بَيْنَ ٱلسَّمَآءِ وَٱلْأَرْضِ لَءَايَٰتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿١٦٤﴾ [البقرة: ١٦٤] «بې‌شکه د اسمانونو او ځمکې په پيدايښت کې او د شپې او ورځې په اختلاف کې او هغه کشتۍ چې بحر کې ګرځي ترڅو فايده ورسوي خلکوته او هغه اوبه چې نازلې کړي دي الله پاک له اسمانونو او بيايې وربانديې را ژوندي کړيده ځمکه پس له مرګه د هغې او خپاره کړي يې دي پدې کې هر رنګه ګرځيدونکي او د بادونو ګرځيدل، او د اسمان او ځمکې ترمنځ مسخره وريځ خامخا نښې دي هغه قوم ته چې پوهيږي».

دفکري عباداتو ډولونه

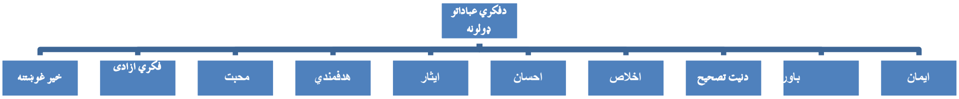

فکري عبادتونه کولي شوپه لاندې ټکو کې خلاصه کړو:

١- ايمان: ايمان د مسلمان لويه پناګاه ده، ايمان هغه کلکه کلا ده چې انسان د انساني او جنی د ښمنانو د حملو مقابل کې ساتی، ايمان ده چې د انساني شيطانانو د تطميع تهديد او تخويف[1] مقابل کې د انسان د مقاومت سبب ګرځي.

ايمان تقاضا کوي چې يو مسلمان د الله ﷻ په وجود، يو والي (توحيد) په اسماني کتابونه، ملايک، پيغمبران، د آخرت ورځ، قضا اوقدر، پس له مرګه

١- تطميع له طمع څخه اخيستل شوي چې د اسلام دښمنان پر مسلمانانو د برلاسۍ لپاره احيانا هغوي د پيسو په ورکولو، چوکۍ او جنسي خواهشاتو تحريکوی ترڅو دغه انسان دغو امورو ته د طمع په خاطر هغوي ته تسليم شی، تهديد داده چې دښمنان د تطميع د ناکامۍ پر وخت مسلمانان له بند څخه ډاروي، او تخويف له مرګ او بدنامۍ څخه ويرول دي.

ژوندي کيدل، جنت، دوزخ، صراط، د جنياتو موجوديت، شيطان او غيره امورو باندې چې قرآن کريم کې ذکر شوي دي کامل يقين ولري.

همدارنګه ايمان تقاضا کوي چې يو مومن فرد لاندې امور مراعات کړي:

له شرک، کفر، په دين او اسلامي مقدسو امورو له استهزا څخه ځان لرې وساتي.

پوښتنه: ايا ايمان لرل عبادت دي؟

ځواب: د ايمان ضد کفر دي، او کفر لويه ګناه ده، بناء ايمان لرل لوي عبادت دي، چې د انسان له فکر انګيرنې او زړه سره تعلق لري.

پوښتنه: ايا توحيد هم عبادت دي؟

ځواب: د توحيد ضد شرک دي او شرک لويه ګناه ده توحيد هم لوی عبادت دي.

۲- باور: باور عبارت دا چې يقين لرل پدې چې قرآن کريم د ژوند کتاب دي، هغه کامل نظام دي چې ټولو فکري، عقيدتي، وګړيز، ټولنيز، اقتصادي، سياسی، تعليمي، تربيوي، عسکری، قضايي او فرهنګي څانګو ته شامليږي حقيقی مومن انسانان باور لري چې قرآن د ژوند کامل نظام دي چې د ژوند ټولو نظامونو ته شامل دي، په همدي اساس په قرآن باور لرونکي د قرآن قوانينو او قرانی نظام د تطبيق لپاره هڅه او کوښښ کوي، ترڅو، د لااله الا الله بيرق د ټولو دولتو پر سر ورپيږي او دا د توحيد کلمه ده چې د بشريت د توحيد او يو موټې کيدو سبب کيدلی شي. پرته له دې به انسان هميشه سر ګردانه پريشانه او د سوکالۍ په لټه کې وي، او سوکالي پرته له قرانه هيڅکله ممکنه نده، ځکه ددنيا او آخرت سعادت او سوکالي د قرآن د نظام په تطبيق کې پرته ده.

زيات خلک دي چې د ايمان ادعا کوي ولې په قرآنې قوانينو او پدې چې قرآن د ژوند کتاب دي باور نلري، ددې بې باورۍ اساسی علت په مسيحيت او هندوييزم باندې د اسلام نادرست او غلط قياس دي.

په وروستیو کلونو کې یو تعداد مسلمانانو په یو شکل نه یو شکل د غرب سیاسي تاریخ او د غرب د ادیانو تاریخ چې د غربی پوهانو په واسطه لیکل شوي دي مطالعه کړي دي، هغوي خپل غربی مطالعات په شرق کې تطبیقوي او په ډیرو حالاتو کې اسلام ته لکه مسیحیت غوندې فکر کوي، او د مسلمانانو تاریخ د مسیحیانو تاریخ غوندې ګڼي.

د حقیقت د وضاحت لپاره باید لاندې ټکو باندې پوه شو:

مسیحیت هغه دین دي چې دري اساسي عنصره پکې وجود لري:

۱- له خداي سره د ذکر او دعا له لارې رابطه.

۲- د انسانانو ترمینځ اخلاقي مسایل.

۳- د ازدواج او طلاق مسایل.

په مسیحیت اود هغوي په مقدس کتاب (بایبل) کې د سیاسي، اقتصادي، اجتماعی او عسکري نظام او غیره په هکله څه وجود نلري، بناء بایبل کې نوشته شوي دي هغه څه چې خداي پورې اړه لري هغه خداي پورې اړه لري، او هغه څه چې امپراطور پورې اړه لري امپراطور پورې اړه لري دغه حقیقت یو تن مسیحي کشیش چې د اسلام په مقدس دین مشرف شوي په لاندې ډول سره توضیح او تشریح کړي دي:

(سامی فرناندس) د (مسکمینو فرناندس) ځوي چې په ۱۹۵۵ م کال د سیبوي جزیرې، د بیسایس منطقه د فلپین هیواد کې پیدا شوي دي، د پروتستانت مذهب یو کشیش دي، چې ۱۹۷۹م کې دلاهوت ایدیولوژیک پوهنتون څخه فارغ التحصیل شوي دي، دغه پوهنتون د مذهبي متخصصو کادرونو په تربیه لکه کشیشان او منصرین (هغه څوک چې خلک مسیحیان کوي) مشغول دي.

هغه وایی: ددغه پوهنتون د هغه وخت قوانینو تقاضا کوله ترڅو له فراغت څخه وروسته د عملي تعلمیاتو مرحله د اتلسو میاشتو لپاره تیره کړو، په دې وخت کې زه دمسلمان نشینه منطقو د خلکو د مسیحي کولو په کار باندې د فلپین په جنوب کې مشغول شوم، همدارنګه دغه وخت کې مکلف وو، ترڅو

یو بحث د شرقیانو ددیني فرهنګونو په هکله ولیکو، او الهی تقدیر همدا و چې زه د اسلام د فلسفې په هکله د بحث په لیکلو وګمارل شوم. مسیحیان د مسلمانانو د ګمراه کولو لپاره له هرې وسیلې نه کار اخلي، او دې هدف ته د رسیدو په خاطر لومړي کوشش کوي د مسلمانانو په هکله زیاتات معلومات ولري. د مسلمانانو د فکري اساساتو په هکله، د هغوي دضعف ټکي، د مسلمانانو ژبني، قومي او قبیلوي اختلافات، هغه تکتیکونه چې داسلامی تمدن په صدر کې د مسلمانانو د بریالیتوبونو سبب شویدي تر څیړني لاندې نیسی، ترڅو ددې مسایلو په درک سره وکولي شي په ښه ډول د هغوي په ضعیفولو، اود مسلمانانو له منځه وړلو، او یا هم منسوخ او د بشر لاسوهلو ادیانو ته د هغوي په کشولو کې بریالي شي.

زه د خپل علمی اثر د لیکلو داماده ګۍ لپاره دکتابونو او هغو مراجعو په را ټولولو مشغول وم چې د اسلام اود اسلام در سول حضرت محمدﷺ په هکله و. ځکه مونږ په پوهنتون کې زده کړي و چې که غواړې خپل دښمن ته ماتې ورکړې باید د هغه په هرڅه باندې پوه شي (اساسات، فکری مبادي، تکتیکونه، روانی اړخونه او غیره).

هر کله چې څوک د اسلام دین په ښه ډول سره مطالعه نکړي او یا هم دغیر مسلمانانو کتابونو او مراجعو ته رجوع وکړي او وغواړي چې د اسلام دین له هغوي نه زده کړي هیڅکله نشي کولي حق ته ورسیږي. اویا هم د اسلام مقدس دین حقانیت درک کړي، ځکه د کلیسا متعصب علما او د غرب استعمارګر حکومتونه اسلام په غیر صحیح شکل سره خلکو ته معرفي کوي، پیغمبر ﷺ له خپل اصلي شخصیت څخه لرې معرفي کوي، او مسلمانان دتروریستو انسانانو په حیث ناپوهه او بې اخلاقه معرفي کوي، غالبا د بعضې بی علمه مسلمانانو اشتباهات یې وسیله نیولې او د بعضې مسلمانانو د عیبونو تصویرونه یې د اسلام پیژندني اساس جوړ کړي دي. ځیني داخلي جنګونه چې د مسلمانو ملتونو د اکثریت له رضایت څخه پرته د څه مشکلاتو او د ځینو ګروپونو او سیاسی احزابو د تعصباتو په اساس را پیداکیږي هغه یې په دین پورې تړلې دي.

د اسلام مقدس دین متهم کوي او پدې ډول دحق پټولو لپاره یو پوښ لټوي او د غربیانو سترګې د اسلام د حقانیت له درک څخه منع کوي، ولې پوهان او علمي اشخاص د حقیقت د لاس ته راوړو لپاره کوښښ کوي، ترڅو واقعیت خپله د مسلمانانو له ژبې او اسلامي کتابونو څخه پیدا کړي.

ښاغلي فرناندس پدې هکله وایي: ځینې کتابونه چې د اسلام په هکله و هغه مې د نرامبوانګاد ښار د تنصیر له پوهنتون څخه ترلاسه کړل، خو دا چې ددې کتابو مولفین غیر مسلمانان و اسلام یې د خپل نظر مطابق تفسیر کو، پدې توګه مې پدې کتابونو قناعت حاصل نشو ځان سره مې وویل: ولې اسلام د مسلمانانو د لیکنو له لارې مطالعه نکړم نو دداسې کتابونو په لټه کې شوم چې هغه مسلمانو مولفینو تالیف کړي و، لومړي مې دوه کتابه په لاس راغلل اول (اسلام.... هغه دین چې تهمت پرې ویل شوي) د ابوالاعلی مودودی کتاب او دویم کتاب (اسلام د میکروسکوب لاندې) د حموده عبد العاطي تالیف.

سامی فرناندس دغیر مسلمانانو او مسلمانانو د کتابونو له دقیقې مطالعې وروسته پوه شو چې د دواړو ډلو دنوشتو ترمنځ فرق دي، غیر مسلمانان خصوصا مخالفین او د اسلام د ښمنان د خلکو د ګمراه کولو لپاره دوه ډېر خطرناک کارونه ترسره کوي:

۱- اسلام په ناقص ډول سره نورو ته تشریح او بیانوي، یعنې د اسلام یوه برخه را اخلي او هغه له نورو منزوي انتقاد لاندې نیسي او پدې رنګ خلک فکر کوي چې اسلام یو ناقص دین دي.

۲- مخکې له تحقیق او مطالعې څخه حکم صادروي، او د هغې دښمنۍ په اساس چې اسلام سره یې لري وایي اسلام حق دین ندي، او د دوي دغه مخکني احکام او تصمیمونه حق ته خپله د دوي د رسیدو مانع ګرځي. اوهم نور ګمراهۍ ته کشوي.

هغه دغه دوه ټکي داسې بیانوي (کله مې چې د استاد مودودي کتاب ولوست له هغه څه چې د اسلام په هکله پوهیدم کاملا یو مخالف فکر راسره

پیدا شو، ځان سره می وویل: ولې دا ونه منم؟ اوس را ته اسلام د خپل یو ځوي له خوا وړاندې کیږي، ولې د دواړو وړاندیزنو ترمنځ زیات فرق و، ځکه اوس اسلام په خپل کامل شکل سره وړاندې کیږي، نه له یوه اړخه او مخکنیو فیصلو سره هر کله چې مونږ اسلام له اړخه ووینو، نو د اسلام حقیقت څرنګه چې لازم دي درک کولي نشو، او د اسلام ارزښت راته هغه وخت معلومیږي چې هغه په کامل شکل لکه یوه متکامله او مترابطه کتله د تحقیق او څیړنې لاندې ونیسو ﴿يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱدۡخُلُواْ فِي ٱلسِّلۡمِ كَآفَّةٗ وَلَا تَتَّبِعُواْ خُطُوَٰتِ ٱلشَّيۡطَٰنِۚ إِنَّهُۥ لَكُمۡ عَدُوّٞ مُّبِينٞ ٢٠٨﴾ [البقرة: ٢٠٨] «ای مسلمانانو داخل شي په ټول اسلام کې او پیروي مه کوي د شیطان دقدمونو بي شکه هغه ستاسې ښکاره دښمن دي».

ښاغلي سامی فرناندس چې اسلام د مسلمانانو په لیکنو کې مطالعه کړ اسلامی حقایقو په هغه کې اثر وکړ او دا چې یو متعصب او خود خواه انسان نه و او هر اسلامی حقیقت یې منفی نه تفسیر و ددغو حقایقو په هکله د زیاتو معلوماتو غوښتونکي شو، هغه وایي: له دې وروسته د اسلام په هکله دزیاتي مطالعې او زیاتو معلوماتو علاقمند شوم له فلپین څخه بهر د ځینو هغو مرکزونو سره پوستي تماس کې شوم چې کتابونه توزیع کوي، چې له هغې جملې څخه (داغلي عایشه بواني د وقف مرکز) په پاکستان کې، (داستاد دیدات مرکز) په جنوب افریقا کې او اسلامي موسسه په لندن کې دي، او یو لړ غوره کتابونه مې ترلاسه کړل، ددې کتابونو له جملې څخه (محمد د بشریت معلم) کتاب د افضال الرحمن تالیف ما باندې تاثیر وکړ، او زما د زړه په عمق کې یې اثر وکړ دغه کتاب دپیغمبر ژوند او شاهکاریاني بیانوي.

له دې وروسته مې د اسلام په سیي فهم باندې پیل وکړ او احساسو له مې چې اسلام حقیقتا حق دین دي، دا احساس وروسته له هغې و چې ما ټول معاصر ادیان او مذهبونه او فرقې مطالعه کړې وې، ان هندي عقاید، چینای او دا سیوي ادیانو تعلیمات.

همدلته و چې په مسيحيت باندې زما قناعت ضعيف کېده احساسو له مې چې ددې کلونو په اوږدو کې بيهوده مشغوله وم ځکه ننی مسيحيت يو خالي منځه دين دي، چې د انساني ژوند لپاره په هيڅ شکل د اشکالو خدمت نشي کولي، ځکه که د حاکميت او سياسي نظام او دولت دارۍ په هکله مسيحيت کې بحث وکړي هيڅ شي به پيدا نکړي، هر کله چې د اقتصاد، مالی امورو او هغه څه چې ورپورې تعلق لري په هکله مسيحيت کې بحث وکړي هيڅ نتيجې ته به ونه رسيږي او هر کله چې مسيحيت څخه د اجتماعی ارتباطاتو، د وګړو او ټولنې ترمنځ د روابطو د تنظيم پوښتنه وکړي نو خپلې پوښتني ته به هيڅ ځواب پيدا نکړي، ان کمونستې نظريات صرف نظر اشتباهاتو څخه اقتصادی او اجتماعي نظريات لري، خو مسيحيت پدې هکله هيڅ نلري، ځکه مسيحيت د کليسا او ديرو د څلورو ديوالو له احاطي څخه بهر ندي وتلي، صرف ځينې طقسونه لکه لمنځونه، د ودونو مختلف محفلونه، د اطفالو نصرانی کونه، او د مړو فاتحه خواني وي. ولې هغو مشکلاتو ته چې انسان ته په ورځني ژوند کې پيداکيږي هيڅ حل نلري.

ښاغلي سامی فرناندس چې خپله يو متخصص او د مسيحيت يو لوی روحانی شخصيت و او په همدې ځانګه کې يې تحصيل هم کړي و ددغه دين له کميو او عيبونو څخه پرده پورته کوي او وايي: چې نني مسيحيت ټول هغه قوانين چې يو مکمل دين يې بايد ولری نلري، مسيحيت (نصرانيت) د اقتصادي او سياسی او اجتماعي برخو څخه خالي دي، چې نشي کولي د انسانانو مشکلات په کامل شکل سره حل ا وفصل کړي، ولې ددغو ټولو مسلو حل د اسلام مقدس دين کې پروت دي، ځکه اسلام الله متعال د بشريت د هدايت لپاره د محمدﷺ له بعثته د قيامت تر ورځې پورې تعين کړي دي، اودا چې کامل دين دي ټولو سياسي، اقتصادی او اجتماعي ابعادو ته شامليږي، چې کولی شي د يو حق پلټونکې انسان د ټولو پوښتنو ځواب ووايي، هغه وروسته له دې چې د اسلام او مسيحيت ترمنځ مقارنه کوي او له مسيحيت څخه خپله ستړيا اظهار وي د اسلام مقدس دين په هکله داسې نظر څرګندوي: (وروسته له دې چې د يو کال په اوږدو کې مې اسلام د کتابونو په

منځ کې پیدا کړ احساس مې کړه چې خپله ورکه مې پیدا کړه د هغو ټولو پوښتنو چې زما ذهن کې ګرځیدلي او مسیحیت کې یې ځواب نه درلود د هغو ځواب مې اسلام کې پیدا کړ، خو تر اوسه مې هم د کلیسا په مراسمو او هغو کارونو کې چې دې پورې متعلق و برخه اخیستله خو پرته له اهتمام او قناعت څخه ځکه نه مې شو کولي په یوه شپه او ورځ کې تغیر وخورم او دا هغه کار دي چې زیات وخت ته ضرورت لري.

د اسلام مقدس دین د اجتماعي عدالت دبې وسو د مشکلاتو د رفع کولو لپاره زکات فرض کړي دي، چې دا زکات له غنیانو اخیستل کیږي او فقیرانو ته توزیع کیږي، ددینې عالمانو وظیفه داده چې خلک خبر کړي ترڅو خپل کلنی زکات فقیرانو ته ورکړي. ولې مسیحیت کې غنیانو باندې زکات نشته بلکې کشیشان د کلیسا له پیروانو ٪۱۰ عواید اخلی او دغه فیصدی په ټولو خلکو حتی هغه چې ډیر کم عواید لري هم په اجباري شکل سره تطبیق کیږي، چې دا قانون په فقیرانو او بی بضاعته خلکو باندې یو رنګه ظلم دي. ښاغلي سامی فرناندس پدې هکله د خپل ژوند واقعیت هغه وخت چې کشیش و داسې بیانوی: (دا وخت په مونږ کشیشانو باندې لازم وه چې باید د خلکو له مالونو څخه ٪۱۰ فیصده کلیسا ته ټول کړو، ما له فقیرانو، عادي کارګرانو لکه سکاره خرڅوونکي او لږو ځمکو والا دهقانانو څخه ددغو مالونو ټولولو پر وخت د خجالت احساس کو، احساس می وکړچې دا داسې ظلم دي چې مناسب ندي، هغه زیاتوي: (دلته غواړم یو مطلب ته اشاره وکړم چې ددي کشیشانو او راهبانو وظیفه غالبا د خپلو اتباعو د عواطفو تجارت او په باطله دهغوی د مالونو خوړل وي، ما نور دا کارونه نشو تحمل کولي، ددغو کلیسایي مالیاتو ټولول می توقف کړل، په رادیو کې مې (د انجیل پیغام) په نوم یوه برنامه لرله، ددې برنامې پرمخ بیول مې هم توقف کړ، همدارنګه مې د خلکو د نصرانی کولو له پروګرام څخه هم انکار وکړ، او پاي کې مې په کلې ډول سره کلیسا ته تګ پریښود، ملګري مې څو ځله راته راغلل بیرته د کلیسا تګ ته یې دعوت کړم مابه ورته ویل چې زه ستړي یم، او روح مې د کارکولو لپاره تیار ندي، خپلو مطالعاتو ته مې دوام ورکړ او احساس مي کړه چې اسلام

مى لږ لږ په زړه کې ننوځى، البته پرته له دې څخه چې اعلان وکړم ولې ټولو هغو انسانى وجايبو ته چې اسلام يې مونږ ته امر کوي ور مخکې کيدم مهمترين شي چې دغه وخت زما زړه کې رسوخ وکړ دا و چې پرته له اللهﷻ څخه هيڅ بل معبود نشته، او د درې خدايانو خيال، الله ځوى نيولى، او ددې عقايدو فلسفه يو رنګ ليونتوب و، حتى مخکې له دې چې زه په کامل شکل په قرآن کريم باندې پوه شم ځکه چې دا عقيده د انسان له عقل سره مخالفه ده، ځکه که اللهﷻ د انسان په شکل کې ښکاره شي او کوم ځوي ونيسى نو بيا د الوهيت مستحق ندي، ځکه اللهﷻ چې څرنګه خپل ځان توصيف کړي دي (قوى، قادر، شديد، خوب نه کوي، او هيڅ شي له هغه څخه پټ ندي او غيره) نو بناء اللهﷻ اړتيا نلري چې د کوم انسان په شکل ياد غوا په شکل او يا بل حيوان لکه څرنګه چې ځينې ګمراه اديان عقيده لري ظاهر شي نعوذ بالله.

ښاغلي سامى فرناندس وروسته له هغه چې د نصرانيت (مسيحيت) عقايد ناقص او غير معقول بولي اودا چې هغوي حضرت عيسىؑ چې د مريم ځوي دي او د ټولو پيغمبرانو په څير يو مخلوق او الهى استازي دی، د الله تعالى ځوي جوړوي باطله عقيده ده، د اسلام مقدس دين باندې د خپل قناعت دلايل داسې بيانوى: (په حقيقت کې درې اساسي محوره و، چې زه يې اسلام ته جذب کړم اودا امور مې له اسلامه پرته نورو اديانو کې پيدا نکړل:

١- اسلام د بشريت له طبيعي فطرت سره موافق دي.

٢- د اسلام کامل والي (شموليت) ځکه اسلام سياست، د حکم نظام، اقتصاد مالي نظام، کورني او اجتماعى روابط او فطري روحي برخو ته شامليږي.

٣- د اسلام نړيوال پيغام: د انسان اصل له ادمؑ او حوا څخه دي، او ټول بشر ورونو غوندې دي. د کوم سياسى حزب، يا اجتماعى موسسې او يا اقتصادى سازمان سره د تړاو ضرورت نلري، داچې مسلمان يې کافي ده. او ټول هغه ارتباطات چې دغه سازمانونه يې غرب کې لازموي اسلام کې شته دي. ځکه غربيان د اخوت، وروړګلوي،

همکاری، اجتماعی تکامل او غیره معاني نلري بناء خیریه سازمانونه يې د (برادرزهود) په نوم سره په خپل ژوند کې ددغو ورکو اړخونو د ډکولو لپاره تاسیس کړي دي. خو مسلمان ددغو موسساتو تاسیس ته ضرورت نلري. ټول په یو خداي، یو قرآن، یو پیغمبر، یوې قبلې، سره د ژبې او رنګ له اختلافه را ټول دي.

د کلیسايي اعمالو د درولو پر وخت د کلیسا عکس العمل:

کله مې چې کلیسا ته له تګ څخه ځان وساته، مانه يې پوښتنه وکړه: څه غواړي؟ څه ضرورت لرې چې درته يې اماده کړو؟ کله چې مقابله پیل شوه ما ورته وویل هیڅ شي نه غواړم، ولې نه غواړم داسې پیغام خلکو ته ورسوم چې زه پري عقیده نلرم، او همدا وخت و چې اللهﷻ غوښتل هغوي نور پریږدم، البته وروسته له هغه چې زما سترګې او زړه يې په هغه څه روښانه کړي چې ما غوښتل هغه درک کړم کیداي شي له دې مخکې اماده نه وم، چې دغسې تعینوونکې ګام واخلم.

اما د اللهﷻ علم کې مناسب وخت راته راغي او ما ته يې د هغې توفیق راکړ، ماورته وویل چې دا شخصی موضوع نه بلکې اعتقادي موضوع ده، له دې وروسته يې ماته درې تنه لوي کشیشان راولیږل هغوي ته مې د اسلام اساسات او تعلیمات بیان کړل، کوشش يې وکړ ما سره هم له هماغو حیلو او نظریو نه کار واخلي چې د خپلو افکارو د خپرولو لپاره يې استعمالوي، او ما باندې يې هم تجربه کړي، پداسې حال کې چې زه او هغوي له یوې ایدیالوژیکې فاکولتې څخه فارغ شوي وو، او پوهیدم چې څرنګه دغه نظریات چې کیداي شي عام خلک پرې قناعت وکړي رد کړم، بناء زما دلیل قوي و، د هغو عقیدو په هکله چې دوي پرې معتقد دي د هغو د تفسیر او حل په هکله مې له دوي څخه پوښتنې وکړي، او ورته مې وویل که ددې سوالونو ځوابونه را کړي بیرته درسره ګرځم، له هغې جملې څخه دا پوښتنې وي: په انجیل کې د مسزوایت په نبوت او یا الهي استازي توب باندې کوم دلیل لري؟ ایا انجیل کې د فقیرانو له عوایدو د ٪۱۰ مالیاتو د ټولولو په هکله کوم حکم لري؟ د

کلیسا د ننه مو د لمانځه پر وخت د بیانو، ګیتار او د موسیقی د نورو وسایلو غږ اجازه مو له کومه راوړیده؟[١].

هغوي ددې پوښتنو ځوابونه ورنشو کړلي، نو ما ورته وویل: (اوس حق ښکاره شو) او ما دوي د دوي د عقل څخه په استفادې سره دعوت کړل او اسلام مې ورته تقدیم کړ، زما له خوا څخه لاړل او د خلکو منځ کې یې خپره کړه چې زه لیوني یم او زما نوم یې د کلیسا له اسنادو څخه وواهه.

ددغه نوي مسلمان ستونزې:

هغه چې حقیقتا د اسلام په مقدس دین باندې عقیده لري مجبور دي ترڅو هغه الهی امتحان چې خبل بندګان ډیر وخت پرې ازمویي ووینې. ښاغلي نجیب رسول وروسته د الهی وحدانیت له شهادت او د (لااله الا الله محمد رسول الله) له کلمې ویلو وروسته پخپل ژوند کې زیات مشکلات تحمل کړل، له کور والا جدا کیدل، له وظیفې لرې کیدل، له کوره شړل کیدل، او نور زیات مشکلات، پدې هکله واي: (له دې وروسته الهی ازمیښت تحقیق او امتحان راغي، په ژوند کې می سخترینې لحظې راغلی وروسته له دې چې ښځه، کور او وظیفه می له لاسه ورکړل یواځې پاتې شوم او هغه څه چې زما مشکلات یې زیات کړل د ځینو مسلمانانو شک و چې ګمان یې کو زه ظاهرا خپل ځان مسلمان ښایم ترڅو حکومت ته جاسوسي وکړم دې وخت کې زه نه مسیحیانو غوښتلم او نه مسلمانانو، زه دا موضوع په تفصیل سره وایم ترڅو مسلمانان په راتلونکی کې له دې څخه استفاده وکړي. خپل شخصي وسایل مې را ټول کړل او له کوره ووتم، او په مسجد کې می واړول، ټول یقین مې داو چې الله ﷻ ما امتحان کوي، د لمانځه او ژړا ترمنځ پوره څلویښت ورځې پاتې شوم تردې چې یوه ورځ یو تن مسلمان چې د مسجد علاقه کې اوسیده زما

١- ښاغلی نجیب رسول پوهیده چې مسیحیان هره ورځ خپل دین تغیروي او د مسیحیت دین کې د احکامو د اضافه کولو قوی او اساسي دلیل هغه مسایلو چې راهبان یې ساکت کړل ځکه دوي د هه پوښتنو ته ځوابونه نه درلودل.

خواته راغي او راته يې وويل: سره له دې چې زه شک لرم چې شايد جاسوس اوسي، ولې بيا هم تاسره مرسته کوم، او حقيقتا هغه را ته خوراک او څښناک تيار کړ او زه يې خپل کور کې د اوسيدو لپاره دعوت کړم او مونږ دغسې مسلمانانو ته ضرورت لرو، له دې وروسته مې د کار او له نا اميدۍ څخه د خلاصون فکر وکړ دکار په هکله مې په راديو کې د اسلامی دعوت برنامې باندې فکر وکړ او د هغې راديو ستديو ته ولاړم چې د مسيحيت برنامه مې پکې خپروله د لومړنيو راديويي برنامو په خپرولو کې مرسته وکړه، وروسته له دې ماته دليبيا سفارت دعوت راکړ ترڅو دطرابلس پوهنتون کې يو کنفرانس ورکړم او دا لومړي ځل و چې زه ددعوت لپاره له فلپين څخه بهر ولاړم، له دې وروسته مې بيا ماليزيا، تايلند، سنګاپور او نورو اسيايي، منځنی ختيځ، او يو اندازه اروپايی هيوادو ته سفر وکړ الحمدلله.

مناظرې او کشيشانو سره خبرې اترې:

زه د يو مسلمان په صفت پدې باوريم چې اسلام ته بلنه دهر مسلمان وګړي وجيبه ده، اللهﷻ په ټولو مسلمانانو باندې د اسلام د مقدس دين تبليغ فرض کړي دي، او مونږ بايد له ټولو مخکې راهبان او کشيشان اسلام ته دعوت کړو، ما د اللهﷻ په فضل او رحمت سره دهغوي له يو څو کسانو سره څه مناظرې کړې دي، له هغې ډلې څخه يوه مناظره دکاتوليکانو د يو لوی کشيش سره چې زما خپلوان هم دي، او د بويما ارنيتا په نوم سره لوي منصر هم دي، او بيا له پاستورولی مانتو سره، هغه سړي چې امريکا کې يې د اسلام پر ضد د جنګ لپاره تمرين ليدلي دي، او ماسره دمناظرې دروازه د ټولو لپاره وازه ده، ولې زه هغه مناظرې نه خوښوم چې هغو کې نورو ته چيلنج ورکړ شوي وي، ځکه دغه رنګ مناظرې په هغه څه باندې چې زمونږ هدف دي چې هغه د اسلام مقدس دين د حقيقت د اظهارولو توقع ده منفي او برعکس اثر کوي.

فعلي مصروفيتونه: ښاغلی ورور نجيب رسول د خپلې اسلامي وظيفې په درکولو سره (يعنی د اسلام مقدس دين ته دعوت) غلی ناست ندي، او شپه او ورځ يې ددعوت لاره مخکې نيولې ده، هغه وايي (زه د الله تعالی په فضل

سره، ددعوت برنامه دراديو له لارې دهاي سيبو، تجرور، لو لو، زامبو اجنا، كوتاباتو، اليجان او بكرونون ښارونو كې پر مخ وړم، هغه وايي (زه غالبا د غير مسلمانانو دعوت ته زياته پاملرنه لرم، ځكه دا كار زما د تخصص مطابق هم دي، چې هغه په ښه ډول سره ادا كولي شم، علاوه پردې زه په مختلفو ځايو كې منظم او مرتب كنفرانسونه او سيمينارونه دايروم، او يو مياشت مخكې مې د اسلامي دعوت لومړۍ تلويزوني برنامه د (اسلام غږ) په نوم سره پيل كړې وه، چې د ديارلسم چينل له لارې هره اونۍ كې د يو سات لپاره خپرېږي، او د فلپين تاريخ كې لومړې اسلامى كار دي. زمونږ مسلمان ورور نجيب رسول قرآن عظيم الشان د اسلامى دعوت عالترينه نمونه بللې ده، او غواړي چې هغه خپلو وطنوالو ته تقديم كړي، دده وطنوالو ته د قرآن كريم د فهم بهترينه وسيله د قرآن كريم ترجمه ده تر اوسه د هغوي په ژبه ندى ترجمه شوي، هغه ديو مخلص او مسلمان دعوتګر په حيث مثبت موقف پيدا كړي دي چې قرآن كريم په ترجمه باندې پيل كوي هغه وايي: اخر مې هم دالله په فضل سره په سيبوانو ژبه باندې د قرآن كريم ترجمه مكمله كړه.

ښاغلي نجيب رسول چې پخوا يې د مسلمانانو د تنصير په څانګه كې وظيفه ترسره كړيده د هغوي ټولې برنامې يې مطالعه كړي دي، او هغه موسسې ښې پيژني چې د مسلمانانو په نصرانى كولو كې فعاليت كوي، هغه په دې هكله خپل نظر داسې څرګند كړي دي: په فلپين كې د نصرانى كولو حركت اوږد تاريخ لري او دغه هيواد نسبت د جنوب شرق اسيا نورو هيوادونو ته دې څانګې ته زياته پاملرنه كړې ده، بناء د هيواد په شمال او وسط كې په تنصيري تغير باندې كامياب شو، او اوس غواړي چې د ميند ناو منطقه مسيحي كړي، پدې ځمكه يې په مليونو ډالر مصرف كړل، او ددې كار مسوليت درې اساسې جهتونه چې د (لويې ونې) په نوم سره يادېږي په غاړه اخيستې دي، چې هغه د امريكا كليسا د انګلستان كليسا او واتيكان څخه عبارت دي او پدې ځاي كې د قوي برخې او تسلط خاوند واتيكان دي. هغوي خپل هدف ته د تحقق وركولو لپاره په متعددو محورونو باندې اعتماد كوي، چې ددغو محورونو مهمترين يې يوه برخه ده د (F-E-A) فرست اكونوميک استنس) په نوم سره او هدف

یې د استفاده کوونکو له ضرورتونو سره مطابق د مالي کومکونو تقدیمول دي. مثلا که دهقان یاست تاسې ته زراعتي ترکتور، زراعتی تخمونه او د زراعتي افتونو ضد دواګانې درکوي. د دوې دویمه برخه د با استعداده فقیرو زده کوونکو جلب او جذب دي چې والدینو ته یې پیسې ورکوي او ددوي زامن د مسیحیت (نصرانیت) مکتوبونو ته جذبوي، علاوه له دې څخه یوه ډله متخصصین لري چې په مسلمان نشینه منطقو کې شفاخانې، کلینکونه او مکتبونه جوړوي هغوي خپل خدمتونه په مفته وړاندې کوي، او همدارنګه یتیمانو ماشومانو ته له وړکتوبه هغسې تعلیم او تربیه ورکوي څرنګه چې دوي غواړي همدارنګه یوه زیاته ډله نصراني کوونکې د بهرنیو هیوادو څخه لکه امریکا، اروپا، استرالیا څخه د میندناوپه مختلفو منطقو کې مصروف دي. چې دعامه رسنیو (رادیو — تلویزیون) او مطبوعاتو له لارې د خپلو اهدافو د تحقیق لپاره استفاده کوي.

مسلمانان کولي شي چې د دوې دغه برنامي له مسجد او اسلامی مکتبو څخه د مسلمانانو دفهم او بیدارۍ دمرکزونو په ډول له ګټې اخیستلو سره خنثی کړي، او مسلمانانو ته د هغوي د سیسې بیان کړي، او باید هیره نکړم چې د فلپین حکومت د نصرانی کوونکو سازمانو د ملاتړ لپاره خبري او اطلاعاتي رسنۍ د هغوي د خدمت لپاره ټاکلې دي. چې دغه شبکې په مستقیم ډول د رئیس له دفتر سره اړیکي لري.

دا چې د فلپین حکومت یو مسیحي حکومت دي او مسلمانان په حکومت کې څه رول نلري، نو دغه حکومت هم د مسیحیت په برخه کې له نصرانی کوونکو سره مرسته او همکاري کوي. ښاغلي نجیب رسول پدې هکله وایي: نظر د هیواد په اساسي قانون سره چې سیکولر دي حکومت حق نلري چې له دیني ډلو سره همکاري وکړي ولې په حقیقت کې د هغه پر خلاف عمل کوي حکومت د کلیسا همکار او مرسته کوونکې دي. سیاست مداران او حکومتي اشخاص له (نصراني) دیني ډلو تېلو څخه له دوي څخه د خلکو دملاتړ په خاطر استفاده کوي. دغه نصراني ډلې او تنظیمونه سره د زیاتو مالی عایداتو له مالیي اچولو څخه معاف دي. حتي که حکومت د کلیسا سره له خپلو اړیکو

منکر هم شي ټول د عقل خاوندان یې له کلیسا سره ارتباط ښه درکولي شي. البته دا حکومت چې اسلام ته ددښمن په نظر سره ګوري او د خلکو ترمنځ داسې اوازه خپروې چې اسلام د خلکو د وروسته پاتې والي سبب ګرځی.

د کلیسا اونصرانیانو ټولو دسیسو او تکتیکونو سره بیاهم الله تعالی د اسلام مقدس دین ساتنه کوي، او سره له دې چې د نړۍ مسلمانانو ددعوت لاره پریښې ده او پخپل ځان مبتلا دي او د اسلام او اسلامي دعوت په وړاندې یې خپل دعوت هیر کړي دي بیاهم د قرآن عظیم الشان معجزه، او د اسلام د مخلصو داعیانو کړنې په ټوله نړۍ کې د اسلام د مقدس دین په خپرولو کې خپل رول لري. او زمونږ مسلمان او دعوتګر ورور نجیب رسول په فلپین کې د اسلامی دعوت د مسیر په هکله وایي: د الله تعالی په فضل سره د اسلامی دعوت دغیر مسلمانانو په منځ کې زیاته کامیابي ترلاسه کړیده.

هره ورځ یوه ډله نوي مسلمانان د اسلام له قافلې سره یو ځای کیږي، د تیرو لسو کلونو په اوږدو کې د ټولنې له مختلفو طبقو او پرګنو څخه څلویښت زره مسیحان د اسلام په مقدس دین باندې مشرف شوي دي. هغه چې شپه او ورځ له جنوبي منطقو څخه د اسلام د محوه کولو لپاره کوښښ کوي برعکس د اسلام مقدس دین دهیواد په شمال او وسط برخو کې خپریږي.

دغه نوي مسلمانان په ټولنه کې ډیر موثر عناصر دي مونږ ددغو مسلمانانو لپاره یوه ټولنه جوړه کړیده چې ټولو نوو دعوتګرو مسلمانانو ته شاملیږي، او هغه مو د (اسلامی تبلیغ ډله) نومولې ده اوس مسیحیان په تعجب سره پوښتی چې څه شوي دي؟ په فلپین کې د اسلام راتلونکې ډیره روښانه ده، او زه په ټول اطمینان سره ویلي شم چې فلپین به انشاء الله د مسلمانانو د همکاري په اوږدوالي سره لکه د پخوا په څیر یو اسلامی هیواد ګرځي.

وروسته له دې چې د مثال په ډول ددغه لوي مسیحي شخصیت د مسلمانۍ په کیسه باندې پوه شو ښه ده چې اصل موضوع ته وګرځو، او هغه دا چې ډیر خلک اسلام له مسیحیت سره یو رنګ ګڼي چې دا یوه اشتباه ده.

الله تعالي هغو خلکو ته ددنیوي او اخروي تکوني وعده ورکړیده چې د قرآن کریم له تطبیق څخه ځان لرې کوي. ﴿وَمَنْ أَعْرَضَ عَن ذِكْرِى فَإِنَّ لَهُۥ مَعِيشَةً ضَنكًا وَنَحْشُرُهُۥ يَوْمَ ٱلْقِيَـٰمَةِ أَعْمَىٰ ﴿١٢٤﴾ قَالَ رَبِّ لِمَ حَشَرْتَنِىٓ أَعْمَىٰ﴾ [طه: ١٢٤]

﴿قَالَ رَبِّ لِمَ حَشَرْتَنِىٓ أَعْمَىٰ وَقَدْ كُنتُ بَصِيرًا ﴿١٢٥﴾ قَالَ كَذَٰلِكَ أَتَتْكَ ءَايَـٰتُنَا فَنَسِيتَهَا ۖ وَكَذَٰلِكَ ٱلْيَوْمَ تُنسَىٰ ﴿١٢٦﴾ وَكَذَٰلِكَ نَجْزِى مَنْ أَسْرَفَ وَلَمْ يُؤْمِنۢ بِـَٔايَـٰتِ رَبِّهِۦ ۚ وَلَعَذَابُ ٱلْـَٔاخِرَةِ أَشَدُّ وَأَبْقَىٰٓ ﴿١٢٧﴾﴾[1] [طه: ١٢٥- ١٢٧]

﴿وَقَدْ ءَاتَيْنَـٰكَ مِن لَّدُنَّا ذِكْرًا ﴿٩٩﴾ مَّنْ أَعْرَضَ عَنْهُ فَإِنَّهُۥ يَحْمِلُ يَوْمَ ٱلْقِيَـٰمَةِ وِزْرًا ﴿١٠٠﴾﴾[2] [طه: ٩٩-١٠٠]

٤- دنیت تصحیح: نیت هغه وسیله ده چې دانسان هر عمل په عبادت باندې بدلوي، نیک عمل+ صحیح اسلامی نیت = عبادت مثلا یو محصل درس وایي او درس او د علم تعلیم یو ښه او نیک عمل دي، ولې دغه ښه عمل هغه وخت عبادت ګڼل کیږي چې له هغه سره ښه نیت هم وي. مثلا محصل په خپل نیت کې ووایي زه غواړم چې درس ووایم ترڅو په راتلونکي کې د یو عالم په توګه د اسلام مقدس دین، مسلمانانو، وطن او خلکو ته خدمت وکړم پدې صورت کې دده د ناستې هره لحظه په عبادت باندې حسابیږي، خو کیدلي شي د بل محصل نیت کې داوي چې درس د شهادتنامی د اخیستلو او پیسو پیداکولو لپاره ولولي، بناء دده عمل عبادت نه ګڼل کیږي. او یا مثلا څوک له زنا څخه ځان ساتي او نیت کې یې دادي چې زناه هغه بدکار

١- او څوک چې مخ واړوي زما له ذکر څخه نو وي به هغه لره ژوند تنګ او را ولوبه یې دقیامت په ورځ وړوند، دی به وایي ای ربه ولې دی زه وړوند راوستلم زه خو بینا وم وایي به دغسې راغله تاته زمونږ ایاتونه تو تاهیر کړ او همدارنګه نن ته هیریږي، او دارنګه چزا ورکوو مونږ هغه چاته چې اسراف وکړي او ایمان را نه وړي د خپل رب په ایاتونو، اود اخرت عذاب ډیر سخت ادوامدار دی.

٢- او په تحقیق سره درکړ مونږ تاته له خپلې خوا څخه ذکر څوک چې ترې مخ واړوي نو هغه به باروی دقیامت په ورځ پیتی.

دي چې الله تعالى مونږ ددغې ګناه له مرتکب کيدلو څخه منع کړي يو، زه د الله ﷻ د رضايت په خاطر له دغې ګناه څخه ځان ساتم، بناء له دغې ګناه څخه دده لري والي دده لپاره ثواب دي، ولې دده مقابل کې دبل سړي په نيت کې دادي چې زه له ايډز څخه د ځان ساتني لپاره زنا نکوم بناء که څه هم دې زنا نکوي ولې په عبادت کې ورته نه حسابيږي. دنيت تصحيح د مسلمان په ژوند کې يو مهمترينه عنصر دي، ځکه نيت د اعمالو په قبولۍ او رد کې ډير مهم رول لري، پيغمبر عليه السلام فرمايي: چې د انسان اعمال دده له نيت سره تعلق لري: «عَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ وَقَّاصٍ قَالَ سَمِعْتُ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّةِ فَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ إِلَى دُنْيَا يُصِيبُهَا أَوْ امْرَأَةٍ يَتَزَوَّجُهَا فَهِجْرَتُهُ إِلَى مَا هَاجَرَ إِلَيْهِ وَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ فَهِجْرَتُهُ إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ»[1]. له علقمه بن وقاص له عمر رض روايت دی چی رسول الله ﷺ فرمايي: عملونه په نيت سره د ي، د چا هجرت چې ددنيا لپاره وي ورته به ورسيږي، او يا د ښځې لپاره نو په نکاح به يې کړي، نو دده هجرت د همغه څه لپاره ده چې هجرت يې ورته کړی ده او د چا هجرت چې د الله ﷻ او رسول الله ﷺ لپاره وي نو دده هجرت د الله ﷻ او رسول الله ﷺ لپاره ده.

۵- اخلاص: اخلاص ٪۱۰۰ د الله تعالى د رضا لپاره دهر عبادت ترسره کول دي، هغه خلک چې خپل ټول کارونه د الله تعالى د رضا لپاره ترسره کوي په حقيقت کې دالله ﷻ مخلص بندګان دي. شيطان خپله د ښمني دادم عليه السلام دپيدايښت له وخت څخه اعلان کړې او ويلې يې دي! ﴿قَالَ فَبِعِزَّتِكَ لَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ ۝٨٢﴾ [ص: ۸۲] «هغه وويل ستا په عزت مې قسم چې دوی به ټول بی لارې کوم» ولې شيطان انسانانو ته يوه لاره هم

۱- «عن عمر بن الخطاب رضي الله عنه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم إنما الأعمال بالنيات وإنما لكل امرئ ما نوى فمن كانت هجرته إلى الله ورسوله فهجرته إلى الله ورسوله ومن كانت هجرته إلى دنيا يصيبها أو امرأة يتزوجها فهجرته إلى ما هاجر إليه..» بروايت بخاري ومسلم.

ښودلې ده چې ددې لارې پیروي کولي شي انسان د شیطان له شر څخ خلاص کړي او دا د اللهﷻ رحمت دي چې خپله دشیطان له خولې څخه له شیطان څخه د خلاصون وسیله راته ښایي. شیطان وویل ﴿إِلَّا عِبَادَكَ مِنۡهُمُ ٱلۡمُخۡلَصِينَ ۝٨٣﴾ [ص: ۸۳] «یعنې زه نشم کولې خپلو ټولو شیطانی وسوسو او دسیسو سره د الله هغه مخلص بندګان چې خپل عملونه خاص د الله تعالی د رضا لپاره ترسره کوي بې لارې کړم».

پوښتنه: اخلاص څرنګه ترلاسه کیږي؟

ځواب: د اخلاص حاصلولو یواځنۍ لاره د نیت اصلاح کول دي او هرکله مو چې خپل نیتونه کم کړل او همیشه زمونږ په نیت کې د الله تعالی رضا ساتلې وي او د ژوند دامورو په برنامه ریزۍ کې مخلوقات له خپل نظر څخه لرې کړو اخلاص حاصلیږي، لکه څرنګه چې اللهﷻ خپل پیغمبر ته امر کوي ﴿قُلۡ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحۡيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ۝١٦٢﴾ [الأنعام: ۱۶۲] «ووایه زما لمونځ او قرباني او ژوند او مرګ خاص الله لره دي چې رب العالمین دی».

۶- احسان: په یو حدیث کې له حضرت عمرؓ څخه روایت دي چې یوه ورځ چا له رسول اللهﷺ څخه د ایمان اسلام او احسان په هکله پوښتنه وکړه رسول اللهﷺ د احسان په هکله وویل: اللهﷻ ته داسې عبادت وکړه لکه چې هغه په سترګوویني او که چیرې تاسې هغه نشي لیدلی هغه خو تاسې وینې، یعنی انسان باید د ژوند په تولو حالاتو کې اللهﷻ ناظر وګڼي او هیڅ کار د هغه د امر خلاف ونکړي[1].

۷- عدالت اوایثار: عدالت او ایثار فکري عبادتونه دي، ځکه انسان دخپل نفس په داخل کې دعدالت (ځان څخه تیریدني) او د نورو په خاطر د قربانۍ نیت لري، او ددې کار لپاره عملا هڅه او کوشش کوي، او د انسان په اعمالو کې ددغې ایماني انګیزنې نتایج معلومیږي.

پوښتنه: دایثار او عدل ترمنځ څه فرق دي.

۱- (مشکاة المصابیح حدیث نمبر دوم کتاب الایمان).

ځواب: عدالت یعنې چاته خپل حق مکمل ورکول دي، او ایثار نورو ته د خپل حق ورکول دي پرته له عوض اخیستلو څخه، مثلا تاسې د کوم کار په ګټه کې په نیمه شریک یاست، ۱۰۰۰ افغانۍ ګټه مو وکړه، ۵۰۰ افغانۍ مو خپل شریک ته ورکړې او خپله مو هم ۵۰۰ افغانۍ ترلاسه کړې بناء تاسې عدالت وکړ، او کله مو چې خپل شریک ته ۷۰۰ افغانۍ ورکړې دغه وخت تاسې په ۲۰۰ افغانیو هغه باندې ایثار وکړ هغه وخت چې مهاجرین خالي لاس مدینې منورې ته ولاړل انصارو ایثار وکړ خپل مالونه یې نیم کړل، نیم یې خپله واخیستل او نیم مهاجرینو یی ته پرته دبدل له غوښتلو څخه ورکړل اللهﷻ د دوي په هکله وویل: ﴿وَيُؤْثِرُونَ عَلَىٰٓ أَنفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌۚ﴾ [الحشر: ٩] «او غوره کوی پخپل ځان باندې که څه هم وي په دوی باندې سخته ولږه».

۸- هدفمندي: د خپل ژوند لپاره یوه مشخصه برنامه جوړول او په مثبتو امورو کې خپل وخت مصرفول یو قوي فکري عبادت دي. یو هدفمند ځوان فکر کوي. ﴿وَٱلْعَصْرِ ۝١ إِنَّ ٱلْإِنسَٰنَ لَفِى خُسْرٍ ۝٢﴾ زه دلته فکر کوم چې زمانه او نقصان سره څه رابطه لري؟ نودې نتیجې ته رسیږم چې وخت د یو انسان په ژوند کې لویه او قیمتي ترینه عنصر دي، او هره ورځ یو انسان (۸۶۴۰۰) یونیمه عمر له لاسه ورکوي، مثلا هر ساعت ۶۰ دقیقي دي، او هره دقیقه ۶۰ ثانیي دي، او ۶۰ ضرب ۶۰ مساوی ۳۶۰۰ او ۳۶۰۰ ضرب ۲۴ مساوی ۸۶۴۰۰ ثانیی.

بناء دغه مسلمان ځوان پوهیږي چې دخپل عمر ۲۴ ساعتو کې دده د ژوند له تعمیر څخه ۸۶۴۰۰ خښتې غورځیږي، بناء انسان په نقصان کې دي. ولې هغه خلک له دې نقصان څخه په نجات کې دي چې د (ایمان + اعمال صالحه + دخیر اوصبر دعوت) سره خپل ځان د نجات کشتۍ ته ورسوي.

دغه هدفمند ځوان پوهیږي چې هره ورځ دده د عمر دغه یونیمه دده د ژوند له سرمایي څخه منفي کیږي، بناء ددې لپاره چې دغه یونیمه ناحق مصرف نشي او د شیطان په لاره لاړ نشي نو خپل ځانته هدفمنده برنامه جوړوی.

له دې جملې څخه خلکو سره په معامله کې هدفمندي، له خپل یو مسلمان ورور سره ارتباط د اللهﷻ د رضا دحاصلولو په رابطه وي، پدې اساس دغه مومن فرد کوشش کوي چې د ټولو خلکو په خدمت کې وي، خو دده دغه خدمت باید د الهی احکامو مخالف نه وی، اوداسي نشي چې زه چا ته خدمت کوم او دا خدمت کومې ګناه ته منجر شی.

د مثال په ډول ډیر رادیویي او تلویزوني چینلونه خلکو ته د خدمت په هدف هغوي په اخلاقی مرضونو مبتلا کوي. چې د هغوي ټولې لحظې په ګناه حساب شوي دي، او په آخرت کې د هغوي دبدبختۍ سبب ګرځی.

داسلام مقدس دین کې هدفمند کیدل او هدف لرل مهمترین عبادت دي، ځکه چې دغه هدفمند انسان د خپل وخت په هره لحظه کې د خپل دنیوي او اخروي ژوند دبهبود لپاره کوشش کوي ولې مقابل کې بی هدفه انسان ټول عمر سرګردانه وي او بالآخره مطلوبي نتیجې ته نه رسیږي.

پوښتنه: څرنګه کولی شو خپل ځان هدفمند کړو؟

ځواب: هرکله چې د ژوند په هکله، د ژوند موده، راتلونکي، او زمونږ د ضعف زوړوالي او کمزورۍ حالت، داخرت ژوند، داخرت د امتیازاتو او عذابونو په هکله فکر وکړو، او د هرښه اوبد عاقبت وسنجوو، پرته له شکه چې خپل ژوند کې دخپل راتلونکي لپاره هم په دنیا او هم په آخرت کې مشخصه برنامه او پلان لرو، او هیڅ کار باید پرته له سنجش نه ترسره نکړو، دادي د هدفمند ژوند اثار.

پوښتنه: څرنګه پوه شم چې زه هدفمند یم؟

ځواب: دخپل ژوند برنامو ته نظر وکړه.

پوښتنه: دښه او دقیق مثال ضرورت دي.

ځواب: د انسان اوسط عمر دشپیتو اویا کلونو ترمنځ دي، بناء هر انسان د عمر یو اویا کلن تعمیر لري، چې هره ورځ له دغه تعمیر څخه ۸۶۴۰۰ خښتې غورځیږي، بي هدفه انسانان د خپل تعمیر دغه خښتې پریږدي او هر څوک یې ترې وړي، کله د فلمونو هیروګان، کله د هوټلونو مالکان، کله تجاران او پدې

شکل سره بالاخره داسې ورځ راځي چې د تعمیر خښتې یې خلاصې شوي وي او تهداب ته رسیدلې وي. او دوي بیا په دغه وخت کې متوجه کیږي چې زیات اشتباهات یې کړي دي. خو اوس تعمیر وران شوي دي، او خښتې یې خلکو وړې دي.

دغه بی هدفه انسان د عمر په اخر کې د سمساری اوښکي تویوي، ولې برعکس هدفمنده انسان پوهیږي چې دده دعمر په ۲۴ ساتو کې دده د عمر ۸۶۴۰۰ خښتې غورځیږي او مخکې له دې چې دغه خښتې نور خلک ویسي هغه ورشي برنامه جوړه کړې او هره خښته په آخرت کې پخپل نوي تعمیر کې لګوي، او کله چې ددغه تعمیر اخري خښته هم وغورځیږي نو خپل نوي تعمیر ته چې هغه یې د خپل عمل په ښایستونو باندې جوړ کړي دي سفر کوي..

۹- محبت له الله ﷻ او د هغه له استازي محمد رسول الله ﷺ سره: محبت هغه داخلي قوه ده چي انسان دیو چا پیروی ته کشوي، د الله ﷻ محبت او دوستي یو مومن ته اساسی‌ترین فکري عبادت دي، قرآن عظیم الشان پدې هلکه وایي: ﴿وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَشَدُّ حُبًّا لِّلَّهِۗ﴾ [البقرة: ١٦٥] «او مسلمانان له الله تعالی سره سخت محبت لري» دلته محبت د خداي پرستې اوبت پرستۍ اساس ګڼل شوی دي، هغه چې د الله ﷻ سره محبت لري خپل ټول اعمال د الله ﷻ د رضا مطابق ترسره کوي خو هغه خلک چي په بتانو باندې ایمان لري نو له خبلو معبودانو سره قوي محبت لري، د هغوي نومونه په خپلو اولادونو باندې ږدي، خپل لباس دبت پرستانو په سیستم سره ډیزاین کوي، او مراسم یې دبت پرستانو د مراسمو په شان دي، ولې مقابل کې هغه خلک چې له الله ﷻ سره محبت لري خپل ټول کارونه د اسلامی شریعت سره مطابق عیاروي، ترڅو د دوي د محبوب د رضایت سبب شي. همدارنګه هغه خلک چې له الله ﷻ سره مبحت لري دده له استازي سره هم محبت لري، «عن انس قال قال النبی صلی الله علیه وسلم لایومن احدکم حتی اکون احب

الیه من والده وولده والناس اجمعین» بخاری له انسؓ روایت دی چې رسول اللهﷺ فرمایي: «هیڅ یو ستاسې به کامل مومن نشي تر هغې چې زه ورته له والدینو، اولاد او ټولو خلکو څخه محبوب نشم».

په نني عصر کې داسې خلک هم شته چې د اللهﷻ له محبت څخه خبرې کوي ولې لمونځ چې د اللهﷻ سره خبرې کول دي ترک کوي، څرنګه ممکنه ده چا سره دوستي لرو خو له هغه سره خبرې ونکړو، کور ته یې ورنشو، او په اونیو له هغه سره ارتباط ترک کړو؟ فارسی شعر دي:

ترسم نرسی به کعبه، ای اعرابی   این‌راه که تو میروی به‌ترکستان است

یعنی:

اریږم‌چې‌وبه‌نه‌رسیږې‌کعبی‌ته‌ای‌کوچیه   پدغه لاره چې ته ځې داد ترکستان ده

پوښتنه: محبت څرنګه حاصلیږي؟

ځواب: تاسې فکر وکړي چې یوه خزانه پنځه لارې لري چې له پنځو واړو نلونو پاکې اوبه دغې خزانې ته لویږي، نو بناء همدغه خزانه له پاکو اوبو څخه ډکه ده، او هم هغه اوبه چې له دې څخه ووځې باکې او نظیفی دي.

خو که چیرې په دغې خزانه کې له پنځو نلونو څخه کثافات او ګندګي وغورځیږي هم به خزانه کثیفه او ګنده وي او هم هغه اوبه چې له هغې څخه بیرون غورځیږي کثیفې او ګنده وي.

د انسان داخل دیوې خزانې غوندې دي چې د پنځه ګونو حواسو په واسطه تغذیه کیږي نو کله چې پنځه ګوني حواس په مثبتو شیانو مصروف کړو ټول د انسان داخل ته مثبته غذا ورکوي، او د انسان هره خبره هر فکر او انګیرنه مثبته او ښه وي، ولې د پنځه ګونو حواسو مشغولول په ګناهونو باندې هم انسان کثیف او پلید کوي او هم هر شي چې انسان یې بیرون طرح کوي ګنده وي.

اوس نو هغو خلکو چې خپل ځانونه یې د قران په فهم، د ایمان په فهم، او له صالحو او نیکو خلکو سره په ناسته مصروف کړي دي دوي ته د اللهﷻ محبت حاصلیږي، او هغه خلک چې هره شپه سلګونه دقیقې له هندوانو سره ارتباط لري بالاخره دوي ته دهندویزم او بت پرستۍ محبت حاصلیږي:

سعدی وايي:

گِــل خوشــبو در حمـــام روزی	رسيــد از دســت محبـوبی بدسـتم
بـدو گفـتم کـه مشـکی يـا عنبـری	کــه از بــوی دلاويــز تــو مستـم
بگفتــا مــن گِــل نــاچيز بــودم	ولــيکن مــدتی بــا گــُل نشسـتم
کمـال همنشـين در مـن اثـر کـرد	وگرنـه مـن همـان خـاکم کـه هسـتم

يعني يوه ورځ په حمام کې ديو دوست له لاسه زما لاس ته ښه بوی والا خټه راورسيده هغې ته مې وويل چې مشک يې که عنبر چې ستا له زړه ځوړندي بوي نه مست يم، هغي راته وويل چې زه بی کاره خاوره وم، خو څه وخت له ګلانو سره پاتي شوم دملګرو کمال په ما اثر وکړ او که نه زه هماغه خاوره يم چې يم.

پوښتنه: ايا په نوم، لباس او په ژوند کې له بت پرستانو سره مشابهت په محبت باندې څه اثر لري؟

ځواب: د مشابهت اساس محبت دی؟ ستا پلار ولې ستا د ورور نوم عبد الله ايښي دي؟ ځکه ستا پلار (الله) سره مينه لرله، ولې ستا د کاکا د ځوی نوم اسماعيل دي ځکه کاکا دي له پيغمبرانو سره مينه لرله، ولې ما دځوي نوم انس ايښی دي، ځکه زه له حضرت انس سره چې داسلام د ښاغلي پيغمبر صحابی ده مينه لرم.

اوس نو ولې فلانی د خپل ځوی نوم (ګاتم) ايښي دي او د لمسي نوم يې (شوبا) ځکه هغه نسبت اللهﷻ پيغمبرانو او صحابه وو ته له هندوانو سره زياته علاقه لري، هغه کيدلی شي د لس صحابه ونومونه ونه پيژني، او د هغوي د پيژندلو لپاره هم د خپل ژوند په تقسيم اوقات کې څه وخت نلري، ولې هره ورځ دي او دده کورنۍ څو ساعته د هندي فلمونو او سريالونو په تماشا باندې مصروف وي، چې د زياتو هندي فلمونو اوسريالونو مشاهده د انسانانو په زړه کې د هندوانو محبت پيدا کوي.

د تعليم او تربيې يو غربي دانشمند چې خپل مسلک کې يې دکتورا لرله وغوښتل چې په يو پر مختللی هيواد کې د ماشومانو د ښه تعليم او د هغوی د

ذهنیت د تقویت لپاره خپل تدریس له ابتدایي مرحلو څخه پیل کړي، ترڅو د تعلیم او تربیې ددغه اساسي تهداب په تقویې سره چي په ابتداي صنفونو کې وي دغه ماشومان د ښي پوهې د قبلولو لپاره اماده کړي دی وایي: ما غوښتل چې ماشومان د ښه او سالم تفکیر او انګیزنې خوا ته کش کړم، ولې ومې لیده چي یو ماشوم زه د پوهي خوا ته کش کړم او بالاخره مسلمان شوم زه د مکتب د ابتدایي مرحلې د اول یا دویم صنف ماشوم په لاسونو مسلمان شوم، دي پدې هکله د خپل ایماني ژوند کیسه داسې توضیح کوي: یوه ورځ مې وغوښتل چې د ماشومانو خپلو شاګردانو د ذهنیت د درک لپاره هغوي ته څه پوښتنې تقدیم کړم.

له ټولو مې وپوښتل چې دي (خپل راتلونکي ته څه تصمیم لري؟) د زده کوونکو هر یو د خپل شخصي ارتباط او د ژوند د مفاهیمو د درک په اساس د خپل استعداد مطابق د خپل راتلونکي مسلک د انتخاب په هکله ځواب ورکو، چا غوښتل چې ډاکټر او یا انجینر شي، بل غوښتل چې استاد او معلم شي، او یو هم د خپلو سپورتي ا وفلمي علاقمندۍ په اساس غوښتل چې فوتبالر ممثل، هیرو او یا رقاص او سندرغاړي شي، ولې کله چې ددغو ماشومانو په جمله کې د یو ماشوم ځواب ته متوجه شوم چې ویې ویل غواړم د حضرت محمدﷺ صحابی شم.

ما په ډیر تعجب سره وپوښتل چې صحابي څوک دي؟ هغه ماشوم راته وویل: د حضرت محمدﷺ د مکتب او پوهنتون شاګردان.

ما وپوښتل: ایا پدې نوم سره کوم مکتب او پوهنتون هم وجود لري.

په ځواب کې یې وویل: د نبوت مکتب د نړۍ تر ټولو غوره مکتب دي.

ما وویل: ایا شاګردان یې لرل؟

هغه وویل: زرګونو فارغ التحصیل یې درلودل چې د اخلاقو، سیاست، علم، تقوا، ایمان دارۍ، عفت، حیا، اقتصاد ټولن پوهني اروا‌پوهني او غیره مختلفو رشتو کې یې تخصصونه کړي و.

ماوویل: تاسې دا ټول له کوم ځایه ترلاسه کړي دي.

ویې ویل: زما مور او پلار هره شپه مونږ ته دکور په محیط کې د ناخوښو او مبتذلو فلمونو دلیدلو پر ځای مونږ دپیغمبرعليه‌السلام د ملګرو له یوتن سره اشنا کوي او مونږ ته زمونږ پخپله ساده ژبه باندې د هغوي د ژوند کیسي بیانوي. او زه، ورونه او خویندې مې چې هره شپه دصحابه کرامو د یوتن د ژوند یوه کیسه اورو، بالاخره د هغوي په شخصیتونو کې غرق شو او وایو چي ای کاش مونږه هم د پیغمبر صحابه شو، او که کله هم امکان وي، نو غواړم په ځوانۍ کې دپیغمبرعليه‌السلام صحابي شم.

ما وویل: د نبوت د مکتب د شاګردانو څه نومونه دې زده دي؟

ویې ویل: بلې سلګونه نومونه.

ما وویل: کیدلې شي څو نومونه واخلې.

هغه وویل: بلې، ابوبکر، عمر، عثمان، حسن، حسین، بلال، یاسر... ماوویل: پدې مکتب کې نجونې او ښځینه درس نه وایي؟

هغه وویل: ددغه مکتب قهرمانه ښځینه له سړیانو څخه کمې نه دې، سمیه د اسلام اوله شهیده، بی بی خدیجه لومړي هغه څوک چې په محمد ﷺ یې ایمان راوړه، بی بی خوله هغه ښځه چې اللهﷻ یې غږ اوریدلی دي، بی بی اسماء هغه ښځه چې د اسلام پیغمبر ته یې د ثور غار ته غذا وړله، بی بی نسیبه هغه ښځه چې د احد غزا کې یې د اسلام له پیغمبره دفاع کوله، او ۱۲ غشي او نیزې یې په اوږه کې لږیدلی وې، او پوره یو کال تداوي کیدله، بی بی فاطمه، بی بی عایشه بی بی میمونه او غیره...

دغه دانشمند وایي دغه معصوم ماشوم نشو کولي چې زما ټولو پوښتنو ته ځوابونه ووایي نو بناء ومې غوښتل چې د صحابه و په هکله نور زیات معلومات دده والدینو څخه ترلاسه کړم، او د همدي هدف لپاره مې دده له والدینو سره اړیکه ونیوله، او یوه ورځ د هغوي کورته ورغلم.

زه د هغوي کورته په ورتلو سره حیران شوم ځکه له نورو څخه کاملاً یو متفاوته کور و دغې کورنۍ چې له نورو کورنیو سره یې پوره فرقونه درلودل سړي کورته د ننوتلو پر وخت خپلې ښځې او د کورنۍ اعضاو ته سلام اچوي

ښځه په ګرمۍ سره د خاوند استقبال کوي او خاوند هم کور ته د ننوتلو پر وخت د (السلام علیکم) کلمه په احترامانه ډول سره وایي:

چې جانب مقابل ته ددعا او سلامتۍ مفهوم لري. ځوان ځوي یې زمونږ مخي ته چاي ږدي او نوې ځوانه لور یې له مور سره د کور په کارونو کې مرسته کوي.

ددې په عوض چې هر سړي پخپل کارکې مصروف وي، او د نورو ټولو کورونو په شان یو په موسیقی اوریدلو مصروف وی بل په فلم لیدلو مصروف وي او یو په کور کې او بل سرګردانه په نایت کلپ کې وي. ټولو په متحد او با اتفاقه ډول سره د مور او پلار ارشادات پرمخ وړل، او کله چې به هم دوالدینو یو تن ددین په امورو کې خبرې کولی ټولو به له رضایت سره دده خبرو ته غوږ نیؤ او دسر په خوځولو سره به یې د دوي د خبرو استقبال کو، او کله به یې هم د اوښکو په څو څاڅکو سره چې د دوي له سترګو به توییدلې د اصحاب کرامو په مصیبتونو به پوهیدل او د رسول الله ﷺ له نوم اخیستلو سره به یې فورا درود په ژبه راوړه او په همغه عربی الفاظو به یې (صلی الله علیه وسلم) ویل: ما خپلې پوښتنې د پیغمبر ؑ د صحابه و او د پیغمبر د شخصیت په هکله پیل کړي، او ددغسي شخصیتونو له معرفت سره مې بیاهم د ماشومانو دعلاقې علت وپوښته، او دا چې شاګرد مې راته څه ځواب را کړی و بیا مې استفسار وکړ. د ماشوم پلار راته واضحه کړه چې دي د الهی ارشاداتو په اساس ﴿يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ قُوٓاْ أَنفُسَكُمۡ وَأَهۡلِيكُمۡ نَارٗا وَقُودُهَا ٱلنَّاسُ وَٱلۡحِجَارَةُ عَلَيۡهَا مَلَـٰٓئِكَةٌ غِلَاظٞ شِدَادٞ لَّا يَعۡصُونَ ٱللَّهَ مَآ أَمَرَهُمۡ وَيَفۡعَلُونَ مَا يُؤۡمَرُونَ ٦﴾ [التحریم: ٦] «ای مسلمانانو خپل ځانونه او خپل اهل وساتی له هغه اور نه چې سوخت یې خلک او تیږې دی پده باندې سختی کلکی ملایکی دي الله چې ورته څه وکړي دهغه نافرمانی نکوي او هغه کار کوي چې امر ورته کیږي». د همدې الهی حکم مطابق زه هره شپه د تلویزوني او رادیویي برنامو د مصروفیت په عوض چې اکثرا هغه د انسان پرستۍ او ماده پرستۍ څخه پیدا شوي دي او ماشومان او د کورنۍ غړي د انحرافاتو خوا ته کشوي د پیغمبر ؑ او د هغه دیارانو د شخصیت په مطالعه مصروفوم او د کورنۍ یو غړي د یو صحابی د ژوند یوه

وړه برخه د صحابه و د حکایاتو له کتاب او یا د پیغمبر له سیرت څخه مطالعه کوي، بیا د هغوي د زندګي په هکله خبرې کوو، چې دغه کار زمونږ د شخصیت سازی لپاره مفید واقع شوي دي. او هره شپه زمونږ ایمان قوي کوي. او ددې مهمترین تاثیر همدغه دي چې زمونږ ماشومان دغیر متدینه فلمونو د ممثلینو د شخصیتونو پر ځاي چې اکثرا غیر اخلاقی رولونه ادا کوي او ماشومان په ګمراهیو کې غرقوی د پیغمبرعليه السلام ال بیت او صحابه کرامو په شخصیت متاثره کیږي، او سره له دې چې هیڅوک نشي کولي چې دي عصر کې صحابی شي، ولې زمونږ دغه ماشوم د همدغي ماشومانه علاقي سره تاسې ته د غسې ځواب درکړي.

دغه دانشمند اضافه کوي، زه له دغسې شخصیتونو سره له لیدني وروسته د اسلام د پیغمبرعليه السلام او صحابه کرامو په هکله د لازیاتې مطالعې لپاره راووتم. او ما هغه کتاب (قران کریم) چې د ټولو لارښوونکي و مطالعه کړ.

او بالاخره د اسلام مقدس دین د حقایقو په درکولو، دغه د مدنیت، اخلاقو او انسانیت دین ته مې نزدیوالی پیدا کړ، او د اسلام مقدس دین ته مې خپل داخلیدل اعلان کړ. او ومې ویل چې (لا اله الا الله محمد رسول الله) دغه دانشمند دخپلو مسلمانیدو اصلي او اساسي علت له یو مسلمان ماشوم سره خپل ملاقات ګڼي.

قرآن عظیم الشان وایي: ﴿يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَقُولُواْ قَوْلًا سَدِيدًا ۝٧٠ يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَـٰلَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ ۗ وَمَن يُطِعِ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا ۝٧١﴾ [الأحزاب: ٧٠-٧١]

امام ابن کثیر ددې ایت شریف په تفسر کې وایي: اللهجل جلاله خپلو بندګانو ته د تقوا او سمو خبرو کولو چې هغې کې غلطي او انحراف نه وي امر کړي دي.

۱۰- فکري آزادي: د مومن انسان له ځانګړتیاو څخه یو، باطلو انګیرنو ته له تسلیمیدلو څخه د فکر او انګرینې ازادي ده. د اسلام مقدس دین کې داسلامي انګیرنې ازادي ده. د اسلام مقدس دین کې د اسلامی اندیشي لرل یو مهم فکري عبادت دي. او دا اندیشه د یو پرستۍ په بنیاد سره

ایجاد شوې ده، او ددې اصل فروعات هم ددې ایمانی انګیرنې اجزا ګرځی، هر کله چې د اسلام مقدس دین حقیقت د مومن په ذهن کې په کامل ډول سره روښانه شي، او ددې عقیدې کمال په یو منظم چوکات کې تقسیم بندي شوي دي. د ژوند په مختلفو برخو کې د مطالعې لاندې راځی، د انسان د ژوند ټول اړخونه د همدغي اسلامی انګیرنې په چارچوب کې څرخیږي، بناء سیاست، اقتصاد، کلتور، اجتماعی روابط، هنرونه او ټول امور د اسلامي انګیرنې په چوکات کې ګڼي.

د اسلامي عقیدې ټول اساسات، اسلامی تمدن او اسلامی نظام هغه وخت مستحکم کیږي چې اسلامي فکر او انګیرنه ولرو، او تر هغه وخته چې د مسلمانانو ذهنونه په اسلامی حقیقی انګیرنې مستقر و، ویې کولي شو ۱۳ پیړۍ په نړۍ باندې حکومت وکړي. او هر مسلمان سالمه انګیرنه ددنیوي او اخروي سعادت اساس ګڼي.

د اسلامي فکر او انګیرنې په لرلو سره انسان ته د فکر ازادي پیداکیږي او هیڅکله بیا د غلامي زنځیر او انسانانو ته د سرټیټول نه قبلوي.

دغه فکری آزادي له باطلو انګیرنو څخه د ازادۍ سبب کیږي او انسان ته د نورو له غلامۍ نه نجات ورکوي، او ددغسې خلکو هیواد هم خپل استقلال لري.

برعکس هغه چې فکر یي په یو رنګ سره مغشوش شوي وي، د اسلام مقدس دین په ځینو عباداتو کې منحصروي او د کمونستي، سیکولرستي او غیره انګیرنو او افکارو په لور روانیږي. په حقیقت کې یي اسلام په کامل ډول سره ندي پیژندلی او ندي توانیدلي چې اسلامي انګیرنه ولري.

باید پوه شو چې هیڅ فکر او انګیرنه، نه تجزیه کیږي او دا سیي نده چې څوک ادعا وکړي چې زه مارکسیست یم خو اسلامی اقتصاد مې خوښیږي او غواړم چې تطبیق یې کړم، ځکه چې مارکسیزم یو مکتب دې او نه تجزیه کیږي، په همدي ډول داسلام مقدس دین هم یو کامل مکتب دي او ممکنه

نده چې څوک ځان مسلمان وګڼي ولې سوسیالستي اقتصاد غوره وګڼي یا دا چې زه اسلامي لمونځ او روژه قبلوم خو اسلامی نظام او سیاست نه غواړم ځکه اسلام نه تجزیه کیږي.

ددښمنانو لویه وسیله فکری جنګ دي چې هدف یې د اسلامي انګیرنې متزلزل کول دي، او د همدې لپاره عربان استثمار ته استحمار وایي. یهودانو عادت لره چې دین به یي هغه وخت تطبیق و چې د دوي له فرهنګ، رواج، غوښتنو، او ملي بدو عادتونو او کلتورونو سره مخالفت نه درلود، نو خپل رواج او کلتور او یا هم خپلو شخصي غوښتنو ته یې په دین باندې ترجیح ورکوله.

اللهﷻ دوی رسوا کړل، دوي ته یي وویل: ﴿أَفَتُؤۡمِنُونَ بِبَعۡضِ ٱلۡكِتَٰبِ وَتَكۡفُرُونَ بِبَعۡضٖۚ فَمَا جَزَآءُ مَن يَفۡعَلُ ذَٰلِكَ مِنكُمۡ إِلَّا خِزۡيٞ فِي ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَاۖ وَيَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِ يُرَدُّونَ إِلَىٰٓ أَشَدِّ ٱلۡعَذَابِۗ وَمَا ٱللَّهُ بِغَٰفِلٍ عَمَّا تَعۡمَلُونَ ٨٥﴾ [البقرة: ۸۵] «آیا تاسې ایمان راوړي په څه کتاب او کفر کوي په څه باندې، نو څه به وی جزا د هغه کس چې دا کار کوي له تاسې څخه مګر رسوایي ددنیا په ژوند کې او د قیامت په ورځ رد کیږي سخت عذاب ته او نه دی الله غافل له هغه څه چې تاسې یې کوي».

پوښتنه: ایا له خپلو رواجونو او عنعنو څخه صرف نظر وکړو؟

ځواب: هغه رواجونه او عنعنات چې له قران عظیم الشان سره صریح مخالفت لري بایدترې صرف نظر وشي.

پوښتنه: مثلا کوم عنعنات؟

ځواب: نن ورځ رواج ده چې باید زوم مجبور شي چې لکونه افغانۍ قرضدار شي او د خپلې ښځې لپاره قیمتي لباسونه او زیات مصارف وکړي، او ځو لکه ورکړي. او دا عنعنه د اسلام مخالفه ده. او واقعي مسلمانان باید دغه بد رواجونه چې د ځوانانو د ودونو مانع ګرځي ترک کړي.

پوښتنه: ایا مونږ نشو کولي چې د کاپیتالیستي اقتصاد څخه چې په ننۍ نړۍ کې مروج دي استفاده وکړو؟

ځواب: د کاپیتالیستي اقتصاد اساس سود خوړل، قرض، د انسانانو د وجود مارکیټنګ، مخدره مواد، او الکول تشکیلوي، چې اسلام ددغسې اقتصادي سیستم مخالف دي.

پوښتنه: ایا قرض هم بد شي دي؟

ځواب: د اسلام پیغمبر له قرضدارۍ څخه اللهﷻ ته پنا وړیده، بناء قرض باید د اقتصاد اساس ونه ګڼل شي. یواځې د ضرورت پر وخت د قرض اخیستل مباح دي، ولې هغه د اقتصاد اساس ګرځول ښه کار ندي.

پوښتنه: د غربي د موکراسۍ په هکله څه نظر لري؟

ځواب: مونږ باید د افرادو نظر ته نه، بلکې د دموکراسۍ اساساتو او اسلامی اساساتو ته نظر واچوو. او وګورو چې څه فرقونه لري. او ما دا موضوع د اسلام سیاسي نظام کتاب کې مفصلا شرحه کړیده، تاسې کولي شي چې هغه مطالعه کړي.

١- خیر غوښتنه: خیر غوښتنه په یو مومن شخص کې غوره صفت دي، دغه صفت هغه دې انګیرنې ته رسولې چې نه غواړي ټولې نیکۍ خپل ځانته جلب کړي، او نور هلاکت ته واچوي، بلکې په هره نیکۍ کې نور هم باید شریک اوسي حتی هغه نه غواړي جنت ته یواځې ولاړ شي بلکۍ کوشش کوي چې د نورو سره یو ځاي ددغه الهی نعمت مستحق وګرځي.

له فکري عبادتونو څخه یو هم انسانیت ته دخیر غوښتنه ده، مسلمان انسان همیشه دنورو لپاره خیر غوښتونکي وي. د اسلام پیغمبر فرمایي چې ستاسې د یو تن ایمان ترهغې پورې نه سیي کیږي چې هغه څه چې ځان ته خوښوي بل مسلمان ورور ته یې هم خوښ نکړي. مومن مسلمان همیشه د نورو د خیر لپاره هڅه او کوشش کوي

سلام په حقیقت کې مقابل جانب ته د صحت او سلامتۍ دعا ده، ځکه مومن انسان باید په اولینه مرحله کې مقابل جانب ته دخیر دعا وکړي، د پرنجي پر وخت هم باید الحمدلله ووایو، او څوک یې چې اوري ځواب کې

باید «یرحمکم الله» ووایی (الله دې په تاسې باندې رحم وکړي) لومړي انسان دې بیا ووای «یهدیکم الله ویصلح بالکم» اللهﷻ دې تاسې ته هدایت وکړي او ستاسي کارونه دې اصلاح کړي. همدا نورو ته خیر غوښتنه ده چې انسان همیشه نیکۍ ته د نورو په دعو ت کې کوشش کوي، او هیڅکله پدې نیت نه وي چې خپله جنت ته ولاړ شي او نور جهنم ته بلکې هڅه کوي چې حتی غیر مسلمانان هم سمې لارې ته هدایت شي او دنیوي او اخروي سعادت یې نصیب شي.

د خیر غوښتونکي انسان صفتونه:

الف: هر کله چې څوک په بدۍ ووینې نصیحت ورته کوي.

ب:هر کله چې څوک په نیکۍ ووینی نور یې هم تشویقوي.

ج: هر کله چې څوک غافل ووینې حق ورته په یادوي.

د: هر کله چی چا سره ملاقات وکړي هغه ته د خیر او نیکۍ غوښتنه کوي.

فکري ګناهونه، یا هغه ویرسونه چې د حق د قبلولو مانع ګرځی

نن ورځ ساینسی علومو نوو اختراعاتو او اکشافاتو ثابته کړیده چې دغه نړۍ له دغه نظم سره یو خالق لري. او هیڅ ممکنه نده چې څوک دا ادعا وکړي چې دا نړۍ دې تصادفي وي، ځوان له خپل عقل او پوهې سره وایي زه چې کله خپل لپټاپ کمپیوتر کې کار کوم او ددې کمپیوتر برنامې مشاهده کوم نو که د ټولې نړۍ خلک هم راته ووایي چې دغه کمپیوتر تصادفي برنامه ریزي شوي دي، زه یې نشم منلي. په همدې ډول کله چې دې شته نړۍ ته فکر کوو نو ددې نړۍ نظم ماته ثابتوي چې دا نړۍ یو خالق لري او کوم تصادف ندي، او هر کله چې را ته ملیونونه انسان دلیل هم ووایې چې دا نړۍ تصادف ده، نشم کولي چې ویې منم، ځکه چې دتصادف نظریه منل په حقیقت کی له عقل او پوهې څخه انکار دي.

ولې دبې ایمانه انسانانو اصلي مشکل په هغو ویرسونو کې دي چې دحق منلو مانع ګرځي. چې دغه ویرسونه عبارت دي له:

۱- تکبر: هغه وخت چې د اسلام ښاغلي رسول خلک ایمان او توحید ته بلل، ابوجهل او ابولهب پوهیدل هغه څه چې دي وایي حق دي، ولې د هغوي تکبر ددي مانع شو چې، حق قبول کړي، په همدې ډول ډیر خلک حق درک کوي ولې د دوي تکبر دحق دقبلولو مانع ګرځي شیطان لومړي کس و چې دادم عليه السلام له خلقت څخه وروسته له الهی دربار څخه وشړل شو، ځکه د هغه تکبر ددې سبب شو چې حق ونه منی.

۲- ځان غوښتنه: ډیرو وختونو کې ځان غوښتنه سبب کیږي چې یو تن د خپلو شخصی منفعتونو په خاطر حق ونه مني د اسلام د ښاغلی رسول په وخت کې یولوی یهودی عالم له انحضرت ﷺ سره دمناظرې او خبرو اترو لپاره مدینې منورې ته ورته او وړوکې ورور یې چې دده د اوښ رسۍ یې نیولې وه او د نن ورځې په اصطلاح سره ډریوریي و، په نیمه لاره کې اوښ یو ټکان وخوړه او مشرر ورور یې سخت اذیت کړ او وړوکې ورور چې عالم ندي پر مشر ورور دشفقت له مخې د اسلام ښاغلي پیغمبر ته څه کنځاوې وکړې، مشر ورور سخت په غصه شو او ورته یې وویل: ای احمقه څرنګه جرءت کوې چې د الله رسول ته کنځا وکړي، واړه ورور په تعجب سره وپوښتل: هغه صورت کې چې د الله رسول وي، نو ولې له هغه سره مناظره کوې او ولې هغه د خلکو مخکې په دروغو متهم کوي؟ مشر ورور وویل: زه پوهیږم او یقین لرم چې پیغمبر دي، خبرې یې رښتیا دي، او هغه کتاب یې چې راوړي دي اخرینې الهی کتاب دي. او زه پدې حقیقت باندې سلګونه دلیلونه لرم ولې هغه څه چې ماته مهمه دي او د حق منلو مانع ګرځی، منصب، قدرت، دغه جګ معاش، او دغه لوي قصر دي چې ماته راکړل شوي دي او هرکله چې زه ددې پیغمبر په نبوت اقرار وکړم دغه ټول ثروت مې له لاسه ځی، ځکه هغه یهودیان چې زما احترام کوي او ماته امتیازات را کوي ترهغه وخته دغه امتیازات را کوي چې زه یې په خدمت کې واوسم، او د اسلام په خلاف حرکت وکړم، وړوکی ورور مدینې منورې ته په مجرد رسیدلو سره د رسول الله ﷺ خوا ته ورځي او

مسلمانيږي ولې مشر ورور د ځان غوښتني په خاطر له دنيا څخه بې ايمان ځی.

په درې کې وايي:

علـم اگـر در دل زنـد يـاری شـود علـم اگـر در سـر زنـد مـاری شـود

علم که زړه کې ځای ونيسي نو يار شي او که سر کې ځای ونيسی نو مار شي.

۳- تعصب: تعصب هغه تورې عينکې دي چې هر سپين شي تور ښايي، نشنلست او متعصبه انسان هيڅکله حق ته نشي رسيدلي حتي که په مسلمانه کورنۍ کې هم پيدا شوي وي. بالاخره له نړۍ څخه بي ايمانه ځي.

٤- رواج پرستی: خلک د هغو رواجونو، عادتونو او عنعنو په اساس چې له حق سره مخالف دي په ډېر وخت کې حق نه مني، د اسلام پيغمبر پر وخت ډيرو مشرکينو ادعا کوله چې ايا زمونږ رواجونه غلط دي، ايا زمونږ پلرونه چې سلګونه کلونه يې دبتانو په وړاندې نذرونه او قربانۍ کړې دي په غلطه تللی دي؟ ايا دغه بتان چې زمونږ تاريخي ميراثونه دي او ايا دغه رواجونه او عادتونه چې مونږ لرو ممکن دي چې هير شي؟

٥- بی‌شخصيتي: حضرت رسول اکرمﷺ د ۱۳ کلونو موده کې په مکه مکرمه کې مسلمانان په ايمانی عالی شخصيت سره تربيه کړل هرکله چې شخصيت عالی وي نو بيا عمر نه مطرح کيږي بناء د نبوت د مکتب شاګردان سره له دې چې مختلف عمرونه يې درلودل خو عالی شخصيتونه يې درلودل، او د اويا کلن او ۱۸ کلن ترمنځ د شخصيت له مخې څه تفاوت نه و، هغه ورځ چې د اسلام رسول غوښتل د اسلام لومړنی سفير تعين کړي د ځوانانو له منځه يې مصعب بن عمير انتخاب کړ، ځکه ددغه شل کلن ځوان شخصيت د هيچا له شخصيت څخه کم نه و، او کله چې رسول اللهﷺ درومیانو مقابل کې اسلامي

قوتونو ته دیو قومندان ضرورت درلود ۱۸ کلن ځوان اسامه بن زید یې غوره کړ، با شخصیته ښځینه و هم له سړیانو څه کم رول نه درلود، بی بی اسماء چې کله احساس کوي چې د اسلام پیغمبر په ثور غار کې وږي دي فورا له ټولو هغو ستونزو او مشکلاتو سره چې ددې په مخ کې و او چا جرءت نشو کولی چې پیغمبر او د هغه ملګري ابوبکر ته غذا ویسي، او دغه قهرمانه او زړوره ښځه له ملا نه دوه کمربنده تړي او هغوي ته غذا وړي، او د ذات النطاقین لقب ځانته ګټی، د احد په غزا کې بی بی نسیبه قهرمانانه له پیغمبر څخه دفاع کوي، اوپه اوږه کې یې د تورو او غشو دولس ځایونه پیدا کیږي د اسلام د دښمنانو لویه وسیله په اسلامي ټولنه کې د ځوانانو د شخصیت کمزوري کول دي، د ځوانانو د مصروفولو لپاره مبتذله برنامې، او په مبتذله شیانو د هغوي مشغولول، فقط د شخصیت د ضعیفولو لپاره دي ځکه بې شخصیته انسانان د استعمار لپاره بهترینه مړی ده.

۶- مرکب جهل: انسان په څو قسمه دي، یو پوهیږي او پوهیږي چې پوهیږي، یو نه پوهیږي او پوهیږي چې نه پوهیږي، یو نه پوهیږي او نه پوهیږي چې نه پوهیږي. خو خطرناک یې هغه ده چې نه پوهیږي او پدې عقیده دې چې دې له ټولو ښه پوهیږي، دغه جهل ته مرکب جهل وایي. ځکه لومړي خو نه پوهیږي او دویم دا چې دده په نظر دي له ټولو څخه زیات پوهیږي. چې مرکب جهل کولی شو په ساده اصطلاح سره (جهل په توان دې دوو) وښایو هغه خلک چې پدغسې جهل باندې اخته دي د دوي جهل د حق دنه منلو سبب ګرځی. لومړي هغه کس چې له پیغمبر سره یې سرسخته مقابله وکړه ابوجهل و، ځکه د هغه جهل ددي سبب شو چې د حق په مقابل کې ځاي ونیسي.

بدنی او جسمي عبادت

بدنی عبادتونه هغه عبادتونه دي چې دیو مومن انسان دبدن اعضا و کې له تطبیقیدونکو الهی احکامو سره اړیکې ولري. د قران او سنت رسول الله ﷺ

سره مطابق د بدن د ټولو اعضاو مثبت استعمال دبدن د اعضاو مهمترین عبادت دجسم تقویه کول او سپورت کول ددې لپاره چې قوی شي او د عبادت لپاره تیاری هم عبادت دي. پیغمبر فرمایلی قوي مسلمان له ضعیف مسلمان څخه محبوبتر او بهتر دي او په ټولو کې خیر دي له حدیث شریف څخه معلومیږي چې مسلمان په هر صورت کې ښه ده ولي قوی مسلمان د الله په نزد محبوبتر، بهتر او عزتمند دي ځکه چې دغه قوي مومن کولي شي چې خپل ایماني مسولیتونه په سیي ډول سره پر مخ یوځي.

د بدنې او جسمي عبادت اصلی فلسفه همدا ده چې د بدن ټول اعضا مونږ ته د یو قیمتی امانت په ډول سره را کړي شوي دي، بناء مونږ حق نلرو چي دغه امانتونه منفی استعمال کړو، ځکه ددې منفي استعمال ددې سبب کیږي چې مونږ د آخرت په ورځ له هغې څخه محروم شو مثلا قرآن کریم کې وایو چې اللهﷻ دا قاعده مونږ ته بیانوي ﴿وَمَنۡ أَعۡرَضَ عَن ذِكۡرِي فَإِنَّ لَهُۥ مَعِيشَةٗ ضَنكٗا وَنَحۡشُرُهُۥ يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِ أَعۡمَىٰ ١٢٤﴾ [طه: ١٢٤] «او څوک چې مخ واړوی زما له ذکر څخه نودده ژوند به تنګ وی او راولوبه یې د قیامت په ورځ وړوند».

له پورتنی آیات شریف څخه معلومیږي چې د الهی احکامو نافرماني، ورڅخه لریوالی او د هغی منفی استخدام ددې سبب کیږي چې دغه انسان د قیامت په ورځ د یو وړانده انسان په شکل سره حشر شي. نو دغه شخص بیا دعوه کوی او وایي ﴿قَالَ رَبِّ لِمَ حَشَرۡتَنِيٓ أَعۡمَىٰ وَقَدۡ كُنتُ بَصِيرٗا ١٢٥﴾ [طه: ١٢٥] «ای ربه زه دې ولې وړوند راوستلم زه خو بیناوم».

﴿قَالَ كَذَٰلِكَ أَتَتۡكَ ءَايَٰتُنَا فَنَسِيتَهَاۖ وَكَذَٰلِكَ ٱلۡيَوۡمَ تُنسَىٰ ١٢٦﴾ [طه: ١٢٦] «وایي به دغه رنګ راغله تاته زمونږ ایاتونه نو تاهیر کړ او دغه رنګ ته هم هیر شوې».

بدني عبادتونه کولي شو په لاندې ډولونو تقسیم کړو:

اول: ژبه

ژبه د طاعت او عبادت مهمترینه وسیله ده، د ژبی څخه د مثبتي ګټې پورته کولو او د ژبي له منفی امورو څخه د ځان ساتني په هکله زیات احکام بیان

شوي دي، مومن انسان د خپل پروردګار عبادت په ژبې سره هم کوي، د ژبي عبادتونه کولي شو لاندې ټکو کې خلاصه کړو:

۱- د اللهﷻ د وحدانيت اقرار، او هره ورځ د لا اله الا الله محمد رسول الله کلمی تکراول.

۲- د اللهﷻ په ذکر او ياد سره د ژبي مشغولول.

۳- په مثبت ډول د ژبي استعمالول.

٤- د قران عظيم الشان تلاوت.

٥- د علومو او معارفو زده کول او ښودل.

٦- ايمان او تقوا ته د خلکو دعوتول (امر بالمعروف).

۷- له بديو څخه د خلکو منع کول (نهی عن المنکر)

۸- په مال رزق اولاد او غيره کې له اللهﷻ څخه مرسته غوښتل.

۹- له اللهﷻ څخه د بښني او مغفرت غوښتل.

۱۰- په نذر او قربانۍ کې د اللهﷻ نوم اخيستل.

قسم ته د ضرورت پر وخت فقط د اللهﷻ په نوم قسم خوړل، ځکه د مخلوقاتو په نوم قسم خوړل شرک دي.

۱۱- له بيهوده امورو څخه خاموشي.

۱۲- د اللهﷻ دربار ته دعا.

۱۳- نصيحت.

۱٤- هغه خلکو ته چې پوهيږي د حق ورياداول.

۱٥- چوپ کيدل: د ژبي بهترين عبادت له بي ځايه خبروچپ کيدل دي، هرکله چې غواړي په عبادت باندې د خپلې ژبي قدرت معلوم کړي لازمه ده ترڅو خپل ځان په چوپه ناسته کې تجربه کړي، د ډيرو خلکو مشکل پدې کې دي چې پخپلو ژبو باندې حاکميت نلري. او نشي کولي څو ساعته غلي کيني، بناء له دوي څخه يو ژبني عبادت پاتې کيږي، په

حديث شريف کې دي چې ديو ساعت چپ کيدل د شپيتو کلونو له عبادت څخه غوره دي.

د ژبي ګناهونه: هر کله چې ژبه په منفي امورو او هغه څه کې چې د قران او سنت مخالف دي استعمال کړو نو ګناه ګڼل کيږي چې دغه ګناه ګاني عبارت دی له:

۱- د شرکې الفاظو استعمال.

۲- هغه تورقي چې مقدسات پکې توهينيږي.

۳- بی ضرورته قسم خوړل مثلا چا ته وايو چې دتله کينه يا دغه پياله چاي وڅښه وايي والله که کينيم او بيا کيني يا يي څښي.

٤- غيبت:

٥- دروغ

٦- منت بارونه

۷- خبر لوڅي

۸- دو تنه په جنګ اچول

۹- تهمت

۱۰- جاسوسي

۱۱- رييشخند وهل

۱۲- کنځل کول.

۱۳- طعنه ورکول پيغور ورکول.

١٤- په دروغو د نورو دخندولو لپاره دروغجنې او ساختکې تورقي.

١٥- بی حيا الفاظ.

١٦- بی هدفه او بی چوکاټه تورقي

١٧- بيهوده خبرې

دویم: غوږونه

غوږونه د الله ﷻ له قیمتي نعمتونو څخه یو دی، دغه نعمت هم باید دټولو نعمتونو غوندي مثبت استعمال شي دغوږونو عبادتونه په لاندې ډول سره دي:

دغوږونو مثبت اعمال:

۱- د قرآن عظیم الشان دتلاوت اوریدل، ځکه چې قران د مومنانو د روح غذا ده، داسې حال کې چې انګریزان موسیقی د روح غذا بولی.

۲- د هغو خبرو اوریدل چې د انسان ایمان عقیده او اعمال قوي کوي او دغه کار په اسلامی درسونو او علمی مجلسونو کې په شرکت سره حاصلیږي.

۳- د مکتب، مسجد، مدرسې پوهنتون او ټول درسونه اوریدل.

٤- دلویانو د نصیحتونو اوریدل.

٥- د اسلامی کستونه او سی ډی ګانو اوریدل.

دغوږونو منفی اعمال (ګناهونه) منفی امورو ته غوږ نیول دوه ګناګانی لري، یو دا چې خپله انسان ګناهګار کیږي دویم داچې د ګنهګارانو د تشویق سبب کیږي او د ګناه د رشد او پرمختګ سبب کیږي.

دغوږونو ګناه ګانی عبارت دي له:

۱- بی ضرورته دنامحرمه غږ اوریدل.

۲- د مبتذله موسیقی اوریدل.

۳- دداسې بی فایدې خبرو اوریدل چې هغې کې نه ددنیا ګټه وي نه داخرت.

٤- غیبت ته غوږ نیول.

٥- تهمتونو ته غوږ نیول.

۶- خبر لوڅیو او غیره ته غوږ نیول.

دریم: سترګې

سترګې هم یو لوي الهی نعمت دي، چې پرته له هغې نشې کیدلي چې د ژوند ډیر امور په نور مال شکل سره پر مخ ولاړ شي. موږ مسولیت لرو چې خپلې سترګې په مثبتو امور کې مشغوله کړو، او له بدیو څخه یې وساتو، د سترګو مثبت اعمال:

۱- د قرآن عظیم الشان لیدل.

۲- بیت الله شریف ته کتل.

۳- خپل د ژوند ملګري ته کتل.

٤- اسلامی او علمی کتابونو ته کتل.

۵- د عوتګرانو ته کتل.

د سترګو منفی اعمال (ګناهونه) هر کله چې خپلې سترګې منفی استعمال کړو نو ګناه ګڼل کیږي د سترګو ګناهونه عبارت دي له:

۱- نامحرمو ته کتل.

۲- د مبتذلو فلمونو او سریالونو کتل.

۳- د موسیقی سی ډی ګانو کتل.

٤- د خلکو عورت ته کتل پرته له نکاح څخه.

۵- دنامحرمو عکسونو ته کتل.

۶- د بی‌حیا مجلو عکسونو ته کتل.

څلورم: لاسونه

د انسان په وجود کې د قیقترینه اناتومی دلاسونو اناتومی ده، الله‌ﷻ د انسان لاسونه په ډیر دقیق ډول سره پیدا کړي دي. چې ددنیا لوي اختراعات هم د لاسونو په واسطه ترسره شوي دي.

د لاسونو مثبت اعمال: د انسان لاسونه هغه وخت په عبادت کې وي چې د الهی اوامرو مطابق په مثبتو امورو کې استعمال شي او نورو ته له ضرر رسولو

څخه په امان وي، حضرت محمدﷺ حقیقی مسلمان په دوه ټکو کې خلاصه کړي دي «المسلم من سلم المسلمون من یده ولسانه».

پنځم: پښې

هر قدم چې پورته کوو زمونږ د اعمالو دثبت کتاب کې رسیږي هغه قدمتونه چې د مسجد خوا ته ځي د هغو قدمونو سره چې د ګناه د مجلسونو خوا ته ځي ډیر زیات فرق لري. حضرت محمدﷺ فرمایي (د هغو خلکو لپاره چې تیارو کې د مسجد خوا ته ځی د قیامت په ورځ دپوره نور زیري ورکړي) هر کله چې یو ځوان د ملی بس په چوکۍ کې ناست وي او کوم مشر سړي یا مریض او یا ماشومداره ښځینه ویني او د هغوي د احترام او قدر او عزت لپاره له خپل ځایه جګیږي او خپل ځاي هغوی ته پریږدي نو یو جسمی عبادت یې کړي دي.

او هر کله چې یو ځوان له خپل همسایه سره همکاري کوي د هغه اموال ورسره انتقالوي په حقیقت کې یی یو جسمي عبادت ترسره کړي دي.

شپږم: ټول اعضا

د انسان ټول اعضا چي عبارت دي دلامسې حس، عورت او د وجود ټول اعضا هر یو مسولیت لري چې خیریه امورو کې استعمال شي او له ممنوعاتو څخه وساتل شي. بدني عبادتونه په ټولو عبادتونو کې لکه لمونځ حج هجرت جهاد، دعوت ته تلل او نورو ټولو عبادتونو کې هم واقع کیږي مومن انسان پوهیږي چې د قیامت په ورځ ترې د جسم په هکله چې په څه کار کې یې استخدام کړي پوښتنه کیږي، انسان دقیامت په ورځ د خپل وجود دساختمان په هکله پوښتل کیږي.

له مالونو څخه په ګټه کې عبادتونه

مسلمان انسان په خپل ۲۴ ساعته ژوند کې له هر شي څخه په ګټه کې یاد اسلامی شریعت مطابق حرکت کوي او یا هم د هغه مخالف.

هر کله چې څوک له کوم مادی شي څخه د الهی احکامو مطابق استفاده وکړي دده دغه عمل عبادت او ثواب ګڼل کیږي. او هر کله چې د اسلامی احکامو مخالف استفاده وکړي په ګناه کې شاملیږي.

مال په لغت کې:

د هر شي چې مالک کیدلی شي هغه ته مال وایي، جنس وي که منفعت خو اصل مال سرو زرو او سپنو زرو ته استعمالیږي بیا ددې معنی پرمختګ وکړ.

مال په اصطلاح کې:

په اسلامی اقتصاد کې اسلامی دانشمندانو د مال لپاره زیات تعریفونه کړي دي ابن عابدین د حنفی فقهاو څخه وایی: مال هغه شي ده چې د انسان طبیعت ورته میلان کوي او د ضرورت پر وخت یې ذخیره کول ممکن وي[1].

له انسان څخه پرته دنورو شیانو نوم دي چې د انسان د منفعت لپاره پیدا شوي دی دي او په اختیارې ډول د هغې ساتني او پکې تصرف کول ممکن وي.

له مال څخه استفاده کیدلي شي په دوه اساسی برخو تقسیم کړو، له وسایلو څخه استفاده له پیسو څخه استفاده.

اول: له وسایلو څخه استفاده

اللهﷻ انسانانو ته د ژوند لپاره ډیر وسایل پیدا کړي دي. او هم یې انسان ته عقل ورکړي دي ترڅو دخپل علم او معرفت په واسطه ښه وسایل غوره کړي، اصلا دوه نوع وسایل وجود لري:

۱- مباح وسایل: مباح وسایل هغه وسایل دي، چي د انسان د ورځنیو ضرورتونو لپاره له هغه څخه استفاده کیږي لکه ترانسپورتي وسایل

۱- الموسوعة الفقهیة الکویتیة ۱۳۰۹۸/۲.

زراعتي وسايل د كور وسايل، د پخلنځي وسايل، ددفتر دارۍ وسايل د مكتب وسايل د پوهنتون وسايل او غيره.

٢- حرام وسايل: هغه وسايل دي چي د حرامو اوناروا امورو د ترسره كولو لپاره كارول كيږی، لكه هغه وسايل چي د زنا لپاره ترې استفاده كيږي او د ځينو خارجی هيوادونو په ماركيټونو كې پلورل كيږي او پيرودل كيږي. همدارنګه د مبتذل موسيقى وسايل.

٣- د استفادې مطابق: ډير وسايل داسې دي چې د هغې حلال والی او حرام والي له هغې څخه د استفادې په نوعيت پورې تړلی دي، مثلا كه څوک كمپيوتر انترنت راديو تلويزون، فلم سی ډی د ټايپ كستې او غيره د نيک هدف په غرض استعمالوي نو دا ورته جايز ده، او كه څوک هغه په حرامو امورو كې استعمالوي هغه ته حرام او ناجايز دي.

دويم: له پيسو څخه استفاده

د پيسو په هكله كې كولي شو څلور برخې د مطالعي لاندې ونيسو:

١- دعايداتو مشروعيت

٢- د مصارفو مشروعيت

٣- د مالونو دساتني مشروعيت.

٤- د مالونو د تجارت مشروعيت

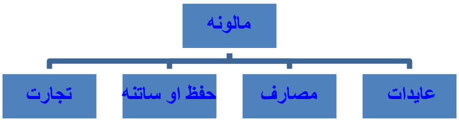

اول- عايدات: مومن انسان له هر څه مخكي د خپلو عايداتو په هكله فكر كوي، ځكه حديث شريف كې راغلي دي: «عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا تَزُولُ قَدَما ابْنِ آدَمَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنْ عِنْدِ رَبِّهِ حَتَّى يُسْأَلَ عَنْ خَمْسٍ عَنْ عُمُرِهِ فِيمَ أَفْنَاهُ وَعَنْ شَبَابِهِ فِيمَ أَبْلَاهُ وَمَالِهِ مِنْ أَيْنَ اكْتَسَبَهُ وَفِيمَ أَنْفَقَهُ وَمَاذَا

عَمِلَ فِيمَا عَلِمَ»[۱]. ابن مسعود له رسول اللهﷺ څخه وایي: شور به نخورى د انسان قدمونه د قیامت په ورځ د رب له مخى ترڅو د پنځو شیانو څخه وپوښتل شي، له عمر څخه چې څه شي کى يې پناه کړي، او ځواني يې په څه شي کې تیره کړې، او مال يې له کومه پیدا کړى او په څه يې مصرف کړ او په علم يې څه عمل کړي.

چې دا عایدات يې له کوم ځایه ترلاسه کړي دي؟

حرام عایدات کولي شو په لاندې ټکو کې خلاصه کړو:

۱- حرام معاش: هغه معاش ده چې په حرامو تجارتي شرکتونو کې له کار کولو او له حرامو وظیفو څخه په لاس راځي.

د حرام تجارت مثال: د شرابو تجارتونو مخدره موادو حرام لباسونه، حرام وسایل، د فلمونو سى ډى ګانى او مبتذله موسیقى.

د حرامو وظیفو مثال: د شراب جوړولو شرکتونو کې کار کول، مخدره مواد، سودى بانکونه د شرابو او زنا عرضه کوونکى هوټلونه، د ګناه محفلونه، هغه موسسات چې د هیواد د اسلامى او ملى منافعو پر ضد مصروف دي.

۲- حرام تجارت: په اسلامى اقتصاد کې حلال تجارت هغه ده چې هغو وسایلو کې ترسره شي چې له هغو څخه استفاده حلاله وي.

۳- استفاده پورته کول: له وظیفو څخه استفاده پورته کول لکه رشوت او اختلاس.

٤- حرامې لوبى: د حرامو لوبو له لارې پیسې ترلاسه کول لکه قمار.

٥- حرام امور: دناروا امورو له لارې د پیسو ترلاسه کول لکه د کنسرتونو پیسې، د حیواناتو په جنګ اچول، رقص، په دروغو د خلکو خندول او غیره.

٦- فریب ورکول: ډیر خلک د چل بازۍ او د خلکو په سترګو کې د خاورو شیندلو له لارې پیسې په لاس راوړي چې دغسې پیسې حرامې وى لکه:

۱- السلسلة الصحیحة تالیف محمد ناصر الدین الألباني، ریاض: مکتبة المعارف.

الف: په تجارت او دکانداری کې چل: اکثره دکانداران او تجاران د بدلو او خرابو مالونو په خرڅولو سره فریب کاری کوي چې دغه پیسې ورته حرامې دي، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- قَالَ «اتَّقُوا الظُّلْمَ فَإِنَّ الظُّلْمَ ظُلُمَاتٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَاتَّقُوا الشُّحَّ فَإِنَّ الشُّحَّ أَهْلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ حَمَلَهُمْ عَلَى أَنْ سَفَكُوا دِمَاءَهُمْ وَاسْتَحَلُّوا مَحَارِمَهُمْ»[1]. له جابر بن عبدالله نه روایت دی چې رسول الله ﷺ فرمايي: وډار شی له ظلم څخه چې ظلم د قیامت د ورځ تیاره ده، او له بخیلۍ وډار شي چې بخیلي هلاک کړي هغه خلک چې له تاسې مخکې و هغوی یې وهڅول چې وینې توی کړی او حرام حلال وګڼی.

ب: په کار کې چل: ځیني داکتران په چل سره پیسې لاس ته راوړي مثلا یو بیچاره مریض ته قیمتي نسخې نوشته کوي او غواړي له خپلو قرار دادي دواخانو سره ګټه ترلاسه کړي. او یا د هغو خلکو لپاره چې دوي سره اړیکې لري پرته له ضرورت څخه د وینې معاینې، تلویزوني، سیروم او غیره توصیه کوي.

ج: یو ډله خلکو ته د تعویذ، جادو فال لیدنې او غیره له لارې چل ورکوي او پیسې لاس ته راوړي.

د: د خلکو له مجبوریته استفاده کول: یو اندازه خلک شته چې کله څوک مجبور ووینی او د هغوي کار بند وي، نو د هغوي له مجبوریت څخه استفاده کوي مثلا کور ترینه په ډیر کم قیمت سره اخلي له هغوي څخه رشوت اخلی، یو مریض د هغه د تداوي لپاره د زیاتو پیسو په اچولو باندې مجبور وي، له عاجزۍ او بی کسی څخه د هغوي مالونه غصب کوي. د یتیمانو مالونه خوري، د خلکو په کور او ځمکه باندې دعوه کوي. لنډه دا چې د خلکو له بیچاره ګۍ، فقیرۍ، کمزورۍ او بی کسۍ څخه استفاده کوي او د هغوی څخه مالونه ترلاسه کوي، پدې هکله د اسلام د پیغمبر حدیث صدق کوي: عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- قَالَ «أَتَدْرُونَ مَا الْمُفْلِسُ». قَالُوا الْمُفْلِسُ فِينَا

۱- حدیث نمبر (٦٧٤١) صحیح مسلم.

مَنْ لاَ دِرْهَمَ لَهُ وَلاَ مَتَاعَ. فَقَالَ «إِنَّ الْمُفْلِسَ مِنْ أُمَّتِي يَأْتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِصَلاَةٍ وَصِيَامٍ وَزَكَاةٍ وَيَأْتِي قَدْ شَتَمَ هَذَا وَقَذَفَ هَذَا وَأَكَلَ مَالَ هَذَا وَسَفَكَ دَمَ هَذَا وَضَرَبَ هَذَا فَيُعْطَى هَذَا مِنْ حَسَنَاتِهِ وَهَذَا مِنْ حَسَنَاتِهِ فَإِنْ فَنِيَتْ حَسَنَاتُهُ قَبْلَ أَنْ يُقْضَى مَا عَلَيْهِ أُخِذَ مِنْ خَطَايَاهُمْ فَطُرِحَتْ عَلَيْهِ ثُمَّ طُرِحَ فِي النَّارِ»[۱]. ابوهريرهؓ له رسول الله ﷺ څخه وايي: ايا پوهيږی چې مفلس څوک دی؟ ويويل مونږ کې مفلس هغه ده چې نه درهلم لری او نه دينار، هغه وويل: زما دامت مفلس هغه ده چې دقيامت په ورځ له لمونځ روژی او زکات سره راشی خو ده ته يې کنځا کړې وي، او دا يې تورن کړی وي او دده مال يې خوړلی وي، او دده وينه يې تويه کړې وي، او دايې وهلی وي، نو ده ته به يې له نيکيو څخه ورکول کيږي او ده ته هم، نو چې نيکي يې خلاصه شی مخکی له دې چې فيصله وشي نو د نورو ګناه به اخيستل کيږي او په ده به اچول کيږي او بيا به وور ته غورځول کيږي.

عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- «إِنَّ الظُّلْمَ ظُلُمَاتٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ»[۲]. ابن عمرؓ څخه روايت دی چې سول الله ﷺ وفرمايل ظلم دقيامت د ورځ تياره ده.

۷- حرام کارونه: د اسلام له نظره هرکار حرام ندي، داسي کارونه لکه جادوګري، فال ليدنه، شګه اچول، رقاصي، مبتذله سندر غاړي او غيره د اسلام له نظره حرام دي.

۸- د نورو د مالونو غصب: هرکله چې څوک دبل چا مال په زور يا په دعوه سره غصب کړي، نو دا ورته حرام ده، نن ورځ ډير خلک پدې هلکه ډير بی تفاوته دی، د خلکو په ځمکه او کور دعوه کوي او په مختلفو ډولو د نورو مالونه غصب کوي، عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- قَالَ: «لَتُؤَدُّنَّ الْحُقُوقَ إِلَى أَهْلِهَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ حَتَّى يُقَادَ لِلشَّاةِ الْجَلْحَاءِ مِنَ

۱- حديث نمبر (۶۷۴۴) صحيح مسلم

۲- حديث نمبر (۶۷۴۲) صحيح مسلم

الشَّاةِ الْقَرْنَاءِ»[۱]. ابوهریره‌ﷺ له رسول الله‌ﷺ څخه وایي چې د قیامت په ورځ به خپل اهل ته حق رسول کیږي ان دبی ښکره پسه لپاره به له ښکرور څخه بدل اخیستل کیږي.

پدې حدیث شریف کې هغو خلکو ته درس دي چې ظلم کوي، ځکه سره له دې چې حیوانات له محاسبې څخه معاف وي، ولې ظالم حیوان حتما مظلوم حیوان ته خپل حق ور ادا کوي. عَنْ أَبِى مُوسَى قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- «إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يُمْلِى لِلظَّالِمِ فَإِذَا أَخَذَهُ لَمْ يُفْلِتْهُ». ثُمَّ قَرَأَ «وَكَذَلِكَ أَخْذُ رَبِّكَ إِذَا أَخَذَ الْقُرَى وَهِىَ ظَالِمَةٌ إِنَّ أَخْذَهُ أَلِيمٌ شَدِيدٌ»[۲] ابو موسی له رسول الله‌ﷺ څخه وایي: الله ظالم ته مهلت ورکوي خو چې ویې نیسي بیا یې نه خوشې کوي، بیا یی داایت ولوست (او دا رنګه دي نیول ستا د رب، کله چې یوه قریه ونیسي او هغه ظالمه وي بی‌شکه د هغه نیول دردناک او سخت دي.

۹- سوالګري: اصلا سوالګري هغه چاته چې مجبوریت نلری حرام دي، ځکه چې:

الف: مخلوقاتوته دشکایت اظهار: په سوالګري کې مخلوق ته د شکایت اظهار ده، چې په اسلام کې ناروا ده.

ب: خپل ځان ذلیلول: مومن انسان دعزت او مقام خاوند وي، او هغه نه باید له دغه عالی کرامت سره چې لري یې خپل ځان د نورو په وړاندې ذلیل کړي.

ج: مقابل جانب ته ضرر رسول: مومن انسان نه باید چا ته ضرر ورسوي، اکثرا سوالګر دمال دلاسته راوړلو په خاطر مقابل جانب د پیسو په اچولو باندې مجبور وي، او د هغوی له عاطفي څخه منفی استفاده کوي.

د: چل بازی: اکثرا هغه خلک چې مجبور ندي، په چل بازی سره له خلکو څخه پیسي ټولوي.

۱- حدیث نمبر (۶۷۴۵) صحیح مسلم

۲- حدیث نمبر (۶۷۴۶) صحیح مسلم

ه: دروغ: سوالګر د پیسو دلاسته راوړلو په خاطر اکثرا دروغ وایي.

و: بیکاری: سوالګر انسان له کار او زحمت ویستلو څخه ځان ساتي، او د ټولنې د اوږو بار وي.

ز: کورنۍ ته شرم او عار: هغه خلک چې په سوالګرۍ مصروف دي، د خپلې کورنۍ اعضاو ته ډیر لوي عار او شرم وراړوي.

یادونه: سوالګري هغه چا ته اجازه ده چې د سخت ضرورت حالت کې په سر وړي، لکه چې څوک له ولږې مړ کیږي نو هغه ته د مردارې غوښې خوړل حرام دي.

د مال د حلال والی فورمول څه شي دي؟

مال هغه وخت حلالیږي چې دغه شپږ شیان ونلري:

۱- سود:

هر کله چې څوک کوم سړي ته یولک افغانۍ ورکړي، او ورته ووایي، چې ددې مقابل کې هره میاشت ماته دوه دوه زره را کوه، او د کال په اخر کې خپلې یولک هم اخلم دا سود دي، ځکه چې داپه ګټه او تاوان کې شریک ندي، بلکه که مقابل شخص ګټه اویا هم تاوان وکړي مجبور ده چې میاشتنی ورته دوه دوه زره افغانۍ ورکړي.

۲- حرام:

هغه مال ده چې له نا مشروعی لارې لکه غلا، رشوت، سرقت، اختلاس، غصب، چل بازۍ او غیره له لارې لاس ته راغلی وي.

۳- سحت:

په لغت کې هغه مردارو او قبیحو کسبونو ته وایي چې د هغې په سبب سړي شرم او عار سره مخ کیږي، او نوم اخیستل یې بد وي، اسحات هلاکت او بربادۍ ته وایي، ثعالبی وایي:

هر حرام چې یادول یې قبیح وي او له هغې نه انسان ته شرم راځي لکه د سپي خوک او شراب او غیره خرڅولو پیسی[۱].

او د اسلامی شریعت په اصطلاح کې سحت هر هغه حرام مال ته وایي چې د هغه کسب کول او خوړل حرام وي، او هغه ته سحت وایي، ځکه چې نیکیاني له منځه وړي، او غالبا د رشوت او هغه څه پورې خاص کیږي چې شاهد او قاضی یې اخلی[۲].

همدارنګ سود، رشوت، غصب، قمار، سرقت، د زنا کارانو اجوره، قمار دفال لیدونکو او جادوګرو ګټه، او هغه مال چې په باطله اخیستل شوي وي، هم سحت نومیدلی شي[۳].

۴– غلول:

په لغت کې خیانت ته وایي[٤] او غلول په مخفی او پټ ډول سره د څه شي اخیستلو ته هم وایي، د اسلامی فقهی په اصطلاح کې د غنیمت له مالونو څخه له تقسیم څخه مخکې د څه شي اخیستلو ته وایي[٥] په قرآن شریف کې راغلي دي ﴿وَمَن يَغۡلُلۡ يَأۡتِ بِمَا غَلَّ يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِۚ﴾[٦] «او څوک چې خیانت وکړي راوړي به هغه مال دقیامت په ورځ».

۵– مکروه:

۱– كلُّ حرام قَبيحِ الذِّكرِ يلزَمُ منه الْعارُ كثَمنِ الكلبِ والخِنزيرِ والخمرِ فهوَ سُحْت فقه اللغة ۱/ ۲۲

۲– السّحت لغةً: ما خبث وقبح من المكاسب فلزم عنه العار وقبيح الذّكر، وهو بضمّ الحاء وسكونها. واصطلاحاً: كلّ مال حرام لا يحلّ كسبه ولا أكله، وسمّي بذلك لأنّه يسحت الطّاعات أي يذهبها. وقد يخصّ به الرّشوة وما يأخذه الشّاهد والقاضي، والسَّحت «بفتح السّين» والإسحات: الاستئصال والإهلاك، كما في قوله تعالى: ﴿فَيُسۡحِتَكُم بِعَذَابٖۖ﴾ أي يستأصلكم.

۳– الموسوعة الفقهية الكويتيه، ۲۵/۲۵۳.

٤– غَل يَغُلُّ غَلّا، إذا خان. جمهرة اللغة ۱/۵۷

۵– موسوعة الفقهية الكويتية، ج۲۳ ص ۲۵۰

٦– الموسوعة الفقهية الكويتية ٤۰/۳٦٦

مکروه په لغت کې د محبوب په ضد دي: یعنی مکروه هغه شي دي چې دانسان طبیعت له هغه څخه نفرت کوي، همدارنګه شدت او مشقت ته هم مکروه وایي[۱] د اسلامی فقهی په اصطلاح کې علماو مکروه په مختلفو ډولونو سره تعریف کړي دي: د کویټي فقهي موسوعه کې وايي: ما یمدح تارکه ولایذم فاعله[۲]. ځینې واي کله ناکله مکروه یو حرام شي ته هم ویل کیږي او کله هم مکروه هغه شي ته ویل کیږي چې د هغې ترک مصحلت وي، او یا هغه شي چې د هغه نهی د حرام په ډول نه بلکې د منع په ډول سره وي. لکه ځینو وختو کې د لمانځه کول، او ځینې هم مکروه هغه شي ته وایي چې اصل کې حلال وي خو د انسان نفس دهغه له خوړلو څخه د کراهیت احساس کوي لکه له حلالو حیواناتو څخه د ځینو حیواناتو غوښه خوړل.

د احنافو فقهاو مکروه په دوه ډوله ویشلې ده، الف: مکروه تحریمی، ب: مکروه تنزیهی[۳].

۶– شبهه:

مخکې مو په حدیث شریف کې وویل چې د حلالو او حرامو ترمنځ داسي امور دي چې په هغې کې شبه او شک نغښتي دي، او په هغې باندې ډېر خلک نه پوهیږي خو هر چا چې له هغو کارونو چې هغه کی شک او شبه ده ځان وساته نو خپل ځانته یې په دین کې پاکي غوښتې ده، او هر څوک چې شبهاتو

۱– والغلول في الاصطلاح: أخذ شيء من الغنيمة قبل القسمة ولو قلّ، أو الخيانة من الغنيمة قبل حوزها، أو الخيانة من المغنم، لأنّ صاحبه يغلّه أي يخفيه في متاعه، أو هو السّرقة من المغنم. موسوعة الفقهية الكويتية، ج۲۳ ص ۲۵۰

۲– موسوعة الفقهية الكويتية، ج۴۰ ص ۳۶۶

۳– الف: مکروه تحریمي: چیزی است که در شریعت اسلامی به شکل قطعی حرام شده ولی ثبوت آن به طریق ظنی باشد، مثل خوردن پرنده‌گان پنجال‌دار مثل باشه، بوم وغیره. ب: مکروه تنزیهی: آنست که در آن شریعت نهی قطعی ننموده باشد. اصول الفقه الذي لا يسع الفقيه جهله ۳۶/۱

كې واقع شو د هغه چا په څير ده چې د بل چا د فصل ترڅنګ خپل مال ځروي، او ډير زر به يې مالونه د خلكو فصلونو ته ورننووځی[۱].

بناء په هر مسلمان باندې لازمه ده چې د خپل مال د حلال والی لپاره دغو شپږو شيانو څخه ځان وساتي.

دويم: مصارف: د اسلامی شريعت له ليد څخه حقيقی مومنان هغه خلك دي، چې خپل مالونه په مثبت ډول سره نفقه كوي، د مال مصرفول هم بايد د اسلامی شريعت له احكامو سره مطابق وي، د مال مصارف يا حلال دی يا حرام.

د مال مصارف په حلال ډول سره:

۱- خپله نفقه د فاميل او د هغو خلكو نفقه چې ده باندې لازمه ده، پرته له زيادت او كمښت څخه. ﴿وَٱلَّذِينَ إِذَآ أَنفَقُواْ لَمْ يُسْرِفُواْ وَلَمْ يَقْتُرُواْ وَكَانَ بَيْنَ ذَٰلِكَ قَوَامًا ۝٦٧﴾ «او هغه چې كله نفقه كوي نه اسراف كوي او نه بخيلی او ددې دواړو ترمنځ برابر وي».

نفقه په لغت كې:

عربانو د نفق كلمه په مختلفو معناګانو كې استعمال كړې ده، مثلا كله چې وايي: نفقت الدابة: د حيوان معايش مړه شوه، او د پيسو نفقه د هغو د له منځه تللو په معني ده، نفق همدارنګه تونل ته وايي. او منافق ته د همدې لپاره منافق وايي چې د تونل په رنګ دوه خولې لري[۲].

نفقه په اصطلاح كې:

د انسان هغه عادي مصارف دي چې په هغه كې كمي او اسراف نه وي. نفقه د حقيقی مومنانو صفت دي، ﴿وَمِمَّا رَزَقْنَٰهُمْ يُنفِقُونَ ۝٣﴾ د نفقې حكم: نفقه د هغو خلكو لپاره چې شريعت هغه تعين كړي دي واجب ده.

۱- حديث نمبر (٥٠) كتاب الإيمان، بخاري شريف

۲- تهذيب اللغة تاليف الأزهري۳/۲۳۸

دنفقی اسباب:

الف: نکاح: د منکوحې نفقه په ناکح باندې واجب ده.

ب: قرابت: د ځینو اقرباو نفقه لکه اولاد، والدین، فقیر اقارب.

۲- د زکات ادا کول او د الله تعالی حق ورکول په هغو خلکو چې واجب ده.

۳- په مشروعو لارو کې مصرف لکه خپلوانو سره فقیرانو سره او یتیمانو سره مرسته، او له دوستانو سره همکاري، نفلی صدقات، په صدقه جاریه کې مصرف او غیره.

حرام مصارف:

حرام مصارف کولي شو په لاندې ډول سره خلاصه کړو:

۱- اسراف.

۲- تبذیر.

۳- تقتیر.

اسراف په لغت کې:

اسراف په لغت کې په قصد کې زیاده روی، د مال په مصرف کې عدم توازن، او د مال ایښودو ته په غیر مناسب ځای کې وایي. او ممنوعه اسراف چې ده د مال مصرفول دي په غیر د الله تعالی له اطاعت څخه کم وي او که زیات[1].

اسراف په اصطلاح کې:

اسراف په حلال کې زیاده روي ته وایي ﴿وَلَا تُسۡرِفُوٓاْۚ إِنَّهُۥ لَا يُحِبُّ ٱلۡمُسۡرِفِينَ ١٤١﴾[2] [الأنعام: ١٤١] علامه جرجانی وایي (اسراف نفقه کې له حد څخه تجاوز ته وایي، او ځینې وایي: هغه شیان چې حلال دي د اعتدال له حده او د

۱- الموسوعة الفقهية الكويتية ۱۲۶۱/۲

۲- او اسراف مه کوی بی‌شکه الله اسراف کوونکی نه خوښوی.

حاجت له اندازې څخه زيات وخوري هغې ته اسراف وايي ﴿وَٱلَّذِينَ إِذَآ أَنفَقُواْ لَمۡ يُسۡرِفُواْ وَلَمۡ يَقۡتُرُواْ وَكَانَ بَيۡنَ ذَٰلِكَ قَوَامٗا ٦٧﴾ [الفرقان: ٦٧]

پدې آيات شريف کې اسراف په نفقه کې استعمال شوي دي، بناء کله چې ځوک خپل حلال مال په حلاله نفقه کې استعمالوي نو د همدغه حلال په استعمال کې زياده روي يا کمې نه کوي.

تبذير په لغت کې:

تبذير په لغت کې دبذر له کلمى څخه اخيستل شوي دي، او د تيتولو په معنى سره دي.

تبذير په اصطلاح کې:

په غير مناسبو شيانو کې دمالونو مصرف دي، او يا پرته له حق څخه د مال مصرفول دي. بناء په حرامو شيانو کې د مال مصرفولو ته تبذير وايي: ﴿وَءَاتِ ذَا ٱلۡقُرۡبَىٰ حَقَّهُۥ وَٱلۡمِسۡكِينَ وَٱبۡنَ ٱلسَّبِيلِ وَلَا تُبَذِّرۡ تَبۡذِيرًا ٢٦ إِنَّ ٱلۡمُبَذِّرِينَ كَانُوٓاْ إِخۡوَٰنَ ٱلشَّيَٰطِينِۖ وَكَانَ ٱلشَّيۡطَٰنُ لِرَبِّهِۦ كَفُورٗا ٢٧﴾ [الإسراء: ٢٦-٢٧] «او ورکړه خپلوانو، مسکينانو او مسافرو ته خپل حق او زيات اسراف مه کوه بی‌شکه اسراف‌کوونکی د شيطان ورونه دي».

پدې آيات شريف کې تبذير د نورو د حق په خوړلو کې استعمال شوي دي.

د اسراف او تبذير ترمنځ فرق:

علامه ابن عابدين وايي: اسراف په مناسبو شيانو کې د مال مصرفول دي اضافه له هغه څه چې لازم دي، او تبذير په غير مناسبو شيانو کی مصرف کول دي. د علامه ابن عابدين په وينا هر کله چې ځوک په حلال خوراک کې زياده روی وکړي او ديو کيلو غوښې پر ځاي چې ورته کافی ده، دوه کيلو مصرف کړي، نو اصراف يي کړي دي، خود پيسو مصرفول د شرابو، موسيقی، د رقص او طرب مجالسو لپاره تبذير دي. ﴿إِنَّ ٱلۡمُبَذِّرِينَ كَانُوٓاْ إِخۡوَٰنَ ٱلشَّيَٰطِينِۖ﴾ [الإسراء: ٢٧] «بی‌شکه اسراف کوونکی د شيطانانو ورونه دي».

علامه ماوردی وايي: د حقوقو په مواقعو کې جهل ته تبذير وايي، مثلا بی توجهی په هغه ځايو کې چې مصرف کيږي، لکه مصرف کول په حرامو کې، او اسراف د حقوقو په اندازه کې جهل دي، يعنی له هغه خه نه چې حق يې لري زيات مصرفوي[۱].

۱- د حرامو شيانو په اخيستلو کې اسراف.

۲- په حرامو خوراکونو او څښونکو کې مصرف کول لکه شراب، دخوګ غوښه او غيره.

۳- د تکبر او غرور په خاطر مصرف کول.

٤- په لهو او لعب کې مصرف کول.

د اسراف حکم:

د اسراف حکم په څه شيانو کې د مصرف کولو په اساس فرق نکوي، هر کله چې څوک د خير په امورو کې زيات مال مصرف کړي د يته اسراف نشی ويلی، مثلا څوک خپل مليونونه او ملياردونه پيسې د اسلامی مدرسو، مسجدونو، دارالايتامونو، مکتبونو او پوهنتونونو جوړولو لپاره مصرف کړي دا اسراف ندي.

خو خپل خوراک او څښاک کې زياده روی ناروا ده، مثلا داسې خلک شته چې د يوې هندوانې پر ځاي څلور هندوانی چيرې کوي، بيايې يوه برخه خوري او پاتې يې کثافت دانی ته اچوي، او يا ډيرو محفلونو کې ليدل کيږی چې د وريځو غوری له خاورو سره يو ځای شوی وی او ايسته اچول کيږي، او يا ځينې ښځينه په مصرف کې په هغه اندازه بی احتياطي کوي چې اولادونه يې نيم خوراک خرابوی او بيا هغه کثافت دانی کې اچوي. ﴿وَلَا تَجۡعَلۡ يَدَكَ مَغۡلُولَةً إِلَىٰ عُنُقِكَ وَلَا تَبۡسُطۡهَا كُلَّ ٱلۡبَسۡطِ فَتَقۡعُدَ مَلُومًا مَّحۡسُورًا ۝٢٩﴾[۲] [الإسراء: ٢٩]

۱- الموسوعة الفقهية الكويتية ۱۲۶۱/۲

۲- او مه غوټه کوه خپل لاسونه غاړې ته اومه يې خلاصوه په ټول خلاصول نو بيا به کينی ملامت او پيښماانه.

تقتیر:

په لغت کې د تضییق (تنګې)[۱] او رمقه (په اخري رمقونو سره دژوند ساتني) بخیلۍ او غیره په معنا راځي، او قتار ددیګ او کباب بوی ته هم وای[۲]. عربان وایي: «اقتر، یقتر» کله چې فقیر شي[۳] او اقتار په هغه شي کې کمی کول چې حتمی وي[٤].

تقتیر په اصطلاح کې:

تقتیر مفسرینو کرامو په دې آیات شریف ﴿وَٱلَّذِينَ إِذَآ أَنفَقُواْ لَمۡ يُسۡرِفُواْ وَلَمۡ يَقۡتُرُواْ وَكَانَ بَيۡنَ ذَٰلِكَ قَوَامًا ٦٧﴾ [الفرقان: ٦٧] په نفقه کې د کمې کولو په مفهوم، چې د اسراف په مقابل کې استعمال شوي دي بیان کړي دی. یعنی اسراف په نفقه کې زیاده روی او تقتیر په نفقه کې کمي ته وایی[٥].

علامه شوکاني وایي: هرکله چې څوک د پروردګار څخه پرته دبل چا طاعت کې څه شي مصرف کړي هغه اسراف کړي دي، او کله چې له الهی طاعت څخه لاس واخلي نو تقتیر یي کړي دي، او څوک چې الهی طاعت کې نفقه وکړي هغه (قوام) کړي دي[٦].

علامه ابن جوزي وایي: اقتار په نفقه کې تضییق یا تنګي او بخیلۍ ته وایي[٧].

١- تفسير الجلالين تاليف جلال الدين محمد بن أحمد المحلي وجلال الدين عبدالرحمن بن أبي بكر السيوطي، قاهره: دار الحديث ٤٧٦/١

٢- تهذيب اللغة تاليف الأزهري ١٩٣/٣

٣- الجامع لأحكام القرآن تاليف محمد بن أحمد بن أبي بكر بن فرح القرطبي أبو عبد الله٧١/١٣

٤- زاد المسير في علم التفسير تاليف عبد الرحمن بن علي بن محمد الجوزي، بيروت: المكتب الإسلامي، ط ٢ (١٤٠٤ هـ ق) ١٠٣/٦

٥- مفردات القرآن ١١٥٩/١

٦- فتح القدير الجامع بين فني الرواية والدراية من علم التفسير تاليف محمد بن علي الشوكاني ١٢/٤

٧- التسهيل لعلوم التنزيل لابن جزى٧٨٧/٢

علامه سیدقطب وايي: اسراف او تقتير په اجتماعی او اقتصادی مجالاتو کې خلک واردوي، دمالونو بندول اويا هم د هغې په مصرف کې بی تفاوتی د مشکلاتو سبب ګرځي، بناء اسلام دغه مسايل تنظيم کړي دي، او ابتدايې هغه د ټولنې له وګړو څخه شروع کړې ده، ﴿وَكَانَ بَيْنَ ذَٰلِكَ قَوَامًا ﴿٦٧﴾﴾ (1) [الفرقان: ٦٧]

دريم: د پيسو ساتل

د اسلام مقدس دين له ليد څخه د پيسو ساتل هم ډير مهم دي، د پيسو د ساتلو په برخه کې بايد په لاندې ټکو پوه شو:

الف: اسلام اجازه نه ورکوي چې سرمايه چا سره ذخيره شی، بلکی له هغه نه بايد کار واخيستل شي.

ب: د مالونو زکات دې ادا شي.

ج: هرکله چې دپيسو ساتلو ته ضرورت پيداکيږي نه بايد د هغه چا سره کيښودل شي چې هغه په حرامو کې استعمالوي، مثلا ډير خلک خپلې پيسی په سود اخيستونکو او سود ورکوونکو بانکونو کې ساتي، دغه بانکونه کوم تضمين هم نلري، چي دغه پيسي په څه، څه شيانو کې په کار اچوي، بناء هر چا سره معامله کوي، د شرابو جوړولو شرکتونه، د مخدراتو تجارت، قمار خاني، خارجی شرکتونه او غيره.

بناء له دوي سره د پيسو ايښودل له ګناه سره تعاون او همکاری ده.

څلورم: تجارت

په تجارتی مسايلو کې په حلالو شيانو باندې تجارت حلال او په حرامو شيانو باندې تجارت حرام دي، په تجارت او غيره امورو کې د پيسو په کار اچول يوائی په حلالو او جايزو امورو کې اجازه ده.

دويمه برخه: اجتماعی عبادتونه

۱- في ظلال القرآن تاليف سيد قطب ۳۳۲/۵

د اجتماعی عبادتونو پیژندنه:

اجتماعي عبادتونه هغه عبادتونه دي چې یو مسلمان نشي کولي هغه په یوائې ډول سره ترسره کړی، بلکه په اسلامی ټولنه کې له ټولو مسلمانانو سره هغه یو ځای ادا کوي لکه د جمعی لمونځ، د زکات اداکول، د حج ادا کول، جهاد، دعوت، د اسلامی نظام د ایجادولو لپاره کار، د الهی قانون تطبیق او غیره.

وګړیز او اجتماعی ډولونو ته د عباداتو تقسیم:

ددې علت چې ولې یي عبادت وګړیزې او اجتماعی دوه ډولونوته ویشلي دي داده چې د اسلام مقدس دین هغه کامل دین دي چې اسلامی عبادتونه د ژوند د ټولو وګړیزو، اجتماعی، تعلیمی، تربیوي، سیاسی، اقتصادی، مادي، معنوی او غیره اړخونو ته شاملیږي.

بناء د اسلام مقدس دین کې داسې امور لکه ګوښه کیناستل، رهبانیت، ددنیا ترک چې یوائې د فرد سره اړیکې لري، او په نورو ټولو دینونو کې لکه مسیحیت هندویزم چې په هغې باندې تاکید شوی دی، هیڅ وجود نلري.

د اسلام مقدس دین کې لکه مسیحیت غوندې رهبانیت وجود نلري، ځکه د مسیحیت راهبانو دنیا ترک کړې وه او خپل ژوند په کلیسا او عبادت ځاینو کې تیروي، ازدواج نکوي، او په ډیرو اجتماعی او سیاسي امورو کې سهم نه اخلي، برعکس د اسلام مقدس دین کې دغه نوع رهبانیت مردود دي، او ۵۰٪ عبادتونه انسانی ټولني پورې مربوط دي، ترڅو مسلمان یوه ټولنه کې ژوند وکړي، او د نورو په نیک او بد کې شریک وي. دري کې وایي:

تـو کـز محنـت دیگـران بیغمـی   نشـاید کـه نامـت نهنـد آدمـی

د اسلامي عبادتونو فرق له غیر اسلامی عبادتونو (ټولو ادیانو) سره

۱- عبادت د اسلام مقدس دین کې د کوم خاص مکان او یا زمان پورې منحصر ندي، بلکې دانسان د عمر ټول لحظات د (عبادت او معصیت) دوه برخو ته شاملیږي، او اسلامی عبادت په مختلفو زمانو او مختلفو

ځايو کې ترسره کيږي.

٢- د اسلام مقدس دين کې عبادت زيات ډولونه لري، چې دانسان د ژوند ټولو ابعادو ته شامليږي او انسان د ژوند هره برخه کې الهی احکام وجود لري چې بايد د هغې مطابق عمل وکړو او له هغې سره مخالفت معصيت ګڼل کيږي.

٣- د انسا د عمر هره لحظه امتحان دي، او د الله ﷻ ملايک په دوامدار ډول سره د انسان مراقبت کوي دغه ملايک چې د کرام الکاتبين په نوم سره ياديږی د انسان نيک او بد عملونه ياد داشت کوي، په الهی احکامو کې داسې ندي راغلي چې دغه ملايک انسان همداسې پريږدي، او په ځينو وختونو کې انسان کولي شي په داسې کارونو کې مصروف شي چې محاسبه يې ونشي.

٤- تفريح، سپورت، خوښي، له دوستانو سره تګ راتګ، د دوستانو ليدل را ليدل، په محافلو کې اشتراک، د حلال رزق پيدا کول، له دوستانو سره اخلاق او غوره چلند، له همسايه ګانو سره نيکه رويه، د والدينو احترام، د خپلوانو او ټولو خلکو دوستی، د نورو لپاره خير غوښتنه ټول عبادت دي، ځکه د اسلام مقدس دين کې حتی مثبته تفريح چې په هغې کې مثبتی سرګرمياني موجودې وي عبادت دی، حضرت پيغمبر ﷺ فرمايي: خپلو اولادونو ته لامبو وهل، غشي ويشتل او اسپ زغلول وښاياست، او په بل حديث شريف کې فرمايي: قوی مسلمان نسبت ضعيف مسلمان ته غوره دي. همدارنګه پيغمبر د استراحت او تفريح په هکله فرمايي: «روحوا عن القلوب ساعة بعد ساعة» دمه ورکړی زړونو ته يو سات وروسته له بل ساته[1] ځکه همشينی مشغولتيا انسان له

١- حديث (روحوا القلوب ساعة وساعة) الديلمي من جهة أبي نعيم ثم من حديث أبي الطاهر الموقري عن الزهري عن أنس رفعه بهذا ويشهد له ما في صحيح مسلم وغيره من حديث (يا حنظلة ساعة وساعة) حديث نمبر (٥٣٠) المقاصد الحسنة في بيان كثير من الأحاديث المشتهرة على الألسنة تاليف عبدالرحمن السَّخاوي، قاهره: دار الكتاب العربي ٣٧٢/١

ستړيا سره مخ کوي او هر کله چې مثبته تفريح ددې لپاره وي چې مونږ وکولی شو چې تعليم او تربيه يا خپل کار په ښه ډول سره پرمخ بوځو، نو داد اللهﷻ د طآعت برخه ده، او د اللهﷻ طاعت عبادت دی.

په حديث شريف کې راغلي دي «وفي بضع احدکم صدقة»[۱] يعنی هرکله چ ځوک له خپلې ښځې سره نزدې کيږي هم صدقه (يعنی هغه عمل ده چې د هغه په ترسره کولو کې ثواب اخلی) له صحابه کرامو څخه يو تن عرض وکړ، چې ای د خدای رسوله: دا کار خو د لذت وړلو لپاره ترسره کيږي نو په هغې کې څه رنګه ثواب دی، پيغمبر وفرمايل: هر کله چې تاسې دغه لذت له غير مشروع لارې څخه ترسره کړي نو ګنهګار ګڼل کيږی؟ هغوي وويل: بلې، پيغمبر وفرمايل: بناء په مشروع ډول سره ددغه کار ترسره کول هم ثواب لری.

په همدې ډول له مباحاتو څخه استفاده هم ثواب لري، ځکه کله چې ځوک د ذبحه شوی حيوان غوښه خوري چې په هغې کې د الله تعالی نوم يادوي، د هغه د ذبح کولو لپاره هڅه او کوشش کوي، پدې اساس ثواب حاصلوي، ځکه د غوښې په خوړلو کې چې مباح ده، د الله تعالی بل حکم چې د حلال استعمال دی هم مراعات شوي دی په هماغه ډول چې د حرامو استعمال ګناه لري په عين شکل سره د حلالو استعمال ثواب لري. د همدې علت له مخي عبادت په اسلام کې وسيع مفهوم لري او مختلفو برخو ته شامليږي.

انسان د ښاري ملی بس د ننه هم له عبادت او يا معصيت سره وي، په ملي بس کې د نورو احترام، چاته ضرر نه رسول، د ملی بس دننه د سګرت نه

۱- عَنْ أَبِى ذَرٍّ أَنَّ نَاسًا مِنْ أَصْحَابِ النَّبِىِّ -صلى الله عليه وسلم- قَالُوا لِلنَّبِىِّ -صلى الله عليه وسلم- يَا رَسُولَ اللَّهِ ذَهَبَ أَهْلُ الدُّثُورِ بِالأُجُورِ يُصَلُّونَ كَمَا نُصَلِّى وَيَصُومُونَ كَمَا نَصُومُ وَيَتَصَدَّقُونَ بِفُضُولِ أَمْوَالِهِمْ. قَالَ «أَوَلَيْسَ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ مَا تَصَّدَّقُونَ إِنَّ بِكُلِّ تَسْبِيحَةٍ صَدَقَةً وَكُلِّ تَكْبِيرَةٍ صَدَقَةٌ وَكُلِّ تَحْمِيدَةٍ صَدَقَةٌ وَكُلِّ تَهْلِيلَةٍ صَدَقَةٌ وَأَمْرٌ بِالْمَعْرُوفِ صَدَقَةٌ وَنَهْىٌ عَنْ مُنْكَرٍ صَدَقَةٌ وَفِى بُضْعِ أَحَدِكُمْ صَدَقَةٌ». قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ أَيَأْتِى أَحَدُنَا شَهْوَتَهُ وَيَكُونُ لَهُ فِيهَا أَجْرٌ قَالَ «أَرَأَيْتُمْ لَوْ وَضَعَهَا فِى حَرَامٍ أَكَانَ عَلَيْهِ فِيهَا وِزْرٌ فَكَذَلِكَ إِذَا وَضَعَهَا فِى الْحَلاَلِ كَانَ لَهُ أَجْرٌ». حديث نمبر ۲۳۷۶ – صجيح مسلم

ځنبل، لویانو او ماشوم لرونکو ښځو ته خپل ځای پریښودل، د سپریدو پر وخت د الله تعالی نوم اخیستل، د ختلو او ښکته کیدلو پر وخت د نوبت مراعات کول، ټول په عبادت کې شاملیږي، او بر عکس د نورو اذیت کول په هر ډول چې وي ګناه ګڼل کیږی.

چل با زه خرڅوونکې د الله تعالی په معصیت کې وي، ځکه پیغمبر یوه ورځ یو تن ولیده چې وچ غنم یې په سر ایښی و او د هغه لاندې لانده غنم و، کله چې پیغمبر دې کار ته متوجه شو، ویې ویل «من غشنا فلیس منا» چا چې مونږ سره چل وکړ له مونږ ځینې ندي.

پوښتنه: ایا د هغو خلکو عبادت چې دنیا ترک کوي او خپل ټول عمر په عبادت کې تیروي کامل عبادت ندي؟

ځواب: کله چې یو شاګرد د څلورو کلو (اته سمسترو) په اوږدو کې له او یا مضمونو څخه فقط دوه یا درې مضمونه واخلي او پاتې یې ترک کړي، د شهادتنامې مستحق ګرځي، طبعا چې نه کیږي هغه خلک چې دنیا ترک کوي، څو عبادتونه چې په ټولنه کې ترسره کیږي ترک کوي، بناء په څو مضمونو کې د صفر مستحق ګرځی.

پوښتنه: لکه کوم مضمونونه؟

ځواب: هرکله چې څوک ټولنه ترک کړي، او د خلکو ترمنځ ژوند ونکړي او خپله د فقر په حالت کې ژوند وکړي، ایا کولي شي فرض زکات ادا کړي؟ د جمعې لمونځ د خلکو په منځ کې کیږي، او د جماعت پریښودونکي منافق دي، صله رحمی چې د مسلمان د ژوند اساسی شرط دی، ددنیا د ترک پر وخت له منځه ځي، اسلام ته دعوت ددنیا له ترک سره نه کیږي، جهاد هم ددنیا له ترک سره نه کیږي د اسلامي نظام د راوړلو لپاره کار هم ددنیا له ترک سره نکیږي او داسی نور زرګونو اسلامی عملونه..

د اجتماعی عبادتونو اقسام

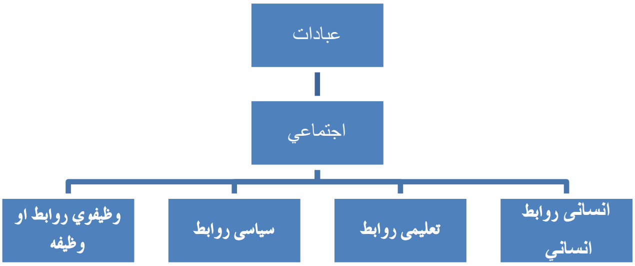

اجتماعی عبادتونه د اسلام مقدس دین له مهمو عبادتونو څخه دي، هر وخت چې یو مسلمان وغواړي چې ددغه آیات شریف مطابق عمل وکړي، چې فرمایي: ﴿يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱدۡخُلُواْ فِي ٱلسِّلۡمِ كَآفَّةً وَلَا تَتَّبِعُواْ خُطُوَٰتِ ٱلشَّيۡطَٰنِۚ إِنَّهُۥ لَكُمۡ عَدُوٌّ مُّبِينٌ ۝٢٠٨﴾ [البقرة: ۲۰۸] «ای مسلمانانو ننوځی په اسلام کې پوره او پیروي مه کوی د شیطان د قدمونو بیشکه هغه ستاسې ښکاره دښمن دی».

لازمه ده چې ټول (فردي او اجتماعي) عبادتونه ترسره کړي، باید ښه واضحه کړو چې په هر وخت کې یو الهی حکم انسان ته متوجه کیږي، چې لازمه ده د هر حکم پر وخت په هماغه الهی حکم باندې مشغول شو، مثلا کله چې مونږ په بازار کې اخیستل او خرڅول کوو، صداقت او رښتیا په اخیستلو او خرڅولو کې او له چل اودو کې څخه لرې والی په مونږ باندې واجب دی. همدغه وخت چې په ښار کې په اخیستلو او ګرځیدو را ګرځیدو باندې مصروف یو چې ناڅاپه د مؤذن غږ اورو، چې وایي «حي علی الصلاة» د لمانځه خوا ته راشي، اوس په مونږ باندې یو نوی الهی حکم لازم شو، ترڅو فورا د مسجد خوا ته لاړ شو، خپل لمونځ ادا کړو، او بیا خپل پاتې اخیستل او خرڅول پوره کړو.

کله چې انسان په ټولنه کې ژوند کوي، څه عبادتونه هغه ته متوجه کیږي، چې نه باید دغه عبادتونه هیر کړو، ځکه د هر الهی حکم تطبیق په مونږ لازم

او ضروری دي. متاسفانه ځینې هغه خلک چې له الهی احکامو څخه بی خبره دي، او یایې هم دین پخپل کامل ډول سره نه دي درک کړي، نو عبادتونه په فردي امورو کې خلاصه کوي، او فکر کوي چې په وګړیز ډول سره د څو عباداتو ادا کول له الهی عذابه د دوی د نجات سبب شي، داسې حال کې چې حقیقت داسې ندي، اجتماعی امور هم څه عبادتونه لري چې دې برخه کې دغه عبادتونه په ترتیب سره ذکر کوو.

اول: انسانې روابط

د ټولنې له افرادو سره ښه او نیک روابط لرل یو څه احکام لري، چې ددغو احکامو ترسره کول او د هغې ترک ګناه شمیرل کیږی، انسانی روابط کولی شو د اسلام مقدس دین کې په لاندې ډول سره تقسیم بندي کړو:

۱– د کورنۍ د غړو ترمنځ روابط:

کله چې یو مومن د خپل کور دننه ژوند کوي، الهی احکام ده ته په مختلف ډول سره متوجه دي، دغه احکام دکورنۍ د ټولو غړو سره د ښې رابطې په هکله دي، د کورنیو روابطو موضوع کیدلي شي په راتلونکو سمسترونو کې د اسلام اجتماعی نظام تر عنوان لاندې په مفصل ډول سره ولولو.

۲– د دوستانو ترمنځ روابط:

د اسلام مقدس دین کې د دوستانو ترمنځ د روابطو د تحکیمولو په هکله احکام وجود لري چې دا موضوع هم د اسلام اجتماعی نظام کې شاملیږي.

۳– د ګاونډي سره روابط:

د ګاونډی سره روابط هم یو سلسله احکام لری چې د اسلام اجتماعی نظام سره تړاو لري.

۴– د کوڅې، سرک او محلې له خلکو سره روابط:

دغه روابط هم د جماعت د لمانځه د اداکولو لپاره مسجد ته د مسلمانانو د حاضریدلو په واسطه حاصلیږي، د جماعت لمونځ چې یو مهم اسلامی عبادت دی، بر علاوه له دې چې د انسان رابطه له پروردګار سره محکموي،

همدارنګه مونږ ته د اسلامي نظام تمرين را کوي، چې انسان د امام په انتخاب، د امام څخه پيروي، د مسلمانانو ترمنځ په صفونو کې د مساوات ايجاد او د مسلمانانو له حال څخه با خبرۍ کې وي.

۵- د ناحيې او قريې له خلکو سره روابط:

د جمعې لمونځ د انسان اړيکې نورې هم زياتوي، او د جمعې لمونځ د انسان اړيکې له خالق او مخلوق سره مستحکموي ځکه مسلمانان د جمعې په لمونځو کې کولی شي د منطقې زياتې ستونزې له يوبل سره حل کړي.

۶- د ښار او ولايت له خلکو سره اړيکې:

د اختر لمونځونه په لويو منطقو کې ادا کيږي، چې د اختر ځايونو (عيدګاه) په نوم سره ياديږي، او مسلمانان په دغو ورځو کې يو د بل حال پوښتي، او بيا د ټولنې د زياتو مسايلو په هکله د اختر امام پيژندنه او څيړنه وکړي.

او په ځانګړي ډول دغه امامت بايد د اسلام سياسی نظآم کې دلويو رهبرانو په واسطه ادا شي.

۷- د نړۍ سره اړيکې:

د نړۍ مسلمانان کال کې يو ځل نړيوال کنفرانس لري، چې د حج د مناسکو د اداکولو ترڅنګ نړيوالی ستونزې هم بايد د مختلفو ليدونو لخوا څخه بايد د څيړنې، مناقشې او ارزيابۍ لاندې ونيول شي، د اسلامی نړۍ سياسي مشکلات، اقتصادی مشکلات، د فقر سره مبارزه، کاريابی، د ثروت توزيع، د زکات توزيع، د هيوادونو مرسته، د ډيپلوماسي اړيکې او نورې ټولې ستونزې کيدلی شي د حج په مراسمو کې په نړيوال ډول سره مطرح شي. متاسفانه چې د نن ورځې عصر کې حج فقط يو عادی عبادت ګرځيدلی دی، او حتی مسلمانان حق نلری ډيرو حالتو کې خپلې ستونزې مطرح کړي.

۸- له مستامنينو، ذميانو او لږکيو سره اړيکې:

دا چې د اسلام مقدس دین د یو نړیوال نظام په توګه د ټولو ادیانو خلکو ته احترام لري، او هیڅوک د اسلام په منلو سره نه مجبور وي، بناء داسې قوانین او احکام لري چې د اهل ذمه (هغه خلک چې بل دین لري او په اسلامی هیواد کې ژوند کوي لکه د افغانستان هندوان او سکان) او مستامنین (هغه خلک چې په قانوني ډول له ټولو هیوادونو څخه اسلامی هیواد ته داخلیږي.

۹- تعلیمي اړیکې (تعلیمي احکام) تعلیمي عبادتونه:

(هغه عبادتونه چې تعلیم او تربیي پورې اړه لري) په تعلیمی عبادتونو کې باید لاندې امور په نظر کې ونیسو:

الف: دعلم زده کړه په ټولو مسلمانانو (نر او ښځې) باندې فرض دي، ځکه چې پرته له علم څخه نشو کولي اللهﷻ وپیژنو، نشو کولی خپل عبادتونه ترسره کړو او نشو کولی په ټولنه کې په هغه مثبت ډول سره ژوند وکړو.

ب: د اسلامی شریعت له لید څخه چې هرکار دیو واجب د اداکولو وسیله ګرځي، هغه کار هم واجب دی، «کل ما یؤدی الی الواجب فهو واجب ایضا» اوس ټول هغه علوم چې مسلمانانو ته دا قوت ببښي چې له خپل وطن، ناموس، دین او مقدساتو څخه دفاع وکړي نو مسلمانانو باندې واجب ده، اللهﷻ خطاب مومنانو ته فرمایي: ﴿وَأَعِدُّواْ لَهُم مَّا ٱسۡتَطَعۡتُم مِّن قُوَّةٍ﴾ «د خپلو دښمنانو لپاره په قوت سره تیاری ونیسي»، اوس پوښتنه مطرح کیږي چې د مسلمانانو قوت څه شي کې نغښتی دی؟ او د حضرت پیغمبرﷺ او خلفای راشدینو او د اسلامی تمدن د عصر مسلمانانو څه قوت درلود؟ په ځواب کې باید ووایو: چې د هغه زمان د مسلمانانو قوت په دوه اساسي نکتو کې و، چې لومړي ایمانی قوت او په قرانی هدایاتو او نبوی ارشاداتو باندې پوهیدل او عمل کول و، او دویم د هغه زمان معاصرو علومو او وسایلو ته لاس رسی وه. مونږ په فقهی کتابونو کې لولو، چې د صلیبی جنګونو پر وخت د اسلام مفتیانو فتوا ورکړې وه چې نه باید په هغه غیر مسلمان باندې چې د نورو مسلمانانو مقابل کې جنګیږي وسله خرڅه کړو، او په هغوی باندې یې د وسلې خرڅول حرام ګرځولی و،

دلته باید لږ فکر وکړو چې هغه وخت مسلمانان په خپله تکنالوجی دومره قوی و چې نور مجبور و، ترڅو له دوی څخه وسله وپلوري.

مسلمانان په اوسنی عصرکې هغه وخت کولی شي چې قوي اوسي چې اسلامی علومو او معاصرې تکنالوژۍ ته لاس رسی ولري، او قوت کولی شو مختلفو تعلیمی، تربیوی، اقتصادی، سیاسی، عسکری او ایمانی برخو کی تشریح او توضیح کړو، او دا کار د ټولو مسلمانانو په غاړه واجب دی.

ج: د اسلامی شریعت پیژندل، د اسلامی عقیدې او عبادت د احکامو د پوهیدلو په اندازه په هر مسلمان (نر او ښځی) باندې فرض عین دي.

پدې اساس سره له دې چې هر مسلمان د بشري ژوند په مختلفو څانګو کې تخصص حاصلوي، داکتر، انجینر، ژورنالست، فارمسست، نظامی، ساینس پوه، وترنر، حقوق پوه، ارواپوه، مدیر، دهقان، زراعت کار، اقتصاد پوه او غیره لازمه ده چې دخپل تخصص او اصلی څانګې ترڅنګ د ضرورت په اندازه په اسلامی علومو کې هم معلومات پیدا کړي، ترڅو خپله ورځنی عقیده او علم د الهی دستوراتو مطابق پرمخ بوځي. بناء هر مسلمان باید د دوه برخو خپل اصلی تخصص او اسلامي پوهی ترمنځ یو ځای والی راولي. ځکه چې انسانی علوم پرته د ایمانی ملاتړ څخه انسان ټولنې ته د خدمت پر ځای بی لارۍ ته کشوي، او ډیر هغه علوم چې باید د بشریت په خدمت کې واوسي د بشریت د تهدید سبب ګرځي.

د: په علومو کې فرض کفایي: په اسلامی ټولنه کې ټول علوم فرض کفایي دی، او په کار ده ترڅو ټول وطنوال هڅه او کوشش وکړي په هغو مختلفو رشتو کې چې د ټولنې په ګټه دي د مسلکی کادرونو په روزنه کې هڅه او کوشش وکړي، او هر کله چې یوه ډله کوم مسلک اختیار کړي په هغې کې تحصیل وکړي، بناء دغه فرض د نورو له غاړې ساقطیږي، او په هغه چا باندې چې دغه مسلک یي اختیار کړی دی فرض عین ګرځي، او هر وخت چې کوم تخصص کې هیڅ کوشش ونه شي، بناء د هغې ګناه په ټولو وطنوالو باندې ده، ځکه چې یو فرض یې ترک کړیده، پدې اساس ټولې هغه څانګې او

تخصصونه چې د اسلامي ټولنې پرمختګ او قوت ښښنی لپاره دي په دغو فرضو کې شاملیږي.

ه: د تخصصونو فرض والی: قران عظیم الشان فرمايي: ﴿فَسۡـَٔلُوٓاْ أَهۡلَ ٱلذِّكۡرِ إِن كُنتُمۡ لَا تَعۡلَمُونَ ٤٣﴾ [النحل: ٤٣] «تاسې له متخصصينو څخه وپوښتئ که نه پوهيږي»، دغه آيات شريف د حضرت محمد ﷺ پر وخت هغو خلکو ته خطاب شو چې د پيغمبر په اړه يي شک کو، ورته وويل شو چې تاسې ولاړ شي او له اهل کتابو څخه چې داديانو او پيغمبرانو په هکله زيات معلومات لري، پوښتنه وکړي، چې هغوی تاسې ته د پيغمبر او د هغوي د وجود د حقيقت په هکله معلومات درکړي، په اوسنی عصر کې هر مسلمان ته لازم دي چې د تخصصاتو پورې تړول اړوند امور له متخصصينو څخه وپوښتي، د مرضونو په هکله له ډاکترانو، د حيواناتو په هکله له وترنرانو، د دواګانو په هکله له فارمستانو، د کمپيوتر په هکله له کمپيوتر متخصصينو او په همدې ډول هره ځانګه بايد هغه متخصص شخص ته پريږدو، او دا چې بيا د هرې ځانګې په هکله يو متخصص وي بناء ددغسي متخصصانو تربيه د اسلامی ټولنې په غاړه ده، چې په مختلفو تخصصونو کې د ځوانانو د تعليم او تربيي لپاره لاره اسانه کړي، او ددې کار لپاره برنامې او کاري پلانونه ولري، ترڅو اسلامی ټولنه همغه قوت ته چې الله ﷻ ورته هدايت کړی دی لاس رسي پيدا کړي.

و: د نجونو او ښځو تعليم او تحصيل: نجونی او ښځې د اسلامی ټولنې نيمه برخه تشکيلوي، لومړی کس چې په رسول کريم ﷺ يي ايمان راوړ د بی بی خديجة الکبری په نوم سره يوه تجارت کاره ښځه وه، د اسلام لومړۍ شهيده هم د بی بی سميه په نوم سره يوه ښځه وه، هغه ښځه چې الله ﷻ يي غږ واوريد او د سورت مجادلی لومړی آيات ددې په هکله نازل شو ﴿قَدۡ سَمِعَ ٱللَّهُ قَوۡلَ ٱلَّتِي تُجَٰدِلُكَ فِي زَوۡجِهَا وَتَشۡتَكِيٓ إِلَى ٱللَّهِ وَٱللَّهُ يَسۡمَعُ تَحَاوُرَكُمَآۚ﴾ هم د بی بی خوله رضي الله عنها په نوم سره يوه ښځه وه. او هغه ښځه چې د احد په غزا کې يي د اسلام له پيغمبر څخه دفاع کوله او په مټ کې يي د غشو او تورو د ولس

زخمونه خوړلي و، د بی بی نسيبه (ام عماره) په نوم سره يوه ښځه وه، او هغه ښځه چې مشران صحابه کرام به ورته د علمی ضرورتونو پر وخت راتلل او په زرګونو حديث يې روايت کړي دي بی بی عايشهؓ د رسول کريم مانديته وه، د قران کريم سورتونه لکه مريم، مجادله، النساء او غيره هم د ښځې د لوړ مقام د احترام او عزت په خاطر نومول شوي دی. او يوه ښځه او يوه نجلۍ هم د ټولو مومنو انسانانو لپاره د الګو او نمونې په ډول سره په قرآن کريم کې ذکر شوي دي، چې يو يې د فرعون ښځه او بله يې بی بی مريم ده.

اوس يوه پوښتنه مطرح کيږي چې آيا مونږ کولی شو په اسلامی ټولنه کې پرته د ښځو له تعليم او تربيې څخه ژوند وکړو؟ ايا کولی شو چې عفت او پاکۍ سره پرته له دې چې ښځو ته د تعليم او تربيې په برخه کې سهم ورکړو ژوند وکړو؟ او کله چې وايو چې بايد خپلې خويندې ميندې او مانديڼې د مريضۍ پر وخت د ښځينه طبقې ډاکترانو او نرسانو ته ويسو چي هغه معالجه او تداوي کړي.

او کله چې وايو چې د ښځينه و لپاره بايد ښځينه روغتونونه او معاينه خانې وي، او کله چې غواړو زمونږ د ښځينو په لاس ترسره شي، څه رنګه کولی شو چې دغه اهداف د مسلمانو نجونو او ښځو له تعليم او تربيې څخه پرته لاس ته راوړو بناء ددغو ټولو وجايبو د اداکولو لپاره لازم دی چې په مختلفو رشتو کې د نجونو او ښځو د تعليم او تربيې لپاره هڅې وکړو.

کيدای شي په اسلامې نړۍ کې هيڅ داسې مسلمان پيدا نشي چې ووايي مانديته او لور ديې د نارينه ډاکټرانو په واسطه تداوي او معالجه شي، مګر د ضرورت او مجبوريت پر وخت، خو په عادي حالاتو کې چې د ښځينه طبقې ډاکتران او طبيبان موجود وی ضروری ده چې د ښځينه طبقې لپاره داکتران له خپلې طبقې څخه وي.

اوس نو د اسلامی ټولنې په مسولينو باندې لازمه ده، چې ددغسې کادر د روزنې لپاره عملی کاري برنامې تر لاس لاندې ولري.

او د نجونو د تعلیم او تربیې لپاره ځانګړي مکتبونه ولري، او دهغوی معلمان هم باید له ښځینه طبقې څخه وي. نو ضرورت دی چې د هغو مضمونونو لپاره چې مکتبونو کې لوستل کیږي لکه ریاضی، کیمیا، بیولوژی، اروا پوهنه، ادبیات، اسلامی علوم، کورنۍ چارې، خطاطي او غیره داسې معلمان وروزو چې له ښځینه طبقې څخه وي، د طب د مختلفو رشتو لپاره د ښځینه طبقې داکتران تربیه کړو، چې د ضرورت پر وخت په مختلفو طبي رشتو کې تخصص ولري او حتې طبی وسایل لکه التراساوند (تلویزیونی معاینات) هم د ښځینه طبقی متخصصینو ته ضرورت لري. بناء د هیواد د ضرورتونو په اساس په هغو ځایو کې چې ضرورت تقاضا کوي او اسلامی ټولنه پاکې، صفا، پر مختګ او سعادت ته رسوي، په هماغه اندازه لازمه ده د نارینه او ښځینه له طبقو څخه د مختلفو کادرونو په روزنه کې هڅه او کوشش وشي.

د ښځینه د تعلیم او تربیې پر وړاندې ستونزې: زمونږ په هیواد کې د ښځینه و د تعلیم او تربیې په وړاندې لویه ستونزه د نجونو او ښځینو په تعلیم کې د اسلامی قوانیو د اساساتو له اسلامی ارشاداتو او د اسلامی ټولنی له ضرورتونو څخه ناخبری ده، چې غواړم د هریو په هلکه څه معلومات ورکړم.

په اوله نقطه کې ډیر هغه خلک چې اسلامی ټولنه کې دقدرت په چوکۍ ناست وي ددې په عوض چې د مسلمانو نجونو او ښځینو په تعلیم او تربیه کې اسلامی ارشادات مراعات کړي، غواړي چې تعلیم او تربیه کې اروپایی او امریکایي سیستمونه تطبیق کړي، د اسلام مقدس دین له لید څخه د علم زده کړه په ټولو (نر او ښځې) باندې فرض ده، ځکه حتی هغه ښځه چې په قرآن او حدیث باندې پوه نشي څه رنګه کولی شي خپل دین باندې پوه شي؟ څرنګه کولی شي د الله ﷻ په وحدانیت باندې ایمان راوړي؟ څرنګه کوی شي پوه شی چې روزه یې کله فاسدیږي او کله سیی کیږي؟ بنا پردې ددین د اساساتو پیژندنه همورباندې فرض ده چې اسلامی علوم زده کړي، او په همدی ډول د انسانی ټولنې د ضرورت په ټولو څانګو او تخصصونو کې.

د اسلام مقدس دين علاوه له دې چې ښځينه تعليم او تربيې ته تشويقوی د تعليم او تربيي شرايط هم مونږ ته را په ګوته کوي، چې هر کله غواړو چې ښځې په اسلامی ټولنه کې د علم او پوهی په ګاڼه باندې سمبالې وي لازمه ده چې د دوي دغه تعليم او تربيه په داسې شرايطو کې ترسره شي چې د هغوی عفت او پاکي هم حفظ شي، د هغوي شخصيت هم مصؤن وي، او هيڅ وخت د بدکاره هلکانو او سړيانو لپاره دلوبو، اله نشي. هغه صورت کې چې په اسلامي هيواد کې د تحصيل مصونه، باعفته، پاکه او د سړيانو له تصرفه لرې، او د نجونو او هلکانو له اختلاط څخه پاکه زمينه تياره شي او هر مسلمان پوه شي چې خور او لور يې په امن او امنيت، له کرامت او عزت، له مصونيت او احترام سره درس ته ځي او هيڅ ګمراه او بی لارې نشي کولي، چې په لاره کې يا د مکتب او پوهنتون د ننه هغې ته څه مزاحمت وکړي، پرته له شکه چې اماده کيږي چې ټول اولاد يې درس او تعليم ته ولاړ شي. ځکه د نجونو تعليم او تحصيل د نجونو په ځانګړي مکتب او پوهنتون کې، د ښځينو د ځانګړو ترانسپورتي وسايلو لرل، د ښځينه طبقی د استادانو او معلمانو لرل، په پوهنتونو او مکتبو کې د اسلامی حجاب رعايت کول هغه وسايل دي چي اسلامی ټولنه کې د ښځو د تحصيل زمينه برابروي.

او هر کله چې د دولت مسولين په رښتيا سره غواړي چې اسلامي هيوادو کې د نجونو د تعليم او تحصيل لپاره زمينه برابره کړي دغه اساسی ټکي دې رعايت کړي، ترڅو زمونږ خورګانې او لورګانې هم تحصيل وکړي او هم د هغوی عفت او پاکي مصون او محفوظ وي.

بهرنی کلتور د نجونو د تعليم او تحصيل لوی خنډ: په ننی عصر کې دنجونو او ښځينو د تعليم او تربيې اساسي علت د اروپايي کلتورونو تطبيق دی، په اسلامی هيوادو کې د دولتونو زيات مسولين د اروپايي تعليم او تربيې سيستمونه په مسلمانو نجونو باندې تطبيقوي، هغو د (Coedueation) مختلط تعليم سيستم حتمی ګڼی او مکتبونه او پوهنتونونه د نجونو او هلکانو ترمنځ په مختلط ډول سره جوړوي، د دوی دغه کړنه سبب کيږي چې ډير خلک ددغسې اختلاطونو دعواقبو له ويرې خپلې لورګانې مکتبونو او

پوهنتونونو ته نه پرېږدي، او یا هم ډېر خلک په دغسې ټولګیو کې د خپلو لوڼو کیناستل د خپل کلتور او غیرت مخالف ګڼي بناء دهغوی د تعلیم او تحصیل مانع ګرځي پدې اساس دحل لاره چیرته ده؟ د حل بهترینه لاره د نجونو په تعلیم کې هماغه اسلامی طریقه ده چې مخکې مو یادونه وکړه.

ج: په تحصیل کې نیک نیت: هرکله که څوک غواړي چې دده تحصیلات په عبادت کې حساب شي خپل نیت دې سیي کړي، او په دې نیت دې درس ووایي چې دی دغو علومو ته په لاس رسي سره د اللهﷻ په پیژندنه د اللهﷻ د رضایت په جلب کولو، د حقیقتونو په پوهیدلو، د اسلام مقدس دین ته او وطن او وطنوالو ته په خدمت کولو کې هڅه او کوشش کوي ولې مقابل کې چې هر کله د انسان نیت سیي نه وي او علم د خپلو دنیوي او شخصي هدفونو د لاس ته راوړلو لپاره حاصل کړي د هغه اجر له منځه ځي، او هیڅ ثواب ورته نه ورکول کیږي بناء دنیت تصحیح په تعلیم او تربیه کې ډېر مهم او ضروري ده، ترڅو د نیک نیت په لرلو سره ددنیا او آخرت نصیب زمونږ په برخه شي.

د: د عالم او متعلم د مقام لوړوالی: د عالم او معلم مقام په اسلامي ټولنه کې بهترینه او عالیترینه مقام دي، اللهﷻ فرمایي: ﴿هَلۡ يَسۡتَوِي ٱلَّذِينَ يَعۡلَمُونَ وَٱلَّذِينَ لَا يَعۡلَمُونَۗ﴾ «آیا عالمان او جاهلان برابر دی؟».

دا پوښتنه د نفی په معني ده یعنی عالمان او جاهلان برابر ندي، د عالم مقام د جاهل په پرتله ډېر زیات لوړ دي، او اللهﷻ عالمانو ته دځانګړي اجر او عوض خبره کړیده، د عالمانو مقام ته احترام کول پخپله یو نوع غټ عبادت دي، چې د مخلوقاتو د پروردګار د رضا موجب ګرځي، په روایت کې راغلي دي چې تاسې یا عالمان اوسي یا متعلمان او یا هم د دوي د یوتن خدمتګاران.

ه: د استاد او مربی د مقام احترام: مسلمانانو هغه وخت وکولی شو چې اسلامی مدنیت ته ورسیږي او په ټوله نړۍ کې لوړ او با ارزښته مقام تر لاسه کړي چې دالهی هدایاتو مطابق یې د خپلو عالمانو او پوهانو احترام کو، او

هغوی ته يې ارزښت ورکو، د هارون الرشيد د زامنو پر وخت به هر عالم ته چې يو کتاب به يې ليکه او يا به يې يو علمی کتاب له بلې ژبی څخه را ژباړه نو د هماغه کتاب په وزن به يې طلا ورکوله.

او په همدې علت د عالمانو د مقام په لوړيدلو سره هره ورځ د پوهانو تعداد زياتيده او مسلمانان ديو مدنيت خاوندان شو، په همدغه وخت کې مسلمانانو ساعت اختراع کړ، او د اسلامي تمدن اثار هغې اندازې ته ورسيدل چې ګوستاف لوبون فرانسوی يو لوی کتاب (اسلام اود عربو تمدن) په نوم سره وليکه، مسلمانانو وکولی شو د فارس امپراطورۍ ته ماتې ورکړي او د اسلام مقدس دين هغوی ته ورسوی، او د روم امپراطورۍ د هارون الرشيد پر وخت اسلامی حکومت ته کلنۍ څو مليونه طلايي پيسی جزيه ورکوله، د مسلمانانو عزت دومره زيات و چې يوه ورځ هارون الرشيد دمه کوله چې وريځ يې له پاسه تيره شوه، نو ورته يې وويل: هرې خوا ته چې ځې لاړه شه او ووريږه، په هر هيواد کې چي وريږې ستا ماليه ماته راځي. د مسلمانانو دغه عزت هغه وخت له منځه ولاړ چي عالمان يې بی عزته شو، او استعمار هم ددې لپاره چې نور هم دجهل ريښه د خلکو ترمنځ ښه ژوره کړي، داسې برنامې جوړوي، چې جاهلان، او ناپوهه او بې ايمانه خلک تشويقوي، او هغه تلويزونونه چې داستعمار په ګټه کار کوي، هميشه ځوانان په داسې برنامو کې مصروفوي چې زياتره له علم او پوهې سره ددښمنۍ او بد اخلاقۍ جنبه ولري. ددې په عوض چې د علم ستوري، د تقوا ستوري، د ساينس او تکنالوژي ستوري، د کمپيوتر ستوري، د علومو ستوري معرفی کړي، داسې اشخاص خلکو ته معرفی کوي چې د ډير بد شخصيت خاوندان دي، او په همغه هيواد کې چې يو رقاص انسان په لوکسو موټرونو کې لذت وړي، په همغه هيواد کې چې علما او پوهان د خپل رزق او روزۍ پسې سرګردانه ګرځي، د مکتب معلمان د خپل اولاد د نفقې لپاره نيمه ورځ مازديګر کار کوي، پداسې حال کې چې جاهل خلک په مجللو قصرونو کې افتخار کوي، عالمان او پوهان ساعتونه پياده ځي، او د مکتبونو ماشومان د خيمو لاندې درس وايي. ولی په مراسمو او مجالسو کې مليونونه افغانۍ په غذا خوړلو او د مليمنو په راتګ

باندې مصرفیږي او پدې شکل ویده به کله ویده راویښ کړي، او همدا ده چي دغسې هیوادونه، نه یوائې دا چي پرمختګ به ونکړي، بلکې هلاکت به د ټولو نصیب شي. دري کې وايي:

صـدها چـراغ دارد و بیراهـه میـرود بگذار تا که افتد وبیند سزای خویش

یعنی سلګونه چراغونه لری او بی لارې هم ځي پریږده یې چې وغورځیږي او خپله جزا وویني

و: د تعلیم او تربیې اجر: د اسلامی شریعت له لید څخه لوی اجر هغه څوک ترلاسه کوي چې د علم او پوهې په زده کړه باندې مصروف دي.

او په احادیثو کې راغلي دي کله چې یو څوک د علم د زده کړې لپاره مکتب، مدرسې، پوهنتون او پوهنځی ته ځي د رحمت ملایکې خپل وزرونه د دوی د مقام د احترام په خاطر د دوی مخی ته خواره کوي.

ه: نیکیو ته بلنه او له بدیو منع کونه: دټولنی او وګړو د تعلیم او تربیې په مسله کې د امر بالمعروف او نهی عن المنکر موضوع شامله ده، دلته د یو هیواد په ډول نیکیو ته د مسلمانانو بلنه ده، او په نړیوال ډول سره د اسلام مقدس دین ته دغیر مسلمانانو بلنه ده.

ز: له انسانی علومو سره د اسلام علاقه: دین عبارت له هغه شي څخه ده چې هغه الله ﷻ وضع کړی دی، او دقرانی ایاتونو او دپیغمبر او دصحیحو حدیثو په واسطه بشریت ته تبلیغ شوی دی، (دین فقط همغه الهی وحی ده چې د جلی وحی په ډول (قرآن کریم) او خفی وحی (د پیغمبر احادیث) وی، چې بشریت هغې کې تصرف نشی کولی او نه د هغه احکام تغیر او تبدیل کولی شي، اما بقیه امور چې انسانان په هغې کې دخیل دي، هغه انسانی علوم دي، اګر چې د قران او سنتو په خدمت کې وی. خو انسانی علوم هغه څه ته ویل کیږي چې هغه بشر ابتکار کړی وي.

اوس یوه پوښتنه مطرح کیږی چې د دواړو ترمنځ اړیکي څرنګه ارزوو!

په ځواب کې وایو چې: ددین او انسانی علومو ترمنځ اړیکي د هدف او وسیلي دي، دین د یو مسلمان اساسی هدف دی، او د اسلامی احکامو د

تطبیق لپاره د هغو مختلفو وسایلو څخه استفاده کوي چې انسان هغه ابتکار او اختراع کړي دي. او هر کله چې دغه وسایل وکولی شي چې د اسلام په خدمت کې اوسي، او اسلامي مقاصد ترسره کړي نو غوره او د اسلام د تایید وړ مسایل دي، او هر کله چې د الهی احکامو مخالف وي او یا هم الهی احکام پښو لاندې کړي دې وخت کې بیاد اسلام موقف د هغې مقابل کې منفی دی.

انسانی علوم هغه وخت د اسلام مقدس دین سره موافقت پیدا کولی شي چې اسلامی اهداف ترسره کړي، او مونږ دداسې اصطلاحاتو طرفدار نه یو لکه اسلامی طب، اسلامی هنر، اسلامی انجینری، اسلامی ژورنالیزم، بلکه غوره داده چې د اسلامی طب اسلامی هنر او اسلامی مهندسي او غیره پر ځای ووایو: طب، مهندسي او هنر چې اسلام د هغو تایید کوي.

ځکه مونږ داسې طبي، انجنیری، ژورنالیستکی، هنری او غیره امور لرو چې اسلام د هغي تایید نکوی مثلا نن په طب کې مصنوعی القا وجود لري چې دطبی وسایلو په واسطه د نامحرمه سړي نطفه د نامحرمې ښځې رحم ته القا کیږي ترڅو یو ماشوم دنیا ته راشي، چې اسلام دغه عملیه نشي قبلولی. په انجنیری کې داسې ساختمانونه شته چې په هغې کې ستر او حجاب نشي مراعاتیدلی. او همدارنګه د هنرونو داسې ډولونه دي چې رقص د هنر په نوم بربنډ ډول سره د نورو په وړاندې ترسره کیږي.

لنډه دا چې دې لاره کې غوره هماغه ددکتور عماره خبره ده چې وایي: باید ووایو چې د ښکلو هنرونو په هکله د اسلام له نظر بیانولو څخه زمونږ هدف دا نده چې ووایو دیني هنرونه، لرو بلکې دا هغه هنرونه دي چې اسلام هغه خوښوی ځکه چې دین یعنی هغه څه چې الله ﷻ وضع کړي دي، او عاقلان هغه څه ته را غواړي چې د الله ﷻ، له پیغمبرانو سره دي او هغه علوم چې د هغې موضوع ده شرعي علوم دي، پداسې حال کې چې هنر د بشر ابتکار دی،

او هر کله چې غواړو، علوم طبقه بندي کړو.هنر د کلتوري علومو او د هغې په ځانګو کې ځای نيسی[۱].

په اسلامي شريعت کې يو مهم قانون دي چې «مايؤدى الى الواجب فهو واجب ايضا» هر شی چې د يو واجب ادا کولو ته منجر کيږي هغه شی هم واجب دي.

ددې قاعدې په اساس هغه وسايل چې د اسلامي واجباتو په ادا کې فعال سهم لري، او د اسلامي احکامو د تطبيق لپاره موثر وی د زيات اهميت څخه برخمن دي. بناء کله چې مونږ له هغو غوره اسلامی هنرونو څخه چې د اسلامی احکامو د وړاندي کولو لپاره کارول کيږي يو اسلامي کار مو تر سره کړي دي. يو هدفمند هنر چي نورو ته د اسلامي حقيقتونو د رسولو په نيت وي د عبادت يوه برخه ګڼل کيږي.

هغه وخت چې ماشينونه اختراع شوي نه و، هنر مندو ليکوالانو مکمل قران کريم په خپلو ښکلو قلمونو سره ليکه او نړيوالو ته يي وړاندې کو اوس هم په ځينې هيوادونو کې د قران کريم څه نسخې چې ډير پخوا وختونو کې ان د صحابه کرامو پر وخت نوشته شوي دي موجودي دي.

مسلمانو ممثلينو (اداکارانو) د اسلام مقدس دين د خپرولو او نړيوالو ته د اسلام د رسولو لپاره فلمونه او سريالونه وړاندې کړي دي چې د رسالت فلم، د عمر مختار، مريم مقدس، د انجلس ځوانان، او مختلف سريالونه لکه د عمر بن عبد العزيز، الغرسان، هولاکو، صلاح الدين ايوبی او غيره ددغه اسلامي هنر لپاره ښه مثالونه دي.

د نقاشۍ او ميناتورۍ هنر نړيوالو ته د اسلامي تمدن په وړاندې کولو کې مهم رول لرلی دی او اوس هم ځينې هغه اثار په مسجدونو او مقدسو ځايونو کې موجود دي.

۱- (اسلام وهنرهاي زيبا، دکترمحمد عماره، مترجم مجيد احمدي، تهران: نشراحسان ۱۳۸۱ هـ ش، ص: ۱۷)

د معمارۍ هنر د اسلامي تمدن پر وخت لويو اسلامي هنرمندانو نړۍ ته وړاندې کړ، او تر اوسه د معمارۍ اثار په ورک شوي اندلس (ننۍ اسپانيا) کې مشاهده کوو.

دريم: سياسي اړيکې

د اسلامي نظام د ايجاد اسلامي سياست، اسلامی حکومت کې د اسلامې احکامود تطبيق، د زکات د اخيستلو او توزيع او اسلامی جهاد په هکله ځانګړي احکام لري. چې د هغې اجرا کول عبادت کې شامليږي تاسې کولی شي پدې هکله د (اسلام سياسی نظام) کتاب دليکوال تاليف کې دا متن مطالعه کړی.

څلورم: وظيفوی اړيکي

کله چي څوک کومه وظيفه انتخابوي، په هغي کي اسلامی احکام لاندي ټکو پوري تعلق لري.

الف:د وظيفې انتخاب

کله چي يو مسلمان کومه وظيفه انتخابوي، لازمه ده چي لومړي پوه شي چي دده دغه وظيفه په حلالو کارونو کي ده يا حرامو کي؟ هغه شرکت چي دي پکې کار کوي جايز کارونه ترسره کوي او که نا جايز؟ بناء يو مسلمان ته اجازه نشته چي مثلا د شراب جوړولو په شرکتونو، مخدرات، سود خوړونکی موسسات، جنسي چينلونه، قمارخانو، د فحشا ځايونه، او ټولو مشکوکو ځايونو کې وظيفه ترسره کړي ځکه هغه پيسي چې دغه شرکتونه يي تر لاسه کوي ټولې د حرامو او ناروا لارو څخه دي او چا سره د حرامو په لاسته راوړولو کې مرسته کول ناروا ده او ددغسي اشخاصو معاش هم حلاليدلی نشي.

ب: وظيفه پيژندنه

هرکله چې مسلمان په يوه وظيفه کې مقرر شي چې د اسلامي شريعت مطابق جواز ولري او د هيواد په نفع وي، لازم ده ددغې وظيفي په ادا کولو کې هم سعی او کوښښ وکړي خپله وظيفه په صداقت سره ادا کړي، د تقسيم

اوقات مطابق په پوره ربښتینولۍ سره کار وکړي، ځکه په وظیفه کې چل ول کول ناجایز دي.

ج: له استفاده اخیستنې څخه لرې والي

رشوت خوړل او یا مراجعینو او لاس لاندې خلکو باندې د ډوډۍ خوړلو محفلونه جوړول یو رنګه نا مشروعه استفاده اخیستنه ده، چې پیغمبر په رشوت خوړونکو باندې لعنت ویلي دي.

«عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ لَعَنَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الرَّاشِي وَالْمُرْتَشِي» حضرت عبدالله بن عمر وایي چې رسول الله ﷺ په رشوت اخیستونکي او رشوت ورکوونکی باندې لعنت ویلی دی[1].

لعنت د الله له رحمت څخه د شخص د شړلو په معنی سره ده او هغه څوک چې رشوت خوري د الله ﷻ له رحمت څخه شړل کیږی، او هغه څوک چې د الله له رحمت څخه شړل شوی وي جنتورباندې حرامیږي.

د: په وظیفه کې اخلاص

مسلمان انسان پخپله وظیفه کې اخلاص هم لري، بناء همیشه د خپلې وظیفي د غوره ادا کولو لپاره هڅه او کوښښ کوي. او د خپل وسې تر اخرې اندازې د هغې د ښې ترسره کونې لپاره کوشش کوي. ځکه مسلمان انسان پوهیږي چې خلکو ته زما خدمت کول نه یوازې له دنیوی منفعت څخه برخمن ده بلکې لوي اخروي ثواب مې هم په برخه کیږی. او ددغسې انګیرنې په درلودلو سره هیڅکله نه خسته کیږي، مومن طبیب چې هره ورځ په سلګونو مریضان تداوي کوي بیا هم د لازیات خدمت کولو لپاره تپ او تلاش کوي او با ایمانه استاذ چې هره ورځ د لکچرونو او چپترونو په تیارولو کې زحمت باسي هیڅکله د ستړیا احساس نکوي ځکه دده د ژوند هره لحظه په عبادت کې محاسبه کیږي.

ه: د قوانینو طرحه

۱- حدیث ۳۱۰۹ کتاب الاقضیة، سنن ابي داوود.

هرکله چي مومن انسان په خپله وظيفه کې د قوانينو د طرح کولو مسؤليت ولري لازمه ده ترڅو ټول قوانين دقران عظيم الشان او پيغمبر د سنتو له شعاع لاندی جوړ کړي ځکه چي د قانون په جوړولو کې دالهی هداياتو هيرونه او د غير اسلامي قوانينو پسي تلل په حقيقت کې خپل ځان د ظالمانو په قطار کې راوستل دي.

دریمه برخه: قانونی عبادات

په عباداتو کې اساسی قاعده داده چې د چا له قانون څخه پيروی کول د هغه عبادت ګڼل کيږی، مونږ مسلمانان د يوه پرودرګار عبادت کوو، بناء الهی قوانين د خپل سعادت ضامن پيژنو د هغه ټول اوامر پخپل ځان باندې تطبيقوو.

هر کله چې څوک په خپل ځان باندې الهی قانون تطبيق کړي نود الله ﷻ عبادت يي کړي او کله چي څوک د کوم انسان قانون پخپل ځان باندې تطبيق کړي نو د هغه شخص عبادت يې کړي دي.

مسيحيان کله کافر شول؟ قرآن عظيم الشان د مسيحيانو په هکله وايي: ﴿ٱتَّخَذُوٓاْ أَحۡبَارَهُمۡ وَرُهۡبَٰنَهُمۡ أَرۡبَابٗا مِّن دُونِ ٱللَّهِ وَٱلۡمَسِيحَ ٱبۡنَ مَرۡيَمَ وَمَآ أُمِرُوٓاْ إِلَّا لِيَعۡبُدُوٓاْ إِلَٰهٗا وَٰحِدٗاۖ لَّآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَۚ سُبۡحَٰنَهُۥ عَمَّا يُشۡرِكُونَ ٣١﴾ [التوبة: ۳۱] ويې نيول خپل پوهان او راهبان خدايان، پرته له الله تعالی څخه او مسيح د مريم ځوي، او دوی ته امر نه ؤ شوي مګر دا چې عبادت وکړي د يو الله چې نشته پرته له هغه نه بل لايق د عبادت، پاک دی له هغه څه نه چې دوی يې ورسره شريکوي.

علامه قرطبی وايي: دوی -مسيحيانو- احبار او رهبان[۱] د الله په څير وګرځول په هر څه کی يې د هغوی اطاعت کو.

۱- احبار د حبر جمع ده او حبر عربي ژبه کې رنګ ته وايي، او عالم او پوه ته هم حبر وايي ځکه رنګ او قلم زيات استعمالوي، رهبان د راهب جمع ده راهب مسيحيت کې هغه کس دی چې

له حضرت حذیفهؓ څخه ددې آیات شریف په هکله وپوښتل شو چې ایا دوی د خپلو عالمانو او راهبانو عبادت کوي، ویې ویل: نه خیر، بلکې کله چې هغوی یو حلال شی ته حرام ویل او یو حرام شي ته یي حلال ویل دوی د هغوی په خبرو یقین کۀ.

حضرت عدی بن حاتمؓ چې یوی مسیحي ؤ، او د اسلام په مقدس دین باندې مشرف شوی وایي: یوه ورځ د نبی کریم خوا ته راغلم او په غاړه کې مې د طلا یو صلیب ځوړند کړي و پیغمبر راته وویل «ما هذا یا عدی اطرح عنك هذا الوثن» دا څه شی دی ای عدی دغه بت درنه لری وغورځوه — بیا مې واوریده چې دا آیات شریف یي لوسته ﴿ٱتَّخَذُوٓاْ أَحۡبَارَهُمۡ وَرُهۡبَٰنَهُمۡ أَرۡبَابٗا مِّن دُونِ ٱللَّهِ وَٱلۡمَسِيحَ ٱبۡنَ مَرۡيَمَ﴾ بیایې وفرمایل (هغوی دعالمانو او زاهدانو عبادت نکۀ خو هر کله چې هغوی کوم حلال شی حرام کړ او یا به یي کوم حرام شي حلال کړ دوی به د هغوی په خبرو اعتقاد او یقین کۀ.

له دې آیات شریف څخه معلومیږي چې مسیحیان که څه هم ظاهر کې پدې عقیدې سره نه و چې دوی د خپلو عالمانو او زاهدانو عبادت وکړي ولی دا چي هغوی ته یي د حلال او حرامو او هغو احکامو صلاحیت ورکو چې د اللهﷻ پوري اړه لري، او د هغوي پیروي یي کوله، بناء هغوی یي له اللهﷻ سره شریک کړل، ځکه نو مشرک شو، هر کله چي یو انسان ته صلاحیت ورکړ شي چې د الهی قانون مخالف یو قانون جوړ کړي او پدغه قانون کې له هغه څخه اطاعت وشي نو داد خپل ځان لپاره د هغه معبود ګرځول دي.

د اسلام مقدس دین کې د قوانینو اقسام:

د اسلام مقدس دین کې دوه نوعه قوانین وجود لري، یو اسمانی قانون، بل وضعی قانون.

دنیا یې ترک کړې وي او ازدواج نکوي فقط کلیسا کې ژوند کوي، ارباب د رب جمع او رب د پروردګار په معنی دی.

آسماني قانون:

اسمانی قانون هغه قانون دی چې د قران او سنتو په واسطه ثابت شوی وی. اود اسلام پوهانو له قرآن او سنت څخه استنباط کړی وي چې د اسلامی شریعت په نوم سره پیژندل کیږي.

د اسلام مقدس دین کې د قانون (شریعت) مصادر: د اسلام مقدس دین خپلو قوانینو ته څه مصدرونه لری چې قرآن عظیم الشان هغه تعین کړي دي د اسلامی قوانینو (اسلامی شریعت) مصادر کولی شو لاندې برخو ته وویشو:

۱- قرآن کریم

۲- در سول الله سنت

۳- د اسلامی امت اجماع

٤- قیاس او اجتهاد.

۱- قرآن کریم د قانون (شریعت) لومړي مصدر:

د قرآن کریم د احکامو انواع: دا چې قرآن کریم د بشریت لپاره د قیامت تر ورځې پورې کامل قانون دی، بناء په قرآن کریم کې ټول قوانین او نظامونه لکه اعتقادی، فکري، اجتماعی، تعلیمی، تربیوی، اقتصادی او سیاسی، عسکری، د یپلوماسی دنیوی او اخروی ژوند د قران ارشاداتو مطابق تنظیم کړي، قرآن کریم په عمومی ډول سره درې نوعه احکام لري چې عبارت دي له:

۱- اعتقادي احکام:

هغه احکام دي چې د یو مکلف انسان دواجباتو په هکله په الله باندې د ایمان، توحید، په ملایکو ایمان اسمانی کتابونه، پیغمبران، دقیامت ورځ، جنت، دوزخ، پل صراط او غیره په هکله بحث کوي، چې د اسلامی عقیدې په نوم سره تدریسیږی.

۲- اخلاقی احکام:

هغه احکام دي چې د یو مکلف شخص واجبات د فضیلتونو د تطبیق او بدو او خرابو کارو څخه دلري والی په هکله بیانوی، چې د قرآن کریم د تربیوی اړخ سره ارتباط لري.

۳- عملی احکام:

هغه احکام دي چې انساني ټولنه کې له عملي قوانینو سره تعلق لري. د قرآنی ایاتونو د مشخص بیان په هکله د قرآنی قوانینو په هکله د اسلام علماو او پوهانو ایاتونه په مفصل ډول سره تقسیم بندي کړي دي. چې پدې هکله ددکتور عبد الکریم زیدان تقسیم بندۍ څه رقمونه بیان کړیدي چې په لاندې ترتیب سره دي.

۱- د کورنۍ قانون:

په قران عظیم الشان کې اویا ایتونه د کورنۍ اړوند قوانینو په هکله دي چې د (قانون الاسره = کورنۍ قانون، احوال شخصی) په نوم سره نومول کیږي چې په هغې کې په قومي اساساتو باندې د کورنۍ جوړونه د کورنۍ د اعضاو د حقوقو او واجباتو بیان وي.

۲- مدنی قانون:

هغه قانون چې د ټولنې د افرادو مالی معاملات تنظیموی او پلورلو پیرودلو، ګروی او ټولو عقودو ته شاملیږي په ۷۰ آیاتونو کې تشریح شوي دي.

۳- د مرافعاتو قانون:

په دې ایاتو کې د قضا، شهادت، قسم او غیره په هکله اړوند قوانین ذکر شوي دي چې ددې هدف جامعه کې د عدالت تحقیق دي، چې په ۱۳ قرآنی آیاتونو کې توضیح شوی دي.

۴- د جزا قانون:

دې قانون کې دجرایمو او د هغې د جزا اړوند امور بیان شوی دي چې ددې هدف د خلکو د ژوند، مال او ابرو ساتل او همدارنګه د ټولني افرادو ته د

امنیت او ارامی او اطمینان حفاظت کول دي. دغه قانون په قرآن عظیم الشان کې په ۳۰ آیتونو کې تشریح شوی دی.

۵– د حکومت اساسی قانون:

په قران عظیم الشان کې د هیواد د اساسی قانون، او له رعیت سره د دولت د رابطې په هکله ۱۰ آیاتونه بیان شوي دي.

۶– د پیلوماسی قانون:

پدې قانون کې چې ۲۵ آیاتونو ته شاملیږي. د هیواد ټول دیپلوماسی امور د نړۍ له ټولو هیوادونو سره د اسلامي حکومت د روابطو په هکله دسولې او جنګ مسایل، ددیپلوماتانو (مستأمنین) د ژوند تامین او پردې خلک چې د اسلامی قانون مطابق یو هیواد ته داخلیږی بیان شوي دي.

۷– اقتصادی قانون:

د اسلامي دولت د اقتصادي قوانینو، وارداتو، مصارفو، تجارت، سرمایه لګول اقتصادی مشروعیت او د هغه عدم مشروعیت په هکله قرانی ایاتونه نازل شوی دي. چې په مشخص ډول د اقتصاد په هکله لس ایاتو نه هغه بیانوی.

همدارنګه په قرآن عظیم الشان کې د مختلفو مطالبو اړوند قوانین او ارشادات شته دي چې د هغې مفصله تقسیم بندي زیات وخت سره نیسی. چې له هغې جملې څخه په اجمالي ډول سره کولي شو لاندې قوانینو څخه یادونه وکړو:

- دانسان د شخصیت او د انسان د حقوقو په هکله قوانین.
- د ښځې د شخصیت اود ښځې دحقوقو په هکله قوانین.
- د ماشوم د حقوقو او د هغه دساتنې او رعایت په هکله قوانین
- د تعلیم او تربیې په هکله قوانین.
- د اجتماعی ادابو د کورنۍ حقوق، فامیل، او همسایه ګانو په هکله قوانین.

- د شکاياتو او شهاداتو او غيره په هکله قوانين.

لنډه دا چې قران عظيم الشان بشري ټولنې ته داسلامي قانون په حيث په مختلفو ځانګو کې قوانين بيان کړي دي چې د نړۍ مسلمانان قرانی اياتونو ته په استناد سره خپل قانونی ژوند عيار وي.

۲- د رسول اللهﷺ سنت د قانون (اسلامی شريعت) دويم مصدر:

د اچې ولې مسلمانانو د قانون يا اسلامی شريعت دويم مصدر د رسول الله سنت ګرځولي دي؟ دليل يې قران کريم دي. ځکه قرآن عظيم الشان محمدصلیاللهعليهوسلم د الله استازی معرفی کړی دی، هغه دی چې د قران کريم اياتونه يې په حديث شريفو سره تشريح، توضيح او بيان کړی دی.

قرآنی آياتونه په صراحت سره امر کوي چې مسلمانان له رسول الله څخه په پيروی باندې مکلف دي. ﴿يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَطِيعُواْ ٱللَّهَ وَأَطِيعُواْ ٱلرَّسُولَ وَأُوْلِي ٱلۡأَمۡرِ مِنكُمۡۖ فَإِن تَنَـٰزَعۡتُمۡ فِي شَيۡءٖ فَرُدُّوهُ إِلَى ٱللَّهِ وَٱلرَّسُولِ إِن كُنتُمۡ تُؤۡمِنُونَ بِٱللَّهِ وَٱلۡيَوۡمِ ٱلۡأٓخِرِۚ ذَٰلِكَ خَيۡرٞ وَأَحۡسَنُ تَأۡوِيلًا ۝٥٩﴾ [النساء: ۵۹]

«مومنانو د الله تعالی پيروی وکړي او د رسول الله پيروی وکړی او د خپلو حاکمانو اطاعت وکړي او که څه شي کې مو اختلاف وکړ نو هغه الله تعالی او د هغه رسول ته وروګرځوی که تاسې په الله تعالی او د آخرت په ورځ باندې ايمان لری دا ښه او غوره تأويل دی». ﴿مَّن يُطِعِ ٱلرَّسُولَ فَقَدۡ أَطَاعَ ٱللَّهَۖ﴾ [النساء: ۸۰] «څوک چې د رسول الله اطاعت وکړی نو يقينا چې دالله تعالی اطاعت يی کړی دی».

﴿وَمَآ أَرۡسَلۡنَا مِن رَّسُولٍ إِلَّا لِيُطَاعَ بِإِذۡنِ ٱللَّهِۚ﴾ [النساء: ٦٤] «او مونږ ندی رالیږلی هيڅ رسول مګر دا چې د الله تعالی په امر د هغه اطاعت يې وشی»: ﴿قُلۡ أَطِيعُواْ ٱللَّهَ وَٱلرَّسُولَۖ﴾ [آل عمران: ۳۲] «ووايه دالله تعالی او د هغه د رسول پيروي وکړي»: ﴿قُلۡ إِن كُنتُمۡ تُحِبُّونَ ٱللَّهَ فَٱتَّبِعُونِي يُحۡبِبۡكُمُ ٱللَّهُ﴾ [آل عمران: ۳۱] «ووايه که تاسې له الله تعالی سره محبت لری نو زما پيروی وکړي الله تعالی به تاسې سره محبت وکړی».

﴿وَمَا كَانَ لِمُؤۡمِنٖ وَلَا مُؤۡمِنَةٍ إِذَا قَضَى ٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥٓ أَمۡرًا أَن يَكُونَ لَهُمُ ٱلۡخِيَرَةُ مِنۡ أَمۡرِهِمۡۗ﴾ [الأحزاب: ٣٦] «او نشته هيڅ نارينه او ښځينه مومن لره چې كله الله تعالى او د هغه رسول د څه كار فيصله وكړي چې دوى ته وي د خپل كار څه اختيار»: ﴿وَمَآ ءَاتَىٰكُمُ ٱلرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَىٰكُمۡ عَنۡهُ فَٱنتَهُواْۚ﴾ [الحشر: ٧] «او څه چې دركړ تاسې ته رسول الله نو هغه واخلى او د څه نه يي چې منع كړي نو منع شي». ﴿فَإِن تَنَٰزَعۡتُمۡ فِي شَيۡءٖ فَرُدُّوهُ إِلَى ٱللَّهِ وَٱلرَّسُولِ﴾ «نو كه څه شي كې مو اختلاف وكړ نو هغه الله تعالى او رسول الله ته وګرځوي» او د ايې ونه ويل چې د خپل حاكم لور ته يې ويسى ځكه د اسلام مقدس دين كې منبع او مصدر قران كريم او د پيغمبر صحيح سنت دي.

ددغو قرانى اياتونو مطابق د اسلام د پيغمبر سنت د اسلامى شريعت په مصادرو كې له قرآن كريم څخه وروسته يو مصدر دی. چې له هغه څخه پيروي د هر مسلمان وجيبه ده.

صحابه كرامو د رسول الله په ژوند كې او د هغه له وفاته وروسته د رسول الله له سنتو څخه پيروي د شريعت له اساسي مصادرو څخه ګڼلى وه، هغه څه به چې رسول الله ورته ويل د هغه پيروی يې كوله ځكه د رسول الله پيروی د قران كريم په اساس باندې لازم او واجب ده. او د اسلام د رسول له وفات څخه وروسته به يې چې كله دكومې موضوع حكم په قران كريم كې پيدا نكړ نو د رسول الله ﷺ سنتو ته به يې مراجعه كوله اود اسلام علما د قيامت تر ورځې د هغه په پيروی باندې مكلف دی.

ايا در سول الله ﷺ ټول اقوال او افعال قانون (شريعت) ګڼل كيږی؟ په دې ځاى كې د اسلام علما و د رسول الله اقوال او افعال په څو ډولونو باندې ويشلي دي.

لومړی قسم: د پيغمبر ځينې افعال چې د هغه بشری روشونه و، لكه رنګ، ځيره يي، د بدن فيزيكى ساختمان، د ځينو خوراكونو سره علاقمندی او نور، علما وايې هغه څه چې د رسول الله بشري خواصو سره مربوط و په قانون يا تشريع كې نه شامليږي.

دويم قسم: ځينې افعال د انحضرت له ځانګړو خصايصو څخه و لکه له څلورو ښځو څخه له زياتو امهات المومنين سره ازدواج، پرله پسې روژه نيول، هغه باندې د تهجدو واجب والی بناء داد تشريع مربوط ندی ځکه چې انحضرت پورې خاص و.

دريم قسم: د هغه ځينې افعال د هغه د ژوند د خاصو تجاربو مطابق و لکه تجارت، زراعت، د عسکرو تنظيم او غيره او شخصا رسول ﷺ دغه امور د شريعت برخه نه وه ګڼلې. مثلا يوه ورځ يې يوه صحابی ته د ونو د اصلاح په هکله څه وويل او کله يې چې سيې حاصل ورنکړو له خپل نظر څخه واوښت او ورته يې وويل چې «انتم اعلم بامور دنياکم» تاسې دخپلې دنيا په کارونو باندې ښه پوهيږې. او يا د اچې کله د بدر غزا کې د اسلام رسول د لښکر لپاره يو مشخص ځای تعين کړ، د هغه له صحابه و څخه يو تن وپوښتل چې ايا دا ځای درته الله انتخاب کړی دې؟ او يا دا چې جنګې مسايلو کې ستاسې خپل نظر دې؟ د اسلام رسول وفرمايل: بلکې د جنګ اړوند خپل نظر دی، نو هغه صحابی ورته دبل ځای مشوره ورکړه او د اسلام رسول هم پدې برخه کې دغه مشوره ومنله.

څلورم قسم: د قرآن کريم، تعليم او ارشاد په هکله د اسلام د پيغمبر اقوال او افعال او تقريرونه دی چې د اسلامی شريعت دويم مصدر دی، مثلا د اسلام رسول فرمايې: «صلوا کما رأيتموني أصلي»[١] داسی لمونځ وکړی لکه

---

١ - عن مالك بن الحويرث قال: أتينا رسول الله صلى الله عليه وسلم ونحن شببة متقاربون فأقمنا عنده عشرين ليلة فظن أنا قد اشتقنا إلى أهلينا سألنا عمن تركنا في أهلنا فأخبرناه وكا رسول الله صلى الله عليه وسلم رحيما رفيقا فقال: «ارجعوا إلى أهليكم فعلموهم ومروهم وصلوا كما رأيتموني أصلي فإذا حضرت الصلاة فليؤذن أحدكم وليؤمكم أكبركم» حديث نمبر ٢١٣١ – صحيح ابن حبان قال شعيب الأرنؤوط: إسناده صحيح على شرط البخاري

څرنګه چی ما وینی چې لمونځ کوم «خذو عنی مناسککم»[1] له ما څخه خپل مناسک واخلی.

د فقهاوو په نزد د سنتو تعریف:

سنت په لغت کې د طریقي عادت، سیرت او روش په معنی راځي او جمع یي سنن (سنتونه) دي.

سنت دفقهاوو په اصطلاح کې: په دین کې هغه روش ده چي فرض او واجب نه وي. همدارنګه هغه فعل ته وایي چي نبی کریمﷺ هغه باندې مواظبت کړی وي او د هغه په واجبوالي باندې کوم دلیل نه وي.

بناء سنت یو تکلیفی حکم دي چې د هغې مقابل کې واجب، فرض او حرام، مکروه او مباح استعمالیږي.

د اصول فقهی د علماو په نزد د سنتو تعریف: د اصول فقهی علما وایی: چي سنت د رسول اللهﷺ له فعل قول او تقریر څخه عبارت دي.

له قولی سنتو منظور د رسول اللهﷺ خبرې دي.

له فعلی سنتو څخه منظور د رسول اللهﷺ افعال او اعمال دي.

له تقریری سنتو څخه منظور د رسول اللهﷺ هغه ویناوې یا هغه اعمال دي چي درسول اللهﷺ پر وړاندې صحابه و کړي وي او رسول اللهﷺ تائید کړې وي او یا پرې غلی شوی او سکوت یي کړی وي.

سنت د احنافو د فقهی معنا له مخې دوه قسمه دي:

۱– موکد سنتونه:

۱- حدثنا مسدد حدثنا يحي عن سعيد بن أبي عروبة عن قتادة عن الحسن عن حطان بن عبد الله الرقاشي عن عبادة بن الصامت قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم خذوا عني خذوا عني قد جعل الله لهن سبيلا الثيب بالثيب جلد مائة ورمي بالحجارة والبكر بالبكر جلد مائة ونفي سنة. ٤٤١٥ تحقيق الألباني: صحيح ابن ماجة (٢٥٥٠) صحيح وضعيف سنن أبي داود تاليف محمد ناصر الدين الألباني ٤١٥/٩

دا هغه سنتونه دي چې پیغمبرﷺ په هغه باندې دسنتوالی په اساس مواظبت کړي وي. او د هغې ترک د کراهت او نافرمانۍ سبب ګرځي. لکه د جماعت لمونځ، اذان، اقامت او غیره.

۲– زواید سنت:

د پیغمبر روشونه دي چې دعادت په ډول سره یې ترسره کړي دي، د هغه ترسره کول ښه کار دی، لکه د پیغمبرﷺ روشونه په ناسته کې ولاړه کې، خوړل، اغوستل او غیره[۱].

۳– دامت اجماع د قانون (اسلامی شریعت) دریم مصدر دی، چې اجماع په لغت کې د عزم، قصد او اتفاق په معنی ده:

اجماع په اصطلاح کې: په یوه شرعي موضوع کې د رسول اللهﷺ وفات څخه وروسته په یو وخت او زمانه کې د اسلامي امت د ټولو مجتهدینو اتفاق څخه عبارت ده، په ډیرو حالاتو کې اسلامی امت پخپلو کې سره په ډیرو مسایلو اجماع کړیده لکه لمونځ، روژه، حج او زکات د مسلمانانو په اجماع سره فرض دي.

اسلامی امت اجماع وکړه چې اسلامي کلونه دې د اسلام د رسول اللهﷺ د هجرت په اساس ونیول شي او د اچي قمري میاشتې په عباداتو کې خپل نقش لري بناء اسلامی کلونه یې هجری قمري کلونه ونومول چې د هغه میاشتې:

۱- محرم الحرام

۲- صفرالمظفر

۳- ربیع الاول

٤- ربیع الآخر

٥- جمادي الاولي

٦- جمادي الاخره

۷- رجب المرجب

۱- الموسوعة الفقهیة الکویتیة تالیف وزارة الأوقاف و الشؤون الإسلامیة بالکویت، ۸۹۲۷/۲

۸- شعبان المعظم

۹- رمضان المبارک

۱۰- شوال المکرم

۱۱- ذو القعدة الحرام

۱۲- ذو الحجة الحرام

۴- قياس د قانون (اسلامی شريعت) مصدر:

قياس په لغت له يو شي سره د بل شي اندازه کولو ته وايي، مثلا وايي فلانی له فلاني شخص سره نه قياس کيږي، يعنی له هغه سره مساوی ندی، قياس په اصطلاح کې: د يو فرعی شی مساوی کول دي له يو اصلي شی سره خو په دواړو کې ديو مشترک علت وجود شرط دی.

د قياس ارکان:

قياس څلور ارکان لري:

الف: د اصل موجوديت چې له هغه سره تشبيه کيږي (مشبه به)

ب: د فرع موجوديت چي هغه فرع بيا له اصل سره تشبيه کوي (مشبه)

ج: د حکم موجوديت لکه د شرابو حراموالی.

د: علت: او دا هغه صفت دې چې فرع او اصل يو بل سره جمع کوي.

مثال: د رسول اللهﷺ په عصر کې شراب چې خمر نوميده، غالبا له انګورو څخه جوړيده، او شراب (خمر) د قران کريم داياتونو او د اسلام د رسول د سنتو په واسطه حرام پيژندل شوی دي، او د اسلام ټولو علماو اجماع کړيده چې شراب حرام دي. اما په وروستيو وختونو کې بل رنګ ځښونکی مواد جوړ شوي دي، چې د انګور ندي، بلکې له نورو شيانو څخه جوړيدل، بناء د اسلام پوهانو الکول ځښونکی مواد په شرابو قياس کړي او حرام يې ګڼلي دي ځکه هغوی وايي:

الف: د اصل موجوديت چې له هغه سره تشبيه کيږي (مشبه به) شراب (خمر) دي.

ب: د فرع موجودیت چې دغه فرع له اصل سره تشبیه کیږي (مشبه) چې هغه الکول څښونکي مواد دي.

ج: د حکم موجودیت لکه د شرابو حراموالی.

د: علت: او دا هغه صفت دی چې اصل او فرع یو بل سره جمع کوي، په صفت کې یې وویل چې شراب (خمر) ددې علت له مخې حرام شوي دي، چې هغې کې تیت وه بناء که دغه علت په بل هر څښونکی مواد کې ولیدل شي، په هماغه شرابو باندی قیاسیږي.

وضعی قانون:

له وضعي قوانینو څخه مراد هغه قوانین دي چې متخصص انسانان د خپلو تخصصونو مطابق په مختلفو ځانګو کې هغه په داسې ډول سره تصویبوي چې د قران کریم او رسول اللهﷺ د سنتو پوښښ لاندې وي، او یا له هغو سره مخالفت ونلري، لکه د تحصیلاتو قانون، د معارف قانون، د انرژی او برق وزارت قانون - د ښار دجوړونی قانون، د کورنو تهیه د کلیو پراختیا، بانکداري او تجارت او غیره.

مثلا د تحصیلات عالی په قانون کې: د اسلام مقدس دین کې دتعلم او تربیې متخصصین حق لري چې د عالی تحصیلاتو لپاره یو قانون جوړ کړي، چې د هغه مطابق د پوهنتونونو، او عالي تحصیلاتو موسسو اجراءات ترسره شي. همدارنګه مختلفی لایحې لکه کادر علمی کې دشمولیت لایحه، د امتحاناتو لایحه، د محصلینو دمنلو لایحه او غیره.

ولې د هغې دموادو په هکله حتما باید اسلامی قوانین په نظر کې وي. بناء که د تحصیلاتو عالی قانون نجونو ته د بی حجابی اجازه ورکوي نو دا قانون د قران کریم مخالف دي، او قانون ایښودونکي داسې حق نلري چې دغه رنګ قانون جوړ کړي.

دريم فصل:
د عباداتو مختلفې فلسفې

دې فصل کې شاملې موضوع ګانې:

١- د اسلام مقدس دين کې د ۲۴ ساعته عبادت فلسفه.

۲- د عبادت او معرفت ترمنځ د رابطې فلسفه.

۳- دعبادت د قبولۍ اورد فلسفه.

٤- د علم، تعليم او الله د ذکر د مجلسونو فلسفه.

٥- د الله عبادت کې دحسابي ورکولو فلسفه.

٦- د ګټو د جلب فلسفه.

٧- دشکر (شکر د حق پيژندنې مهمترين مظهر) فلسفه.

٨- د احوالو او اعمالو د مطابقت فلسفه.

٩- د عبادتونو د زوال فلسفه.

١٠- په عبادت کې داتقان فلسفه.

١١- دنيا د آخرت کښت دی، ددې فلسفه.

١٢- دعبادت پوره پيژندنی فلسفه.

١٣- داسلام مقدس دين او ټولو دينونو کې د عبادت اختلاف فلسفه.

١٤- دعباداتو د حکمت فلسفه.

١٥- د درې ګونو اړيکو فلسفه.

١٦- د عبادت ګټه خپله بنده ته ده، ددې فلسفه.

١٧- دعبادت پريښودل د شيطان لخوا د انسان تسخيريدل دي، ددې فلسفه.

١٨- د اخلاص فلسفه.

۱۹- ددنيا د ترک، رهبانيت (ګوښه کيناستنې) فلسفه.

۲۰- د دعوت او عبادت لپاره له تکنالوژۍ وسايلو څخه استفاده.

۲۱- د ويرې او محبت فلسفه.

عبادات د اسلام مقدس دين کې مختلفی فلسفې لري، چې دې بحث کې د اسلام مقدس دين کې د عباداتو ځينې مهمترينې فلسفی د کره کتنې او تحقيق لاندې نيسو:

۱- د اسلام مقدس دين کې د ۲۴ ساعته عباداتو فلسفه:

عبادت د اسلام مقدس دين کې لکه څرنګه چې مخکې ياده شوه د ژوند په ۲۴ ساعتونو کې ادا کيږي. ددې عبادتونو د فلسفې په هکله يو تن له يو مسلمان عالم څخه وپوښتل چې تاسې څه وخت عبادت کوی؟ هغه وويل مونږ مسلمانان د خپل عمر په ۲۴ ساعتونو کې عبادت کوو.

هغه سړي وويل خير نو تاسې هيڅ خوب نکوی؟ مسلمان عالم وويل کله چې مونږ خپل خوب د حضرت محمد ﷺ په طريقې سره ترسره کړو بناء زمونږه خوب هم په عبادت کې محاسبه کيږی.

ددغه عالم خبره د اسلام مقدس دين کې دعبادت حقيقی فلسفه بيانوی ځکه د اسلام مقدس دين کې ديو مسلمان ټول اعمال د الهی احکامو مطابق وي، ځکه:

- هر کله چې څوک د اسلام مقدس دين د احکامو مطابق ازدواج وکړي نو عبادت يې کړی دی.
- هر کله چې څوک د اسلام مقدس دين د احکامو مطابق تجارت وکړی نو عبادت يي کړی دی.
- هر کله چې څوک د اسلام مقدس دين د احکامو مطابق يو دعوت برابر کړي نو عبادت يي کړی دی.
- هر کله چې څوک د اسلام مقدس دين د احکامو مطابق ډودۍ وخوري

- هر کله چې څوک د اسلام مقدس دين د احکامو مطابق له خپلې ښځې او د خپل کور له اعضاو سره ښه اخلاق وکړي نو عبادت يې کړی دی.
- هر کله چې څوک د اسلام مقدس دين د احکامو مطابق خپل ځان او خپل فاميل ته دحلالې نفقې دلاسته راوړلو لپاره کوشش وکړي نو عبادت يې کړی دی.
- موټر کې سپور شی او په موټر کې د کيناستلو اخلاقی اداب مراعات کړي نو عبادت يې کړی دی.
- هر کله چې څوک د اسلام مقدس دين د احکامو مطابق له خپلو همسايه ګانو سره ښه معامله وکړي نو عبادت يې کړی دی.
- هر کله چې څوک د اسلام مقدس دين د احکامو مطابق له خپلو دوستانو سره تګ را تګ وکړی نو عبادت يې کړی دی.
- هر کله چې څوک د اسلام مقدس دين د احکامو مطابق خبرې وکړي نو عبادت يي کړی دی.
- هر کله چې څوک د اسلام مقدس دين د احکامو مطابق ناسته ولاړه وکړي نو عبادت يې کړی دی.
- هر کله چې څوک د اسلام مقدس دين د احکامو مطابق خپلو والدينو ته احترام وکړی نو عبادت يې کړی دی.
- هر کله چې څوک د اسلام مقدس دين د احکامو مطابق لباس واغوندي نو عبادت يې کړی دی.
- هر کله چې څوک د اسلام مقدس دين د احکامو مطابق د ماشومانو د راوړلو پر وخت ورته اسلامي نومونه اختيار کړي نو عبادت يې کړی دی.
- هر کله چې څوک د اسلام مقدس دين د احکامو مطابق د خپل اولاد په تربيه کی هڅه او کوشش وکړي نو عبادت يې کړی دی.
- هر کله چې څوک د اسلام مقدس دين د احکامو مطابق په مجلسونو کې برخه واخلی ميلمستيا وکړي، ټول په عبادت کې حسابيږی. ځکه

دغو ټولو امورو ته د اسلام مقدس دين کې احکام او قوانين وجود لري چې ددغو اعمال مطابق د اسلام مقدس دين له احکامو سره عبادت ګڼل کيږي.

د يو حقيقي مسلمان وظيفه ده چې هميشه د اسلام مقدس د احکامو، او د پيغمبر د طريقې اوسنت پوهيدلو ته هڅه او کوشش وکړي. ځکه ددې ټولو پوهه انسان په هغو باندې عمل کولو ته اماده کوي.

٢- د عبادت او معرفت ترمنځ د اړيکو فلسفه:

د اللهﷻ د معرفت اثر په عبادت باندې هومره زيات دی چې ددغه عبادت ثواب له يو چند څخه اوه سوه چنده ته ارتقا ورکوي. مثلا يو ځوان چې نوم يي خالد دی. هغه د يوې ترافيکي حادثې په اثر کې خپلې سترګې له لاسه ورکړې. دا چې نه يې شو کولی خپلو درسونو ته دوام ورکړي هغه له پوهنتون څخه اخراج شو، د هغه نامزادې هم دده د مشکل په خاطر له ده سره اړيکی پرې کړې، او په هغه دفتر کی يي چې کار کو هم ددغې ستونزې په خاطر يې قرار داد ورسره قطع کړی شو، ځکه هغه نشو کولی ددغه دفتر کمپيوتري کارونه ترسره کړي.

خالد ژوند څخه مايوس کيږي، او يو دوست يې ورته وايي چې امکان لري ستاسې سترګی عمليات شي، او ستاسې ددې سترګو په عوض کې کيدای شي نوې سترګې او يا هم مصنوعی سترګي ورته نصب کړی شي، ولې د هغې مصارف له ٢٠ زرو ډالرو هم زياد دی. هغه بيا هم مايوسه کيږي، ځکه هغه دومره پيسې نلري، او نه څوک اماده کيږي چې ده ته قرض ورکړي، ځکه هر سړی شک کوي چې ايا دده عمليات به مثبت اجرا شي او که نه شي، چې دده پيسې به هم ضايع شي او خالد به يې د قرض اداکولو توانايي هم نلري، په هر حال خالد يو مسلمان دوست لري چې غواړي له ده سره کمک وکړي بالاخره دواړه د يو داکټر خوا ته ځي، او د خالد ملګری اماده کيږی چې خپله يوه سترګه خالد ته ورکړي او خپله له يوې سترګې سره ژوند وکړي. عمليات ترسره کيږي، اوس خالد له يوې سترګې سره دوباره خپلو درسونو ته دوام

ورکوي، نامزاد يې هم ورسره بيرته اړيکې نيسي، او په دفتر کې هم دوباره خپل کارونه بيا را نيسي، او پدې ډول سره يې ژوند په نور مال شکل سره په مخ ځې. اوس خالد د خپل هغه دوست مقابل کې چې دغسي خدمت يې ورته کړی دی څه عکس العمل ترسره کوي، خالد خپل دوست ته وايي چې زه ستاسې احسان په ژوند کې نشم هيرولی، او زه به په ژوند کې ستا ديو خدمتګار په ډول اوسم، هر څه چې وغواړې درته يې کوم، او که دوست يې هر وخت ورته ووايي چې هره ورځ پنځه ځله زما ليدلو ته راشه، خالد پرته له کومه شکه دده دغه تقاضا قبلوي.

ايا خالد دده دغه تقاضا د محبت په اساس ومنله او که د ويرې په اساس؟ پرته له شکه د ډير زيات محبت په اساس... ځکه خالد پوهيږي چې دغه شخص دده په ژوند کې دده يواځنی مرستندوی دی. هغه وخت چې ټولو دی پريښود هغه دوست يې له ده سره همکاري وکړه، او دی يې د ژوند له ستونزو څخه خلاص کړ اوس نو بايد تصور وکړو چې د يوې سترګې لپاره د يو چا خدمت کې ټول عمر اوسو، دهغه چا په هکله څه بايد ووايو چې مونږ ته يې دوه رڼې سترګې له پيله را کړي دي، مونږ ته يې سالم زړه ښکلی ګردې، او بالاخره کله چې د بدن ټول اعضا محاسبه کړو او د هغې په قيمت پوه شو، پرته له شکه چې زمونږ د بدن ټول اعضا په مليونونو ډالره ارزښت لري، او دا ټول الله ﷻ مونږ ته په مفته را کړي دي.

دغه مسلمان پوهيالی پوهيږي چې الله ﷻ ده ته څه نعمتونه ورکړي دي، چې ټول مفته او بی بيې دي، بناء دغه شخص د منني د ترسره کوني لپاره خپل پنځه وخته لمونځ په ډير محبت باندې الله ﷻ ته ادا کوي. او هر کله چې دوه رکعته لمونځ کوي په حقيقت کې د ټولو همغو نعمتونو شکر ادا کوي چې الله ﷻ ورته ورکړي دي. همدارنګه پوهيږي چې د طبيعت ټول موجودات دده په خدمت کې دي، شاعر وايي:

ابروبادومه‌وخورشيدوفلک‌درکارند تاتونانی‌به‌کف‌آری‌وبه‌غفلت‌نخوری

همه از بهر تو سرگشته و فرمان‌بردار شرط انصاف نباشدکه توفرمان نبری

او هر کله چې ددغسې معرفت سره الله ﷻ ته عبادت وشي نو دغه شخص بیا خپل دوه رکعته لمونځ په لس دقیقو کې ادا کوي، ولې کیدای شي داسې شخص وي چې دغه ټول نعمتونه هیر کړي او هیڅکله د الله ﷻ مننه ونکړي او له لمانځه کولو، خبرو کولو او الله ﷻ نه د منني کولو څخه ځان لرې وساتی، نو ګوره د لارې فاصله له کوم ځایه تر کوم ځایه ده؟

۳– د عبادت د قبولی اورد فلسفه:

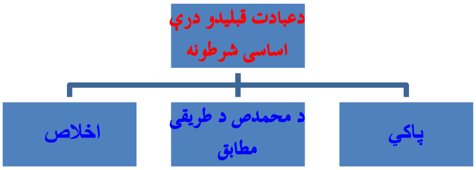

د مؤمن عبادت هغه وخت قبلیږي چې د عبادت منلو درې اساسي شرطونه په هغه کې موجود وي، چې دغه شرطونه عبارت دي له:

د پاکۍ په اساس وي:

او له هغه موضوع چې دلته باید ورته پاملرنه وکړو داده چې د پاکۍ او ناپاکۍ معیار د اسلام مقدس دین کې د الله ﷻ د حکم په اساس وي، پاک د مسلمان په نزد هغه څه ته ویل کیږي چې الله ﷻ هغه پاک ګڼلی دی، او مردار او ناپاک هغه شی دی چې، الله ﷻ هغه حرام او ناپاک ګرځولی دی، او پیغمبر هغه تشریح او توضیح کړې دي.

د الله ﷻ په نزد د طاعت او عبادت د قبلیدو مهمترین اساس د هغه عبادت د وسایلو پاکي او صفایي ده، چې الله ﷻ ته د قبلیدو لپاره تقدیمیږي، الله ﷻ پاک دی او پاک شیان دوست لري، او ناپاک او مردار شیان پخپل دربار کې نه قبلوي، په حدیث شریف کې دي چې «إن الله طیب لا یقبل إلا طیبا»[1] الله تعالی پاک دي او نه قبلوي مګر پاک شی او نه یې د منلو وړ ګرځي.

---

١ – «عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي سَعِيدٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ يَسَارٍ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا تَصَدَّقَ أَحَدٌ بِصَدَقَةٍ مِنْ طَيِّبٍ وَلَا يَقْبَلُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ إِلَّا الطَّيِّبَ إِلَّا أَخَذَهَا الرَّحْمَنُ عَزَّ وَجَلَّ

هر کله چې تاسې ته د ولړې او یا تندې پر وخت ډیره ښه غذا او اویا یخې اوبه راوړل شي او ورته ووایي چې دغې غذا کې ډیره کمه اندازه کثافت غورځیدلي دي او یا ستاسې اوبو کې یوه قطره مرداري غورځیدلې دی، ایا تاسې دغه غذا خوري؟ او یا هم دغه اوبه ښبئ؟ طبیعی ده چې نه خیر.

ولې؟ ددې لپاره چې د انسان طبیعت او شخصیت د کثیفه شیانو له استعمال څخه متنفره وي، انسان یو باکرامته مخلوق دی، باید له غوره خوراکونو چې ډیر زیات پاک وي استفاده وکړي، هر کله انسان چې یو مخلوق دی پاک شیان خوښوي او له کثیف لباس، نجس ځای او مکروبی خوراک څخه نفرت لري.

دالله ذات چې د هغه پاکی له ټولو څخه برتره ده، هیڅکله هغه عبادت چې مادي او معنوی کثافت ولري نه قبلوي.

پدې اساس د اسلام مقدس دین کې د هر عبادت لپاره معنوي او مادی پاکی شرط ده..

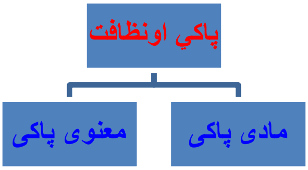

د مادی پاکۍ څخه هدف: هرکله چې لباس، ځای او یا څه شي په عبادت کې استعمالوو لازمه ده چې له مادي اړخه هم پاک وي، بناء په لمانځه کې شرط ده چې د لمونځ کوونکی لباس، او هغه ځای چې هلته لمونځ ادا کوي نجس نه وي.

د معنوی پاکۍ څخه هدف: په معنوی پاکۍ کې د درې شیانو مراعات ضروری ده.

۱- هغه پاکي چې یو شي ذات سره تعلق لري:

بِيَمِينِهِ وَإِنْ كَانَتْ تَمْرَةً فَتَرْبُو فِي كَفِّ الرَّحْمَنِ حَتَّى تَكُونَ أَعْظَمَ مِنْ الْجَبَلِ كَمَا يُرَبِّي أَحَدُكُمْ فَلُوَّهُ أَوْ فَصِيلَهُ» حدیث نمبر۲٤٧٨ کتاب الزکاة سنن النسائي.

هغه وخت یو شي ته پاک وایو چی د الهی حکم په اساس هغه پاک ثابت شوی وي، مثلا لمونځ کول دخنزیر په پوستکی باندې جایز ندی، ځکه چې خنزیر پخپل ذات کې حرام دی.

۲- هغه پاکی چې د استفادې له اسلوب سره تعلق لري:

د پاکۍ دویم شکل د هغه شي څخه د استفادې اسلوب پوري تعلق لري، مثلا کله چې مونږ غواړو د حلال حیوان له غوښي څخه استفاده وکړو لازمه ده چې د هغې ذبحه به اسلامی اسلوب سره وي. او هر وخت چې یو پاک پسه داسلامی احکامو مطابق ذبح شوی نه وي، د هغه د غوښې خوړل جایز او حلال ندی. همدارنګه مونږ پیسې لرو چې له حلالی لارې زمونږ لاس ته راغلې دي، ولې له دغو پیسو څخه استفاده یو مسلمان ته یوائی په جایزو کارونو کې ورکړل شوې ده.

۳- هغه پاکي چې د یو شي له قیمت او د لاسته راوړلو څرنګوالي پورې تعلق لري

هغه وخت کولی شو یو شی ته پاک ووایو چې له حلالو او مشروع پیسو لاس ته راغلی وي. مثلا د حلال شوي پسه غوښه هغه وخت مونږ ته حلالیږي چې هغه د حلالو پیسو څخه لاس ته راوړې وي.

بناء له هر شي څخه استفاده کول ۴ شرطونه لري:

اول شرط: د هغه شي په ذات کې د پاکی او د استفادې د قابلیت شرط

په اسلامي شریعت کې ډیر شیان دي چې له هغه څخه ذاتا استفاده ناجایز او سمه نده، مثلا د الکولی مشروباتو له ذات څخه استفاده حرامه ده، او یا هم دخنزیر (وینه، غوښه پوستکې، شحم (چربی) ټول حرام دي.

دویم شرط: اسلوب کې دپاکی شرط

د اسلوب پاکي درې نوعه ده:

الف: د لاسته راوړلو اسلوب

د هر شی دلاسته راوړلو لپاره په قرآنی قوانینو کې ځانګړی اسلوب وجود لري، هرکله چي له اسلامی شرایطو سره وي حلال وي، پرته له هغه حرام او ناجایز دي.

د یو شي لاس ته راوړل د غلا، سرقت، اختلاس، رشوت، سود او فریب کارۍ له لارې حرام، ناجایز او ممنوع کارونه دي.

ب: دتیارولو اسلوب

په ډېري امورو کې له استفادې کولو څخه د هغه د تیارولو ډول هم شرط وي مثلا د پسه غوښه خوړل هغه وخت جایز ده چې په اسلامي اسلوب سره ذبح شوي وي. او هر کله هغه پسه چې د غوښې خوړل یې حلال دي په اسلامي اسلوب سره حلال شوي نه وي. بیاهم ورته حلال نه ویل کیږي. په غربی هیوادونو کې چرګ، پسه، غوا او غیره حیوانات د برق په واسطه په ځانګړي اسلوب سره تباه کوي، چې هغې کې د اسلامي ذبحی شرایط نه مراعات کیږي. ددغو حیواناتو د غوښې خوړل ناجایز دي.

او یا دا چي د شیرینی بابو غذایي موادو او غیره تیارولو کې د خنزیر له شحم او چربو څخه استفاده کیږي او په ډېرو مشروباتو کې یې الکول موجود دي.

ج: د استعمال او مصرف کولو اسلوب

ډېر وخت د یو چا مال حلال وي ولې هغه په منفی ډول سره استعمالوي، بناء پاک مال باید په پاکو امورو کې استعمال شي، هغه محفلونه چې سیالۍ، ځان ښودنې، رقاصه ووته د پیسو ورکول او مبتذله موسیقی ماران، د مخدراتو څکل، د فلمونو لیدل لپاره را ټولیدل بی حیا تیاترونه او غیره هغه محفلونه دي چې د اسلامي شریعت له نظره د پیسو مصرفول په هغه شي کې جایز نه دي اویا هم د پیسو مصرفول په هغه څه کې چا د مصرف اجازه نلري صورت ونیسی.

دریم شرط: دقیمت د پاکۍ شرط

مومن انسان عقیده لری چې له حلالی لارې دمال لاسته راوړل د هر شی د حلال والي لپاره یو مهم شرط دی هر کله چې څوک یو شی له حرامو پیسو څخه لاس ته راوړي، د هغه شي خوړل ورته جایز نه وي.

څلورم شرط: په استفاده کوونکی شخص کې د پاکی شرط

په اسلامي شریعت کې داسي شیان شته چې ځینو اشخاصو ته حلال او ځینو ته حرام وي لکه د طلا او وریښمو استعمال ښځو او نجلکیانو ته حلال او جایز ده اما سړیانو او هلکانو ته حرام او ناروا دی.

له دغلو څلور شرطونو سره مطابق چې کله څوک لمونځ کوي لازمه ده ترڅو د لمانځه ځای، د لمونځ کوونکی لباس، او جسم یې له مادی او معنوی نجاست څخه پاک وي. د لمانځه ځای او لباس یې باید له حلالو پیسو څخه خریداري شوي وي، او بدن یې هم له حلالو پیسو تغذیه شوی وي. همدارنګه لازمه ده، چې له مادي نجاستونو لکه بول، غایطه، وینې، زوې او غیره څخه پاک وي، او له اوداسه سره خپل لمونځ ادا کړي.

په همدې ډول هر کله چې څوک روزه نیسي لازمه ده ترڅو د روزې نیولو پر وخت په سحري کې حلاله غذا وخوري، او دافطار پر وخت هم په حلاله غذا باندې خپله روزه ماته کړي.

همدارنګه که کله څوک حج ته ځي باید د حج پیسي یي له حلالې او مشروع لارې څخه وي، د مسلمانانو له بیت المال څخه د غلا او رشوت په پیسو، په تجارت او اخیستلو او خرڅولو کې فریب کاری، د لورګانو او خورګانو ولور د غصب اموال او غیره باندې حج کول هیڅ فایده نلري.

دحرام خوړلو نتایج: هر کله چې څوک پخپلو عباداتو کې حرام او حلال مراعات نکړي او دې کار ته څه پاملرنه ونلري له حرامو څخه استفاده ورته لاندې نتایج راوړي:

الف: دیوې حرامې مړی په خوړلو سره د څلویښت ورځو عبادت نه قبلیدل

مهمترینه نقطه چې پوهیدل یي په هر مسلمان باندې لازم دي. د پیغمبرعليه السلام دا خبره ده، چې فرمایلي یې دی: «والذي نفس محمد بیده إن الرجل لیقذف اللقمة

الحرام في جوفه ما يتقبل منه أربعين يوما»[(۱)]: قسم په هغه ذات چې د محمد روح د هغه په لاس کې دی هغه سړی چې يوه حرامه مړۍ خيټې ته ښکته کوي، څلويښت ورځې د هغه نيک اعمال نه قبليږي.

ب: د حرام خور دعا نه قبليږي

په حديث شريف کې د پيغمبرعليه‌السلام په شهادت د حرامخور انسان دعا هيڅکله نه قبليږي. هغه حرام خور چې خوراک، څښاک، او لباس يي له حرام مال څخه وي. او بيا خپل لاسونه د پروردګار دربار ته نيسي او دعا کوي.

غوره ده چې دغه حديث د پيغمبرعليه‌السلام له ژبې څخه را نقل او زده کړو: حضرت ابوهريره فرمايي چې رسول اللهﷺ وفرمايل: ای خلکو! اللهﷻ پاک دي او نه قبلوي مګر پاک شيان، اللهﷻ مومنانو ته د هغه څه امر کړی دی چې پيغمبرانو ته يې د هغي امر کړی دی، فرمايي: ﴿يَـٰٓأَيُّهَا ٱلرُّسُلُ كُلُواْ مِنَ ٱلطَّيِّبَـٰتِ وَٱعْمَلُواْ صَـٰلِحًا ۖ إِنِّى بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ ۝٥١﴾ [المؤمنون: ۵۱] «ای پيغمبرانو وخوری له پاکو څخه او نيک عملونه کوی زه ستاسې په کړنو پوه يم» همدرانګه يې فرمايلی دي: ﴿يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ كُلُواْ مِن طَيِّبَـٰتِ مَا رَزَقْنَـٰكُمْ﴾ [البقرة: ۱۷۲] «ای مسلمانانو وخوري له هغو پاکو شيانو څخه چې ما تاسې ته رزق درکړی دی».

بيا پيغمبر ﷺ وفرمايل: يوتن اوږد سفر کوي، پخپلو جړو او ګرد وهلو ويښتانو سره لاسونه اسمان ته پورته کوي او وايي: ای پروردګاره! ای پروردګاره! داسې حال کې چې خوراک يې حرام دی، څښاک يې حرام دی او لباس يې حرام دی او په حرامو تغذيه شوی دی نو کله به يې دعا قبوله شي[(۲)].

۱- والذى نفس محمد بيده إن العبد ليقذف اللقمة الحرام فى جوفه ما يتقبل منه عمل أربعين يوماً (الطبرانى فى الصغير عن ابن عباس) [المناوى] أخرجه الطبرانى كما فى مجمع الزوائد (۱۰/ ۲۹۱) قال الهيثمى: فيه من لم أعرفهم. وأخرجه أيضاً: الطبرانى فى الأوسط (٦/ ۳۱۰، رقم ٦٤٩٥).

۲- «عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ اللَّهَ طَيِّبٌ لَا يَقْبَلُ إِلَّا طَيِّبًا وَإِنَّ اللَّهَ أَمَرَ الْمُؤْمِنِينَ بِمَا أَمَرَ بِهِ الْمُرْسَلِينَ فَقَالَ يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنْ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ وَقَالَ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ ثُمَّ ذَكَرَ الرَّجُلَ يُطِيلُ السَّفَرَ

ج: هغه جسم چې له حرامو تغذیه شی د دوزخ په اور سوزیږی

ابن کثیر له حضرت عبد الله بن عباس څخه روایت کوي چې ما دا آیات شریف د پیغمبرﷺ ترمخ تلاوت کړ ﴿يَـٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ كُلُوا۟ مِمَّا فِى ٱلْأَرْضِ حَلَـٰلًا طَيِّبًا﴾ [البقرة: ۱٦۸] «ای خلکو وخوری له هغه څه نه چې ځمکه کې دي حلال او پاک» حضرت سعد بن ابی وقاص عرض وکړ: ای رسول الله ﷺ ماته دعا وکړه چې الله ﷻ ما مستجاب الدعا (هغه څوک چې دعا يې قبليږی) وګرځوي، پیغمبرﷺ وویل: ای سعده غذا دې پاکه کړه، قسم په هغه ذات چې د محمد ﷺ نفس د هغه په لاس کې ده هغه څوک چې یوه حرامه مړۍ خیټې ته ښکته کوي څلویښت ورځې د هغه نیک اعمال نه قبلیږي، او د هر چا بدن چې له حرامو او سود څخه تغذیه شوی وي د دوزخ اور ورته ډېر غوره دی[۱].

هر کله چې ددغه حدیث شریف معنی ته متوجه شو، وینو چې هغه خلک چې له حرامو پیسو څخه يې استفاده کړې او په عبادت مشغولیږي په حقیقیت کې يې عبادت قبول شوی ندی. د پیغمبرﷺ له دی حدیث څخه په صراحت باندې معلومیږی چې د هغه انسان چی خوراک، څښاک او لباس يې حرام وی او یا یي جسم له حرامو څخه تغذیه شي، هر څومره د الله ﷻ دربار ته دعا وکړي دعا یي نه قبلیږي.

د: دیو خرما په اندازه حلاله صدقه د غره په شان ګرځي

أَشْعَثَ أَغْبَرَ يَمُدُّ يَدَيْهِ إِلَى السَّمَاءِ يَا رَبِّ يَا رَبِّ وَمَطْعَمُهُ حَرَامٌ وَمَشْرَبُهُ حَرَامٌ وَمَلْبَسُهُ حَرَامٌ وَغُذِيَ بِالْحَرَامِ فَأَنَّى يُسْتَجَابُ لِذَلِكَ» حديث ۷۹۹۸ مسند امام احمد.

۱- عن ابن عباس قال: تليت هذه الآية عند النبي صلى الله عليه وسلم ﴿يَـٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ كُلُوا۟ مِمَّا فِى ٱلْأَرْضِ حَلَـٰلًا طَيِّبًا﴾ فقام سعد بن أبي وقاص فقال يا رسول الله ادع الله أن يجعلني مستجاب الدعوة فقال «يا سعد أطب مطعمك تكن مستجاب الدعوة والذي نفس محمد بيده إن الرجل ليقذف اللقمة الحرام في جوفه ما يتقبل منه أربعين يوما وأيما عبد نبت لحمه من السحت والربا فالنار أولى به».

برعکس هر کله چې یو مخلص مسلمان له خپل حلال مال څخه دیو خرما په اندازه د اللهﷻ په لار کې مصرفوي اللهﷻ دده همدغه کم مال د غرونو په اندازه ګرځوي، او ورته اجر ورکوي، حضرت ابوهریرهؓ فرمایي چې پیغمبر وفرمایل: «هر کله چې څوک د یو خرما په اندازه له حلال مال څخه صدقه ورکړي داسې حال کې چې اللهﷻ پرته له پاکو شیانو بل څه نه قبلوي بیا اللهﷻ دغه پاک مال ته نمو ورکوي ترڅو چې دغه پاک مال د یو غره په اندازه ګرځی»[۱].

هـ: هغه امور چې هغې کی شک دی انسان په حرامو کې مبتلا کوي

حضرت نعمان بن بشیر فرمایي چې له محمدص څخه مې واوریده چې ویل یې حلال ښکاره دي، او حرام هم ښکاره دي، د حلالو او حرامو ترمنځ داسې امور دي چې هغې کی شک او شبهه پرته ده، او پدې باندې ډیر خلک نه پوهیږي هر څوک چې له هغو کارو ځان وساتي چې هغي کې شک او شبه ده، نو خپل ځانته یې په دین کې پاکي غوره کړه، او هر څوک چې شبهاتو کې واقع شي. لکه د هغه چا په شان چې د نورو د ځمکې ترڅنګ خپل مال څروي او ډیر زر به یې حیوانات د بل چا پټیو کې داخل شي، خبر اوسی چې هر پاچا خپل حریم لري، او الهی حریم په الهي زمکه د هغه محرمات (حرام امور) دي، خبر اوسی چې د انسان په بدن کې یوه د وینې ټوټه ده، هر کله چې دغه د وینې ټوټه اصلاح شوه، ټول جسد اصلاح کیږي او هر کله چې فاسده شوه ټول بدن فاسدیږي، او هغه د وینی ټوټه زړه دي[۲].

اللهﷻ فرمایي: ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ كُلُواْ مِمَّا فِي ٱلۡأَرۡضِ حَلَٰلٗا طَيِّبٗا وَلَا تَتَّبِعُواْ خُطُوَٰتِ ٱلشَّيۡطَٰنِۚ إِنَّهُۥ لَكُمۡ عَدُوّٞ مُّبِينٌ ١٦٨﴾ [البقرة: ١٦٨] «ای خلکو وخوري له هغه څه چې په ځمکه کې دي حلال او پاک او پیروی مه کوی د شیطان د قدمونو بی‌شکه هغه تاسې ته ښکاره دښمن دی».

۱- حدیث ۱۳۲۱ کتاب زکات بخاري شریف

۲- حدیث نمبر (۵۰) کتاب الإیمان، بخاري شریف

نجات په څه کې دي:

د قرطبی تفسیر وايي: حلالو ته حلال وايي ځکه د خطر غوټه د هغه په واسطه خلاصیږي، او حضرت سهل بن عبداللهؓ فرمايي نجات په درې شیانو کې نغښتی دی:

الف: حلال خوراک

دنجات اساس حلال خوراک دی، ځکه د حرامو خوړل سبب کیږي چې د انسان ټول وسایل مردار شي او هر عبادت چې په حرامو وسایلو سره ترسره شي د قبلیدو کوم ځای نه نیسي. او کله چې عبادت قبول نشي مشکله ده چې انسان نجات ومومي.

ب: د فرایضو ادا

هغه څه چې اللهﷻ فرض کړي د قیامت په ورځ محاسبه کیږي او هغه انسان چې په فرایضو کې بی‌تفاوتی کوي حتما له زیاتو ستونزو سره مخ کیږي.

ج: د نبی کریمﷺ پیروي

له ټولو لوی نجات در سول اللهﷺ په پیروۍ کې دی، ځکه هغو خلکو چې د پیغمبر خبری پرې ایښې دي او د هغو نور خلکو خبرې يې منلې دي چې د پیغمبر د خبرو په خلاف خبرې کوي، د قیامت په ورځ به له زیاتو ستونزو سره مخ کیږی او نجات به یي ډیر مشکل وي.

عقبه بن عامر وايي: ما وویل ای د اللهﷻ رسوله نجات په څه کې دی؟ هغه وفرمایل: ژبه دې وساته، کور دي درته پراخ وي او پخپلو ګناهونو وژاړه.

د اخلاص په اساس وي

اللهﷻ ډېر قدرت لرونکی ذات دی، هیڅکله هم هغه عمل نه قبلوی چې له ده سره څوک شریک کړی شي.

هر کله چې څوک داللهﷻ عبادت کې ۱٪ بل څوک شریک کړي اللهﷻ ۹۹٪ هم هغه شخص ته ورکوي او د هغه هیڅ برخه نه قبلوي، پدې اساس لازمه ده چې انسان پخپل عبادت کې له اللهﷻ سره څوک شریک نکړي، همیشه متوجه وي چې هغه څه چې عبادت نومیږي خاص د اللهﷻ د ذات لپاره ادا شي.

مثلا څوک غواړي چې صدقه وکړي، له هغه پوښتو: تاسې ولې دومره مصرف تحمل کړ؟ هر کله چې د هغه هدف اللهﷻ وي وایي: د اللهﷻ د رضایت لپاره مې دا کار وکړ، او یا هغه انسان خپله صدقه داسې په خفیه ډول مستحقینو ته ورکوي چې هیڅوک له هغې څخه نه خبریږي، اما که له ریا کار شخص څخه وپوښتو تاسې ولې دومره مصرف وکړ؟ وایي: ددې لپاره چې خلک را باندې تبصره ونکړي ونه خاندي، او ونه وایي چې هیڅ مصرف یې ونکړ، او یا دا زموږ قومی رواج ده، او موږ باید د هغه مطابق عمل وکړو بناء په هر با ایمانه مسلمان لازمه ده چې عبادت کې اخلاص په نظر کې ونیسي او همیشه یې توجه یو اللهﷻ ته وي او که نه نو عبادت یې نه قبلیږي.

د قرآن او سنتو مطابق وي

عبادت په اسلام کې دادی چې ددغه عبادت په هکله په قران عظیم الشان او د پیغمبرؑ په سنتو کې یادونه راغلي وي لکه لمونځ، روزه، زکات، حج، صله رحمی، د والدینو احترام، ذکر، اسلام ته دعوت له مقدساتو څخه ددفاع لپاره جهاد او غیره عبادات چې د نبوت په عصر کې د عباداتو په ډول منل شوي دي.

ځینې خلک نیک اعمال ترسره کوي، اخلاص هم لري، مادي او معنوي پاکې هم په نظر کې لري، ولې اعمال یې د پیغمبرؑ له سنتو سره مطابقت نلري، هغوی ځینې اعمال د خپلو غوښتنو مطابق او یا له ځینو نورو ادیانو څخه نقل کړي او پرې متوصل کیږي.

بناء په هر مسلمان باندې فرض ده ددې لپاره چې یو عمل ته د عبادت نوم ورکړي د هغه عبادت اصل په قرآن او سنت کې ولټوي.

ځکه چې د اسلام مقدس دین د حضرت محمدﷺ په زمانه کې تکمیل شوی دی. او د ﴿ٱلۡيَوۡمَ أَكۡمَلۡتُ لَكُمۡ دِينَكُمۡ﴾ آیات نازل شو چې دین تکمیل شوی دی.

او د عبادت قبلیدو معیار هغه ده چې اصل یي په قرآن او سنت کې وي او دا عبادت په داسې ډول سره وشي څرنګه چې رسول اللهﷺ هغه ترسره کړی وي.

۴– د علم دتعلیم او د الله د ذکر د مجلسونو فلسفه:

ځینې ګمان کوي چې د علم او پوهې په هغو مجلسونو کې ناسته چې هلته د الله تعالی ذات یادیږی احکام یي بیانیږي، او پدغسې مجلسونو کې په ناسته د انسان ایمان ورځ په ورځ تقویه کیږي، شاید یو نوعه عادي مجلسونه وي، پداسې حال کې چې حقیقت ددې پر عکس دي. ځکه چې مجلسونه یو رنګ ځانګړتیاوې لري چې غوره ده د هغې کیفیت د پیغمبر عليه السلام له ژبې واورو. حضرت ابوهریرهرضي الله عنه او ابوسعید خدری له پیغمبر څخه روایت کوي چې ویې فرمایل: هر کله چې یوه ډله کوم ځای کې کیني او د الله جل جلاله په یاد باندې مشغوله شي، ملایک په هغوی باندې را ټولیږي الهی رحمت هغوی پوښي دوی ته سکون او راحت حاصلیږي، او الله جل جلاله دوی د هغو خلکو ترمنځ یادوي چې دده په دربار کې حضور لري[۱].

دعلم او پوهی مجلسونه چې په هغه کې د الله جل جلاله یاد کیږي او د پروردګار حکم پکې بیانیږی لاندې ګټې لري:

۱- «عَنْ الْأَغَرِّ أَبِي مُسْلِمٍ أَنَّهُ قَالَ أَشْهَدُ عَلَى أَبِي هُرَيْرَةَ وَأَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ أَنَّهُمَا شَهِدَا عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ لَا يَقْعُدُ قَوْمٌ يَذْكُرُونَ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ إِلَّا حَفَّتْهُمْ الْمَلَائِكَةُ وَغَشِيَتْهُمْ الرَّحْمَةُ وَنَزَلَتْ عَلَيْهِمْ السَّكِينَةُ وَذَكَرَهُمْ اللَّهُ فِيمَنْ عِنْدَه» مسلم شریف / کتاب الذکر والدعا والتوبة والاستغفار حدیث نمبر (٤٨٦٨)

الف: ملایک د هغوی ترځنګ را ټولیږي

دغه مجلس په یو روحانی مجلس باندې بدلیږي، علاوه پدې دغه فرشتې د قیامت په ورځ شاهدي ورکوي چې دغه الهی بندګان چې مونږ د انسان په لومړي پیدایښت کې فکر کو په ګناه مشغولیږي، زمونږ د تفکیر بر عکس د اللهﷻ په عبادت باندې مشغول دي، او دا د انسان لپاره سعادت دی چې ملایک دده په ښه والی باندې شاهد شي.

ب: پدغسي مجلس کې الهی رحمت ددې مجلس ټول اشتراک کوونکی پوښي

الهی رحمت چې ثمره یې الهی جنت دی په هغه چا باندې نازلیږي چې اللهﷻ له هغوی څخه راضی وي. د علم او پوهی مجلسونه چې همیش د اللهﷻ په یاد باندې اخته وي د الهی رحمت سبب ګرځي، او ددې مجلس اشتراک کوونکی په نهایت کې د اللهﷻ جنت ته رسیږي.

ج: پدغسي علمی مجلسونو کې د شرکت کوونکو لپاره یو رنګ قلبی راحت او سکون حاصلیږي

چې دغه قلبی راحت ډیرو ثروتمندانو او د قدرت خاوندانو ته د ملیونونو په مصرفولو سره هم نه حاصلیږي.

د: د دغسې مجلسونو لوی شرف د اللهﷻ په نزد ددغو اشخاصو یادیدل دي، او هغه هم د اللهﷻ په ژبه

اللهﷻ فرمایي: چې تاسې ما یاد کړي ترڅو زه تاسي یاد کړم ﴿فَٱذۡكُرُونِيٓ أَذۡكُرۡكُمۡ وَٱشۡكُرُواْ لِي وَلَا تَكۡفُرُونِ ١٥٢﴾.

هر کله چې یو بنده د ځوانۍ، قدرت، پولدارۍ او غیره حالاتو کې چې ځینی جاهلان پکې په نفس پرستۍ باندې اخته وي اللهﷻ یاد کړي، الله هغه په عالی ملکوتی مقام د خپلو مقربو ملایکو ترمنځ یادوي، او د الله یادونه

مغفرت، رحمت او خوشبختی ده، او له دې سعادته په بل کوم لوی سعادت وي چې الله ﷻ یو انسان په عالی مقامونو کې یاد کړي.

۵- د الله ﷻ عبادت کې د حساب ورکولو فلسفه:

د اسلام مقدس دین کې د عبادت یوه مهمه فلسفه داده چې د قیامت په ورځ انسان ته د الله د عبادت له لحظاتو څخه ګڼل کیږی. ولې هغه لحظات چې پرته له عبادته تیروو مونږ مجبور یو چې د هغې حسابی الله ﷻ ته ورکړو دا دوه نقطې ډیرې مهمې دي ځکه انسان د قیامت په ورځ د ټولو نعمتونو جواب ورکوي او د خپل عمر د هرې لحظې جوابګوی به وي، ولې خوشبختي د هغو په نصیب کیږي چې هغوی ددی په ځای چې د خپلو اعمالو جواب ورکړي د الله ﷻ د رضایت په اساس عوضونه اخلي او د خپل هر نیک عمل مقابل کې د اخروي نعمتونو خاوندان ګرځي ﴿فَمَن يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُۥ ۝٧﴾ «هر څوک چې د یوې زرې په اندازه نیک عمل هم وکړي نو ویني به یي» یعنی عوض به یې د قیامت په ورځ ترلاسه کوي.

۶- د منفعتو د جلبولو فلسفه:

هر کله چې د اسلام مقدس دین کې د ټولو عباداتو حقیقت تر مطالعې لاندې ونیسو نو په ښه ډول سره درک کولي شو چې اسلامی عبادت د څه امورو ترسره کولو لکه (فرض، واجب، مستحب، مباح) او د څه امورو ترک لکه (حرام، مکروه، مفسد) ته شاملیږي.

پدې عباداتو کې دبندګانو مصلحت دی، بناء د بندګانو د مصلحت لپاره عبادات لازم او ضروري ګڼل شوی دی، د مثال په ډول په لمانځه روزه حج زکات قربانۍ جهاد دعوت نیک اخلاق اسلامی نظام او غیره امورو کې چې د عبادت جز دي زیاتی ګټې نغښتې دي. چې ددې ټولو ګټه د یو فرد او ټولنې د نظم او د انسان د فکری اموراتو په معنوي او مادی اړخونو باندې ډیر زیات مهم تاثیر لري.

ځکه د اسلام مقدس دین په مادی اړخ کې انسان ته مثبته لاربښوونه کوي، چې ددنیا او آخرت سعادت سره را نیسی، او په معنوی اړخ کې د الله له ذات سره قوی او محکمه رابطه قایموي او مستحکموي چې د هغه نتیجه قلبی، روانی او د خیال راحت ګرځي.

ددې امورو په خلاف په نامشروع کارونو کې لکه حرام او مکروه یو سلسله مفاسد او بدي ګانې لري چې د اسلام مقدس دین له دغو مفاسدو او بدیګانو څخه د انسان دلرې والي لپاره محرمات او مکروهات منع کړي دي. او د هرې ورځې په تیریدو سره انسان د هغې عیبونه کشفوي. او د هریو حکمت د علمي وسایلو په پرمختګ سره هره ورځ ثابتیږي. مسلمان پخوا په الهی احکامو د عمل کولو لپاره له زنا څخه ځان ساته ولې دغه مسلمان پوهیږي چې د زنا انتشار په ځینو هیوادونو کې د مختلفو اجتماعي او جسمی مرضونو د بروز سبب ګرځي چي د هریو کشف د الهی احکامو تصدیق ته منجر کیږي.

یادونه: واقعی مسلمانان په الهی احکامو مجرد پوهیدلو سره عمل کوي او هر کله چې څه شی منع شوی وي فورا هغه ترک کوي، برابره ده د هغې په علت او یا سبب باندې پوه شي او که پوه نشي. ځکه مسلمان الهی حکم ته نسبت خپل عقل ته ترجیح ورکوي، په ډیرو حالاتو کې انسان د زیاتو احکامو حکمت نشي درک کولی، ولې دا چې په الله ﷻ ایمان لري پرته له شکه یقین لري چې دغه الهی حکم دده په ګټه ده، بناء د هغه په ادا کولو کې هیڅ وخت شک او تردید ته ځای نه ورکوي.

۷– د شکر فلسفه (شکر د حق شناسی مهمترین مظهر):

مخکی مو ولوستل چې مومن انسان دټولو الهی نعمتونو په مقابل کې شکر ادا کوي، اوس پوښتنه مطرح کیږي چې مونږ څرنګه کولی شو ددغو نعمتونو شکر ادا کړو؟ ددغې پوښتنې ځواب ډیر ساده او اسانه ده او هغه دا چي مومن انسان ددغو نعمتونو له پوهیدلو وروسته د خپل بدن هره عضوه په داسې کارونو مصروفوی چې په هغې کې د الله ﷻ رضایت وي، او همدغه اندام له

هغه کار څخه چې د اللهﷻ د قهر او غضب سبب کيږي ساتی نو ددغه اندام د نعمت شکر يي ادا کړی دی.

لکه:

الف: د ژبی د شکر ادا کوني لپاره

لازمه ده چې خپله ژبه د اللهﷻ په ياد باندې مصروفه کړو، ژبه د حق په ويلو، ربنتيا، د انسانيت خدمت باندې مشغوله کړو، او له داسې کارونو لکه: دروغ، غيبت، خبرلوڅی، کنځل، بی ځايه او بی کاره تورقې، عيب لټونه، پرزه وينه، نيش وهل اوريشخند او غيره ناجايزو امورو څخه وساتې.

ب: د فکر د شکر ادا کونی لپاره

لازمه ده چې خبل فکر داسې امورو کې لکه: ځان پيژندنه دالله په وړاندې د خپلو مسوليتونو پيژندنه او هم د ټولنې او خلکو او وطن او ټول انسانيت په وړاندې مصرف کړو.

ج: د لاسونو د شکر اداکونې لپاره

لازمه ده ترڅو خپل لاسونه په داسې مثبتو کارونو کې مشغول کړو چې د اللهﷻ د رضايت سبب ګرځي او په هغې کې د انسانی ټولنی ګټه وي.

د: د پښو د شکر اداکونی لپاره

لازمه ده چې خپل قدمونه په داسې مثبتو کارونو کې چې د اللهﷻ رضايت او د ټولنې منفعت پکي وي په کار واچوو.

ه: دسترګو د شکر ادا کونی لپاره

لازمه ده ترڅو خپلي سترګی په مثبت ډول استعمال کړو، او له هغه امورو څخه چې د اللهﷻ د غضب سبب ګرځي ځانونه وساتو په همدې ډول مومن انسان د خپل بدن ټول اندامونه په هغه څه مشغولوي چې نتيجه يې د اللهﷻ رضايت وي او پدي روش سره توانيدلی دی چې ددې اندامونه شکر په ځای کړي.

۸- د احوالو او اعمالو د مطابقت فلسفه:

هر کله چي یو محصل روزانه خپل درس په سيي ډول سره وایي، په معین وخت او زمان کې صنف ته راځي، نوټونه يې مکمل دي، او په کور کې يي د درس لوستلو او د خپلي کورنۍ وظیفي لپاره منظم تقسیم اوقات ترتیب کړی دی، د امتحان پر وخت پوښتنو ته په منظم او سيي ډول سره له ژورې پوهی ځواب وایي، بناء ددغو اعمالو مطابق ورته د نتیجې دلاسته راوړلو پر وخت ورته ښه حالات راځي. ځکه کله چې دده د امتحان پارچه او عملی او نظري کارونه د امتحان د هیت د ارزیابی لاندې راځي ده ته عالي نمرې ورکوي.

په همدې ډول کله چې یو مامور په خپله اداره کې محوله وظایف په منظم ډول سره ترسره کوي او د خپلو کارونو په ادا کولو کې يي هڅه او کوشش کړی وي، کله چې دده د وظایفو راپور لوړو مقامونو ته رسیږي، په مقابل کې ترفیع، تقدیر نامه، افتخاری معاشونه او غیره ورته ورکول کیږي.

بناء د خپلو نیکو اعمالو په اساس محصل یا مامور و چي مثبت او خوشالوونکی احوال ورته پیدا کیږي.

بالمقابل کله چي یو محصل صنف ته راتلو کې کسالت کوي او د خپلو درسونو د مراجعی لپاره تقسیم اوقات ونلري او دده نظري او عملی کارونه هم په لابراتوارونو او مقالو کې ضعیف وي، حتما نهایت کې منفی نتیجه ترلاسه کوي، او هغه مامور چي خپل وظایف يي په سيي ډول سره نه وي ادا کړي د فریبکاریو لپاره په رشوت، د دولتی اموالو اختلاس او کاغذ پرانی ګانو باندې لاس پورې کوي. وظیفه پېژندونکی نه وي. کله يي چي آمر له دروازی ووځي دی لکه کرکی ووځي او بالاخره د خپلو اعمالو نتیجه لاس ته راوړي، ځکه له تفتیش او دده د اعمالو له مراقبت سره بالاخر د قانون منګولو ته غورځیږي او نصیب ذلت، قید او بند ګرځي.

بناء دده د بدو عملونو په سبب ده باندې هم بد او منفی حالات نازل شو، په همدې ډول کله چې څوک خپل ژوند کې د الهی احکامو مطابق خپل ورځنی امور تقسیم بندي کړي په هر کار کې د پروردګار رضایت او د پیغمبر

له طريقې سره ددغه عمل موافقت ته متوجه کيږي، او هره ورځ دده اعمال الهی دربار ته وړاندې کيږي، ددغو نيکو اعمالو مطابق چې بره تللی دي پده باندې هم مثبت احوال نازليږي عبادات د الهی رحمت د کسب سبب ګرځی او ګناهنونه د پروردګار دغضب دنزول سبب ګرځي.

اللهﷻ فرمايي: ﴿وَمَنْ أَعْرَضَ عَن ذِكْرِى فَإِنَّ لَهُۥ مَعِيشَةً ضَنكًا﴾ «او څوک چي زما له ياده مخ واړوي نو هغه لره ده تنګ ژوند» ﴿وَنَحْشُرُهُۥ يَوْمَ ٱلْقِيَـٰمَةِ أَعْمَىٰ ﴿١٢٤﴾﴾ «او راپورته کوو به يي د قيامت په ورځ وړوند» ﴿قَالَ رَبِّ لِمَ حَشَرْتَنِىٓ أَعْمَىٰ وَقَدْ كُنتُ بَصِيرًا ﴿١٢٥﴾﴾ «وايي به ربه ولې دې زه را پورته کړم وړوند او زه خو بينا وم» بلا فاصله ځواب اوری ﴿قَالَ كَذَٰلِكَ أَتَتْكَ ءَايَـٰتُنَا فَنَسِيتَهَا ۖ وَكَذَٰلِكَ ٱلْيَوْمَ تُنسَىٰ ﴿١٢٦﴾﴾ «وايي به همدارنګه راغلی وتاته زمونږ اياتونه نو تاهير کړل نو همدغه رنګ ته هم نن هيريږی». به پای کې د جمع بندۍ او نتيجه ګيری په ډول د موضوع اړوند اخري ايت کې وايي ﴿وَكَذَٰلِكَ نَجْزِى مَنْ أَسْرَفَ وَلَمْ يُؤْمِنۢ بِـَٔايَـٰتِ رَبِّهِۦ ۚ﴾ «او دغه رنګ جزا ورکوو هغه ته چي اسراف وکړي او د رب په آياتونو ايمان رانه وړي». ﴿وَلَعَذَابُ ٱلْـَٔاخِرَةِ أَشَدُّ وَأَبْقَىٰٓ ﴿١٢٧﴾﴾ «او عذاب د آخرت خامخا سخت او دوامدار دی»، د الميزان تفسير خاوند د ضنکا په هکله د آيات شريف په تفسير داسې فرمايلي دي: هغه څوک چې زما له ذکر نه اعراض کوي تنګ ژوند به ولري، د همدې لپاره د چې څوک اللهﷻ هير کړي او هغه سره رابطه قطع کړي نور نو پرته له دنيا بل څه نه پاتې کيږي چي دی هغه باندې زړه وتړي. او هغه خپل يوائني مطلوب وګرځوي په نتيجه کې خپل کوششونه هغه کې منحصر کړي او فقط ددنيوي ژوند په اصلاح کې راونښلي، او ورځ په ورځ هغه ته زياته توسعه ورکوي او له هغې نه په خوند اخيستلو سره ګرم شي خو دغه ژوند هغه ارام کولی نشي، که کم وي او که زيات، ددې لپاره چي هرڅومره لاس ته راوړی هغې قانع کوونکی حد نلري او په هغه نه راضی کيږي. او هميشه له دې نه زيات باندې سترګې تړي. پرته له دې چې دغه حرص او تنده يي کوم ځای پای ته ورسيږي، نو دغسي شخص د ايما په تنګۍ او فقر کې په سر وړي، او هميشه يي زړه داسې شي سره علاقمند وي چې نه يې لري، صرف نظر له هغه

غم او خفګان اضطراب او ویرې څخه چې د افتونو دنازلیدلو او ناملایماتو له مخکونی او د مرګ او مرض له رارسیدني یې لري. او صرف نظر له هغه اضطرابه چې د حسودانو له شر او ددښنانو له کیده یې لري. نو دې علی الدوام دلاسته نه راغلو هیلو او د هغه څخه چې لاسته راغلي ترمنځ په ویره کې ژوند تیروي، پداسې حالکې که خپل پروردګار مقام یې پیژندلې او هغه یې په یاد واي، او هغه یې هیر کړی نه واي، نو یقین به یې درلود چې د خپل پروردګار په وړاندې داسې ژوند لري چې له مرګ سره تړاو نلري، او داسې پاچا یې لری چې زوال ته قبلوي، او داسې عزت لري چې ذلت ورته نشي رسیدلې، او داسې خوشالي او سرور او رفعت او کرامت لري چې هیڅ مقیاس نشي کولی چې اندازې یې تعین کړي، او یایي له سر څخه تر پایه ورسوي، او هم یقین کوي چې دنیا مجازی ځای دی، او ددنیا ژوند او حیات د آخرت په مقابل کې ډیر کم شی دی. که هغه پدې پوه شي نو زړه به یې په هغه څه چې الله ﷻ یې نصیب کړي قانع کیږي، او ژوند یې که هر څه وي ورته پراخیږي نور نو تنګی نه وینی.

لنډه دا چې مومن انسان د یوی ستونزې سره د مخامخ کیدو پر وخت خپلو اعمالو ته متوجه کیږی او فکر کوي چې ما څه بد کار کړی دي، چې دا مصیبت را باندې راغی، ځکه د انسان د اعمالو مطابق چې د اسمانونو په طرف ځی په انسان باندې مختلف احوال نازلیږي.

۹– د عباداتو د زوال فلسفه:

مومن انسان دښکلې میوې غوندې ده چې د هغه لذت طعم ذایقه او نکهت ټول په طاعت او عبادت کې متصور دي.

او هر کله چې کوم مومن له کوم عبادت څخه لري شي. د هغه عالی او ښکلی صفتونه هم له منځه ځی. او د ګنده شوې میوې غوندې کیږي.

په هماغه ډول چې میوه یا له داخله او یا له بهر څخه ګنده کیږي په همدې رنګ د انسان اعمال هم یا له داخله او یا هم له وجوده بهره څخه له منځه ځي. او هماغه رنګ چې د میوې ونه په خرابه ځمکه کې نمونه کوي په

نادرسته شرایطو کې بی میوې پاتي کیږي، چي دا مطلب کولی شو په لاندې ټکو کې تشریح کړو.

الف: د میوې د خارجی برخې ګنده کیدل

د انسان اعمال چي ظاهری شکل یي د الهی احکامو مطابق نه وي، بلکه اضافه امور وي ې د اسلام شریعت کې د بدعتونو په نوم سره یادیږي د انسان د عبادت د زوال باعث ګرځي، ځکه عبادت هماغه کار ده چې د اللهﷻ لخوا پیغمبر ته د وحی به شکل بیان شوی وي او مومنان د هغه په ادا کولو سره مکلف شوی دي، او هر کله چې پیغمبر څه شی بیان کړی نه وي او هغه عمل د عبادت او ثواب په نوم سره ترسره شی بدعت ګڼل کیږی د هغه فایده له منځه وړي همدارنګه د انسان اعمال که څه هم د پیغمبر په سنتو او طریقو باندې وي ولې په هغه کې ریا وشي هم بده نتیجه لري علاوه پدې د انسان عبادت د بی توجهی بی تفاوتی په پای کې بی فایدې وي، مثلا د هغه عمل شرایط د اداکولو پر وخت نه ترسره کول.

ب: د میوې دداخلی برخی ګنده کیدل

ځینې وخت د میوې ظاهری شکل کاملا ښایسته وي چې انسان په ډیر ارام خیال سره هغه پلوري ولې کله چې میوه پوسته کړو وینو چي داخل یي ګنده ده، او د خوړلو قابل نده، د انسان اعمال هم هغه وخت له داخل څخه فاسد او ګنده کیږي چې یو شی د (عجب) په نوم سره، له خپل ځانه خوښیدل د انسان زړه کې پیدا شي ځکه شیطان وسوسه کوي چې ته د نیکو اعمالو په ترسره کولو سره نسبت نورو ته برتریت لرې، او هر کله چي څوک د شیطان په وینا عمل وکړي اود اسلام د څو عملونو ترسره کولو سره ورته عجیب پیدا شي نو خپل اعمال یي له داخله خراب کړي دي.

بناء په هر با اخلاصه مسلمان باندې لازم دي چې د خپلو عبادتونو د ترسره کولو په وخت کې له ریا او عجب (له خپل ځانه خوښیدو) څخه اجتناب وکړي.

بله نقطه داده چې د انسان ډیر اعمال هغه وخت له منځه ځي چې مونږ د هغو په ادا کولو کې الهی احکام مراعات نکړو، مثلا د صدقاتو او زکات ثواب په مسکینانو باندې له منت ګذارۍ سره له منځه ځي، د لمونځ اجر او ثواب په لمانځه کې د خشوع، تواضع، فکر او انګیرنی په عدم موجودیت سره له منځه ځي، له یو مسلمان سره اضافه له درې ورځو خفه کیدل ددې سبب کیږي چې زمونږ نیک اعمالﷻ د قبول وړ ونه ګرځي.

۱۰– د عبادت د اتقان فلسفه:

اتقان په عربی ژبه کې د یو کار په ترسره کولو کې مهارت ته وایي هر کله چې څوک غواړي خپل عبادت داسې ادا کړي چې د الله دربار کې د قبول وړ وګرځي لازمه ده چې د حضرت محمدﷺ دا حدیث په یاد ولري چې فرمایلي یې دي «ان الله یحب اذا عمل احدکم عملا ان یتقنه» بی‌شکه الله خوښوي چې کله یو ستاسو څخه څه کار کوي چې په ښه ډول له اقتان سره وکړي، له اتقان څخه منظور د هغه عبادت د حقیقت شرایطو او احکامو پیژندنه او له همدغو شرایطو سره د هغه ادا کونه ده، ډیر خلک نیک اعمال په داسې ډول سره ادا کوي چې د الله نه خوښیږي، مثلا لمونځ په ډیره عجله او سرعت سره کوي، په حج کې ضعیفان پښو لاندې کوي، د خپلو مالونو زکات له خرابو مالونو څخه ورکوي، په دیر خشونت او بد اخلاقۍ سره فقیرانو ته زکات ورکوي.

۱۱– دنیا د اخرت کښت دی ددې فلسفه:

هر کله چې وایو پوهنتون زمونږ ددنیوی ژوند لپاره کښت دی، ټول هغه په ښه ډول سره منی ځکه هغه ځوان چې څلور پنځه کاله او هم خپل زیات عمر په پوهنتون کې تیروی په حقیقت کې د خپل پوهنتون د درس هره ورځ د فراغت پر وخت د سعادت د ترلاسه کولو لپاره مصرفوي، تاسې ښه متوجه اوسی چې دغه ځوان د خپل اینده هدف لرلو سره شپې سبا کوي او په درس

لوستلو مصروف دی، همیشه په معین وخت صنف ته د ټولو هغو ستونزو د مقابلې سره حاضریږی چي د تحصیل په جریان کې ورسره مخ کیږي، دغه ځوان پّ بای کې خپل هدف ته رسیږي او سعادت یې ترلاسه کوي، د یو مومن انسان لباره ددنیا ژوند د یو پوهنتون غوندې ده. هه زحمت باسي اود ژوند د ټولو ګډوډیو په مقابل کې هڅه او کوشش کوي او په پای کې کله چې د الله ﷻ مقابل د امتحان لپاره حاضریږي ښه نتیجه ترلاسه کوي هیره نکړی هغه ځوان چی پوهنتون کې سیی درس وایي دنیا یي ترک کړې نده، بلکې خوري، څښي، او ښه لباس اغوندي ولې د خپل وخت له هرې لحظې څخه مثبته استفاده کوي، همدارنګه مومن انسان ددنیا په ژوند کې دنیا نه ترک کوي بلکې له الهی نعمتونو څخه په استفادې سره د هغی شکر پر ځای کوي، او ددنیا ژوند د خپل آخرت لپاره کښت ګڼي، بر عکس هغه ځوان چي تعلیم او تحصیل ته نه حاضریږي، او خپل څو ورځنی ژوند په خوښۍ سره تیروی په حقیقت کې یي خپل ځان ته فریب ورکړي ځکه له څه وخت تیریدلو وروسته هغه په خپل ژوند کې له زیاتو ستونزو سره مخ کیږي ځکه څه کښت یي ندی کړي چي هغه لوکړي او حاصل یي واخلي.

په همدی ډول هغه انسان چې دنیا کې په ګناهونو او بدبختیو مبتلا وي او آخرت ته یي څه کښت نه وي کړی د آخرت په ورځ به په ډیرو دردونو او رنجونو مبتلا شي.

۱۲– د کاملې عبادت پیژندنې فلسفه:

د ځینو خلکو ستونزه داده چې اسلامی عبادات په څو نقطو کې خلاصه کوي او فکر کوي چې تنها لمونځ کول، یا تنها روژه نیول او یا هم حج ته تلل، ټول عبادات دي او د دوی مسولیت رفع کیږي، داسې حال کې چې خبره داسي نده.

په قرآن کریم کې لولو چې اللهﷻ مسلمانانو ته داسې خطاب کوي ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱدۡخُلُواْ فِي ٱلسِّلۡمِ كَآفَّةٗ وَلَا تَتَّبِعُواْ خُطُوَٰتِ ٱلشَّيۡطَٰنِۚ إِنَّهُۥ لَكُمۡ عَدُوّٞ مُّبِينٞ ٢٠٨﴾ «ای مومنانو داخل شی په اسلام کې ټول او پیروی مه کوی د شیطان د قدمونو بې‌شکه هغه ستاسې ښکاره دښمن دی».

هر کله چې په غور سره دغه آیات ته نظر وکړو وینو چې دغه الهی خطاب مسلمانانو ته متوجه ده، نو لازمه ده له ځانه وپوښتو: دغه الهی خطاب کې څه حکمت دی؟ د کامل اسلام د لازیاتې توضیح لپاره حضرت ابوهریرهرضي الله عنه فرمايي چې پیغمبر وفرمایل: ایمان څو اویا برخې یا شعبی لري چې د ایمان غوره شعبه د (لااله الا الله) ویل دي او ښکته مرتبه یې د خلکو له لارې څخه د یو ضرر ناک شي لری کول دي او حیا دایمان یوه برخه ده[۱].

دغه حدیث شریف د کامل دین غوره شرحه ده، ځکه هر انسان د قیامت په ورځ یوه شهادتنامه ترلاسه کوي او له دینوی کړو څخه ګټه اخلي او که د آخرت د شهادتنامو توزیع د پوهنتون د شهادتنامو له توزیع سره مقایسه کړو نو په ښه دول سره پوهیږو چې یو مصحل باید د څلور درسی کلونو په طول کې باید شپیته الی اویا مضمونو نه چې په اتو یا لس سمسترونو کې تنظیم شوي په ښه توګه امتحان ورکړي او د هر مضمون نمرې هم باید له پنځوسو څخه کمې نه وي، او که دغه محصل په ټولو مضمونونو کې نمرې واخلې ولې په یو یا دوه مضمونو کې صفر واخلی دکامیابۍ د شهادتنامې مستحق کیږی نه، او لازمه ده د کال په تکرار سره او یا هم په نورو چانسونو کې کوشش وکړي چې حد اقل د کامیابۍ نمره پنځوس درجې ترلاسه کړي، په همدې ډول یو مسلمان باید چې د ایمان څو اویا شعبی کاملا درک کړي او د هرې برخې حق چې څرنګه لازمه ادا کړي، او که دغه مسلمان د اسلام په یوه یا څو برخو اکتفا وکړي او د اسلام نور ټول احکام هیر کړي اود اسلام په ډیرو احکامو

۱- «عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْإِيمَانُ بِضْعٌ وَسَبْعُونَ أَوْ بِضْعٌ وَسِتُّونَ شُعْبَةً فَأَفْضَلُهَا قَوْلُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَدْنَاهَا إِمَاطَةُ الْأَذَى عَنْ الطَّرِيقِ وَالْحَيَاءُ شُعْبَةٌ مِنْ الْإِيمَانِ» صحيح مسلم، كتاب الإيمان حديث نمبر٥١

کې له نیک اخلاق، د مشرانو احترام، د بی وزلو لاس نیوي، په ماشومانو باندې شفقت، ستر عورت، د حجاب اغوستل، له بیهوده خبرو څخه د ژبی ساتل، اود اسلام نور احکام او امور د صفر مستحق کیږي، د آخرت په ورځ په هغه لوی امتحان کې چي د الله تعالی په وړاندیې ترمخ لري هلته به ناکام وي، او متاسفانه چي بل چانس به هم نلری.

ځکه ټول کافران د ملک الموت د روح ویستلو عذاب، د قبر عذاب، د قیامت د ورځې مشکلات، جنت او دوزخ په لیدلو سره یو الله ته تسلمیږي، او غواړي دنیا ته وګرځي او مسلمان شي، لکه څرنګه چې فرعون د ربوبیت دعوه کوله او خپل ځان یې لوی خدای ګڼه او ویلي یې ﴿أَنَا۠ رَبُّكُمُ ٱلۡأَعۡلَىٰ ۝٢٤﴾ «زه ستاسې لوی رب یم»، خو په مجرد د حضرت عزرایل په لیدلو باندې یې د غرقیدو پر وخت چیغې کړي «آمنت برب موسی وهارون» د موسی او هارون په رب مې ایمان راوړی دی، ولې ځواب کې یې وویل شو ﴿ءَآلۡـَٰٔنَ وَقَدۡ عَصَيۡتَ﴾ «اوس او پخوا دې انکار کو»، ددین په اړه همدغه ناقص فهم سبب شو چي مسلمانان ددې په ځای چي د نړۍ فکری رهبران اود تکنالوژی وسایلو لومړني مخترعین شی د بشري ژوند اخري خط کې پاتې دي او کله خو ان د نورو اوړو بار ګرځیدلی دي.

او د نورو دلاس له ګټو څخه استفاده کوي او یا هم غواړي د هیواد اقتصاد د نورو کمک او خیرات له لارې تقویه کړي.

الهی کتاب چي د نړۍ ملیونونه تجزی پوهان یې سیرابه کړي دي او زرګونه ستونزې یې په اسانۍ سره حال کړي دي، ولې د هغه پیروان سره له دې چې په حقانیت باندې یي اعتراف لري، دغه قیمتی کتاب یي په څو ټوټو کی پوښلی او د خپلو کورونو په تاقچو کی یې داسې هیر کړی ایښی دی چي کله د ضرورت لپاره پکار شي څو د قیقې یي ګردونه او خاور یې پاکی کړي او هغه تلاوت کړي.

یو پوهیالی وایي: هر کله چي ستاسې یو دوست تاسې ته یو لیک په بله ژبه لکه فرانسوي، المانی، عربی، روسي او غیره باندې راولیږي چې تاسې په هغې

نه پوهیږي، ستاسې دریغ په ددې لیک په وړاندې لیک په وړاندې څه رنګه وي؟ ایا دغه لیک په یو پوښ کې تاووی او د کور په الماری کې یې ساتی او یا هم دغه لیک پرته د معنی له پوهیدلو لولی او بیا یې یو حای کې ږدی، او یا هم دا چې یو قدم زحمت باسی او دیو ژب پوه خوا ته ورځی او د هغه لیک په مفهوم باندې ځان پوهوي، او بیا د خپل دوست په غوښتنو ځای ښه خبروی او بیا ورته د عمل جامې اغوندی؟ په ځواب کې وایو: حتما لیک هغه ژب پوه ته وړو او په مطالبو یې ځان پوهوو ځکه امکان لري زمونږ هغه دوست څه تقاضا ولري، چې باید عملي شي، او که لیک یې په ښایسته ټوټو و پوښو اود کور الماری کی یې وساتو زمونږ هغه دوست به له دغې کار څه ارضی نشی ځکه دلیک ساتل اساسی شرط نه و، بلکې د هغه د محتوا پوهیدل اهمیت درلود.

او د هغه د مفاهیمو په پوهیدلو په هغه باندې عمل کول او هغه ته ځواب ورکول شرط دی.

په همدې شکل مونږ ټول مسلمانان چې الله ﷻ خپل دوست ګڼو او پدې خبره معتقدین یو له خپل ځانه باید وپوښتو چې ددغه الهی لیک قران عظیم الشان مقابل کې څه مسولیت لرو.

ولې مو دا په سلګونو پوښونو کې ساتلی دي، صحابه کرامو قران کریم لوسته په هغه یې عمل کو، حضرت عمر بن خطاب به خلکو ته ویل: «کنا رعاة الغنم فأصبحنا بالقرآن قادة العالم» مونږ رمه څروونکی وو خو په قران کریم سره د نړۍ مشران شو، بیا به یې ویل: «کنا اذلاء قوم فاعزنا الله بالاسلام ولو طلبنا العزة بغیر الاسلام اذلنا الله» مونږ یو ذلیل قوم و خو الله تعالی په اسلام سره عزت را کړ او که مونږ پرته له اسلامه عزت وغواړو الله به مو ذلیل کړی حضرت عمر پوهیده چې په قران کریم باندې عمل اود اسلام مقدس دین ته احترام کول، پداسې ډول چې الله تعالی امر کړی دی د انسان ددنیا او آخرت د کامیابۍ سبب ګرځي، ولې پوښتنه داده چې مونږ ولې ددې په عکس یو؟ په ځواب کې سعدی صیب وایي:

باران که درلطافت طبعش خلاف نیست   در دشت لاله رویدودرشوره زارخس

بناء لازمه ده چې لومړی په دغه الهی لیک باندې ځان ښه پوه کړو، او بیا هم په پوره ډول هغه باندې عمل وکړو ترڅو زمونږ ددې بزرګوار دوست رضایت حاصل شي، او مونږ هم ددنیا او هم د آخرت سعادت حاصل کړو.

ددې اصولو له مخی کامل مسلمان هغه ده چې د الهی ارشاداتو مطابق چې قرآن کریم اود اسلام پیغمبر په سنتو کې بیان شوی دي، ددغو مسایلو په مراعات سره دیو الله تعالی عبادت په کامل ډول سره ادا کړي.

۱۳– د اسلام مقدس دین او نورو ټولو دینونو کې د عباداتو د اختلاف فلسفه:

عبادت په هر دین کې د خلکو د عقیدې له مطابقت سره فرق کوي، هندوان خپل عبادت په درمسال (مندر) کې کوي، ځکه دهغوی معبود په هماغه درمسال کې وي، او مسیحیان د عبادت مخصوص ځای ته کلیسا وایي ځکه د دوی په عقیده د عیسی مسیح مجسمه په کلیسا کې وي، او باید دغی مجسمي ته د سجدې کولو لپاره کلیسا ته ولاړ شو ترڅو هلته عبادت وکړو، او غالبا هغوی ددین او دولت جدایي د همدې عقیدې په اساس مني، ځکه د دوی په نظر د عبادت مسایل چې کلیسا کې ترسره کیږي معبود پورې خاص دي، اما ټول دنیوی کارونه، دین سره کومه رابطه نلري بناء د انسان عقل د هغې ترتیب او تنظیم نیسي ولی عبادت د اسلام مقدس دین کې نسبت نورو ادیانو ته پوره تفاوت لري.

۱ـ مسلمانان عقیده لري، چې الله تعالی په ټولو حالاتو کې د انسان مراقبت کوي، او مومن انسان هر حالت کې چې وي الله تعالی د خپلو اعمالو شاهد ګڼی، ﴿إِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ﴾ «کله چې زما بندګان تا نه زما پوښتنه وکړی نو زه نزدې یم» په بل ایت شریف کې وایي: (چې الله تعالی د انسان له شاه رګ څخه هم هغه ته نزدې دی ﴿أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ ٱلْوَرِيدِ ۝١٦﴾.

۲- د مسلمانانو د عبادت ځای کوم خاص ځاې کې خلاصه شوی ندي، بلکه پيغمبرﷺ فرمايي چې ټوله ځمکه ماته مسجد دي، اود حضرت محمد امت کولی شي په هر ځای کې لمونځ وکړي.

۳- عبادت په اسلام کې صرف په ځينو عباداتو کې خلاصه شوي ندي، بلکه عبادت د اسلام مقدس دين کې په مختلفو برخو کې تقسيم شوی دی، چې عبارت دی له: فکري، عقيدتی، اجتماعی، فردی، اقتصادی، سياسی او غيره عبادتونو څخه.

٤- د عبادت وخت: اګر چې د مختلفو عباداتو لپاره مختلف وختونه تعين شوی دي مثلا لمونځ په مختلفو وختو کې وي، او حج د ذی الحجی په مياشت کې ترسره کيږي، روزه هم د رمضان مبارکه ميشات کې فرض ده، ولې په کلی ډول سره عبادت په کوم دقيق وخت کې نه خلاصه کيږي، چې وويل شي پلانی ساعت د عبادت لپاره دی او پلانی ساعت له عبادت نه غير د څه لپاره، بلکې عبادت د اسلام مقدس دين کې ۲۴ ساعته وي.

۵- مومن انسان ته په ژوند کې صرف دوه حالته وجود لري، د پروردګار د اطاعت او عبادت حالت اويا هم د معصيت او ګناه حالت د مومن په ژوند کې دريم حالت وجود نلري، دغه شخص يا خپل ټول افعال او حرکات د پيغمبر له اخلاقو او سنتو سره عيار وي چې دده په نيکو اعمالو کې محاسبه کيږي، او يا هم خپل اعمال د پيغمبر د طريقې خلاف ترسره کوي چې ورته ګناه او معصيت نوشته کيږي.

۱۴- دعباداتو د حکمت فلسفه:

دې بحث کې لازمه ده چې د الهی احکامو او عباداتو په دليل باندې پوه شو، دغه دلايل په مختلفو انواعو تقسميږي:

الف: د فطری امورو دليل

ځینی فطري امورو وجود لري چې اصلا دلیل ته ضرورت نلري، ځکه انسانان فطرتا هغه ته تسلیم دي. مثلا انسان خوراک، څښاک او ازدواج کوي، کور جوړوي، لباس غوندی دا ټول فطري امور دي، چې اصلا هیڅکله یي ځوک ددلیل پوښتنه نه کوي، او هر کله چې لږ فکر وکړو دلیل یي ښه درک کولی شو، ولې دومره یي بیا څوک ددلیل په هکله ځان نه مصروفوي.

ب: د یقین په اساس د څه امورو دلیل

ځینې امور وجود لری چې انسان پرته له دلیل غوښتلو هغه ته تسلمیږي، مثلا هر کله چې داکتر کوم انسان ته امر وکړي چې د یو مرض د علاج لپاره دغه شربت روزانه درې ځلې استعمال کړه پدی اساس چې مونږ دډاکتر دعلمیت په حقانیت یقین لرو دلیل یي نه پوښتو، په همدې رنګ هغه خلک چې الله جل جلاله د خپلو ټولو ستونزو طبیب ګڼي نو ټول الهی احکام دخپل یقین او باور په اساس منی او د همدغی عقیدی او کامل یقین په اساس د الهی احکامو عملی کولو ته همیشه مبادرت کوي. ټول دوستان او د بشریت وګړي هغه ته رابلي.

ځکه دده په عقیده دبشریت دنجات یواځنۍ لاره د الهی احکامو په تطبیق کې نغښتې ده.

ج: د عقل سره موافقو امورو دلیل

ځینې امور وجود لري چې اصلا د عقل مخالف ندي، ولې مونږ هغه ته کوم دلیل نلرو، ولې دا چې زمونږ له عقل سره څه مخالفت نلري، بناء مونږ د هغه د معقولیت په اساس د هغه ددلیل له پوښتلو څخه صرف نظر کووو، ځکه پوهیږو چې کیدای شي دغه کار څه دلیل ولري چې مونږ پرې نه پوهیږو، اوشاید هغه خلک چې علم یي پر مختلل دي د هغه دلایل په ښه ډول سره درک کړي، مثلا کله چې کوم ډاکټر یو مریض ته د دوا توصیه کوي نوکله چې ټول مریضان د علت پوهیدو په هدف دوا ونخوري شاید ملیونونه مریضان هلاک شي، ولې د معقولیت په اساس د طب په نظام کې ډیر دواګانې ددلیل د

نلرلو سره خورو، ځکه د داکتر نسخه که څه هم مونږ ته پرته له دلیله بیان شوې ده، خو داکتر یې خپله په دلیل باندې پوهیږي.

اوس باید د عباداتو په موضوع کې هم پوه چې دغه درې نقطې مراعات شوي دي

۱۵- د درې ګونو اړیکو فلسفه:

مومن انسان په خپلو ټولو عباداتو کې هڅه او کوشش کوي ترڅو درې ډوله ارتباط مستحکم کړي:

الف: له خالق سره د انسان ارتباط

د اسلام مقدس دین کې یو مومن لومړی خپل ارتباط له خپل خالق سره مستحکموي، او د غه ارتباط د الله ﷻ په وجود په حقیقي ایمان، د الله په وحدانیت ایمان، الله ته د عبادت خاص کول، له شرک څخه لرې والی، د نیت تصحیح، د اسلام کامل نظام باندې باور لرل، او بیا د الله طاعت او عبادت او د اوامرو په تطبیق او د نواهیو څخه په لرې والی سره ترسره.

ب: له خپل ځان سره د انسان ارتباط

مومن انسان د خپل ځان احترام هم کوي، بناء خپل ځانته د احترام په خاطر خپل شخصیت ساتی، او له هغو کارو څخه مخنیوی کوي چې دده شخصیت تر پوښتنې لاندې راولي.

ج: له ټولنې سره دانسان ارتباط

مومن انسان د بشري ټولنې له افرادو سره قوی ارتباط لري او اسلامی اخلاق په ټولو ساحو کې تطبیقوي.

۱۶- بنده ته د عبادت د منفعت فلسفه:

الله ﷻ د چا عبادت ته احتیاج نلري او هر کله چې څوک سره د ټولو الهی لارښوونو او نبوی ارشاداتو بیا هم خپل ځان بی لارې کړي او له شیطان سره هم غږی شي د شیطان دغه دوستی به دې په جهنم کې له شیطان سره یو ځای

کړي.

هر کله چې مونږ انسانان د خپل وجود حقيقت ته توجه وکړو په ښه ډول پوهيږو، چې مونږ لمر ته ضرورت او لمر مونږ ته هيڅ ضرورت نلری، هرکله چې څوک لمر ته مخ کړی او يا هم شا ورته واړوی نو ددغه کار ګټه او تاوان يې خپل ځان ته ورګرځي او د لمر په رڼا، روښتايي، حجم او نرو صفاتو کې هيڅ تاثير نشي کولی.

په همدې رنګه الله ﷻ هم د چا عبادت ته ضرورت نلری، د عمل ښه او بد خپله انسان ته ورګرځي، ﴿مَّنْ عَمِلَ صَٰلِحًا فَلِنَفْسِهِۦ ۖ وَمَنْ أَسَآءَ فَعَلَيْهَا ۗ﴾ «چا ښه وکړه نو خپل ځان ته يې دي، او که چا بد وکړوه نو په هغه دي».

هر کله چې يو استاذ خپلو شاګرداتو ته د درس توصيه وکړي د شاګرد دغه رحمتکش د استاذ په ګټه نه بلکې د هغې نتيجه خپل شاګرد تر لاسه کوي.

هر کله چې څوک پخپله حويلۍ کې د ګلانو يوه باغچه جوړوي، هميشه ددغو ګلانو ښه بوی دده پزې ته ورځي، د سهار په وخت خپله حويلۍ کې کشت او ګذار کوي اود ګلانو ترمنځ کولی شي مطالعه وکړي، کيني، او برعکس هر کله چې د خپلي حويلۍ منځ کې بيت الخلاء جوړ کړي او دکثافت لاره يي هم د ناستي کوټو خوا ته کړ نو ددغه بدعمل بدبوی به هميشه خپله مدته سرايت کوي همدارنګه د انسان هر نيک او بد عمل بالاخره خپله همدغه انسان ته رسيږي هغه دهقان چې غنم کري، د حاصل د اخيستلو پر وخت غنم لو کوي، او مقابل کې چې څوک اوربشې کري، و حاصل به يي هماغه اوربشې وي.

از مکافات عمل غافل مشو — گندم از گندم بروی جو ز جو

يو شاعر په پښتو ژبه وايي:

ګلان وکره چې سيمه دې ګلزار شي — اغزي‌مه‌کره‌چې پښوکې به‌دې‌خارشي

۱۷- د عبادت ترک د انسان د تسخيرولو لپاره د شيطان وسيله ده، ددې فلسفه:

کله چې الله جل جلاله آدم عليه السلام پيدا کړ شيطان د انسان د پيدايښت له پيله خپله دښمنی له حضرت آدم عليه السلام سره پيل کړه، ځکه الله آدم عليه السلام او د هغه اولادې ته د عزت او کرامت وربښلو لپاره هغه ته علم ورزده کړ او ملايکو ته يي د هغه د احترام په خاطر د احترام د سجدې امر وکړ، شيطان چې له ملايکو څخه نه، بلکې اصلا له جنياتو څخه و او ملايکو کې داخل شوی و او ادعايې کوله چې دی به هم د هغوی غوندې مطيع او فرمانبردار وي، الله جل جلاله نورو ته د حقيقت د روښانه کولو لپاره ټول امتحان کړل شيطان له هغه تکبر سره چې لره يي له هماغی اولې ورځې خپل مخالفت د انسان پر ضد پيل کړ، دده دغه تکبر سبب شو چې نافرمانی وکړي او د ملعونانو په جمله کې راشي. الله جل جلاله د شيطان ددې متکبرانه موقف قصه داسې بيانوي. ﴿فَإِذَا سَوَّيۡتُهُۥ وَنَفَخۡتُ فِيهِ مِن رُّوحِي فَقَعُواْ لَهُۥ سَٰجِدِينَ ٧٢﴾ «کله مې چې برابر کړ او په هغه کي مې خپل ورح پوه کړ نو ولويږي هغه ته په سجده باندې»، نو دغه وخت ملايکو پرته له استثنا څخه سجده وکړه ﴿فَسَجَدَ ٱلۡمَلَٰٓئِكَةُ كُلُّهُمۡ أَجۡمَعُونَ ٧٣﴾ «نو سجده وکړه ملايکو ټولو په شريکه».

اما تنها هغه چا چې سجده ونکړه ابلس و تکبر يي وکړ او تمرد يي او سرکشي يي وکړه او په همدې دليل يي له خپل لوړ مقام څخه سقوط وکړ، او د کافرانو په صفت کې و ﴿إِلَّآ إِبۡلِيسَ أَبَىٰ وَٱسۡتَكۡبَرَ وَكَانَ مِنَ ٱلۡكَٰفِرِينَ ٣٤﴾ «مګر ابليس تکبر وکړ او له کافرانو څخه و». الله جل جلاله ورته وويل: ﴿يَٰٓإِبۡلِيسُ مَا مَنَعَكَ أَن تَسۡجُدَ لِمَا خَلَقۡتُ بِيَدَيَّۖ﴾ «اى ابليس څه شي منع کړې چې سجده وکړې هغه څه ته چې ما پخپلو لاسو پيدا کړی دی» بيا الله د شيطان دداخلي او حقيقی يليتې د واضح کولو لپاره او پخپله ژبه د ابليس د اعتراف لپاره له هغه نه وپوښتل ﴿أَسۡتَكۡبَرۡتَ أَمۡ كُنتَ مِنَ ٱلۡعَالِينَ ٧٥﴾ «تکبر دې وکړ او که له دې بورته وي چې تاته د سجدې امر وشي». شيطان وويل ﴿قَالَ أَنَا۠ خَيۡرٞ مِّنۡهُ خَلَقۡتَنِي مِن نَّارٖ وَخَلَقۡتَهُۥ مِن

طِينٖ ﴿٧٦﴾ «ويې وويل زه له هغه څخه غوره يم زه دې له اور څخه پيدا کړی يم او هغه دې له خټې څخه پيدا کړی دی» نو اللهﷻ ورته وويل: ﴿وَإِنَّ عَلَيۡكَ لَعۡنَتِيٓ إِلَىٰ يَوۡمِ ٱلدِّينِ ﴿٧٨﴾﴾ «او په تا باندې دی زما لعنت د قيامت تر ورځې پورې». شيطان عرض وکړ ﴿قَالَ رَبِّ فَأَنظِرۡنِيٓ إِلَىٰ يَوۡمِ يُبۡعَثُونَ ﴿٧٩﴾﴾ «ای ربه نو ماته مهلت راکړه تر هغې ورځې چې بيا را ژوندي کيږي». الله ورته وويل ﴿فَإِنَّكَ مِنَ ٱلۡمُنظَرِينَ ﴿٨٠﴾ إِلَىٰ يَوۡمِ ٱلۡوَقۡتِ ٱلۡمَعۡلُومِ ﴿٨١﴾﴾ «نو ته له مهلتورکړی شوو څخه يې د يو معينې زمانی تر ورځې پوري».

شيطان له هماغه وخته انسان سره خپله دښمني اعلان کړه او ويې ويل ﴿قَالَ فَبِعِزَّتِكَ لَأُغۡوِيَنَّهُمۡ أَجۡمَعِينَ ﴿٨٢﴾﴾ «ستا په عزت قسم چې ټول به بې لارې کوم» ولې شيطان انسانانو ته يو هلاره هم بيان کړه چې د هغې لارې پيروی کولی شي انسان ته د شيطان له شر څخه نجات ورکړي، داد الله رحمت ده چې پخپله د شيطان له ژبی د شيطان له شر څخه د خلاصون وسيله بيانوی.

شيطان وويل ﴿إِلَّا عِبَادَكَ مِنۡهُمُ ٱلۡمُخۡلَصِينَ ﴿٨٣﴾﴾ «مګر له دوی څخه ستا مخلص بندګان» يعنی زه نشم کولی چې پخپلو ټولو شيطانی وسوسو او دسيسو د الله مخلص بندګان چې خپل اعمال خاص د الله د رضا لپاره ترسره کوي ګمراه کړم.

اللهﷻ د شيطان ددې دښمنۍ د اعلان مقابل کې خپل حکم داسې بيان کړ ﴿قَالَ فَٱلۡحَقُّ وَٱلۡحَقَّ أَقُولُ ﴿٨٤﴾﴾ «قسم په حق او حق وايم» ﴿لَأَمۡلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنكَ وَمِمَّن تَبِعَكَ مِنۡهُمۡ أَجۡمَعِينَ ﴿٨٥﴾﴾ «خامخا به جهنم ډکوم له تا او له ټولو هغو خلکو چې ستا پيروي کوی له دوی څخه».

بناء اللهﷻ شيطان پوه کړ چې زه هم په مقابل سره له دې چې د خير او سعادت لاره مې بيان کړې، او په دنيا کې مې ورته ټول نعمتونه او د بدن ټول اعضا پيدا کړی دي پيغمبران مې راليږل، اسمانی کتابونه په ترتيب سره نازلوم ترڅو هغوی د طاعت او عبادت لپاره زيات امکانات پيدا کړي، نو که هر څوک سره له دې ټولو دلايلو او مادي او معنوي امکاناتو بيا هم د شيطان

پیروي وکړي هغه له شیطان سره یو ځای کوم او د دوزخ په اور کې یې اچوم، هر کله چې دغو قرانی ایاتونو کې په دقت سره فکر وکړو نو لاندې درسونه پکې نغښتي وي:

۱- د متکبرانو نتیجه او اخر دکار بدبختی او لعنت دی، انسان وي که جن.

۲- شرف له اور یا خاورو څخه پیدایښت کې نده، قوم، ژبه، قریه، چوکۍ، قدرت او صلاحیت لرل چا ته برتری نه ورکوي، او هغه چې خپل ځانته په نورو باندې برتری ورکوي لکه شیطان غوندې دي، چې ویې ویل ﴿أَنَا۠ خَيۡرٞ مِّنۡهُ﴾ «زه له هغه نه غوره یم».

۳- د شیطان دښمنی د انسان د عمر د اخری لحظاتو پوري دوام لري، باید د انسانی او جنی شیطانانو مقابل کې خپل ځان په نیکو اعمالو سره وقایه کړو.

٤- شیطان د انسان د دښمنۍ لپاره ملاتړلې ده او د جنګ اعلان یې ورسره کړی ده ولې د شیطان دغه جنګ، فکري جنګ او له فریبکاریو سره ده وسوسه کوي، فریب ورکوي، خونهایي هدف یې د انسان ګمراهی ده.

٥- شیطان د انسان د ګمراهۍ لپاره له مختلفو وسایلو څخه استفاده کوي، د انسان وجود کې چې هره خلا پیدا شوه، فورا شیطان له هغې خلا څخه استفاده کوي څوک مغرور کوي، څوک قوم پرست، چا ته په لمانځه کولو او د الله طاعت کې مانع ګرځي، څوک دالکولو، مخدرات او سګرت او نصوار استعمال ته سوق کوي څوک بی حیایي او بی حجابی ته سوق کوي، څوک د حرامو په خوړلو او د مال په لاس ته راوړلو کې په بی پروا یې سره ګمراه کوي، مال د اران په نامشروعو لارو کې د مال مصرفولو ته رسوي، او څوک په سیالیو، ځان جوړونی، او قومی عاداتو څخه په پیروۍ باندې مبتلا کوي. دوی له مستقیمې الهی لارې څخه لرې کوي، پوهان وایي چې د جاهل شیژان جاهل وی او د عالم شیطآن عالم وی هغه ته په عقل او فکر کې دلایل پر ځای کوي ترڅو په دغو منح خالی دلایلو سره هغه دحق له لارې منصرف

کړي ولې یواځې هغه څوک چې د شیطان له شر څخه نجات پیدا کولی شی هه څوک دی چې په اخلاص سره د الهی احکامو پیروي وکړي او هدف یي تنها د الله‎ﷻ رضایت وي او د الهی لارې په پیروی کې دهی]ا له ملامتی څخه ویره او ډار ونلري.

ځینې ګنګار انسانان چې زړونه یي په ګناه سره تور شوي وي د شیطان د نمایندګانو په ډول کار کوي دغه رنګ انسانی شیطانان کوشش کوي چې په مسخرو، او نیش وهلو سره مومنان له طاعت او عبادت څخه لرې کړي او کله هم د دوست په لباس کې د نورو په ګمراهی کې قدم اخلي، ولې مخلص مسلمان چې خپل دوستان یي د الله‎ﷻ د محبت په اساس تعین کړي دي د انس او جنی شیطانانو له شر څخه نجات مومي. ای پروردګاره اخالص مونږ نصیب کړه او مونږ ته د نیکو اعمالو توفیق را کړه.

۱۸– د اخلاص فلسفه:

په عمل کې اخلاص د شیطان له شر څخه د نجات یواځنی وسیله ده، ځکه هغه خلک چې خپل اعمال مخلصانه د پروردګار متعال درضا په خاطر ترسره کوی، په حقیقت کې یي د خپل ځان لپاره دشیطان له لاس وروړلو څخه یو تیاره قوی وقایه لیدلې ده، برعکس هغه خلک چې په ریا کاریو باندې خپل اعمال داغداره کوي خپل ځان باندې د شیطان د تسلط لاره هموار وي. دنمونی تفسیر خاوند لیکی: اخلاص هغه ده چې د انسان محرک له هر رنګه الهی شایبې څخه پاک وي، او کولی شو نوم یي د نیت توحید کیږدو یعنی په ټولو برنامو کې تنها پروردګار او د هغه د رضا انګیرنه.

د پاملرنی وړ خبره داده چې د پورته آیات په شان نزول کې له پیغمبر‎ﷺ څخه داسې نقل دي چې یو څوک یي حضور ته راغی او عرض یي وکړ: ای رسول الله زه د الله په لاره کې مصرف کوم، او صله رحمی کوم او دغه کارونه فقط د الله‎ﷻ لپاره ترسره کوم خو کله چې خلک زما له دغو عملونو څخه خبرې کوی او ستاینه کوي زه خوښ او خوشالیږم زما دغه عملونه څرنګه دي؟ پیغمبر‎ﷺ غلی شو او څه یي ونه ویل، ترڅو چې دا پورته آیات نازل شو او

دې پوښتنې ته يي ځواب ووايه (چې د خدای دربار کې يوائې هغه عمل قبول ده چې له پوره اخلاص سره يو ځای وي) پرته له شکه له دې روايت څخه منظور هغه د غير اختاری خوښۍ حالت نه دي، بلکې هغه حالت دی چې د انسان د عمل لامل وګرځی او يا دنيت له عدم خلوص څخه حکايت وکړي.

علم خالص په اسلام کې تر هغه حده اهميت لری چې در سول اله به يو حديث کی لولو: «من اخلص لله اربعين يوما فجر الله ينابيع الحكمه من قلبه على لسانه» څوک چې څلويښت ورځې د الله ﷻ لپاره اخالص وکړی نو الله ﷻ به يې له زړه څخه په خوله باندې د حکمت چينې روانې کړي.

هر کله چې څوک مخلصانه عبادت وکړي ژبه يي لکه پاک زړه غوندې د الهی احکامو مطابق په حرکت راځي، هيڅکله يي له ژبی داسې خبره نه خارجيږي چې دالهی قهر او غضب سبب وګرځي. او مونږ پوهيږو چې دروغ، غيبت خبر لوځي، بی ځايه ټوقې، مبتذله موسيقی او ټول ناجايز الفاظ د الله ﷻ د غضب سبب ګرځي.

۱۹- د دنيا د ترک، رهبانيت او ګوښه کيناستني فلسفه:

د اسلام مقدس دين تنها فرد پورې تړل دين نه بلکی د ټولني او ډلې دين دی. ددين اغلبه احکام په اجتماعی امورو پورې تعلق لري. او له ټولنې سره د انسان ارتباط تحکيموی او تقويه کوي، حدود او ځينې جزاګانې هم د ټولنې د امنيت ساتنی لپاره ايښودل شوي دي.

د توحيد کلمی له ويلو څخه وروسته چې هدف يي د ټولو ملتونو توحيد او يو لاس کول دي، هيڅ مسلمان حق نلري چې صرف خپل ځان ته دعا وکړي، په پنځه ګونو لمنځونو کې د الله ﷻ امر دی چې مونږ صرف خپل ځان ته نه، بلکې ټولو مومنانو ته دعا وکړو او داسې ووايو ﴿إِيَّاكَ نَعۡبُدُ وَإِيَّاكَ نَسۡتَعِينُ ۝٥﴾ «خاص ستا عبادت کوو او خاص تا نه مرسته غواړو» ﴿ٱهۡدِنَا ٱلصِّرَٰطَ ٱلۡمُسۡتَقِيمَ ۝٦﴾ «راوښيه مونږ ته نيغه لاره».

په خپلو دعاګانو کې هم يو مومن د الهی امر په اساس ټولو مومنانو ته دعا کوی نه يواځې ځان ته: ﴿رَبَّنَآ ءَاتِنَا فِي ٱلدُّنۡيَا حَسَنَةٗ وَفِي ٱلۡأٓخِرَةِ حَسَنَةٗ وَقِنَا عَذَابَ ٱلنَّارِ ٢٠١﴾ «ای ربه راکړی مونږ ته په دنيا کې ښه او په آخرت کې ښه او وساتی مونږ د اور له عذاب نه» د جماعت لمونځ له خالق ذات سره د انسان د ارتباط لپاره د خلکو د ځو لويو صفونو په منځ کې وي. او د جماعت د لمانځه فضيلت نسبت نورو لمنځونو ته د پيغمبرﷺ د حديث په اساس ۲۵- ۲۷ درجې دي، ځکه په جماعت کې د لمانځه کول مومنان يو د بل له حال څخه خبروی او هغوی له يو بل سره اشنا کوي او بلدوی.

مومن انسان تنها د ځو کورونو په حد کې همسايه نه پاتې کيږي بلکې د جمعي لمونځ د منطقی په جامع مسجد کې ادا کوي چې دده ارتباط له هغوی سره تامينوي، او د اختر لمونځ د ښار په عمومي عيدګاه کې ادا کوي، ترڅو ټول يو بل سره مينه پيدا کړي او د خوښۍ ورځ سره ولمانځي.

همدارنګه زکات چې د اسلام بل رکن دی د هغه اساس د انسانی ټولنې په اعضاو باندی شفقت تشکيلوی خصوصا په فقيرو او مسکينو خلکو روزه هم دانسا ارتباط له خالق او هم له نورو مخلوقاتو سره مستحکموی، ډلييز روزه ماتی، تراويح، او د تراويح په لمونځ کې په ډلييز ډول سره د قرآن کريم ختم د انسان قوی ارتباط له خپلو ورونو سره نور هم زياتوي. مومن انسان تنها د خپل هيواد په حدودو کې منحصر نه وي، بلکی له دې هم وړاندې قدم ږدي او د نړۍ له ټولو مومنانو سره د ارتباط او اړيکو نيولو لپاره د بيت الله شريف حج ته ځی. د عرفې په ورح له ميلونو سور پوستو، سپين پوستو، تور پوستو، زيړ پوستو، او مختلفو خيرو او ژبو والا مسلمانانو سره د «لبيك اللهم لبيك» تابعدار يو ای الله تاته تابعدار يو — يوه کله په ژبه باندې راوړي.

اسلام جدا د دنيا پريښودلو مخالف دی او پيغمبرﷺ فرمايی «لا رهبانيه فی الاسلام» به اسلام کې ګوښه ناستی نشته ځکه دغسې ګوښه ناستی د اسلام د اساس سره چې د انسانيت ترمنځ ارتباط ورکول دي منافی دی. د درې ځوانانو حديث چې د پيغمبر کور ته راغلی و هغه مشهور ترينه حديث دی چې د اسلام

مقدس دین کې دعبادت د اجتماعي فلسفی حقیقت بیانوي، بخاری شریف له حضرت انس رضي الله عنه څخه رویات کوی دری تنه د نبی کریم کور ته راغلل اود حضرت محمد ﷺ د عبادت په هکله یي وپوښتل، کله مي چې ورته پدي هلکه خبر ورکړ لکه دوی چې دا عبادت کم ګڼلی وي، ویې ویل: مونږ له پیغمبر سره فرق لرو ځکه د هغه مخکنيي او وروستنی عبادتونه ښښل شوی دي.

یوه یي وویل: زه به د همیش لپاره ټوله شپه لمونځ کوم.

بل وویل: زه به ټول عمر روژه نیسم او هیڅکله به یي نه ماتوم.

دریم وویل: زه به له ښحو لرې کیږم او هیڅ واده نه کوم.

پیغمبر عليه السلام دوی ته راغی او ورته یي وویل: تاسې هماغه خلک یاست چې داسې خبرې مو کړي دي؟ قسم په الله جل جلاله چې زه نسبت تاسې ته له الله څخه زیات ویریږم، او نسبت تاسې ته زیات متقی هم یم، خو زه روزه هم نیسم، او افطار هم کومو لمونځ هم کوم، او ویده کیږمه هم، او نکاح هم کوم، او هر څوک چې زما له سنتو څخه بې رغبت شي نو زما له امت څخه نده(۱).

پدې حدیث کې محمد لاندې امورو ته اشاره کوي:

الف: عبادت دا ندې چې انسان خپل ځان په لمانځه کولو او روزه باندې مصروف کړي بلکې عبادت د اسلام مقدس دین کې مختلفو برخو ته شاملیږي.

ب: استراحت، غذا خوړل، او ازدواج په عبادت کې شامل دي. پدې شرط چې د حضرت محمد له طریقې سره مطابق وشي.

۱- «حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي مَرْيَمَ أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ أَخْبَرَنَا حُمَيْدُ بْنُ أَبِي حُمَيْدٍ الطَّوِيلُ أَنَّهُ سَمِعَ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ جَاءَ ثَلَاثَةُ رَهْطٍ إِلَى بُيُوتِ أَزْوَاجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسْأَلُونَ عَنْ عِبَادَةِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمَّا أُخْبِرُوا كَأَنَّهُمْ تَقَالُّوهَا فَقَالُوا وَأَيْنَ نَحْنُ مِنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ وَمَا تَأَخَّرَ قَالَ أَحَدُهُمْ أَمَّا أَنَا فَإِنِّي أُصَلِّي اللَّيْلَ أَبَدًا وَقَالَ آخَرُ أَنَا أَصُومُ الدَّهْرَ وَلَا أُفْطِرُ وَقَالَ آخَرُ أَنَا أَعْتَزِلُ النِّسَاءَ فَلَا أَتَزَوَّجُ أَبَدًا فَجَاءَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَيْهِمْ فَقَالَ أَنْتُمْ الَّذِينَ قُلْتُمْ كَذَا وَكَذَا أَمَا وَاللَّهِ إِنِّي لَأَخْشَاكُمْ لِلَّهِ وَأَتْقَاكُمْ لَهُ لَكِنِّي أَصُومُ وَأُفْطِرُ وَأُصَلِّي وَأَرْقُدُ وَأَتَزَوَّجُ النِّسَاءَ فَمَنْ رَغِبَ عَنْ سُنَّتِي فَلَيْسَ مِنِّي» (رواه البخاري).

ج: د دنیا ترک، ازدواج نکول، همیشه په عمري ډول سره روزه نیول، ټوله شپه پرته له خوبه په همیشه ډول سره لمونځ کول، د پیغمبرﷺ دسنتو او د اسلام د احکامو مخالف دی، ځکه د اسلام دین کې د وسطیت قانون همیش مراعات شوی دی.

د: هغو خلکو چې ازدواج ترک کړی دي، خپل روابې یې له نورو سره قطع کړي دي. دغه کار ددنیا ترک په نوم سره تر سره کوي او فکر کوي چې عبادت یې کړی دی، په حقیقت کې یې د پیغمبرﷺ د سنتو مخالفت یې کړی، خپل ځانونه یې د پیغمبر له امت څخه خارج کړي دي.

وايي: یو شخص ابوسعید ابو الخیر ته چې یو اسلامي پوهیالی و، وویل: فلانی سړی د اوبو پهب سر ځي.

شیخ وویل: ماهیان او بقې هم د اوبو په سر ځي.

هغه وویل: داسې خلک پیژنم چې په ذکر ویلو سره په هوا ځیږ.

شیخ وویل: الوتونکی او مچان هم په هوا کې الوځي.

هغه وویل: پلانی سړی په یوه لحظه کې له یوه ښار څخه بل ښار ته ځي.

شیخ وویل: شیطان هم په یو نفس له مشرق څخه مغرب ته ځي.

نو دغسې شیان څه قیمت نلري، بنده هغه ده چې د خلکو سره کیني او ولاړ شي، وخوري او وڅښي او پلورل او پیرودل کوي او بازار کې له خلکو سره را کړه ورکړه ولري ازدواج وکړي دنیا ته اولاد راوړي ولې یوه لحظه همد اللهﷻ له یاده غافل نه ویږ.

۲۰– له تکنالوژۍ وسایلو څخه ددعوت او عبادت لپاره استفاده:

د اسلام مقدس دین چې د تمدن او پرمختګ دین دی، او کله چې پیغمبر اکرمﷺ له مکې مکرمې څخه د یثرب ښار ته سفر وکړ، نو خلکو دا ښار د مدینه الرسول په نوم سره ونوموله، ځکه رسول اللهﷺ د مدنیت لومړی تهداب هلته کیښود، او دمدینې د کلې اصلي معنی له تمدن سره ارتباط لري. او

مسلمانانو لږ څنډه وروسته وکولی شو چې اسلامي مدنیت سرترسره نړۍ ته انتقال کړي.

دغه حقیقت نه یوازې دا چې د اسلامی تاریخ په صفحاتو کې مطالعه کوو، بلکی د غرب تاریخ پوهانو چي هم کله غوښتي چې د نړۍ تاریخ پرته له تعصب څخه نړیوالو ته وړاندې کړي نوپه دغه اسلامي تمدن یی اعتراف کړی دي، مشهور فرانسوی مورخ ګوستاف لوبون لیکی: د اسلام دسیاسی تمدن اثر واقعا حیرت انګیز دی، د عربستان هیواد د جاهلیت پر وخت عبادت و له څو وړو ولایتونو او یو عدد خپلو سرو قبیلو څخه چې همیشه پخپلو کې په کورنیو جنګونو، قتل او غارت ګرۍ باندې مشغول و، ولې د اسلام دپیغمبر د ظهور جریان په یو قرن کې دغه دین د سند له دریا به تر اندلس پوې وسعت پیدا کړ او پدې ټولو مملکتونو کې چې د اسلام بیرغ په اهتزار و له هر اړخه چې پر مختګو نه پیدا شو، په حقیقت کې حیرانوونکی و، او ددې لوی علت داو چې د اسلام عقاید کاملا له طبیعی اصولو او قواعدو سره موافق دي، او ددې عقایدو ځانګړتیا داده چې عمومي اخلاق اصلاح کړي عدل، احسان او مذهبی تساهل پکي پیدا کړي هغه زیاتوی: هغه تمدن چې د اسلام خلیفه ګانو تاسیس کړ، را پور یي هماغه د نورو تمدنونو را پور دی چې د زمانې په اختلاف سره دنیا کې پیدا شوی دي، یعنی دا تمدن هم لکه د هغو غوندې وجود ته راغی او کمال ته ورسید[۱]. د اسلام مقدس دین ددعوت او عبادت لپاره نوي علمی او تکنالوژی وسایل تایید کړي دي[۲].

او د اسلام له لیو افتخاراتو څخه یو هم د قران کریم علمی اعجاز دیو چې هره ورځ له ساینس او تکنالوژۍ له پرمختګ سره کشف کیږي او د نړۍ د لویو پوهانو د اسلام سبب ګرځي [۳].

۱- تمدن اسلام وعـرب، تالیف دکتورګوستاولوبون فرانسوي، ترجمهء سید محمد تقي فخرداعي ګیلاني، څلورم چاپ، ایران: بنګاه مطبوعاتي علي اکبر علمي، ۱۳۳٤ شمسي، ص: ۱٤٤

۲- مرجع سابق، ص: ۱٤٥

۳- تاسو کولای شی په دغه زمینه کې اعجاز علمی قران لیکلی ده ددغه کتاب مولف ده کولای جی ولولی.

مسلمانان باید د اسلامي د ساتیرو مطابق له ټولو لاس لاندې وسایلو څخه د اسلام مقدس دین د نشر او تبلیغ لپاره استفاده وکړي.

دعبادت د وسایلو تغیر داسلام مقدس دین داحکامو دبهترې ادا کوي لپاره بدعت نه ګڼل کیږي، مثلا اذان د پیغمبر پر وخت پرته له لودسپیکر څخه ادا کیده، او دا چې هغه وخت دا وسیله موجوده نه وه نو له دې څخه استفاده نده شوې ولې اوس داذان دغږ درسیدو لپاره له پرمختللو وسایلو څخه استفاده کیږي، او کله کله موجودې وای نو مسلمانانو به حتما دحق غږ درسولو لپاره له هغه نه استفاده کوله

په همدې ډول استفادله له سی دی ګانو و ویډګانو، کمپیوتری وسایلوو انترنت، فلمونو او غیره پر مختللو وسایلو څخه د اسلام مقدس دین ته ددعوت لپاره نه تنها بدعت نده بلکی د اسلام مقدس دین له دغسی وسایلو څخه استفاده تشویقوي او لازم یې بولي.

په حدیث شریف کې له پیغمبر څخه روایت شوی دی چې انحضرت عليه‌السلام وفرمایل: «زینوا القران باصواتکم» تاسې قرآن کریم په خپلو ښو اوازونو سره مزین کړي. قران عظیم الشان چې مقدس کتاب او ښایسته ترین کتاب دی د نورو غږونو ته څه ضرورت لري. دا حدیث ددې مطالبو بیانوونکی دی چې د قرآن کریم د ښایست سره سره ښایسته غږ په زړونو کې زیات اثر لري پدې اساس پیغمبر عليه‌السلام مومنانو ته امر وکړ چې پخپلو ښایسته غږونو د خلکو په زړونو کې د قران کریم ښایست او تاثیر اچونه زیاته کړي ځکه غږ یوه وسیله ده چې د قران کریم د تاثیر په ښه والي کې مهم رول لري. او هره وسیله چې دغسې تاثیر ولري هغه په عبادت کې موثر وي.

د ازهر پوهنتون پوهانو هم اجازه ورکړه ترڅو د اسلامی تاریخ، اسلامی شخصیتونو او حتا صحابه کرامو فلمونه جوړ شي، او څومره ښه ده چې د اسلام مقدس دین د خپرولو لپاره تلویزونی چینلونه په مختلفو ژبو سره ولرو. د پر مختللو وسایلو د تاثیر په هکله کولی شو د تدریس یو مثال ورکړو، مثلا یو معلم د قرون وسطی په اسلوب باندې هغو شاګردانو ته چې په یوسشتم

قرن کې ژوند کوي تدريس وکړي، هيڅکله به دده تدريس موثر نه وي، او شاګردان به له ده څخه مثبته فايده ونکړي ولې هغه معلم چې د نوې تکنالوژۍ وسايلو څخه د خپل تدريس په سيستم کې استفاده کوي، دده د درس اثر په ټولو شاګردانو باندې ښه او مثبت تلقی کيږي، او هغه معلم به د خپل تدريس سيستم کې کامياب وي، په همدې ډول يو پرستې اوسيي عبادت ته ددعوت لپاره هم له تکنالوژي وسايلو څخه استفاده کاملا تاثير لري. او له دې وسايلو څخه استفاده د اسلام مقدس دين دښو رسولو لپارهد تمجيد او در دانۍ قابل ده.

۲۱– د ويرې او محبت فلسفه:

ځينې خلک داسې انګيري چې د اسلام مقدس دين کې د عبادت اساس ويره او خوف ده، پداسې حال کې چې د عبادت اساسی فلسفه خوف او ويره نده، بلکې هر مومن د هغه قوی محبت په اساس چې اللهﷻ سره يې لري د پروردګار عبادت ته مبادرت کوي ﴿وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَشَدُّ حُبّٗا لِّلَّهِۗ﴾ «او مسلمانان سخت محبت لري الله سره» پارسې ژبې شاعر خپل محبت د پروردګار په هکله اسې بيانوي.

آنکس‌که تورا شناخت جان‌راچی‌کند فرزند و عيال و خانمان را چی کند
ديوانه کنی هردو جهانش بخشی ديوانهء تو هردو جهان را چی کند

پدې اساس مومنان چې د پروردګار متعال ذات عاشقان دی له قوی عشق او محبت چې اللهﷻ سره يې لري د خپل خدای په عبادت باندې مشغول وي. او دا چې الله هغه ذات ګڼی چې ټول نعمتونه دوی ته تقديم کړي دي. ښايسته سترګی، جسمی توانايې او دجهان ټول نعمتونه يي ورته ورکړي دی، لمر، سپوږمۍ، غرونه دريابونه، او ټول مخلوقات يي د انسانانو خادمان ګرځولي دي. ﴿وَسَخَّرَ لَكُمُ ٱلشَّمۡسَ وَٱلۡقَمَرَ﴾ او مسخر کړي يي دي تاسې ته لمر او سپوږمۍ پدې اساس دغه مقدس ذات د شکر اد اکونی په خاطر، د منني تندی الهی دربار ته ږدي، او له نعمتونو يي منه کوي.

ترڅو وي چې دغه عمل یې د پروردګار رضایت حاصل کړي، داسې حال کې چې نشو کولی ددغو ټولو نعمتونو شکر په کامل ډول سره ادا کړو ځکه الهی نعمتونه دومره دي چې د هغې مننه یو شکر ویستونکی سړي ته مشکل دی. خو دا چې الهی رحمت حد او حصر نلري، بناء پدغه محبت سره عبادت کوو ترڅو په احد اقل سره مو کړي وي چې خپل ځان له غفلت څخه وساتو.

څلورم فصل:
لمونځ پیژندنه

دې فصل کې شاملې موضوع ګانی:

۱- د لمانځه مفهوم

۲- د لمانځه فلسفې

۳- د حضرت محمد د لمانځه ځانګړتیاوې

٤- د بی لمانځو جزا

لمونځ په لغت او اصطلاح کې

لمونځ ته په عربی ژبه کې (صلاة) وایي، او صلاة په عربی ژبه کې ددعا په معنی راغلی ده «وَصَلِّ عَلَيْهِمْ» او دعا وکړه دوی ته[۱].

۱- دا کلمه عربی ژبه کې په درې معناګانو راغلی ده:

۱) صلات د صلی له ریشې څخه اخیستل شوی او مفهوم یې یو کوږ شی ته ګرمی او حرارت ورکول دی ترڅو سم شي، او لمونځ ته حلات وایي ځکه انسان د نفس او نفسی خواهشاتو په نیولو سره په کوږ والي باندې مبتلا کیږي. او لمونځ هغه د پروردګار عظمت ته متوجه کوي په زړه کې یې حرارت راولي او د انسان د استقامت لامل ګرځی ﴿إِنَّ ٱلصَّلَوٰةَ تَنْهَىٰ عَنِ ٱلْفَحْشَآءِ وَٱلْمُنكَرِ﴾ لمونځ انسان له ګناهونو او بدکاریو څخه منع کوي چې د کوږ نفس اماره سره نیول شوی ترڅو د لمانځه په وسیله هغه حرارت ګرمی او د الله عظمت ته ورسیږي او کوږ والی یې لرې شي.

۲) صلات د (صلت) له اصل خخه اخیستل شوی دی، چې د تعلق او رابطې په معنی ده، او صلات (لمونځ) د انسان رابطه له الله تعالی مخلوق او همنوعاتو سره مستحکموي، ځکه بی لمونځه انسان د عالمیانو په پروردګار سره رابطه قطع کړی ده او بیرته لمانځه ته را ګرځیدو سره له الله تعالی سره خپل رابطه بیا مستحکموي.

لمونځ د شريعت په اصطلاح کې: عبارت له هغه مخصوص عمل څخه ده چې د الله اکبر په لفظ سره شروع او د السلام عليکم ورحمة الله په لفظ سره پای ته رسيږی او د خاصو ارکانو او شرايطو درلودونکی دی.

اسلام کې د لمانځه مرتبه:

لمونځ د اسلام مقدس دين کې زيات ارزښت لري او د هغو فرايضو له جملي څخه ده چې د شهادت له کلمي وروسته ورباندې زيات تاکيد شوی دی، لمونځ د اسلام له پنځو رکنونو څخه يو دی. رسول اکرمﷺ د لمانځه ترک کوونکی کفر ته نسبت کړی دی «ان بين الرجل وبين الشرك والكفر ترك الصلاة» پرته له شکه د سړی او شرک او کفر ترمنځ د لمانځه پريښودل دي. عبد الله د عقيلی ورور وايي چې د رسول اللهﷺ اصحابو د هيڅ عمل ترک کفرنه ګڼه مګر د لمانځه.

اولين هغه شی چې د قيامت په ورځ يې محاسبه کيږی لمونځ دی رسول اللهﷺ فرمايي: «اول ما يحاسب عليه العبد يوم القيامة الصلاة، فان صلحت فقد افلح وان فسدت فقد خاب وخسر» اولين شی چې بنده پرې د قيامت په ورځ محاسبه کيږی لمونځ دی نو که سم و پس کامياب شو او که خراب ونو هلاک او تاوانی شو. د رسول اللهﷺ اخری وصيت هم لمونځ و، کله چې وفات کيده نو داسې وصيت يې وکړ «الصلاة وما ملكت ايمانكم» په لمانځه او لاس لاندې خلکو باندی محافظت وکړي.

د لمانځه حقيقت:

لمونځ دوه حقيقته لري

۱- ظاهری صورت.

---

۳) صلاة د تحيت احترام دعا او سلام په معنی هم راغلی ده ځکه يو پالونکی مومنان خپل ټول احترامات په خپل لمانځه کی خپل پوردګار ته وړاندې کوی او په لمانځه کې الهی دربار ته عرض او نياز کوی او له پروردګار سره په خبرو کولو خپله دعا هم ورته تقديموی.

۲- باطنی معني.

ظاهری حقیقت:

د لمانځه ظاهر یو سلسله حرکات، تلاوتونه، ذکرونه، دعاګانی او غیره اعمال دی چې هر یو یې الهی احکامو ته د انسان هر اندام د تسلیمیدو ممثل دی، ځکه دغه ټول حرکات دقرانی دساتیرو او نبوی سنتو مطابق ترسره کیږی چې د بدن ټول اندامونه د پرودګار په وړاندې لکه د متحرک قران غوندې تمثیل کوي، د زړه، ژبی، لاسونو، پښو، سترګو او د بدن د ټولو اندامونو خپلمنځي ارتباط په متحدانه شکل سره دا للهﷻ په غوښتنو باندې مشغولیږي او دا هغه حالت دی چې انسان له خپل عادی حالت څخه ووځي او لکه د پیغمبر غوندې د معراج په طرف په حرکت کې کیږی «ان تعبد ربك كانك تراه فان لم تكن تراه فانه يراك» د الله داسې عبادت وکړه لکه ته یې چې وینې او که ته یې نه وینې نو هغه خود ې ویني.

د لمانځه د روح حقیقت:

د لمانځه روح مومن له عادی حالت او له دنیوی اړیکو څخه د الله خوا ته پورته کوي، او ټولې فاصلی چې د الله او بنده ترمنځ وجود لري په لمانځه کې له منځه ځی. بنده مستقیما له الله سره خبرې کوي، او هغه لحظه ده چې الله د خپل بنده خبرې اوري، او د هرې کلمې په مقابل کې یې ملایکو ته د انسان دبرتریت او شخصیت او له الله سره د هغه له اړیکو څخه یادونه کوي.

حضرت ابوهریرهرضي الله عنه فرمایي «له رسول الله څخه مې واوریدل چې ویې فرمایل: لمونځ د خپل ځان او بنده ترمنځ تقسیم کړی دی اوبنده ته مې هغه څه ورکول کیږی چې غواړي یې:

هر کله چې بنده ووایي: ﴿ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ۝٢﴾.

ٱللَّهُ تَعَالَى وایي زما بنده زما حمد ووایه

کله چې بنده ووايي: ﴿ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ ٣﴾.

اللَّهُ تَعَالَى وايي: زما بنده زما ثنا وويله.

کله چې بنده ووايي: ﴿مَٰلِكِ يَوۡمِ ٱلدِّينِ ٤﴾.

الله تعالى وايي: زما بنده زه تمجيد کړم، او کله وايي: بنده مې خپل کارونه ماته وسپارل.

کله چې ووايي: ﴿إِيَّاكَ نَعۡبُدُ وَإِيَّاكَ نَسۡتَعِينُ ٥﴾.

الله تعالى وايي: دا خبره زما او د بنده ترمنځ ده او بنده ته مې هغه څه ورکول کيږي چې ويې غواړي کله چې ووايي: ﴿ٱهۡدِنَا ٱلصِّرَٰطَ ٱلۡمُسۡتَقِيمَ ٦ صِرَٰطَ ٱلَّذِينَ أَنۡعَمۡتَ عَلَيۡهِمۡ غَيۡرِ ٱلۡمَغۡضُوبِ عَلَيۡهِمۡ وَلَا ٱلضَّآلِّينَ ٧﴾.

الله تعالى وايي: دا مې د بنده دي او بنده ته مې هغه څه دی چې هغه غوښتی دی»[1].

۱- «سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى قَسَمْتُ الصَّلَاةَ بَيْنِي وَبَيْنَ عَبْدِي نِصْفَيْنِ وَلِعَبْدِي مَا سَأَلَ فَإِذَا قَالَ الْعَبْدُ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى حَمِدَنِي عَبْدِي وَإِذَا قَالَ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى أَثْنَى عَلَيَّ عَبْدِي وَإِذَا قَالَ مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ قَالَ مَجَّدَنِي عَبْدِي وَقَالَ مَرَّةً فَوَّضَ إِلَيَّ عَبْدِي فَإِذَا قَالَ إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ قَالَ هَذَا بَيْنِي وَبَيْنَ عَبْدِي وَلِعَبْدِي مَا سَأَلَ فَإِذَا قَالَ اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ قَالَ هَذَا لِعَبْدِي وَلِعَبْدِي مَا سَأَلَ قَالَ سُفْيَانُ حَدَّثَنِي بِهِ الْعَلَاءُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ يَعْقُوبَ دَخَلْتُ عَلَيْهِ وَهُوَ مَرِيضٌ فِي بَيْتِهِ فَسَأَلْتُهُ أَنَا عَنْهُ حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ عَنْ مَالِكِ بْنِ أَنَسٍ عَنْ الْعَلَاءِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا السَّائِبِ مَوْلَى هِشَامِ بْنِ زُهْرَةَ يَقُولُ سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُا قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ح وحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ أَخْبَرَنِي الْعَلَاءُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ يَعْقُوبَ أَنَّ أَبَا السَّائِبِ مَوْلَى بَنِي عَبْدِ اللَّهِ بْنِ هِشَامِ بْنِ زُهْرَةَ أَخْبَرَهُ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُا قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ صَلَّى صَلَاةً فَلَمْ يَقْرَأْ فِيهَا بِأُمِّ الْقُرْآنِ بِمِثْلِ حَدِيثِ سُفْيَانَ وَفِي حَدِيثِهِمَا قَالَ اللَّهُ تَعَالَى قَسَمْتُ الصَّلَاةَ بَيْنِي وَبَيْنَ عَبْدِي نِصْفَيْنِ فَنِصْفُهَا لِي وَنِصْفُهَا لِعَبْدِي حَدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ جَعْفَرٍ الْمَعْقِرِيُّ حَدَّثَنَا النَّضْرُ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا أَبُو أُوَيْسٍ أَخْبَرَنِي الْعَلَاءُ قَالَ سَمِعْتُ مِنْ أَبِي وَمِنْ أَبِي السَّائِبِ وَكَانَا جَلِيسَيْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَا قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ

دلمانځه د فرضيت دلايل:

د لمانځه فرضيت په قران سنت او اجماع سره ثابت دی د قران کريم دلايل: ﴿وَأَقِيمُواْ ٱلصَّلَوٰةَ﴾ «او لمونځ قايم کړی»، ﴿إِنَّ ٱلصَّلَوٰةَ كَانَتۡ عَلَى ٱلۡمُؤۡمِنِينَ كِتَٰبٗا مَّوۡقُوتٗا ۝١٠٣﴾ بیشکه لمونځ په مسلمانانو فرض شوی وخت په وخت. ﴿حَٰفِظُواْ عَلَى ٱلصَّلَوَٰتِ وَٱلصَّلَوٰةِ ٱلۡوُسۡطَىٰ﴾ ساتنه وکړی د لمانځه او د منځنی لمانځه ﴿وَأَقِمِ ٱلصَّلَوٰةَ طَرَفَيِ ٱلنَّهَارِ وَزُلَفٗا مِّنَ ٱلَّيۡلِۚ﴾ قايم کړه لمونځ د ورځی په دوه طرفونو او د شپې يوه برخه کې پدې آيات شريف کې پنځه ګونی لمونځونه بيان شوی دي، ځکه د سهار لمونځ د ورځې په يو طرف او د ماسپښين او مازديګر لمونځونه يې په بل طرف کې ادا کيږي ځکه ورځ دوه برخې لري (غداه) د ورځې داول برخې نوم (زوال تر وخته وي، او بيا له هغه وروسته (عشی) ده بناء د ورځې دوه طرفو کې دری لمنځونه داخل شو، او پدې آيات شريف کې چې (وزلفا من الليل) د ماښام او ماسختن لمونځونه داخليږی. ﴿أَقِمِ ٱلصَّلَوٰةَ لِدُلُوكِ ٱلشَّمۡسِ إِلَىٰ غَسَقِ ٱلَّيۡلِ وَقُرۡءَانَ ٱلۡفَجۡرِۖ إِنَّ قُرۡءَانَ ٱلۡفَجۡرِ كَانَ مَشۡهُودٗا ۝٧٨﴾ لمونځ قايم کړه د لمر د زوال پر وخت او د شپې په اوله تياره کې، علما وايي: د لوک الشمس د لمر زوال ته وايي او غسق الليل د شپې اولې تيارې ته وايي، چې ددې آيات شريف په اساس د ماسپښين او مازديګر لمونځ ثابتيږي، او منظور (القران الفجر) څخه د فجر (سهار) لمونځ دی.

له سنتو څخه دليل:

صَلَّى صَلاَةً لَمْ يَقْرَأْ فِيهَا بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ فَهِيَ الله (جل جلاله) يَقُولُهَا ثَلاَثًا بِمِثْلِ حَدِيثِهِمْ». مسلم شريف حديث نمبر(۵۹۸)

ابو امامه باهلیؓ وايي له رسول الله ﷺ څخه مې په حجه الوداع کې واوريدل چې ويل يې: «اعبدوا ربكم وصلوا خمسكم وصوموا شهركم وأدوا زكاة أموالكم وأطيعوا ذا أمركم تدخلوا جنة ربكم»[۱] د خپل پروردګار عبادت وکړی خپل پنځه لمنځونه وکړي، او د خپلې مياشت روژه ونيسی او د خپلو مالونو زکات ورکړي او د خپل ولی الامر اطاعت وکړی نو د خپل رب جنت ته به داخل شی.

له اجماع څخه دليل:

د اسلام امت ټولو علماو د پنځه ګونو لمنځونو په فرض والی اجماع کړی ده.

د لمانځه ترک کوونکی حکم:

د لمانځه ترک په دوه ډوله صورت نيسی.

اول: د لمانځه ترک د فرضيت له انکار سره: هر کله چې څوک لمونځ بيهوده وګڼي او يا يې له فرض والي څخه انکار وکړي هغه شخص کافر کيږي.

دويم: هر کله چې څوک لمونځ له کسالت او تنبلۍ څخه ترک کړي دې صورت کې د کبيره ګناه مرتکب شوی دی. ولې دې برخه کې چې څوک لمونځ پرته له انکار څخه ترک کړي کافر کيږی او که خير، دلته څو روايتونه را نقلوو چې پدې هکله مختلف نظريات وجود لري:

عن بريدة، عن النبي صلى الله عليه وسلم، قال: «بكروا بالصلاة في يوم الغيم، فإنه من ترك الصلاة فقد كفر»[۲].

۱- هذا حديث صحيح على شرط مسلم ولا نعرف له علة ولم يخرجاه وقد احتج البخاري ومسلم بأحاديث سليم بن عامر وسائر رواته متفق عليهم. المستدرك على الصحيحين تاليف محمد بن عبدالله أبو عبدالله الحاكم النيسابوري، بيروت: دار الكتب العلمية – ط۱، (۱٤۱۱ – ۱۹۹۰) ۱/۵۲

۲- حديث نمبر ۱٤۸۵ – صحيح ابن حبان ٤۳۰/٦

له بریده له نبیﷺ څخه روایت دی فرمایي چې: د وریځ په ورځ لمنځونه وخته وکړي، بی‌شکه چا چې لمونځ پریښود نو کافر شو ابو حاتم رضي الله عنه وایي: دلته مصطفیﷺ د لمانځه په ترک کوونکی باندې دکفر اطلاق کړیدی، ځکه د لمانځه ترک د کفر پیل دی، ځکه هغه څوک چې لمونځ ترک کوي او د لمانځه له ترک سره عادت کیږي، نو نور فرایض هم ترک کوي، بناء پیغمبرﷺ د ددې کار د پای نوم ورته اخیستی دی، ځکه چي کفر اخرینه برخه ده، چې اوله برخه یې د لمانځه ترک دی[۱].

په صحیح مسلم کې له جابر رضي الله عنه څخه روایت دی چې رسول اللهﷺ وفرمایل: «بين الرجل وبين الشرك والكفر ترك الصلاه» د سړی او شرک او کفر ترمنځ فاصله د لمانځه پریښودل[۲] یعنی هر کله چې لمونځ ترک کړي دا فاصله له منځه ځي.

حضرت بریده رضي الله عنه وایي چې رسول اللهﷺ وفرمایل چې زمونږ او هغوی ترمنځ عهد او پیمان چې دی هغه لمونځ دی، او هر څوک چې هغه ترک کړي کافر کیږي[۳].

د عمده القاری شرح صحیح البخاری صاحب وایي دا خبره توبیخا د لمانځه ترک کوونکی ته ویل شوې ده، او ددې لپاره چي هغه له کفر څخه وویروي، ځکه دده دغه کار چې د لمانځه په هکله بی تفاوته وي دی د کفر خوا ته کشوي، خو د لمانځه په ترک سره له دین څخه خارجیدل ندي راغلی[٤].

د فتح الباری صاحب وایي: «ډیر اهل حدیث علما د لمانځه ترک کوونکی ته کافر واي» هغه زیاتوي: «چې عطا، او نافع د عبد الله بن عمر مولی کله چې

۱- صحیح ابن حبان ٤٣٠/٦

۲- مسلم (۸۲)

۳- وخرج النسائي والترمذي وابن ماجه من حديث بريدة، عن النبي صلى الله عليه وسلم قال «العهد الذي بيننا وبينهم: الصلاة، فمن تركها فقد كفر »(۲). و صححه الترمذي وغيره.

٤- عمدة القاري شرح صحيح البخاري تاليف بدر الدين العيني الحنفي ۲٦۳/۹

د ملائځه د ترک کوونکی په هکله وپوښتل شو ویي ویل هغه کفار دی» او همدارنګه امام احمد په همدې نظر دی چې د لمانځه ترک کوونکی کافر دی[۱].

عبد الله بن شفیق وایي چي د رسول اللهﷺ ملګرو هیڅ عمل ترک کفر نه ګڼه مګر لمونځ[۲].

مګر ځینو نورو علماو د لمانځه ترک کوونکی په هغې اصلي معنی سره کافر نه بلکې هغه یې فقط د کفران نعمت په معنی سره ژباړلی دی، یعنی هغه څوک چې لمونځ ترک کوي، له هغو نعمتونو څخه چې اللهﷻ ورته ورکړي دي انکار کوي، داسې فکر کوي چې د بدن د اندامونو ټول نعمتونه، هغه نعمتونه چې دده په اختیار کې ورکړل شوي دي، د ټولو کفران یې کړی دی او نه غواړي ددغو نعمتونو مقابل کې الله ته شکر وباسي او دغه شکر د لمانځه کولو په واسطي سره ادا کړي.

د مومنانو د لمانځه فلسفه

لمونځ د اسلام مقدس دین کې د زیات ارزښت خاوند دي، او حتی په حدیث شریف کې د مسلمان او کافر ترمنځ فرق د لمانځه په ادا کې بیان شوی دی، د اسلام مقدس دین کې د لمانځه د نقش پیژندلو لپاره لازمه ده پدې بحث کې د لمانځه د فلسفې په هکله څه مطالب بیان کړو:

۱– له پروردګار متعال سره د خبرو کولو فلسفه:

د لمانځه لومړی فلسفه له اللهﷻ سره په خبرو کولو کې بیان شویده، ځکه کله چې څوک غواړي له اللهﷻ سره خبرې وکړي باید لمونځ وکړي، او هر کله چې غواړي اللهﷻ له ده سره خبرې وکړي نو قران کریم دې تلاوت کړي.

۱- فتح الباري لابن رجب ۹/۱

۲- فتح الباري لابن رجب ۱۰/۱

متدینه او با عقیده مسلمان ددې لپاره چې خپل پروردګار سره رابطه ولري او د الهی هدایت مطابق هره ورځ پنځه ځلي له خپل پروردګار سره د خبرو کولو له لارې عرض او نیاز وکړي نو د خپل لمانځه ادا کولو ته پوره متوجه وي، او مخ په قبله د اللهﷻ په وړاندې د جسم، لباس او مکان له مادي او معنوی پاکی، د لمانځه د ټولو احکامو مراعات، له خشوع (دزړه، فکر او انګیرنې حضور) او تواضع (عاجزی او ماتوالي) سره ولاړ وي اود اللهﷻ دعبادت له لارې د فرض، سنت، واجب، او نفل لمنځونو ادا کولو له لارې خپل د زړه مطالب، او خپلي حیاتی او اخروي ارزوګانې اللهﷻ ته بیانوي.

دغه مومن پوهیږي چې لمونځ له پروردګار سره خبرې کول دي، انسان همیشه له خپل دوست سره خبرې کوي، خپل دوست ته خپل رازونه وایي، له خپل دوست څخه کمک غواړي، د خپل دوست کور ته ورځي او هڅه کوي د دوست رضایت حاصل کړي. داسې عمل نه ترسره کوي چې دده ددوست د ناخوښی لامل ګرځي. او د اچې دا مومن پوهیږي چې ﴿وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَشَدُّ حُبًّا لِّلَّهِۗ﴾ «هغه خلک چې ایمان لري الله سره سخت محبت لري»، بناء خپل دغه محبت له اللهﷻ سره هره ورځ د خپل پروردګار د عبادت او هغه سره د لمانځه له لارې په خبرو کولو سره زیاتوي.

خود لمانځه ترک پدې معنا ده چې له اللهﷻ سره غصه او خفه دی، نه غواړي له اللهﷻ سره خبرې وکړي، نو لازمه ده دغه انسان دوباره له اللهﷻ سره پخلا شي او لمونځ وکړي، که د لمانځه مفهوم له اللهﷻ سره خبرې کول وي، نود لمانځه نه کول له اللهﷻ سره د خبرو ترک کولو په مفهوم سره دي.

تاسې فکر وکړي چې خبل عادي ژوند کې له کومو اشخاصو سره خبرې نه کوي؟

اول: څوک نه پیژنی بناء له یو پردي سړی سره خبرې نه کوي.

دویم: څوک مونه خوښیږي، بناء سره له دې چې هغه پیژنی ولی نه غواړی هغه سره خبرې وکړی.

دريم: له چا سره غصه خفه او جوړ ياست نو نه غواړی هغه سره خبرې وکړي.

څلورم: له چا سره خبرې کول بې‌فايدې او بی‌ارزشه تلقی کوي، بناء له هغه سره د خبرو کولو ضرورت نه احساسوی.

پنځم: چا له تاسې سره بد کړي دي، او اوس د هغه د بديو لپاره نه غواړی له هغه سره خبرې وکړي.

شپږم: ځوک دې چې ډاريږی که کله هم هغه سره خبرې وکړي د هغه بد او خراب عادت به تاسې ته سرايت وکړي ځکه نو هغه سره خبرې نکوي.

اوم: چا سره د ښمني لری بناء هغه سره دا خپله دښمني د اړيکو د شکولو له لارې چې سر کې يې د خبرو نه کول دي څرګندوي.

اتم: چا چې ستاسې حق تلف کړی دی، او يا يي هم د حقوقو د توزيع پر وخت ستاسې په حق کې ظلم کړی دی.

اوس نو چې ځوک لمونځ نکوي هغه حقيقت کې نه غواړي له الله ﷻ سره خبرې وکړي، او دليل يي کولی شي له دغو پورته ټکو څخه يو وګڼی:

اول: الله ﷻ نه پيژني، هغه باندې د پردي فکر کوي او نه غواړي هغه سره خبرې وکړي.

دويم: الله ﷻ يی نه خوښيږي (العياذ بالله) او نه غواړي هغه سره خبرې وکړي (العياذ بالله).

دريم: الله ﷻ سره جنګی دی، چې دې صورت کې اشتي کيدلو ته ضورت لري، ترڅو دوباره په لمانځه راشي.

څلورم: لمونځ کول (له الله سره) خبرې بی ارزښته او بی ګټې تلقی کوي.

پنځم: فکر کوي چې الله ﷻ له دې ټولو نعمتونو سره چې ده ته ورکړي دي، له ده سره هيڅ نيکی نده کړي.

شپږم: ايمان او عقيدې ته د يو بد شي فکر کوي، بناء لمونځ کول د يندار کوي او دی نه غواړي چې ديندراه شي.

اووم: له الله ﷻ سره دښمني لري، هغه ته د خپل دښمن فکر کوي او نه غواړي خبرې ورسره وکړي.

اتم: ګمان کوي دغه نعمتونه چې دنيا کې دي الله ﷻ يي يو هم ده ته ندی ورکړی، بناء نه غواړي هغه سره د لمانځه له لارې خبرې وکړي.

دغه اته اساسي دليلونه دي چې سړی د لمانځه ترک کولو ته هڅوي، او که څوک وايي چې نه داسې نده نو بيا د لمانځه د ترک کولو لپاره څه دليل لري؟

هغه خلک چې خپل ځان مومنان ګڼی او د اسلام ادعا کوي خو لمونځ نکوي لازمه ده ترڅو دوباره الهی دربار ته رجوع وکړي الله ﷻ سره پخلا شي او خپله دغه اشتي او پخلاينه د لمانځه په کولو سره اعلان کړي.

دا چې لمونځ له الله ﷻ سره خبرې کول دي، هر کله که څوک له لمانځه وروسته قسم وخوري چې الله ﷻ سره مې خبرې وکړي، حانث او يا ګنهګاريږي نه، او قسم يي سيي دی دا چې لمونځ له الله ﷻ سره خبرې کول دي او بنده د خپل الله ﷻ سره ملاقات کوي، نو پدې بنده باندې لازمه ده چې د خپل بدن او لباس پاکی ته متوجه وي الله ﷻ فرمايي «خذوا زينتكم عن كل مسجد» يعنې هر چيرته چې لمونځ کوی نو مزين اوسي، صحابه کرام به چې کله مسجد ته تلل نوپاک لباس يي اغوسته، عطر به يي وهل، او ويل به يي مونږ د الله ﷻ ملاقت ته ورځو.

کله چې الله ﷻ خپلو بندګانو ته امر کړی دي، چې هر ه ورځ پنحه وخته د هغه دربار ته رجوع وکړي او د هغه د ذات مقابل کې پنځه ځله ودريږي او له الله سره خپله بندګی او محبت ثابت کړي، نو ددې امر مخالف پرته له دې بل تفسير نلري چې دغه کس نه غواړي له الله ﷻ سره خبرې ولري. ځينې خلک شته چې لمونځ ترک کوي ولې د الله ﷻ رحمت بی نهايته زيات دی بيا هم هغوی ته وخت ورکوي چې د حقيقت له پوهيدلو سره دوباره رجوع وکړي، او پخواني اشتباهات د قضايی لمنځونو په کولو سره جبران کړي، خو هغه څوک چې له الله ﷻ سره خپله رابطه اونی، مياشتې او بالاخر کلونه قطع کړي معنا يې همدا ده چې هغه په قطعي ډول سره خپله دښمنی له الله ﷻ سره

اعلان کړې ده. ځکه ددنیا په ژوند کې مو لیدلي دي چې څوک له خپل یو تن دوست سره خفه شي بالاخره له یو اونۍ دو اونۍ تیریدو وروسته پښیمانیږي، دوباره بیا یو بل سره خبرې کوي، ولې څوک چې له چا سره میاشتی او کلونه خبرې نکوی پدې معنې ده چې دی قطعا له هغه سره دوستی نلري او نه غواړي له ده سره په ټول ژوند کې دوستي وکړي.

اوس هغه خلک چې لمونځ ترک کوي له الله ﷻ سره خبرې کول میاشتې او کلونه پریږدي په حقیقت کې یې خپله دوستي پریښې ده، او ددې کار دوام د الله ﷻ د غضب سبب کیږي، د لمانځه ترک کول یو خطرناک کار دی، ځکه دا کار د الله ﷻ د غضب سبب کیږي او د قیامت په ورځ هغه وخت چې د الله ﷻ په مخکې حاضریږي نو الله ﷻ به له دوی سره خبرې ونکړي.

او د الله ﷻ غضب دوزخ ته د داخلیدو لامل ګرځي ﴿مَا سَلَكَكُمْ فِي سَقَرَ ۝٤٢ قَالُواْ لَمْ نَكُ مِنَ ٱلْمُصَلِّينَ ۝٤٣﴾ «څه شي دوزخ کې واچولي، دوی به وایي: مونږ له لمونځ کوونکو څخه نه وو».

۲– لمونځ له الله ﷻ سره د مخلوق دارتباط دوام:

ډیر خلک الله ﷻ پیژني په هغه ایمان لري، ولې هغه سره ارتباې نلري دوی د لمانځه په ترک سره خپل ارتباط له الله ﷻ سره قطع کړی دی، د لمانځه بله فلسفه داده چې لمونځ د انسان ارتباط له خالق سره په دوامدار ډول تضمینوي مومن انسان د عمر په ۲۴ ساعتو کې پنځه ځلې پخپل تقسیم اوقات کې له خپل پروردګار سره ملاقات کوي، خبرې کوي، خپل مشکلات بیانوي، او ۱۲۸ ځلې سجده کوي چې دا سجدې هغه لحظې دي چې مخلوق له خپل خالق سره ډیر نزدې کوي.

بر عکس هغه انسان چې لمونځ ترک کوي خپل ارتباط یې له خپل خالق سره قطع کړی دی، او خپل خالق یې هیر کړی دی، او که بالفرض روزه هم ونیسی نو له یو کال څخه وروسته یې خپل پروردګار را په یاد کړی دی، ولې د لمونح کوونکی بنده ارتباط له الله ﷻ سره همیشه ثابت او مستحکم دی.

ځکه چې څوک هره ورځ پنځه ځلې له خپل دوست سره ملاقات وکړي، کور ته يي ورشي هغه ياد کړي نو ارتباط يې ډير محکم کيږي.

لمونځ په لومړۍ پايه کې د الله ﷻ په طرف د بنده د مخ راوړلو سبب ګرځي، او په دويمه مرحله کې ددی لامل کيږي چې منان ذات د خپل بنده مخ ومنی.

هر کله چې بنده الهی دربار ته مخ اړوي نو الله ﷻ هم هغه يادوي، او لمونځ ددغې يادونې لوی ممثل دي، الله ﷻ فرمايي: ﴿فَٱذۡكُرُونِيٓ أَذۡكُرۡكُمۡ وَٱشۡكُرُواْ لِي وَلَا تَكۡفُرُونِ ۝١٥٢﴾ [البقرة: ۱۵۲] «نو ما ياد کړی چې تاسې هم ياد کړم او زما مننه کوی او ناشکري مې مه کوي» حضرت زيد بن اسلم رضی الله فرمايي: چې موسی عليه السلام وويل ای ربه څرنګه دې شکر ادا کړم؟ الله ﷻ وويل: ما ياد لره، دا زما شکر ادا کونه ده، او هر کله چې دې زه هير کړم نو زما د نعمتونو کفران دې وکړ.

څرنګه کولی شو چې الله ﷻ ياد ولرو پرته له شکه چې لمونځ د الله ﷻ لويه يادونه ده، امام ابن کثير په خپل تفسير کې ليکی: په صحيح حديث کې روايت شوی دي چې الله ﷻ فرمايي هر چا چې زه خپل ځان سره ياد کړم زه هغه هم له خپل ځان سره يادوم، او هر کله چې چازه د خلکو په يوه ډله کې ياد کړم زه هم هغه په يوه غوره ډله کې يادوم.

دغه ټولې معناګانی په منفردانه او جماعت لمانځه کې په ښه ډول سره حاصليږي، ځکه بنده لومړی الله ﷻ پخپل لمانځه کې يادوي او الله ﷻ هغه يادوي او د هغه پرمخ خپلې در حمت دروازې خلاصوي.

۳– له الله ﷻ سره دعهد او پيمان تجديد:

د لمانځه يوه فلسفه داده چې مومن انسان هره ورځ ۳۲ ځلې له الله ﷻ سره عهد کوي چې:

ټوله ثنا او صفت خاص الله لره ده چې د مخلوقاتو رب دی — الحمدلله رب العالمين ډير ښنونکی او مهربان دی، او مونږ د رحمت په سورۍ کې ژوند

کوو- الرحمن الرحيم د آخرت د ورځې مالک دی، او ده پورې ارتباط لري او ټول به ستا مخ کې خالي لاس ولاړ وي پرته له هغو عملونو چې ستا رضايت يې حاصل کړی وي — مالک يوم الدين ای اللهﷻ خاص تاته عبادت کوو، او هر شی چې عبادت نومېږی خاص ستا لپاره ترسره کوو او د بل چا نوم عبادت کې نه شاملوو: اياک نعبد ای الله خاص له تانه مرسته او استعانت غواړو، او د دردونو او مصيبتونو پر وخت به زمونږ په ژبه خاص ستا نوم وي او هميشه وايو (يا الله يا الله يا الله) ځکه يواځې ته د مشکل خلاصوونکی او د حاجت پوره کوونکی يي، تنها ته يي چې مشکلاتو کې له مونږ سره کومک کوې، - واياک نستعين. ای الله مونږهڅه او کوشش کوو چې پخپل ۲۴ ساعته عمر کې په سمه لاره لاړ شو خو تقاضا کوو چې مونږ د احکامو د تطبيق په لور هدايت کړه او مونږ ته توفيق راکړه چې له خپل ايمان او عبادت سره په هماغه سيده خط باندې ولاړ شو چې ستا پيغمبرعليه السلام وربادې تللو — اهدنا الصراط المستقيم.

ای اللهﷻ مونږ هڅه او کوشش کوو چې د پيغمبرانو، رښتينو، شهيدانو او نيکانو په لاره ولاړ شو، ولې پدې لاره تګ پرته ستا له توفيق څخه نه ميسر کيږي مونږ ته توفيق راکړه چې د هغوی لاره تعقيب کړو — صراط الذين انعمت عليهم الهی مونږ نه غواړو چې د هغو خلکو په لاره لاړ شو چې د هغو صفاتو په نسبت کولو سره چې ستا د مقدس ذات لايق ندي خپل ځانونه يې د غضب لاندې راوستلي وي، بناء مونږ ته توفيق را نصيب کړه چې د هغوی لاره تعقيب نکړو- غير المغضوب عليهم الهی مونږ نه غواړو د هغو ګمراهانو په لاره لاړ شو چې د ايمان لرلو ددعوې له وجود سره يې د حق لاره پريښې ده، د ګمراهانو په لاره تللی دي او د دينداری له وجود سره يې هغه پيغمبر چې انسان دی ستا په ځای ګڼي، او عبادت يې کوي او د هغه تصويرپخپلو معبدونو کې ږدي، مونږ ته توفيق را نصيب کړه چې زمونږ زړه يواځې له تاسره وي او يواځې ستا عبادت وکړو، او د ګمراهانو له لارې څخه لری اوسو ولاالضالين الهی ته يواځنی ذات يې شريک او سيال نلرې او مونږ تعهد کوو چې يواځې تا په يووالي سره وپيژنو او په يواځي والي ستا عبادت وکړو — قل

هو الله احد ای ربه ته بې اړتيا ذات يي ريس دفتر، سکرتر، باديګارد وزير او همکار ته ضرورت نلرې، چې د هغوی له لارې تاته راشو، بناء مستقيم ستا دربار ته رجوع کوو، او مستقيما له تا نه مرسته غواړو- الله الصمد ای الله ﷻ ته هغه ذات يي چې ځوی، ښځې او والدينو ته څه ضرورت نلري او موږ انسانان يو چې دغو امورو ته اړتيا لرو، بناء ستا يووالی په همدې سبب ده چې د ځوی، شريک او والدينو له لرلو څخه پاک او منزه يي او موږ تا نه د عدد له لارې بلکې له همدې لارې په وحدانيت سره پيژنو — لم يلد ولم يولد ولم يکن له کفوا احد.

ای الله ته عظمت والا ذات يي او عظمت او لوی والی يواځې ستا لايق ده، بناء د تعظيم سر يواحې ستا دربار ته ښکته کوو- سبحان ربی العظيم

الهی يواځې ته عالي مقام ذات يي بناء خپل تندی چې زموږ د بدن بهترين او عاليترين اندام دی يواځې تاته په ځمکه ږدو، او يواځې ستا دربار ته د عاجزۍ سر لکوو او تا په لويۍ سره يادوو- سبحان ربی الاعلی

الهی ټول احترامات يواځې ستا د ذات لايق دي، او موږ ستا په وړاندې کينو، ا وستا دربار ته د احترام اظهار کوو- التحيات لله

الهی ټول لمنځونه او دعاګانې يواځې ستا ذات ته لايقې دي او موږ دغه امور يواځې تاته ادا کوو- والصلوات

ای ربه پاکي ټوله ستا لايق ده، تعهد کوو چې تا په پاکۍ سره ياد کړو، او له ټولو صفتونو څخه چې ستا د ذات لايق ندي خپل زړه او ژبه لرې وساتو- والطيبات

الهی شاهدی ورکوو چې هيڅوک پرته له تا څخه د عبادت لايق ندی، او پخپل د بی شهادت باندې متعهد يو، او همدرانګه محمد ﷺ ستا بنده او رسول ګڼو- اشهد ان لااله الا الله واشهد ان محمدا عبده ورسوله

ای الله ددنيا او آخرت نيکيانې زموږ نصيب کړه، او موږ تعهد کوو چې دنيا کې دنيکانو په لاره لاړ شو او ستا له نعمتونو څخه د خير په امورو کې استفاده کړو او په انساني ټولنه کې په ژوند کولو سره ستا د نعمتونو شکر ادا

کړو، او په آخرت کې هم د آخرت نیکیانې چې ستا رضایت دی، ستا جنت دی، د قبر له عذاب څخه د محشر د ورځې له سختیانو او ستا دوزخ څخه نجات زمونږ نصیب کړه پدې اساس یو مومن انسان پخپل هر لمانځه کې له خپل پروردګار سره دغسې تعهدات کوي او څوک چې دغسې متعهد وي او هم چې الله جل جلاله مومنانو ته د څه شي وعده کړې ده، نصیب کوي یې.

۴- لمونځ الهی دربار ته د عاجزۍ او بنده ګۍ اظهار:

د لمانځه له حکمتونو څخه یو داده چې مومن انسان پخپل ۲۴ ساعته ژوند کې څو ساعته د الله جل جلاله په وړاندې درېږي، او د الله جل جلاله دربار ته د عاجزۍ او بندګۍ اظهار کوي، او دغه د بندګۍ اظهار له عاجزۍ او خشوع څخه ډک زړه باندې کیږي، دهمدې علت له مخی د لمانځه اساسي شرط قلبی حضور دی- یعنی قلبا په لمانځه کې له خپل پروردګار سره اوسو، پرته له دې ظاهري حرکتونه له ټولو اندامونو سره د زړه سمون څخه بغیر هغه عظمت چې لمونځ یي لرې له منځه وړي، حضرت نبی کریم صلی الله علیه وسلم فرمایي «لا صلات الا بحضور القلب» د زړه له حضور څخه پرته لمونځ نشته، له قلبی حضور څخه منظور داده چې انسان ټول هوش او فکر د لمانځه کولو پر وخت د الله جل جلاله ذات ته متوجه وي د الله جل جلاله له یو دوست څخه وپوښتل شو: تاسې څرنګه لمونځ کوي؟ ویې ویل: کله چې زه لمونځ کوم فکرکوم چې دا زما د ژوند اخري لمونځ دی. الله جل جلاله پوهیږي چې بل لمانځه ته فرصت پیدا کړم او یا به مې عزرایل روح قبض کړي، کله چې لمونځ کوم فکر کوم چې کعبه شریفه مې په مخ کې، جنت مې ښي خوا ته، دوزخ مې چپې خوا ته او الله جل جلاله په سر قرار لری او پدې فکر سره لمونځ کوم.

هر کله چې انسان د الله جل جلاله ددغه دوست غوندې لمونځ وکړي حقیقتا په لمانځه کې یي خشوع تواضع، بیچاره ګی، عجز او نیاز پیدا کیږي، الله جل جلاله فرمایي ﴿قَدۡ أَفۡلَحَ ٱلۡمُؤۡمِنُونَ ۝١ ٱلَّذِينَ هُمۡ فِي صَلَاتِهِمۡ خَٰشِعُونَ ۝٢﴾ «په تحقیق سره کامیاب شو هغه مومنان، چې هغوی په خپل لمانځه کې خشوع کوي».

امام قرطبی ددې آیات شریف د تفسیر لاندې فرمايي: د خشوع محل زړه وي او هر کله چې د انسان زړه له خشوع سره شو، نو د بدن ټول اعضا هم له خشوع سره کيږي په حديث شريف کې دي چې رسول اللهﷺ وليدل چي يو سړي په لمانځه کې له خپلې ږيرې سره لوبی کوي، انحضرتﷺ وفرمایل: که په زړه کې يي خشوع وه نو په اندامونو کې به يې هم خشوع وه «لو خشع قلب هذا الخشعت جوارحه» لازمه ده چې لمونځ کوونکی پخپل لمانځه کې قلبی حضور ولري، په حديث کې دي «لا صلات الا بحضور القلب» د زړه له حضوره پرته لمونځ نشته همدارنګه يوآځې هغه اندازه لمونځ د پروردګار حضور ته د قبوليت لپاره وړاندې کيږی چې هغه کې قلبی حضور وجود ولري، کله چې له پروردګار سره قلبی حضور وي زړه له نورو سره د مشغوليت نه منصرف کيږي يوائې اقدس ذات سره کيږی. انسان پخپل دغه حالت کې د خپل خالق په مخ کې قرار لري هغه ته خطاب کوي او له هغه سره مناجات کوي، او کله چې دغسې حالت خپل ځان کې پيدا کړي نوی لوی سعادت دده په نصيب کيږي.

خو هغه خلک چې لمونځ پرته له قلبی حضور څخه ادا کوي، هغه لکه د يو قرض غوندي په ډير سرعت سره ادا کوي، او د لمانځه لذت نه حاصلوي، د محبوب محبت هلته حاصليږي چې هغه سره له زړه نه راز او نياز وکړو.

په رواياتو کې راغلي دي چې اصحاب کرام به د لمانځه پر وخت د وچو ونو غوندي کيدل، چې ځينو حالاتو کې به يي الوتونکی به سر باندې کيناستل او احساس يې نکو چې دوی ژوندي دي. وايي چې د حضرت علیرضي الله عنه په پښه کې يو غشی ازغی لاړ چې د هغه ويستل ورته ډير سخت و، ټول حيران و چې څه وکړي... يو تن د هغوی خوا ته راغی او ورته يي ووويل: دوتسانو تاسې دی په رښتيا سره نه پيژني دی د لمانځه په وخت داسې د اللهﷻ په ياد او محبت کې غرقيږي او د اللهﷻ عظمت ته داسې په خپل زړه کې ځای ورکوي چې هر کله يي يو غشي هم په بدن کې چوخ شي نو خبر به نشی، بناء هغوی پريښود چې لمانځه ته ولاړ شي، اود سجدې پر وخت يي ورته اغزی له پيښې څخه وويست او هغه هيڅ احساس نکړه.

۵- الله ﷻ مخ اړول:

او د الله ﷻ قبول لمونځ په لومړي قدم کې ددي سبب کيږی چي بنده الله ﷻ ته مخ واړوي، او په دويم قدم کې ددې لامل ګرځي چې منان ذات بنده ومنی کله چې بنده الهی دربار ته مخ واړوي الله ﷻ هم هغه يادوي، او لمونځ ددغې يادونی لوی ممثل دی الله ﷻ فرمايي: ﴿فَٱذۡكُرُونِيٓ أَذۡكُرۡكُمۡ وَٱشۡكُرُواْ لِي وَلَا تَكۡفُرُونِ ١٥٢﴾ [البقرة: ۱۵۲] «نو ما ياد کړي زه به تاسې ياد کړم او زما مننه وکړي او کفران مې مه کوي» يو مخلص مسلمان هره ورځ پنځه ځله الهی دربار ته رجوع کوي، او خپل ټول رازونه او نيازونه الله ﷻ ته بيانوي، او پخپل دې کار سره الهی رحمت ځانته را جلبوي.

۶- په فحشا او منکر باندې له مبتلا کيدو څخه د ساتنې فلسفه:

الله ﷻ په قرآن عظيم الشان کې د لمانځه لويه فلسفه بيانوي، چې ﴿إِنَّ ٱلصَّلَوٰةَ تَنۡهَىٰ عَنِ ٱلۡفَحۡشَآءِ وَٱلۡمُنكَرِۗ﴾ «بی‌شکه لمونځ منعه کوي له فحشا او منکر څخه»، څه وخت چې يو مومن له محبته ډک زړه، او د الهی عدالت له ويرې اغېرلي زړه الهی دربار ته دريږي، او دخپل بدن ټول اعضا د الهی اوامرو مطابق په حرکت راولي، د لمانځه معنی يادوي، او د الله ﷻ سره دزياتو اولا زياتو تعهداتو سره خپل ځان او ټولو مومنانو ته د هدايت دعا کوي. تعهد کوي چې بديمانيې به پريږدي، او د هدايت او انسانيت لاره به مخکې نيسي، پرته له شکه دده دغه لمونځ دده په شخصيت کې مثبت تاثير کوي، او له لمانځه نه بهر له فحشا او منکر څخه دده مانع ګرځي، او کهل چې هم کومې ګناه ته مخه کړي او څو لمنځونه قضا کړي، د تقصير احساس کوي او داسې انګيرې چې لمونځ قضا شو او يا هم لمونځ قضا کيږي، او کله چې اودس وکړي او لمونځ وکړی او الهی دربار ته په دريدلو سره خپل ندامت اعلانوي، الهی دربار ته د توبی لاس جګوي، او دوباره رجوع کوي، چې نيکو عملونو ته درا ګرځيدلو او

له بدیو څخه توبه د لمونځ کوونکو مومنانو نصیب ګرځی. برعکس هغه انسان چې لمونځ نکوي د زیاتو ګناهونو په ارتکاب سره د تقصیر احساس نکوي، ځکه دی د لمانځه په ترک سره له اللهﷻ سره کم ارتباط نلري، او شیطان لا هم دی د بدیو خوا ته تشویقوي ترڅو له ده نه انسانی شیطان جوړ کړي چې غالبا انسانی شیطانان د جنی شیطانانو خدمت کې وي. ځینی پوښتنی چې داسې دوستان لرو چې لمونځ هم کوي خو بیا هم په بدو کارونو مبتلا وي، نو دغه پورته آیات څرنګه په دوی باندې تطبیقیږي؟ حقیقت دادې چې د قران کریم ایاتونه یو بل تفسیروي او توضیح کوي، بل آیات شریف وایي ﴿قَدۡ أَفۡلَحَ ٱلۡمُؤۡمِنُونَ ۝١ ٱلَّذِينَ هُمۡ فِي صَلَاتِهِمۡ خَٰشِعُونَ ۝٢﴾ «او کامیابي د هغو مومنانو په نصیب کیږي چې هغو خپلو لمنځونو کې خشوع کوي».

دغه خشوع په لمانځه کې پدي معنی ده چې لمونځ کول د ملانځه د معنی له پوهیدلو سره او ددې احساس چې اللهﷻ یي مخ ته ولاړ ده، او لمونځ د زړه له حضور سره ادا کوي هغه لمونځ چې دوه رکعته لمونځ یي په پنځو الی لس دقیقو کې ادا شي، د انسان شخصیت کې مثبت تاثیر لري. خو عاجل او فوري لمنځونه چې هغه کې د لمانځه احکام نه مراعات کیږي، بلکې یو ډله بی معنا فی زیکی حرکتونه دي. چې هیڅکله خپل تاثیرونه نلري، هغه لمونځ تاثیر لري چې د پیغمبرؑ او صحابه غوندې ادا کړی شي. صحابه کرامو به چې کله لمونځ کو زړونه به یې له محبت، ویرې او عشق او صفا څخه ډک و او له پوره فکر سره به یي دهرې کلمی په معنی بانې دقت کو، د ویرې په ایاتونو کې به یي ژړلې، او د رحمت په ایاتونو کې به یې د رحمت تقاضا کوله.

زمونږ لمنځونه چې زمونږ په شخصیت کې تاثیر نکوي او مونږ ته له فحشا او منکر څخه مانع نه ګرځي، ددې اساسی علت دادي چې زمونږ زیات خلک د لمانځه معنی باندې نه پوهیږو او نه پوهیږو چې د اللهﷻ مقابل کې ولاړ یو او څه وایو، په لمانځه کې با فکر لمونح نشو ادا کولی ځکه هغه څوک کولی شي له زړه سره لمونځ وکړي چې د خپلو خبرو په معنی باندې پوه شي او هغه ته فکر وکړي لمونځ په ډیره عجله کوو، او د چالاکۍ او عجلې لمونځ د هغي

تاثیر له منځه وړي، په لمانځه کې په نورو فکرونو مبتلایو، او دغه افکار مونږ د لمانځه حقیقت څخه لرې کوي.

۷- د متحرک قران فلسفه او له لمانحه سره د هغه ارتباط:

د لمانځه فلسفه داده چې مومن انسان د لمانځه څخه بهر ژوند د لمانځه دننه ژوند سره برابروی. هر کله چې د لمانځه په وخت کېد یو انسان ټولو حرکتونو ته متوجه شو، نو وبه وینو چې مومن وګړی د خپل بدن ټول اندامونه په لمانځه کې د قرانی احاکمو مطابق استعمالوي. لاسونه یې، سترګی یې، ژبه یې، زړه یې، هو او فکری ټول حواس یې د پروردګار په لور وي، او په ډیر احتیاط سره د خپل بدن اعضا د الهی ارشاداتو مطابق په کار اچوي، دده دغه کړنه له ده نه یو متحرک قران کریم جوړوي، ځکه د خپل بدن ټول اعضا د قرانی احکامو مطابق عیار وي، زړه، فکر او انګیرنه یې هم دالهی احکامو مطابق په فکر او ذکر باندې مشغولیږي، او هر کله چې دغه لمونځ کوونکی د لمانځه څخه بهر هم عادت وي، د خپل بدن اعضا د الهی احکامو مطابق په حرکت راولي او حقیقتا پّیو متحرک قران باندې بدلیږي.

لمونځ ددې لپاره یو تمرین دی چې انسان د ژوند په ټولو حالاتو کې یو متحرک قرآن وګرځي.

۸- لمونځ په غیبو باندې له ایمان څخه وروسته د متقیانو اساسی صفت او د دین عملی بنیاد دي:

هغه لوی صفت چې په اللهﷻ له ایمان څخه وروسته انسان د یو حقیقی مومن په ډول ټولنې ته معرفی کوی لمونځ دی، اللهﷻ فرمایي چې قران کریم د متقیانو لپاره هدایت دی، هغه خلک چې په غیبو ایمان لری او لمونځ کوي او هغه څه چې مونږ ورته ورکړي دي نفقه کوي ﴿ٱلَّذِينَ يُؤۡمِنُونَ بِٱلۡغَيۡبِ وَيُقِيمُونَ ٱلصَّلَوٰةَ وَمِمَّا رَزَقۡنَٰهُمۡ يُنفِقُونَ ٣﴾ [البقرة: ٣]

ددې آیات شریف مطابق له غیبو څخه په ایما نباندې وروسته د مسلمانانو اساسی صفت لمونځ دی، ځکه چې لمونځ ددین عملي بنیاد دي.

څرنګه چې د عقایدو باب کې د الله ﷻ په وحدانیت باندې ایمان ددین سرچینه، او محور، او د ټولو موضوعاتو محور دی په همدې ترتیب د اعمالو په برخه کې لمونځ ددین عملی بنیاد دی، او له همدې لامله په قران کریم کې په لمانځه باندې ډیر تاکید شوی دی تردې اندازې چې لمونځ ددین عملي اساس او محور ګڼل شوی دی.

۹– لمونځ د څو الهی او امرو فرمانبرداري:

هر کهل چې د لمانځه حقیقت ته نظر واچو وینو چې لمانځه کې مختلف ارکان وجود لري، چې الله ﷻ په هر یوه باندې په جداګانه ډول سره امر کړی دی، بناء د لمانځه اداکول څو الهی اوامرو ته لبیک ویل دي، لکه:

۱– ﴿وَأَقِيمُواْ ٱلصَّلَوٰةَ﴾ «او لمونځ وکړی».

۲– ﴿وَٱرۡكَعُواْ مَعَ ٱلرَّٰكِعِينَ ۝٤٣﴾ «او رکوع وکړي له رکوع کوونکو سره».

۳– ﴿وَٱسۡجُدۡ وَٱقۡتَرِب۩ ۝١٩﴾ «او سجده وکړه او ځان نزدې کړه».

٤– ﴿ٱلَّذِينَ يَذۡكُرُونَ ٱللَّهَ قِيَٰمٗا وَقُعُودٗا﴾ «هغه چې یادوی الله تعالی په ولاړه او په ناسته».

٥– ﴿فَسَبِّحۡ بِحَمۡدِ رَبِّكَ﴾ «د رب په ثنا سره تسبیح ووایه».

٦– په حدیث شریف کې دي «عظموا ربکم» خپل رب په عظمت سره یاد کړي.

۱۰– لمونځ د رب د شکر ګذارۍ نمونه:

هر کله چې کوم انسان مونږ ته څه تحفه را کړي د هغه شخص دریځ ته د ارزښت ورکونی لپاره د منتې، تشکر او خوښۍ اظهار کوو، ځکه زمونږ دغه منته د هغه د رضایت سبب کیږي. او به انیده کې هم مونږ ته دغسي کارونه ترسره کوي. الله تعالی چې لوی او مهربانه ذات دي، او انسان ته یې زیات قیمتی نعمونه ورکړي دي. که هر کله وغواړو چې دغه نعمتونه محاسبه کړو، نو مونږ ته به ي محاسبه مشکله وي ﴿وَإِن تَعُدُّواْ نِعۡمَتَ ٱللَّهِ لَا تُحۡصُوهَآ﴾ نو په

مونږ باندې لازمه ده چې د الهی دربار څخه دمنني لپاره لمونځ وکړو. ځکه لمونځ دالهی نعمتونو شکر دي له یو پوهیالی څخه یي وپوښتل چې څرنګه خپل زامن لمانځه ته سوق کړو، هغه وویل: دوی ته د اللهﷻ نمتونه باین کړي، هغوی ددغو نعمتونو په پیژندلو سره حتما الهی دربار ته د شکر ګذارۍ سر ښکته کوي.

۱۱– لمونځ د رشد او کمال علامه:

لمونځ د انسان جوړونی یو ماشین غوندي ده، یو ماشوم چې د خپلې مور شیدې خورې نو حقیقت کې یي یوه کامله غذا خوړلې ده، او دغه کامله غذا د هغه د وجود ټول ضرورتونه تکمیلوی او کیدای شي ددې ماشوم مور عادي غذا خوړل وي، ولی اللهﷻ ددغه ماشوم لپاره له هماغه عادي غذا خهخه داسې شیدې تیاروي چې د ماشوم د وجود ټول ضرورتونه لکه ویتامینونه، کلسیم، اوبه، فسفور، پروتین او ددغه ماشوم غیره ضروریات ښه بوره کوي.

اللهﷻ د انسان لپاره په لمانځه کې د معنویت او شخصیت د کمال ډیر اثار ایښي دي، ادب، تواضع، انتخابات، امتیازات، دکیناستلو اسلوب، ولاړهو پاڅیدل، ښکته کیدلو صحی امادګی، د لباس بدن زړه او ځای پاکی ټول په لمانځه کې دي. او دغه ټول صفتونه د انسان د شخصیت دکمال لپاره په مادي او معنوي بعدونو کې نهایت مهم تاثیر لری.

یو پوهیالی لیکی: ددې امر د اثبات لپاره باید په خلاصه ډول د کمال په مفهوم باندې پوه شو، کمال د انحطاط، ټیټوالی، رکود او ماتی مقابل ټکی دی د یو موجود تکامل او استکمال حرکت له هغو تدریجی تغیراتو څخه عبادت دی چې هغه ته حاصلیږي، او د هغې په اثر هغه استعداد چې د یو وجود کمال صفت د رسیدو لپاره شته دی فضیلت ته رسیږي چې د اللهﷻ ته درسیدو موجب کیږی.

۱۲– د لمانځه په واسطه له اللهﷻ سره انس حاصلیږي:

هر کله چې په دقیق صورت د لمانځه په حقیقت باندې فکر وکړو نو پوه به شو چې لمونځ کول له اللهﷻ سره انس کول دی، ځکه د پنځه ګونو

لمنځونو کول مومن انسان خپل پروردګار ته ورنزدې کوي. او همیشه یې د هغه په یاد کې لري. الله ﷻ موسی ؑ ته وفرمایل ﴿أَقِمِ ٱلصَّلَوٰةَ﴾ «لمونځ قایم کړه» او دلیل یې هم بیان کړ ﴿لِذِكۡرِيٓ﴾ «زما د یاد لپاره» او هر کله چې انسان په لمانځه کې د الله ﷻ په یاد باندې مشغول دی له الله ﷻ سره یې اړیکې کلکیږي او قلبی اطمینان ورته حاصلیږي.

او ددې په عوض هغه خلک چې د الله ﷻ په ذکر باندې له مشغولیدو څخه د هندوانو او بت پرستانو د سریالونو په لیدلو مصروف وي بالاخره هم خپله او هم یې د کورنۍ دغړو انس او محبت له بت پرستانو سره پیداکیږي او د قیامت په ورځ انسان له هغه چا سره حشر کیږي چې هغه سره انس ولري.

له الله ﷻ سره انس د هغه د رحمت د سوري لاندې ژوند دی.

او د الله ﷻ له دښمنانو سره انس د الهی رحمت څخه محرومیت دی.

۱۳- په لمانځه سره د الله ﷻ د قرب حصول:

د یو مومن فرد عالی هدف الهی دربار قرب ته رسیدل دي، دغه مسلمانان هڅه کوي ترڅو خپل ځان الله ﷻ ته نزدې کړي او د هغه در دربار قرب حاصل کړي او هر کله چې څوک خپل پنځه وخته لمونځ په وخت سره ادا کړي دې هدف ته رسیږي، او د الله ﷻ قرب او نزدیوالی ورته حاصلیږي الله ﷻ فرمایي: ﴿وَٱسۡجُدۡ وَٱقۡتَرِب۩ ١٩﴾ «سجده وکړه او نژدې شه»، هغه مهمترینه حالت چې انسان پکې الله ﷻ ته نزدی وي سجده، چې د لمانځه پر وخت کیږي. په حدیث شریف کې دي چې بنده هغه وخت الله ﷻ ته زیات نزدې وي چې هغه ته سجده وکړي.

۱۴- لمونځ د معنوي روحیې تقویت:

لمونځ یو مسلمان ته د هغه د معنوی قوې د تقویت سبب ګرځي. او هغه د ژوند په مختلفو ساحو کې قوی او زورور معنویت ته کشوي.

مسلمانانو د اسلام د ظهور پر وخت او وروستیو پیړیو کې ددغه قوی معنویت په اساس وکولی شو د اسلام دایرې ته بی نهایته وسعت ورکړي او

دغه معنوي او روحی قوت د دوی په مادی پرمختګ کې هم مهم اثر در لورد، ولې د مسلمانانو د معنويت کمزورتيا ددې سبب شوه چې ترڅو خپل منځ کې پارچه پارچه او بالاخره د استعماری قوتونو په وړاندې هم ضعيف شو.

ددی لپاره چې د مسلمانانو دغه روح يو ځل بيا په الوتلو باندې پيل وکړی لازمه ده چې يو ځل بيا د عبادت مفهوم د مسلمانانی نظر کې وځليږي ټول پدې باندې متفق دي چې د مسلمانانو د ذلت او خوارۍ اصلی عامل د معنوي روحيي په کمزورتيا او تفرقه کې دی، او لمونځ توانايي لري چې دغه ورد دوا کړي خو الله ﷻ له مسلمانانو څخه څرنګه لمونح غوښتی دی؟ داسې لمونځ غواړي چې داسی روح باندې مشتمل وي چې د لمانځه حقيقی معنی پکې تحقق ولري.

۱۵– لمونح د وخت پيژنه او وسيله:

وخت د انسان لويه پانګه ده، او متمدن انسانان هميشه يو مهال ويش لري او هر کله چې د لمانځه د وختونو ته دقيقا متوجه شو لمونځ انسان د وخت پيژندنې او د وخت ارزښت ته متوجه کوي، د مسلمان لمونح ۲۴ ساعته نه ده بلکی په شپه او ورځ کې د فرض لمنځونو لپاره دقيق وخت ټاکل شوی دی لمونځ کوونکی مسلمانان د لمانځه دغه مهال ويش په خپلو ټولو عملونو کې تطبيقوي، د خپل هر عمل لپاره مهال ويش لري، ترڅو يي امور منظم شي او هر څوک چې دخپلو وظيفو ادا کولو لپاره دغسي تقسيم اوقات ولري لکه د لمانځه تقسيم اوقات برته له شکه چې د خپلو هم قطارانو په صف کې په اوله درجه وي ځکه د ځوانانو محصلينو او ټوکار کوونکی بدبختي همداده چې د ژوند لپاره کومه برنامه او د عملي کارونو لپاره کوم تقسيم اوقات نلري.

او پدې سبب د هغوی وخت ضايع کيږي او بالاخره د دوی د ناکامۍ او وروسته پاتې والی لامل ګرځي.

ای کاش چې زمونږ مسلمان ملت دغه ايمانی درسونه نظر کې ونيسی او د هيواد د پرمختګ لپاره مفيده واقع شي.

۱۶– لمونځ ددين ستنه ده:

لمونځ د اسلام مقدس دين مهم اصل دی چې د کلمي طيبي څخه وروسته د اسلام اساسی بناګانو کې قرار لري ا وپه حديث شريف کې حضرت پيغمبرعليه السلام لمونح ددين ستنه ګڼل ده.

هر کله که اسلام ته د يو تعمير په نظر وګورو او هغه په خپل ذهن کې مجسم کړو نو اساسی ترينه بنيادي لمونځ دی، چې ټول عبادات تقويه کوي، بنا پردې هر کله چې څوک غواړي اسلام ودانۍ يې اماده وي ن ولمونح دې وکړي ځکه د لمانځه ترک د هغه ددين اساسي ستنه ورانوي.

۱۷– د محمدﷺ پيژندل له قبرو څخه:

د قيامت په ورځ چی کله ټول بشريت مومن او کافر د حساب ورکولو او پوښتلو لپاره د پروردګار ذات په وړاندې حاضريږي او هر سړی د خپلې عملنامې اخيستلو ته منتظر وي پدې ورځ به پيغمبرعليه السلام د خپل امت شفاعت کوي، خو پوښتنه دا مطرح کيږي چې انحضرتعليه السلام به خپل امت څرنګه پيژني؟ حضرت پيغمبرعليه السلام به خپل امت له هغوی له څيرو څخه پيژنی ځکه ټول خلک به دقيامت په ورځ د هغې د حرارت له شدت او سختۍ څخه خپل اصلی رنګ له لاسه ورکوي او ټول به توريږي، يواځې د پيغمبرعليه السلام د امت د لمونځ کوونکو څيرې لاسونه وپښې به چې د اوداسه پرو خت يې مينځلي دي سپينی وي، ځکه هغو ځايونو ته چې د اوداسه اوبه رسيدلې وي، د قايمت لمر يي نشي تورولي، دغه لمونځ کوونکی اشخاص له لرې د څيرو، مخ او لاسونو او پښو په سپينوالی باندې پيژندل کيږي. او پيغمبر به هم دوی په همدي خيرو باندې پيژنی او د دوی شفاعت به کوي.

لنډه دا چې د لمانځه نور هم په دنيا او هم په آخرت د لمونځ کوونکي په څيره کې وي، او بی لمانځه هم پدې دنيا د ايمان له نور څخه محروموي، او هم په آخرت لکه د بې ايمانه انسانو غوندې د ايمان له تور څخه محروم ويو او په څيرو کې به يي د آخرت پيغمبر د امت اثار نه ليدل کيږي.

۱۸– لمونځ مومنانو ته يو لوی الهی نعمت:

هر کله چې د لمانځه حقیقت او فلسفې ته پاملرنه وکړو، پوهیږو چې لمونځ د بنده داسې یو فرصت دی ترڅو دغه بنده له خپل رب سره عرض او نیاز سره عرض کړي هغه سره خبرې وکړي، له اللهﷻ سره د ملاقات فرض دي، تاسې فکر وکړي چې هر کله یو ریس جمهور چاته بلنه ورکړي، چې له ده سره ملاقات وکړی هغه به څومره خوشالیږي چې فلانی ریس جمهور له ما مسکین سره ملاقات کوي، پداسې حال کې چې جمهور ریسان غالبا له بیچاره خلکو سره ملاقات نکوي، او ډیر وخت جمهور ریسان او پادشاهان چې له کومو لارو ځي څوک په هغې لاره تګ ته هم نه پریږدي، خو راځی وګورو چې د مخلوقاتو پروردګار چې ﴿مَٰلِكِ يَوۡمِ ٱلدِّينِ ۝٤﴾ هم دی نه تنها د ځمکې حاکم بلکې د آسمانونو او ټولو سماوی اجرامو حاکم او ټولو مخلوقاتو حاکم هم دی، بلکې د قیامت د ورځې حقیقی حاکم هم دی چې هغه ورځ به بادشاها او جمهور ریسان هم عادی بندګان وي دغه د دوه جهانو پروردګار یو بنده ته چې کیدای شي ډیر فقیر هم وي څرنګه فرصت ورکوي چې له ده سره ملاقات وکړي خبرې وکړي او خپل دردونه ورته ووایي.

بناء لمونځ یو لوی نعمت دی چې الهی بندګانو ته ورکړل شوی دی، او هغه تن باید خوښ وي چې له دې فرصت څخه یې استفاده کړې خپله عریضه یي پرودګار ته وړاندې کړې او پروردګار هم د هغه عریضه قبوله کړیده او ددنیا او آخرت سعادت یې ورته نصیب کړي.

۱۹- لمونځ مومنانو ته د الهی غیبی خزانو افتتاحیه ده:

هر کله چې انسان د لمانځه عظمت ته به دقیق ډول سره فکر وکړي پوهیږی د الهی رحمت دروازی هغه وخت انسان ته خلاصیږي چې انسان د لمانځه او الهی دربار ته د رجوع په حالت کې وي.

هر کله چې یو معتقد مومن ته ستونزه پیدا شي اود حل لاره ونلري او یا په یو مرض مبتلا شي فورا لمانځه ته رجوع کوي، او خپل عرض او نیاز پروردګار ته وړاندې کوي، او احساسوي چې الله یې مشکل ور اسانه کړ، د الهی رحمت او غیبي خزانو دروازې یي پرمخ خلاصې شوي اللهﷻ حقیقی

طبيب دی، او د انسان د مشکلاتو دوايې په لمانځه کې بيان کړې ده، کله چې انسان په څه ستونزه کې ګير شي نو دخپل مشکل د حل لپاره طبيب ته ورځې ترڅو دوا ورکړي او علاج يې وشي، په ډيرو حالاتو کې ډاکتران نشی کولی مريض سره مرسته وکړي، الله ﷻ انسان ته د علاج او تداوی لار بيان کړې ده، دغه د مشکلاتو الهی علاج په لمانځه کې دی، ﴿وَٱسۡتَعِينُواْ بِٱلصَّبۡرِ وَٱلصَّلَوٰةِۚ﴾ «په صبر او لمانځه سره مرسته وغواړي»، او پيغمبر عليه السلام به هم د ستونزو پر وخت لمانځه ته رجوع کوله، ځکه د لمانځه پر وخت ټولې پردې پورته کيږي او د بنده او رب ترمنځ هيڅ مانع نه وي، دا بنده کولی شي د لمانځه پر وخت خپل ستونزې پروردګار ذات ته وړاندې کړي له هغه مرسته وغواړيو او د خپل مشکل د حل لاره له هغه نه وغواړي.

۲۰- لمونځ انسان خپلې ټولنې سره کړي:

يو بل اثر چې لمونځ يې د مسلمانانو په ژوند کوي دادي چې د عين الهی قرب سره هغه له ټولنی سره هم تړي، او نسبت ټولو انسانانو، بلکه همغو ولو که غير مسلمان هم وي، له ده څخه يو مسول فرد جوړوي او د لمانځه او د الله ﷻ د عبادت روح دی چې هيڅکله نه پريږدي چې يو فرد د الله ﷻ له مخلوق څخه بی تفاوته شي، او د اجتماعی مسوليت احساس ونلري.

پس لمانځه کې دوه لوی اثرونه دي: الف: فردی اثر چې الله ﷻ ته دده د نزديوالی سبب ګرځي. ب: اجتماعی اثر، چې دی په ټولنه کې يو ټولنيز شخص ګرځوي.

يعنی نشی کيدل چې څوک دې عبادت او لمونځ کوونکی وي او په عين حال کې دی نسبت بشري ټولنې او خپلو همنوعاتو ته د هيڅ وظيفې او مسوليت احساس نکوي، او دغه د بشر دوستی احساس هغه وخت لا تقويت پيدا کوي چې انسان مجسد د الله ﷻ کور ته روان شی. او هلته له ټولو مسلمانانو سره ملاقات وکړي، په يو صف کې له هغوی سره لمونځ وکړي، او پدې شکل ټوله قريه د يو کور په شکل د يو بل له مشکل څخه خبر شي، او يو بل سره مرسته او کمک وکړي.

۲۱– لمونځ د پیغمبر ؑ اخري وصیت:

حضرت رسول الله ﷺ به د لمانځه په هکله ډېر زیات تاکید کو او د پیغمبرؑ اخری خبرې همداوي چې «الصلاة الصلاة وما ملکت ایمانکم» لمانځه او بیا هم لمانځه او خپلو لاس لاندې ته پاملرنه کوي.

۲۲– لمونځ یواځنی او همیشنی عبادت:

لمونځ یواځنی او همیشنی فرض دی چې په ټولو باندې فرض دی نور عبادات په خاصو خلکو او خاصو وختونو کې وي مثلا حج او زکات یواځې په ثروتمند او سرمایه دارو مسلمانانو باندې فرض دی، روزه هر کال یو میاشت ده، خو لمونځ یواحنی عبادت دی چې له ایمان راوړلو وروسته پرته له هیڅ شرطه د هغه ادا کول په هر عاقل او بالغ مسلمان باندی فرض ده نر وي او که ښځه مسافر وي که تعقلیم غنی وي که فقیر، روغ ویا که مریض، هره ورح پنځه وخته لمونځ باید وکړي، او یواځې استثناد ښځینه و لپاره د حیض او نفاس حالت کې ده.

۲۳– په خاص ځای کې د لمانځه د فرضیت فلسفه:

هر وخت چې لمونځ له نورو عباداتو سره مقایسه کړو نو په لومړۍ مرتبه کې ټول عبادتونه پر ځمکه خو لمونځ هغه وخت چې رسول الله ﷺ اسمانونو ته عروج وکړ هغه په سدرة المنتهی کې هغه ځای چې الهی لوی دعوت پیغمبر ته ورکړ شوی و فرض شو، په دغسې ځای کې د ملانځه فرضیت د لمانځه منزلت ښه واضح کوي، او دا چې رسول الله ﷺ د معراج پر وخت دغسې تحفه تر لاسه کړه بناء هغه لوړ مقام د الهی دربار ته چې د هر مومن تقاضا ده لمونځ د هر مومن معراج دي. لمونځ مومن انسان د عسادتونو د حاصلولو لوړ مقام او پروردګار سره خبرو کولو ته کشوي. او هغه له ټیټو منزلو څخه هغه لوړو منزلو ته رسوي.

۲۴– لمونځ د ټولو پرښتو د عبادت خلاصه:

څه وخت چې رسول الله ﷺ له اسمانونو تیریده او پرښتې یې لیدلې چې په مختلفو ډولونو د الله جل جلاله په عبادت باندې مشغولې دي. یوه ډله د قیام په حالت، بله د قعدې په حالت بله د رکوع او بله هم د سجدې په حالت. دغه ښایسته منظر د رسول الله ﷺ زړه هم د یو ذات عبادت ته لکه پرښتو غوندې کش کړ، او دلته یې هیله وکړه چې کاش د هغو غوندې د الله جل جلاله په عبادت باندې پداسې ډولونو سره مشغول وي، او کاش د غیر چانس دده امت ته هم میسره شوی و، هماغه و چې الله جل جلاله یې دغه غوښتنه داسې ومنله چې پده باندې د لمانځه په هکله الهی حکم نازل شو، چې د مختلفو ملایکو د غو ټولو عبادتونو لکه قیام رکوع سجده او غیره ته شاملیږي، او څوک چې لمونځ ادا کوي نو د ملایکو ټول اعمال یې ترسره کړي دي، او ځای یې له یو ملک نه بلکې له ټولو ملایکو سره یو رنګ کړی دی، او بدې اساس د مادیتله حالت نه وتلی او الهی دربار کې داسې معنویاتو سره تللی ته به وایې چه بی وزرو پرښته ده.

۲۵ – لمونځ د مومنانو ترمنځ د عهد موجب دی:

په حدیث شریف کې دي چې حضرت انس رضی الله عنه روایت کوي چې رسول الله ﷺ وفرمایل: څوک چې زمونږ لمونځ کوي، او زمونږ قبلې ته مخ کوي او زمونږ په لاس ذبحه شوی حیوان خوري هغه له الله جل جلاله او پیغمبر سره په عهد کې دی، بناء ددی عهد په ماتولو کې څه مه کوي – عن انس بن مالك قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «من صلى صلاتنا واستقبل...».

۲۶ – لمونځ د توبی لار او نیکیو ته ګرځیدنه ده:

ګناه داسې شی ندی چې څو لحظو کې ترسره شي بلکې ګناه او معصیت د انسان زیات وخت نیسي او احیانا یوه ګناه ددې سبب کیږي چې د انسان زیات لمنځونه ترک او قضا شي.

هر کله چې څوک د لمانځه په اهميت پوه شوی وي، او هميشه خپل لمونځ په وخت ادا کړي او پوه شي چې پيغمبر فرمايلی دي «من ترك الصلاة فقد كفر» هر څوک چې لمونځ په قصد سره پريږدي کافر کيږي، او د علماو په وينا که حقيقي کافر نشي نو د کبيره ګناه مرتکب خو دي، او ځان يې کفر او د شيطان دوستۍ ته نزدې کړی دی، دغه مومن انسان که څه هم د شيطان وسوسو او نفسي غوښتنو په اساس يو هورځ د شيطان فريب خوړلی دی او د خپل ظالم نفس اژاعت يې کړی دي، او علاوه ل هدې معصيت څخه يې څو لمنځونه هم ترک کړي دي، خو ده ته ډيره لويه پښيماني پيدا شويده، او فورا يې الهی دربار ته توجه کړيده، توبه کوي ژاړي او الله ﷻ څخه مغفرت غواړي او همدغه لمونځ سبب کيږی چې دی له دې ګناه څخه خپله پښيماني اعلان کړي او د بيا لپاره تصميم نيسی چې بيا به دغی ګناه ته لاس نه اوړدوي.

ځکه دی بالاخره پوهيږي چې د يوې ګناه په ارتکاب سره د څو ګناهونو مرتکب شو او هم د خپل پروردګار له صحبت څخه محروم شو، ځکه ګناه باندې مشغوليت دده د دوست له ملاقات څخه مانع شو.

۲۷- لمونځ په ځوانۍ کې د الله ﷻ د دوستی لپاره يوه لاره ده:

له هيچا څخه پټه نده چې ځواني او بيا تنکۍ ځواني د يو انسان په ژوند کې اساسي او جوړوونکی مرحله ده، يو اروا پوهه وايي (په ځوانۍ کې د شخصيت او هويت مساله په پوره شدت سره نوې ميدان ته داخليږي، نو ځواني او تنکۍ ځوانۍ د هستۍ يوه بارداره مرحله او مرتبه ده چې په هغې کې د لويو عمرونو شخصيت او هويت په قطعي ډول سره جوړيږي، او يا دوباره مطرح کيږي، د همدی هدف له مخی د اسلام مقدس دين لومړی د ځوانانو پاملرنه اعتقادی او اخلاقی باورونو ته سوق کوي، ترڅو ځوانان د خپل ژوند لومړۍ هستې هل معنوی باور او ارامتيا سره پيل کړي.

اکثره ځوانان دځوانۍ او تنکۍ ځوانۍ په حالت کې ډير دقيق او حساس وي، دوی غواړي په ټولنه او د نورو منځ کې دوستان ولري، او کله داسې هم کيږي چې دوی د يو ښّ دوست لپاره خپله ټوله هستي هيروي. او د خپل

دوست لپاره خپل روح ورکوي اصلا د دوست پیدا کولو عقلامندی ددی لپاره وي چې انسان په خپل ژوند کې یو راز دار ته ضرورت لري چې د دردونو، رنځونو، مشکلاتو او مصیبتونو ناکامیو او لغزشونو په وخت خپل دغه ګران دوست د خپلو رازونو محرم ګڼي او د خپل ژوند ټول اسرار هغه ته بیانوی. او دده دوست دده ټول مشکلات په حوصله مندۍ سره اوري او دده د ستونزو د حل لپاره ښه او ریښتینی مشاور وي. ولې ډیر داسې شوی دي چې مادی او مجازی دوتسان نه یوازې دا چې د مصیبتونو پر وخت د انسان یاور شوي ندي بلکې د ډیرو بدبختیو هغه چې په مخدراتو اخته شوی دي، علت یې د هغه مجلسونه او هغه دوستان دي چې یا په مخدراتو اخته و او یا د مخدراتو تاجران و. او هغه چې په اجتماعی جرمونو مبتلا شوي دی، علت یې هماغه د نا اهله دوستانو لارښوونې او مجلسونه و، چې ددې ځوانانو راتلونکی یې برباد کړ، او د هر جنایت تر شا د یو دوست لاس شته دی، دغه ځوان ډیر وخت ددغې ځوانۍ په اساس له خطرونو سره مخ شوی دي، چې پای کې نا امیده شوي دي او له ژوند او دوستانو څخه یې نفرت کړی دي خو هر کله چې یو ځوان له هماغه پیله د الله ﷻ سره معرفت پیدا کړي، خپل خالق وپیژنی او هغه خپل دوست وګڼی او له الله ﷻ سره شدید محبت وکړي نو دده دغه محبت او دوستی له پروردګار سره دی د نیوی سعادتونو او اخروی نیکیو ته رسوي، هر کله چې غواړي خپله دغه دوست سره خبرې وکړي لمانځه ته ځي، اود سجدې پر وخت خپل ټول مشکلات هغه ته بیانوي، او کله چې غواړي دوست یې له ده سره خبرې وکړي، قران عظیم الشان د معنیله پوهیدلو سره وایي او درک کوي چې په هره ستونزه کې دغه دوست له ده سره دی، یو قوي، توانا، قادر، انتقام ګیر، مشکل کشا او مرسته کوونکی دوست دی.

دغه د پروردګار دوستی دی له ډیرو مجازی دوستانو څخه مستغنی کوي هه کولی شي د الهی دربار سوري کې خپلو ټولو مقاصدو ته ورسیږي. شاعر وایي:

آنکس که‌تورا شناخت جان‌را چی‌کند   فرزند و عیال و خانمان را چی کند؟

دیوانـه کنـی هـردو جهـانش بخشـی دیوانهء تو هردو جهان را چی کند؟

له همدی لامله هغه ځوان چې له پیله د اللهﷻ په یاد باندې مشغول وي، له اللهﷻ سره دوستی وکړي د قیامت په ورځ د لویې مرتبې او چوکۍ مستحق کیږي هغه ورځ چې پنحوس زره کاله ده پدې ورځ به دغه شخص د الهی رحمت د سوري لاندې وي.

۲۸- رکوع د پروردګار د تعظیم سر:

شیطان همیش هڅه او کوشش کوي چې د مخلقو عظمت د انسان په زړه کې راولي او بنده د اللهﷻ له یاد څخه لرې د مخلوق تعظیم ته کش کړي، رکوع په لمانځه کې د اللهﷻ د عظمت بیان دی، او لمونځ کوونکی انسان پنځه وخته د اللهﷻ پر عظمت اقرار کوي، او دا چې بت پرستان او مخلوق پرستان د باطلو معبودانو مخ کې دریږي او د تعظیم سر ښکته کوي د اللهﷻ مخلص بندګان د تعظیم سر صرف الهی دربار ته ښکته کوي او په هره رکوع کې وایي: سبحان ری العظیم (پاک دی زما با عظمته پروردګار) د رکوع د فلسفې خلاصه خبره داده چې هیڅ بنده اللهﷻ ته رکوع نشي کولی مګر دا چې اللهﷻ هغه په خپل نور سره ښایسته کړی وي او د خپلې کبر یا سوري ته یې راوستی او د خپلو غوره خلکو لباس یې ور اغوستی وي، رکوع اوله سجده دویمه مرحله ده هر څوک چې اوله پر ځای کړي د دویمې مستحق دي، نو رکوع باید پوره خشوع او خضوع وي ترڅو سجده هم پوره شي.

له ربیع بن خثیم څخه روایت کوي چې په یوې رکوع به یې شپه تیروله او چې کله به سهار شو وبه درید او ویل به یې اه مخلصان مخکی شو او مونږ لاره کې پاتې شو.

نو ای باوري مومنه خپله رکوع کامله کړه یعنی خپله د ملا تخته سمه کړه، او داسې وګڼه چې پخپل قدرت او همت سره د هغه خدمت کې ولاړ یي، او دا پرته د هغه له دوستۍ څخه نه ښایي. زړه د شیطان له وسوسو، فریبونو او چلونو څخه خلاص کړه، چې اللهﷻ هغه بندګان لوړ وي چې ده ته سرښکته

کوي، او هغه چې په هر اندازه د دوی باطن کې د اللهﷻ عظمت پيدا شي د عاجزۍ حقيقت ته رسوي او د خپلې لارې هدايت ورته کوي.

او په رکوع کې د غاړې ابردولو معنی داده چې اللهﷻ باندې ايمان لرم که څه هم غاړه مې وهل کيږي، او له رکوع څخه د سر پورته کولو او «سمع الله لمن حمده» ويلو معنی داده چې هر مسلمان پدې عقيده دی چې د اللهﷻ ذات زموږ حمد او ثنا اوري. کله مو چې دده دربار ته د تعظيم سر ښکته کړ او ژبه مو د هغه په عظمت خلاصه کړه نو ټول اوري او پخپله د هر حمد عوض را کوي او دا د اللهﷻ په حمديت باندې عملي اقرار دي، او هيڅکله دغه انسان چاته نه ورځي او له واسطي څخه صرف نظر کوی بلکي خپل نيک اعمال الهی دربار ته د تقرب وسيله ګرځوي.

۲۹- سجده د کمال بندګۍ نښه:

سجده د ربوبی قدسيت سوری لاندې سر راوستل دي، او له خپله ځانه سترګی پټول، د بدن لوی موقيعت چې دی، هغه پخ خاورو ايښودل او ځان کم شميرل دي. د سجدې روح له مادی او فانی امورو څخه د زړه خلاصول، او له دينوی علايقو څخه د علاقې قطع کول دي. د سجدې حيقت له معبود سره اتصال دي، او په مقام محمود کې له پروردګار سره د بنده وصال دی. اللهﷻ ته د قرب غوره حالت دی، چې ذات اقدس پدې هکله فرمايي ﴿وَٱسۡجُدۡ وَٱقۡتَرِب۩ ١٩﴾ «سجده وکړه او نزدي شه» ځکه چې قرب په سجده کې پت دی په همدې دليل کولی شو ادعا وکړو چې د بندګۍ د کمال نښه په سجده کې ده. او په روايت کې راغلي دي چې اللهﷻ ابراهيمؑ د لويو سجدو په واسطه خپل خليل وګرځو. او په رواياتو کې د سجدی سردار غلی چې انسان د هر نګ تکبر او ځان غوښتنی خيال له ځان څخه نفی کوي او ټول عظمت او کبريا د هغه ګڼي.

وايي چې يو سړی رسول اللهﷺ ته راغی او ويې ويل ای رسول اللهﷺ: زما ګناه وې ډېرې زياتی دي، او نيک عمل می کم، پيغمبر ورته وفرمايل زياتی سجدې کوه ځکه سجده ګناه له منځه وړي، لکه باد چې د ونې پاڼی وړي.

لنډه دا چې علیؓ د سجدې په هکله د پوښتنې په ځواب کې وايي: لومړی سجده دا معنی لری چې اللهﷻ مونږ له خاورې څخه پيدا کړي يو، او سجدې څخه د سر پورته کولو معنی داده چې ای الله تا مونږ له خاوری څخه پيدا کړي يو، او د دويمې سجدې معنی داده چې ای الله مونږ بيا خاورې ته بيايي، او له دويمې سجدې د سر پورته کولو معنی داده چې ای الله د قيامت کې به مو بيا له خاورې څخه را پورته کوي.

۳۰- تشهد د اللهﷻ په وړاندې ناسته:

باطل پرستان هر ځاني د باطلو معبودانو په وړاندې کيني ټول احترامات، پاکی و خپل عبادت هغوی ته تر سره کوي، ولې حقيقي مومنان هيڅوک له اللهﷻ سره نه شريکوي. بلکې د خپل پروردګار مقابل کې په نهايت احترام سره کينی او ټول احترامات پاکي او درودونه پروردګار ذات پورې مخصوص ګڼی او په هغی اقرار کوي. مومن بنده دا الفاظ په يو والی او د حضرت محمدﷺ په رسالت باندې د شهادت تکرار او تجديد دي، چې هغه د اللهﷻ بنده او رسول ګڼي چې واقع کې په اسلام او ايمان باندې تاکيد دی.

بنده لکه څرنګه چې د ونيا او قول په مقام کې د بندګۍ اظهار کوي بايد ددغه کلام معنی ته هم د ضمير له صفا سره پيوند ورکړي او په ټول وجود د اللهﷻ بندګی وکړي. ځکه هغه بايد پوه شي چې ټول امور د هغه په لاس کې دي، او هيڅ اراده پرته د هغه له ارادې او غوښتنې د هستۍ په نظام کېډ هيڅ کار په کولو قادره نده.

لنډه دا چې د تشهد له مهمو اسرارور څخه يو داده چې بنده دپروردګار مقابل کې ناست دي او اوس ته يو نوی حالت سره د احترام تجديد او الهی دربار ته د بندګۍ اظهار کوي.

بنده ژبه له زړه سره، او دنیا له کردار سره هماهنګ کوي او عبودیت له کثرت پرستۍ څخه د توحید او یو پرستۍ نظام ته انتقالوي همدارنګه دا بنده په رسول کریمﷺ باندی درود او سلام استوي، او له الهی درباره هغه ته د زیات رحمت غوښتنه کوي.

همدارنګه په دریم مرحله کې خپل ځان او نیک بندګان هم په یاد لري هغوی ته هم د سلامتی او الهی رحمت غوښتنه کوي.

د شهادت کلمی سره عبادات اللهﷻ پورې خاص کوي، او محمدﷺ ته د اللهﷻ بنده او رسول وایي او هر چاته د خپل مقام او منزلت مطابق احترام کوي، الهی مقام د عبودیت مقام دی او د پیغمبر مقام د بندګۍ او رسالت مقام دی.

او د لمانځه په پای کې د تشهد معنی دخپل ژوند سر مشق ګرځوي چې عبارت دي له:

۱- التحیات لله — ټول قولی عبادتونه خاص اللهﷻ لره دي.

۲- والطیبات — ټول مالی عبادتونه خاص اللهﷻ لره دی.

۳- والصلوات — ټول بدنی عبادتونه خاص الله لره دی.

٤- درود او سلام په الهی استازی.

٥- خپل ځان او ټولو مومنانو ته د سلامتۍ دعا.

٦- یواځې الهی دربار ته د عبادت په تخصیص اعتراف.

۷- د حضرت محمدﷺ په رسالت او بندګی اعتراف.

د لمانځه د الفاظو معنا

کله چې یو مسلمان د ذو الجلال ذات په وړاندې درېږي په حقیقت کې له خپل پروردګار سره خبرې کوي بناء هغه چې په لمانځه نه پوهیږي نو د لمانځه لذت هم نشی درک کولی پدې ځای کې د لمانځه د معنی سیي پوهیدلو لپاره مو د لمانځه د معنی په هکله یو بحث غوره کړ.

الله اکبر، اللهﷻ لوی دی

ددې لپاره چې مومن انسان خپل لمونځ قلبی حضور او د اللهﷻ مقابل کې د تواضع عاجزۍ او خشوع اظهار وکړي د لمانځه په پیل کې د اللهﷻ لویوالی او عظمت ته پخپل زړه کې ځای ورکوي او وایي الله اکبر، الله لوی دی. د لمانځه پیل کې د اللهﷻ پاکی وایي حمد او ثنا وراستوي د نوم برکت یې په ژبه راولي د هغه عالی مقام او منزلت یادوی او اعتراف کوی چې پرته له اللهﷻ بل معبود د عبادت وړ ندی دا معانی په دی الفاظو کې راځي.

الله اکبر	اللهﷻ لوی دی

ددې لپاره چې مومن انسان خپل لمونځ قلبی حضور او د اللهﷻ مقابل کې د تواضع عاجزۍ او خشوع اظهار وکړي د لمانځه په پیل کې د اللهﷻ لویوالی او عظمت ته پخپل زړه کې حای ورکوي او وایي الله اکبر، اللهﷻ لوی دی. د لمانځه پیل کې د اللهﷻ پاکی وایي حمد او ثنا وراستوي د نوم برکت یې په ژبه راولي د هغه عالی مقام او منزلت یادوي او اعتراف کوي چې پرته له اللهﷻ بل معبود د عبادت وړ ندي دا معانی په دې الفاظو کې راځي.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ	تا لره پاکی ده ای الله
وَبِحَمْدِكَ	او ثنا او صفت تالره دي.
وَتَبَارَكَ اسْمُكَ	او با برکته دی ستا نوم.
وَتَعَالَى	او ډیره لویه دی.
جَدُّكَ[1].	ستا لویي.
وَلاَ إِلَهَ	او نشته هیڅ بر حقه معبود

۱ - والجَدُّ، لله تبارك وتعالى: العَظَمَةُ. ومنه حديث أنس: «كان الرجل منّا إذا حفظ البقرةَ وآلَ عمران جَدَّ فينا»، أي عَظُمَ في أعيننا. (معجم جمهرة اللغة)

غَيْرُكَ	پرته له تا څخه

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ وَتَبَارَكَ اسْمُكَ وَتَعَالَى جَدُّكَ وَلاَإِلَهَ غَيْرُكَ

پاکی ده تالره ای الله او ثنا او صفت تالره دی او بابرکته دی ستا نوم او ډیره لویه ده ستا لویي او نشته هیڅ برحقه معبود پرته له تا څخه.

بیا دغه مومن د شیطان له وسوسو اولاس وهنو څخه الله جل جلاله ته پناه وړي او خپل لمونځ د هغه پروردګار په نوم سره پیل کوي چې ښښونکی او مهربان دی.

اَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيْمِ

پناه وړم الله جل جلاله ته د رټل شوي شیطان څخه

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمَانِ الرَّحِيمِ

شروع کوم د الله جل جلاله په نوم سره چې ښښونکی او مهربان دی.

﴿ٱلۡحَمۡدُ لِلَّهِ رَبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ٢﴾	ثنا او صفت خاص الله لره ده چې د مخلوقاتو رب دی
﴿ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ ٣﴾	زیات ښښونکی او زیات مهربان دی
﴿مَٰلِكِ يَوۡمِ ٱلدِّينِ ٤﴾	مالک د ورځې د آخرت دی
﴿إِيَّاكَ نَعۡبُدُ وَإِيَّاكَ نَسۡتَعِينُ ٥﴾	خاص تاته عبادت کوو او خاص له تا مرسته غواړو
﴿ٱهۡدِنَا ٱلصِّرَٰطَ ٱلۡمُسۡتَقِيمَ ٦﴾	هدیات وکړه مونږ ته د نیغی لارې
﴿صِرَٰطَ ٱلَّذِينَ أَنۡعَمۡتَ عَلَيۡهِمۡ	لار د هغو خلکو چې تا نعمت کړی په هغوی
غَيۡرِ ٱلۡمَغۡضُوبِ عَلَيۡهِمۡ	غضب دې ندی کړې په هغوی باندې
وَلَا ٱلضَّآلِّينَ ٧﴾	او ګمراهان دي

د سورة الناس معنی

﴿ قُلۡ أَعُوذُ بِرَبِّ ٱلنَّاسِ ١﴾	ووایه پناه وړم د خلکو رب ته
﴿مَلِكِ ٱلنَّاسِ ٢﴾	دخلکو پادشاه ته
﴿إِلَٰهِ ٱلنَّاسِ ٣﴾	دخلکو اله ته
﴿مِن شَرِّ ٱلۡوَسۡوَاسِ ٱلۡخَنَّاسِ ٤﴾	له شر د وسوسه اچوونکی او پټېدونکی
﴿ ٱلَّذِی یُوَسۡوِسُ فِی صُدُورِ ٱلنَّاسِ ٥﴾	هغه چي وسوسه اچوي په سينو د خلکو کې
﴿مِنَ ٱلۡجِنَّةِ وَٱلنَّاسِ ٦﴾	له پيريانو او له خلکو څخه

دسورت الفلق معنی

﴿ قُلۡ أَعُوذُ بِرَبِّ ٱلۡفَلَقِ ١﴾	ووایه پناه وړم د سهار رب ته
﴿مِن شَرِّ مَا خَلَقَ ٢﴾	له شر د هغه څه چي پيدا کړي يي دي
﴿وَمِن شَرِّ غَاسِقٍ إِذَا وَقَبَ ٣﴾	او له شر د تياري کله چې خپره شي
﴿وَمِن شَرِّ ٱلنَّفَّٰثَٰتِ فِی ٱلۡعُقَدِ ٤﴾	او له شر د پوکوونکو ښځو په غوټو کې
﴿وَمِن شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ ٥﴾	او له شر د حسد کوونکی کله چې حسد کوي

دسورت اخلاص معنی

﴿قُلۡ هُوَ ٱللَّهُ أَحَدٌ ١﴾	ووایه هغه یو الله دی
﴿ٱللَّهُ ٱلصَّمَدُ ٢﴾	الله بی نیازه ده
﴿لَمۡ یَلِدۡ	ځوک له ده نه ندي بيدا شوي
وَلَمۡ یُولَدۡ ٣﴾	او نه دی له چا نه بيدا شوی دی
﴿وَلَمۡ یَكُن لَّهُۥ كُفُوًا أَحَدُۢ ٤﴾	او نشته ده لره سيال هيڅوک

دسورت لهب معنی

﴿تَبَّتۡ يَدَآ أَبِي لَهَبٖ	هلاک دې وي دواړه لاسونه د ابولهب
وَتَبَّ ١﴾	او تباه دې وي
﴿مَآ أَغۡنَىٰ عَنۡهُ مَالُهُۥ	فايده ونکړه ده ته مال دده
وَمَا كَسَبَ ٢﴾	او هغه څه چې کسب يې کړی دی
﴿سَيَصۡلَىٰ نَارٗا	زرده چې داخل به شي اور ته
ذَاتَ لَهَبٖ ٣﴾	خاوند د لمبو
﴿وَٱمۡرَأَتُهُۥ	او ښځه دده
حَمَّالَةَ ٱلۡحَطَبِ ٤﴾	کشوونکی د لرګيو
﴿فِي جِيدِهَا	په غاړه کې يې
حَبۡلٞ	رسۍ ده
مِّن مَّسَدِۭ ٥﴾	دخرما له پوستکی

د سورت النصر معنی

﴿إِذَا جَآءَ نَصۡرُ ٱللَّهِ	کله چی راشی د الله مرسته
وَٱلۡفَتۡحُ ١﴾	او کاميابی
﴿وَرَأَيۡتَ ٱلنَّاسَ	او ووينې خلک
يَدۡخُلُونَ فِي دِينِ ٱللَّهِ أَفۡوَاجٗا ٢﴾	چې داخليږي د الله په دين کې ډلې ډلې
﴿فَسَبِّحۡ	نو تسبيح ووايه
بِحَمۡدِ رَبِّكَ	ستا د رب په ثنا سره
وَٱسۡتَغۡفِرۡهُۚ	او طلب د مغفرت وکړه

إِنَّهُۥ	بی‌شکه ده هغه
كَانَ تَوَّابَۢا ﴿٣﴾	ډیر توبه قبلوونکی

د سورت الکافرون معنی

﴿قُلۡ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلۡكَـٰفِرُونَ ﴿١﴾	ووایه ای کافرانو
﴿لَآ أَعۡبُدُ	زه عبادت نکوم
مَا تَعۡبُدُونَ ﴿٢﴾	د هغه څه چې تاسې عبادت کوي
﴿وَلَآ أَنتُمۡ	او نه تاسې
عَٰبِدُونَ	دعبادت کوي
مَآ أَعۡبُدُ ﴿٣﴾	دهغه څه چې زه عبادت کوم
﴿وَلَآ أَنَا۠	او نه زه
عَابِدٞ	عبادت کوم
مَّا عَبَدتُّمۡ ﴿٤﴾	د هغه څه چې تاسې عبادت کوي
﴿وَلَآ أَنتُمۡ	او نه تاسې
عَٰبِدُونَ	عبادت کوی
مَآ أَعۡبُدُ ﴿٥﴾	د هغه څه چې زه عبادت کوم
﴿لَكُمۡ	تاسې ته
دِينُكُمۡ	ستاسی دین دی
وَلِيَ	او ماته
دِينِ ﴿٦﴾	زما دین دی

د سورت الکوثر معنی

﴿إِنَّآ أَعۡطَيۡنَٰكَ ٱلۡكَوۡثَرَ ١﴾	حقيقتا مونږ درکړی تاته کوثر
﴿فَصَلِّ لِرَبِّكَ	نو لمونځ وکړه خپل رب ته
وَٱنۡحَرۡ ٢﴾	او قرباني وکړه
﴿إِنَّ شَانِئَكَ	بی شکه ستا دښمن
هُوَ ٱلۡأَبۡتَرُ ٣﴾	هغه بی پریکړی شوی دی

د سورت الماعون معنی

﴿أَرَءَيۡتَ ٱلَّذِي يُكَذِّبُ بِٱلدِّينِ ١﴾	آيا ليدلی دي د هغه‌کس چې په دين دروغ تړی
﴿فَذَٰلِكَ ٱلَّذِي يَدُعُّ ٱلۡيَتِيمَ ٢﴾	او هغ کس چې يتيمان ټيل وهی
﴿وَلَا يَحُضُّ	او تشويق نکوي
عَلَىٰ طَعَامِ ٱلۡمِسۡكِينِ ٣﴾	په ډوډۍ د مسکينانو
﴿فَوَيۡلٞ لِّلۡمُصَلِّينَ ٤﴾	پس هلاکت دی لپاره د لمونځ کوونکو
﴿ٱلَّذِينَ هُمۡ عَن صَلَاتِهِمۡ سَاهُونَ ٥﴾	هغه چې هغوی له خپل لمانځه څخه غافله‌دي
﴿ٱلَّذِينَ هُمۡ يُرَآءُونَ ٦﴾	هغه چې هغوی رياکار کوي
﴿وَيَمۡنَعُونَ ٱلۡمَاعُونَ ٧﴾	او منع کوي دکومک شيان

د سورت قريش معنی

﴿لِإِيلَٰفِ	دالفت د شکر اداکولو لپاره
قُرَيۡشٍ ١﴾	د قريشو

﴿إِۦلَٰفِهِمۡ	الفت د دوی له
رِحۡلَةَ	سفرونو
ٱلشِّتَآءِ	د ژمی
وَٱلصَّيۡفِ ۝٢﴾	او ووړي سره
﴿فَلۡيَعۡبُدُواْ	نو عبادت دې وکړي
رَبَّ	رب
هَٰذَا	ددغه
ٱلۡبَيۡتِ ۝٣﴾	کور ته
﴿ٱلَّذِيٓ	هغه ذات
أَطۡعَمَهُم	چې خوراک یې ورکړل دوی ته
مِّن جُوعٖ	له لوږې څخه
وَءَامَنَهُم	او امن یې ورکړ دوی ته
مِّنۡ خَوۡفِۭ ۝٤﴾	له ویرې

د سورت الفیل معنی

﴿أَلَمۡ تَرَ	آیا ندې دی لیدلی
كَيۡفَ	چې څرنګه
فَعَلَ	کار وکړ
رَبُّكَ	رب ستا
بِأَصۡحَٰبِ ٱلۡفِيلِ ۝١﴾	دفیل له خاوندانو سره
﴿أَلَمۡ يَجۡعَلۡ	د دوی چل

كَيْدَهُمْ	او راویي لیږه
فِي تَضْلِيلٍ ﴿٢﴾	مرغان
﴿وَأَرْسَلَ	چې ولې دوی
عَلَيْهِمْ	د دوزخ
طَيْرًا	لکه وانښه
أَبَابِيلَ ﴿٣﴾	ایا ویي نه ګرځو
﴿تَرْمِيهِم	پی ګمراهی کې
بِحِجَارَةٍ	په دوی باندې
مِّن سِجِّيلٍ ﴿٤﴾	د ابابیل
﴿فَجَعَلَهُمْ	په تیګو
كَعَصْفٍ	نو ویي ګرځول
مَّأْكُولٍ ﴿٥﴾	خوړل شوي

د سورت العصر معنی

﴿وَٱلْعَصْرِ ﴿١﴾	قسم په زمانه
﴿إِنَّ ٱلْإِنسَٰنَ	په تحقیق چې انسان
لَفِي خُسْرٍ ﴿٢﴾	په تاوان کی دي
﴿إِلَّا ٱلَّذِينَ	مګر هغه خلک
ءَامَنُوا۟	چي ایمان یي راوړی دی

وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ	او نیک عملونه یې کړي دي
وَتَوَاصَوۡاْ	او وصیت یي کړی دی
بِٱلۡحَقِّ	په حق سره
وَتَوَاصَوۡاْ	او وصیت یي کړي دی
بِٱلصَّبۡرِ ﴿٣﴾	په صبر سره

سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيْم	پاک دی زما لوی رب

سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهْ	الله اوري او قبلوی د هغه چا څخه چې د هغه حمد وايي

رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ	ای زمونږ ربه تنها تالره حمد
ربنا ولك الحمد حمداً كثيراً طيباً مباركاً فيه ملء السموات وملء الأرض وملء ما بينهما وملء ما شئت من شيء بعد.	

ای زمونږ ربه تالره حمد دی ډیر زیات حمد پاک او مبارک، په ډکوالی د اسمانونو، ډکوالی دځمکې ډکوالی دمنځ ددې دواړو او ډکوالی دخه شي چې ته غواړې وروسته له دینه

سُبْحَانَ رَبِّيَ الْاَعْلي	پاکی ده تالره ای زمونږ لویه ربه

د جلسې د ناستي یعنی د دوه سجدو ترمنځ دي دا دعا ولولی

«رب اغفر لي وارحمني وعافني وارزقني واهدني واجبرني».

رب	اغفر لي	وارحمني
ای ربه	ماته مغفرت وکړه	او په ما رحم وکړه

وعافني	وارزقني	واهدني
او ماته عافیت را کړه	او ماته رزق را کړه	او ما ته هدایت وکړه

واجبرني	او زما کمی جبران کړه

اَلتَّحِیَّاتُ	ټول تعظیمونه یا ژبنی عبادتونه
لِلّٰہِ	خاص الله لره دي
وَالصَّلَوَاتُ	او ټول لمنځونه یا بدنی عبادتونه
وَ الطَّیِّبَاتُ	او ټوله پاکی یا مالی عبادتونه
اَلسَّلَامُ عَلَیْكَ	سلام په تا
اَیُّهَا النَّبِيُّ	ای پیغمبره
وَرَحْمَةُ اللّٰہِ	او رحمت د الله
وَ بَرَکَاتُهٗ	او برکات د هغه
اَلسَّلَامُ عَلَیْنَا	او سلام دې وي پر مونږ
وَ عَلٰي عِبَادِ اللّٰہِ الصَّالِحِیْنَ	او د الله په نیکو بندګانو
اَشْهَدُ اَنْ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰہُ	شاهدی ورکوم چی نشته حق معبود پرته له الله څخه
وَ اَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهٗ وَ رَسُوْلُهٗ)	او شاهدی ورکوم چې محمد د هغه بنده او رسول دی

اَللّٰهُمَّ	ای خدایه
صَلِّ	درود او رحمت ولیږه
عَلٰى مُحَمَّدٍ	په محمد
وَ عَلٰى آلِ مُحَمَّدٍ	او ال د محمد
كَمَا صَلَّيْتَ	لکه څرنګه چې دې درولیږلی
عَلٰى اِبْرَاهِيْمَ	په ابراهیم
وَ عَلٰى آلِ اِبْرَاهِيْمَ	او ال د ابراهیم
اِنَّكَ حَمِيْدٌ مَّجِيْدٌ.	بی شکه ته ستایل شوی او لوی یې

اَللّٰهُمَّ	ای خدایه
بَارِكْ	برکت وکړه
عَلٰى مُحَمَّدٍ	په محمد
وَ عَلٰى آلِ مُحَمَّدٍ	او ال د محمد
كَمَا بَارَكْتَ	لکه چې برکت دې کړي
عَلٰى اِبْرَاهِيْمَ	په ابراهیم
وَ عَلٰى آلِ اِبْرَاهِيْمَ	او آل د ابراهیم
اِنَّكَ حَمِيْدٌ مَّجِيْدٌ.	بی شکه ته ستایل شوی او لوی یې

اَللّٰهُمَّ رَبَّنَا	ای خدایه زمونږه ربه
آتِنَا	را کړه مونږ ته

فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً	په دنیا ښه
وَ فِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً	او په اختر ښه
وَ قِنَا	او وساته مونږه
عَذابَ النَّارِ	د اور له عذاب څخه

السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته	سلامتی دې وي په تاسې او د الله رحمت

دعای قنوت

اَللّٰهُمَّ	ای الله
اِنَّا	مونږه
نَسْتَعِيْنُكَ	کومک غواړو تا نه
وَنَسْتَغْفِرُكَ	او ښښنه غواړو تا نه
وَنُؤْمِنُ بِكَ	او ایمان لرو په تا
وَ نَتَوَكَّلُ عَلَيْكَ	او توکل کوو په تا
وَ نُثْنِيْ عَلَيْكَ الْخَيْرِ	او تا باندې نیکه ثنا استوو
وَ نَشْكُرُكَ	او ستا شکر وایو
وَ لَا نَكْفُرُكَ	او ستا کفران نه کوو
وَ نَخْلَعُ	او پریږدو
وُ نَتْرُكُ	او خوشي کوو

مَن يَّفْجُرُكَ	څوک چې ستا نافرماني کوي[۱].
اَللّـٰهُمَّ	ای الله
اِيَّاكَ نَعْبُدُ	خاص ستا عبادت کوو
وَلَكَ نُصَلِّيْ	او تاته لمونځ کوو
وَنَسْجُدُ	او سجده کوو
وَاِلَيْكَ نَسْعي	او تاته هڅه کوو
وَنَحْفِدُ	او په منډه حاضريږو
وَنَرْجُوْ رَحْمَتَكَ	او ستا د رحمت امید لرو
وَنَخْشي عَذَابَكَ	او ستا له عذاب ویریږو
اِنَّ عَذَابَكَ	حقیقتا ستا عذاب
بِالْكُفَّارِ مُلْحِقٌ.	په کافرانو نښتی دی

د جماعت لمونځ اود اسلامي ټولنې په جوړولو کې د هغې نقش:

﴿وَأَقِيمُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتُواْ ٱلزَّكَوٰةَ وَٱرْكَعُواْ مَعَ ٱلرَّٰكِعِينَ ۝٤٣﴾ [البقرة: ٤٣] «لمونځ وکړي، او زکات ورکړي او رکوع له رکوع کوونکو سره».

د اسلام مقدس دین د انساني ټولنې دین دي، او احکام يې هم د ټولنې متعلق دي، او همیشه خلک په یو ځای کې ژوند کولو اود اجتماعی روابطو لرلو ته تشویقوي، ددې لپاره چې اسلامی ټولنه په هماغو اساسي ایمانیاتو تبارز وکړي لازم ده چې هر مومن فرد خپل ځان د اسلامي ټولنې جز وګڼي د ټولو د ارامش او د خلکو ترمنځ د ژوند لپاره هڅې او کوشش کوي.

۱- (فجر) فجرا وفجورا انبعث في المعاصي غير مكترث

د جماعت لمونځ یو له هغو اساساتو څخه ده چې دغه بنیاد مستحکموي، او د مسلمانانو ترمنځ رابطه زیاتوي او ښه کوي. او هر چیرته چې د جماعت کولو عدد زیات دی په هماغه اندازه ددغې منطقی د خلکو ترمنځ صمیمیت او دوستی زیاتیږي، او چرته چې د جماعت کوونکو تعداد کم دی نو د دوی ترمنځ اجتماعی ارتباط سست او بی پایه دی.

هر کله چې ټولو قرآنی آیاتونو مراجعه وکړي چې خالق ذات سره د انسان او اړیکي په ګوته کوي. که دیته نظر واچوو، نو همیشه داسې اصطلاح استعمال شوی دي چې د مسلمان ارتباط په درې اصولو باندې جوړ وي:

۱- د انسان ارتباط له خالق سره.

۲- د انسان ارتباط خپل ځان سره.

۳- د انسان ارتباط خپلې ټولنې سره.

له خلکو او ټولنی سره

د مسلمان دارتباط موضوع د اسلام مقدس دین یو مهم اساس دي، د اسلام اکثره احکام د انسان خلکو او ټولنې له ارتباطاتو پورې مربوط دي او هره دعا چې مسلمان کوي خپل ځان او نورو ته یې کوي ایاک نعبد- خاص تاته عبادت کوو- وایاک نستعین او خاص له تا مرسته غواړو ربنا اتنا فی الدنیا حسنه — ای الله ﷻ راکړې مونږ ته په دنیا کې نیک، .

دجماعت لمونځ هم یو له دغو عباداتو څخه دی چې د یو مومن له ارتباط لومړی له خپل پروردګار سره بیا له خپل ځان او بیا ټولنې سره تامینوي.

پدې اساس دا ارتباط په لاندې ډول د مطالعې لاندې نیسو:

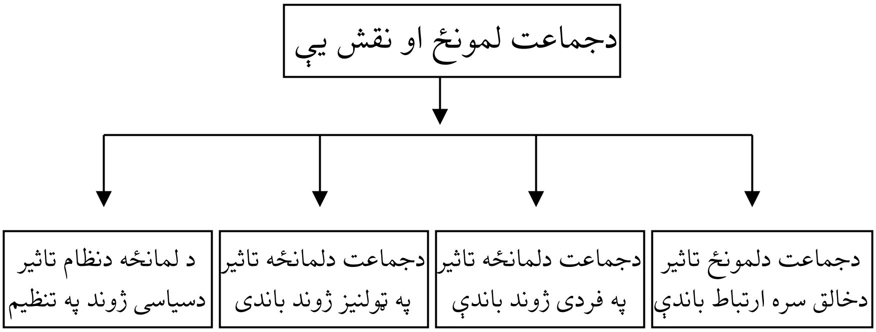

۱– خالق ذات سره په رابطه پيدا کولو د لمانځه تاثير:

د جماعت لمونځ په لومړۍ مرحله کې د مسلمان ارتباط له خپل خالق سره تامينوي، چې مونږ پدې هکله مخکې هم د لمانځه فلسفې مفصلا بيان کړې، مونږ څرنګه کولی شو چا سره ارتباط ولرو خو کور ته يې نه ورځو، لمونځ چې د جماعت ادا کولو ځآی دی هغه يې د اللهﷻ د کور د عزت او احترام لپاره نومول دی پداسې حال کې چې اللهﷻ د کور له لرلو پاک او منزه دی، او د کور لرلو ته ضرورت نلری ولی مسجد د اللهﷻ د عبادت ځای دی، تاسې فکر وکړی چې يو دوست لری چې هميشه د دوستۍ ادعا کوی او عملا بيا د هر چا کورته ځي ستاسې همسايه کره هم ځي خو هيڅکله ستاسې کور ته نه راځي او سل ځلې ستاسې دکور مخې ته تيرېږي ولې ستاسې د کور دروازه نه ټکوي خو کله چې هغه سره ملاقات کوي وايي زه ستا دوست يم، ايا پدې دوستۍ به باور وکړي؟

پرته له شکه هغه ته يو فريبکار او دروغجن انسان وايي، ځکه د هغه عمل د هغه د وينا وخلاف دی او د هر چا عمل چې د وينا خلاف وي هغه ريښتينی انسان ندي، په همدې ډول د چا ارتباط چې له مسجد سره قطع وي.

۲– د جماعت لمونځ تاثير په فردي ژوند:

د جماعت لمونځ د انسان فردی ژوند کې زيات مثبت تاثيرونه لري، چې کولی شو هر يو په لاندې ډول د مطالعې لاندې ونيسو:

الف: له الله سره ملاقات

مومن انسان له خپلو دوستانو سره ملاقاتونه لري، د هغوی کور ته ورځي هغوی سره راز او نياز کوي او کله چې خپل دغه راز او نيازپه يو ځايی ډول سره ترسره کوي ويينی چې ټول د پروردګار په وړاندې ولاړ دي او ددنيا او آخرت سعادت غواړي، او پروردګار هم د هغوی خبرې اوري او هغوی خپل کور کې نه محروموي.

ب: د جماعت لمونځ د فرد او ټولنې ترمنځ پيوند

کله چې مومن انسان د الله جل جلاله په وړاندې ودرېږي احساس کوي چې دی د یو نړۍ با تقوا انسانانو سره ارتباط لري، چې ټول په منظم ډول د یو الله جل جلاله په وړاندې ولاړ دي، د جماعت لمونځ ده ته له ټولو هغو کسانو سره پیوند ورکوي چې ده سره صف کې ولاړ دي، او همدا ده چې لمونځ له الله جل جلاله او د هغه له مخلوقاتو سره د ارتباط ښه وسیله ده چې نتیجه یې قلبی اطمینان دی.

ج: د جماعت لمونځ د خدای د کور دعوت دي

کله چې یو مسلمان د الله جل جلاله کور ته ځي او دغه تګ د الهی ارشاد په اساس دی نو ده د پروردګار دعوت ته لبیک ویلی دی، او څوک چې د چا دعوت ته لبیک ووایي د کور خاوند هم د هغه ډیر زیات عزت او احترام کوي.

د: د جماعت لمونځ د ژوند د تنظیم لار

مومن انسان پوهیږي چې د پروردګار ملاقات ته تلل د یو منظم تقسیم اوقات له مخې دي چې روزانه پنځه وخته په مختلفو وختونو کې عملي کیږي او پدې اساس د ټولو مسلمانانو لپاهر درس دی ترڅو د ټولنې هر فرد له ټولو مومنانو سره یو ځای د منظم تقسیم اوقات له مخې خپل ټول د نیوي او اخروی امور تنظیم کړي.

ه: د جماعت لمونځ د زیات ثواب لار

هر مسلمان هڅه او کوشش کوي چې زیات ثواب ترلاسه کړي او دغه ثواب د الهی احکامو په تطبیق حاصلیږي بناء مومن انسان کولی شي جماعت کې په اشتراک سره کولی شی خپل ثواب ۲۵ یا ۲۷ درجې فضیلیت لري[۱].

او حضرت ابی سعید الخدری وایي له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه مې واوریدل چې د جماعت لمونځ نسبت فردي لمونځ ته ۲۵ درجې فضیلت لري[۱].

۱- «عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ صَلَاةُ الْجَمَاعَةِ تَفْضُلُ صَلَاةَ الْفَذِّ بِسَبْعٍ وَعِشْرِينَ دَرَجَةً» حدیث نمبر(۶۰۹) کتاب الاذان، بخاري شریف

و: د جماعت لمونځ د الله ﷻ لاره کې د قدمونو زياتوالي

د قيامت په ورځ ان د انسان قدمونه چې په کومه لاره تللی دی د اجر او ثواب لامل ګرځي کله چې مومن انسان مسجد ته د جماعت لمانځه ادا کولو لپاره ځي د هر قدم په عوض يې د الله ﷻ په وړاندې درجه پورته کيږي او يوه ګناه يې عفوره کيږي. ابوهريره رضی الله وايي چې رسول الله ﷺ وفرمايل: د يو تن د جماعت لمونځ نسبت د کور او يا بازار لمانځه ته ۲۵ درجې اجر لري او کهل چې څوک سيي اودس وکړي او بيا مجسد ته ولاړ شي چې د بل کار لپاره له کوره وتلی نه وي د هر قدم لره چې دی يې اخلی يوه درجه يې زياتيږي او يوه ګناه يې محوه کيږي کله چې لمونځ وکړي او تر هغه وخت چې دی دلته ناست دی ملايک ورته د رحمت دعا کوي او وايي ای الله پدې باندې رحمت وکړه او څوک چې د لمانځه په انتظار وي هغه په لمانځه کې دی[۲].

۳- د جماعت لمانځه تاثير په اجتماعی ژوند:

د جماعت لمونځ د مسلمانانو اجتماعی ژوند کې ډير ښکاره نقش لري چې کولی شو په لاندې ټکو کې يي خلاصه کړو:

الف: د جماعت لمونځ د اجتماعي روابطو کلي

انسان يو اجتماعی مخلوق دی، او لازم ده د خلکو منځ کې ژوند وکړي، دوستان ولری چې دوی سره خپل ژوند مخکې ويسي، ډير وخت د انسان خپلوان لرې منطقو کې اوسيږي او انسان نشي کولی هره لحظه له هغوی سره

۱- «عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ صَلَاةُ الْجَمَاعَةِ تَفْضُلُ صَلَاةَ الْفَذِّ بِخَمْسٍ وَعِشْرِينَ دَرَجَةً» حديث نمبر(۶۱۰) کتاب الاذان، بخاري شريف

۲- «عن ابي هُرَيْرَةَ يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَاةُ الرَّجُلِ فِي الْجَمَاعَةِ تُضَعَّفُ عَلَى صَلَاتِهِ فِي بَيْتِهِ وَفِي سُوقِهِ خَمْسًا وَعِشْرِينَ ضِعْفًا وَذَلِكَ أَنَّهُ إِذَا تَوَضَّأَ فَأَحْسَنَ الْوُضُوءَ ثُمَّ خَرَجَ إِلَى الْمَسْجِدِ لَا يُخْرِجُهُ إِلَّا الصَّلَاةُ لَمْ يَخْطُ خَطْوَةً إِلَّا رُفِعَتْ لَهُ بِهَا دَرَجَةٌ وَحُطَّ عَنْهُ بِهَا خَطِيئَةٌ فَإِذَا صَلَّى لَمْ تَزَلْ الْمَلَائِكَةُ تُصَلِّي عَلَيْهِ مَا دَامَ فِي مُصَلَّاهُ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَيْهِ اللَّهُمَّ ارْحَمْهُ وَلَا يَزَالُ أَحَدُكُمْ فِي صَلَاةٍ مَا انْتَظَرَ الصَّلَاةَ» (۶۱۱) کتاب الاذان، بخاري شريف.

ناسته ولاړه ولري، ولې همسایه ګان د انسان غوره دوستان دي، چې دوی سره دوستی ناسته ولاړه همکاریا وصمیمت د انسان اجتماعی ژوند کې ډیر ښه تاثیر لري دغه دوستی او صمیمت هغه وخت محکمیدلی شي چې دوه مومن انسانان د مسجد او پروردګار د عبادت له لارې سره اشنا شوي وي، هغوی کولی شي یو بل سره کیني او له اخلاص او ایمان سره صمیمت وکړي.

کله چې دیو منطقی خلک جماعت ته نه راځي شاید کلونه یو ځای کې ژوند وکړي خو یو بل ونه پیژني او پدې ډول به د دوی ترمنځ دوستي او محبت نه وي. خو هغه خلک چې الهی احکام مراعات کوي او د جماعت لمانځه ترځنګ د اسلام مقدس دین نور احکام هم مراعات کوی له ځان جوړوني، غیبت، تهمت او له نورو اجتماعی منفی کارونو ځان ساتی کولی شي ډیر ښه دوستان پیدا کړي او یو بل سره په ډیر محبت ژوند وکړي او بالاخره ددنیا او آخرت سعادت خپل کړي.

ب: د جماعت لمونځ د مشکلاتو د حل وسیله

انسان خپل ژوند کې له یو لړ مشکلاتو لکه مریضی، فقر، ناتوانی او نور اجتماعی ددونو سره مخ کیږي او یو همسایه د بل همسایه له حالته هغه وخت خبریږي او مریضۍ کې دده پوښتنه کوي او بل وخت له ده سره مرسته کوي چې هغه سړی د جماعت لمانځه کې حاضر وي، او کله چې یو وخت دوه وخته غیر حاضر شي متوجه کیږي چې فلانی غیر حاضر دی نو د حال پوښتنه یې کوي او پوهیږي چې هغه مریض دی او یا څه مشکل سره مخ شوی دي او دې صورت کې له هغه سره مرسته کوي ډیر لیدل شوی چې څوک مریض وي او یا سفر ته تللی وی او کهل چې یوه میاشت وروسته هغه وینو ګیله کوي چې زه مریض وم او تاسې می پوښتنې ته رانغلی او یا مسافروم زما پوښتنه مو ونکړه ښه ګرانه وروره مونږ څه خبر چې ته مریض یې داسې حال کې چې کله صحتمندوې هم مونږ ته نه لیدلې.

ج: د جماعت لمونځ دصمیمت لار

کله چې د جماعت لمونځ له هماغو شرایطو سره چې پیغمبر صلی‌الله‌علیه‌وسلم بیان کړیدی وشي او مسلمانان د ورګارتیا حالت کې له لمانځه د اللهﷻ د پېژندې او د اسلام د تعلیم په حیث استفاده وکړي د جماعت لمونځ د صمیمت او دوستۍ لپاره غوره وسیهل کیدلی شي کیدای شي پوښتنه وشي چې اوس دې شرایطو کې ځینې د جماعت لمونځ کوي خو د دوي ترمنځ صمیمت وجود نلري حقیقت دادی چې دغه خلک لمونځ له هغې خشوع او خضوع سره چې باید وشي نه کوي او ځینې وخت یواځې فضایلو ته فکر کوي چې یواځې جماعت کول د هغوی ټول انسان او ایمان حقوق پوره کړي دي، دغسې خلک د جماعت دفضیلت په اوریدلو خپل ځان هیروي، او د جماعت لمونځ لکه یو قرضداری ډیر په عجله سره ادا کوي، او مجرد د لمانځه له ختم سره مسجد پریږدي، او له ټول هغه رول څخه چې یو مسجد او د جماعت لمونځ یې لري بې خبره وي. مسجد د اسلام مقدس دین زده کولو لپاره غوره ځای دي، او د مسجد امام د یو رهبر په حیث ټولو اجتماعی خلاګانو ته متوجه وي او د هر یو د حل لپاره یوه لار پیشنهاد او عمل کوي. خو د جماعت لمونځ یواځې د ثوابونو لپاره لکه د یو تجار غوندې ادا کول او له نورو اجتماعی کارونو بی خبرې او کمزورتیا نشي کولی د مسجد او جماعت اساسی نقش په ښه ډول ادا کړي.

د: دټولو ترمنځ د مساوات اعلان پرته د وظیفو او ځیرو له نظر کې نیولو څخه

د جماعت لمونځ د انسانانو ترمنځ د مساوات او برابرۍ یو درس دی ځکه کله چې مسجد ته د اخلیږو، ټول مساویانه د لمانځه په صفونو کې دریږو، او ضعیف ترینه او فقیر ترینه شخص حق لری د لمانځه اولصف کې ودریږي، او حتی لوی دولتی اشخاص د هغه تر شادریږي، او له دې ځایه ټولو ته درس ورکول کیږي، چې د اللهﷻ په وړاندې ټول مساوي دي، او هیڅوک په هیچا باندې پرته له تقوا او اخلاص څخه برتریت نلري د جماعت لمانځه له دې مساوات څخه د ژوند د ټولو اړخونو لپاره درس اخیستل کیږي چې په هماغه ډول چې انسانان د اللهﷻ په وړاندې یو ډول دي، او د ژوند رتبی نشي کولي د اللهﷻ په وړاندې چاته برتریت ورکړي و بلکې ټول د هغه په وړاندی په یو

ډول سره دریږي، په همدی ډول نه باید د ژوند په نورو برخو کې هم له انسانوو سره د رتبو په سر معطله وشي، بلکې ټول انسانان یو رنګ دي، او د وظایفو تغیر نشي کولی د چا شخصیت کې تغیر راولي، او لکه څرنګه چې لمانځه کې شاید د یوتن ضعیف او ټیټ رتبه انسان لمونځ نسبت نورو ته زیات د الله ﷻ په وړاندې د قبول وړ وي په همدی شکل د ژوند په ټولو برخو کې د هر چا مسولیت د هغه د صلاحیت په اندازه وي، او انسانی ټولنه نشي کولی پرته له مختلفو او ښو، کارونو لرلو څخه حرکت وکړي. بناء هر چاته په هر کار کې چې وي احترام وکړو، او د هغوی شخصیت ته احترام وکړو.

۴- د جماعت د لمانځه صفونه د ملایکو د صفونو په شان دي:

کله چې لمونځ کوونکی د یو د بل ترڅنګ دریږي او صفونه منظموي او د الله ﷻ په وړاندې دریږي، د دوی صفونه د ملایکو د صفونو غوندې کیږي، او له بشري صفت څخه ملکوتی صفت ته انتقال کوي، او د دوی مقام د الله ﷻ په وړاندې د ملایکو غوندې کیږي او د دوی هره د عا خپل دبار کې قبلوي.

حضرت جابر بن سمره سوانی وایي چې رسول الله ﷺ وفرمایل: ولې د ملایکو صفونو غوندې د پروردګار په نزد صفونه نه جوړوي؟ وایي پوښتنه مو وکړه ملایکې څرنګه د پروردګار په وړاندې صفونه جوړوي؟ ویې فرمایل: لومړي صفونه تکمیلوي اوبه منظمو صفونو کې دریږي[1].

۵- د لمانځه د نظام تاثیر دسیاسي ژوند په تنظیم کې:

د جماعت لمونځ د ټولنې د سیاسي امورو په تنظیم کې مهم رول لري. او د مسلمانانو د سیاست ژوند د تربیت او تنظیم لپاره یو درس دي، د مثال په ډول:

الف: اسلام کې د رهبریت عالي صفات

۱- «عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ السُّوَائِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَلَا تَصُفُّونَ كَمَا تَصُفُّ الْمَلَائِكَةُ عِنْدَ رَبِّهَا قَالَ قُلْنَا وَكَيْفَ تَصُفُّ الْمَلَائِكَةُ عِنْدَ رَبِّهَا قَالَ يُتِمُّونَ الصُّفُوفَ الْأُوَلَ وَيَتَرَاصُّونَ فِي الصَّفِّ» ابن ماجه / كتاب إقامة الصلاة والسنة فيها حديث نمبر(۹۸۲)

کله چې هغه امام د امامت لپاره اختياريږي چې د رهبريت نقش ترسره کوي، بايد يو سلسله عالي صفات ولري، چې ددغو صفاتو مهمترينه يې ايمان، بلوغ، عقل، علم، تقوا او ټول عالي صفات دي، امام ته لازمه ده چې نسبت نورو ته د اسلامي احکامو په تطبيق کې پيشقدمه وي او د اسلام احکام خپل ځان باندې په کامل ډول سره تطبيق کړي. په همدې اساس هغه شخص چې دولت کې دسياسي پوستونو د رهبريت لپاره مقرريږي هم بايد دغسې صفات ولري. او د اسلام له نظره هغه وخت څوک د امام په اطاعت باندې مکلفيږي چې امام د الله‎ﷻ او رسول اطاعت ولري ﴿أَطِيعُواْ ٱللَّهَ وَأَطِيعُواْ ٱلرَّسُولَ وَأُوْلِي ٱلۡأَمۡرِ مِنكُمۡ﴾ دلته ويل شوي دي چې د الله‎ﷻ اطاعت او د پيغمبر اطاعت وکړي او د ﴿وَأُوْلِي ٱلۡأَمۡرِ﴾ سره اطاعت ندی ويل شوی، ترڅو انسان د هغو رهبرانو اطاعت وکړي چې هغوی په اطاعت کې د الله‎ﷻ او رسول مراعات نکوي.

ب: اصلاحي هيات

د امام تر شا څو نفره علما او پوهان دريږي چې د اشتباهانو او غلطيو پر وخت هغه ته رهنمايي کوي، استباهات يې تصحيح کوي، او نور خلک هم د هغه اشتباهاتو ته متوجه وي، چې هر کله له امام نه څه اشتباه وشي او د غه پوهان ورته متوجه نه وي، هغه خپلې غلطۍ ته متوجه کوي او ټول خپل ځانونه مسول ګڼي ځکه د امام اشتباه ددې سبب کيږي چې د دوی لمنځونه هم فاسد شي. په همدې ډول د لمانځه دغه اسلوب په دولت دارۍ کې هم مهم درس دي، چې د حکومت د حل او عقد اعضا هغه اشخاص تشکيلوي چې داسې صفات ولري لکه علم، پوهه، تقوا ا وله امورو باخبر وي، دغه اشخاص د اشتباهاتو پر وخت د ټولنې رهبري هيات خپلو اشتباهاتو ته متوجه کوي او کله چې هغوی داسې ونکړي نو د ټولنې ټول افراد حق لري چې خپل رهبران پخپلو اشتباهاتو باندې پوه کړي، همدارنګه او څرنګه چې امام به جماعت په لمانځه کې د نورو له اصلاحاتو څخه استفاده کولی شي، او د لمانځه د تصحيح او سيي والي لپاره هڅه او کوښښ کوي، د اسلامي ټولنې

مشران هم د نورو مشورې، انتقادات او پيشنهادات په نظر کې نيسي او د هغې مطابق د خپلو اشتباهاتو په اصلاح کې هڅه او کوشش کوي. امام د جماعت لمانځه کې يقين لري چې دده مقتديان دده د اصلاح لپاره نه د ځان غوښتنې لپاره بلکې د مسوليت د احساس لپاره هغه خپلو اشتباهاتو ته متوجه کوي، ځکه دده اشتباه دهغوی د عبادت د فساد لامل ګرځي. په همدی ډول د اسلامی ټولنې رهبران د نورو نظرونه او انتقادونه د ټولنې د بهبود لپاره مني.

ج: اطاعت د الله ﷻ د اطاعت تر وخت

مقتديان د جماعت لمانځه کې تر هغه له امام څخه پيروي کوي، چې هغه د قراني هداياتو او نبوی سنتو مطابق لمونځ ادا کوي او هر کله چې هغه څه غلطي وکړي، هغه متوجه کوي او د نه منلو پر وخت هغه له امامت څخه معزول او برطرفه کوي. بناء امام تر هغه وخته امام دی چې د الهی ارشاداتو او نبوی سنتو مطابق عمل وکړي. په همدې ډول مسلمانان په سياسي نظام کې هم له خپل رهبر سره همدغسې روش لري. له خپل رهبره سره د اللهﷻ او رسول اللهﷺ په اطاعت باندې بيعت کوي او هر کله چې د دوی رهبر د الهی اوامرو او نبوی ارشاداتو مخالف کوم کار ترسره کړي، لومړي هغه متوجه کوي، او هر کله چې هغه قصد دغسي کارونه ترسره کړي، هغه عزل کيږی.

پدې اساس بايد د ژوند ټول نظام د لمانځه په شکل جوړ شي، په همدې ډول بايد د انسان ژوند کې اداري او اجرايوي رهبر وجود ولري. چې دغه رهبر د پوهانو او متخصصاتو په واسطه مراقبت لاندې وي، او ملت هم د اشتباهاتو د څرګندتيا په صورت د ونيا له ازادۍ څخه استفاده وکړي د هغوی اشتباهات ورته بيان کړي.

د جماعت د لمانځه فضايل

د جماعت لمونځ يو سلسله فضايل لري چې عبادت دي له:

۱- د جماعت لمونځ نسبت ځانته لمانځه ته ۲۷ درجې فضيلت لري. بناء د جماعت لمانځه سره د يو مسلمان ۲۷ درجې لوړيږي حضرت عبد

الله بن عمر روایت کوي چې رسول کریمﷺ فرمایي: د جماعت لمونځ نسبت منفرد لمونځ ته ۲۷ مرتبې فضیلت لري[۱].

په بل روایت کې راغلي دي چې د جماعت لمونځ ۲۵ مرتبې نسبت منفرد لمانځه ته فضیلت لري. حضرت ابوسعید خدری وایي چې د جماعت لمونځ نسبت منفرد لمانځه ته ۲۵ درجې فضیلت لري[۲].

هغه قدمونه چې د جماعت خواته ځي

د انسان بدن ټول اعضا به د قیامت په ورځ د خپلو عملونو ځواب وایي د انسان هغه قدمونه چې د ایمان پر خوا ځی له هغو قدمونو سره چې د شیطان په طرف په حرکت دي فرق لري، د لمانځه په وخت مسجد ته د جماعت لمانځه د اداکولو نیت د تللو لپاره د انسان هر قدم فضیلت او درجه لري حضرت ابوهریرهؓ واي چې رسول اللهﷺ وفرمایل: ستاسې د یو تن لمونځ په جماعت کې نسبت کور او یا بازار کې د هغه لمانځه څخه څوویشت درجې فضیلت لري.

پداسي ډول چې کله څوک سيي اودس وکړي. بیا مجسد ته ولاړ شي او هدف یي تنها لمونځ وي، او هغه د لمانځه د اداکولو لپاهر بل څه نه وي راوستلی نو هر ګام چې اخلي مقابل کې یي درجه پورته کیږي، او یا یې ګناه عفوه کیږي او ملایک ستاسې یو تن باندې تر هغه وخته د رحمت دعا استوي چې دغه شخص د خپل لمانځه حاي کې ناست وي وایي: پروردګاره ده باندې درود واستوه ده باندې رحمت واستوه، ترڅو چې هغه بې اودسه شوی نه وي. او یایې هم څوک اذیت کړي نه وي. همدارنګه انحضرت وویل: ترڅو

۱- «عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ صَلَاةُ الْجَمَاعَةِ تَفْضُلُ صَلَاةَ الْفَذِّ بِسَبْعٍ وَعِشْرِينَ دَرَجَةً» حدیث نمبر(٦٠٩) کتاب الآذان، صحیح البخاري

۲- «عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ صَلَاةُ الْجَمَاعَةِ تَفْضُلُ صَلَاةَ الْفَذِّ بِخَمْسٍ وَعِشْرِينَ دَرَجَةً» حدیث نمبر(٦١٠) کتاب الاذان، صحیح البخاري

پوري چې كوم شخص لمانځه مشغول كړی وي هغه شخص لمانځه كې دی[1].

له دې حديث شريف څخه لاندې درسونه اخيستل كيږي:

الف: د جماعت لمونځ نسبت د كور او بازار لمانځه ته څو ويشت درجې فضيلت لري.

ب: دا فضيلت هغه چاته حاصليږی چې اودس يي هم سيي ترسره شي، ځكه ډې خلک د اوداسه پر وخت سستی كوي، چې له اوداسه څخه دغه بې خبری ددې باعث كيږي چې لباس يي ناپاک او احيانا اودس يې هم غلط وي.

ج: دا فضيلت د هغه چا نصيب كيږي چې يواځې د لمانځه د اداكولو لپاره مسجد ته ځي. او بله هدف نلري، ځكه شته داسې خلک چې مسجد ته د نورو اهدافو لكه كيسي، غيبت په مجلسونو او محفلونو كې اشتراک او غيره لپاره ځي، چې له دې فضيلت څخه محروميږي.

د: د هر قدم په واسطه چې د مسجد په لور اخيستل كيږي ياد مسلمان درجه لوړيږي او يا يې هم يوه ګناه ببنل كيږي.

هـ: ملايک په هغه چا باندې چې له لمانځه وروسته همغلته كينی ذكر كوي او يا هم د خالق ذات په فكر كې وي درود او رحمت استوي، پدې شرط چې بې اودسه نشي، او يا هم نورو لمونځ كوونكو ته د اذيت لامل نشي، خو هغه خلک چې مسجد كې كيني او كيسي كوي، او خبرې كوي او د نورو لمانځه كې تشويش پيدا كوي له دې رحمت څخه محروميږي.

۱- «عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَاةُ أَحَدِكُمْ فِي جَمَاعَةٍ تَزِيدُ عَلَى صَلَاتِهِ فِي سُوقِهِ وَبَيْتِهِ بِضْعًا وَعِشْرِينَ دَرَجَةً وَذَلِكَ بِأَنَّهُ إِذَا تَوَضَّأَ فَأَحْسَنَ الْوُضُوءَ ثُمَّ أَتَى الْمَسْجِدَ لَا يُرِيدُ إِلَّا الصَّلَاةَ لَا يَنْهَزُهُ إِلَّا الصَّلَاةُ لَمْ يَخْطُ خَطْوَةً إِلَّا رُفِعَ بِهَا دَرَجَةً أَوْ حُطَّتْ عَنْهُ بِهَا خَطِيئَةٌ وَالْمَلَائِكَةُ تُصَلِّي عَلَى أَحَدِكُمْ مَا دَامَ فِي مُصَلَّاهُ الَّذِي يُصَلِّي فِيهِ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَيْهِ اللَّهُمَّ ارْحَمْهُ مَا لَمْ يُحْدِثْ فِيهِ مَا لَمْ يُؤْذِ فِيهِ وَقَالَ أَحَدُكُمْ فِي صَلَاةٍ مَا كَانَتْ الصَّلَاةُ تَحْبِسُهُ» حديث نمبر (۱۹۷۶) كتاب البيوع صحيح البخاري

و: هر وخت چې څوک مسجد ته د جماعت لمانځه د ادا کولو لپاره ځي، او څو دقیقې منتظر پاتې کیږي، دغه انتظار یې هم لمانځه کې نوشته کیږي، او ورته د لمانځه ثواب ورکول کیږي.

د هغه شخص په حال خوښي ده چې له دغسې فضیلت څخه استفاده کوي او د هغه شخص په حال خواشیني ده چې دغسې نعمتونو څخه محرومیږي.

د جماعت د لمانځه تاثیر د پل صراط په تیریدلو کې

د قیامت په ورځ چې کله لمونځ کوونکو ته جنت ته د تللو حکم ورکول کیږي او مخکې له ټولو یوه ډله جنت ته ځي چې څیرې به یې لکه لمر غوندې نوراني وي، ملایک له هغوی پوښتي چې تاسې څوک یاست او په دنیا کې مو څه کارونه ترسره کول؟ دغه خلک ځواب کې وایي: مونږ مسلمانان یو، چې دنیا کې مو خپل لمونځ باندې پابندي کوله ملایک پوښتي: څرنګه مو خپل لمونځ باندې پابندي کوله؟

دوي په ځواب کې وایي: مونږ به همیشه له پنځه وخته لمونځه مخکې اودس کړ مسجد ته به راتلوو او هلته د مسجد له رعایت سره کیناستلو، او بیا به د لمانځه انتظار وو.

له دې وروسته یوه بله ډله، له پل صراط څخه تیریږي چې څیرې به یې د څوارلسمي شپې سپوږمۍ غوندې نوراني وي. ملایک به له هغوی څخه پوښتي، تاسې څوک یاست؟ او دنیا کې مو څه عمل درلود؟

دوی په ځواب کې وایي: مونږ مسلمانان او د لمانځه ساتونکی یو.

ملایک پوښتي: څرنګه مو لمونځ ساته؟ دوی وایي: مونږ له اذانه مخکې اودس کړ کور کې کیناستلو، کله به مو چې د اذان غږ واوریده مسجد ته تللو، او بیا مو لمونځ کولو.

بیا دریمه ډله له پل صراط څخه تیریږي چې څیر یې به یې لکه ستورو غوندې ځلیږي، ملایک له دوی څخه پوښتي: تاسې دنیا کې څه کار کو؟ دوی وایي: مونږ د اذان له اوردیدو سره فورا اودس کو مسجد ته د لمانځه لپاره تللو، او همیشه مو د لمانځه لومړي تکبیر رانیو.

د لمانځه نه قبلیدل

څوک چې د اذان غږ اوري او په کور کې لمونځ کوي.

کله چې یو مسلمان کوم نیک عمل ترسره کوي هڅه او کوشش په دوه نقطو کې دي.

الف: په سيي ډول سره د هغه عمل او کول ترڅو يې لمونځ سيي شي.

ب: په داسې شکل د عمل ادا کول چې د الله ﷻ د قبول وړ وګرځی. او خپل لمنځونه خپلو کورنو کې کوي ددغسي اشخاصو که څه هم لمنځونه سيي کیږي د الله ﷻ د قبول وړ نګرځی.

د څو تنو اصحابو کرامو څخه روایت شوی دی چې وايي هر څوک چې د اذان غږ واوري او د هغه اجابت ونکړي (یعنې مسجد ته ولاړ نشي) هغه هیڅ لمونځ نلري – امام بخاری وايي ځینې اهل علم وايي چې دا خبره د تندۍ او شدت په اساس ویل شویده، او هیچا ته پرته له عذر څخه د جماعت لمانځه د ترک اجازه نشته[1].

له دې حدیث شریف څخه ثابتیږي چې کله څوک د جماعت لمونځ ترک کړي لمونځ يې نه قبلیږي او هیچا ته اجازه نشته چې پرته له عذره جماعت ترک کړي.

دوزخ ته د تارک جماعت داخلیدل

دا یو واضح او ښکاره حقیقت دي، چې دوزخ د کافرانو، منافقانو، مرتدو اشخاصو بی دینه خلکو او ګنهګارو مسلمانانو لپاره جوړ شوی دی او هر څوک د خپل جرم په اندازه دوزخ ته داخلیږي، او اوږده کلونه به هلته وي.

از مکافات عمل غافل مشو   گندم از گندم بروید جز ز جو

---

۱ – «قَدْ رُوِيَ عَنْ غَيْرِ وَاحِدٍ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُمْ قَالُوا مَنْ سَمِعَ النِّدَاءَ فَلَمْ يُجِبْ فَلَا صَلَاةَ لَهُ وقَالَ بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ هَذَا عَلَى التَّغْلِيظِ وَالتَّشْدِيدِ وَلَا رُخْصَةَ لِأَحَدٍ فِي تَرْكِ الْجَمَاعَةِ إِلَّا مِنْ عُذْرٍ» حدیث نمبر(۲۰۱) کتاب الصلاة، ترمذي شریف

هغه خلک چې جماعت ترک کوي د خپل خالق له کور سره يې خپله رابطه قطع کړيده او الهی فرمان په اساس بايد شپه ورځ کې پنځه ځله د رب العالمين کور ته تللی و او له نورو مسملانانو سره د ملايکو په شان الهی دربار ته د سجدې سر کيږدي ولې شته دي داسې خلک چې سره د ايمان او تقوا له ادعا نه بيا هم مسجد ته په جماعت سره د لمانځه د ادا کولو لپاره تګ کې سستي او تنبلي کوي او حتی د ورځې يو ځل هم مسجد ته نه ځي، او مسجد يواځې د فاتحې اخيستلو او د دنيوي ناستو لپاره استعمالوي. ولې د جماعت ته حاضريدلو هيڅ اثر يې نه ليدل کيږي، ترمذی شريف يو روايت نقل کړی دي، چې د جماعت تارکينو ته يې سخته جزا بيان کړيده. مجاهد ويلي دي چې له حضرت عبد الله بن عباس څخه د هغه شخص په هکله چې ټوله ورځ روزه نيسي او د شپې هم په عبادت ولاړ وي، ولې د جمعې او جماعت لمنځونو ته نه حاضريږي، هغه وويل: دی دوزخ کې دی، مجاهد وايي: د حديث معنی داده چې دا شخص د جمعي او جماعت لمانځه ته د بې رغبتۍ او هغه ته په نه ارزښت قايليدو سره او د تنبلۍ او سستۍ له مخی نه حاضريږي[1].

هغه درس چې د حضرت عبد الله بن عباس رضي الله عنهما له دې وينا څخه استنباط کيږی داده چې حضرت عبد الله بن عباس د هغو خلکو له ډلې څخه و چې د رسول کريم ﷺ په شهادت د قران کريم مفسر و د عالی شخصيتونو او پيغمبر له مبارکو صحابه و څخه و، هغه داسې وويل چې د جماعت په هکله بی تفاوته اشخاص که څه هم د تقوا ادعا وکړي، او يا هم هره ورځ روزه ونيسي، او شپه په قيام او عبادت کې رنه کړي بيا به هم دوی د رسول الله ﷺ د عملي سنتو د مخالف په خاطر دوزخ ته ځي.

---

۱ - «قَالَ مُجَاهِدٌ وَسُئِلَ ابْنُ عَبَّاسٍ عَنْ رَجُلٍ يَصُومُ النَّهَارَ وَيَقُومُ اللَّيْلَ لَا يَشْهَدُ جُمُعَةً وَلَا جَمَاعَةً قَالَ هُوَ فِي النَّارِ قَالَ حَدَّثَنَا بِذَلِكَ هَنَّادٌ حَدَّثَنَا الْمُحَارِبِيُّ عَنْ لَيْثٍ عَنْ مُجَاهِدٍ قَالَ وَمَعْنَى الْحَدِيثِ أَنْ لَا يَشْهَدَ الْجَمَاعَةَ وَالْجُمُعَةَ رَغْبَةً عَنْهَا وَاسْتِخْفَافًا بِحَقِّهَا وَتَهَاوُنًا بِهَا» حديث نمبر(۲۰۲) کتاب الصلاة، سنن الترمذي

ځکه ډېر خلک د خپل تکبراو ځان غوښتنې په اساس مسجد ته نه ځي، او يا هم ځانته برتريت ورکوي او ډېرو خلکو پسې لمونځ نکوي، او يا هم مسجد او د الله ﷻ کور ته تګ کې ډېر بې اعتنا وي. دغه رنګ اشخاص بايد پوه شي چې حضرت پيغمبر د خپل ژوند په وروستيو ورځو کې خپل لاسونه د خپلو دوو مبارکو صحابه و په اوګو ايښي و، او سره له دې چې پښې يې په ځمکه کشيدلې بيا هم مسجد ته تللو، او خپل لمونځ يې جماعت سره کړ ايا داسې څوک پيدا کيږي چې د هغه مقام د حضرت محمد ﷺ له مقام څخه لوړ وي، او د جماعت له لمانځه څخه معاف شي «تعالى شانه عما يصفون».

تنها انسان زر د شيطان تر تاثير لاندې راځي:

شيطان د هغه ليوه په څير دي چې هميشه هڅه او کوشش کوي چې يوه ميږه له رمې څخه ليرې پيدا ښکار او خپل خوراک کړي. بناء هغه افراد چې له جماعت څخه لرې پاتې دي په ساده‌ګۍ سره ښکار کولي شي، پدې هکله حديث شريف کې داسې لولو: حضرت ابى در داء رضي الله عنه داسې وايي چې له رسول کريم ﷺ مې اوريدلي چې فرمايل يي: کله چې په کلي کې داسې دوه درې تنه ژوند کوي چې هغوی په جماعت لمونځ نکوي شيطان ورباندې مسلط کيږي، بناء په تا لازم دي ترڅو له جماعت سره اوسې، ځکه ليوه له رمې څخه لرې ميره خوري، او له جماعت څخه هدف په جماعت سره لمونځ کول دي[1].

حضرت عبد الله بن عمر رضي الله عنهما وايي چې حضرت عمر مونبږ ته خطبه را کوله ويې ويل: اى خلکو زه اوسې تاسې کی داسې ولاړ يم لکه پيغمبر عليه السلام چې مونږ کې ولاړ و، او ويې ويل: تاسې ته د خپلو اصحابو په هکله نصيحت کوم له دوی وروسته د هغو خلکو په هکله چې دوی پسې راځي، او بيا د هغو خلکو په هکله چې هغوی پسې راځي، بيا به د خلکو ترمنځ دروغ خپريږي،

١ - «عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ مَا مِنْ ثَلَاثَةٍ فِي قَرْيَةٍ وَلَا بَدْوٍ لَا تُقَامُ فِيهِمْ الصَّلَاةُ إِلَّا قَدْ اسْتَحْوَذَ عَلَيْهِمْ الشَّيْطَانُ فَعَلَيْكَ بِالْجَمَاعَةِ فَإِنَّمَا يَأْكُلُ الذِّئْبُ الْقَاصِيَةَ قَالَ زَائِدَةُ قَالَ السَّائِبُ يَعْنِي بِالْجَمَاعَةِ الصَّلَاةَ فِي الْجَمَاعَةِ» حديث نمبر (٤٦٠) كتاب الصلاة، سنن ابي داوود

حتی تر دې چې شهادت تر ې وغوښتل شي شهادت ورکوي، خبر دار اوسي چې یو سړی باید له نامحرمې ښځې سره خلوت ونکړي، ځکه دریم یې شیطان دي، خپل ځان جماعت سره پابند کړي او له تفرقې څخه ځانې وساتي، ځکه شیطان د تنها یي اشخاصو سره وي، او له دوه تنو ډېر لرې وي، هر څوک چې د جنت راحت غواړي، نو له جماعت سره اوسي، هر څوک چې خپلو نیکیو خوشاله کړ او خپلو بد یو غمګینه کړ حقیقتا یو مومن فرد دی[۱].

له دې حدیث شریف څخه لاندې درسونه اخیستل کیږي:

۱- په هر مومن فرد لازم دی ترڅو اصحاب کرام، تابعین او تبع تابعینو ته خاص احترام ولري، او هیڅ وخت د هغوی مقابل کې بده ژبه خلاصه نکړي، ځکه داد پیغمبر اکرمﷺ وصیت دي، او هر څوک چې پیغمبر رضا کوي نو په خبر ویې باید عمل وکړي.

۲- د دروغو انتشار، قسم خوړل پرته له ضرور ته شاهدی ورکول پرته له ضرورته ټول د بدبختۍ علایم دي، چې مومن انسان باید له هغو ټولو پرهیز وکړي.

۳- مسلمان نارینه نه باید له نامحرمې ښځې سره خلوت وکړي، او یو ځای کې تنها شي ځکه دریم یې شیطان وي، او هر کله چې څوک له کومې نامحرمې ښځې سره داسې تنها ځای کې چې هلته څوک نه وي ناسته

۱- «عَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ خَطَبَنَا عُمَرُ بِالْجَابِيَةِ فَقَالَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي قُمْتُ فِيكُمْ كَمَقَامِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِينَا فَقَالَ أُوصِيكُمْ بِأَصْحَابِي ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ ثُمَّ يَفْشُو الْكَذِبُ حَتَّى يَحْلِفَ الرَّجُلُ وَلَا يُسْتَحْلَفُ وَيَشْهَدَ الشَّاهِدُ وَلَا يُسْتَشْهَدُ أَلَا لَا يَخْلُوَنَّ رَجُلٌ بِامْرَأَةٍ إِلَّا كَانَ ثَالِثَهُمَا الشَّيْطَانُ عَلَيْكُمْ بِالْجَمَاعَةِ وَإِيَّاكُمْ وَالْفُرْقَةَ فَإِنَّ الشَّيْطَانَ مَعَ الْوَاحِدِ وَهُوَ مِنْ الِاثْنَيْنِ أَبْعَدُ مَنْ أَرَادَ بُحْبُوحَةَ الْجَنَّةِ فَلْيَلْزَمْ الْجَمَاعَةَ مَنْ سَرَّتْهُ حَسَنَتُهُ وَسَاءَتْهُ سَيِّئَتُهُ فَذَلِكُمْ الْمُؤْمِنُ قَالَ أَبُو عِيسَى هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ مِنْ هَذَا الْوَجْهِ وَقَدْ رَوَاهُ ابْنُ الْمُبَارَكِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سُوقَةَ وَقَدْ رُوِيَ هَذَا الْحَدِيثُ مِنْ غَيْرِ وَجْهٍ عَنْ عُمَرَ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ» حدیث نمبر (۲۰۹۱) کتاب الفتن ، سنن الترمذي

ولاړه وکړي حتما یوه ورځ شیطان هغوی بی لارې کوي او ګمراهۍ ته کشوي.

٤- د مسلمان مشارکت خلکو سره په نیکیو کې ضروری دي، او ددې لپاره چې اسلامي ټولنه مستحکمه وی لازمه ده چې همیشه جماعت کې اوسو، هغه د لمانځه جماعت وي او یا د درس، تعلیم، جهاد، دعوت او غیره اسلامي امورو.

٥- تفرقه او بدبیني هغه بد اعمال دي چې مسلمان ته پکار دی له تفرقې، بدبینۍ، ګوښه ګیرۍ او ترک دنیا څخه پرهیز وکړي.

٦- د حقیقی مسلمان علامه داده چې خپلو نیکو اعمالو کې خوښ وي، او هغو بدو عملو کې چې اشتباها ترې صادریږي غمګین وي، او کله چې په بدیو غمګینیږي د هغې څخه لرې والي کې هڅه او کوښښ کوي.

اما بر عکس هغه خلک چې غافله دي، روزانه سل ګونه ګناوې کوي ولې پدې هکله بی تفاوتۍ ته لا ادامه ورکوي.

دماسختن او سهار جماعت د ټولې شپې عبادت دی

مومن انسان هڅه او کوشش کوي چې دده ۲۴ ساعت عمر د اللهﷻ په عبادت کې تیرشي او کله چې یو اسلامی عالم څخه وپوښتل شو چې تاسې ۲۴ ساعتو کې څو ساعته عبادت کوي؟ ویویلي ۲۴ ساعته، هغه شخص وپوښتل: نو هیڅ خوب نکوي؟ ویویلي: نخیر خوب هم د پیغمبرعليه السلام په طریقه کوو او دا هم عبادت دی د اللهﷻ رحمت ډیر زیات دي، او مومن انسان ته زیات سهولتونه شته چې کولی شي ۲۴ ساعته عمر په عبادت تیر کړي، له هغې جملې څخه یو داده چې د ماسختن او سهار لمونځ په جماعت سره وکړي، او د ټولې شپې عبادت د فضیلت مستحق شي حضرت عثمان بن عفانرضي الله عنه وایي چې رسول کریم وفرمایل: کله چې څوک د ماسختن جماعت ته حاضر شی نو د نیمي شپې عبادت اجر ورته ورکول کیږي، او کله څوک د

ماسختن اوسهار لمونځ په جماعت وکړي داسې ده لکه ټوله شپه یې چې عبادت کړی وي[۱].

۱- «عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ شَهِدَ الْعِشَاءَ فِي جَمَاعَةٍ كَانَ لَهُ قِيَامُ نِصْفِ لَيْلَةٍ وَمَنْ صَلَّى الْعِشَاءَ وَالْفَجْرَ فِي جَمَاعَةٍ كَانَ لَهُ كَقِيَامِ لَيْلَةٍ» حديث نمبر(۲۰۵)كتاب الصلاة، سنن الترمذي

پنځم فصل:
رمضان

فصل کې شاملې موضوع ګانې:

۱- د روژې او رمضان مفهوم

۲- د فرد او جامعې جوړونه کې د روژې او رمضان نقش

الف: د فرد جوړولو کې د روزی نقش

ب: د جامعې جوړولو کې د روزی نقش

۳- د روژې او رمضان فلسفه

٤- د رمضان مبارکې میاشت فضایل

٥- د روزی او رمضان احکام

رمضان په لغت او د اسلامی شریعت اصطلاح کې

رمضان په لغت کې:

رمضان د — رمضاء — له کلمې څخه اخیستل شوی دی، چې د حرارت د شدت په معنی سره دی، عربان وایي: رمض الیوم نن ورځ ګرمی شدت واخیست، همدارنګه وایي رمض النصل توره یې د دوه تیګو ترمنځ اواره کیښوده، بیا یې ښه وسلوله ترڅو ښه اواره شوه[1].

د رمضان د تسمیې علت اسلامی پوهان د هغې معنی ته سوق کوي، او وایي چې دا میاشت یې رمضان ونوموله ځکه چې «لانه یرمض الذنوب ای یحرقها بالاعمال الصالحة» دا ګناهونه په نیکو عملونو سره سوځوي، او ځینې وایي چې

۱- المحیط المحیط، معلم بطرس البستانی، بیروت: مکتبة لبنان، (۱۹۸۷م) ص: ۳۵۱

زړونه د ارشاداتو او موعظو په اوریدلو سره داسې نیول کیږي او ګرمیږي لکه څرنګه چي شګه او تیګي د ګرمۍ په وخت قوی حرارت لري، او ځینې وایي د رمضان کلمه د — رمضت الشئ — څخه اخیستل شوې ده، یعنې یو شی چې د دوه تیګو ترمنځ کیښودل شي، پدي معنی چي د انسان ګناهنونه د صالحه اعمالو ترمنځ زیاد مبتلا شي کیږي او له منځه ځي.

رمضان د اسلامی شریعت په اصطلاح کې:

رمضان د قمري کال له میاشتو څخه نهمه مبارکه میشات ده، چي د شعبان او شوال میاشتو ترمنځ واقع ده، او بدې کې روزه نیول په هر پالونکي مومن باندې فرض ده. د قران د نزول میاشت او په هغه شپه کې ده چې له زرو میاشتو عبادت څخه برتریت لري، دا میشات د ګناهونو د ښنلو او الهی عذاب څخه د ګنهګارانو د خلاصون مایشت ده.

صوم (روزه) په لغت کې:

صوم په لغت کې د یو کار له کولو څخه غلي کیدلو او منع کیدلو ته وایي. او همدارنګه له خوراک، څښاک، نکاح، تګ، خبرواو غیره څخه منع کیدلو ته هم استعمال شوي ده.

امام قرطبی وایي چې معنی یې امساک د ځان ساتنه — او له یو حالت څخه بل حالت ته د انتقال ترک دي، او دارنګه خاموشۍ ته هم صوم وایي ځکه له خبرو د ژبې خاموشه کول دي.

آیت شریف د مریمعليها السلام په هکله وایي ﴿إِنِّي نَذَرْتُ لِلرَّحْمَٰنِ صَوْمًا﴾ [مریم: ۲۶] «ما د الله لپاره روزه نیولې» یعنی له خبرو کولو څخه مې سکوت اختبار کړی دی.

صوم (روزه د اسلامی شریعت اصطلاح کې) عبارت دی له خوراک څښاک شهوانی خواهشاتو، او منفی اخلاقی امورو څخه د ځان ساتلو نه چې په نیت سره له سهار ختو نه د لمر تر غروبه دوام لري. کامله روزه هغه روزه ده چې د بدن ټول اعضا له ټولو منفی او ناروا امورو څخه محافظت شي، ځکه

چې پيغمبرﷺ فرمايي: چې هر څوک بده خبره او بد عمل پرې نه ږدي، اللهﷻ دده خوراک او څښاک پريښودلو ته ضرورت نلري، «من لم يدع قول الزور والعمل به فليس لله حاجة في أن يدع طعامه وشرابه».

رمضان د قران عظيم الشان د نزول مياشت

د رمضان مبارکه مياشت د قران کريم د نزول مياشت ده، د بشريت دهدايت لپاره لويه الهی تحفه په همدې مياشت کې نازله شويده – اللهﷻ فرمايي: ﴿شَهۡرُ رَمَضَانَ ٱلَّذِيٓ أُنزِلَ فِيهِ ٱلۡقُرۡءَانُ هُدٗى لِّلنَّاسِ وَبَيِّنَٰتٖ مِّنَ ٱلۡهُدَىٰ وَٱلۡفُرۡقَانِۚ﴾ «د رمضان مياشت هغه مياشت ده چې ديکې قران کريم د خلکو لپاره او د هدايات واضح دلايل او فرق کوونکی نازل شوی دي» امام احمد د واثله بن الاصقع په روايت سره وايي چې رسول اللهﷺ وفرمايل: د ابراهيمؑ صحيفی، تورات او انجيل ټول د رمضان مبارکه ميشات کې نازل شوي دي علامه ابن کثير د ﴿شَهۡرُ رَمَضَانَ ٱلَّذِيٓ أُنزِلَ فِيهِ ٱلۡقُرۡءَانُ﴾ په تفسير کې وايي: الله نسبت نورو مياشتو ته د رمضان مياشت توصيف کړيده ځکه چې قران عظيم الشان پدې مياشت کې نازل شوی دی، او څرنګه چې دا مياشت د قران کريم د نزول لپاره غوره شويده د نورو الهی کتابونو نزول ته هم غوره شويده ولې فرق صرف همدا دی چې د تورات انجيل او زبور صحيفی يو ځل نازل شوی دي ولې قران عظيم الشان د رمضان مبارکه مياشت په کامل ډول ددنيا اسمان کې بيت العزه ته نازل شو، چې دغه د نزول شپه د رمضان مبارکه مياشت کې د قدر شپه وه، اللهﷻ فرمايي: ﴿إِنَّآ أَنزَلۡنَٰهُ فِي لَيۡلَةِ ٱلۡقَدۡرِ ١﴾ او فرمايي: ﴿إِنَّآ أَنزَلۡنَٰهُ فِي لَيۡلَةِ ٱلۡقَدۡرِ ١﴾ بيا د ۲۳ کلو په موده کې په متفرق ډول سره دواقعاتو مطابق په پيغمبر باندې نازل شوی دي.

د فرد او جامعې په جوړولو کې د روژې نقش

د قرانی ارشاداتو او نبوی احاديثو څخه په استفاده د رمضان د مبارکې مياشت روژه د اسلام مقدس دين يو اساسی رکن دي، چې د اسلام د پنځو ارکانو له جملې څخه دريم رکن دی. د رمضان د مبارکې مياشت روژه که څه

هم په ظاهره له خوراک څښاک او شهوت رانۍ څخه د بدن د اعضاو ساتل دي. خو کله چې د هغي مفاهيمو ته عميق شو، او پدی هکله له حقيقی فلسفي ليد څخه دغه اسلامي حکم کې فکر وکړو رمضان او روزه نيول پدي مياشت کې يو لړ مهم مزايا لري چې کولی شو هغه په لاندې ټکو کې مطالعه کړو:

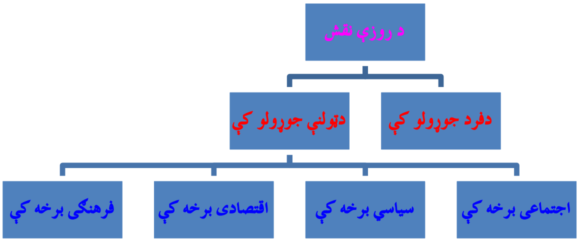

د رمضان مبارکې مياشت روزه او نورې واجب او سنت روزې د نورو اسلامي احکامو او دستوراتو په څير د مومن انسان ژوند کې مهم نقش لري. چې دغه نقشونه هم د شخصيت په جوړولو کې له مادي او معنوي اړخه او هم له اجتماعی اړخه مهم تاثير پر ځای پريږدي. چې دې بحث کې دغه مطالب مطالعې لاندې نيسو.

د انسان فردی شخصيت جوړولو کې د روزې نقش:

روزه د مومن فرد په شخصيت جوړولو کې ډير مهم نقش لري، او انسان د يو مومن فرد په حيث په دوه مادي او معنوی بخشونو کې تربيت کوي.

الف: معنوي بخش کې

هر يو پالونکي مومن ته لازمه ده چې د خپل معنويت د سطحې د ارتقا لپاره هميشه هڅه او کوشش وکړي. ځکه د اسلامی مقدس دين اساس په معنويت اينبودل شوي دي، او يو حقيقی مومن خپل ټول ژوند د معنوی معيارونو په اساس جوړوي.

اللهﷻ د مومنانو د معنوی سطحو د رشد لپاره ډيرې لارې بيان کړې دي ترڅو مومن انسان د خپل وجود په مادي اړخ کې او له ماديتو څخه په معنوياتو کې په ګټه اخيستنې سره پيش ګام وي. د رمضان د مبارکې مياشت

روزه د مومنانو د معنویت د رشد یوه لاره ده. او دا امر کولی شو لاندې ټکو کې بیان کړو:

۱- د تقوا حاصلول:

د روزې له مهمترینو اثرونو څخه یو هم د بندګانو متقی جوړول بیان شوی دي ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ كُتِبَ عَلَيۡكُمُ ٱلصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى ٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِكُمۡ لَعَلَّكُمۡ تَتَّقُونَ ١٨٣﴾ [البقرة: ۱۸۳] «ای مومنانو فرض شویده په تاسې روژه لکه څرنګه چې فرض شوې وه په هغو خلکو چې له تاسې مخکې و ترڅو تقوادار شي».

د رمضان مبارکه میاشت کې مومن انسان ډیر هغه شیان چې ورته حلال و ترک کوي حلال خواړه، څښل، له ښځو سره جنسي ارتباطات چې ټول ورته حلال و فقط د الله ﷻ د رضایت لپاره ترک کیږي پدې صورت دغه مومن انسان د تقوا خاوند ګرځي. دغه تقوا د رمضان میاشت کې لکه د تقوا د تربیتی عملی کورس غوندې ده چې د هغې اثار په نورو یوولسو میاشتو کې د روزه دار انسان وجود کې باقي پاتې کیږی او وروسته له دې چې دغه مومن انسان له تقوا سره عادت شي له رمضان څخه وروسته میاشتې په تقوا سره تیروي.

اصلا روزه دار د الهی احکامو او نبوی ارشاداتو مطابق هڅه او کوشش کوي چې ټول الهی احکام په کامل ډول سره ترسره کړي، له ټولو هغه امورو چې الله ﷻ منع کړی دی ځان وساتي حتی هغه خلک چې له رمضان څخه مخکې په یو سلسله ګناهونو مبتلا ونشي کولي دې میشات کې خپلو ګناهونو ته دوام ورکړي ځکه د هرې ګناه په ارتکاب سره دده روزه د فساد خوا ته ځي. هغه مجبور دی چې خپل پخوانی عادات ترک کړي. دفسق او فساد مجالس دعبادت په مجالسو بدل کړي، د فساد ډیر ځایونه پدې میاشت کې بندیږي، ځوک چې حقیقتا له خپلو پخوانیو بدو اعمالو څخه پیښمانه ورکولی شي د یو

میاشت په اوږدو کې خپل ځان په نیکیو عادت کړي، او له دې مبارکې میاشتي په استفادې سره خپل ځان متقي کړي.

۲– روحی تربیت:

ننۍ ټولنه کې کې د خلکو لوی مشکل د انسانانو د روحی او معنوی بخش ضعف دي. دغه د معنویت ضعف ډ دیرو بدبختیو سبب ګرځي. او بالاخره انسان په یو شکوونکی حیوان سره بدلوي چې یو انسان ښکار کوي په قتل رسوي له وجود اوشرمایی څخه یی استفاده کوی اوفقط دخپل ځان په هکله فکر کوی درمضان مبارکې میاشت روزه د انسان روح تقویه کوي، او د انسان وجود کې روحانیت او معنویت ژوندي کوي. مومن انسان له خالق سره قوی ارتباط حاصولي. دغه روحانی قوت سبب کیږي چې د فقیرانو فکر کې شي هغوی سره کمک وکړي او د هغو کسانو د پخلا کولو په هکله فکر کوي چې ده سره یې مخالف درلود، د نورو په فکر کې کیږي د حرامو له خوړلو ځان ساتي، او له دې ټولو ارتباطاتو سره چې له خالق او مخلوقاتو سره یې پیدا کوي دغه مومن انسان ته یو نوع معنوي راحت پیدا کیږي چې د نړۍ ټول اروا پوهان ددغې روحی ارامتیا پسې سرګردانه دي.

۳– اخلاقی تربیت:

یو اخلاقی معنویت یا د اخلاقی سطحي ارتقا خپل عالیترین مقام ته: اسلامی اخلاق هغو اخلاقو ته وایي چې له اسلامی احکامو او ارشاداتو سره مطابقات ولري. که څه هم هر مومن فرد د خپلي اخلاقی سطحي لوړولو کې همیش هڅه او کوشش کوي او له اسلامی ارشاداتو څخه ددې هدف لپاره استفاده کوي، خو هغه خلک چې خپل ځانونه ٪۱۰۰ په اسلامی اخلاقو سمبالوي اخلاقی مراحل هم نظر کې نیسي او هڅه کوي چې هماغې عالي مرحلې ته ځان ورسوي، د رمضان مبارک میاشت یوه هغه لاره ده چې دغې مرحلې ته د رسیدو لپاره مومن انسان اماده کوي.

اوس لازمه ده چې لومړي دغه مراحل مطالعې لاندې ونیسو او بیا پدیکې د رمضان د مبارکې میاشت نقش ارزیابي کړو:

ښه اخلاق:

هغه اخلاق دي چي خپله انسان د عالي اخلاقو صفاتو خاوند وي.

عالي اخلاق:

هغه اخلاق دي چې سره له دې چي خپله انسان په عالی اخلاقی اوصفاتو سمبال وي خو بل چا ته يې ضرر هم نه رسيږي، او هيڅکله د خلکو مقابله کې بل چا ته تاوان نه اړوي. ډيرو حالاتو کې دي هغه خلک چې نيک اخلاق لري او الهی احکام او ارشادات په ځان باندې ښه تطبيقوي ولې نورو سره په معامله کې ځيني امور هيروي.

عالی (ممتاز) اخلاق:

هغو اخلاقو ته وايي چې سره له دې چې خپله د عالی صفاتو خاوند دی او نورو ته هم ضرر نه رسوي بلکه د نورو د ضرر رسولو په وخت هم منفی عکس العمل نلري او څرنګه چې د رمضان مبارکه مياشت کې انسان عاليترين اخلاقی مقام ته رسيږي چې: «فان شاتمه احد او قاتله فليقل انی صائم» څوک ورته کنځل وکړی او يايي د وژلو قصد وکړي نو ودې وايي چې زه روزه داريم.

د انسان قوت او توانايي په ټولنه کې هغه وخت ثابتيږي چې هغه د قدرت پر وخت الله تعالی هير نکړي او خپل اخلاق عالی معيار ته ورسوي، انسان هغه وخت د ډيرو عالی اخلاقو خاوند وي چې دغضب پر وخت خپله غصه د خپل عقل لاندې راولي او غصه نشي او هغه وخت عالي اخلاقی مراحلو ته رسيږي چې د نورو د جنګ او کنځلو پر وخت صبر وکړي خپله ژبه د بدو خبرو ويلو څخه وساتی او د هغه شخص مقابل کې فيزيکی عکس العمل ښکاره نکړي. بلکې همدغو سختو او تنګو لحظو کې چې ډيرو ضعيف الاخلاقه انسانانو ته مشکله وي ولې هغه چې اخلاق يي د رسول الله ﷺ اخلاقو غوندې شوي دي دغه عملکرد ته د رمضان مبارکه مياشت کې د عمل جا مې اغوندې او خپل ځان دغو عالی اخلاقو ته د رسيدو لپاره عادت کوي.

حضرت أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) وايي چې رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ). روزه ډال دي، روزه دار انسان بايد نه بديو ته مخه کړي او نه ګناه ته

وړاندې شي، او که څوک ورسره جنګ وکړي او يا ورته کنځل وکړي دوه ځلې دې ورته ووايي: زه روزه‌دار يم. عنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «الصِّيَامُ جُنَّةٌ فَلَا يَرْفُثْ وَلَا يَجْهَلْ وَإِنْ امْرُؤٌ قَاتَلَهُ أَوْ شَاتَمَهُ فَلْيَقُلْ إِنِّي صَائِمٌ مَرَّتَيْنِ وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَخُلُوفُ فَمِ الصَّائِمِ أَطْيَبُ عِنْدَ اللَّهِ تَعَالَى مِنْ رِيحِ الْمِسْكِ يَتْرُكُ طَعَامَهُ وَشَرَابَهُ وَشَهْوَتَهُ مِنْ أَجْلِي الصِّيَامُ لِي وَأَنَا أَجْزِي بِهِ وَالْحَسَنَةُ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا»[1].

قسم په هغه ذات چې د محمد نفس د هغه په لاس کې دي چې د روزه دار د خولې بوی د الله جل جلاله په وړاندې د مشکو څخه غوره دي. هغه خپل خوراک څښاک او شهوت زما لپاره پريږدي روزه زما ده او زه يې بدله ورکوم او يوه نيکی په لس چنده ده.

۴– د نفس تربيه او نفس مطمينه ته د هغه ارتقا:

د رمضان مبارکې مياشت روزه د انسان د نفس د تربيې لپاره يو تربيوی سيستم دی، حقيقت کې دا انسان له فاسد محيط او ګمراه دوستانو او نورو خواهشاتو سره په ارتباط په نفس الامارة بالسوء - باندې بدليږي، دغه نفس انسان هميشه دبديو خوا ته سوقوی، هغه د عبادت له حقيقت څخه لرې کوي، ولې مومن انسان کوشش کوي چې خپل دغه منفی سيستم د پرله پسې عبادتونو په واسطه له ګناه سره د علاقمندۍ له حالت څخه په (نفس لوامه) باندې بدل کړي. دی له ننه څخه ملامتوی او ورته وايي چې اشتباه کې دی پدې معنی چې وژدان يې ژوندي کوي، د ګناه د ارتکاب او يا نزديکت په حالت کې د ملامتۍ او شرم احساس کوي.

مومن انسان بيا هم له ډيرو عبادتونو سره کوشش کوي ترڅو خپل نفس هغو عالی مرحلو ته ورسوي او په نفس مطمينه يې بدل کړي نفس مطمينه هغه دی چې د ژوند د حقيقت په درک او د يو خالق په ارتباط سره کاملا مطمينه ژوند کوي هغه پوهيږي چې لوی ذات له ده سره دی او ټولو مشکلاتو

۱- البخاري / حديث ۱۷٦۱

کې ورسره مرسته کوي او د جهان له خالق سره دغه ارتباط ده ته دا اطمينان ورنصيب کړي دي چې ډير بی دينه انسانان يې په مليونونو هم نشي ترلاسه کولی نفس مطمينه هماغه نفس دی چې دقيامت په ورځ به ورته خطاب کيږی ﴿يَـٰٓأَيَّتُهَا ٱلنَّفۡسُ ٱلۡمُطۡمَئِنَّةُ ٢٧ ٱرۡجِعِيٓ إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرۡضِيَّةً ٢٨ فَٱدۡخُلِي فِي عِبَـٰدِي ٢٩ وَٱدۡخُلِي جَنَّتِي ٣٠﴾ «ای مطمينه نفسه وګرځه خپل رب ته خوښ او خوشحاله او ننوځه زما بندګانو کې او ننوځه زما جنت ته».

۵– ۱۰۰٪ درجې ته د ايمان ارتقا:

د رمضان مبارکه مياشت کې د ايمان قوت هومره لوړيږي او رمضان هر چا ته ثابته يې چې دی څومره خدای پيژندونکی دی ځکه د ورځې په لحظاتو کې چې انسان کله د يخچال مخې ته دريږي چې بل هيڅ انسان هم ورسره نشته هغه کولی شي وغواړي خوراک وکړي ولی دغه انسان پدې عقيده ده چې دلته يو مراقب وجود لري چې د اللهﷻ ذات دی چې زما مراقبت کوی هغه له تنهايې سره بيا هم خپله د اللهﷻ په مراقبت باندې پوهيږی له خوراک او څښاک څخه ځان ساتي.

قوی ترينه ايمان همدا دی چې انسان خپله اللهﷻ مراقب وګڼي او له ګناهونو او اشتباهاتو سره د مخ کيدو پر وخت هغه په ياد راوړي او له ګناه څخه ځان وساتي، اللهﷻ فرمايي: ﴿إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلَيۡكُمۡ رَقِيبٗا ١﴾ [النساء: ١] «الله تعالی ستاسې مراقبت کوونکی دی» د ايمان دغه قوت هر روزه دار کې پيدا کيږي او ځکه خو اللهﷻ فرمايي: ﴿إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلَيۡكُمۡ رَقِيبٗا ١﴾ [النساء: ١] «الله تعالی ستاسې مراقبت کوونکی دی» د ايمان دغه قوت هر روزه دار کې پيدا کيږي او ځکه خو اللهﷻ فرمايي «الصِّيَامُ لِي وَأَنَا أَجْزِي بِهِ»[1] روژه زما ده اوزه پردې سره بدله ورکوم.

۶– د خواهشاتو د مبارزې لپاره امادګي:

١- البخاري / حديث ١٧٦١

د رمضان مبارکه میاشت انسان ته قدرت ورکوي چې د نفساني او شهواني خواهشاتو په ضد مبارزې ته اماده شي.

حضرت علقمهؓ وايي چی رسول الله وفرمایل: «يَا مَعْشَرَ الشَّبَابِ مَنْ اسْتَطَاعَ مِنْكُمْ الْبَاءَةَ فَلْيَتَزَوَّجْ وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَعَلَيْهِ بِالصَّوْمِ فَإِنَّهُ لَهُ وِجَاءٌ» ای د ځوانانو ډلې څوک چې له تاسې قدرت لري نو واده دې وکړي او که څوک يې نشي کولی نو هغه دې روژه ونيسي ځکه دا هغه ته وقايه وده. د روزي نیولو سره انسان ته تقوا حاصليږي او تقوا د نفساني خواهشاتو سره د مبارزې يوائنې لاره ده. دپیغمبرﷺ دغه حدیث د نفلی روزې په هکله هغو ځوانانو ته ده چې د واده د مصرف او نفقی توانایی نلري، او لازمه ده چي روزه ونيسي ترڅو گناهونو څخه وقايه شي، ولې د رمضان مبارکی میاشت روزه هم ددې لپاره ده چې انسان بخپل نفس باندې حاکمیت ولري ځکه روزه دی تربیه کوي چې دې میاشتو کې له حلالو هم ځان ساتلی نورو میشاتو کې یواځې له حلالو استفاده وکړي..[۱].

۷- د کادر جوړولو لپاره ذوب کول:

د اسلامي نړۍ لید درسونو کې مو ولوستل چې مومن انسان د عباداتو په واسطه ذوب کیږي ترڅو یو یو داسې پرچه ترې جوړه شي چې د يوې مکملې اسلامي جامعې د جوړولو لپاره اماده وي، د رمضان مبارکې میاشت روزه د کار جوړيدو لپاره د انسان ذوب کولو کې نهايت مهم رول لري. او کله چې څو د رمضان مبارکې میاشت روزه هماغو حقیقی شرایطو سره ونیسي له ده څخه یو با ایمانه کادر جوړيږي چې انسان تړلني ته د خدمت کولو لپاره به هره لحظه اماده وي.

۱- «عَنْ عَلْقَمَةَ قَالَ كُنْتُ مَعَ عَبْدِ اللَّهِ فَلَقِيَهُ عُثْمَانُ بِمِنًى فَقَالَ يَا أَبَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ إِنَّ لِي إِلَيْكَ حَاجَةً فَخَلَوَا فَقَالَ عُثْمَانُ هَلْ لَكَ يَا أَبَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ فِي أَنْ نُزَوِّجَكَ بِكْرًا تُذَكِّرُكَ مَا كُنْتَ تَعْهَدُ فَلَمَّا رَأَى عَبْدُ اللَّهِ أَنْ لَيْسَ لَهُ حَاجَةٌ إِلَى هَذَا أَشَارَ إِلَيَّ فَقَالَ يَا عَلْقَمَةُ فَانْتَهَيْتُ إِلَيْهِ وَهُوَ يَقُولُ أَمَا لَئِنْ قُلْتَ ذَلِكَ لَقَدْ قَالَ لَنَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَا مَعْشَرَ الشَّبَابِ مَنْ اسْتَطَاعَ مِنْكُمْ الْبَاءَةَ فَلْيَتَزَوَّجْ وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَعَلَيْهِ بِالصَّوْمِ فَإِنَّهُ لَهُ وِجَاءٌ» حديث نمبر ٤٦٧٧ کتاب النکاح، صحيح البخاری

ب: په جسمي برخه کې

مسلمان ډاکتران او اطبا د انسان په جسم او صحت کې د رمضان د مادي اثر په هکله ډېر جالب بحثونه لري، چې غوره ده پدې هکله له هغو مسلمانو ډاکترانو سره چې پدی اړوند یي تحقیقات ترسره کړي بحثونه وشي.

د ټولنې په جوړولوکی درمضان نقش

د رمضان مبارکې میاشت روژه د انسانی ټولنې په جوړولو کې اساسی نقش لري چې دغه نقشونه په لاندې ټکو کې مطالعي لاندی نیسو:

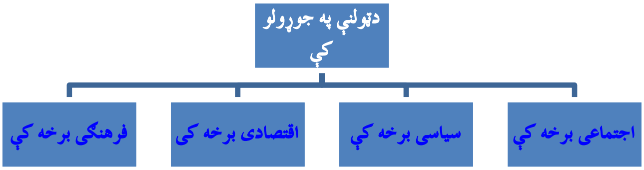

۱– اجتماعی برخه کې:

الف: ننی عصر کې زیات داسې خلک شته چې حقوق د انسان او حقوق بشر لافې وهی ولې د ضرورت پر وخت سره د ډېر قدرت نه د دوی عملی ګامونه ډېر ضعیف وی اساسی علت یي همدا دی چې انسان نشی کولی هغه درد احساس کړي چې کله پرې خپله اخته شوی نه وي. هغه انسان چې خپل ژوند کې کله نه وږی شوی او نه تږی شوی وي. څرنګه کولی شي د وچکالۍ او جنګونو پر وخت د هغه چا لوږه احساس کړي چې په ورځو او په هفتو څه نه پیدا کوی او په میاشتو له تندې څخه ځوریږي، د رمضان مبارکې میاشت روزه دغه احساس د انسان په وجود کې ژوندی کوي.

ب: بل هغه مشکل چې ننۍ ټولنه ورڅخه ستړې ده کور سوزونکی جنګونه دي، چې حتی پر مختللی تکنالوژی هم د بشری منفعت پر ځای په شر باندې بدله شوی ده، د رمضان روزه انسان په اخلاقی مرحله کې تربیه کوي او د انسان وجود کې د انسان دوستۍ حس پیدا کوي او پوهوی یي چې بی هدفه جنګونه او یو بل ته کنځل کول د یو مومن انسان سره نه ښایي او حتی که څوک ورته کنځل وکړي او جنګ او بد اخلاقۍ ته یي دعوت کړي ورته وایي

زه روژه یم او دغه شخصیت جوړونه په رمضان کې یو تمرین دی د وروسته میاشتو لپاره.

٢- سیاسي برخه کې:

د رمضان مبارکه میاشت مسلمانانو ته ایمانی تقویت ورکوی او دوی د اسلام مقدس دین د کامل تطبیق د خدمت لپاره هڅوی کله چې مسلمانان له نفس سره جهاد تمرین کړي او پدې کې غالب شي نو ددین اووطن له دښمنانو سره جهاد هم په ښه ډول سره کولی شي د اسلام تاریخ او دنبوت عصر ددی حقیقت غوره نمونه ده د نبوت د عصر لوی عسکری او سیاسی حادثات د رمضان مبارکه میاشت کې شوی دي د بدر غزا چې الله ﷻ د الیوم الفرقان (د حق ا وباطل ترمنځ جدا یی) په نوم سره یاد کړی ده او د مسلمانانو لپاره لویه کامیابی وه او ویي کولی شو د اسلامي حکومت لومړی پایه د تجاوز ګرانو مقابل کې مستحکمه کړي د رمضان المبارک همدې میاشت کې وه، د مکی فتحه چې دجزیرة العرب په سطحه لویه فتحه وه او نړیوالو ته د اسلام د انتقال یو لار شوه د رمضان المبارک میاشت کې ترسره شوه. همدغه د مومنانو قوی ایمانی قوت و چې د رمضان المبارک میاشت کې یې هغوی دغسې کامیابیو ته ورسول او اسلامی حکومت او مدنیت نشی کولی چې یو هیواد کې تر هغه وخته مستحکم شي ترڅو پورې چې د هغوی د معنویت پایې ضعیفی وي.

٣- اقتصادی برخه کې:

د رمضان مبارکه میاشت د مسلمانانو په ژوند کې د اقتصاد او عدم اسراف لپاره یو ښه اسلوب دی کله چې مسلمانان د رمضان مبارکې میاشت روزه د الهی احکامو مطابق په هماغه کیفیت او اصلیت سره ونیسي چې پیغمبر ﷺ نیوله نو دا په متوسط او میانه اقتصاد باندې د نفس د تربیت لپاره ښه فرصت دی او کله چې ددی عمل ترسره کولو سره خپلو مالونو کې د فقیرانو او مسکینانو په حق باندې قایله شي، او هغوی ته د مرستو رسولو لپاره څه

موسسې جوړې کړي او هغوی ته دکار زمینه برابره کړي په حقیقت کې دفقر لمنه له اسلامي ټولنې څخه پوره ټولیږي.

ولې متاسفانه نني عصر کې داسې خلک شته دي چې ددې پر ځای چې د رمضان المبارک میاشت کې دکور مصارف نیم کړي بلکې نفساني خواهشاتو ته د تسلیمۍ او په عاداتو باندې دعباداتو بد لیدلو له مخې د کورونو مصارف درې او څلور چنده زیاتیږي او ددې په ځای چې رمضان د بیدارۍ او مبارزې میاشت وي لکه د مکي فتح او د بدر غزا چې دې میاشت کې ترسره شوې در مضان میاشت د خوب استراحت او بیکارۍ په میاشت بدلیږي.

۴– فرهنګی برخه کې:

د رمضان مبارکه میاشت مسلمانان د شیطانی او جاهلی فرهنګونو له پیروۍ څخه د اسلامی فرهنګ پیروی ته را کشوي له الله ﷻ سره د مومنانو ارتباط لا قوی کوي، او د دوی محبت له مهربان پروردګار سره لازیاتیږي، د جاهلی فرهنګو پیروي ددې فرهنګو د محبت په اساس کیږي، او کله چې د انسان زړه الهی محبت ته زیات تمایل پیدا کړي په همغه اندازه د ایمانی فرهنګ تطبیق د انسان د وجود په داخل او خارج کې قوی کیږي.

د روژې او رمضان فلسفی

۱– د فرصتونو فلسفه:

د رمضان المبارک میاشت د فرصتونو میاشت ده په حقیقت کې دټولو لپاره ښه چانسونه دي، د رحمتونو د نزول فرصت، د شیطان له شره د نجات فرصت، الهی دربار ته د ګرځیدلو او توبې فرصت، له ګناه څخه د لرې والی فرصت، د نورو د خدمت فرصت، د عملونو د زیاتوالی فرصت، د لیلة القدر فرصت، د جنت د دروازو د خلاصوالی فرصت، د دوزخ د دروازو د بندوالی فرصت، د جنی شیطانانو د بندی کیدلو فرصت، د فرضو په اندازه د نفلونو د حساب پورته تللو فرصت، او یا چند ته د فرضو د حساب د لوړوالی فرصت.

۲– د رمضان د ثواب فلسفه:

د روژی ثواب لکه د نورو عباداتو له ۱۰ څخه تر ۷۰ پوری نده بلکې د ثواب اندازه يې اللهﷻ ځانته پرې ايښې ده چې زه د غه ثواب خپلو بندګانو ته ورکوم، امام قرطبی پدې هکله وايي: د رمضان المبارک مياشت فضيلت ډير زيات اولا هم زيات ثواب لري، ددې مياشتې په فضيلت کې کافی ده چې اللهﷻ دغه مياشت ځانته پرې ايښې ده، لکه حديث شريف کې چې راځې رسول اللهﷺ فرمايي: «يقول الله تبارك وتعالى كل عمل بن ادم له الا الصوم فانه لى وانا اجزى به» الله تبارک وتعالی فرمايي د انسان هر عمل د هغه ده مګر روژه هغه زما ده او زه يي عوض ورکوم.

ځکه د رمضان روزه دوه ځانګړتياوې لري.

الف: روزه د انسان لپاره له نفسانی او شهوانی لذتونو څخه مانع ګرځي. چی نور عبادات نشي کولی دغسې مانع ايجاد کړي.

ب: روزه د بنده او رب ترمنځ يو راز دي، چی پدې اسرارو پرته له اللهﷻ څخه بل څوک نه پوهيږي. بناء روزه اللهﷻ ته خاص ده، او نور عبادات په ظاهره او ښکاره وي چې د ريا او خلکو غولونی امکان لري ولی روزه کې هيڅ نوع ريا نه راځي.

۳- د درې ګونو اړيکو کلکولو فلسفه:

حقيقی ايمان درې ډوله ارتباطات تامينوی (د انسان ارتباط له خپل ځان، خالق او ټولنې سره) د رمضان مبارکه مياشت دغه ارتباطات نسبت پخوا ته لا محکم او قوی کوي. روزه دار انسان لومړي د خپل بدن د اعضاو سره ارتباط کې هڅه کوي چې ټول مثبت استعمال کړي بيا خپل ارتباط له خالق ذات سره مستحکموي او هيڅکله داسې کار نکوي چې د الهی اوامرو مخالف وي. او په دريمه مرحله کې خپل روابط له ټولنې سره په انسانی او اخلاقی ډول سره تامينوي.

۴- د انسان جوړونی د کورس فلسفه:

د ټولو رشتو پوهان د خپلو لاس لاندې خلکو لپاره کلنۍ عملی کورسونه جوړوي چې ددې رشتی متخصصین له دې کورسونو څخه په استفادې سره د خپل مسلک د تقویت لپاره پکې برخه اخلی، او دغه د مسلک تقویه د دوی لپاره په پاتی کال کې د ښه رشد او عالی خدمت زمینه جوړوي. د رمضان مبارکه میاشت د انسان جوړونی لپاره یو عملی کورس دي. څکه مومن انسان پدې میاشت کې دبدن ټول اعضا د الهی احکامو مطابق جوړوی او حتی داسې حالاتو کی چې تنها وی او له خوړلو، څښلو او شهوت څخه د استفادی ټول امکانات ورته برابر وی خو بیا هم د خالق ذات به یاد لرلو سره ځان له دغو اشتباهاتو څخه ساتی. د جنګ او نورو اشتباهاتو پر وخت فورا جانب مقابل ته چې ده ته یي کنځا کړې وایي زه روزه یم، پدې میاشت کې حقیقی مسلمانان د حلالو خوړلو او څښلو څخه هم ځان ساتی او له رمضان څخه وروسته پدې فکر وي چې مادې میاشت کې له حلالو څخه ځان وساته نو نورو میاشتو کې کوشش کوي له حرامو څخه هم ځان وساتي.

۵– د کاملې روژې فلسفه:

د رمضان مبارک د میاشتې د روژې یو شرط د انسان بدن د ټولو اعضاو روزه کیدل دي. څکه رسول اللهﷺ فرمایي: څوک چې بدې خبرې او بدکارونه پرې نږدي نو اللهﷻ د هغه خوراک او څښاک پریښودلو ته ضرورت نلري. مسلمان انسان کوشش کوي چې د رمضان مبارکه میاشت کې دبدن ټولو اعضاو سره د اللهﷻ عبادت وکړي.

الف: روزه لرونکی غوږ

د الهی ارشاداتو او نبوی سنتو په اساس روزه لرونکی انسان خپل غوږ هم روزه کوي. او د ټولو هغه امورو له اوریدلو چې د اللهﷻ رضایت پکې نه وي څخه اجتناب کوي. او خپل غوږونه د قران کریم د تلاوت، الهی احکامو، نصیحتونو او ټولو مثبتو امورو په اوریدو باندې مشغولوي.

ب: روزه لرونکی ژبه

مسلمان ښځپله ژبه روزه نيسی، خپله ژبه بدو خبرولکه غيب، خبر لوځي، بی ځايه ټوقې، زياتی خبرې کول، په نورو له ريشخند وهلو څخه ساتی. ترځو يې ژبه له بديو څخه په عادت کيدو باندې ساتل شوې او د رمضان د مبارکې مياشتې د روژې په برکت په نورو ميشاتو کې هم خپله ژبه د اللهﷻ په عبادت باندې عادت کړي روزه لرونکی شخص نه تنها دا چې خپله په چا تجاوز او يا چا سره جنګ او بی ادبی نکوي بلکي حتی کله چي نورو ورته اذيت ورسوي او يا ورته کنځل وکړي. هم صبر کوي، حضرت رسول اللهﷺ فرمايي چې کله څوک له روزه لرونکی سره جنګ وکړي او يا هغه ته کنځل وکړي دی ورته وايي زه روزه لرم.

ج: روزه لرونکی سترګي

روزه لرونکی هڅه او کوشش کوي ترڅو خپلې سترګې د محارمو له ليدلو څخه حفظ کړي او هره لحظه خپلي سترګي د قران کريم په ليدلو د کتابونو په مطالعه او نيکانو سره په ناسته او هغو پوهانو سره عادت کړي چې دی نيکيو ته تشويقوي.

د: روزه لرونکی زړه

د انسان زړه هغه وخت روزه لرونکی وي چي فکر او انګيرنه يې د نيکيو خوا ته وي. دی هيڅکله بديو ته فکر نکوي بلکی کوشش کوي چې د روژې په لرلو سره خپل فکر مثبت اړخ ته متوجه کړي. د نورو له هغو اشتباهاتو څخه چې دده حق کې يې کړې دي تيريږي او ځان د نورو سره د محبت او امادګی لپاره تياروي.

هــ: روزه لرونکی نفس

روزه لرونکی انسان کوشش کوي چې خپل نفس تربيه کړي او هغه له نفس اماره بالسوء څخه په نفس لوامه باندې بدل کړي او له هغې وروسته يې په نفس مطمئنه باندې واړوي چې مخکی مو تشريح کړ.

و: روزه لرونکی نفس

هغه وخت چې څوک خپل لاسونه په نیکۍ عادت کړي او فقیرانو ته یي په لاس اوږدولو مصروف کړي او د مظلومو انسانانو د رفع کولو لپاره هڅه او کوشش کوي.

۶– د دوزخ د دروازو او شیطان تړلو فلسفه:

د رمضان مبارکه میاشت کې شیطان په زنځیرونو باندې تړل کیږی او دا یو نوع الهی رحمت دی چې هغه جني شیطان چي هره لحظه انسانان ګناهونو او د الهی احکامو نافرمانی ته هڅوي او نه پریږدي چې انسان د نیکیو په لور حرکت وکړي د رمضان مبارکې میاشت په برکت سره دغه شیطانان تړل کیږي، او مومن انسان ته فرصت وي چې ځان د شیطان په مقابل کې تقویه کړي او په نیکیو قدم ایښودلو سره نورو میشاتو کې هم دغسې مقاومت ولري، چی ان جنی شیطانان ونشي کولی دی وسوسه کړي. او پدي ډول مطمینه نفس یي هره لحظه له اللهﷻ سره ارتباط ولري او څوک چې له اللهﷻ سره ارتباط ولري شیطان ورڅخه تښتي. ځیني خلک تړوله ملامتی په شیطان اچوي او وایي دا شیطان زموږ ترمنځ خنډ دی ولې اوس دغه بهانه هم له منځه ځي ځکه شیطان وسوسه نشي کولي.

دلته یوه پوښتنه مطرح کیږي چې کله شیطانان تړلي دي نو ولې یو تعداد خلک د رمضان مبارکه میاشت کې ګناه کوي؟

ددې پوښتنې ځواب کې لومړی باید یوه مهمه موضوع را یاده کړو او هغه دا چې څوک ګناه وکړي نو په زړه یي تور داغ لګیږي چې د زړه معنویت یي داغ دار کوي خو که توبه وکړي او نیکیو خوا ته راشي دغه تور داغ یي له زړه څخه پاکیږي ځکه الله فرمایي ﴿إِنَّ ٱلۡحَسَنَٰتِ يُذۡهِبۡنَ ٱلسَّيِّـَٔاتِۚ﴾ «بی‌شکه نیکیانی بدیانی وړي».

پدی شکل سره ویلی شو چې هره نیکی بد اعمال نابود او Delete کوي او د انسان زړه د وباره پاک اوصاف کوي، ولې هغه خلک چې همیشه ګناه کوی او همیشه د اللهﷻ په نافرمانۍ باندې مشغول دی او هیڅکله د توبي او بازګشت په فکر کې ندي دغه تور داغ د هري ګناه په کولو سره زیاتیږي او

بالاخره د انسان ټول زړه تورشي او کله چې ځوک پدغسی معنوی قلبی مرض باندې مبتلا شي شيطان دده زړه په لاس کی راوړی وي، او هغه يې په انسانی شيطان بدل کړي وي. او داسې يې د خپل تاثير لاندی راوستی وي چې هره نيکی ورته بدی او هره بدی ورته نيکی ښکاري، او کله چې شيطان چا باندې حاکميت پيدا کړي هغه خپل پيرو ګرځوي او يوه شيطانی وظيفه ورته سپاری اوس نو دا شخص خپله شيطان شوی دی او کله چې دا مخکی حديث لولو چې جنی شيطانانان تړل شوی دی نو نه بايد هير کړو چې هغه انسانانو چې خپل ځانونه د بدو اعمالو په کولو سره د انسان لباس کې په شيطانانو بدل کړی دي، او د دوی نفسونه (اماره بالسوء) ګرځيدلی دی، سره له دی چې جنی شيطانان تړلی دي دده دغه شيطانی نفس هر وخت هغه بدۍ ته کشوي حتی د رمضان مبارکه مياشت کې د الهی رحمت په اساس دغو خلکو ته هم فرصت دی چې دوباره رجوع وکړي او مخکی له دې چې عزرائيل سره ملاقت وکړي او د مغفرت او توبی دروازې يې پر مخ بندې شي فورا د نيکيو خوا ته لاړ شي او د ر مضان المبارک او د رحمت د نزول دمياشتې له فرصت څخه چې د ټولو لپاره دی استفاده وکړي ځکه رمضان کې د رحمت مغفرت او له دوزخ څخه د ازادۍ دروازې ټولو ته خلاصې دي. او د توبی دروازه يې هم په مخ باندې داسې خلاصه ده چې د رمضان په هره لحظه کې کولی شي توبه وکړي او ځان د نيکانو په صف کې شامل کړي.

۷- د رحمت د لسو (۱۰) ورځو فلسفه:

د اسلام پيغمبر د رمضان مبارکه مياشت په درې لسيزو ويشلي ده او اولې لس ورځ يې د رحمت په نوم نومولې دي. ځکه دغو لس ورځو کې د انسانی ټولنې ټول اطراف الهی رحمت نيولی وي او لوی رحمت هغه فرصت دي چې ګنهګارو انسانانو ته ورکول کيږي چې د رمضان مبارک مياشت څخه په استفاده خپل ځان له هلاکت څخه خلاص کړي. او هغو خلکو سره يو ځای شي چې الهی رحمت کې داخل او د جنتيانو په صفونو کې دي.

د رمضان میاشت حقیقت کې الهی رحمت ته بیا ګرځیدل دي. او مونږ هغه انسانان یو چې اشتباهات را څخه صادریږي، او مومن انسان کولی شي دعفوې له دغه الهی فرمان څخه په استفاده سره خپل ځان د نبیانو، صدیقینو، شهیدانو اوصالحینو قطار کې راولي.

۸- د مغفرت د لسیزې فلسفه:

ډیر خلک داسې فکر کوي چې دڅه ګناهونو په ارتکاب سره اوس د شرمنده او تور مخ په ډله کې راغلي دي او هیڅ لاره نشته چې د نیکانو په صف کې داخل شي. اوس د رمضان دویمه لسیزه ده چې مغفرت نومیږي او دا ددغسې خلکو لپاره فرصت ده چې راشي او خپلو تیرو ګناهونو څخه که هر څومره زیات هم وی توبه وکړي ځکه د مغفرت او ښښنی دروازه ټولو ته خلاصه ده.

۹- دوزخ څخه د ازادی دلسیزې فلسفه:

ټولو ته واضحه ده چې ډیر جمهور رئیسان اداری دولتی شخصیتونه او شاهان د اختر، د استقلال او ازادۍ جشن او نورو د خوښیو په ورځو کې زرګونه بندیانو ته عفوه کوي او هغه ازاد وي، د رمضان مبارکه میاشت کې دځینو هغو خلکو لپاره چې څه اشتباهات او ګناه یې کړې او د دوزخ مستحق شوی دي او د دوزخیانو په لست کې یې نوم راغلی دی فرصت ورکول کیږي ترڅو له الهی رحمت څخه په استفادې سره دوباره د هدایت لاره خپله کړي او د رمضان المبارک میاشت په استفادی سره چې د رحمت د نزول میاشت ده په اوله لسیزه کې چې د رحمت لسیزه ده دنیکانو صف کې داخل شي او دویمه لسیزده کې چې د مغفرت لسیزده ده ځان د عفوه شوو صف کې داخل کړي اوپه دریمه لسیزه کې له دوزخ څخه د ازادو شوو په صف کې راشي.

۱۰- د آسمان د دروازو خلاصیدلو فلسفه:

امام مسلم له ابوهریرهﷺ څخه روایت کوي چې رسول الله فرمایي: «اذا جاء رمضان فتحت ابواب الرحمة وغلقت ابواب النار وصفدت الشياطين» وفی صحيح البستی عنه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «اذا كان رمضان فتحت له ابواب الرحمة وغلقت ابواب جهنم وسلسلت الشياطين» یعنی کله چې رمضان راشی د رحمت دروازې خلاصې شي او د دوزخ وتړل شي او شیطان هم په زنځیرونو کې وتړل شي.

۱۱- د روزه لرونکی د خولې دبوی فلسفه:

د روزه لرونکی د خولې بوی د اللهﷻ په وړاندې له مشکو څخه غوره ده که څه هم اللهﷻ انسانانو ته د نظافت او پاکۍ امر کړی دي او پیغمبرﷺ د خولې پاکوالی لپاره مسواک او د خوله وینځل سنت کړي دي، ترڅو د چا خوله مکروبی نشي او بدبوی ترې لاړ نشي، همدارنګه پیغمبر هغه خلک چې خامه اوږه او یا پیاز خوري مسجد ته له راتګ څخه منع کړي دي. ترڅو د دوی دخولې بدبوي د نورو د اذیت لامل ونه ګرځي، ولې د روژتی د خولې بوی شاید بد هم وی او کیدای شي ښه هم نه وي، خو د اللهﷻ په وړاندې بی نهایته قیمته دي، او له مشکو څخه غوره دي، ځکه ددې بوی علت په نظافت کې بی توجهی نه بلکی دالهی حکم مطابق روژه نیول دي[۱].

۱۲- د رمضان د عمرې فلسفه:

د رمضان المبارک میاشت د قد سیت په خاطر دې میاشت کې دعمرې فضیلت هم زیاتیږي، او په روایت کې دي چې د رمضان عمره د فرضی حج سره مساوي ده.

۱- «حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ عَنْ مَالِكٍ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ عَنْ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ الصِّيَامُ جُنَّةٌ فَلَا يَرْفُثْ وَلَا يَجْهَلْ وَإِنْ امْرُؤٌ قَاتَلَهُ أَوْ شَاتَمَهُ فَلْيَقُلْ إِنِّي صَائِمٌ مَرَّتَيْنِ وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَخُلُوفُ فَمِ الصَّائِمِ أَطْيَبُ عِنْدَ اللَّهِ تَعَالَى مِنْ رِيحِ الْمِسْكِ يَتْرُكُ طَعَامَهُ وَشَرَابَهُ وَشَهْوَتَهُ مِنْ أَجْلِي الصِّيَامُ لِي وَأَنَا أَجْزِي بِهِ وَالْحَسَنَةُ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا» البخاري / حديث ۱۷۶۱

۱۳- دقدر د شپو فلسفه:

کیدای شی یو مسلمان ته پوښتنه پیدا شي چې د مخکنیو پیغمبرانو امتونو زیات عمرونه لرل او کیدای شی هغوی نسبت دوی ته زیات عبادت کړي وی لکه د نوحعليه السلام پیروان چې له زرو کلونو زیات و، ولې زما عمر شاید له شپیتو اویاو څخه وانه وړي، نو که هر څومره عبادت وکړو د هغوی اندازی ته رسیدلی نشو، خو اللهﷻ د خپل رحمت په اساس د یوې شپې عبادت د زرو میاشتو د عبادت په اندازه بیان کړی دي ﴿لَيۡلَةُ ٱلۡقَدۡرِ خَيۡرٞ مِّنۡ أَلۡفِ شَهۡرٖ ۝٣﴾ «د قدر شپه له زرو میاشتو عبادت څخه غوره ده».

کله چې ۱۰۰۰ په ۱۲ میاشتو تقسیم کړو مساوی کیږي له ۸۳ و سره او چې څوک د خپل شپیته کلن عمر دقدر شپو کې عبادت وکړي او ۶۰ په ۸۳ کې ضرب کړو ۴۹۸۰ کلونه کیږي، چې د نوحعليه السلام د امت د عمر څلور چنده کیږی.

۱۴- دریان فلسفه:

ریان د، ری له کلمی څخه دسیرابه کیدلو په معنی ده، چې کله څوک د اللهﷻ د رضایت لپاره روزه نیسي او د تندې احساس کوي اللهﷻ ورته جنت کې یوه دروازه تخصیص کړې ده چې ریان نومیږي، یعنې دسیرابې دروازه، دا دروازه ځانته روزه دارانو ته ده، چې د تندې له لرلو سره د اللهﷻ د رضایت د کسب په خاطر ځانونه له څښلو څخه ساتلی دي او هغه وخت بیا څښل کوي چې د اذان غږ یې غوږ ته ورسیږي.

حضرت سهلرضي الله عنه وایي چې رسول اللهﷺ وفرمایل: جنت کې یوه دروازه ده چې ریان نومیږي، او د قیامت په ورځ له هغې څخه روژتیان جنت ته داخلیږي، او پرته له دوی بل څوک ترې نشې داخلیدلی. بیا به وویل شي روژتیان چیرې دي؟ پرته له دوی بل څوک ترې جنت ته نشي داخلیدلي، او

کله چې جنت ته داخل شي هغه دروازه به بنده شي او هيڅوک پرته له دوی څخه داخليدلی نشي[۱].

۱۵– د قران کریم د نزول د شکر فلسفه:

فعلا چې دنيا کې کوم قانون کوم سياسی مکتب تطبيق کړی دی ندی توانيدلی چې خلک سره متحد کړي، بلکې د جنګ لمن او وحشت ورځ په ورځ زياتيږي، ولې قرآن کريم د خپلو الهی احکامو سره وکولی شو چې ډير تياره او وحشي ملتونه يي د مدنيت خوا ته بوتلل، ګوستاولوبون اعتراف کوي چې الهی قانون وکولی شو چې عربی جزيرې چې وحشت کې ژوند کو متحده کړي.

هغه انسانان چې خپلې لونې يې ژوندې خښولې د قران له نزول څخه وروسته يې د لونو په محبت او د لونو په لرلو افتخار کول شروع کړ.

د رمضان مياشت د قران د نزول او انسانيت باندې د الهی رحمت د نزول مياشت ده او د رمضان المبارک مياشت روزه حقيقت کې بشريت باندې ددغه الهی رحمت دنزول شکر دی.

۱۶– د روژې د کيدلو او قبول فلسفه:

ډير خلک پوښتنه کوي چې ايا د هغه شخص روزه سيي ده چې لمونځ نکوي، دلته لازمه ده چې دکيدلو او قبليدلو ترمنځ فرق وکړو د بی لمانځه انسان روزه کيږي ولې مهمه پوښتنه داده چې ايا روزه يې دالله‎ﷻ دربار کې قبليږي، روزه ددې لپاره ده چې انسان تقوا ته سوق کړي، او هغه وخت روژه قبليږي چې دتقوا اثار ديو شخص په وجود کې وليدل شي او بی لمانځه انسان هيڅکله با تقوا نه وي.

---

۱ - «عَنْ سَهْلٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ فِي الْجَنَّةِ بَابًا يُقَالُ لَهُ الرَّيَّانُ يَدْخُلُ مِنْهُ الصَّائِمُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ لَا يَدْخُلُ مِنْهُ أَحَدٌ غَيْرُهُمْ يُقَالُ أَيْنَ الصَّائِمُونَ فَيَقُومُونَ لَا يَدْخُلُ مِنْهُ أَحَدٌ غَيْرُهُمْ فَإِذَا دَخَلُوا أُغْلِقَ فَلَمْ يَدْخُلْ مِنْهُ أَحَدٌ» البخاري.

بناء سره له دې چې فرض یې ادا شوي او روزه یې شوې ده ولې د اللهﷻ په وړاندې قبلیږي نه ځکه اللهﷻ دنیکانو روزه قبلوی او چا چې اللهﷻ سره خبرې قطع کړي او خبرې نکوي نیک کاره ندي، ځکه لمونځ له اللهﷻ سره خبرې کول دي او د لمانځه ترک له اللهﷻ سره د رابطې ترک دي.

۱۷– د رمضان د حقیقت د درک فلسفه:

کله چې غواړو د رمضان المبارک میاشت روزه ونیسو، نو دوه مهمې پوښتنې دی چې په دې هکله له خپله ځانه پوښتنه وکړو:

لومړۍ پوښتنه د رمضان لومړیو ورځو کې ځواب ته ضرورت لري، او دویمه پوښتنه د رمضان وروستیو ورځو اویا هم له ختم څخه وروسته لومړۍ پوښتنه: روزه د څه شرطونو سره الهی دربار کې د قبول وړ ګرځي.

دویمه پوښتنه: آیا زما روزه دې تولو مشقاتو ګاللو سره د اللهﷻ دربار کې قبوله شوې ده؟

د لومړۍ پوښتنې ځواب کې ویلی شو د اسلام مقدس دین کې دهر عمل قبول دری شرطونه لري چې دغه شرطونه باید د رمضان روزه کی هم وجود ولري.

لومړي شرط: د اخلاص موجودیت په عمل کې: کله چې دانسان عمل خاص د اللهﷻ د رضایت لپاره نه وي بلکې د انسانانو، مصلحتونو او نفسي خواهشاتو او غیره لپاره وي د انسان عمل الهی دربار کې نه قلیږي.

دویم شرط: ددغه نیک عمل مطابقت د رسول اللهﷺ له سنتو سره: کله چې کوم مسلمان څه نیک عمل وکړي ولې عمل کې د خپل فکر او انګیرني څه کار وکړي او د پیغمبرعلیه السلام خبرې خپل عمل کې مراعات نکړې دده دغه نیک عمل الهی دربار کې نه قبلیږي.

دریم شرط: له حلالو غذاګانو څخه د افطاری او سحری غذا خوړل.

د رمضان مبارکې میاشت فضایل

اللهﷻ د خپلو مخلوقاتو ترمنځ چاته ډېر زيات فضيلت ورکړي دي. لکه په ځايونو کې ډېر زيات فضيلت مکی مکرمې، اشخاصو کې زيات فضيلت پيغمبرانو ته، په کتابونو کې زيات فضيلت الهی کتابونو، په مياشتو کې ډېر زيات فضيلت د رمضان مياشت، په ورځو کې د جمعی ورځ او شپو کې زيات فضيلت شپه د قدرشپی ته ورکړي شوي دی.

اللهﷻ د رمضان مياشتې ته څه فضايل ورکړي دي چې نورو مياشتو کې نشته ده دغه فضايل يو مومن انسان ته رحمت دي ترڅو له ټولو استفاده وکړی له الهی عذاب څخه د ځان خلاصولو، الهی دربار ته د نزدې کيدلو، د جنت حصول، له دوزخ څخه د خلاصون لپاره هڅه او کوشش وکړي د هدايت لاره اختيار کړي له بديو ځان وساتي.

د رمضان المبارک مياشت فوايد کولی شو لاندې ټکو کې خلاصه کړو:

۱- دې مياشت کې دالهی رحمت دروازې خلاصيږي او هره شپه مليونونه انسانان دوزخ څخه ازاديږي.

۲- دې مياشت کې دجنت دروازې خلاصيږي.

۳- دې مياشت کې د دوزخ دروازې بنديږي

٤- دې مياشت کې جنی شيطانان تړل کيږي ترڅو انسان تنها د نفس مقابله کې مشغول شي او وکولي شي سيي عبادت وکړي.

٥- هره ورځ او هره شپه مبارکه ده.

٦- يواځې ددې مياشت دقيقی نه بلکې ثانيې هم ډېر زيات ارزښت لري، چې هرې ثانيې څخه استفاده د نيکبختيو نصيب کيږي.

۷- فرض اعمال دې مياشت کې اويا مرتبې جګيږي.

۸- نفل اعمال د فرضو په ځای محاسبه کيږي.

۹- دی مياشت کې د روژه تی ټولې پخوانۍ او نوې ګناوي ببښل کيږي.

۱۰- دې میاشت کې عمره د حج معادله ده[۱].

د روژې د احکامو په هکله پوښتنه

پوښتنه: د رمضان روژه څه حکم لري؟

جواب: د رمضان المبارک میاشت روزه په هر مسلمان باندې فرض عین دي.

پوښتنه: د رمضان دفرض والي دلیل څه شي دی؟

جواب: د رمضان المبارک میاشت روزه د قرانی ایاتونو، د رسول الله احادیثو او اسلامی امت اجماع په اساس فرض عین دي.

الف: له قران څخه د روزې د فرضیت دلیل: ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ كُتِبَ عَلَيۡكُمُ ٱلصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى ٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِكُمۡ لَعَلَّكُمۡ تَتَّقُونَ ١٨٣﴾ دې آیت شریف کې ﴿كُتِبَ عَلَيۡكُمُ﴾: معنی ده په تاسې باندې فرض شوې ده، همدرانګه آیات شریف دی ﴿فَمَن شَهِدَ مِنكُمُ ٱلشَّهۡرَ فَلۡيَصُمۡهُۖ﴾.

ب: د حدیثو څخه دلیل: عبدالله بن عمر رضي الله عنهما فرمايي چې رسول الله ﷺ وفرمایل: اسلام په پنځو بناګانو بنا شوی دی، د لا اله الا الله وان محمدا رسول الله شهادت ورکول، لمونځ کولو، زکات ورکول، حج کول، او روزه نیول[۲].

د اسلامی امت اجماع پدې ده چې د رمضان روزه فرض ده او منکر یې کافر دی.

پوښتنه: د روزی حکمت کومې نقطې کې دي.

۱- وروى النسائي أيضا عن ابن عباس قال قال رسول الله)صلى الله عليه وسلم(لامرأة من الأنصار: «إذا كان رمضان فاعتمري فإن عمرة فيه تعدل حجة».

۲- فحديث ابن عمر رضي الله تعالى عنهما قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «بني الإسلام على خمس: شهادة أن لا إله إلاّ الله، وأنّ محمّداً رسول الله، وإقام الصّلاة، وإيتاء الزّكاة، والحجّ، وصوم رمضان».

جواب: د روژې حکمت لاندې نقطو کې دی.

۱- د روژې حکمت لاندې نقطو کې دی. ﴿وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ۝١٨٥﴾.

۲- د تقوا وسیله ده ﴿لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ۝١٨٣﴾.

۳- شهوانی خواهشاتو باندې د غلبې وسیله[۱].

٤- په مسکینانو د عطف او رحمت موجب ده.

٥- له فقیرنو سره همدردی ده.

٦- د شیطان د لارې بندول دي. «إنّ الشّيطان ليجري من ابن آدم مجرى الدّم، فضيّقوا مجاريه بالجوع» شیطان انسان سره لکه د وینې په شان ځي نو لارې يي په لوږې سره تنګې کړي.

پوښتنه: په کوموشرایطو چا باندې روزه فرض کیږي.

جواب: په لاندې شرایطو یو تن باندې روزه فرض کیږي.

۱- مسلمان وی په کافر روزه فرض نده.

۲- عقل ولري په لیونی روزه فرض نده.

۳- دبالغ وی په نابالغ ماشوم روزه فرض نده، اسلام مقدس دین کې بالغ کیدل د بلوغ دعلامت پّ اساس وي مشخص سن نلري حکه د ګرمۍ او یخنۍ او جغرافیايي وضعیت په تغیر سره په بلوغ کې تفاوتونه شته دي.

٤- د روژې په فرض والی علم ولري، او که څوک داسې منطقه کې وي چې له روژې څخه هیڅ خبر نه وي نو روزهورباندې فرض نده، دا شرط پخوا وخت کې ممکن و، ولې ننی عصر کې چې ټولنیزې رسنۍ عامی دي هر سړي چې ددنیا هر کنج کې وي له روژې څخه خبریږي.

پوښتنه: په یو شخص باندې د روژې د وجوب شرایط څه دي؟

۱- «يا معشر الشّباب: من استطاع منكم الباءة فليتزوّج، فإنّه أغضّ للبصر، وأحصن للفرج، ومن لم يستطع فعليه ب روزه ، فإنّه له وجاء».

جواب: د روزی د وجوب ادا شرایط عبارت دي له:

۱- له مرض څخه روغ والی ﴿وَمَن كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَ﴾ «څوک چی مریض او یا مسافر و نو په همدې حساب له نورو ورځو څخه دي».

۲- مقیم والی یعنی مسافر نه وي، مسافر ته اجازه ده چې روزه ونه نیسي ولې که مسافر توان لري چې روزه ونیسي نو نیولی یې شي.

۳- د ښځې سالم والي له حیض (میاشتني عادت) او نفاس (له ولادته وروسته مریضی) څخه ښځې د حیض او نفاس پر حالت روزه نه نیسي بلکې افطار کوي او بیا بل وخت کې دغه روزې نیسي.

پوښتنه: د روزې د صحت شرطونه څه شي دي؟

جواب: د روزې دصحت شرطونه:

۱- له حیض او نفاس څخه پاکي: که ښځه د حیض او نفاس پر وخت روزه ونیسی روزه یي سیي نده.

۲- له همجنسی څخه اجتناب: که څوک همجنسي وکړی روزه یې فاسدیږي.

۳- د روزې دنیت لرل: که څوک ټوله ورځ وږي وګرځي او د روزي نیت ونلري او ماښام افطاري وکړي دې ته روږه نه ویل کیږي.

٤- له خوراک او څښاک څخه اجتناب: که څوک قصدا خوراک یا څښاک وکړي روزه یې باطلیږي.

پوښتنه: کوم شیان روزه فاسدوي؟

جواب: هغه شیان چې روزه فاسدوي.

۱- خیټې ته د څه شي رسیدل خوراک څښاک دوا سګرت او غیره.

۲- همجنسي (جماع).

۳- په پوزه او یا غوږ کې د دوا اچول.

٤- ډکه خوله استفراغ.

۵- مرتد کیدل.

٦- حیض کیدل.

۷- نفاس کیدل.

پوښتنه: په روزه کې خوړل څښل او جنسی نزدې کیدل څو حالته لري؟

جواب: څلور حالته لري:

۱- اول حالت: کفاره لازمیږي.

۲- دویم حالت: تنها قضایي لازمیږي.

۳- دریم حالت: هیڅ شي نه لازمیږي.

٤- څلورم حالت: فدیه لازمیږي.

پوښتنه: کفاره څه شي ده او څه وخت په روزه لرونکی کفاره لازمیږي.

جواب: کفاره دوه میاشتې پرله پسي روزه نیول دی او درې حالاتو کې لازمیږي.

A: قصدا د یو شي خوراک.

B: قصدا د څه شي څښل.

C: خاص عورت کې نزدیکت.

پوښتنه: تنها قضایي څه وخت لازمیږي؟

جواب ک تنها قضایي لاندې حالاتو کې لازمیږي.

۱- کله چې څوک پرته له خاص عورت څخه په بل ډول ځان احتلام کړي.

۲- کله چې څوک پرته له خاص عورت څخه بل ځای کې جنسي نزدیکت وکړي.

۳- د لمس یا مچي پر وخت احتلام شي.

٤- له رمضان څخه پرته خاص عورت کې نزدیکت.

۵- په پوزه او یا غوږ کې څه قطره اچول.

٦- قصدا استفراق کول.

۷- دسر او خیټې د جراحي داسې تداوي چې خیټې یا د ماغو ته ورسیږي.

۸- دداسې شي خوړل چې غذا نه حسابیږي لکه وړې تیږې خاوره او..

۹- په ناپامۍ کې خوړل څښل لکه د اوداسه اوبه تیریدل یا له اذان اوریدو سره څښل یا خوړل.

۱۰- کله چې په زوره پرې څه کار وشي لکه په زوره خوراک څښاک یا جنسي نزدیکت.

۱۱- په شرمګاه کې د دوا یا ګوتې داخلول.

۱۲- د نفلی روزې نیت کول او بیا خوړل.

۱۳- د سفر لپاره روزه خوړل.

۱٤- کومه ښځه د حیض او نفاس لپاره افطار وکړي.

۱۵- څوک د مریضی لپاره افطار وکړي.

۱٦- قصدا د دود داخلول حلقوم ته لکه د مشک او عنبر او غیره دود.

۱۷- کله چې حامله (ماشوم لرونکی) ښځه په ماشوم د ویرې له امله د یو مسلمان داکتر له مشوري وروسته روزه وخوري.

۱۸- شیدې ورکوونکي ښځه: کله چې یوه ښځه خپل ماشوم ته شیدې ورکوي او کوم مسلمان ډاکټر ورته توصیه کړې وي چې روزه دې وخوري.

پوښتنه: کومو حالاتو کې روزه لرونکی باندې قضایي او کفاره نشته؟

جواب: لاندې حالاتو کې نه کفاره شته او نه قضایي بلکې عفوه ده.

۱- په هیرې سره خوړل څښل یا جنسی نزدیکت.

۲- په خوب کې احتلام.

۳- د مخ او پوستکی کریم وهل.

٤- د ضرورت او بی ضرورته غسل.

۵- رانجه کول.

۶- وینه ورکول.

۷- بی قصده مری ته د دود داخلیدل.

۸- بی قصده حلق ته د گرد داخلیدل.

۹- د لاړو او خولې کې دشته شیانو تیرول.

۱۰- سهوا غوړ کې اوبه ننول.

۱۱- دغاښونو منځ کې شي خوړل خو چې له نخود څخه کم وي.

۱۲- بی قصده استفراغ کول.

۱۳- د جنابت حالت کې د روژې شپه تیریدل او سهار کیدل.

۱۴- غیبت کول.

۱۵- په تیلو او یا غوړیو دبدن غوړول.

۱۶- د خولې وینځل.

۱۷- د پوزې وینځل.

۱۸- په کوم نم دار شي کې ځان تاوول.

پوښتنه: فدیه څه شي دي او څه وخت په روزه لرونکی لازمیږي:

جواب: فدیه خوردکم یو چارک غنم او یاد هغې معادل پیسي دې چې په هغه چا لازمیږي چې ټول عمر کې د روژې نیولو توانایي ونلري.

۱- څوک شیخ فانی وي.

۲- څوک داسې مریضي ولري چې قابل صحتمندی نه وي.

۳- چاچي د ټول عمر روزه نذر کړې وی او نیولي یي نشي.

پوښتنه: نفلي روژې کومې دي؟

جواب:

۱- د محرم الحرام میاشت نهمه اولسمه، ابی قتادهﷺ وایي چې رسول الله ﷺ وفرمایل امید لرم چې اللهﷻ د عاشورا په روژې سره د انسان یو

کال مخکې او یو کال وروسته ګناهونه معاف کړي[1]. و عبدالله پسر عباسﷺ می‌فرماید: رسول اللهﷺ فرمود: «هرگاه تا سال گذشته زنده بمانم روز دهم محرم الحرام را نیز روزه مي گيرم»[2].

۲- د هرې میاشتې څخه درې ورځې روزه ۱۳-۱۴-۱۵- د قمري میاشتې، رسول اللهﷺ مونږ ته امر وکړ چې د سپینو ورځو ۱۳-۱۴-۱۵ روژې ونیسي، او وویې ویل چې داد ټول عمر روژه غوندې ده[3].

۳- د دوشنبې او پنجشنبې روزه: ابوهریرهﷺ روایت کوي چې رسول الله ﷺ وفرمایل: د انسان اعمال اللهﷻ ته دوشنبی او پنجشنبی په ورځ تقدیم کیږی او زه غواړم چې زما اعمال داسې وخت کې تقدیم شي چې روزه ولرم[4].

٤- د شوال د شپږ ورځو روزه: ابوایوب انصاریﷺ فرمایي چې رسول الله ﷺ وفرمایل: څوک چې د رمضان میاشت روزه ونیسي اوبیا د شوال شپږ روزې ونیسي نو داسې ده لکه چې ټول عمر یي روژه نیولې وي[5]. قاعده داده چې د مسلمان هر عمل ته په لس چنده ثواب ورکول کیږي، څوک چې د رمضان میاشت روزه ونیسي داسې شو لکه لس میاشتي

١- الحرام أبي قتادة رضي الله عنه أن النبي صلى الله عليه وسلم قال: «صيام يوم عاشوراء أحتسب على الله أن يكفر السنة التي قبله» مسلم: ج ٢ / كتاب الصيام باب ٣٦ / ١٩٦

٢- فحديث ابن عمر رضي الله تعالى عنهما قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «بني الإسلام على خمس: شهادة أن لا إله إلاّ الله، وأنّ محمّداً رسول الله، وإقام الصّلاة، وإيتاء الزّكاة، والحجّ، وصوم رمضان».

٣- «كان رسول الله صلى الله عليه وسلم يأمرنا أن نصوم البيض: ثلاث عشرة وأربع عشرة وخمس عشرة قال: قال: هن كهيئة الدهر» أبو داود: ج ٢ / كتاب روزه باب ٦٨ / ٢٤٤٩

٤- روي عن أبي هريرة رضي الله عنه أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: «تعرض الأعمال يوم الاثنين والخميس فأحب أن يعرض عملي وأنا صائم» الترمذي: ج ٣ / كتاب روزه باب ٤٤ / ٧٤٧

٥- عن أبي أيوب الأنصاري رضي الله عنه أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: «من صام رمضان ثم أتبعه ستا من شوال كان كصيام الدهر» مسلم: ج ٢ / كتاب الصيام باب ٣٩ / ٢٠٤

روزه يي چې نيولې وي، او څوک چې د شوال شپږ ورځې روزه ونيسي نو ۶* ۱۰ مساوی ۶۰ = دوه مياشتى او ۱۰ + ۲ = مياشتي

۵- د عرفی د ورځې روزه هغه چا ته چې عرفه کې نه وي، اوقتادهؓ وايي چې رسول الله ﷺ وفرمايل چې د عرفې د ورځې روزی ته داسې اميدوار يم چې اللهﷻ په هغې سره ديو کال مخکې او وروسته ګناه وبښي[1].

۶- د ذى الحجى مياشتې د لسو ورځو روزه، عبد الله بن عباس وايي رسول الله ﷺ فرمايي: هيڅ داسې ورځ نشته چې د انسان نيک اعمال پکې اللهﷻ ته ډير محبوب وي، نسبت له دغو لسګونو ورحو، ويي ويل: اى رسول الله ﷺ داد اللهﷻ لاره کې جهاد، ويي ويل: او نه هم د اله د لارې جهاد. مګر دا چې څوک له ځان او مال سره جهاد ته ځى او بيرته را نشي[2].

۷- د حرامو مياشتو (ذو العقده، ذى الحجه، محرم او رجب[3].

۸- د محرم الحرام مياشت روژه[4].

۹- د شعبان د مياشتې روژه[1].

۱- لحديث أبي قتادة رضي الله عنه أن النبي صلى الله عليه وسلم قال: «صيام يوم عرفة أحتسب على الله أن يكفر السنة التي قبله والسنة التي بعده» مسلم: ج ۲ / كتاب الصيام باب ۳۶ / ۱۹۶

۲- لحديث ابن عباس رضي الله عنهما قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «ما من أيام العمل الصالح فيهن أحب إلى الله من هذه الأيام العشر فقالوا: يا رسول الله ولا الجهاد في سبيل الله ؟ فقال ولا الجهاد في سبيل الله إلا رجل خرج بنفسه وماله فلم يرجع من ذلك بشيء» الترمذي: ج ۳ / كتاب روزه باب ۵۲ / ۷۵۷

۳- أبو داود: ج ۳ / كتاب روزه باب ۵٤ / ۲٤۲۸

٤- «أفضل الصيام بعد رمضان شهر الله المحرم وأفضل الصلاة بعد الفريضة صلاة الليل» مسلم: ج ۲ / كتاب الصيام باب ۳۸ / ۲۰۲

١٠- يو ورځ روزه يو ورځ افطار[٢].

١١- مطلق نفل: هغه روزه ده چې مکروه والی يې ثابت نه وي، او وخت يې هم تعين شوی وي[٣].

پوښتنه: د کومو ورځو روزه نيول مکروه ده؟

جواب: مکروه روزه دوه قسمه دي، مکروه تنزيهی او مکروه، تحريمی مکروه تنزيهی.

١- يوائې عاشورا روژه نيول پرته له نهې او يا يوولسمې.

٢- يوائې د جمعی ورځ[٤].

٣- يوائې دشنبی ورځ[٥].

٤- يوازې د نور ورځ.

٥- د مهرجان ورځ ورسره لمانځل.

٦- ابدي يا هميشه روزه..[١].

١- «عن عائشة رضي الله عنها قالت: كان رسول الله صلى الله عليه وسلم يصوم حتى نقول لا يفطر ويفطر حتى نقول لا يصوم فما رأيت رسول الله صلى الله عليه وسلم استكمل صيام شهر إلا رمضان وما رأيته أكثر صياما منه في شعبان» البخاري: ج ٢ / كتاب روزه باب ٥١ /١٨٦٨

٢- لحديث عبد الله بن عمر رضي الله عنهما قال: قال لي رسول الله صلى الله عليه وسلم: «فصم يوما وأفطر يوما فذلك صيام داود عليه السلام وهو أفضل الصيام» البخاري: ج ٢ / كتاب روزه باب ٥٥ / ١٨٧٥

٣- لقوله صلى الله عليه وسلم فيما رواه أبو سعيد الخدري رضي الله عنه: «من صام يوما في سبيل الله باعد الله وجهه عن النار سبعين خريفا» مسلم: ج ٢ / كتاب الصيام باب ٣١ / ١٦٨

٤- عن أبي هريرة رضي الله عنه أن النبي صلى الله عليه وسلم قال: «لا تختصوا ليلة الجمعة بقيام من بين الليالي ولا تخصوا الجمعة بصيام من بين الأيام إلا أن يكون في صوم يصومه أحدكم» مسلم: ج ٢ / كتاب الصيام باب ٢٤ / ١٤٨ وعنه أيضا قال: سمعت النبي صلى الله عليه وسلم يقول: «لا يصومن أحدكم يوم الجمعة إلا يوما قبله أو بعده» البخاري: ج ٢ / كتاب روزه باب ٦٢ / ١٨٨٤

٥- لما روي عن عبد الله بن بسر عن أخته أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: «لا تصوموا يوم السبت إلا فيما افترض الله عليكم» الترمذي: ج ٣ / كتاب روزه باب ٤٣ / ٧٤٤.

۷- د شک ورځې روزه.

۸- په مشکلاتو کې دمسافر روزه نیول[۲].

۹- د خاوند له اجازې پرته د ښځې نفل روژه نیول..[۳].

۱۰- د خاموشی (چوپ والی) روزه.

تحریمی مکروه: چې له ګناه او د اللهﷻ د حکم له مخالف څخه مشروع کیږي.

۱- هغه روزی چې له ګناه او یا اسلامي شریعت سره په خلاف شروع کیږي لکه:

الف: دواړه او غټ اختر ورځې[٤].

ب: د ایام تشریق روزه (۳ ورځې وروسته له لوی اختر څخه)[٥].

پوښتنه: روزه کې څه شی مستحب دی.

جواب: لاندې امور مستحب دي.

۱- په افطارکی عجله کول.

۲- په درې خرما و افطار کول.

۳- د افطاری پر وخت دعا کول.

۱- لحديث أبي قتادة رضي الله عنه وفيه: «فقال عمر: يا رسول الله كيف بمن يصوم الدهر كله ؟ قال: لا صام ولا أفطر» مسلم: ج ۲ / كتاب الصيام باب ۳٦ / ۱۹٦

۲- روي عن جابر بن عبد الله رضي الله عنهما قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «ليس من البر أن تصوموا في السفر» مسلم: ج ۲ / كتاب الصيام باب ۱٥ / ۹۲

۳- أبي هريرة رضي الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «لا تصوم المرأة وبعلها شاهد إلا بإذنه» البخاري: ج ٥ / كتاب النكاح باب ۸٤ / ٤۸۹٦

٤- عن ابي سعيد الخدري رضي الله عنه قال: «نهى النبي صلى الله عليه وسلم عن صوم يوم الفطر والنحر» البخاري: ج ۲ / كتاب روزه باب ٦٥ / ۱۸۹۰

٥- لحديث نبيشة الهذلي قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «أيام التشريق أيام أكل وشرب» مسلم: ج ۲ / كتاب الصيام باب ۲۳ / ۱٤٤

٤- سحري (پیشمنی) ته پاڅیدل.

٥- د قران کریم زیات تلاوت.

٦- په خپلو اولادونو رزق کې وسعت کول.

٧- زیاته صدقه ورکول.

٨- اعتکاف کیناستل.

٩- په استنشاق کې مبالغه کول.

شپږم فصل:
د زکات فلسفه

فصل کې شاملې موضوع ګانې:

۱- د زکات مفهوم.

۲- د فرد او ټولنې جوړولو کې دزکات نقش.

الف: دفرد جوړولو کې د زکات نقش.

ب: دټولنې جوړولو کې د زکات نقش.

۳- د زکات فلسفه:

زکات د اسلامي شریعت په لغت او اصطلاح کې:

زکات په لغت کې:

د نمو او زیاتیدلو په معنی ده حضرت علیرضي الله عنه وایي چي «المالُ تنقُصه النَّفقة والعِلم يَزْكُو على الإنْفاقِ»(۱) ماله په مصرفولو باندې کمیږي او علم په مصرفولو باندې زیاتیږي همدارنګه د اصلاح په معنی سره هم راغلی دي، ﴿وَلَوْلَا فَضْلُ ٱللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُۥ مَا زَكَىٰ مِنكُم مِّنْ أَحَدٍ أَبَدًا﴾ [النور: ۲۱] «او که د الله فضل او رحمت په تاسې باندې نه وی نو له تاسې نه به هیڅ یو اصلاح شوی نه و».

از هری په تهذیب اللغه کې وایی(۲). د مال زکات د هغه د پاکې په معنی سره ده او د فطر زکات د بدن د پاکۍ په معنی سره ده.

۱- لسان العرب تاليف محمد بن مكرم بن منظور الأفريقي المصري، بيروت: دار صادر ط ۱، ۳۵۸/۱٤.

۲- زكاة المال، وهو تطهيره، والفعل منه زكَّى يُزَكِّي تزكية، تهذيب اللغة تاليف الأزهري۳۹۵/۳

زکات په اصطلاح کې:

د هغه حق اداکول دي چې په مخصوص مال په مخصوص شکل د یو کال له تیریدو او د شرعی نصاب له پوره کیدو وروسته واجب شوی دی.

د زکات حکم:

زکات د قرآن کریم، سنتو، او اسلامی امت داجماع په اساس باندې فرض دی.

﴿وَأَقِيمُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتُواْ ٱلزَّكَوٰةَ﴾ «لمونځ وکړي او زکات ورکړي».

دسنتو دلیل: د نبی کریمﷺ حدیث دی: «قال رسول الله صلى الله عليه وسلم بني الإسلام على خمس شهادة أن لا إله إلا الله وأن محمدا رسول الله وإقام الصلاة وإيتاء الزكاة والحج وصوم رمضان» رسول اللهﷺ فرمايي چې اسلام په پنځو ستنو بنا شوی دی د لا اله الا الله محمد رسول الله شهادت، لمونځ کول، د زکات ورکول، حج او د رمضان المبارک میاشت روژه.

د اجماع دلیل:

ټول اسلامي امت اجماع کړیده چې زکات یوه اسلامي فریضه ده.

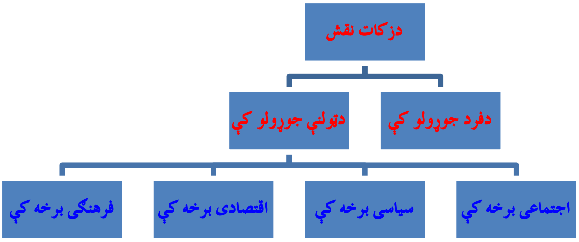

د زکات نقش:

زکات د اسلام مقدس دین یو مهم رکن دی چې په مالی او اقتصادی اړخ کې تطبیق کیږی او په فرد او ټولنه باندې خپل اثر پریږدي چې کولی شو په څو ټکو کې یې مطالعې لاندې ونیسو:

۱– د زکات نقش دفرد په جوړولو کې:

کله چي قرانی ایاتونه مسلمان انسان ته په زکات باندې امر کوي توجه و دقت ورته وکړی د هر قرانی آیات ترڅنګ د زکات یو حکم هم موجود دی، لمونځ چي د معنویت له اړخه له الله جل جلاله سره د انسان رابطه مستحکموي، زکات دغه رابطه په مالی او مادی برخه کې مستحکموی ځکه هغه عیبونه چي د الله جل جلاله او بنده ترمنځ فاصله راولی ډیر دی لکه د مال محبت بخیلی، غلا، لاره وهل، اختلاس، رشوت، او نور هغه خطرناک عیبونه چې د مالي نقطه له مخی د انسان وجود ته داخلیږي.

کله چې یو مسلمان الهی احکام مراعات کړي او د خپل حلال مال زکات ورکوی پدي ځای کې دی د مال له افراطي محبت څخه یو بل محبت ته انتقال کوي چې هغه د الله جل جلاله محبت دی، دا مومن ثابتوی چې د الله جل جلاله د رضایت لپاره له خپل مال څخه تیریږي او هغه د الله لاره کې مصرفوي، نو څرنګه حرام مال ته مخه کړي. د مال زکات د مومن ایمان ډیر قوی کوي ځکه ډیرو حالاتو کې انسانان ریا کاری کولی شي چې سلګونه رکعتونه وکړي اوریا وي او هره لحظه ریا کاری نفلونه کوی ولې ددې په عکس د الله جل جلاله لاره کې مال مصرفول دا ښيي چې دا واقعا له الله جل جلاله سره محبت لری او د خپل ژوند له قیمتی شي څخه د الله جل جلاله د رضایت لپاره صرف نظر کوي، بناء زکات مومن انسان لاندې امورو ته را کاږي:

الف: د ایمان تقویت د الله لاره کې د مال په مصرفولو سره.

ب: له بخل څخه لری والی.

ج: د فقیرانو محبت.

د: د حرام مال له کسب څخه لرې والی.

۲– د انسانی ټولنې جوړولو کې د زکات نقش:

د انسانی ټولنې او د حیواناتو (ځنګل) ترمنځ فرق یو اساسي او مهمه نقطه کې ده هغه دا چې انسان د نورو او حیوان یوائې د ځان لپاره ژوند کوي.

دی‌شیخ باچراغ همی‌گشت گردشهر کزدیوودملولم وانسانم ارزوست

کله چي په انسانی ټولنه کې څوک د شخص منفعت لپاره هڅه او کوشش کوي او د نورو په بربادۍ اويابی توجهۍ مشغوله شي خپل انسانی شخصيت له لاسه ورکوي، د اسلام مقدس دين د ټولنې د جوړولو لپاره زکات فرض کړی دی ترڅو انسان د نورو دخير غوښتنی لپاره خپل حلال مال مصرف کړي، او يو اندازه خپلې پيسی هغو خلکو ته ورکړي چې د مال له نعمت څخه محروم دي.

الف: اجتماعی برخه کې

کله چې يوه ټولنه کې د خلکو ترمنځ د همکاری او عاطفی احساس موجود وی غنيان د فقيرانو مشکلات په نظر کې ونيسي د هغوی د مشکلاتو د حل لارې وګوري، اود فقر اود فقر د نښو د ورکولو لپاره هڅه او کوشش وکړي، بیشکه چې دې جامعه کې د جرم او ګناه اثار او اسباب تر اخري حده کميږي ځکه په ډيرو زياتو ټولنو کې د جرمونو او جنايتونو اساسی علت بيکاری او فقر ښودل شوې ده. زکات د فقر د ورکولو او د فقيرانو او کمزورو د لاس نوی يوه مهمه وسيله ده، کله چې غني د خپل مال زکات به سيي او حقيق شکل د الهی احکامو مطابق اسلامی حکومت ته تقديم کړي، او حکومت له دې مالونو څخه د فقر او بيکاری ضد مبارزه کې استفاده وکړي دې ځای کې ټولنې ته څومره فايدې راځي.

- د غنيانو مقابل کې د فقيرانو د بدبينۍ حس له منځه ځي، ځکه هغوی پوهيږي چې دی ورسره کومک کيږی
- د فقر لمنه ورځ په ورځ ټوليږي او هر څوک خپل ژوند نور ماله تيرولی شي.
- کله چې دولت د زکات مال څخه تعليمی مرکزونو او د بی وزلو د سرپرستۍ مرکزونو کې استفاده وکړي بی کارۍ او بی سوادۍ له منځه ځی.
- د ټولنې د افرادو ترمنځ دوستی او محبت زياتيږي ځکه غنيان له فقيرانو سره همدردی کوي او د هغوی محبت ترلاسه کوي.

ب: سیاسي برخه کې

د حکومتونو یوه ستره ستونزه له فقر، بیکارۍ، بیسوادۍ، او بیچارګۍ سره مبارزه ده، دغه حکومتونه نشی کولی د خلکو ضرورتونه په پوره ډول سره مرفوع کړي او پدې شکل احیانا مجبوریږي له نورو څخه کمک واخلی چې دغه خارجی کومکونه ډیر وخت نړۍ استعمار ته کشوی او ددې په ځای چې ګټه وکړي خپل سیاسی سیادت له لاسه ورکوي، زکات د اسلامی حکومت لپاره بهترینه اقتصادي وسیله ده.

اسلامی حکومتونه کولی شی له دغه الهی قانون څخه په استفادې سره د غنیانو دمالو زکات راټول او د فقر، بیکارۍ، دیتیمانو بیسوادۍ، بی سرپرستۍ، کندو، د شهدا او معلولینو د وارثانو د مشکلاتو حل کې خپله مبارزه شروع کړي.

د اسلام مقدس دین کې اسلامی حکومت مکلفیت لري چې یوه اداره د زکات ټولولو په نامه سره تاسیس کړي دا اداره به خپل رعیت ته د دارایي د ثبت فورمه ترتیب کړي، او د هغې مطابق به کلنی د هغوی څخه د زکات مال راټولوي او د الهی احکامو مطابق به یې مصرفوي، چې د حکومت دا کار لاندې ګټې لري:

- کله چې حکومت د زکات مال رسما را ټول کړي، هیڅ سرمایه دار نشي کولی له دې څخه ځان خلاص کړي، بناء د فقیرانو حقوق بښه محفوظ کیږي.
- حکومت کولی شي په منظم ډول د فقر ضد مبارزه کې عملی برنامې ولري.
- حکومت کولی شي دبسوادۍ ضد مبارزه کې منظمي عملی برنامی ولري.
- حکومت به ډیره قوی مالی بودیجه ولري، د نورو څخه خیرات غوښتنی ته ضرورت نشته.

- کله چې حکومت وکولی شی د خپل رعيت مشکلات رفع کړي هلته امنيت او استقرار هم حاکميږي.

ج: اقتصادی برخه کې

د نړۍ د ټولو هيوادونو اقتصادی مشکل په عايداتو او مصارفو کې دي، د نړۍ اقتصاد پوهان دې خبرې پسي دي چې لومړي د هيواد عايدات زيات کړي او همدارنګه د مصارفو په هکله هڅه کوي چې ترڅو بی ځایه مصارف دوی ته اقتصادی ضربه ورنکړي کله چې اسلامی هيوادونه د زکات قوانين د دولت د اقتصادی زير بناء تقويی لپاره عملا تطبيق کړي دا به دوی ته لويه اقتصادی پشتوانه وي، او کله چې دمالونو مصارف د اسلامی احکامو مطابق اسلامی چوکاټ کې تثبيت کړي او د بی ځایه مصارفو مانع وګرځي پدې کار به هم د هيواد مليونونه سرمايه په مبتذلو امورو، او بی ځایه فلمونو او سريالونو کې نه مصرفيږي.

د عمر بن عبد العزيز رضي الله عنه خلافت د اسلامي اقتصاد نمونه

حضرت عمر بن عبد العزيز چې د اسلام پنځم خليفه په نوم سره مشهور دي، د خپل حکومت اساس د تقوا او ټولو اسلامی احکامو د تطبيق په اساس سره کيښود هغه به ويل که په کوم غره کې کوم حيوان وغورځيږي، نو الله جل جلاله به له ما څخه پوښتی چې ای عمره ولې دې ورته لاره نه وه جوړه کړې.

عمر بن عبدالعزيز د خپل خلافت په دوره کې د اسلامی اقتصاد قانون چې زکات يې يوه پايه ده تطبيق کړ، او نتيجه دا شوه چې دبيت المال (وزارت ماليې) مامورينو په ټولو ښارونو کې د فقيرانو په لټه کې ؤاو داسې فقيرنه پيدا کيده چې څه کومک ورسره وشي.

د: فرهنګی برخه کې

اسلامی فرهنګ د اخوت او ورور ولۍ فرهنګ دي، د اجتماعی تکافل فرهنګ دی، او د نورو مشکلاتو د حل لپاره هڅه او کوشش کوي

تو کز محنت ديګران بی‌غمی نشايد که نامت نهند آدمی

زکات دغه اسلامی فرهنګ په عملی ډول سره د خلکو ترمنځ خپروی.

د زکات فلسفې:

۱- د غنیانو سره د مالونو دنه ذخیره کیدلو فلسفه:

د اسلام مقدس دین کې مال او پیسي څه احکام لري. چې دغه اموال د الهی ارشاداتو په اساس یواځې د سرمایه دارانو لاس کې نه پاتې کیږي، بلکې غنی انسان مجبور دی چې کلنۍ ۵ / ۲ فیصده خپل مال فقیرانو ته ورکړي، دغه مال د ا سلامی دولت لخوا په قانونی او حتمی ډول له ده څخه اخیستل کیږی او په فقیرانو او مسکینانو باندې مصرفیږي کله چې یو تجار ملیاردونه ډالر ولري، او ددی زکات ترې اسلامی حکومت په رسمی ډول سره واخلي نو ټول مالونه د غنیانو لاس کې نه پاتې کیږي بلکې فقیرانو ته هم فرصت ورکول کیږي چې له دې څخه استفاده وکړي.

۲- دبی وزلو د حقوقو د حفاظت فلسفه:

د انسان لاس جوړوشوو نظامونو کې که څه هم د حقوق انسان او بشر دوستۍ ادعاگانی همیشه غوړ ونه کړنوی خود تطبیق په عملی ساحه کې بشریت تر اوسه هم په فقر او بی وزلۍ کې مبتلا دی، فقیران لا هم په غربت او بیچارگۍ اخته کیږي او مالداران نور هم د ملت وینې څښي، دغه نظامونه کله د سیوسیالزم او کمونیزم تر نوم لاندې سرمایه د دولت انحصار کې راولي، او د دولت رهبران د خپلو پلانونو مطابق ټوله سرمایه مصرفوي د ملت حق خوری او کله هم دغه بشري نظامونه د پلورالیزم په نوم سرمایه دارانو ته حق ورکوي له هرې لارې چې وي سرمایه لاس ته راوړي، او ددې مقابل کې د ټولنې او فیرانو په وړاندې هیڅ مسولیت هم نلري. د اسلامی زکات قانون چې د اسلام مقدس دین له پنځو بناو څخه یوه اساسی بنا ده، چې انکار یې کفر دی، او یوه فریضه د ه چې د هغې له ادا کولو پرته حتا د انسان حلال مال مرداریږي نو غنیان مجبوره دي چې دغه دوه نیم فیصده مال کلنی فقیرانو ته ورکړي. او هر څومره چې سرمایه زیاتیږي په هماغه اندازه د زکات مال هم زیاتیږي، چې ددغو مالونو عادلانه تقسیم د فقیرانو او بی وزلو مشکل له اسلامي ټولنې څخه ورکوي د زکات د نظام جاری کولو سره د فقیرانو او

مسکینانو حقوق حفظ کیږي، هغوی ته به دولت کې یوه خاصه سرمایه وي او دا سرمایه به د دوی په ګټو د دوی د ضرورتو مطابق مصرفیږي، دغه نظم ددې سبب کیږي چې فقیران د امکاناتو پیدا کولو سره بالاخره د غنیانو صف کې دریږي.

۳– د مالونو نفقه کول ددین مهمترینه برخه ده ددې فلسفه:

هر عبادت د مومن په ژوند کې خپل ځانګړی تاثیر لری او کله هم امکان لري څوک په بدنی او د بی مصرفه عبادتونو په اول صف کې قرار ولري. ولې دده ایمان هغه وخت کامل کیږي، چې دغه مومن بنده ددغو بدنی عباداتو علاوه د الله ﷻ په رضایت د مالونو په تقدیمولو کې چې مالې عبادتونه دي هم فعاله سهم ولري. او الله ﷻ په قران کریم کې زکات د لمانځه ترڅنګ کړی دی ترڅو یو مومن د خپلې بندګی دادعا لپاره دواړه په متوازی شکل سره د توان په حالت کې ترسره کړي ﴿وَأَقِيمُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتُواْ ٱلزَّكَوٰةَ وَٱرۡكَعُواْ مَعَ ٱلرَّٰكِعِينَ ٤٣﴾ [البقرة: ٤٣]

د نفس نیکو اعمالو د پاکۍ لپاره هم ضروری ده ﴿قَدۡ أَفۡلَحَ مَن زَكَّىٰهَا ٩﴾ [الشمس: ٩]

د حیوان د غوښې پاکولو لپاره ذبحه کې ضروری ده ﴿ وَلَا تَأۡكُلُواْ مِمَّا لَمۡ يُذۡكَرِ ٱسۡمُ ٱللَّهِ عَلَيۡهِ﴾ مه خوري له هغه شی څخه چې د الله ﷻ نوم ورباندې یاد شوی نه وي.

د مال پاکې لپاره زکات ته ضرورت ده ﴿خُذۡ مِنۡ أَمۡوَٰلِهِمۡ صَدَقَةٗ تُطَهِّرُهُمۡ وَتُزَكِّيهِم بِهَا وَصَلِّ عَلَيۡهِمۡۖ إِنَّ صَلَوٰتَكَ سَكَنٞ لَّهُمۡۗ وَٱللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ١٠٣﴾ [التوبة: ١٠٣] «د دوی له مالونو څخه زکات واخله پدې سره یې پاک او تزکیه کړه او دوی باندې لمونځ وکړه، بې‌شکه ستا مونځ د دوی لپاره ارامنبت دي، او الله اوریدونکی او پوه ذات دي».

۴– د زکات د نظام تطبیق د اسلامی حکومت وظیفه ده:

د اسلامی اقتصاد مهمترین اساس د زکات ټولول او اسلامی د شریعت مطابق په قانونی ډول سره مستحقینو او فقیرانو ته د هغې توزیع ده. کله چې د یو حکومت مسول حقیقتا دغه نظام مراعات کړي او هغه په سیي ډول سره را ټول کړي او د خیر او نیکو کارونو کې چې د مستحقینو او مسکینانو په نفع وي هغه حقیقتا خپل مسولیت د خپل ملت په وړاندې ادا کړي، الله‌ﷻ ددغسې اشخاصو په هکله فرمایي: ﴿ٱلَّذِينَ إِن مَّكَّنَّٰهُمْ فِى ٱلْأَرْضِ أَقَامُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتَوُا۟ ٱلزَّكَوٰةَ وَأَمَرُوا۟ بِٱلْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا۟ عَنِ ٱلْمُنكَرِ ۗ وَلِلَّهِ عَٰقِبَةُ ٱلْأُمُورِ ﴿٤١﴾﴾ [الحج: ٤١] «هغه خلک چې واک ورکړو په ځمکه کې قایموی لمنځونه، ورکوی زکات، او امر بالمعروف، او نهی عن المنکر کوي او الله لره دي د کارونو انجام».

کله چې د دولت یو مسول دغه څلور کارونه مراعات کړي حقیقتا د خپله حکومت نظم یي په شرعی او ایمانی صورت سره ترتیب او تنظیم کړي دي. هم سعادت دده نصیب کیږی او هم ی د پیروانو، دغه څلور حکمونه پورته آیات کې بنه بیان شوی دی چې عبارت دي له:

الف: د لمانځه کول: کله چې دولتی مسولین د لمانځه په قایمولو کې چې د انسان رابطه له الله سره کلکوی او جوړوی کوشش وکړي او رعیت یې هم له الله سره ارتباط ولري. نو هیڅکله دغه خلک د الهی دساتیرو مخالف عمل نه ترسره کوی ځکه هغوی همیشه له الله سره ارتباط لري او څوک چې له الله سره ارتباط ولری همیشه خپله د خپلو اعمالو مراقب وي او د الله له ویرې چا باندې ظلم او تجاوز نکوي.

ب: د زکات ورکول او د زکات د امورو نظم: کله چې د یو حکومت مسولین پخپلو اقتصادی برنامو کې زکات د الهی احکامو مطابق برنامه ریزی کړی د دولت ډیر اقتصادي مشکلات له دې لارې رفع کیږي.

ج: په نیکیو امر کول: کله چې دولتی مسولین دې موضوع ته متوجه شي او خلک نیکو کارو ته دعوت کړي او ټول دولتی او ازاد خبری رسنۍ نیکیو ته د خلکو په دعوتولو باندې مصروف وي او ټولې هنرې برنامې تمثیلی پرچي

تفريحی برنامي، او خپل فلمونه نيکيو ته ددعوت په خدمت کې مقرر وي.حقيقتا کولی شي جامعه دنيکيو او اخلاقی تربيت خوا ته راوکاږي.

د: له بديو څخه ډير خلک له بديو څخه د منع په حقيقت باندې ندی پوه شوي او فکر کوي چې په عبادت باندې په زوره د خلکو مجبورول، يو رنګه دغسي اسلامی حکم دي داسې حال کې چې داسې نده، دبديو څخه د منع کولو اصلی هدف د ژوند په ټولو عملی برخو کې ده. کله چې د چا کور کې بی سوادي منتشره شي او ورونه او خويندې او د فاميل ټول اعضاېې پدې منفی کار او مهلک مرض باندې مبتلا وي. دغه شخص کوشش کوي او درسي برنامو سره دوی با سواد کوي. او دوی د علم او پوهې زده کړې ته تشويقوي، حقيقت کې يې له بديو څخه منع کړيده.

۵- زکات د مومنانو د کاميابی يوه علامه:

د ۱۸ پارۍ پيل کې چې، د هغو مومنانو په هکله چې کاميابی او بري د دوی نصيب شوی دی قرانی اياتونه راغلی دی او له دې ډلې څخه يې هغه خلک هم شميرلی دي چې د خپلو مالونو زکات ورکوي ﴿وَٱلَّذِينَ هُمۡ لِلزَّكَوٰةِ فَٰعِلُونَ ٤﴾ [المؤمنون: ٤]

چې زکات هم ورکوي زکات ورکوونکی د الهی رحمت اميد وار دي، الله ﷻ مومنانو ته باين کړی دی چې تاسې دغه دری کارونه وکړي ترخو الهی رحمت لاندې داخل شي، چې دا عبارت دي له: لمونځ کول، زکات ورکول، او د پيغمبر اطاعت کول ﴿وَأَقِيمُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتُواْ ٱلزَّكَوٰةَ وَأَطِيعُواْ ٱلرَّسُولَ لَعَلَّكُمۡ تُرۡحَمُونَ ٥٦﴾ [النور: ٥٦] «او لمونځ قايم کړي او زکات ورکړي او د رسول الله اطاعت وکړي ترڅو په تاسې رحم وشي» زکات د مال زياتيدو سبب ګرځی.

﴿وَمَآ ءَاتَيۡتُم مِّن رِّبٗا لِّيَرۡبُوَاْ فِيٓ أَمۡوَٰلِ ٱلنَّاسِ فَلَا يَرۡبُواْ عِندَ ٱللَّهِۖ وَمَآ ءَاتَيۡتُم مِّن زَكَوٰةٖ تُرِيدُونَ وَجۡهَ ٱللَّهِ فَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡمُضۡعِفُونَ ٣٩﴾ [الروم: ٣٩] «او تاسې چې کوم سود ورکړي چې زيات شي د خلکو مال کې نو دا نه زياتيږی د الله په نزد، او هغه چ تاسې زکات ورکړي چې د الله رضا غواړي نو همدغه زياتيدونکی دي».

۶- زکات له الله ﷻ سره د انسان د محبت اندازه ثابتوی:

هر څوک چې په ژبه د اللهﷻ د محبت دعوه کوي، دا چې مال هر چاته ګران وي د همدې لپاره د انسان امتحان کې دمال یادونه مخکی شوې او خصوصا زکات فرض شوي دي. چې هغي کې د اللهﷻ سره د خلکو د محبت اندازه معلومیږي.

۷- زکات د بخل له صفت څخه د انسان د پاکولو وسیله:

له زکات څخه هدف د بخل له صفت څخه د انسان پاکول دي. دغه سحت هلاکوونکی صفت د انسان په وجود کې وي چې حقیقی مومن ته نه ښايي دغسې صفت واي، حضرت محمد ص فرمايي: دری شیان دانسان هلاک کوونکی دی.

۱- هغه حرص او بخل چې اطاعت يې وشي.

۲- د نفس هغه خواهش چې پیروي يې وشي.

۳- له ټولو څخه د خپل نظر غوره بلل.

۸- د مال د نعمت شکر په زکات سره ادا کیږي:

الله انسان ته ډیر نعمتونه ورکړي دي چې باید د ټولو شکر ادا شي او د مال دنعمت شکر د زکات ورکولو په واسطه ادا کیږي.

اووم فصل:
د حج فلسفه

فصل کې شاملې موضوع ګانی:

۱- د حج مفهوم.

۲- د فرد او جامعی په جوړولو کې د حج نقش.

الف: د فرد جوړولو کې دحج نقش.

ب: د جامعې جوړولو کې دحج نقش.

۳- د حج فلسفه.

حج په لغت او د اسلامی شریعت په اصطلاح کې

حج لغت کې:

د قصد په معنی سره ده

حج په اصطلاح کې:

په مخصوص وخت او مخصوصو ځایو کې د مخصوصو عباداتو د ادا کولو قصد دی.

د حج حکم:

حج د قران، سنتو او اسلامی امت اجماع د دلایلو په اساس فرض دی.

له قران کریم څخه دلیل:

﴿وَلِلَّهِ عَلَى ٱلنَّاسِ حِجُّ ٱلۡبَيۡتِ مَنِ ٱسۡتَطَاعَ إِلَيۡهِ سَبِيلٗاۚ﴾ «او د الله لپاره په خلکو باندې حج دی هغه څوک چې د هغه د لارې وس ولري».

له سنتو څخه دليل د نبی کريم حديث: «قال رسول الله صلى الله عليه وسلم بني الإسلام على خمس شهادة أن لا إله إلا الله وأن محمدا رسول الله وإقام الصلاة وإيتاء الزكاة والحج وصوم رمضان» رسول الله ﷺ فرمايي اسلام بنا شوی دی په پنځو ستنو د لا اله الا الله محمد رسول الله شهادت، د لمانځه اقامه کول، د زکات ورکول حج او روژه د رمضان.

له اجماع څخه دليل:

ټول اسلامي امت اجماع کړيده چي حج يوه اسلامي فريضه ده.

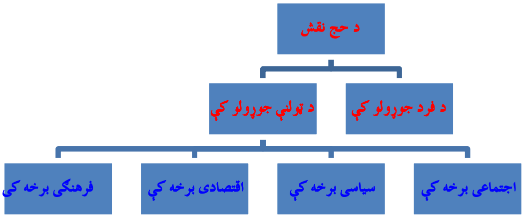

د حج نقش:

حج يوه له پنځه ګونو اسلامی ستنو څخه ده دغه الهی وجيبه د انسان ټولني او فرد په جوړولو کي مهم رول لري. چي کولی شوهغه په تفصيلی ډول د مطالعي لاندي ونيسو:

۱– د فرد جوړونه کي د حج نقش:

حج مومن انسان لوړو ايمانی مرحلو ته کشوي چي کولی شو داسي يي تحليل کړو: دی مراسمو کي معنويت: دبيت الله شريف حج له هر څه مخکي يو معنوی سير دی چي د مومن انسان روح له ماديت او شيطانی ښوييدلو څخه د الله جل جلاله د ذات عبادت په لور او له ګناهونو څخه د نيکيو او الهی دربار ته د تسليميدو په لور کشوی. چي دحج دغه معنويت په لاندي امورو کي کولی شو په ښه ډول سره د مطالعي لاندي ونيسو.

د اللهﷻ په لور سير: دحج لومړی اثر کولی شو په يو عمومی نظر کې د انسان وجودي سير: دااللهﷻ په لور، او د بنی ادم د خلقت د فلسفی رمز ښونه او د هغه څخه عينی تجسم چې دې فلسفه کې مطرح دی...)[1].

کله چې د حج حقيقت ته نظر واچوو دا په حقيقت کې د اللهﷻ په طرف يو سير دی، د انسانيت او مسلمانانو د تاريخ په لور سير، د ارزښتناکو او تاريخ جوړوونکو شخصيتونو په لور سير د عشق او محبت په لور سير او د انسان د اصالت په لور يو سير دی پدې سفر کې هر انسان لکه يو ممثل غوندې د بشر د ژوند تمثيل کوي، د تاريخی شخصيتونو ژوند تمثيلوي، کله د ابراهيم ژوند، کله د سارا ژوند، کله د اسماعيل ژوند، کله د ټولو دردونه او غمونه، کله... او کله.

پدغو مختلفو صحنو کې دغه مومن انسان د ممثل په څير د هيرو نقش ادا کوي ولې ظاهري نقش نه، بلکې د هغه له دقيقی محتوا داو معنا سره، د شخص خپل ځان له خپل ژوند څخه لرې کړی دی او څرنګه چې هغه ممثل په يو فلم کې خپل ځان هير کړی دی او د بل چا په نقش کې لوبيږي، او ټول حالات عملا پخپل ځان تطبيقوي په همدی رنګه دغه مومن شخص د بشريت د تاريخ ټولې صحنې يو ځل تمثيلوي.

چې د جمعې لمونځ اداکولی پدې وسعت سره د يو ښار د وګړو ترمنځ د لا زيات تعارف او تفاهم لامل ګرځی.

او دا چې د جمعی لمانځه کې شرط ده چې د رهبر په امامت او يا د يو نماينده په واسطه ادا شي، بنا د مسلمانانو د امام (خليفه – امير المومنين) په حضور سره د جمعې د لمانځه او دده د خطبی اداکو په واسطه مسلمانان کولی شي د خپل هيواد مشکلات پدې ورځ کې د مسلمانانو له خليفه سره د اللهﷻ په کور کې پرته د مراجعينو د منع کولو د دروازی او سکرتريت څخه په مستقيم ډول سره ترسره کيږي.

۱- تحليلی از مناسک حج، تاليف دکتر علی شريعتی، ايران: انتشارات الهام، ص: ۳۲

ولې د مسلمانانو د نړیوالو ستونزو د حل لپاره باید کلنی یو کنفرانس دایر شي چې هغه کې ټول مسلمانان له نړۍ څخه را ټولیږي او د خپلونړیوالو ستونزو د حل لپاره تصمیم ونیسي، او پدې ډول د هر هیواد نماینده خپلې ستونزې د نړیوالو غوږ ته رسوي او بیا نور ورسره ددی ستونزو په رفع کولوکې مرسته کوي. بناء حج د ملتونو او د نړۍ د مسلمانانو ترمنځ د تفاهم اساسي وسیله ده ولې د اسلام دښمنانو ددې وسیلې د حقیقت په درک سره هڅه او کوشش وکړ چې د حج مراسم صرف په عباداتو او مقدسو ځایونو ته تللو کې منحصر کړي او سیاسی رهبران یې غلامان کړي دي، هغوی یې دې ته هڅولې چې د حج د مراسمو پر وخت د اسلامی کنفرانسونو او مجلسونو مخه و نیسي او د مسلمانانو د هغو سیاسی جلسو مانع شي چې اصلا باید دغه ځای کې مطرح شوې وې. همدارنګه حج ته د مسلمانانو د تګ د مخنیوی لپاره یې د حج په وختونو کې ډیر قیمته نرخونه وایي. چې ډیر وخت د الهی کور زړه تړونکی نشي کولی په ساده ګی سره دبیت الله دزیارت په شرف نایل شي.

۲- دحج سیاسي نقش:

حج د ملل متحد عملي ښنه ده، چې اساس یې توحید او دنړۍ د ملتونو یو پارچه کیدل دي. د اسلام مقدس دین د حج په فرضیدلو سره خلکو ته په عملی ډول ښکاره کوي چې د الهی توحید په اساس سره ملل متحد جوړ شوی دی. چې هغې کې دویتو حق څو لویو دولتونو ته نشته بلکې ټول ملتونه په یو رنګ سره له خپلو حقوقو څخه استفاده کوي که څه هم موږ یو ملل متحد لرو، ولې د هغه ستونزه داده چې هغه کې د ویتو حق څو لویو ځواکونو ته ورکړ شوی ده.

حج یوه خاصه برنامه ده، چې یو وخت مختلف ملتونه له مختلفو رنګونو (تور) سپین، زیړ او سور) سره، له مختلفو هیوادو څخه یو بل سره یو ځای کیږي او د هر هیواد د اختلافاتو سمبولونو او افتخاری لباسونو د له منځه

وړلو لپاره ټول یو متحد لباس په تن کوی او په ژبه همدا یو شعار وایي چې «لبیك اللهم لبیك لاشریك لك لبیك ان الحمد والنعمة لك والملك لا شریك لك».

په حج کې د ملت جوړونی دغه یوائنی حقیقت ټولو نړیوالو ته په پراکتیک او عملی ډول سره د مشاهدی وړ دي. که د هندوانو جشن د هندوستان د هندوانو لپاره دی او یا هم د چاپانیانو د بت پرستۍ په مراسمو کې یواځې د چین خلک برخه اخلی ولې د رب العالمین د عبادت په مراسمو کې هیڅوک حق نلري چې نسبت نورو ته برتریت ولري. رسول اللهﷺ د مکې له فتحی وروسته هیڅ قریشی، مکی، عربی او هاشمی ته امر ونکړ چې د کعبی پر بام وخیژی بلکې یو تور پوستی حبشی غیر عربی غیر قریشی غیر هاشمی چې د ابراهیمی توحید د سمبول نښه وه هغه د کعبی بام ته پورته کوي او ورته امر کوی چې د توحید غږ پورته کړه څومره ښه ده چې دغه حقیقت دداسې یو پوهیال چې تر اوسه لا په توحید ندی مشرف شوی خو په حقیقت باندې پوه شوی دی له خولې ذکر کړو.

د هندوستان یو پروفیسور (راما کرشنا راو) د میسور ښار د مهاراتی هنرونو د کالج د فلسفې د څانګی رئیس د محمدﷺ په نوم یو کتاب لیکلی دی. هغه وایي: (د مکی له فتحی وروسته محمد بلال ته امر کوی چې د کعبی بام ته پورته شی او د الله اکبر غږ له هغه ځایه پورته کړی حبشی بلال له پیړو او ډېلو شونډو سره هلته پورته کیږی هغه بام چې د اسلام له نظره ډېر مقدس او عین حال کې تاریخی هم دی. دې وخت کې د عربو تکبر او غرور خپل اوج ته رسیږي او وایي دغه حبشی غلام چې دبیت الله بام ته خیژی او اذان وایي ښه ورځ دې ونه وینی، خو د الله پیغمبر د غرور تکبر نخوت او ځان غوښتنې دله منځه وړلو لپاره راغلی و، داچی د الله پیغمبر د غرور تکبر نخوت او ځان غوښتنې دله منځه وړلو لپاره راغلی و نو ځکه د الله پیغمبر یوه خطبه ورکوي چې هغې کې داسې وایي:ټول حمد او ثنا اللهﷻ لره دی چې د مخلوقاتو رب دی او دهغه شکر ادا کوو چې مونږ یې د جاهلیت له جهل او ناپوهۍ څخه وساتلو، ای خلکو یاد لری چې ټول خلک په دوه ډلو ویشل شوی دي، د الله متقی او پرهیزګار بندګان چې عالی مرتبې لري، او شقی القلبه خلک چې دالله

په وړاندې بدبخته او بی اهمیته دي. ټول خلک د ادم بچیان دی او ادم له خاورو څخه دنیا ته راغلی دی[۱].

پروفیسور رام کرشنا وایي: د کال یو ځلې ټوله نړۍ د سر په سترګو وینې چې د رنګ، بوی او نژاد اختلافات له منځه ځی او هر انسان منحیث انسان یو د بل تر څنګ دریږي، دغه انسان د اروپا وی یا د امریکا یا د هندوستان او یا چین لنډه دا چې ددنیا له هر ځایه وي، مکې ته ځی او هلته د یو ې کورنۍ غړو غوندې راټولیږي په یوه قیافه یو شکل، یو لباس او یو غږ او له هر رنګه تکبر او غرور څخه خالی په لوړ سر شعار ورکوي «لبيك اللهم لبيك لا شريك لك» دلته ده چې دنیا کې هیڅ داسې شی نشته چې د تمیز او فخر قابل وي، پرته د الله تعالی له ذاته چې هر حاجې له دې تاثر سره کور ته ګرځي چې الله ﷻ لاشریک دی او مونږ د هغه بندګان یو.

هغه زیاتوي: لکه چې پروفیسر هر ګرونجی ویلی دي هغه ملګري ملتونه چې د الله پیغمبر تشکیل کړي و په هیڅ بل ملت او قوم کې سابقه نلري، او مختلفو قومونو له هغه څخه درس واخیست هغه زیاتوی: د اسلام له امت څخه پرته د ملګرو ملتونو په تشکیلولو کې بل هیڅ داسې ملت نشي پیدا کیدلی[۲].

د اسلام پیغمبر وکولی شو چې د نبوت او توحید د مکتب شاګردان داسې وروزي چې ټول د ږومنځې دغابښونو په شان یو شی وی او هیڅوک په بل چا برتریت ونلري او یواځې برتریت په تقوا سره وي.

۳– د حج اقتصادی نقش:

که چیرې د بیت الله مسولیت په مخلصانه شکل سره ترسره کیدای، د اسلام رهبرانو کولی شو له هغو مصارفو څخه چې غنی حاجیان یې د حج د مراسمو د اداکولو پر وخت اچوی د نورو مسلمانانو په نفع کار کولی، او د

۱- ص: ۱۰-۱۱

۲- ص: ۱۰-۱۱

حج او عمرې کلنی عایدات یې چې ملیونونو ډالرو ته رسیږي فقیرو او مصیبت زده هیوادونو باندې مصرفولی. او پدې ډول د ملتونو فقر او بیچارګی په کلی ډول له منځه تلله.

دا رنګه د حج پر وخت زیات تجارتی اموال خرڅیږی او که د عربستان مسولینو فیصله کړی وه چې د حج پر وخت به هلته یواځې د مسلمانانو مالونه د خرڅ قابل وي نو دغه موسم کې به ملیاردونه افغانۍ د اسلامی هیوادونو په ګټه وي.

ولې په ډېر تاسف سره چې ظالم رهبران د مسلمانانو دغه مالونه مډال کوي او د خارجیانو په سینه یې ځوړندوي. او یا هم د غربیانو له کاره وتلی جنګی وسایل او تاریخ تیرې طيارې په ملیونو ډالرو اخلي او د مسلمانانو د ټکولو لپاره یې استعمالوي ولې د اسلام دښمنانو سره د جنګ پر وخت لکه صدام غوندي په زیر زمینیو کې پټیږي چې بیایې خپل افراد د څو زره ډالرو په اخیستلو سره د امریکایانو لاس کې ورکوي.

۴– دحج فرهنګی نقش:

د نړۍ د ملتونو ترمنځ مختلف فرهنګونه وجود لري، چې دغه فرهنګی امور د کلیزو، مراسم، تجلیلولو او نورو امورو په شکل دیوهیواد او یا هم څو هیوادونو په سطح وي. د بیت الله شریف حج د اسلام مقدس دین د مهمو مناسکو او مراسمو څخه د یو منسک او رسم په حیث په اسلامی اصیل فرهنګ کې مهم نقش لوبوی. دلته د ټولې نړۍ مسلمانان له مختلفو نژداونو، مذهبونو، ژبو، قومیتونو او اعتبارونو سره حاصلیږي، او ټول لکه ورونه او خویندې د کعبی شریفی په خوا کې، د منی ساحه کې، عرفات او د حج ټولو منطقو کې په یو لباس او یو شعار سره د خپل پروردګار په عبادت مصروف وي. دلته مهمترینه اسلامی فرهنګ چې د بشریت ترمنځ مساوات او برابر ې څخه عبارت دی ښه څرګندیږي. دلته صرف یو فرهنګ وجود لري، او هغه هم ایمانی فرهنګ دی چې د توحید په پایو ولاړ دی. دلته د اختلافاتو فرهنګ له منځه ځي، او ټول پرته د ژبی، نژاد او جنست له نظر کې نیولو څخه د

پالونکی ذات عبادت کوي اسلامی غونډه کومې پولې پورې منحصره نده، بلکی یو مسلمان چې د رب العالمین عبادت کوي او هر وخت وایي ﴿قُلۡ أَعُوذُ بِرَبِّ ٱلنَّاسِ ۝١﴾ پدې اساس دده ټوله هڅه او کوشش د نړۍ د مختلفو ملتونو د پیوند، اود انساني جامعې د بهبود لپاره ده. اوس نو حج دغه عمیق انسان فرهنګ د ملتونو ترمنځ ژوندي کوي او ټولې جغرافیوي، نژادي، مذهبي، حزبی او قومي پولې له منځه وړي، ټول په یو شعار، یو لباس او یو مکان کې را ټولي. او ټول پرته نظر له اختلافاتو خپل مراسم ادا کوي. د حج مراسمو کې اسلامی فرهنګ چې د ملتونو د وحدت او اخوت په اساس ایښودل شوی په خپل عالی شکل سره تمثیلیږي، او کله چې نورو وختو کې هم دغه فرهنګ مراعات شي ټول خشونتونه او بدیانی له منځه لاړې شي ټول مسلمانان کولی شي داسي اسلامي ټولنه نړیوالو ته وړاندې کړي. چې د انسان جوړونې او انسانی ژوند نمونه وي.

د حج فلسفه

۱– سپین لباس:

اګر چې ځینې ماده پرستان په ظاهري لباسونو افتخار کوي او خپل شخصیت د فاخرو لباسونو په اغوستلو کې ویني، او ځان نسبت نورو ته برتر ویني، ددې لپاره چې د مسلمانانو د نړیوال ملاقات پر وخت دمختلفو لباسونو اغوستل مومنان له حقیقت څخه په مادی امورو مصروف نکړي ټولو ته توصیه شوې ترڅو یو سپین لباس واغوندي ترڅو هیڅوک د کمی او یا برتریت احساس ونکړي او همدرانګه سپین رنګ د محشر د ورزی دیاد لپاره چې ټول سپین لباس اغوندي، او قبر ته هم له سپین لباس سره ځي، او دغه د قبر او محشر یادونه په حقیقت کی د انسان معنوی روح له مادیت څخه را باسي اود ملکوت او معنویت خوا ته یې روانوي، او پدې ډول ټول مسلمانان له یو لباس سره د یو هدف په لور حقیقتونو ته ځان نژدې کوي.

۲– د حج اخلاقي فلسفه:

یو هغه مهم قرانی حکم چې په مسلمان باندی یې پوهیدل لازم دي داده چې الله ﷻ خطاب مسلمانانو ته وایي: ﴿ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱدْخُلُواْ فِي ٱلسِّلْمِ كَآفَّةً وَلَا تَتَّبِعُواْ خُطُوَٰتِ ٱلشَّيْطَـٰنِ ۚ إِنَّهُۥ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴿٢٠٨﴾ ﴾ «ای مسلمانانو د اسلام مقدس دین کې مکمل داخل شي اود شیطان د قدمونو پیروي مکوي بې‌شکه هغه ستاسې ښکاره دښمن دی». ددې مبارک آیات مفهوم دی چې مسلمان انسان دې کوشش وکړي چې خپل ځان څخه کامل مسلمان جوړ کړي او کامل مسلمان هغه څوک دی چې ټول الهی احکام په کامل ډول سره درک کړي په هغو عقیده وکړي او عمل ته یې هڅه او کوښښ وکړي.

د اسلام مقدس دین درې مهم اساسات لري

عقیدوی برخه (اسلامی فکر) عملی برخه او اخلاقی برخه:

د اسلام اخلاقی برخه د خالق او مخلوق رابطې د ادب، حیا، د خبرو کولو سیي طریقه، اود نورو سره متقابل احترام او ملاقاتو مراعات کولو څخه عبارت دی. دغو اسلامی اخلاقو اکثریت غیر مسلمانان د اسلام مقدس دین ته راکش کړل، پیغمبر ﷺ او صحابه کرامو داسې اسلامي اخلاق رعایت کول چې زرګونه غیر مسلمان انسانان به د دوی اخلاقو ته حیران شو او د همدی پیغمبر او صحابه کرامو د اخلاقو لپاره به یې د اسلام مقدس دین ته خپله لیوالتیا اعلانوله کله چې پیغمبر ﷺ وایي: «انما بعث لاتم مکارم الاخلاق» زه دغوره اخلاقو د پوره کولو لپاره استول شوی یم. پدې معنی ده چې حضرت اعلانوي چې دې رسالت کې دده حقیقي وظیفه اخلاقیاتو ته دعوت دي، ځکه د انسان هر عمل چې له اخلاقو څخه منفی شي هغه بې فایدې او بی ارزښته ګرځي. مثلا که څوک د الهی کور په خوا ځي، لازم ده ترڅو د یو الله ﷻ کور ته د رسیدو لاره کې د سفر له پیله اسلامی اداب مراعات کړي، او پدي اساس له شهوت پاروونکو خبرو او یا هغو خبرو څخه چې فاسقان یې خپلو مجلسونو کې رد او بدل کوي اجتناب وکړي، ځکه هر اسلامی عمل چې له اخلاقو عاري وي بی فایدې او باطل دی.

دمثال په ډول: لمونځ - اخلاق = د لمانځه عدم قبولی (ځکه لمانځه کې ستر عوت چې د اخلاقو اساسی جز دی فرض دی.

زکات - اخلاق = د زکات عدم قبول (ځکه قرآن کریم کې راغلی دی (لاتبطلوا صدقاتکم بالمن والاذی)

حج: - اخلاق = د حج عدم قبول (ځکه قران کریم کې راغلی دی) ﴿فَلَا رَفَثَ وَلَا فُسُوقَ وَلَا جِدَالَ فِي ٱلْحَجِّ﴾.

٣- د قربانۍ فلسفه:

قربانی د بیت الله د حاجیانو یوه وجیبه ده، قرباني زیاتې فلسفې لري، چې کله مومن هره یوه فلسفه په دقت سره نظر کې ونیسي او ځاروی د قربانۍ ځای ته ویسي یو سلسله رابطې او احساسات له ځان سره وړي چې هر یو یې د انسان جوړونې، د انسان خپل ځانې رابطې، خلکو سره اود اللهﷻ سره د رابطې جوړولو یو درس دی.

الف: قربانی د باورونو رمز

نن ډیر خلک شته چې خپل مال د دخپلو خواهشاتو غوښتنو لپاره په مصرف رسوي، ولې د دوی دغه مصارف دوی ته پرته له بدبختۍ او زیاتو مشکلاتو څخه بل شی په ارمغان نه راوړي. هغه څوک چې غواړي په زیاتو مصارفو د خلکو زړونه ترلاسه کړي په نهایت کې متوجه کیږي ددې په عوض چې د هغوی زړونه لاس ته راوړي برعکس د بغض او عناد لامل ګرځي او ددی په ځای چې هغه توصیف او تمجید کړي په غیاب کې یې نکتې او پرزې ورباندې وایي. ځکه ددی انسانانو انانیت د مصرف سبب شوی و، او پرته له شکه انانیت چې یو شیطانی صفت دی پرته له لعنت څخه بله لاس ته راوړنه نلري، ولی هغه خلک چې خپل مصارف د باورونو په اساس کوي او غواړي خپلې پیسې د اللهﷻ په رضا مصرف کړي، دلته ده چې خپله قربانی هم د اللهﷻ په رضا کوي، او کله چې عمل کې اخلاص وجود ولري هغه د الهی

دربار تقرب ته کشوي. او څوک چې الله ﷻ خپل دربار ته مقرب کړي نو دداریڼو سعادت ورته نصیب کوي.

ب: قرباني د هابلیانو دپیژندلو درس

د آدم ﷺ له پیدایښت څخه وروسته لومړی قرباني هماغه د هابیل او قابیل مشهوره قرباني وه چې الهی دربار ته یې وړاندې کړه ولې مقابل کید الله ﷻ توجه مادیاتو ته نه بلکې معنویت ته ده، توجه توښې ته نه بلکې د توښې د خاوند زړه ته ده او همدا ځای ؤ چې د هابیل اخلاص ددې لامل شو چې دهغه قرباني منظوره شي او بر عکس عدم اخلاص اود قابیل دنیا طلبی کثیف او له عناده ډک زړه بده او خرابه قرباني د الهی غضب سبب شو او دا ځای ؤ چې د قابیل شریر زړه هغه نور هم بدبخت کړ او بالاخره ددې پر ځای چې دخپل سعادت توبی او انابت لاره خپله کړي په دښمنۍ او بغض او عداوت یې لاس پورې کړ او په نړۍ کې د قتل د لومړۍ جریمې مرتکب شو.

مومن قرباني کوونکی د احادیثو د کتابونو په لومړۍ صفحه کې د حضرت سرور کاینات محمد مصطفی هغه قیمتی وینا لولي چې «إنما الأعمال بالنیات» هر عمل نیت پورې ارتباط لري او الهی قرب ته د رسیدو په فکر سره لکه حضرت هابیل غونډې بهترینه قرباني له بهترین زړه سره تیاروی اود حیوان په غوره کولو کې هڅه او کوشش کوي او د پیسو تیارولو پر وخت د څاروي داخیستو پر وخت، ذبح کول او دغوښې تقسیم کې فقط د الله ﷻ رضایت په نظر کې نیسي او بالاخره پوهیږی چې ددې مشکل د علاج نسخه په هماغه پیغمبری حدیث کې ده چې اخلاص او دنیت صفایي د عبادت د قبول یواځنې لار ګڼي.

ج: قرباني له ابراهیم ﷺ سره اړیکه

حضرت ابراهیم هغه څوک دې چې د ژوند له مختلفو امتحانونو تیر شوی دی د نمرود د وور امتحان له مخلوق څخه د خواست او تقاضا امتحان بالاخره دا ځل ډیر لوی امتحان داسې امتحان چې ددنیا په ګرانه توښه باندې، د چا قرباني؟؟؟ د څوی قرباني؟؟؟ د څه لپاره؟ د زیات محبت د اثبات لپاره

اوس د دوه محبتونو خبره ده دهویت محبت او که د اللهﷻ محبت ایا دلسو زامنو له منځه د یو قربانی؟ نه بلکې د یواځنی ځوی قربانی... د هغه ځوی قربانی چې د هغه د ځوانۍ په ورځو کې پیدا شوی دی او د ژوند ښې ورځې یې ورسره تیرې کړي دي؟ نخیر د هغه ځوی قربانی چې د زړښت او بوډاتوب پر وخت په زیاتو دعاګانو لاس ته راغلی دی.

د هغه ځوی قربانی چې د ملایکو د بشارت ورکولو پر وخت یې ښځه تعجب کې شوه چې ﴿وَبَشَّرُوهُ بِغُلَٰمٍ عَلِيمٍ ۝٢٨﴾ او ښځه یې چې دا کار ناشونی ګڼی ﴿فَصَكَّتۡ وَجۡهَهَا﴾ او په لاسونو مخ وهي ولې بالاخره دغه ځوی باید د اللهﷻ په حکم قربانی کړي هغه قربانی نیولی اود قربانۍ ځای ته یې بیایي... قرباني څه شی ده، هماغه د زړه ټوټه ځوی... دغلته ده چې اللهﷻ فقط یو امتحان کوي او دغه الهی امتحان د ځورولو لپاره نده بلکې د ازمویلو لپاره ده. او کله چې ابراهیمعليه السلام په موفقانه ډول سره امتحان ترسره کوي اللهﷻ ورته «ذبح عظیم» لویه قربانی تحفه کوي او ﴿فَدَيۡنَٰهُ بِذِبۡحٍ عَظِيمٍ ۝١٠٧﴾ وایي... او ځوی یې د چړې لاندې ساتی، اللهﷻ ابراهیم ته وایي چې پریکړه، او چړې ته وایي مه پریکوه.

اوس هم مسلمان له ابراهیمعليه السلام څخه درس اخلي او قربانی کوي ولې یوه قرباني، نه بلکې دوه باید وکړي، دیو حیوان قربانی ترڅو د ابراهیمعليه السلام سنت را ژوندي کړي، د الله د مخلصو بندګانو یاد را تازه کړي دهغوی له سیرت څخه استفاده وکړي ځان قربانۍ ته اماده کړي او د اللهﷻ د رضا لپاره مال قرباني کړي، ولې دویمه قرباني چې له دې قربانۍ څخه مهمتره او با اهمیت تره ده هغه د اسماعیلعليه السلام قصه کې لولو.

د: قربانی د اسماعیلعليه السلام یاد، یاد قرباني شوي (نفس) قربانی کیدل

د اسماعیلعليه السلام قربانی د اللهﷻ لپاره د ځای د قربانۍ د تقدیمولو درس دی، او قربانۍ ته اماده ګی د پروردګار د طاعت حقیقی مفهوم پیژندلو لپاره درس دي. اوس مسلمانان له دې درس څخه استفاده کوي او هڅه او کوشش کوي چې خپل ځانونه الهی احکامو ته تسلیم کړي نفس قربانۍ ته اماده کړي،

دښمنیانې یو خوا ته کوي او زړونه د نورو د منلو لپاره خالص کوي، هغه چې دغه ورځ کې خپل ځانونه د الهی دربار څخه قربانوي چا سره چې عداوت لري او یا هم چا سره زړه بدی لري دوباره ورګرځی ولې د نفس زیاته قرباني هغه وخت ده چې انسان دغه ورځ د هغه چا خوا ته لاړ شي چې پوهیږي هغه دده په حق کې ظلم کړي دی. او حقیقتا ورڅخه خفه ده، ولی د الله ﷻ د رضایت لپاره خپله سینه خلاصوی، ... او اسماعیل غوندی شیطان خوار او ذلیل کوي. شیطانی وسوسې د الله ﷻ په یاد سره لرې کوي، او فقط د الله ﷻ د رضایت لپاره د هغه شخص دروازې ته ځي. او ځان د اسماعیل او د اسماعیل د لارویانو همسفر او همقطار جوړوی.

هـ: قربانی د ابن الذبیحتین یاد

کله چې حاجیان بیت الله شریف ته ځي او له هغوی سره ټول مسلمانان د قربانۍ ځای ته ځي او یو څاروی د یو الله ﷻ د رضایت لپاره وړاندې کوي په حقیقت کې هماغه ابراهیمی سنت په یاد راولي چې قهرمانانه حاضرشو ترڅو خپل ځوی الهی دربار ته قرباني کړي. هغه د الله ﷻ پیژندني درس داسې عاشقانه په عملی ډول سره تطبیقوي چې د الله ﷻ محبت ته د ځوی پر محبت باندې ترجیح ورکوي اماده کیږي هغه راوړی او د الله ﷻ لاره کې یې قربانوي او په همدې شکل قهرمانی یواځې ابراهیم ؑ پورې نه منحصریږي بلکې دی حالت کې د اسماعیل قهرمانی د هغه با ایمانه او با احساسه ماشوم هم د حاجیانو په ذهنونو کې ظهور کوي. هغه د اسماعیل په یاد کیږي اسماعیل د شیطانی وسوسو له وجود سره بیا هم... اماده دی چې خپله وینه د الله ﷻ په لاره کې توی کړي... او خپل ژوند له یو ذات څخه قربانی کړي... خپل پلار ته وایي ﴿يَٰٓأَبَتِ ٱفۡعَلۡ مَا تُؤۡمَرُۖ سَتَجِدُنِيٓ إِن شَآءَ ٱللَّهُ مِنَ ٱلصَّٰبِرِينَ ١٠٢﴾ «ای پلاره چې څه درته امر کیږي همغسې وکړه ان شاء الله ما به له صبر کوونکو څخه ومومې». په آیت شریف کې د اسماعیل فضیلت بیان شوی دی، هغه پلار ته نه وایي چې څه غواړې هغه وکړه بلکې ورته وایي هر څه چې درته امر شوی هغه وکړه، ځکه دی د یو الله ﷻ حکم ته تسلیم دی.

او پوهیږي چې موحد پلار یې داسې کار نکوي چې هغه کې ظلم وي، بلکې د هغه هر قدم د الهی ارشاداتو عملی تطبیق دی... ځوی ته وایي: ماته فرمان راغلی دی ترڅو تا الهی دربار ته قربانی کړم، او ځوی هم دغې قربانۍ ته اماده دی. پلار ته وایي چې هر څه امر درته شوی دی هغه وکړه، او ما به صابر ووینې او پدې ډول سره پلار او ځوی دواړه له الهی امتحان څخه ووځي او یو پسه ورته له جنت څخه د قربانۍ لپاره استول کیږي. او کله چې مسلمانان قرباني کوي تصمیم لري او تصمیم نیسی چې کله هم د الله جل جلاله لاره کې د دوی د ځامنو تقدیمول مطلوب وي نودوی به له هغه څخه دریغ ونکړي. او کله که خپله هم د ضرورت پر وخت الهی قربانی ځای ته ویوړل شي... حاضر دي... ځکه دوی د حج پر وخت درس اخلي چې څرنګه یو نوی ځوان اماده کیږي چې خپل ځان د الله جل جلاله لاره کې قرباني کړي، دوی هماغلته هماغه خاطره یو ځل بیا تازه کوي او دوی هلته د حیوان د ذبح کولو پر وخت... د هغه ځوی او پلار په یاد کیږي چې هر یو... د توحید او فداکارۍ درسونه پرې ایښي دي... دلته ده چې حاجی د قربانۍ په تقدیم... له خپل الله جل جلاله سره نوی عهد تړي. چې هغه لکه اسماعیل غوندې هره لحظه قربانۍ ته اماده ده هغه لکه ابراهیم غوندې الهی محبت د ځوی پر محبت مخکې ګڼي... او هر چیرته چې الهی محبت مطرح شي... ټول محبتونه هیروي... او د یو رب په یاد به له هر څه څخه تیریږي.

۴- د ابراهیم علیه السلام خلیل الله د یاد فلسفه:

د حج فلسفه کولی شو د حضرت ابراهیم له نوم او د هغه د خاطرو له یاد سره پیل کړو، ابراهیم چې د پیغمبرانو پلار یې ګڼي هغه د کعبې بانی، هغه لومړی قرباني کوونکی، څوک یې قرباني کړ، خپل ځوی خپله د ځیګر ټوټه، په کوم عمر کې؟ آیا داسې عمر کې چې کولی شي نور ځامن دنیا ته راوړي، او د یوه ځوی قربانول ساده او آسانه دي، او یا دا چې دغه قرباني د زړښت پر وخت وه چې د نورو ځامنو نه بلکې د بل ځوی امید هم نلري... پدې وخت کې دی قربانۍ ته اماده دی ایا د هغه ټول همزولی قربانۍ ته اماده دي؟؟؟ نه بلکې دی هغه وخت قربانۍ ته اماده شو چې ټول د ګمراهۍ او هلاکت په لاره

روان ؤ ټول د اللهﷻ او د اللهﷻ ددين په ضد و او ټولې کورنۍ دده له کورنۍ سره مخالفې وي، ټولو يو بل ته لاس ورکړي او په ځوانۍ کې يې دی د نمرود اور ته خطا کړ، .. هغه دغه د وحشت او تياری ماحول کې... د ټولنې دغو ټولو ناهنجاريو ته تسليم نشو، او د عصر دفيلسوفانو غوندې يې ځان له جامعې سره همر رنګ نکړ... هغه د ټولنې د فرعونانو په ضد را پاڅيد هغه د توحيد د عقيدې لپاره له لاس او ژبې کار واخيست... هغه منکر په لاس او ژبه له منځه ويوړل هغه د بت پرستانو بتکدی ته ورغی او د هغوی بتان يې مات کړل، او بيا يې د هغوی د قناعت لپاره د مثال او نمونې په ډول د هغوی يو بت پريښود هغه په عملی او پراکتيک ډول سره ټولو ته يو درس ورکړ چې د انسان عقل د انسان پوهه... د انسان برتريت... د انسان عظمت... د انسان کرامت چيرته ځی؟؟؟ کله چې يو مخلوق ته دسجدې سرښکته کړي. کله چې يو بت ته سجده وکړو... نو دهغه په وړاندې مو خپل کرامت له لاسه ورکړ... بيابه نه وايو چې مونږ اشرف المخلوقات يو، کله چې يو انسان ته د تسليم سر خم کړو، او د استدعا، همکاری، مددرسانۍ او مشکل خلاصونۍ ژبه يو انسان ته خلاصه کړه... نو ځانونه مو بايللی دي. خپل شخصيت مو بايللی دی. خپل کرامت مو له لاسه ورکړي دي، او خپل ټول کرامت مو له هغه شخص څخه نثار کړي دی. او ځان مو د انسانيت او اشرفيت له دايرې څخه ويستلی او د حيوانيت او ځان غولونې محور او دايرې ته ننوتلی يو ابراهيم د خپل ژوند په سختو او تنګو مرحلو کې... د نمرودی وور منځ کې... د ټولنې د قهر دننه... د انسانی جامعی د بدبختيو په منځ کې بيا هم چاته تسليم نشو، حتی خپل شخصيت يې ملايکو ته ټيټ نکړ او کله چې ملايک ورته راغلل کوم حالت کې؟؟؟ د وور منځ کې... هغه نه پوښتي ايا مرسته غواړي؟؟؟ ضرورت لري؟؟؟ هغه لکه يو موحد... خدای پرست.. خدای پيژندونکی... معتقد.... وايي: بلې.. ولی تاسې څخه نه، بيا لکه جبريل غوندې لوی ملايک هغه ته ورځي او وايي: ای ابراهيمه دی حالت کې څه غواړي؟؟ او څه پيغام لري؟ او څه دې په کار دي. بيا ورته وايي: بلې هر څه ته ضرورت لرم، ولې تا څخه نه، هغه پوهيږي چې ملايک مخلوق دي، بندګان دی او بنده چې څومره هم

مشرف او مکرم وي... هر څومره محبوب او مقرب وي... څومره عزت او کرامت والاویي... څومره يې وظيفه لويه وي او اسمانو کې هم وي.. بيا هم بنده دي.

د فزيکی امتحان له تيريدو سره د ابراهيم امتحان ختم شو. هغه بيا هم امتحان ورکوي دا ځل نسبت اولی امتحان ته سختر امتحان... د عقيدې امتحان... د مرستې غوښتنې امتحان... د کومک غوښتنې امتحان... د اياک نعبد او اياک نستعين امتحان... ډير انسانان په سختو فيزيکی امتحاناتو کې کاميابيږي ولی د عقيدې او فکر امتحان کې، د الله ﷻ پالنې ا ويو پالنې امتحان کې مغلوبيږي.. د مشکلاتو پر وخت يې پام د شيطانی وينا مطابق.. د يو رب له دربار څخه د ضعيف انسان په لور اوړي.. د مشکلاتو پر وخت يو الله ﷻ هيروي... ﴿وَٱسۡتَعِينُواْ بِٱلصَّبۡرِ وَٱلصَّلَوٰةِۚ﴾ هيروی ﴿إِيَّاكَ نَسۡتَعِينُ﴾ هيروی... له يو انسان... يو مخلوق... له ملايک... له پيغمبر... له يو شخص... او بالاخره چې هغه چا نه کومک غواړی چې خپله مرستي ته اړتيا لري.

ولې ابراهيم د نمرودی وور ترمنځ نه يو عادی وور... هغه وور چې ټولو ښاريانو او کليوالو پکې لرګی اچولي دي... بيا يې هم خپله عقيده نده هيره کړي... او خپل ايمان يې له لاسه ندی ورکړی بلکې يو قوی ايمان سره دې امتحان کې کاميابيږي... ابراهيم په پوره پوهې او راسخې عقيدي سره د ملايکو جواب وايي: بلې ای دوسته د غو سختو او تنګو لحظو کې کومک ته ضرورت لرم، .. مرستې ته اړتيا لرم، ... خلاصوونکی ته حاجت لرم... خو هغه ذات ته نه يي... تاته... هغه چاته اړتيا لرم چې دغوښتونکی په حال مخکی له غو ښتلو پوهيږي... هغه ته ضرورت لرم چې وسايل ورته هيڅ دي... يو حکم... يو امر... د هغه حکم فقط د ک او ن ترمنځ دی - ﴿إِذَآ أَرَادَ شَيۡـًٔا أَن يَقُولَ لَهُۥ كُن فَيَكُونُ ٨٢﴾.

هغه ته اړتيا لرم نه تاته...

هغه ذات ته ضرورت لرم چې حکم يي پر جماداتو هم تطبقيږي.

هغه ذات ته نياز لرم چې امر يي حتمی نافذيږي.

پرته له وسيلي

پرته له تاخيره

هغه ته نياز لرم چې د هغه حکم د يو مشکل يواځنی حل، بلکې د هغه حکم د ټولو ستونزو حل دی دلته الهی حکم ور ته رارسيږي (يا نار... ای ووره.. کونی بردا... يخ شخ... وسلاما... او د سلامتی خاوند شه علی ابراهيم...

دلته مفسرين بيا په تعجب کې لويږي.. چې دې حکم کې د سلام کلمه.. هم وکارول شوه؟؟؟ نو خپله جواب وايي که يواځې داسې ويل شوی و چې (بردا... يخ شه) دغه له حقيقتونو ناخبر وور به دومره سوړ شوی و چې خپله لمن کې به يې ابراهيم له يخنۍ څخه وژلی و، ولی اللهﷻ ابراهيم؈ ته وور يواځې دانه چې سوړ کړ... بلکې مسخر يې کړ... هغه ته يې امر وکړ چې سوړ شه... ولې دومره نه چې ابراهيم هلاک کړي بلکې سوړ شه اود ابراهيم خدمت کې اوسه.

دغه حاجی په مخکی سفر لري او مقام ابراهيم ته ځي لوړي دوه رکعاته لمونځ کوي... دغه ځای کې ځان د ابراهيم؈ په لباس کې تاووي. او دې مقام کې... د مقام د خاوند.. د ابراهيم د خدای... د نوح د خدای... د اسماعيل د خدای... د پيغمبرانو د خدای... د عيسی او موسی د خدای... د ټولې نړۍ د خدای په وړاندې دريږي... او د ابراهيمی توحيد عقيده تمثيلوي. ځان لکه موحد او يو پالونکی ابراهيم جوړوي ځان هيچا ته نه تسليموي، او خپله توجه يواځې هغه تعالی ته اړ وی.

هغه پوهيږي چې کعبه يو مخلوق دي... او د مخلوق عبادت نه کيږي... کعبه صرف د توحيد يو سمبول دی...قبله ده... ولی سجده د قبلې خاوند ته کيږي... ټول يوې خوا ته مخ اړوي. ولې دغې خوا ته سجده نکوي... اللهﷻ ته سجده کوي...د يو ديوال شاته لمونځ کول... هغه ديوال ته سجده نده سجده دديوال خدای ته ده... کعبه يو جامد جسم دی... او نشي کولی چا ته څه ګټه ورسوي... خپله مخلوق ده... خپله اړتيا لري... دغه مسلمان اوس د

ابراهيم پر ځاى قرار لري... ابراهيمي عقيده لري... هغه خپلي سترګی، لاسونه زړه او ژبه د اللهﷻ په طرف خلاص کړی... سره له دې چې مخې ته يې دغه ټولې صحنې او مقدس ځايونه قرار لري... دا ټول فقط د ابراهيم په ياد... په ابراهيمي عقيدي سره تمثيلوي... هغه د حجر اسود مقابل کې دريږي او د ابراهيمی مکتب د پيروانو دعقدي سره... د حضرت عمر هغه خبرې په يادوي چې ويل يې: اى تورې تيګى ته هيڅ نفع او ضرر ماته نشې رارسولی... قسم په اللهﷻ که رسول الله ته نه وې ښکل کړې نو ما به هم نه وې ښکل کړې... دغه حاجی... بيا هم دغو سمبولونو ته ګوري... شخصيتونه را په يادوي... او د توحيد عقيده د هغوی له ژبی اخلی... او د اللهﷻ په ياد... حرکت کوي.

په نړۍ کې له پخوا وخت څخه د هابيل او قابيل دوه قطبونه د نړۍ د پيدايښت له پيله ظهور وکړ قابيل د شر اود ښمنۍ سمبول په حيث وغوښتل چې دهابيل د پاکۍ او صفايۍ مقابل کې قد علم وکړي او کله چې يې ونشو کولی په سادګۍ سره خپلو شومو اهدافو ته ورسيږي، نو ويي غوښتل د قتل او تجاوز له لارې د هابيل حق تصرف کړي. دغه د شر سمبول د انسانيت له پراختيا وروسته د درى شريرو سمبولو په ډول (د اقتصاد سمبول چې هميشه دنورو د جبونو خالی کولو کې نقش لري، دويم سلطه قدرت يا سياسی حاکميت په زور د خلکو غاړی خپل تصرف لاندې راولي. او د ملتونو وينی له دې لارې تويوي او له هغوی څخه غلامان او خادمان جوړوي. او دريم د تزوير سمبول دی چې ځينی خرڅ شوي، دينی حقيقتونه د مخکينو دوه شريرو سمبولونو په نفع توجيه او تفسير کوي، او د ملتونو عقلونه او فکرونه مخدر کوي، او پدې ډول د ظلم دغه درى سمبوله هميشه د ملتونو ترمخ ولاړ وي چې قران کريم دريا ظالمانه اقتصاد سمبول د قارون په لباس کې تمثيل کړی دی، او د سلطنت شرير سمبول چې په زور سره يې ملت خپل غلام ګرځولی و د فرعون په لباس کې او د تزوير سمبول يې د بلعم باعور په شخص کې بيان کړی دی. چې د شر دغه درې سمبوله د حضرت موسی مقابل کې هم ولاړ و، ولې موسی د حقيقتونو په درک او د الهی وحی د منابعو څخه په استفاده وکولی شو په درى واړو سمبولونو غالب شي يو په خاوره کې غرق شو، او بل

بحر کې او دریم د تاریخی حقایقو په لا بلا کې سرنګون شو، او بالاخره د حق او توحید بیرغ د دوی پر ځای ورپیده.

ولې د موسی له رحلت څخه وروسته دغو شریرو سمبولونو د بشری تاریخ په طول کې وجود درلود. او د توحید مکتب لومړی بنیانګذار د ملتونو د یو موتی کیدو لپاره په حجاز کې یو سمبول کیښود، ابراهیم د نړۍ د نورو مصلحینو په څیر د الهی ارشاداتو په اساس یو نوی فکری مکتب په پښو ودرؤ او یو نوی نهضت یې را منځ ته کړ چې ددکتور شریعتی په وینا (بنا پردې د ابراهیم نهضت تنها فلسفی نهضت نه و، د جهان پیژندنی نهضت نه و د بشري تاریخ د مسیر په خلاف نهضت... د انحصار، پولو، قیدونو، بندګیو، غلامۍ، ځان غوښتنې له منځه وړلو او عین حال کې د نړیوال وحدت د ایجاد د انسان او جهان وحدت، د انسان او انسان د وحدت، دادی چې د ابراهیم نهضت دغه ټول عظمت او دادی چې انسانان هر کال او هر نسل دعوت کیږي چې یوه خوا کې د ابراهیم د خاطرې په نوم را ټول شي. او د هغه له جدي عملونونمونه یې او اشاروي تقلید وکړي، او پدي شکل ټول بشري نسلونه چې د مسلمان په نوم سره د ابراهیم درسالت د اداکولو او ادامې مسوول دی خپل پیوست له ابراهیم سره حفظ کوي، او هر کال دلته راځي او له هغه سره لوظ تازه کوي دغه د عهد تجدید د روڼ اندی انسان په اوږو د مسولیت ډیر دروند بار ږدی. هغه لوی مسولیت چې له ابراهیم سره پیل شو او دا پدې عنوان دی چې د بشری تارخی مسیر بیرته هابیلی دوری، د انسانی برابرۍ اوانسانی ورورۍ دورې او د شرک د ټولو عواملو یعنی دضد انسانی انحرافی مذهب نفی ده[۱].

۵- د صفا او مروا ترمنځ د سعی فلسفه:

د اسلام تاریخ داسې قهرمانی ښځې لري چې حقایقوته د رسیدو لپاره یې همیشه د کفر او شرک ضد سنګرونو کې خپلې وینې نثار کړي دي، سمیه د اسلام لومړۍ شهیدی د ابوجهل پر ضد قد علم وکړ او خپله وینه یې له اسلام

۱- جهان‌بینی و ایدیولوژی تالیف دکتور علی شریعتی، ص: ٥٤-٥٥

 څخه فدا کړه، او کله چې هم د ابراهیم ښځه د مکې په وچه صحرا کې د اوبو د ځاڅکو پیدا کولو په هدف د خپل یواځنی ځوی لپاره چې وروسته یې د ذبیح الله قهرمان لقب حاصل کړ، د صفا اومروه ترمنځ سیر او حرکت کو، اللهﷻ ددغی مومنې ښځې حرکت او غوښتنې یې د لاسو له پورته کولو مخکی ترسره کړې، او د اسماعیل د قدمونو لاندې مقدسې چینې راوخوټیدلې، چې دبیت الله شریف حاجیان دصفا او مروا ترمنځ په منډو سره ددغی قهرمانی ښځې شاهکاري تمثیلوي او غواړي خپل ځانونه د هغوی په قطار کې راولي.

۶- دقربانی فلسفه:

همدغه قربانی دفداکارۍ درس دی، چې د افغانستان مسلمانانو د روسانو او د اسلام ددښمنانو جنګ کې خپل ځامن دقربانۍ جبهاتو ته لیږل او لیږي. او کله چې خنساء هغه ښځینه صحابی چې خپل څلور ځامن د جنګ میدان کې شهید وینی د اللهﷻ شکر ادا کوي او د اللهﷻ لاره کې دځامنو په قربانولو سره افتخار کوي.

۷- د بیت الله د نوم ایښودلو فلسفه:

کعبه د مسلمانانو مقدس ترین ځای دی د توحید سمبول، بیت الله او د مسلمانان قبله ده، ولې د کعبی ساختمان چې حضرت ابراهیم او اسماعیل بنا کړی دی د هغی مادی ساختمان له عادی خاورې او ختې څخه جوړ شوی دي، او کعبه شریف سره له دې چې دیته د اللهﷻ کور ویل کیږي ولې حقیقتا اللهﷻ د کور له لرلو څخه پاک او منزه دی، دغه لقب کعبی ته یواځې دعظمت او احترام لپاره ورکړ شوی دی، ځکه دعبادت او طاعت ځای او د اسلامی امت د توحید او یو موټی کیدو سمبول دی. هیڅوک د کعبی عبادت نکوي، او کعبه هم چا ته نفع او ضرر نشی رسولی.

یو اسلامي پوهیالی د کعبی شریفی په هکله داسې ابراز نظر کوي، د الله د کور د زیارت مساله کې یوه ډیره اساسي مساله داده چې ما احساس کړه او قاعدتا تاسې ټولو هم احساس کړې ده مونږ ټول عمر ددی کور په طرف لمونځ وکړ او د ژوند ټولو لحظو کې مو ددې کور په طرف تقدیس وکړ،

تعظیم مو وکړ تجلیل مو وکړ او مونږ مسلمانانو ته د قبلې جهت یعنی د کعبی جهت له جغرافیایي جهتونو یعنی د نړی شمال، جنوب، مشرق او مغرب څخه معنا دار او ارزښتناکه دی او اصولا کعبه لکه زمونږ د زړونو عشق، زمونږ ایمان، زمونږ عقاید زمونږ فرهنګ زمونږ ټول تاریخ او روح، معنویت او عاطفه ده... کعبه یو ادرس دی، او د هغې ټول تقدس هم پدې ادرس والي کې دی. او ټول عظمت یې هم په همدې کې دی چې دا ادرس الله ﷻ تعین کړی دی. او بل ځای کې یي هم تعینولی شو... نه دا تیږي تقدس لري، او د نورو غرونو تیږو سره فرق لري او نه حتی خپله حجر اسود ذاتا له نورو اسمانی تیږو سره فرق او تغیر لري. ددې کور ارزښت ددې لپاره ده چې دا کور داسې یو ادرس دی چې انسان پدې زندګۍ کی خپل ځای، دځمکی پر مخ او دی جهان کې ورک نکړي... ارزښت یې دادی چې دا کور د توحید په نوم جوړ شوی دی خپله کور نه هنری ارزښت لری نه اقتصادی نه معماری او نه ذاتی ارزښت... هیڅ... فقط یو بشري او مافوق بشري اعتقادی ارزښت لري، او هغه دا چې د یو فکر په نوم جوړ شوی دی: توحید، د یو انسان په لاس جوړ شوی دی، او هغه د توحید بنیانګذار دی، او د هغه ملګری د هغه ځوی ذبیح توحید او د توحید قرباني و.

بناء د توحید د عقیدې په اساس کعبه صرف د مسلمانان لپاره د توحید سمبول دی هغوی د لمانځه په وخت فقط خپل مخونه د ی یوې قبلې ته اړوي او متحدانه د پروردګار عبادت کوي، هغوی خدای ته سجده کوي او شرط هم ندی چې انسان دې د لمانځه پر وخت کعبی ته نژدې ودریږي، بلکي هر چیرته چې وی او هر هیواد کې چې وي صرف خپل مخونه دې اخوا ته واړوي. او خپل لمنځونه دې ادا کړي. د یوې قبلې لرل، د مسلمانانو یو موټی والی ښيي او همدغه د توحید سمبول هغوی د اسلامی امت د یو لاس کیدو حقیقت ته سوق کوي. حج ته دتلو پر وخت ددغه کور طواف کوي ترڅو د مختلفو خلکو طواف په مختلفو رنګونو کې ددې دلیل وي چې د اسلام مقدس دین نژادي، او طبقاتی فرقونه د تقوا په غوره والي سره بدل کړي دی او هر څوک کولی شي یو موحد او یکتاپرست مسلمان شي. البته له دی

عقیدې سره چې کعبه او د کعبې ساختمان چا ته څه نفع او ضرر نشي رسولی هیڅو ک د کعبی عبادت نکوي، او نه څوک کعبی ته سجده کوي.

د ملتونو د اتحاد جهانی اعلامیي فلسفه:

کله چې مسلمانان دعرفات په غره سره یو ځای ولاړ وي، الهی ارشاداتو غوږ ږدي، پداسې ډول چې دنهمې د ذی الحجی له لمانځه وروسته (منا) کی البته د لمر له ختو وروسته ټول حاجیان (لااله الا الله - الله اکبر او تلبیه ویونکی د عرفات په لور حرکت کوی. او عرفات ته ځي د ماسپښین او مازدیګر لمونځ په نمره مسجد کې یو ځای کوي او د ماسپښین پر وخت امام خطبه وایي. دې خطبه کې د نړۍ د مسلمانانو د اتحاد په هکله څه معلومات او ارشادات د خطیب په واسطه بیانیږي او د نړۍ ټول مسلمانان الهی دربار ته لاس اوچتوي، او لکه د یو جسم ددې ورځ ټول مراسم ادا کوي.

د طواف فلسفه:

کله چې مسلمان دبیت الله شریف طواف کوي او د پتنګانو په څیر عاشقانه له کعبی څخه تاویږي. نو انسان ته یو عجیب حقیقت څرګندیږي او هغه دا چې د کعبی پر خوا دغه ګردش لکه د ساعت د عقربونو په شان دی. چې د ۲۴ ساعتونو په موده کې یوه لحظه توقف هم نکوي او لکه د انسان د قلب ضربی دریدل نلري همدرانګه مومنان د کعبی پرخوا ۲۴ ساعته په طواف کې دي او دا کار د اللهﷻ عبادت کې د اسلام برتریت ښکاره کوي، ځکه په ټولو ادیانو کې د عبادت لپاره مخصوص وختونه دي ولی د اسلام مقدس دین کې عبادت هیڅکله نه قطع کیږي او د کعبی همیشنی طواف ددې حقیقت یو دلیل دی. عبادت د اسلام مقدس دین کې لکه چې مخکې یاده شوې د ژوند په ۲۴ ساعتونو کې دوام لري ددې عبادت فلسفه چا له یو اسلامی پوهیال څخه وپوښتله چې تاسې څو وخته عبادت کوي؟ هغهوویل: مونږ مسلمانان ۲۴ ساعته ژوند ټول عبادت کې تیروو هغه شخص وویل: نو تاسې خوب نه کوي؟؟ اسلامی پوهیالی وویل: مونږ خپل خوب د پیغمبر په طریقه کوو، نو بناء زمونږ خوب هم په عبادت کې حساب دي، ددې پوهیالی وینا د اسلام

مقدس دین کې د عبادت اصلی فلسفه بیانوی ځکه د اسلام مقدس دین کې د یو مسلمان ټول اعمال په ۲۴ ساعته ژوند کې دالهی احکامو مطابق تیرېږي او هیڅ داسې وخت نشته چې بی عبادته تیر شي.

کله چې څوک د پیغمبرﷺ د طریقې مطابق واده وکړي نو عبادت یې کړی دي، که څوک دپیغمبرﷺ د طریقې مطابق تجارت وکړی نو عبادت یې کړی دی که څوک د پیغمبر د طریقې مطابق میلمستیا تیاره کړي نوعبادت یي کړی دی که څوک دپیغمبر د طریقی مطابق غذا صرف کړی نو عبادت یې کړی دی که څوک د پیغمبر د طریقې مطابق له خپلې ښځې او د کورنۍ له غړو سره ښه اخلاق کوي نو عبادت یې کړی دی که څوک د پیغمبر د طریقې مطابق غذا صرف کړی نو عبادت یې کړی دی که څوک د پیغمبر د طریقې مطابق له خپلې ښځې او د کورنۍ له غړو سره ښه اخلاق کوي نو عبادت یې کړی دی که څوک د پیغمبر په طریقه خپل ځان او فامیل ته د حلالې نفقی په لاس ته راوړلو کې کوشش کوي نو عبادت یې کړی دی که څوک د پیغمبر په طریقی موټر کې سپرېږي موټر کې د کیناستلو اخلاقی اداب مراعات کوي نو عبادت یې کړی دی که څوک د پیغمبر په طریقه له خپل همیساه سره نیکه رویه کوي نو عبادت یې کړی دی که څوک د پیغمبر په طریقه له خپلوانو سره رفق کوي نو عبادت یې کړی دی که څوک د پیغمبر په طریقه خبرې کوي نو عبادت یې کړی دی که څوک د پیغمبر په طریقه د خپلو والدینو احترام کوي نو عبادت یې کړی دی که څوک د پیغمبر په طریقه او د صحابه و ښځو لکه بی بی سمیه، بی بی عایشه، بی بی فاطمه بی بی مریم بی بی هاجر بی بی اسماء غوندې عمل وکړي لباس واغوندي او واده وکړي نو عبادت یې کړی دی.

د زمزم فلسفه:

یو ډیر مهم حقیقت چې پوهیدل یې د مسلمانانو لپاره ډیر ضرورت دی دادی چې د اللهﷻ مدد هغه وخت مومن ته ۱۰۰٪ رسیږي چې کله ددغه انسان مادي اسباب او دده اړیکې له مخلوقاتو قطع شي کله چې حضرت ابراهیم پلار کاکا خپلوانو او ټولو دوستانو په وور کې واچو او ابراهیم تنها پاتې

شو او د نمرود په وور کې وغورځید یو ملایک ورته راغی او ویې ویل مرسته غواړې؟ او کومک ته ضرورت لرې؟ هغه وویل بلی: ولی تاته نه.

کله چې د اسلام پیغمبر له خلکو نا امیده شو او د طایف په لور یې مخ کړ ترڅو شاید هغوی اوریدونکی غوږونه او لیدونکی سترګی ولري او په روښانه زړه سره حقیقت درک کړي، ولې هلته له قریشو بدتر غلامان او ماشومان یې ورپسې کړل او د محمدﷺ او دهغه ملګري زید پسې یې ولیږل ترڅو دواړو باندې دتیږو باران وکړی او د اسلام مبارک پیغمبر له پایزار څخه وینې په ځمکه توی شوې، دغه وخت ده ته الهی مدد راورسیده او هغه یی د الهی دربار میلمستیا ته وغوښت او عرشته یې ویوړ په همدې رنګ دزمزم فلسفه هم هماغه الهی مدد دی چې کله بی بی هاجر له خپل ماشوم سره د ټولو انسانی اړیکو څخه جدا شوه او الهی دربار ته یې مخ کړ او دغه ماشوم دشیدو خوړو پر وخت د ژوند اوبه نلرلې او بیچاره مور یې اخوا اودیخوا سرګردانه منډې وهلې نو اللهﷻ ورته خپله مرسته راواستوله او د اسماعیل دقدمونو لاندې اوبو جریان پیدا کړ، او دغه اوبو چې په سختو او تنګو لحظو کې او د انسانانو څخه د امید د قطع کیدو پر وخت په الهی مدد جاری شوې یو مقدس نوم یې خپل کړ، او کوم خاص خوند او مزه هم نلري ترڅو خلک د خوند لپاره نه بلکې دقدسیت لپاره هغه وڅښي.

اتم فصل:
دستر عورت او حجاب فلسفه

فصل کې شاملې موضوع ګانې:

۱- دستر عورت او حجاب مفهوم.

۲- دفرد او ټولنې په جوړولو کې د حجاب نقش.

الف: د فرد جوړولو کې د حجاب نقش.

ب: د ټولنې جوړولو کې د حجاب نقش.

حجاب په لغت او د اسلامی شریعت په اصطلاح کې:

حجاب په لغت کې: دستر او پټولو په معنی سره ده.

حجاب په دوه شکله: استعمالیږی یو مادی او بل یې معنوی.

مادی حجاب: هغه جسم دي چې د دوه شیانو ترمنځ حایل او مانع واقع کیږي.

معنوی حجاب: هغه معنوی امور دی چې یو شي ته د رسیدو مانع کیږي مثلا هغه عاجزي چې انسان ته د هدف ته درسیدو په لاره کې ګرځي. او ګناه د بنده او پرودګار ترمنځ حجاب دی.

خمار په لغت کې: دستر او یا ټیکری په معنی دی.

خمار په اصطلاح کې: هغه ټیکری دی چې سر، غاړه او غوږونه پټوي.

د خمار او حجاب ترمنځ فرق: حجاب لوی ټیکری دی چې د بدن ټول اعضا پټوی، خو خمار وړوکی ټیکری دی چې یوائې د ښځې سر پټوي.

د نقاب او حجاب ترمنځ فرق: حجاب ټول بدن پټوي ولې نقاب یوائې مخ پټوي.

مومنو خویندو ته خطاب: پاک لمنو او مومنو خویندو ! هغه مهم ټکی چې زمونږ درنه خوريې بايد حجاب کې په ياد ولري داده چې کله يوه مسلمانه خور د الله ﷻ په وحدانيت باندې ايمان لري او دا مني چې الله ﷻ په ټولو مخلوقاتو باندې مهربان دی، او الهی قوانين د انسان په نفع دي او په الهی حکمونو کې داسې حکمتونه دي چې مومن انسان به عاجل او يا هم د وخت په تيريدو سره دهغې فايده ويني. او دا چې دغه قانون د مخلوقاتو پروردګار بيان کړی دی پرته له شکه په هغه باندې عمل کول حتمی او ضروری دي ځکه ټول الهی احکام د ضررونو او بديو ددفع کولو او د ګټو د تر لاسه کولو لپاره دي. زمونږ مومنه او ديندراه خور دالهی احکام په پوهيدلو سره سم په هغې عمل کوي او کله چې پدې هکله تحقيق کوي نو ښه پوهيږي چې دغه الهی حکم ددې په نفعه ده او ددې د عزت او کرامت د حفاظت لپاره يې قانون بان کړی دی. د اسلام مقدس دين د اسلامی ټولنې د مصلحت په نظر کې نيولو سره په ښځينه او نارينه باندې يو رنګ ستر عورت فرض کړ هيڅ مسلمان نارينه حق نلري چې د نورو ترمخ خپل عورت ښکاره کړي همدارنګه هيڅ مسلمانه او متدينه خور اجازه نلري چې د نورو په وړاندې خپل عورت برپنړ کړي. دغه عفت او پاک لمني د ټولو مسلمانانو وظيفه ده، ترڅو له پوره حيا او عزت سره خپل ژوند پر مخ بوځي، ځکه پيغمبر ﷺ فرمايي د پيغمبرانو د پيغامونو خلاصه داده چې «اذا لم تستح فاصنع ماشئت» کله چط د حيا نه غوښتله نو بيا چې د څه غوښتل هغه کوه.

بی حجابې د شيطان يو دام دی: اصلا شيطان غواړي چې انسان لوڅ کړي او هغه عزت او ابرو چې الله ﷻ انسان ته ورکړې له منځه ويسي شيطان حضرت آدم او بی بی حوا رضي الله عنها ته وسوسه وکړه ﴿فَوَسْوَسَ لَهُمَا ٱلشَّيْطَٰنُ لِيُبْدِيَ لَهُمَا مَا وُۥرِيَ عَنْهُمَا مِن سَوْءَٰتِهِمَا وَقَالَ مَا نَهَىٰكُمَا رَبُّكُمَا عَنْ هَٰذِهِ ٱلشَّجَرَةِ إِلَّآ أَن تَكُونَا مَلَكَيْنِ أَوْ تَكُونَا مِنَ ٱلْخَٰلِدِينَ ﴿٢٠﴾ وَقَاسَمَهُمَآ إِنِّي لَكُمَا لَمِنَ ٱلنَّٰصِحِينَ ﴿٢١﴾ فَدَلَّىٰهُمَا بِغُرُورٍۚ فَلَمَّا ذَاقَا ٱلشَّجَرَةَ بَدَتْ لَهُمَا سَوْءَٰتُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِن وَرَقِ ٱلْجَنَّةِۖ وَنَادَىٰهُمَا رَبُّهُمَآ أَلَمْ أَنْهَكُمَا عَن تِلْكُمَا ٱلشَّجَرَةِ وَأَقُل لَّكُمَآ إِنَّ ٱلشَّيْطَٰنَ لَكُمَا

عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴿٢٢﴾ قَالَا رَبَّنَا ظَلَمْنَآ أَنفُسَنَا وَإِن لَّمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ ٱلْخَٰسِرِينَ ﴿٢٣﴾﴾ [الأعراف: ٢٠-٢٣] «نو وسوسه وکړه شیطان دوی دواړو ته ترڅو بربنډه کړي دوی ته هغه عورت چې دوی پټ کړی دی او ورته یې وویل نه یاست منع کړي تاسې خپل خدای مګر دا چې ملایکی شي او یا همیشني شي او قسم یې ورته وکړ چې زه ستاسې خیر غوښتونکی یم، نو لاړښوونه یې وکړه هغوی ته په چل سره کله چې هغوی دغه ونه وڅکله ښکاره شو دوی ته خپل عورت او شروع شو چې لګولې به یې ورباندې د جنت پاڼې او غږ وکړ دوی ته رب د دوی ایا ما نه وی منع کړي له دغې ونې څخه او درته مې نه وویلی چې شیطان ستاسې دواړه ښکاره دښمن دی دواړو وویل ای ربه مونږ پخپل ځان باندې ظلم کړی دی او که ته مونږ ونه ښښې او رحم را باندې ونکړې نو مونږ به شو له تاوانیانو څخه».

شیطان له آدم او بی بی حوا سره چل وکړ او په چل اودو کې یا ننی اصطلاح فکری جنګ سره یې هغوی وښویول، ترڅو هغوی دغه ممنوعه ونه وخوري او دوی ته یې دلیل بیان کړ چې کله تاسې له دې ونې څخه وخورې تاسې په ملایکو او یا هم د جنت دایمی خلکو غوندې شي، شیطان له منافقت څخه کار واخیست او هغوی ته یې قسم وخوړ چې زه ستاسې دوست یم، او دغه خبرې ستاسې په ښه کوم او هغوی ددغه مکار دښمن په خبره وغولیدل او له ممنوعه ونې یې وخړه او په تش خوړلو سره له دوی څخه د جنت ښکلی کالي وغورځیدل، او دواړه بربنډ شو او دیته اړ شو چې ترڅو د جنت په پاڼو ځانونه پټ کړي.

دغه حکایت مومنانو ته لوی درس دی، ترڅو انسان دجنی او انسي شیطان لخوا دوکه نشي او داسلام احکام کاملا ومنی قران کریم فرمایي: ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱدْخُلُواْ فِى ٱلسِّلْمِ كَآفَّةً وَلَا تَتَّبِعُواْ خُطُوَٰتِ ٱلشَّيْطَٰنِ﴾ «ای مومنانو ننوځي په اسلام کې پوره او پیروی مه کوي د شیطان د قدمونو بی‌شکه هغه ستاسې ښکاره دښمن دي». د اوس مهال شیطانان او داسلام مقدس دین دښمنان هم له خپل چل او دښمنې او خپل اشغالی لباس سره غواړي زمونږ مسلمانې خویندې بی لارې کړي، د ښځې له حقوقو څخه غږیږي او درادیو او تلویزون له لارې همدغه د بی حجابۍ او عورت لوڅولو موضوع ته زیاته لمن وهي. او غواړي

چې مسلمانه خور د تلویزوني اعلاناتو او یا هم د دوی د تجارت او د بدن د اعضاو خرڅولو اله او وسیله شي. دوی د هغو لیوانو په شکل سره دي چې یو اوري ته چې دمور غیږ کې اوسیږي وایي: دغه مهربانه مور دې په تا باندې ظلم کوي او دا چوپان حق نلري د خپل لاس په لرګی سره دتا ساتنه وکړي ته باید ازدانه په صحرا کې حرکت وکړي او که دغه ساده لوحه اوری د لیوه په غوړو او چلناکو خبرو وغولیږي دمور له لمنی او د چوپان له ساتنې لرې شي او دغه وحشي لیوه یې ځانته خپلې مخه کې ووینې ځانته به یې مړی کړي او ټوټه ټوټه به یې کړي او په یاد به یي شي.

صدها چراغ دارد و بیراهـه مـی‌رود بگذار تا که‌افتدوبیند سزای خویش

د اسلام مخالفینو هم ښځې د ازادۍ او مساوات په نوم سره له کورونو او کار ځایونو څخه رقص ځایونه او د رقص او فساد د کلپونو ته انتقال کړې. او بیا یې دوی یوه وسیله وګرځوله او د دوی د اعضاو لسګونه شرکتونه یې د تلویزوني چینلونو له لارې خلکو ته اعلان کړ. پاکه کورنۍ یې له منځه ویوړه او هغوی یې د پرمختګ او تمدن په نوم سره خلکو ته بی فکره او بی انده معرفی کړل. او اوس پدغسې هیوادونو کې د ورځینیو احصایو له مخی ۸۰٪ سړیان له خپلو ښځو سره خیانت کوي او پردیو ښځو سره جنسي ارتباطات نیسي.

دعورت لوڅونې او بی ستري موضوع د شیطان لویه وسیله ده، ځکه بی حیا انسان ایمان نلري او حیا د انسان د ایمان اساسي جز تشکیلوی حیا د یو مسملان د اخلاقو اساسي بڼ:ارندوی دی، او کله چې انسان له اسلامی اخلاقو او ادابو لرې شي ټول عملونه یې بیهوده کیږي مثلا: لمونځ منفی حیا مساوي صفر دی. ځکه لمانځه کې ستر عورت فرض دی او د عورت لوڅول لمونځ باطلوي.

زکات منفی اخلاق مساوی صفر دی. ځکه الله ﷻ فرمایي: ﴿يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تُبْطِلُواْ صَدَقَـٰتِكُم...﴾ «ای مومنانو خپلې صدقې په منت او اذیت سره مه

باطلوی». څوک چې د زکات د توزیع پرو خت بد اخلاقی کوي او دفقیرانو زړونه په سختو الفاظو زخمی کوي د صدقې ثواب یې باطلیږي.

اورو زه منفی اخلاق مساوی صفر دی، څکه پیغمبرﷺ فرمایي: «کله چې یو د تاسې روزه‌دار وي نه باید بدې خبرې او فاسقانه اعمال وکړي، او که څوک ورته کنځاوې وکړي دې دې ورته ووایي زه روزه لرم او هغه سره دې لانجه نکوي».

حج منفی اخلاق مساوي صفر دی، څکه الله جل جلاله فرمایي: ﴿فَمَن فَرَضَ فِيهِنَّ ٱلْحَجَّ فَلَا رَفَثَ وَلَا فُسُوقَ وَلَا جِدَالَ فِي ٱلْحَجِّ﴾ [البقرة: ۱۹۷] «په چا باندې چې حج فرض شو نو نشته په حج کې بدې خبرې، بدکار او جنجالونه».

بد اخلاقی او بی حیایي په ټولو عصرونو کې د شیطان یو خطرناک دام دی. هغه خلک چې له محمدﷺ څخه مخکې د ابراهیم د شریعت مطابق حنفاؤ و او د کعبی طواف یې کو شیطان هغوی ته راغی هغوی یې داسې بی لارې کړل دغه لباس چې تاسې د طواف پر وخت اوغندی کیدای شی له حرامو پیسو څخه وي. او یا هم ناپاکه وي، نو بهتره ده د طواف پر وخت خپل لباس لرې کړي او پدې ډول یې هغوی له حق دین څخه واړول او ټول یې مشرک کړل، او دوی بیا بربنډ طواف کو او بیا یې کعبې ته هم بتان دننه کړل او مشرک شو.

د شیطان دغه دام نن عصر کې هم لکه پخوا تکراریږي او انسي او جني شیطان د وسیلو او دلایلو په تغیر سره غواړي مسلمانان لکه خپل ځان غوندې بی حیا کړي. او دوی څخه خپل غلامان او وینځې جوړ کړي.

او خپلو تجارتی شرکتونو کې یې خلکو ته وړاندې کوي ولې مخلص او متدین مسلمانان هیڅکله دغسې چل نخوري څکه مسلمانې ښځې زیات غیرت او شهامت لري اوپه عقل سره هره نوې پدیده تشخیصوي او ځان د هر عصر مکروب مقابل کې وقایه کوي څکه د اسلام تاریخ دغوره او باهمته ښځو شاهد دی، اودا لوی افتخار دی چې د اسلام لومړی شهید (بی بی سمیه) یوه ښځه ده، او د ټولو پیغمبرانو پای کې په حضرت محمدﷺ له وحی

نازليدلو وروسته اول تن چې وربانېد ايمان راوړ يوه ښځه (بی بی خديجه) وه.

دالهی احکامو د شرح لپاره بايد اسلامی عالمانو څخه وپوښتو:

اوس يو اساسی مطلب پدې بحث کې مطرح کوو، چې دعورت او حجاب موضوع ده، او لازمه ده چې دې موضوع کې له تحقيق څخه وروسته لاندې پوښتنو ته ځواب ووايو:

پوښتنه: د اسلام مقدس دين احکام له کومو سرچينو څخه استنباط کيږي؟

ځواب: د اسلام مقدس دين احکام له قران کريم اود پيغمبر له سنتو څخه اخيستل کيږی.

پوښتنه: له قران کريم او سنتو څخه د احکامو د استنباط صلاحيت کومو اشخاصو ته سپارل شوی دی؟

ځواب: په هره موضوع کې د قانون جوړونی او احکامو استنباط متخصصو اشخاصو پورې اړه لري. څکه مونږ د طبی مشکل دحل لپاره ډاکترانو او د طب متخصصانو، د برق مشکلاتو کې د برق متخصصانو، د کمپيوتر او انترنت په برخه کې د کمپيوتر انجينرانو اود انجن او پرواز په موضوع کې ددپيلوماتو او متخصصو انجينرانو څخه پوښتو، همدرانګه د قران او سنتو د فهم لپاره داسلامی شريعت متخصصينو ته مراجعه کيږي.

پوښتنه: اسلامپوهانو د څوارلس پيړيو په اوږدو کې د اسلام له ظهوره بيا تر نه د ښځو د عورت او حجاب په هکله له کومو قرانی اياتونو او نبوی احاديثو څخه احکام استنباط کړي دی؟

ځواب: د ستر عورت او حجاب په هکله زيات آياتونه او احاديث شته دي، چې د احزاب او نور سورت کې زيات اړوند احکام په صراحت سره بيان شوي دي. چې دلته د قران او سنت ځينې دلايل د مثال په ډول سره راوړو:

﴿قُل لِّلۡمُؤۡمِنِينَ يَغُضُّواْ مِنۡ أَبۡصَٰرِهِمۡ وَيَحۡفَظُواْ فُرُوجَهُمۡۚ ذَٰلِكَ أَزۡكَىٰ لَهُمۡۚ إِنَّ ٱللَّهَ خَبِيرُۢ بِمَا يَصۡنَعُونَ ۝٣٠ وَقُل لِّلۡمُؤۡمِنَٰتِ يَغۡضُضۡنَ مِنۡ أَبۡصَٰرِهِنَّ وَيَحۡفَظۡنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبۡدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنۡهَاۖ وَلۡيَضۡرِبۡنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَىٰ جُيُوبِهِنَّۖ وَلَا يُبۡدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوۡ ءَابَآئِهِنَّ أَوۡ ءَابَآءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوۡ أَبۡنَآئِهِنَّ أَوۡ أَبۡنَآءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوۡ إِخۡوَٰنِهِنَّ أَوۡ بَنِيٓ إِخۡوَٰنِهِنَّ أَوۡ بَنِيٓ أَخَوَٰتِهِنَّ أَوۡ نِسَآئِهِنَّ أَوۡ مَا مَلَكَتۡ أَيۡمَٰنُهُنَّ أَوِ ٱلتَّٰبِعِينَ غَيۡرِ أُوْلِي ٱلۡإِرۡبَةِ مِنَ ٱلرِّجَالِ أَوِ ٱلطِّفۡلِ ٱلَّذِينَ لَمۡ يَظۡهَرُواْ عَلَىٰ عَوۡرَٰتِ ٱلنِّسَآءِۖ وَلَا يَضۡرِبۡنَ بِأَرۡجُلِهِنَّ لِيُعۡلَمَ مَا يُخۡفِينَ مِن زِينَتِهِنَّۚ وَتُوبُوٓاْ إِلَى ٱللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَ ٱلۡمُؤۡمِنُونَ لَعَلَّكُمۡ تُفۡلِحُونَ ۝٣١﴾ [النور: ۳۰-۳۱].

«ووایه مسلمانانو ته چې سترګې څه پټې کړي او خپل فرجونه وساتي، دا دوی ته غوره ده بې‌شکه الله په هغه څه خبر دی چې دوی یې کوي او ووایه مسلمانو ښځو ته چې څه سترګې پټې کړي او خپل فرجونه وساتی او ښکاره نکړي خپل زینت مګر هغه چې ترې ښ:اره کوي، او ودې غوړوي خپل ټیکړي پخپلو ګریوانونو، او نه دې ښکاره کوي خپل زینت مګر خپلو مېړونو ته، یا پلرونو ته، یا خسر ته، یا ځامنو ته، او یا د مېړونو ځامنو ته، یا خپلو ورونو ته یا وریرونو ته، یا خوریونو ته، یا خپلو ښځو ته او یا هغو ته چې د دوی ښي لاسونه یې مالکان دي، او یا هغو زړونو ته چې شهوت ونلري له سړیانو څخه، او یا هغو ماشومانو ته چې دښځو په عورتونو خبر ندي، او نه دې وهي خپلې پیښې ترڅو ښکاره شي د دوي هغه پټ زینت او توبه وکړي الله ته ټول ای مومنانو ترڅو کامیاب شي».

دې مبارک آیت کې لاندې مطالب بیان شوي دي:

۱– سترګی پټونه:

دې مبارک ایت کې له سترګو پټولو څخه هدف له نا محرمو څخه سترګې اړول دي. یعني مسلمان نارینه او زنانه دې د نامحرمو سره د مخامخ کیدو پر وخت کوشش وکړي چې خپل نظر بلې خوا واړوي.

به نامحرم نظر دل را کند کور　　　ز غربت خانهٔ وضع افگند دور

ز دست دیده و دل هردو فریاد　　　که هرچه دیده بیند دل کند یاد

نن ورځ متاسفانه هغه خلک چې د سريالونو او فلمونو ليدلو سره عادت دی، ددغه مبارک آيات له تطبيق څخه کاملا غافل او بی خبره دي. ځکه ښځې ساتو نه په دغو سريالونو او فلمونو کې نامحرمو سړيانو ته ګوري. او سړيانو هم يواځې دا نه چې ساتونه نامحرمو ښځو ته ګوري، بلکې د هغوی د تصويرونو او رقصونو مشاهده کوي.

۲– د شرمګاه حفاظت:

د شرمګاه له حفاظت څخه منظور (ستر عورت) او د زنا په ګناه له مبتلا کيدو څخه حفاظت دی.

۳– زياته پاکي:

د عورت محافظت او سترګې پټول د انسانی جامعې د پاکوالي او پاک ژوند کولو لپاره غوره وسيله ده. الله فرمايي: ﴿وَمَن تَزَكَّىٰ فَإِنَّمَا يَتَزَكَّىٰ لِنَفْسِهِۦۚ﴾ «او چا چې ځان پاک کړ نو د هغه ځان پاکی د خپل ځان لپاره ده» دغه حقيقت هره ورځ پخپلو سترګو وينو چې زمونږه با حيا او با حجابه خورګانې هميشه له پاک او نظيف ژوند سره له مشکلاتو څخه لرې دي، ولې غربي ښځينه او هغه چې د دوی تقليد کوي په زرګونو مشکلاتو، او کورنيو بی‌اعتماديو او بی‌اعتبار يو باندې اخته دی، او د جهنم اور د هغو نصيب دی چې سترګې څروي، بی‌شرمه او بی‌حيا دي نه د خپل فاميل د اعضاو خيال کوي او نه د بل چا د ناموس او هم د هغو ښځو نصيب دی چې د اسلام مقدس دين احکام نه مراعت کوي.

۴– د دوی له کارونو څخه د الله ﷻ خبرتيا:

الله ﷻ هر چاته د خپل عمل مطابق بدله ورکوي، او زمونږ د پرورد‌ګار علم د انسان په ټولو پټو او ښ:اره کارونو باندې رسيدلی دی. او دغه صخت ټکونه د هغو خلکو لپاره دي چې خپل نيتونه يې پاک کړي ندي، او د نورو ناموس ته

په بی‌حیایۍ سره ګوري. او فکر کوي چې هر کله په پټ ډول سره نامحرمو ته وګوري نو هیڅوک به یې په راز خبر نشي.

۵- زینت:

په اسلامی شریعت کې زینت په دوه برخو ویشل کیږي یو ذاتی زینت او ښآیست دی چې الله‌ﷻ انسان ته ورکړی دی بل مکتسب زینت او ښایست چې د لباس، زیوراتو او غیره له ارایش څخه عبارت دی.

۶- الا ما ظهر منها:

هغه چې پرته له اختیاره ظاهر شي: منظور هغه زینت او ښایست دی چې پرته له اختیاره څرګندیږي او یا هم نشي کولای هغه پټ کړي لکه لباس، ګوتۍ او غیره...

۷- بخمرهن:

له خمار څخه غرض ټیکری دي: لکه مخکی مو چې د خمار په هکله خبرې وکړې، چې یوه ټوټه ده چې د هغې په واسطه زموږ خویندي خپل سر، ویښته او غاړه پټوي، دې ایت شریف کې چې د ټیکري سر او ویښتو دپټولو یادونه شوې ده متاسفانه چې ډیر خلک کاږه او بی لارې تللی دي. او داسې ګمان کوي چې مراد له تقوا څخه معنوی حجاب دی، او حجاب له ټیکري سره څه ارتباط نلري.

بشنو از چادر که در توصیف زن — تاروپودش با تو میگوید سخن
تاروپودم ازشرافت تافته — تا شرافت را به عصمت بافته
درکلاس حفظ تقوا و شرف — دختران درند، چادر چون صدف
بهترین سرمایهء زن چادر ست — زانکه زیب وزینت زن چادر ست
حفظ چادر در سراي اقتدار — دختران راست تاج افتخار
حفظچادر حفظدینومذهب است — شیوهء ازواج پاک احمد ست

حفظ چادر چــاره ســاز کارهاســت　　　حفـظ گــل از هجــوم خــارهاست

۸- جیوب:

جیوب چې د جیب جمع ده د غاړې او سینې په معنی سره راځي. یعنې مسلمانی خویندې باید خپل سرونه، ویښته او سینې د خپلو ټیکریو په واسطه وپوښي.

۹- ځینو خپلوانو ته استثناء:

هغه اشخاص دي چې په دې آیات شریف کې ذکر شوي او د محارمو له جملې څخه دي چې د دوی سره د عورت اندازه نسبت نامحرمو ته فرق کوي چې وروسته به شرحه شي البته دې آیات شریف کې دکاکا او ماما په هکله څخه ندي ویل شوي، ولې د پیغمبر په احادیثو کې ویل شوي چې کاکا او ماما هم له محارمو څخه دي.

د دوه دروغجنو شبهو رد

شیطان او شیطان صفتان ددې لپاره چې په ټولنه کې بی حجابی او بی حیایي رواج کړي دوه دلیلونه بیانوي. او پدې سره ډیرو خلکو ته فریب ورکوي:

لومړۍ شبهه: دوی وایي له ستر او حجاب څخه منظور داخلی حجاب او معنوی ستر دی یعنی کله چې انسان داخلی تقوا ولري همدغه حجاب دی نه دا چې حجاب په مخ پټونې نقاب او ټیکري سره شرحه کړي.

ددې دلیل ځواب: دا رنګ خلک باید پوه شي چې دوی د ډیرو قرانی آیاتونه څخه انکار کوي. ځکه په قرانی ایاتونو کې حجاب په مادی معنی بیان شوی دی ځکه د – خمار – ټیکری لفظ صراحتا په قران کې راغلی دی او هم راغلي دي چې ټیکری باید سر، غاړه، سینه او ویښته او غیره پټ کړي ﴿وَلۡيَضۡرِبۡنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَىٰ جُيُوبِهِنَّ﴾ «او خپل ټیکري دې په خپلو ګریوانونو واچوي». غوره ده دداسې خلکو لپاره د قران کریم د مفسرینو اقوال را نقل کړو، ترڅو پوه شي چې د قران کریم ټول مفسرین چې د اسلام علما دی څه وایي:

امام طبری چې د اسلام مشهور مفسر دی ددې آیت تفسیر کې داسې وایي: خپل ټیکري دې د سینې په تخته واچوي، ترڅو یې ویښته، غاړه او غاړکۍ پټې کړي[١].

علامه ابن کثیر د قران کریم مشهور مفسر ددې آیات شریف په تفسیر کې وایي منظور مخ پټونی دی چې د ښځو د سینې په تخته پروت وي، ترڅو د هغې په واسطه د سینې تخته او خپلې کوځې پټې کړي، او پدې اسلوب د جاهلیت د عصر له ښځو سره مخالفت وکړي ځکه د جاهلیت پر وخت ښځو د ا کار نکو، بلکې ښځې به د سړیانو ترمخ داسې تیریدلی چې ویښته او ان غوږوالۍ یې معلومیدلی[٢].

د مسلمانانو مور بی بی عایشه صدیقهؓ وایي: اللهﷻ دې د مهاجرینو په ښځو رحم وکړي.

زه فکر کوم هغه خلک چې د اسلام د ښمنو (انسي او جني) شیطانانو لخوا غولیږي، ددې حقیقت په درک کولو سره به دغسې خبرې باید تکرار نکړي. او یقین به وکړي چې د اسلام مقدس دین کې څومره معنوی پاکی ته ارزښت ورکړي، په هماغه اندازه ظاهري پاکي او د حجاب اغوستل هم ضروري دي، ځکه ظاهري او باطنی کمک د یوې سکې دوه مخه دی، چې کله یې یوه طرف هم خراب شي ن ابل یې خرابیږي.

دویمه شبهه: ځینو ځوانانو او نجونو ته یې دا چل ورکړي چې کله زمونږ زړه پاک دي، نو لباس او حجاب ته بیا ضرورت نشته دی دې اشخاصو ته همدومره کافی دی چې ایا تاسې له بی بی فاطمې، بی بی عایشې او د ټولو

١- وليلقين خُمُرهنّ، وهي جمع خمار، على جيوبهنّ، ليسترن بذلك شعورهنّ وأعناقهن وقُرْطَهُنَّ. جامع البيان في تأويل القرآن تاليف محمد بن جرير بن يزيد بن كثير بن غالب الآملي، أبو جعفر الطبري، [٢٢٤ - ٣١٠ هـ] تحقيق أحمد محمد شاكر، مؤسسة الرسالة، ط ١ (١٤٢٠ هـ - ٢٠٠٠ م)، ١٥٩/١٣

٢- تفسير القرآن العظيم تاليف أبو الفداء إسماعيل بن عمر بن كثير القرشي الدمشقي [٧٠٠ - ٧٧٤ هـ] تحقيق سامي بن محمد سلامة، دار طيبة للنشر والتوزيع، ط ٢ (١٤٢٠هـ - ١٩٩٩ م) ٤٦/٦

زنانه صحابه و ښځه پاکې ښځې غواړي، دوی د قراني ایاتونو له پوهیدلو او سره له دې چې زړو نه پاک دي. اسلامي حجاب مراعات کړی دی.

عورت په لغت او د اسلامی شریعت اصطلاح کې:

عورت په لغت کې:

د کمین خالي والي، د انسان شرم ځای او هر هغه شي په معنی ده چې له هغه ښځه شرم او حیا کیږي[1].

عورت په اصطلاح کې:

د انسان د بدن یو قسمت دی چې د هغه لیدل او نورو ته ښودل حرام دي.

دنارینه او زنانه د عورت اندازه

پیل ک مو ولوستل چې د عورت پټول په مسلمان نارینه او زنانه باندې فرض دی او دواړه مکلف دي ترڅو خپل عورت پټ کړي، او د مخالفت صورت کې د ګناه مرتکب دي، ولې دعورت اندازه کې دنارینه او زنانه ترمنځ فرق شته دی، چې طبعا دغه اندازه د هریو د کورنیو شرایطو او ښایست مطابق په نظر کې نیول کیږي، د نارینه د جسم هغه برخه چې ټولنه کې دفتنی او فساد لامل ګرځي عورت دی، او نارینه مجبور دي چې د هغه په حفاظت کې د اسلامی شریعت قوانین رعایت کړي، او زمونږ مسلمانې خویندې هم مکلفې دي چې د عورت تعینه شوې اندازه مراعات کړي چې دادي دعورت په هکله د اسلام پوهانو د نظریو خلاصه تاسې ته وړاندې کوو. ترڅو د حقایقو په پیژندلو، او د الله ﷻ د رضا لپاره په هغې باندې په عمل کولو اخروي اجر، او د نیوی سعادت او پاکې زمونږ او زمونږ د کورنیو نصیب شي. (ان شاء الله تعالی)

۱- القاموس المحیط ۱/ ۵۷۳

دنارينه اوزنانه دعورت اندازه
نارينه او نارينه
نارينه او زنانه
زنانه او زنانه
زنانه او نارينه
له نامه څخه تر زنگون پورې
له نامه څخه تر زنگون پورې
له نامه څخه تر زنگون پورې
درې حکمونه لري
له ميره سره هيڅ عورت نشته
له محارمو سره له نامه څخه تر زنگون پورې
له پرديو سره
احناف او مالکي علما پرته له ورغوو او مخ څخه نور ټول عورت ګڼي
شافعي او حنبلي علما پرته له استثنا ټول بدن عورت ګڼي

۱– د نارينه عورت له نارينه سره:

د نارينه عورت د نامه څخه د زنګنو پوري دی، چې ورنونه او زنګنونه يي هم عورت کې شامل دي. نارينه مکلف دي د خپل بدن دغه برخه پټه کړي او د ترک په صورت کې ګنهګار کيږي، او الهی عذاب به ورته منتظر وي. ځينې مشران او ځوانان په عمومی حمامونو، سپورتي حوضونو او ميدانونو کې د خپل عورت په هکله بی اعتنا وي، چې بايد خپل ورنو او زنګنونه پټ کړي.

۲– د زنانه عورت له زنانه سره:

ځينی ښځينه فکر کوي چې د دوی ترمنځ د عورت پټول فرض ندي، داسې حال کې چې د اسلامی شريعت له نظره د يوې مسلمانې خويندې عورت د بلې مسلمانې خور سره د نارينه د عورت په اندازه (له نامه څخه تر زنګنو پورې) دی چې ټولو حالاتو کې بايد مراعات شي.

۳– د نارينه عورت له پرديو سړيو سره:

د سړيانو عورت له پرديو ښځينو سره هم په پخوانۍ اندازې دی او ځينې علما وايي چې د سړي د بدن ټول اعضا عورت دی، نه بايد د پرديو ښځينه و ترمنځ هغه لوڅ کړي.

۴– د مسلمانې خويندې عورت له سړيانو سره:

زمونږ د مسلمانې خويندې عورت له سړيانو سره درې حکمونه لري:

الف: زمونږ د مسلمان خور عورت له خپلو محارمو سره لکه پلار، ورور، ځوی، وراره، خور يي، کاکا، ماما، نيکه.

د ښځې عورت له محارمو سره د نامه څخه تر زنګنو پورې په شمول د ملا او سينې دتختې دی.

ب: د مسلمانانو خويندو عورت له خپلو ميړونو سره: د ښځې او خاوند ترمنځ هيڅ رنګه عورت نشته.

ج: د مسلمانې خويندو عورت له پرديو سره: زمونږ د مسلمانو خويندو د عورت په هکله له پرديو سړيو سره اسلام پوهان دوه نظره لري:

الف: ځينې علما وايي چې د ښځې د بدن اعضا پرته له مخ او ورغوو څخه نور ټول عورت دی او ددې لپاره درې دليلونه لري:

لومړي دليل (قران کريم دی، دوی وايي چې الله ﷻ فرمايلی دي ﴿وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا﴾ وايي قرانی آيات د هغه څه ښکاره کيدل استثنا کړي دی چې ښکاره کيدل يې حتمی ضرورت وي. او مخ او د لاسونو ورغوی له ضروورياتو څخه دی [۱].

دويم دليل: هغه حديث چې بی بی عايشي رضي الله عنها روايت کړی دی چې يوه ورځ اسماء د ابوبکر لور د پيغمبر خوا ته راغله چې نازکه جامی يې په تن وې، پيغمبر له هغې څخه مخ واړو او ورته يې وويل: کله چې نجلۍ بالغه شي نو بيا جايز نده چې د هغې د بدن کومه حصه څوک ووينې پرته له دې دو حصو څخه او بيايې مخ او ورغوو ته اشاره وکړه.

دريم دليل: عقلي دليل دی، وايي چې ښځينه په لمانځه، او حج کې خپل مخونه لوڅوي، او که مخ عورت و نو لوڅول به يې په لمانځه او حج کې هم جايز نه و، ځکه د عورت پټول جايز دی، او د انسان لمونځ د عورت دلوڅوالي حالت کې سيي ندي.

ب: د اسلام پوهانو يوه ډله پدې نظر ده چې د ښځينه د بدن ټول اعضا پرته له استثنا څخه ټول عورت دی، د دوی دلايل په لاندې ډول دي:

لومړي دليل: د قران کريم آيات ﴿وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ﴾ «خپل ښايست دي نه ښکاره کوي» دې آيات شريف کې د زينت ښکاره کول حرام ګڼل شوي دي. او زينت دوه ډوله دی:

يو ذاتی زينت دی چې له هماغه سره پيدا شوي دي، او بل کسبی زينت دی چې ښځې د لباس اغوستلو او زيوراتو او ارايش سره حان ښايسته کوي.

۱- روايع البيان في تفسير آيات احكام. محمد علي الصابوني، ۲/ ۱۵۲

مخ د زینت له ډلې څخه دی، او د ښځو اصل ښایست او زینت هم له مخ او اننګو څخه معلومیږي او ایت شریف د زینت ښکاره کول په مکمل ډول سره حرام کړی دی[۱].

دویم دلیل: وایي د نظر په هکله زیات احادیث راغلی دي مثلا حضرت جریرؓ وایي چې ما له رسول اللهﷺ څخه د ناڅاپي نظر په هکله وپوښتل، هغه راته وویل: نظر دې واړوه (یعنی پردیو ښځو ته مه ګوره) د مسلم او امام احمد روایت. پیغمبرؑ حضرت علیؓ ته وایي: ای علی او مړی نظر بیا مه تکرار وه لومړی نظر بیا مه تکرار وه لومړی نظر درته عفوه او دویم دربانديې محاسبه کیږي. د احمد او ابو داود روایت. دغه او نور ټول روایت شوی احادیث پردیو ښحو ته کتل حرام ګڼی بناء د ښځو اننګي عورت دي.

دریم دلیل: هغوی وایي چې نامحرمو ښحو ته کتل د فتنې د ویرې په خاطر وي. او د مخ فتنه نسبت پنډۍ او ویښتو ته زیاته ده.

او کله چې دښځو ویښتانو او پنډیو ته کتل د علما، په اتفاق حرام دي. نو د اننګو حرمت باید په طریق اولی سره وي. ځکه اصل ښایست په اننګو نغښتل شوی دی.

یادونه: هغو پوهانو چې اننګي عورت ندي ګڼلي شرطونه لري:

لومړی شرط: مخ بی ارایشه او بی فیشنه وي.

دویم شرط: د فتنې او فساد ویره نه وي. او که چیرې یوه ښځینه دومره ښایسته وي چې د اننګو ښکاره کول یې د نورو د فتنې سبب ګرځي. او یا هم اجتماعی اخلاق دومره ضعیف وي چې د ښځنیو د اننګو په لیدلو سره خبره فتنه او فساد ته رسیږي نو د مخ ښکار کول جایز ندي.

دریم شرط: د پوهانو ددې خبرې منظور چې عورت فرض ندی، دا نده چې د اننګو ښکاره کول او لوڅول واجب دي، او مسلمانی خویندې باید حتما خپل اننګی لوڅ کړي. بلکې د هغوی خبره دضرورت لپاره ده. چې کله کومه

۱- مصدر سابق ۲/ ۱۵۵

ښځينه د کار او يا درس د ضرورت پر وخت نشي کولی خپل انګکی پټ کړي، کولی شي انګکی ښاره کړي، ولې ټولو حالاتو کې نه بايد خپل انګکی لوڅ کړي، او د ښځو د انګيو د ښکاره کولو پر وخت سړيانو ته امر شوی دی چې کله هغوی د ضرورت په خاطر انګکي نشي پټولی نو سړيان بايد ورته ونه ګوري. بلکې دې حالت کې دسړيانو مسوليت دی چې سترګې پټې کړي ﴿قُل لِّلۡمُؤۡمِنِينَ يَغُضُّواْ مِنۡ أَبۡصَٰرِهِمۡ﴾.

د پوهانو د ويناو ترمنځ غوره والی: د بنده په نظر په اوسی مهال کې مسملانو خويندو ميندو ته د انګکو پټول لازمي دي البته که مجبوريت وي او يا استثنا وجود ولري. لکه د طواف پر وخت سيي ده، مګر عادي حالاتو کې احتياط غوره دي.

دښځو او نارينه و د لباس شرطونه

په اوسني مهال کې يو اساسی ستونزه د لباس شرايطو ته بی توجهی او نه پيژندنه ده. نن ورځ ځينی نجونې پدې نظر دي چې کله خپل ويښته او غاړه پټ کړي با حجابه کيږي، بناء سرونه پ ّ ټيکريو ښه کلک تړي ولې چسپ کاو بای پتلون اغوندي او يا لنډې چسپي جامې اغوندي، کله ناکله له نازک ټيکري لکه ګاچ او غيره څخه استفاده کوي. هلکان او ځوانان پدې نظر دي چې د ستر عورت او لباس د شرای‌طو مسله د نجونو او ښځنيو پورې خاص ده. بناء د چسپو پتلونونو او سپورتی نازکو او غيره لباس سره د خلکو مخ ته راووځي. او حتی د لمانځه پر وخت داسې لباس اغوندي چې عورت يې مکمل واضح کيږي.

بناء د ستر عورت د تطبيق لپاره لازمه ده دلباس په شرايط مفصل ډول سره پوه شو، دغه شرايط په دوه ډوله تقسيمږي.

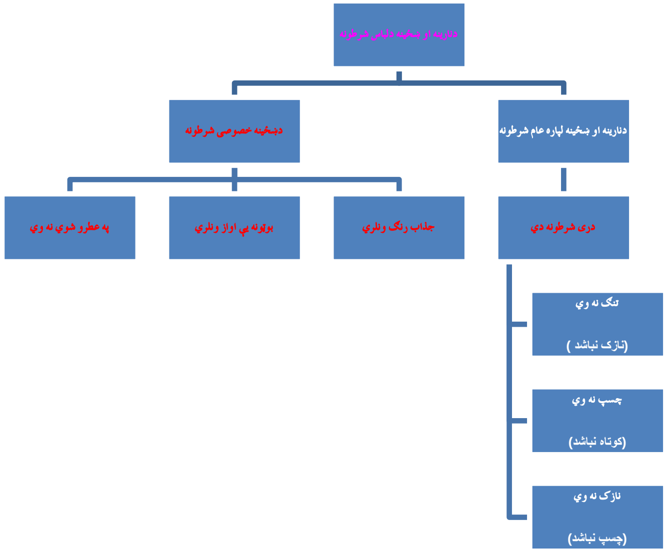

د لباس عمومي شرایط

د لباس له عمومي شرایطو څخه منظور داده چې دغه شرایط په مسلمان نارینه او ښځینه باندې یو رنګ لازم او ضروري دي او که دا شرایط مراعات نکړې ګناهګار دي او ستر عورت یې سیي ندی.

۱- نازک نه وي:

هغه لباس چې د ستر عورت لپاره کارول کیږي لازمه ده چې نازک به نه وي ترڅو بدن ترې معلوم شي، ځینې خلک ډیر نازک لباس اغوندي چې د لارې تللو پر وخت یې د جسم اعضا ښکاري، د لباس نازکی یا د توټې د اختیارولو وخت کې وي لکه ګاچ او امثال یې او کله هم د ډیر استعمال په پایله کې نازکه کیږي.

تفسیر قرطبي روایت کوي چې دبنو تمیم یو ډله ښځینه د بی بی عایشيؓ خوا ته راغلي او په تن یې نازک لباس و، بی بی عایشيؓ

ورته وويل: كه تاسې با ايمانه ښځې ياست نو دا د ايماندارو لباس ندی، او كه غير مسلمان ياست نو بيا تاسې ته څخه ستونزه نشته.

په فعلی شرايطو كې بازار ته نازكه ټوټی راغلي دي چې هيڅ رنګه په هغې سره ستر عورت نه راځي. مثلا د ګاچ تكه چې ډيرې ښځينه يې دټيكري لپاره استعمالوي خو متاسفانه چې دا ډيره نازكه تكه ده او زمونږ د خويندو ويښته نه پټوي. بناء ستر عورت نكيږي، همدارنګه ځينې له نازكو ټوټو څخه لستوڼي جوړوي چې لاسونه يې ترې ښكاري پدې حالت كې هم داد ستر لباس ندي.

۲– لنډ نه وي:

هغه لباس چې د ستر عورت لپاره استعماليږي لازمه ده ترڅو د جسم هغه قسمت چې پټوي يې مكمل ستر كړي، ځينی خويندې له كوره بيرونه او د نامحرمو ترمخ پنجابی لباس اغوندي چې دا لنډې جامې دي او د عورت مقدار يې سيي نه پټوي، احيانا له پتلون سره لنډې لمنې اچوي چې دا هم د اسلامی ستر د قاعدې مخالف دی.

د غاړې په جوړولو كې احيانا ځينې خويندې لويې غاړې خوښوي چې د سينې تخته يې معلوميږي، او كله هم نيم لستوڼي لباس اغوندي او يا هم لستوڼي لنډوي چې دغه لباس په هيڅ ډول د اسلامی لباس له قوانيو سره موافق ندي.

ځينې هلكان د سپورت او لامبو پر وخت لنډ لباس اغوندي كه څوك ورته ووايي چې دغه لباس موسيي ندي، دليل كې وايي چې مونږ ښځې نه يو، داسې حال كې داسې نازكه لباس اغوستل چې عورت پټ نكړي د نر او ښځې لپاره يو رنګ حرام دي.

متاسفانه چې غير مسلمانانو د سپورت لپاره يو لباس غوره كړی دی مسلمانان كولی شي د هغوی سره تفاهم وكړي او خپل لباس د اسلامی شرايطو مطابق چې د دوی عورت پټ كړي، هماغسې جوړ كړي. حتی ځينې سپورتونه داسې حركتونه لري لكه سجده او ركوع د بتانو په وړاندې او يا هغه الفاظ زمونږ په ورزشكارانو تحميلوي چې جاچانی، چينايي او كوريايي بت

پرستان یې د بت د عبادت لپاره وایي. بناء لازمه ده چې د مسابقاتو پر وخت د مجسمو او انسانانو مقابل کې تعظیم او سجده ونکړي. ځکه د رکوع او سجدې په شکل تعظیم کول د انسانانو اویا بتانو په وړاندې شرک ګڼل کیږي.

۳- چسپ نه وي:

د اسلامی لباس له شرایطو څخه یو هم د لباس پراخوالی دی، بناء ځینې لباس چې چسپ وي لکه برجس، کاوبای او جیمز پتلونونه او غیهر چې بدن پورې چسپیدلي وي نارینه او ښځینه مسلمانانو ته جایز ندي.

خصوصی شرایط

له خاصو شرایطو څخه منظور هغه شرایط دي چې یواځې په با ایمانه نجونو او ښځو باندې لکه کور څخه د وتلو پر وخت او یا هم د نامحرمو سره د مخامخ کیدو پر وخت لازم دي چې علاوه له هغو عامو شرایطو دغه شرایط هم باید په نظر کې وایي.

۱- له جذابه رنګونو لرې والي:

د با ایمانه خویندو په لباس کې شرط دی چې له کوره بیرون له جذابه رنګونو څخه استفاده ونکړي. ولې دغه رنګونه ورته په کور کې د ښځینو او یا محارمو په منځ کې جایز دي. ولې له کور بهر او یا د نامحرمو سره د مخامخ کیدو پر وخت باید له سنګینه ا وساده کالیو څخه کار واخلي.

۲- بوټونه یې اواز ونلري:

با ایمانه خویندې دې د بوټو اخیستلو پر وخت سعی او کوشش وکړي چې د کارولو او له کور څخه وتلو پر وخت اواز ونلري.

۳- له عطرو دې استفاده نکوي:

با ایمانه خویندو ته جایز دی چې د کور د ننه له هر رنګه زینت څخه استفاده وکړي ولې له کور څخه د وتلو پر وخت نباید عطر استعمال کړي ځکه چې دغه عمل یې د فتنې لامل ګرځي. حضرت ابو موسیؓ وایي چې نبی کریمﷺ وفرمایل: هره ستر ګه زنا کوي، او کله چې یوه ښځه عیر ووهی او

بیا د یو مجلس تر څنګ تیره شي دغه ښځینه هغسې او هغسې ده (یعنې زنا کاره ده)[١].

یو ډېر مهم حدیث

حضرت ابوهریره رضي الله عنه روایت کوي چې رسول الله وفرمایل: دوه ډلې دوزیخاین دي چې ما تر اوسه ندي لیدلی. هغه ښځې دي چې کالي یې اغوستي دي خو (دومره نازک او یا چسپ دی) داسې دي لکه لوڅ، خپله (پدې کارونو سره) نورو ته میلان کوي او هم سرډیان ځانته مایلوي. سرونه یې داسې (جوړ کړي) دي لکه د اوښ کوهان، دوی نه جنت ته داخلیږي او نه به د جنت بوی ورباندې ولګیږي، همدارنګه سړیان دي چې په لاسونو کې به یې دغوا د لکیو غوندې قمچینې وي او خلک به پرې وهي او ټکوي[٢].

له حدیث شریف څخه لاندې درسونه اخیستل کیږي:

١- دا حدیث یوه معجزه ده چې پیغمبر علیه السلام د راتلونکي په هکله خبر ورکوي چې دوه ډلې خلک چې د رسول الله ﷺ زمانه کې نه و وروسته په مسلمانانو کې را پیدا کیږي. ځکه د انحضرت ﷺ د پاکې عصر و او ټولو د عفت لباس درلود، او همدرانګه د انسان حقوق دومره مراعات کیدل چې داسې سړیان نه پیدا کیدل چې بازار کې خلک په قمچینو ووهي.

٢- دا دوه ډلې داسې مسلمانان دي چې دوزخیان دي. ځکه دغه ښځې د انسانی ټولنی د فساد لامل ګرځي. او دغه سړیان د خلکو عزت تویوي.

١- مصدر سابق ٢/ ١٥٥

٢- «حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ الْقَطَّانُ عَنْ ثَابِتِ بْنِ عُمَارَةَ الْحَنَفِيِّ عَنْ غُنَيْمِ بْنِ قَيْسٍ عَنْ أَبِي مُوسَى عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ كُلُّ عَيْنٍ زَانِيَةٌ وَالْمَرْأَةُ إِذَا اسْتَعْطَرَتْ فَمَرَّتْ بِالْمَجْلِسِ فَهِيَ كَذَا وَكَذَا يَعْنِي زَانِيَةً وَفِي الْبَاب عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ أَبُو عِيسَى هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ» حدیث نمبر ٢٧١٠ کتاب الآداب عن رسول الله صلی الله علیه وسلم، سنن الترمذی.

۳- څوک چې چسپ، لنډ او نازک لباس اغوندي د پیغمبرﷺ د وینا په اساس بی‌لباسه لباس‌داران دي. یعنی سره له دې چې پخپل نظر يي لباس اغوستی دی خو د اسلامی شریعت له نظره بربنډ دي.

٤- اصلا د شهوت انګیز لباس اغوستل د فساد د نشرولو لپاره دی او که نه له کوره د وتلو پر وخت څه ضرورت دی چې انسان د غسې جامې واغوندي.

درخیابـان چهــره آرایــش مــکن	ازجـوانــان سـلب آسـایش مکـن
زلف خود از روسري بیرون مریز	درمسـیر چــشمها افســون مریــز
یــاد کــن از آتــش روز مــعاد	جلـوهء گیسـو مـده دردسـت بـاد
خــواهرم دیگـر تــوکودك نــیستي	فـاش تــر گـویم عروسـك نـیستي
خواهر من این لباس تنگ چیست	پوشش چسپان و رنگارنگ چیست
خـواهرم ایـن قــدر طنـازي مکن	بـا اصـول شــرع لجبـازي مکـن
خواهــرم اي عاشـق دیــن مبین	یــك نظــر ازواج پیامــبر بــبین

دستر عورت او حجاب ترمنځ فرق

د اسلام پوهانو د ستر عورت او حجاب ترمنځ فرق کړی دي:

۱- د اسلام پوهانو د ستر عورت او حجاب ترمنځ فرق کړی دي:

۲- د ستر عورت لباس هماغه دی چې مخکی له خپلو شرایطو سره بیان شو.

۳- حجاب دیو پرچه ټوټې څخه عبادت دی چې د ستر عورت له لباس څخه علاوه د هغه لباس له پاسه اغوستل کیږي. او د بدن ټول اعضا پټوي.

باید ووایو چې اسلامی حجاب خاص حکم لري، قران عظیم الشان فرمايي: ﴿يَـٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ قُل لِّأَزْوَٰجِكَ وَبَنَاتِكَ وَنِسَآءِ ٱلْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِن جَلَٰبِيبِهِنَّ ذَٰلِكَ أَدْنَىٰٓ أَن يُعْرَفْنَ فَلَا يُؤْذَيْنَ وَكَانَ ٱللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ۝٥٩﴾ [الأحزاب: ٥٩]

«ای پیغمبره ووایه خپلو ښځو او لوګانو ته اود مسلمانانو ښځو ته چې پخپل ځآن باندې خپل ټیکري واچوي دا نزدې ده دیته چې دوی وپیژندل شي نو دوی ته به ضرر نه رسیږي او الله ښنونکی او مهربان دی».

له دې آیات شریف څخه لاندی درسونه اخیستل کیږي:

۱- دا آیات شریف د پیغمبر ښځې، لورګانې او با ایمانه ښځې مخاطب کوي.

بناء دا حکم ټولو مسلمانانو ښځو ته دی.

۲- د حجاب اغوستل د مسلمانو ښځو او د جاهلیت دعصر دښځو ترمنح فرق دی ځکه ښځې له اسلام څخه مخکې او ننې جاهلیت کې بی حجابه وي.

ابن کثیر ددې آیات په تفسیر کې وایي: اللهﷻ خپل پیغمبر ته امر کوي چې مومنو ښځو خصوص خپلو ښځو او لوڼو ته چې له ټولو شریفې دي امر وکړي چې له (جلباب) لویو ټیکریو څخه کار واخلي. ترڅو د جاهلیت له ښځو او وینځو څخه جلا شي او جلباب هغه لباس ده چې دټیکري له پاسه استعمالیږي.

۳- هغه څه اسلامی حجاب له نورو لباسونو څخه جلال کوي (جلباب) دی. په آیات شریف کې راغلي دي ﴿يُدۡنِينَ عَلَيۡهِنَّ مِن جَلَٰبِيبِهِنَّۚ﴾ جلابیب د جلباب جمع ده او جلباب هغه لباس ده چې ټول بدن پټوی، په (لسان العرب) قاموس کې وایي: جلباب له ټیکري څخه لوی لباس دی، او ځینې وایي جلباب هغه لباس ده چې ټول بدن پټوی. حضرت ابن سیرین وایي: ما له عبیده څخه وپوښتل چې ﴿يُدۡنِينَ عَلَيۡهِنَّ مِن جَلَٰبِيبِهِنَّۚ﴾ څه مفهوم لري؟ هغه خپل سر او اننکی په یوه ټوټه پټ کړل او یوه سترګه یې پریښوده.

ام المومنین بی بی ام سلمهرضي الله عنها وایي: کله چې دا آیات شریف ﴿يُدۡنِينَ عَلَيۡهِنَّ مِن جَلَٰبِيبِهِنَّۚ﴾ نازل شو د انصارو ښځینه له کورونو څخه داسې راوتلې

لکه پر سر یې چې قارغان ناست وي. ځکه هغوی په وقار سره ګرځیدلې او د کالیو له پاسه یې تور ټیکری اغوستل[۱].

اصلا پوهان حجاب هغه لباس ګڼي چې د اصلي کالیو له پاسه استعمالیږي، او یا هم دټیکری له پاسه یو لوی ټیکری وي چې د بدن ټول اعضا پټوي. دنمونه تفسیر خاوند ددې آیات شریف په تفسیر کې وایي: دا چې منظور له پیژندنی څخه څه دی؟ د مفسرینو ترمنځ دوه نظره دي چې یو بل سره تفاوت هم نلري:

لومړی دا چې هغه رواج و چې وینځې به پرته له سر او غاړې پټولو له کوره وتلې او دا چې له اخلاقی نظره یې ښه وضعیت نه درلود ځینې فاسدو ځوانانو به د هغوی مزاحمت کو، دلته ازاده مسلمانو ښځو ته امر وشو [چې اسلامی حجاب کاملا رعایت کړي ترڅو له وینځو څخه جلا شي او د فاسدو لپاره د مزاحمت بهانه پاتې نشي.

ښکاره د هچې دوی دا حق نه درلود چې وینځو ته مزاحمت وکړي، بلکه هدف دادی چې له دې فاسدانو څخه بهانه واخلي.

بله دا چې مسلمانې ښځې د حجاب په اغوستلو کې سستی او بی پروایي ونکړي لکه ځینې بی بندوباره ښځې چې دعین حجاب له لرلو سره بی پروا او لا ابالي دي. چې غالبا د بدن برخې یې ښ:اري، او همدغه ټکی د فاسدو ځوانانو توجه د دوی خوا ته راجلبوي.

د حجاب ارتباط جنسیت سره دی نه له انسانیت سره

زن بسان گل بود درباغ گلزار جهان	مرد او اندر مثل باشد چومرد باغبان
باغبان‌بایدکه دیواری‌کشدبر دورباغ	تاگلش‌ایمن‌شودازدست‌بردایـن‌وآن
مردهم‌بایدبپوشاندبه‌زن‌زیب‌حجاب	تاکه‌باشدهمسرش‌همواره‌درامن‌وأمان

۱- «عن أم سلمة قالت لما نزلت هذه الآية ﴿يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِن جَلَٰبِيبِهِنَّ﴾ خرج نساء الأنصار كأن على رؤوسهن الغربان من السكينة وعليهن أكسية سود يلبسنها».

ورنـه‌میبایدببیندبادوچشـم‌خویشـتن غنچه‌ءناموس‌خودرا درکف بیگانکان

د اسلامی حجاب په مسله کې باید د ښځې انسانی او جنسي شخصیت دقیقا مطالعې لاندې ونیسو، چې د دوی انسانی شخصیت د اسلام مقدس دین کې له سړیانو سره کامل او مساوي په نظر کې نیول شوی دی. الله‌ﷻ ټول انسانان له یو نر او ښځې څخه پیدا کړي دي او د ښځې او نر د غوره والی مسله یې د دوی تقوا پورې تړلې ده: ﴿يَـٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَـٰكُم مِّن ذَكَرٍ وَأُنثَىٰ وَجَعَلْنَـٰكُمْ شُعُوبًا وَقَبَآئِلَ لِتَعَارَفُوٓا۟ ۚ إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِندَ ٱللَّهِ أَتْقَىٰكُمْ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴿١٣﴾﴾ [الحجرات: ۱۳]

«ای خلکو مونږ پیدا کړي یاست تاسی له یو نر او ښځې څخه او وموګرځولی ډلې او قبیلې ترڅو یو بل وپیژنئ بې‌شکه ستاسې عزتمن د الله په وړاندې ستاسی پرهیزګار دی، بې‌شکه الله ښه عالم او با خبره دی».

دې ایت کې د انسان د غوره والی معیار په تقوا کې تثبیت او تعین شوی دی. کله چې یوه ښځه با تقوا او مومنه وي نو له زرګونه بی ایمانه او ګنهګارو سړیانو څخه غوره ده الله‌ﷻ فرمایي ﴿أَنِّى لَآ أُضِيعُ عَمَلَ عَـٰمِلٍ مِّنكُم مِّن ذَكَرٍ أَوْ أُنثَىٰ ۖ﴾ «زه نه ضایع کوم د یو کار کوونکی کار نر وی که ښځه». یعنی کله چې یو سړی یا یو ښحه یو نیک کار ترسره کړي د هر یو اعمال پرته له کوم نقصان څخه ساتل کیږي او عوض یې ورکول کیږي کله چې کومه ښحه لمونځ وکړي نو ددې اجر د سړی له لمانځه څخه کم ندی، او کله چې یوه ښځه حج ته ولاړه شي ددې ثواب هم پوره د سړي پّ شان دی، الله‌ﷻ فرمایي: ﴿مَنْ عَمِلَ سَيِّئَةً فَلَا يُجْزَىٰٓ إِلَّا مِثْلَهَا ۖ وَمَنْ عَمِلَ صَـٰلِحًا مِّن ذَكَرٍ أَوْ أُنثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُو۟لَـٰٓئِكَ يَدْخُلُونَ ٱلْجَنَّةَ يُرْزَقُونَ فِيهَا بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٤٠﴾﴾ [المؤمن: ٤٠] «چاچې یو بد کار وکړ نو جزا نه ورکول کیږي ده ته مګر په مثل د هغه او چاچې نیک کار وکړ نر وی او که ښځه او هغه مومن وی نو دوی به جنت ته داخلیږي او هلته به رزق ورکول کیږي بې‌حسابه» د ښځو انسانی کرامت، عال اجتماعی موقف او انسانی حقوق او واجبات ټول په عال انسانی او اسلامی معیارونو سره قانونمند شوي دی. چې

قران عظیم الشان د فرعون د ښځې او د بی بی مریم د ایمانی غوره والی شاهد دی.

خو د مسلمانو خویندو د حجاب موضوع د دوی د انسانی شخصیت په اساس نه بلکې د هغه ارتباط د دوی له جنسیت سره دی. ځکه ددې دپیدایښت ښایست دا غوښتنه کوی ترخو د نایابه غمیو په شان خپل مصونیت حفظ کړی د هر سړي او نه سړي بازیچه نه شوي بناء د حجاب حکم له انسانیت بلکې جنسیت سره ارتباط لري[1].

د بې‌حجابۍ دعوتګران

د دې بې‌حجابۍ، بربنډتوب او د مستوره لباس له قید څخه د خلاصیدو اصل دعوت لکه د نورو غربی صادراتو دی، چې اسلامی هیوادونو ته انتقال شوی دی، مګر هغه څه چې دلته ایا د ونې وړ دي دادی چې د شرق او غرب کلتور د بشري تاریخ په اوږدو کې کاملا دوه متفاوتی لاری درلودې. او هر یو ځانګړي سلوکیات او اخلاقیات درلودل چې فعلا غربی اباحیت هم د هماغه پخوانی یونان او روم د افکارو ثمره ده. ځکه د هغو پخوانیو فرهنګی اثارو او مجسمو په لیدنه چې له شرقیانو څخه پاتې دي ښه څرګندیږي چې شرقیان په اصل کې د ستر او پردې د کلتور لرونکي دي. او بر عکس غربیان په خپلو ډیرو شته وکې بی ستري او بې لباسي د خپل فرهنګ یوه برخه معرفی کوي. ما ددې ټکو لیکونکی شخصا د لیبیا د مصر اته ښآر څخه چې هلته د پخوانیو رومیانو تاریخی اثار په ځای پاتې دي. لیدنه کړې ده. پخپلو سترګو مې ولیدل چې د دوې په موزیم کې یوه بربنډه مجسمه وه چې د انسان د بدن ټول اعضایې په اصل شکل پرته له پردې څخه ښکاریدل او دی نتیجې ته ورسیدم چې دقدیمي رومیانو دغه تاریخی مجسمی د دوی د پخوانی فرهنګ ښکارندوي دي چې دا بی ستری او بی لباسي یې اوس مهال ته هم را انتقال شوې ده.

۱- بازخوانی قصه خلقت، حسن یوسفی اشکوری، تهران: تقاطع بهار وسمیه ص: ۳۰۱

پدې هکله د (باز خوانی قصه خلوت) لیکوال، لیکي:د شرقی او غربی انسان پلټنه د ازاد بحث غوښتنه کوي، خو داسې ښکاري چې ددغو دوه انسان پیښو اساسی توپیر پدې کې دی، چې جدید غربی او مانیسیم مستقیما د یونانی بشري اصالت له فکر څخه داخیستي ده هغه فکر چې اساسا د تن لذت ته قیمت ورکوي او ښایست، کامیابی بریالیتوب د بشر د سعادت او خوشبختۍ اصلی محور جوړوي په همدې دلیل (قدرت – ثروت – او لذت) د رسنانس د عصری درې اساسی شعارونه و او له دې وروسته علمی د وضعی تحولاتو غربی انسانانو د غو درې غوښتنو ته رسولی دی خصوصا لذت او کاریابی په غربی انسان نګری کې مهم او نه هیردونکی اصل دی د تن لذت د غرب په هنری اثارو (نقاشی، مجسمه سازی او...) له پخوانی یونان څخه تر جدې عصر پورې ښکاره او څرګند دی. له همدې مخې پدې فرهنګ او کلتور کې ښځه او بربنډ توب له پخوا څخه تر اوسه فعال حضور لري (۱).

ددې غربي بربنډتوب او بی سترۍ د اوږد تاریخ بر عکس د شرقیانو عفت او پاک لمني د دوی د تاریخ په اوږدو کې قابل درک او مشاهده ده. او غالبا شرقیانو په معنویت، اخلاقو او روحانیت زیات کلک و، نو موږی لیکوال پدې هکله لیکلی: (اما بله خوا په شرق کې) معنوی تلذذ) (د نفس تعالی) او (روحی تکامل) اهمیت درلود... د نړۍ په شرق کې طبیعت ماده، ثروت، قدرت او تن د روح، نفس، اخلاقو او معنویت په خدمت کې و، په همدې دلیل د تن لذت په شرق کې یا محکوم و او یا مهار شوی نو بی دلیله نده چې شرق کې همیش ښځه پټه ده او بربنډتوب بدکار او د انسانیت خلاف ښکاري.

سره له دې چې مسیحیت یو شرقی دین دی او غرب ته ولاړ او کوشش یې وکړ ترڅو د غرب د بشري اصالت فرهنګ ته تغیر ورکړي، او ستر ته په منځنیو پیړیو کې اعتبار ورکړي ولې د رنسانس اونوي عصر د پیړیو په شروع سره د غرب او شرق دغه پیوند بیرته سست شو، او یو ځل بیا غربی او یونانی

۱- له قید او شرط پرته د أزادی په باره کی د بحث مقصد.

او مانیسیم حاکم شو او شرقی دین حذف او یا هم ضعیف شو... د شرق او غرب د فرهنګ مقایسه د فرانسې د (لور) موزیم کې ښه څرګند دي[۱].

د پورته ټکو په نظر کې نیولو سره وینو چې غربی جهان سازی یوازې د اقتصاد ا وسیاست په برخو کې ملموسه نده بلکې دا علاقه هم لري چې دشرقیانو په فرهنګی او عقیدتي اصالت کې هم لاس وهنه وکړي دوی غواړي چې خپل همدغه د بربنډۍ او عورت لوڅونې کلتور په اسلامي شرق کې خپور کړي.

ولې دغربیانو ددغه فکری جنګ مقابل کې د منع او مقاومت زیات عوامل د هغو مسلمانانو ترمنځ موجود دي چې تر اوسه یي لا خپل اسلامی او افغانی هویت له لاسه ندی ورکړی. زمونږ مسلمانی خویندې سرت او پرده د خپل انسانی، اسلامی او افغانی هویت جز ګڼی او هیڅکله ځانونه د پردیو مغرض نه غوښتنو ته نه تسلیموي. یوائې دا نه چې ددغه کرامت حفاظت زمونږ د هیواد او یا نورو اسلامی هیوادونو د مسلمانانو او باهویته خلکو هیله ده بلکی زمونږ د هیواد غیر مسلمانان چې سکان دي هم د کورنۍ عفت د یو افغان د اخلاقیاتو مهمه برخه ګڼی. ځکه د دوی دیانت هم شرقی اساس لری او د دوی کلتور هم د همدی مرزا وبوم څخه پیدا ده. هیڅکله د پردیو خبرو ته نه تسلمیږي ځکه د هویت او کلتور پریښودنه د شخصیت او اصالت پریښ، دنه ده او هر څوک چې خپل اصالت له لاسه ورکړي، د نورو په کلتور کې ذوب کیږي او وود او عدم یې مساوي دی.

د عربی متحده اماراتو په تلویزون کې مې یو تن مسلمانه خور ولیده چې په اسلامی حجاب باندې مستوره وه او یوائې دوه سترګی یي معلومیدې هغې چې خپل مسلک کې د کتورا لیدله او د عربی خلیج یوه لویه استاذه ده د حجاب په هکله یې وویل: (دا څو کاله دي چې زه د حجاب او مسلمانو ښځو د حقوقو په هکله بحث او تحقیق کوم یوه اساسي نقطه چې ما کشف کړیده داده چې ما په نړۍ کې هیڅ یو ښایسته او قیمتی موجود داسی پیدا نکړ

۱- بازخوانی قصه خلقت، ص: ۹.

چې حجاب ونلري. ټولې ميوې حجاب لري، منې ډېر ښايسته پوښ اغوستى دى، او كله يې چې دغه پوښ لرې كړى شي څو لحظې وروسته يې شكل تغير خوري او كم وخت كې خرابيږي. خلک هم قيمتي شيان پټ امنيت او حجاب كې ساتي ماچې صنف كې تدريس كو ومې ليده چې ماركر قلم داسې سرپوښ لري لكه حجاب او چې د څو دقيقو لپاره يې حجاب لرې كړم ګورم چې خپل خاصيت له لاسه وركوي خرابيږي او كاره ووځي، دا چې ټول ارزښتناكه موجودات حجاب لري او د حجاب لرې كول يې د هلاكت سبب ګرځي، ما درک كړه چې زمونږ ګرانې خويندې او ښځې پخپله ټولنه كې با عزته او باكرامته دي او همدغه حجاب زمونږ كرامت ساتي، او پرته له دې به د خپل او ټولنې د فساد لامل شو.

بل پوهيالى وايي: كه چيرې مدنيت په بى لباسۍ او بربنډتوب كې وي نو بياد حيوانات له ټولو څخه متمدن او پر مختللي وي ځكه هغوى هيڅ لباس نلري، بايد پوه شو چې مادى مدنيت انسان له انسانيت څخه حيوانيت ته كشوي د انسان محبت له حيواناتو سره زياتوي او انسانى كورنۍ بدبخته كوي، او دا چې د دوى په ژوند كې معنويت كوم نقش نلري دينى اخلاق بد ګڼى او ډيرى يې د يو مخې مادي ژوند څخه ستړي شوي ځنګلونو ته يې مخه كړيده او حيواناتو سره ژوند كوي، ځكه ماديت او ماده پرستي د حيوانيت خوا ته دروازه خلاصوي او بربنډتوب او بى حيايۍ خوا ته د عوت د مادى مدنيت يو بد اثر دى.

ولې هغه چې مادى او معنوى دواړو مدنيتونو څخه برخورداره وي د ژوند لذت په صفايي، صميميت، الخاقو، پاكۍ او ناموس پيژندنه كې ګڼى.

بل پوهيالى وايي: اصلا ښځې له حجاب سره ازادې دي، ځكه هغوى كولى شي له خپلو نزدى دوستانو (محارمو) او پرديو سره د ملاقات پر وخت د خپل لباس د اندازې په تعين كې تصميم ونيسي ولې بى حجابه ښځې له دې ازادۍ څخه برخورداره ندي. ځكه هر څوک كولى شي (خپل وي او كه پردى) پرته ددې له ارادې او تصميم څخه ددې د بدن اعضا ووينې، ځكه خپله يې خپل حجاب او پرده لرې كړې ده. ځان څخه يې د نامحرمو لذت وسيله جوړه

کړیده. بناء حجاب د ازادۍ سمبول او بربنډتوب د حاضر عصر یو رنګ غلامي ده.

د انسان دوه بعدي خلقت:

د ښځو د حجاب او پردی اساسی علت د انسان په دوه بعدی خلقت کې ډیر ښه او واضح مشاهده کیږي. ځکه کله چې الهی مخلوقاتو ته نظر وکړو وینو چې ټول الهی مخلوقات په درې اساسی ډولونو ویشل شوی دي:

لومړي قسم: روحانی مخلوقات (پرښتې)

پرښتې هغه مخلوق دي چې الله ﷻ دوی له یو روحانی بعد پرته له نفس او شهوت څخه پیدا کړي دي.

هغوی خپلې محوله دندې پرته له کمي او کاستی څخه ترسره کوي، او دا چې نفس او شهوت نلري هیڅ نافرمنی هم نکوي.

دویم قسم: حیوانی مخلوقات (حیوانات)

حیوانات هغه مخلوقات دی چې د دوی له خلقت څخه هدف د انساني نوعی خدمت دی او خپله د روحانیت څخه بی برخې دي او د دوی په وجود کې یواځې حیوانی اړخ موجود دی چې دغه د معنوی اړخ نشتوالی دوی له اخروی مسولیت څخه معاف کړي دي.

دریم قسم: انسانان

الله ﷻ انسانان له دوه (ملکوتی او حیوانی) بعدونو څخه پیدا کړي دي انسان د روحانی برخې په درلودو سره د ډیرو عالی او ملکوتی ارزښتونو خاوند دی، او د حیواني برخې موجودیت دی له نفس او خواهشاتو سره تړي د انسان ددغه دوه بعدي شخصیت په اساس پده باندې زیات مسولیتونه هم بار شوي دي. او ده ته یي په ورزنی تصرف کې ډیر اختیارات ورکړي دي.

دغه انسان له خپل عقل او فراست څخه په استفادې کولی شي نيک او ښه اعمال ترسره کړي خپل معنوی اړخ تقويه کړي ځان د پرښتو مقام ته ورسوي، او کله ناکله هم دغه انسان له پرښتو څخه هم عالی مقام ته رسيږي ځکه پرښتې د حيوانی اړخ په نلرلو سره مجبور دي ټول الهی اوامر پرته له کمی او کاستي ترسره کړي ځکه نفسانی او حيواني قوه نلري چې د دوی د نيکو تصرفاتو مانع شي. هرکله چې انسان د خپل اماره بالسوء نفس د حيوانی او نفسي فشارونو سره بيا هم د هغې مخه نيسي او ځان د ګناهونو له ډنډ څخه اخلاقی او ملکوتی ارزښتونو ته رسوي دده نفس مطمينه دی، او مرتبه به يې له پرښتو څخه لوړه وي ددې تصور په عکس کله چې انسان د خپل وجود مادی او حيواني اړخ تقويه کړي او نفسی خواهشات د ټولو نيکمرغيو اساس وګڼی، خپل معنويت وځپي او د حيواناتو په څير د نفسانی او شهواني تندو ماتولو په هڅه کې وي. خپل با ارزښته مقام له لاسه ورکوي. او حيوانی اړخ ته پّ نزدې کيدو سره ځآن له حيواناتو څخه هم زيات ذيله کوي. ځکه حيوانات چې د بشريت په خدمت کې مصروف دی او د خوړلو او څکلو زيات فکر نلري ملامت ندی، د معنوی اړخ نشتوالی دوی له مسوليت څخه خلاص کړی دی او دغه پوهيالی انسان د معنوی اړخ د قوی فيصدۍ له وجود سره بيا هم ماديت او حيوانيت ته مخ واړوي د عدل د قاعدې مطابق يواځې ادا نه چ له حيواناتو سره مساوي کيږي بلکی له حيواناتو څخه به هم ذليل او سپک وي اوس حقيقی پوښتنه پدې ځای کې ده چې کوم اسباب کولی شي انسان د نفس اماره بالسوء له شر څخه خلاص کړي؟ په ځواب کې ويلی شو: دا چې د انسان د وجود د ساختمان دوه (ملکوتی او حيوانی) بعدونه لري. اللهﷻ د حيوانی بخش د مخنيوی او ده غه د تسلط څخه د محافظت لپاره مسلمانانو ته وقايوي علاجونه، دواګانې له مناسبو پرهيزونو سره ورکړي دي. مسلمانان هم چې ځان د الهی دربار محتاج ګڼي، ټول اوامر پرته له شک او تردد څخه منی، ا والهی دربار ته ځان د عزت او کرامت له عالي پوړيو سره رسوي.

د نړۍ طبيبان وايي: چې وقايه له علاج څخه غوره ده، د همدغې الهی طبی قاعدې په اساس حجاب هم د مسلمانو او متدينو خويندو لپاره يو رنګ وقايه ده او هم د مسلمانو سړيانو لپاره.

يوه ورځ مو د سويزر لنډ هيواد د يو تن مسيحی سره د ښځو د حجاب په اړه بحث او مرکه درلوده هغه چې عقيده درلوده چې ښځې بايد ازادې پريښودل شي او له هر لباس سره چې غواړي له خپل کوره ووځي او د اسلامی حجاب احکام يې د ښځو د ازادۍ خلاف ګڼل له ما څخه يې د اسلامی حجاب د فرضيت علت وپوښت ما ورته د انسان دو بعدی شصخيت شرحه کړ او ومې ويل: الله ﷻ سړيانو ته امر کړی دی ترڅو خپل دغه حيوانی نفس د روحانيت، اخلاقو، د الله ﷻ عبادت لمونځ، روژې، او سترګی پټولو په دوا سره مغلوب کړي. او خپل روحانی اړخ تقويه کړي، ځکه عبادتونه حيوانی نفس په داسې معنوی زنځيرونو تړي چې نشي کولی په سادګی سره ورته ضرر ورسوي دغه حيوانی خاصيت چې د هر چا په وجود کې شته دی.

ما وويل: که څوک قصدا ددې لامل شي چې دوباره دغه نفس اماره بالسوء په حرکت کې راشي او حيوانيت ته يي تشويق کړي ايا مجرم ګڼل کيږي که نه؟ وويل: هو.

ما وويل: که ما او تا د دوه مغازو مالکان اوسو او ماښآم ته يو تن خپله مغازه په اوسپني قلفونو بنده کړو او بل يې هغه دروازه پرانستې پريږدو او خپلو کورونو ته ولاړ شو، او نيمه شپه غله راشي او قلف دوکان له ډيرو هڅو سره هم غلا نکړي شي خو يو عادی سړی د خلاصی دروازی سره تيريدونکی متوجه شي چې مغازه کې دننه ډير مالونه دي او هيڅ مانع هم نشته، او د مغازې د خاوند بی پروا يي دده ظالم نفس په حرکت کې راولي او پيسي يې ترې غلا کړي او سبا پوليسو ته شکايت وکړي چې زما دکان غلا شوی دی او پوليس هم له تحقيق څخه وروسته پوه شي چې ده داسې بی تفاوتي کړيده، ايا دغه د مغازې خاوند به ملامت کړي او که خير؟

هغه وويل: طبعا.

ما وویل: ډیر ښه، اوس چې تاسې یو ځوان یاست که یوې حویلۍ ته ننوځی او وګوري چې یوه نجلۍ له سرت عورت او حجاب سره پخپله وظیفه مشغوله ده او مقابل کې بله وويني چې نيمه لوڅه ستاسې مخې ته راشي ایا دواړو ته په یو نظر ګوری؟

هغه وویل: نه خیر، طبعا دغه نيمه لوڅه نجلی زما د اخلاقی فساد سبب کیږي ما وویل: دا د اسلامی حجاب اهميت دی.

اسلامی حجاب له یو خوا زمونږ مسلمانی خویندې وقایه کوي، دوی د هوس بازانو له شر څخه خلاصوي. بله خوا مسلمانو ورونو سره پر نفس د تسلط پیدا کولو کې همکاری کوي او دوی د ګناهونو له ارتکاب څخه مصون ساتی، چې دا کار هم د دوی او هم د انسانی ټولنې په نفع دی. دغه شخص سره له دې چې غیر مسلمان و او د حقیقت منلو ته اماده و د حجاب په اهمیت یې قناعت وکړ او اعتراف یې وکړ چې واقعا د اسلام مقدس دین دغه قانونی د بشری ټولنې د بهبود لپاره وضع کړی دی.

بناء ویلی شو چې د حجاب اغوستل نه تنها زمونږ د خویندو عفت عزت او کرامت ساتی بلکې د حجاب مراعاتول دټولو ورونو سره د با عفت او باکرامته ژوند په میدان کې د دوی په همکارۍ باندې دلالت کوي. څکه په همدې ډول چې ښځې سړیانو ته اجازه نه ورکوي چې د دوی په وړاندې خپل عورت لوڅ کړي او د سړیانو عورت لوڅول خپل توهین ګڼی او د دوی د کرامت ساتنی لپاره سړیان نه باید له کوره بربنډ ووځي په همدې ډول سریان حق لري ترڅو د دوی د عفت پاکی او ګناه څخه د لرې والي او له بربادۍ څخه د وقایي لپاره ښځې هم حجاب مراعات کړي.

د حجاب اړیکې د ښځو له ازادي سره

(ما دام رولان هغه فرانسوي پوهیالۍ ښځه چې د فرانسې د لوی انقلاب پر وخت ددې کور د فرانسې د لوی مجلس د نمایندګانو دفتر و کله چې خپلو ساتونکو د ګیوتین دار ته د اعدامولو لپاره وړله، د ازادۍ د مجسمې څخه د

تیریدو پرو خت يي مجسمې ته مخ کړ او ويې ويل: ای ازادۍ ستا په نوم څومره جنايتونه کوی[۱]!

ددغې فرانسوي پوهيالۍ خبره د يو عجيب واقعيت ښکارندوی دی، او هغه دا چې غالبا ښآماران ځان د ازادۍ، ديموکراسی، عدالت، انصاف، مساوات او غيهر الفاظو لاندې ځان پټوي او دې اصطلاحاتو څخه په استفادې سره د بيچاره خلکو په حق کې زرګونه وحشتونه او ظلمونه ترسره کوي. دغه ښځه چې خپله د ازادۍ دعوتګره وه، همدغه هدف ته د مبارزې لپاره په دار ځړول کيده، ولې هغه چې ازادی غوښتونکي په دار ځړوي د ازادۍ مجسمه په څلور لارو کې ساتی. په اوس مهال کې چې د ښځو د حقوقو او ازادۍ مسله له بل هر وخته زياته مطرح شويده، ليدل کيږي چې اصله اساسی ازادي مطرح نده، ځکه د ښځې ازادۍ کې بايد غلامي له منځه ولاړه شي نه د ښځې عفت، پخوا ښځه يو رنګ غلامه وه اوس مهال بل رنګ، پخوا ښځې لکه نور مالونه په ميراث وړل کيده يو تن به سلګونه ښځې درلودې، او ښځې به لکه غلامانو غوندې خرڅول کيدې او اخيستل کيدې، او په اقتصادي اجتماعی او سياسي تصميمونه کې يې د شرکت حق نه درلود.

ولی اوس مهال کې هماغه د ښځې غلامی په مدرن ډول سره پر مخ بيول کيږي په غربی هيوادونو کې سرمايه داران او د شرکتونو خاوندان د خپلو سوداګانو د خرڅ لپاره د ښحو له وجود څخه استفاده کوي. او داسې شرکتونه هم شته چې د هغوی ټوله سرمايه د ښځو د عفت او ابرو له خرڅولو را ټوله شوې ده. او لسګونه غربي تلويزوني چينلونه همدغه د ښځو له غلامۍ څخه تمويليږي. هغو چې شرق کې د ازادۍ غبږ پورته کړی دی. هره شپه د تلويزون تر شا به هوسبازيو مشغول دی، او هيڅکله هم د ښځو بی عفتی د هغوی دا سادت نه ګڼی او د فساد مرکزونه او نايت کلپونه او د ګناه ځايونه د ښځو بی عفتی او بی عزتی نه ګڼي دوی د ازادۍ له دعوې څخه دوه ګټې کوي: يو دا چې د خپلې هوسبازۍ لارېې خلاصه کړيده، دويم دا چې زيات مسوليتونه يې

۱- سخنان سران کمونيزم درباره خدا، تألیف سيد رضا صدر قم: انتشارات بهمن. ص: ۱۲.

د ښځو په غازه اچولې دی او ځانونه یې د کور له قیوداتو ساتلي دي. په نتیجه کې بیچاره ښځه قرباني ده. ځکه هغه ده چې تاوان ویني، هغه ده چې مجبوریږي، یو پوهیالی پدي اړه د امریکایو پوهنتون کې ټول پوښتنه کړې وه، هغه وایي ددغه پوهنتون ۹۰٪ نجونی راضی وې ترڅو دبی عفتۍ او جسم فروشۍ په شرکتونو کې کار وکړي، ځکه د هغه ځای ورځنی قوانین هغوی دیته مجبوره وي چې خپل ځان ته خپله نفقه تیاره کړي، او د اولاد تربیه او فامیلی مشکلات هم د دوی په غاړه وي، میرړونه یې هم له نورو سره نا مشروع اړیکي لري، او دا کار دوی هڅوی چې د کور له جوړونې وتښتي او د ښځې د غلام کولو شرکتونو او تلویزونونو ته مخه کړي.

بر عکس کله چې حقیقت په واقعي شکل سره ولټوو، وینو چې د ښځې ازادي قصابانو ته په تسلیمیدو کې نشته، بلکې حقیقی ازادي په عفت او پاکې کې ده.

حجاب چې د ښځې دعفت حامي ده هغې ته حق ورکوي چې سړیانو سره په زړورتیا د اجتماعي ژ، ند په مختلفو ابعادو کې سهم واخلي، ازادانه کار وکړي، با اعتباره او با اعتماده فامیل ایجاد کړي. او همدغه د ښځی صفا او پاکی میړه هم عفت ته را کشوي، ځکه قران عظیم الشان فرمایي: ﴿ٱلۡخَبِيثَٰتُ لِلۡخَبِيثِينَ وَٱلۡخَبِيثُونَ لِلۡخَبِيثَٰتِۖ وَٱلطَّيِّبَٰتُ لِلطَّيِّبِينَ وَٱلطَّيِّبُونَ لِلطَّيِّبَٰتِۚ﴾ [النور: ۲٦]

«بدکاره ښځې د بدکاره سړیانو لپاره دي، او بدکاره سړیان د بدکاره ښځو لپاره او پاکې ښځې د پاکو لپاره او پاک سړیان د پاکو ښځو لپاره».

کند همجنس با همجنس پرواز کبوتر با کمبوتر زاغ با زاغ

لباس د سړيانو وقار

د سړیانو دعورت اندازه هومره ده چې مخکې درته بیان شوه ولې دسړیانو د ستر عورت، با عزته پردې، وقار او عفت کې فرق دی، ځکه ستر عورت د ضرورت او دایمی حالاتو کې دی، چې انسان یې باید ښکاره نکړي، کله چې داسې ځای کې وي چې له دې زایت لباس ورته میسر نشي کولی شي په ستر عورت باندې اکتفا وکړي، ولی سړیان د اسلام مقدس دین کې د وقار او

غرب لباس هم لري، چې د ستر عورت له لباس څخه علاوه مسنون لباس دی چې پيغمبرﷺ به هغه اغوستلې او سړيان له هغې څخه د ملاقاتونو، يا بازار ته تللو او يا نورو مراسمو کې استفاده کوي.

که څه هم د عورت پټول په هر لباس چې وي پاک نلري، ځکه کلتورونه مختلف دی، او د هر هيواد کلتور يي لباس مختلف وي ولې د لباس په اغوستلو کې فرق دی. سړيانو ته هم د ښځو غوندې لازم دی چې د نازکه او چسپو تکو څخه چې بدن يې ترې ښکاري استفاده ونکړي. بر علاوه په سړيانو لازم ده داسې لباس واغوندې چې په هيواد کې يي با وقاره او با عزته وي. او هماغه عزت چې اللهﷻ مسلمان ته ورکړي حفظ کړي شي.

د هر هيواد لباس د هغوی د کلتور او فرهنګ په اساس فرق کوي، او مسلمان انسان د لباس په اغوستلو کې د اخلاقي مسايلو علاوه خپل فرهنګ او هويت هم جدا مراعات کوي. ترڅو خپل شخصيت د نورو مقابل کې حفظ کړي، غالبا مشهور شخصيتونه په بين المللی مجلسونو کې خپل ملی او کلتوري لباس اغوندې ترڅو خپل ملي او اسلامی شخصيت حفظ کړي په همدې ډول لازمه ده، چې هر مسملان دغه نقطه په نظر کې ونيسي.

د يو مخلص مسلمان په نظر کې مهمه نقطه د پيغمبرﷺ روش دی هغه غواړي پوه شي چې دده رهبر چې اللهﷻ ورته نمونه او رهنما تعين کړی دی څرنګه لباس کار و، ترڅو ځان له نبوي سنتو سره مطابق عيار کړي.

حضرت ام سلمه روايت کوي چې د انحضرت خوښ کړی شوی لباس کميس و د ترمذی په روايت، شخی عبد الحق محدث دهلوی وايي: پيغمبرﷺ کميس ددی لپاره خوښ، چې ستر تجمل او وقار ته زايت نزدی و(۱).

۱- اشعة اللمعات تآليف شيخ عبدالحق محدث دهلوي، کويته: کتابخانه حنفيه. ۵۸۰/۳

بی بی اسماءرضي الله عنها فرمایي: د رسول الله لستوڼی تر مړوند پورې و[1]. غالبا پیغمبر لستوڼي والا کمیسونه کارول ځکه دغسي کمیس په ساده‌ګی، بی تکلفی او د مسلمان شخصیت په ښایست کې ښه نقش لري.

سمره‌رضي الله عنها وایي: چې پیغمبرعلیه السلام وفرمایل: سپین لباس واغوندی ځکه سپین کالي پاک، صفا او غوره دي، او خپل مړي هم سپینو ټوټو کې کفن کړي[2].

په حدیث شریف کې دي چې: «إن الله یحب أن یری اثرنعمته علی عبده» الله تعالی خوښوي چې د خپل نعمت اثر پخپل بنده باندې ووینې، کاله چې تاسې ښه او ښایسته کالي واغوندی د اسلامی شریعت له نظره عیب نلري، ولې ساده لباس هم یو اسلامی اخلاق دی. پیغمبرعلیه السلام فرمایي: «إن البذاذة من الإیمان» ساده‌ګی او شکستګی د ایمان برخه ده اصلاً مشکل د ښه لباس په اغوستو کې نده، بلکې اسلام اجازه ورکوي چې ښه او ښایسته لباس وکاروي ولې ستونزه د انسان په نیت کې ده، کله چې د لباس اغوستل د ضرورت، شر، د ښایست د حفاظت، د الهی نعمت څخه د استفادې لپاره وي مثبت او ښه عمل دی خو که د قیمتی لباس اغوستل د ورځنی مود، تکبر، غرور، افتخار نورو ته د ځان ښودنې لپاره وي لویه ګناه ده، حضرت ابن عباس‌رضي الله عنه له پیغمبر څخه روایت کې فرمایي: هره غذا چې غواړې وخوره، هر رنګه لباس چې غواړې واغونده، پدې شرط چې دوه شیانو څخه لرې اوسې یو اسراف (زیات مصرف) بل په نورو باندې له تکبر او غرور څخه.

حضرت عبد الله بن عمررضي الله عنه روایت کوي چې پیغمبرعلیه السلام وفرمایل: څوک چې دشهرت لباس د تکبر په نیت واغوندی الله‌جل جلاله هغه ته د قیامت په ورځ ذلت لباس وراغوندي.

دا کار ددې لپاره ده چې پولداره او مالداره انسان او څوک چې ښه مادی امکانات ولري کولی شي له قیمتی لباس څخه استفاده وکړي لومړی باید

۱- (به روایت ترمذی و ابو داوود).

۲- (رواه احمد)

لباس کې اسراف ونکړي، او دویم په فقیرانو، مسکینانو، بی وسه او بی چاره خلکو باندې تکبر او غرور ونکړي.

له طلا او وریښمو څخه استفاده

دا چې طلا او وریښم غالبا د ښځو زنیت دی نو سړیانو ته دطلا او وریښم اچول هم جایز ندي. او شاید کیدلی شي له روانی او طبی اړخ څخه په نارینه و باندې نو تاثیرات او علتونه هم ولري چې ددې څیړنه متخصصینو ته پریږدو.

حضرت ابوموسی اشعری رضي الله عنه وایي چې رسول الله ﷺ وفرمایل: طلا او وریښم زما د امت ښځو ته حلال او نارینه و ته حرام دي. ددې حدیث مطابق سړیانو ته د ګوتی، چله، لاکت، او غیره طلایي شیانو استعمال حرام دی او که هر مسلمان ځوان غواړي خپل د اسلام مقدس دین باندې سمبال کړي او له محرماتو لرې اوسي نو ددې دوه شیانو له استفادې څخه دې لرې وي.

یادونه: له طلا څخه استفاده د تداوي لپاره جایز ده، حضرت عبدالرحمن رضي الله عنه فرمایي: چې د نیکه پزه یي په یوه پیښه کې غوڅه شوه داکترانو ورته دسپینو پزه جوړه کړه خو بدبویه شوه، نو پیغمبر عليه السلام ورته امر وکړ چې طلا څخه دې پزه جوړه کړي[1] شیخ عبد الحق محدث دهلوی ددی حدیث په شرح کې وایي: پدې حدیث سره زیاتو علما له طلا څخه د پزې جوړول او د غاښونو کلکول مباح ګڼلی دي[2].

له نورو سره مشابهت

حضرت پیغمبر عليه السلام فرمایي: «من تشبه بقوم فهو منهم» «چا چې کوم قوم یا ملت سره ځان یو رنګ کړ دا له هغوی څخه دی»، له نورو سره مشابهت په اخلاقو، لباس، کرکتر، نوم ایښودلو او غیره امورو کې کیږي. دا حدیث شریف

١- مشکات المصابیح ص ٧٣٩

٢- اشعةاللمعات ٣/ ٦٠٤

بیانوی چې کله څوک ځان له بد اخلاقو سره برابر کړي او یا د هغوی لباس واغوندي او یا ځان هغسي جوړ کړي او یا خپل ځان او اولادونو باندې د هغوی نومونه او لقبونه کیږدي د قیامت په ورځ به له هغوی سره حشر کیږي.

له غیر مسلمانانو سره په لباس کې مشابهت

غیر مسلمان دوه رنګه لباس لري:

د دوی دیني او مذهبی لباس:

بت پرستان زیړې جامې لري چې هغه د دوی دیني شخصیتونو ته خاص وي، او یا هم ځینی څه حلقې او کړې په لاس کوي، چې د دوی د هندو والی یا سکن والي نښې دي، مسیحیان ددی لپاره چې وپیژندل شي مسیحیان دي د صلیب[۱] د علامې لاکتونه چې د جمع + د علامې په شکل وی غاړه کې اچوي، او که کوم مسلمانی قصدا د اسلامی شریعت د حکم له پوهیدلو سره دغسې علامات (لکه د سک کره، د مسیحی صلیب او د بت پرستانو زیړ لباس) وکاروی د کفر ویره پرې کیږي. او که څوک سهوا د اسلامی احکامو د نافهمۍ له مخی داسې کار وکړي لازمه ده فورا توبه وکړي.

د غیر مسلمانانو فرهنګی لباس:

غیر مسلمان خلک خپل ځانګړی فرهنګ، رسم، رواج او عنعنات لري چې د دوی لباس هم ددوی د کلتور یوه برخه ده، اګر که دغه لباس یې په دین او

۱- مسیحیان د مسلمانانو خلاف عقیده لري چې حضرت عیسیٰ ﷺ د الله ﷻ ځوی و او د انسانانو د ګناهونو د ښنلو په خاطر په صلیب وځړول شو، صلیب عبارت له هغه لرګی ده چې پخوا به پرې د مجرمانو لاسونه او پښې میخ کیدې بیا به یې د لرګی درول او مجرمان به هماغسې و ترڅو د نیزو په ویشتلو ترې وینې لاړې شي او مړ شي، او اوس د هماغه لرګی علامه پخپلو غاړو کې د مسیح ﷺ د یاد په خاطر ځړوی ولې مونږ مسلمانان عقیده لرو چې مسیح ﷺ د الله ﷻ پیغمبر و الله ﷻ هغه دیهودو له شر څخه نجات ورکړ او صلیب شوی ندی، قران کریم فرمايي: ﴿وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَبُوهُ وَلَـٰكِن شُبِّهَ لَهُمْ﴾.

عقيدې باندې دلالت نه کوي، خو که کوم مسلمان د خپل کلتور او فرهنګ لپاره له دغو لباسونو او فرهنګ څخه ځان وساتی دا غوره او بهتره ده.

لعنتی ښځې او سړي

اللهﷻ ښځې او سړی په ځانګړي ښايست پيدا کړي دی او هر يو ته يي خاص لباس او خاص شکل ورکړی دی ترڅو له بل جلا شي، نو هر يو ته پکار دی چې خپل اصلی شخصيت وساتی، که يو سړی دغو اړی ځان له ښځو سره مشابه کړي او ښځينه حرکات وکړي، او يا هم يوه ښځه وغواړی ځان د سړيانو جامه کې ووهی يا خپل شکل له سړيانو سره يو رنګ کړي د الهی لعنت لاندې راځي، پيغمبرعليه السلام فرمايي: د اللهﷻ لعنت په هغو سړيانو دی چې ځان له ښحو سره مشابه کوي او هم د اللهﷻ لعنت په هغو ښځو دی چې ځان له سړيانو سره مشابه کوي.

ځومره ښه ده چې دا ښايسته موضوع په هغه شعر سره د دوستانو د فايدې لپاره پای ته ورسوو چې زمونږ يو تن ځوان د اسلامی احساس خاوند هيوادوال ارشاد کړی دی، ترڅو د خبرو اخر مسک شي:

هزارحکمت‌پوشيده‌درسيمای‌حجاب
نه‌صرف‌نام‌قماشی‌سزدبرای‌حجاب

حجاب گوهر نسل بشر خدا گويد
به‌شأن مريم عمران باوفای‌حجاب

فصيح‌زبان زبلبل شنيده‌ام می‌گفت
که‌قدرگل‌نشناسم درسوای‌حجاب

بدين‌سقامت مهلك ولاعلاج امروز
دوای‌نيست‌طبيبا!مگر دوای‌حجاب

کجاست نام نکويی که تا فلك‌برسد
مگر زسايه فرخنده همای حجاب

به‌پاسداري حفظ و قار و حرمت تو
عقاب‌عزتت‌افراشت‌بالهای‌حجاب

مقام آدميت در کتاب يزدان است
بقاي عزت ما وتو در بقاي حجاب

به‌چشم خويش نگر مجمع جهانی‌را
که‌گشته‌جمع‌بهايم‌زانزوای‌حجاب

برای حفظ کرامت بنی آدم
هدايتی ز خدا آمده لوای حجاب

به آن عزت اين هبهء خدا دادت
بساز قامت موزون آشنای حجاب

نگر تو دفتر و اوراق امشب داعی[1] چوروزروشنش‌ازپرتـودعای‌حجـاب

د حجاب د بحث پدې برخه کې غوره ده چې زمونږ مسلمان مور او پلار هڅه وکړي ترڅو له خپلو هغو خویندو او لورګانو سره دحجاب په هکله مرسته وکړي چې تر اوسه یې د ژوند ترخې تجربې ندي لیدلی، او د دوی درک د الهی احکامو له حقیقت څخه ضعیف دی، دوی د حجاب اغوستو ته تشویق کړي، ترڅو ورته با سعادته اینده وبښي، او د الهی احکامو مطابق خپل مسولیت ادا کړي، هلته چې وایي: ﴿يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ قُوٓاْ أَنفُسَكُمْ...﴾ «ای مسلمانانو خپل ځانونه او خپله کورنۍ له هغو ورڅخه وساتۍ چې سوختني یې خلک او تیږي دي».

متدینه میرونه هم پدې هکله مسولیت لري چې له اسلامی حکمت او اخلاقو سره سم د حجاب موضوع کې له خپلو ښځو سره مرسته وکړي خپله ددې بی عفتۍ سبب نشي، زما یو تن شاګرد چې د اقتصاد پوهنځۍ کې درس وایي یوه ورځ راته راغله او د خپلې خور لونې د نا مزاد له بی غیرتۍ یې راته شکایت کې وویل: محترم استاد مونږ د بی غیرته سړیانو څخه شکایت لرو، چې د خپلو هوسبازیو لپاره زمونږ د حجاب مانع ګرځي، مثلا زما خورلنۍ غوښته پخپل واده کې ټیکري په سر کړي، ولې نامزاد یې اخطار ورکړ چې نشي کولی په واده کې ټیکری په سر کړي.

د ستر او حجاب په هکله بی تفاوتی د هلاکت سبب کیږي

د ستر او حجاب په موضوع کې زمونږ د مسلمانو خویندو یوه ډیره خطرناکه اشتباه په ځینې عادتونو، رواجونو او عنعناتو کې الهی احکامو ته عدم توجه ده چې داد اسلامی احکامو مخالف هم وي، نو باید ټول مومنان

۱- داعی د بدخشان ولایت یو تن شاعر دی چې ددی کرښو دلیکلو پر وخت د کابل پوهنتون د حقوقو د بوهنځۍ محصل دی.

ورته جدي توجه وکړي، چې دا موضوعات پدې برخه کې مفصلا د بر رسۍ لاندې نیسو:

۱– دیوې ښځې ترمخ د کوم ماشوم لوییدل داد هغه محرم نه جوړوي:

د ډیرو خلکو عادت داسی دی چې کله یو ماشوم د کومې ښځې تر وړاندې لوی شي نو د هغه په هکله بی پروا وي، او ده سره د یو نامحرم معامله کوي لکه د دوی مخکی څخه ماشومان و چې د بلوغ سن ته ندې رسیدلی، او نظر په رواج لکه لیور، لیورځی، د خور لیور، زامن یې، د ماما زامن، د کاکا زامن، او غیره کسان چې کورونو کې یې تګ راتګ زیات و یا یو بل سره واړه لوی شوی دي، او یا دوی له هغوی څخه واړه و، خو اوس ټول بالغان دی، او دا چې یو بل سره عادت شوی دي او همیشه یي ی وبل سره ناسته ولاړه کړیده، په بی تفاوتۍ له دوی سره معامله کوي، مثلا له لیور او یا لیور زیانو څخه چې نوي ځوانان شوی ستر نکوي او ان دویښتو، لاسونو، او یا هم خپلو ماشومانو ته د شیدو ورکولو په وخت په بی تفاوتۍ معامله کوي، او دا بی تفاوتی دلوی ګناه سبب کیږي، ځکه کله چې د چا عمر بلوغ ته ورسیږي او محرم نه وي نو د اسلامی شریعت د نامحرمانو ټول احکام وربانديې فرض کیږي، او دغه مسلمانه خور باید دوی سره دمخامخ کیدو پر وخت بی پروا نه وي، ځکه نا محرم په یو ځای لوییدو یا د چا مخکې په لوییدو سره نا محرم کیږي، کیدای شي دوی فکر وکړي چې مونږ خو خور او ورور غوندې لوی شوي یو او یا هم هغه ځوانان چې زمونږ مخکی لوی شوی دی زمونږ اولاد غوندې دي. او یا دا چې زمونږ لوټو له هغوی سره لکه د خور او ورور ژوند کړی دی، او اوس چې ځوانان شوی دي د بري وال احساس نکوي، بلکې یو بل سره عادی ناسته ولاړه کوي دغسې خبرې او استدلال د هر چا شخصی نظرونه دي، چې نه باید دغه شخصي نظرونه د شرعی مشروعیت حیثیت خپل کړي ځکه که دغو موضوعاتو مشروعیت لرل او په یو ځای کې لوییدو سره، او یا تر مخی ځوانیدو سره دواړه عمر له تیریدو وروسته زمونږ مقابل کی مشروعیت درلودل او د محرم کیدلو له سببونو څخه یو سبب وی، ددې جواز به مو داسلامی شریعت کتابونو کې لوستی و، ولی هیڅکله پدې هکله د اسلامی

شریعت لخوا عفوه نده راغلي. او همدا علت دی چې دغسي ځايونو کې بی تفاوتی او غفلت د لويې ګناه سبب ګرځي، چې لازمه ده خوينديې ميندی او محترم والدين دغه الهی احکام په نظر کې ولري او له رواجونو او بی تفاوتيو ځان وساتي، ځکه يوه حويلۍ کې په ژوند کولو او يا يو ځای لويیدلو د شريعت حکم تغير نکوي، او هغه مسلمانان چې غواړي د اللهﷻ عصيان او نافرماني ونکړي پدي هکله زياته توجه کوي.

۲– د رقابت په اساس ستر او حجاب:

يو هغه باطل عادت چې نن ورځ يې د ځينو له دينه بی خبره مسلمانانو ترمنځ رواج پيدا کړی دی داد چې ځينی سړيان خپلو ښځو ته وايي: دا چې زما فلانی دوست، همسايه يا برادر خوانده مې له ما څخه خپله ښځه ستر نکړه نو ته هم ترې ستر مکوه. او که کله څوک ترې ستر وکړي نو بيا خپلې ښځې ته وايي ته هم ترې ستر کوه ځکه د هغه ښځه له ما ستر کوي، دغه فکر کاملا د اسلامی شريعت د احکامو مخالف دی. او پدې ډول محرم او نا محرم نه پيژندل کيږي بلکې محرم او نا محرم خو به اسامی شرعيت تعينوي، او که څوک خپله ښځه مجبوره وي چې د مختلفو اعتباراتو له مخې خپله پرده لرې کړی نو حقيقت کې يې لويه ګناه کړيده.

۳– خورلڼه:

ورورنيول، مورلڼه، پلار نيول، او ځوی نيول حرمت له منځه نه وړي: د اسلام مقدس دين کې تنها ورور، خور، پلار مور ځوی او لور په دوه علتونو تشبتيږي.

الف: هغه صورت چې منځ کې يې قرابت خپلوی وي.

ب: هغه صورت چې د دوه تنو ترمنځ د شيدو رابطه وي مثلا د چا رضاعی خور، رضاعی ورور، رضاعی مور، رضاعی پلار، رضاعی ځوی او يا رضاعی لور وي چې رضاع- شيدی ورکول - يو بل سرهد نکاح کولو د حرمت سبب ګرځي.

ج: د نکاح په اساس يعنې چې کله څوک چا سره نکاح وکړي نو د دواړو طرفو مور او پلار سره نکاح حراميږي.

پخوا وختو کې د عربو ترمنځ رواج و چې کله به چا څوک ځوى ونيو نو دا به د هغه ځوى شو، مثلا: پيغمبرﷺ يو هلک د زيد په نوم سره په ځوى والي نيولى و نو خلکو به ورته زيد بن محمد وايه، ولې قرانى آيات راغى او حضرت محمد ته يې امر وکړ چې دې کار څخه ځان وساته زيد ته د خپل پلار نوم اخلى بيا به تولو ورته زيد بن حارثه وايه، دلته مناسبه ده آيات شريف د اسلام پوهانو له نظرونو سره يو ځاى راوړو: ﴿وَمَا جَعَلَ أَدْعِيَآءَكُمْ أَبْنَآءَكُمْۚ ذَٰلِكُمْ قَوْلُكُم بِأَفْوَٰهِكُمْۖ وَٱللَّهُ يَقُولُ ٱلْحَقَّ وَهُوَ يَهْدِى ٱلسَّبِيلَ ۝٤ ٱدْعُوهُمْ لِءَابَآئِهِمْ هُوَ أَقْسَطُ عِندَ ٱللَّهِۚ فَإِن لَّمْ تَعْلَمُوٓاْ ءَابَآءَهُمْ فَإِخْوَٰنُكُمْ فِى ٱلدِّينِ وَمَوَٰلِيكُمْۚ﴾ [الأحزاب: ٤-٥] «او نه يې دي ګرځولي ستاسى بلل شوي ستاسې زامن دا ستاسې د خولې خبره ده، او الله حق وايي او نيغه لار ښيى، راويې بلى د پلرونو په نوم دا اللهأ ته د انصاف خبره ده که دپلار نوم يې در معلوم نه وي نو ستاسى وروڼه دي په دين کې او ستاسې ملګري دی».

الميزان تفسير پدي هلکه وايي: داد عياء کله ددعى جمع د ځوى بللو په معنى ده، او جاهليت کې دا کار د دوى ترمنځ معلمول ا ورواج و، او همدارنګه د هغه وخت خلکو لکه روم او فارس به چې کله کوم ماشوم ته ځوى وويل نو د اصلي ځوى احکام به يې د دوى په هکله جاري کول، يعنى که به جلکۍ وه نو نکاح يې ورسره حرامه بلله، او که به يې دغه پلار مړ شو هغه ته به هم د تولو اولادونو غوندى ميراث ورکول کيده، او همدارنګه د پلار او اولاد تول احکام وربانديې جاري کيدل، او اسلام دغه عمل هم لغوه کړ. بنا پردې د آيات مطلب داده چې کوم کسان چې تاسى په زويتوب نيولى هغه ستاسې زامن ندي ترځو د دوى په هکله ددغې موضوع تول احکام جاري شي.

دې آيت کې ځوى نيولو ته اشاره ده دا چې تاسې د بل ځوى ځانته منسوبوى دا ستاسې د خولې يوه خبره ده او نور څه معنى نلري، او دا تعبير د خيرې د بى اثرۍ څخه کنايه ده، لکه څرنګه چې دې آيات کې ده چې اللهﷻ

فرمایي: ﴿كَلَّآۚ إِنَّهَا كَلِمَةٌ هُوَ قَآئِلُهَا﴾ ابن کثیر د پورته په تفسیر کې وایي دغه آیت شریف ﴿ٱدۡعُوهُمۡ لِأٓبَآئِهِمۡ هُوَ أَقۡسَطُ عِندَ ٱللَّهِۚ﴾ هغه امره چې کوم عادتونه د اسلام ابتدا کې رواج و هغه یې له منځه ویوړل. هغوی عادت لره چې پردیو ځامنو ته به یې خپل ځامن ویل نو الله ﷻ امر وکړ چې هر څوک خپل پلار ته منسوب کړي. امام بخاری

له عبد الله بن عمر رضي الله عنه نه روایت کوي فرمایي چې مونږ به زیدبن حارثه ته زید بن محمد وایه تردې چې دا آیات شریف نازل شو ﴿ٱدۡعُوهُمۡ لِأٓبَآئِهِمۡ هُوَ أَقۡسَطُ عِندَ ٱللَّهِۚ﴾ عربانو به دغه ځوی سره داصلي ځوی معامله کوله، دوی به یې له خپلو محارمو سره ځانته پریښودل، پدې اساس بیبی سهله بنت سهیل چې د ابوحذیفه ښځه وه پیغمبر علیه السلام ته وویل: مونږ سالم ته زوی وایه او الله ﷻ دا حکم را نازل کړ او وینو چې ابوحذیفه ددې هلک را تلل نه خوښوي، پیغمبر علیه السلام وویل: هغه هلک ته شیدې ورکړه ورباندې به حرامه شې بناء د پورته آیات په اساس ځوی نویل حرام شو، او نه ځوی نیول د نکاح مانع شو او ځوی نیول په اصلی ځوی باندې نه حسابیږي او کله چې ځوان شي دده خلوت ددې سړي له ښځې سره او د کور نورو اعضاو سره ګناه ګڼل کیږي.

همدارنګه د اسلام مقدس دین کې پلار نیول، مور نیول، ورور نیول، خور نیول، ځوی نیول او لور نیول د حرمت مانع نه ګرځي، او د اسلام مقدس دین کې له دوی سره د محارمو معامله کول لویه ګناه حسابیږي.

اوس مهال ځینې خلک رواج لري چې پردۍ ښځې ته خور وایي او یا هم داسې ښځې دي چې پردي سړی ته ورور وایي او وایي دا زما قرانی ورور دی او ددی خبر په اساس له دغه نا محرم اوپردي سړی سره خپله، لورګانې یې، او د فامیل اعضا په ازادانه ډول پرته له ستر او حجاب څخه حتی سفر کې ورسره یو ځای کیږي او چې ترې وپوښتې له چا سره سفر کې تللې وي وایي له قرانی ورور سره مې.

ځینې ښځې پردي سړی ته پخپل کور کې د پلار په نوم سره ځای ورکوي او لکه د اصلی پلار غوندې معامله ورسره کوي، ستر او حجاب نه مراعاتو يي او

لکه د اصلی پلار غونډې معامله ورسره کوي، ستر او حجاب نه مراعاتوي او خلوت ورسره کوي چې دا کار کاملا د شریعت مخالف دي، او پردی سړی پدې اساس محرم کیدل نشي، لنډه دا چې اسلامی شریعت کې وروړنیول خور نیول، مور نیول، پلار نیول، ځوی نیول او غیره د انسان محرم کیدلی نشی او له پدري سړی سره د پلار یا ځوی یا ورونیولو په نوم ناسته ولاړه قطعا حرامه ده.

۴- د زړه پاکی اړیکې له بی حجابی سره:

د شیطان یو بل جال د مسلمانو ښحو د بی ستره کولو لپاره داده چې ډیرو انسانی شیطانانو ته تلقین کوي چې کله د یوې ښځې زړه پاک وي نو ستر او حجاب ضرورت نلري. بناء ډیرې بی حجابه ښځې ددې لپاره چې نورو ته دلیل ولري او خپله ګناه پټه کړي استدلال کوي چې زمونږ زړونه پاک دي، او دا چې زمونږ زړونه پاک دی نو بناء له پردیو سره ناسته ولاړه خندا او ان عورت نه پټول نقص نکوي.

ددې اشتباه ځواب په لاندې ټکو کې ورکولی شو:

الف: د حجاب امر الهی حکم دی او د چا زړه پورې تعلق نلري، بناء هره مسملانه ښځه باید دغه الهی حکم په نظر کې ولري، که څه هم زړه یې لکه صافی اوبه پاک وي.

ب: چې د چا زړه پاک وي د مقابل نفر زړه څخه څه خبر دی، چې د هغه زړه هم پاک دی او که نه، بناء حجاب باید د فتنې څخه د لرې والي لپاره مراعات کړو.

ج: د پیغمبرعليه‌السلام پاکې بیبیانې، د صحابه و ښځې او ټولې با ایمانه ښځې حجاب مراعاتوي او مراعات کړی دی ایا نن ورځ داسې ښځه پیداکیږي چې له بی بی خدیجی، بی بی زینب او بی بی فاطمی څخه یې زړه ډیر پاک وي.

د: په آیات او احادیثو کې چې د حجاب حکم راغلی دی، داسې ندي ویل شوی چې پاک زړې ښځې دې حجاب نکوي.

حجاب په غربی هیوادونو کې

ښاغلو دوستانو ګرانو خویندو او ورونو:

حجاب چې زمونږ د مسلمانو خویندو د غرب لباس دی او هر مسلمان دغه حقیقت د قرانی ایتونو او د ورځنی حقیقتونو له مطالعې وروسته درک کوي، او نوي مسلمانان د اسلام له منلو سره فورا د غربی هیوادونو له سختو شرایطو سره ځان دعفت پدې لباس سره سمبالوي، زمونږ یو تن خور د سوسن صفا وردی په نوم سره خپلی خاطرې پدې هکله لیکلې دي چې ۱۴ کاله یې خارج کې تیر کړي دي او له هغو جرمنیانو سره یې وخت تیر کړی دی چې نوي په اسلام مشرف شوي دي او یو کتاب یې ترې جوړ کړی دی، ما هم وغوښتل ددی کتاب یوه برخه چې د حجاب په هکله ده دلته نقل کړم:

زمونږ خور سوسن چې د ایران اوسیدونکې ده خپله کیسه د نوو المانی مسلمانانو په منځ کې د المان په یو مسجد کې له کنفرانس څخه وروسته داسې پیل کوي: د تفریح له اعلان سره، څو نفره د وینا له صالون څخه ووتل او د مسجد حویلې ته ننوتل چې هلته ډیره نرمه هوا وه، او د لمر وړانګې د مسجد په مناره او د ونو سوری په اوبو باندې و اود مرغانو نغمو، اود المانی مسلمانو خویندو ورونو غتې ډلې حضور د هامبورګ اسلامی مرکز کې یوه ډیره روحاني فضا جوړه کړې وه، اتفاقا څو تنه الماني خویندې چې له مختلفو ښارونو څخه راغلي وې حوض ته مخامخ په پولو کیناستلې او په خبرو شو، مونږ پوره د هبامبورګ د اسلامی مرکز د روازې ته مخامخ کیناستلو، او د لارویو او سیلانیانو تګ راتګ چې مسجد ته یې کو کله کله زمونږ نظر ځانته جلبو سیلانیانو ته د المانی مسلمانو سړیانو او ښځو لیدل پدې ځای کې ډیر له انتظاره لری و او پّ ډیر تعجب سره به یې پریښودل، تابه ویل دوی با ورنکوي چې دا المانیان دي، خود المانی خویندو ورونو اروپایی څیرو او ځیګو المانی خبرو دوی ته د شک ځای نه پریښود چې دوی الماني دي او که نه.

یوه ایراني نجلۍ

ددغه تګ را تګ ترمنځ زما نظر یوې نجلۍ جلب کړه چې عجیبه څیره، نوې پیغله او حیران حیران کتل او د آلماني خویندو ورونو هري ډلې ته به لږ لږ ځنډیدله، څه وخت تیر شوی نه و، تا به ویل چې دغو دوه سترګو سنګیني حس کړه او هغو دوه سترګو پسې ورغلی او کله یې چې هغه یوڅه آشنا ولیدې نو مونږ خوا ته یې آرام ګامونه راواخستل خو هماغسې متحیر، اوس نو مونږ ته څو قدمۍ کې وه، څه باندې شل کاله عمر یې و جګ او لوړ قد او کاملاً شرقی قواره او په خلاصو سترګو او عین حال حیران شکل سره یې په سترګو دغمونو موجونه ښکاریدل، یو لحظه یې ګډوډ را کتل ترڅو ما سکوت مات کړ او په آلمانی مې ترې وپوښتل، لومړی ځل دی چې دهامبورګ اسلامی مرکز ته راغلې یاست؟ په سر، سره یې مثبت ځواب راکړ، بیایي له سترګو لاندې هر یو له سوال لاندې ونیولو، یوې بلې آلمانی خور ترې وپوښتل، څو کاله کیږي چې دلته ژوند کوې؟ آیا په المانی ژبه پوهیږي؟ ډیر ځواب یې را کړ: هو لږ لږ پوهیږم، درې کاله کیږي چې آلمان ته راغلی یم؟

المانی خویندې میندې له اسلامی نومونو سره

ددې لنډ او منقطع ځوابونو ددې و چې په آلمانی پوره تسلط نلري، او کیدا شي د پردیتوب احساس یې ښکارندوي کوله، ددې لپاره چې دغه احساس یې لرې کړم نو خورګانې مې یوه یوه معرفی کړه.

خور حلیمه له فرانکفورت څخه.

فاطمه له مونیخ

هدی له زار بروکن

او زه هم ایرانۍ یم.

لکه چې یو دم یې ملګرې پیدا کړه او سترګې یې وځلیدې: زه هم ایرانۍ یم.

او بیا یې په فارسي ادامه ورکړه.

دا چې آلمانې دی ولې یې نومونه آلماني ندي؟

ما ورته په آلماني وویل: دغه خویندې او ټول آلمانیان چې د مسجد حویلۍ کې وینې د اسلام په دین مشرف شوی دي او په همدی علت یې ځانته اسلامي نومونه انتخاب کړي دي.

یو اروپایي هیواد کې با حجابه خویندې میندې

خور (الکه) فاطمی ترې وپوښتل: لکه چې ډېره حیرانه یې چې مونږ دې مسلمانان او حجاب کې ولیدو، هغه هم اروپایان او داسې افراد چې یو غربی سیستم سره تړلې دي، سر ته یې ټکان ورکړ او ویې ویل: رښتیا همداسې ده زه چې دا درې کاله ایران څخه راوتلې یم دا مې لومړی ځل دی چې دغسې منظر وینم، نن ډېر تصادفی زما حرکت دیخوا ته شو زه په هانوفر کې تحصیل کوم او دا لومړی ځل دی چې یو ډاکتر ته د مراجعی لپاره هامبورګ ته راغلی یم، او دا چې څو ساعته وخت مې درلود، هوډ مې وکړ لږ له له فرصت څخه استفاده وکړم او دلته سیند غاړه کې قدم ووهم چې دبا حجابه اروپایانو تګ را تګ مې نظر جلب کړ او د هغوی خوا ته راغلم او بیا د المانیانو او د مسجد په لیدلو مسجد ته راغلم او اوس نو دداسې المانیانو له لیدلو چې مسلمان شوی دي او بیا ښځې چې کامل حجاب هم لری پوره تعجب کې یم. ځینې غرب زده شرقیان حجاب د ازادۍ سلبول ګڼی.

داسې حال کې چې د غرب مسلمانی خویندې هغه د عزت، افتخار او ازادۍ لباس ګڼي خور (بریګیت) هدی ترې پوښتی: ولې تا د اروپایی مسلمانانو د لیدو توقع نه درلوده؟ اسلام خود یو ملت یا یو خارجي ډلې پوری منحصر ندی کنه؟ ایرانۍ نجلۍ چې ځان سهیلا معرفی کړ ځواب ورکړ:

نه هدف مې دا نه و چې اسلام کوم ملت یا کومي ډلې پورې خاص دی، ولې پوهیږي چې زمونږ په ذهن کې د خارجي تبلیغاتو او فلمونو په اثر کې داسی منل شوی دي چې دلته د ازادۍ مرکز دی او اروپایي ښځه له کاملې ازادۍ برخمنه ده، مونږ د خپلو هیلو دنیا دلته لیدله، خو اوس دادی ښځې سره له ازادۍ هغه نه مني او اسلام راوړي او د اسلامی لباس اغوستل انتخابوي. مونږ چوپیږو او حیرانیږو ځکه دلته خو تاسې څوک د حجاب په مراعات کولو

نه مجبوروي نو ستاسې انتخاب يواځې ستاسې دعشق او ايمان انتخاب دی، او زه حيرانه يم هغه څه چې مونږ يې د ښځې د لاسو او پښو زنځيرونه ګڼو، تاسو ازادانه او عاشقانه انتخاب کړي دي.

هدی يې خبرو کې ورغورځيدله او په خندا سره چې ددې د ايمانی افتخار ښکارندوې ووېل:نوکه واورې چې زه مخکی (پانک) وم، بيا خو به زياته حيرانه شي.

سهيلا: پانک: اصلا د منلو نده، هو رښتيا څه سبب شو چې دا لاره مو انتخاب کړه او مسلمانه شي؟ دا ازادي چې دلته ده که لوڅه هم سرک ته را ووځې څوک درسره کار نلري، دلته خو ويل کيږي چې د ښځې او نر د اړيکو نتيجه کې نو هر څه عادي کيږي او بيا مخالف جنس هيڅ اثر نلري.

د ازادۍ او بی بندو بارۍ ترمنځ فرق

فاطمی زر ځواب ورکړ: اول خو دا چې اللهﷻ وغواړي چا ته هدايت وکړی نو کوی يې که څه هم په اصطلاح ددنيا د فساد مرکز کې وي.

دويم دا چې مختلف ټکي دي هغه څه چې زمونږ نړۍ کې وينې ازادي نده، بلکی بی بندو باری، فساد او سپکاوی دی، دا چې د نر او ښځې اړيکو هيڅ رنګه حدود نه وي او ښځه او نران متاهل اخلاقی پابندي ونلري او هوسونو پسې ولاړ شي او چه څه وغواړي هغه وکړي او د هيڅ پروا ونلري او په اصطلاح ټولنه تر پښو لاندې کړی، نه زړګيه دې ته ازادي نه وايي:

داد بی بندو بارۍ، لا ابالي ګرۍ مختلف تفسيرونه دي چې له کلونو راهيسې مونږ ته د ازادۍ په نوم سره تبليغ کيږي. او غالبا اکثره عوام پرته له فکر او ارزيابۍ څخه دغې څپې پسې ځي، او که نه نو د انسان او حيوان ترمنځ څه فرق دی؟

جنسې ازادی پر نورو دنوعيت پورته کونی او دتجاوز سبب کيږي د لباس ما ډلونه دشهوانی حرکاتو سبب کيږي او د ښځې د ښايست راويستل د سړيانو دلذت لپاره دي.

ښاغلې خور فاطمی د خپلو خبرو په منځ کې سهيلا ته وويل: له يو خوا بايد پوه شي چې ازاد روابط نه يو دا چې کشش او شهواني اړتياوې کموی بلکې د نوعيت طلبی حس په افرادو کې را پيدا کوي. او کولی شي دا له هغو احصايو ترلاسه کړی چې غرب کې دفحشا او فساد په هکله له کم تحقيق او دقت سره ترسره کيږي مثلا درته ويلی شم چې يواځې المان کې له ۷۲٪ زياتې کاريګرې ښځې خپل کار ځای کې د خپلو نارينه همکارانو لخوا تر جنسې تيري لاندې واقع کيږي. او د کار امرين ورڅخه ناروا غوښتنی کوي. البته د تعجب ځای هم ندي ځکه ددغو ټولو لباس ماډلونو سره چې پرته د شهوانی تحرکاتو او د ښځې د ښايست له راويستلو نور هدف نلري نو بيا بايد له دغو تجاوزونو او ځورونو څخه هم شکايت ونکړو، او بايد پوه شو چې ښځه ځان دومره ارزانه وړاندې کوي او سپکوی نو هيڅ قانون ددې اعمالو مخه نشي نيولی له يوی خوا په کار ځای د ښځې ځان ښودل د کورنيو د کمزوري کيدو او ورانيدو او نتيجه کې د رنګارنګ فسادونو او نامشروعه رروابطو سبب کيږي يا په بل عبارت ښځه د هو سرانانو د لاس اله ګرځي، البته دا چې هميشه داسې خلک شته چې د حاکم نظآم خلاف حرکت کوي نو طبيعی خبره ده چې زمونږ وينا د ازادۍ ددغو پوچو او خالی شعارونو او نتايجو په هکله ده. مونږ هم د الله ﷻ په مرسته ددغو شعارونو په خالي والی او پوچوالی له پوهيدو سره سم په الله ﷻ باندې د ايمان له لارې وکولی شو چې دغه ډند څخه ځان وباسو.

هدی د فاطمی خور د خبرو ادامه کې وويل: څه وخت مخکې يعنی له دويم نړيوال جنګ وروسته زمونږ ټولنی هم اخلاقو ته ډيرې پابندې وې، خو د جنګ په پايله کې د امريکايانو له را تګ څخه وروسته او د امريکايي منحرف کلتور له پياده کيدو اود امريکا د مکار سياست له حاکميدو او بربنډتوب خوا ته د ښځې له راوتو وروسته زمونږ ټولنه پدغه ننې اسفناک وضعيت ونيول شوه، او په فساد ک مو داسې غوټه ووهله چې د الهی عذابونو پرته بله د نجات لار ورته نه پيدا کيږي.

ما ددې ټولو خبرو په دوام کې سهيلا تر نظر لاندې نيولې وه ته به وايې چې د هغې دننه يو انقلاب روان و، د هغې د بدن رګونو او رنګونو ځانته مختلف

حالتونه پیدا کول او سخت تغیر پکی و، یوه څه وخت پخپل ځای غلې وه، سترګې یې د اوښکو څاڅکو پټې کړې وي، په ارامه مې غبږ پرې وکړ او ومې پوښتله چې څه کې فکر کوي؟ پرته له دې چې سر تا وکړي وویل: نه پوهیږم یو دم د هغې ورځې په یاد شوم چې له ایران څخه مې المان ته پرواز کو، له څه فکرونو او هیلو سره مې د سفر بستره وتړله، د غرب د طلایې قصر په لور سفر، چې هلته هره هیله په محض یادولو سره ترسره کیږي، هغه لوی تمدن چې مونږ ته به د قانون دبشر د حقوقو اغه او دغه د انسان د ازادیو او... تبلیغ کیده.

د نیکمرغۍ او نیکبختۍ هیواد ته سفر، هلته چې ښځه ازاده او له سړي سره برابره وه. هغه تصویر چې د رادیو او خارجی فلمونو له لارې مونږ ته را ښودل کیده، او مونږ په سادګۍ سره هغه منلو. سهیلا لکه چې د خپل زړه انبار دردونو اوریدلو ته صبرناکه کانې پیدا کړی وي یو آه وکړ او بیا یې اوږده کړه: هو څوک څه پوهیږی خبرې له لرې اوري، او تبلیغات هم دومره زیات دي چې چا ته د فکر کولو وخت نه ورکوي. د حق سمبولونه او ارزښتونه یې تر اثر لاندې راوستي دي او هغه تش شعارونه معرفی کوي. خو د هماغو حقایقو او د غرب د پوچو خیالونو او پوچه فرهنګ او فاسد نظام هغه خبرې چې څوک خپله غربیانو څخه اوري چې عمر یې دلته تیر شوی او په پوستکې او هډوکي یې پوهیږي نو سړی حیران شي، ځکه دوی ته خو نشي ویلی چې تاسې خپلو منافعو ته تبلیغ کوي.

غرب کې دښځې د مساوات شعار پرته د ښځې له وینځه والی او له هغی څخه داستفادي کولو بله معنی نلري.

سهیلا دلته المانی خویندو ته اشاره وکړه او ویې ویل:

کله چې څوک د غربی ښځې له ژبی اوري چې د ښځې د مساوات ا وحقوقو پوچ شعار پرته له ښځی څخه د استفادې نه بله معنی نلري، چې څه د بدنی قوت او څه د ښځینه والي ښآیست څخه یي ناوړه استفاده کیږی او واقعیت کې ښځه نوره هم غلامۍ ته کشول کیږي، نور نو نه کیږي چې له واقیعت څخه سترګې پټې کړو او غوږونه وتړو، رښتیا زه هم له ډیر وخت

څخه دې ټکي ته متوجه وم، اماد اقرار کولو شهامت می نه درلود د غربی لباس اغوستل ددې سبب کیږي چې د هغوی په دردونو اخته شو اوس د سهیلا د سترګو د او ښکو څاڅکی یو یو را توییدل او هغې همداسې خبره اوږدوله: څه خوبونه او فکرونه و، لا مې یو کال په المان کې نه وتیر شوی چې یوه ورځ ما سپښین د بس تم ځای کې ولاړه وم، ناڅاپه یو موټر زما مخی ته ودریده او یو جګ قد هلک تری راوالوت او پرته له څه خبرې یې زما لاس وینو او زه یې ځانته کش کړم، ما چې دداسې حال توقع نه درلوده، لکه یو وار چې ګونګه شم او یو لحظه مې څه نشو ویلی داسې حال کې هلک غوښتل ما خپل موټر کې سپره کړي، یو دم په سد شوم مقاومت مې وکړ او پخپله بکسه می هلک په سر وواه چې زخمی شو او لارویانو پولیس خبر کړل او دواړه یې حوزې ته بوتلو.

د پولیسو د رئیس په ځواب کې مې په ګله او ماته المانی ژبه جریان ووایه او فکر می کوه چې اوس به هلک بندي کړي او جزا به ورکوي. خو په ډیر تعجب سره مې ولیدل لکه چټې خبرې، لکه ټوقي چې وی، په خندا شو او راته یي وویل: ښه ولې ورسره ولاړه نشوې پوهیږي چې دا څوک دی؟ ما وویل هر څوک چې دی زه خوا المانۍ نه یم چې هر چا سره لاړه شم زه ایرانۍ یم او زمونږ عفت زمونږ د ژوند جوهر دی. د پولیسو ریس بیا وخندل او ویې ویل: ستا د لباس شکل او ډیزاین خو زمونږ د ښځو غوندې دی. او کومه لوحه هم درسره نشته، د پولیسو د رئیس خبری لکه مرمۍ را باندې لګیدلې خو له بلې خوا مې هغه ته حق هم ورکو. لنډه دا چې څو دوستان می خبر کړل او د خپل شکایت په اخیتلو او له هلک څخه په اجباری عذر غوښتلو مې ځان له جنجال څخه خلاص کړ او که نه عزت مې هم خراب و.

سهیلا لږ ځنډ شوه ما باندې یي سترګې خښی کړې او بیا یې وویل: هغه ورځ ما فکر کو زه یوه خارجۍ یم ځکه را سره داسې سلوک کوي زما اوس ددې خویندو په خبرو لکه له درانده خوبه چې راویښه شم هغه خوبونه چې له کلونو د خارجیانو د ښایسته شعارون او سردابونو په نتیجه را تر غاړه شوي و، رښتیا له ډیر وخته متوجه شوی یم چې د ډیرو سړیانو سلامونه بی تمی ندي.

او بلا فاصله له ښځې ناروا غوښتنه کوي، هغه له دې ټولې جنسی ازادۍ سره چې سړی فکر کوي نور به د سړیانو سترګې ښځو پسې نه وي.

د مسجد له منارو څخه د اذان په اواز پورته کیدلو سره خویندې پورته شوې او د لمانځه اداکولو لپاره مسجد ته ولاړې دغه وخت سهیلا له ما وپوښتل ایا کولی شي مونږ سره لمونځ وکړي په خوشالۍ مې هغه مسجد ته بوتله او له اودس کولو وروسته مسجد ته ننوتلو، په ټول لمانځه کې می احساسوله چې سهیلا ژاړي، د لمانځه له پوره کیدو وروسته څو د قیقی په جای نماز باندې په ژړا او زارۍ وه په مسجد کې پرته له سهیلا، خویندو او ما څخه نور څوک پاتې نه و، ورو سهیلا ته ورنزدی شوم وګورم چې انتظار یې وکړم او که نه؟

سهیلا خجالت وه چې سره له مسلمانۍ نه په ګمراهۍ او بی حجابۍ کې مشغوله وه هغې زما په لیدلو سره په ژړا پیل وکړ، هغه مې غیږ کې ونیوله خو همغسي یې ژړلې، هغه ژړا چې د زړه له تل څخه را ووځي او داسې وایي:

ای اللهﷻ زه له ځان څخه شرمیږم، له تا څخه شرمیږم، دا چې زه مسلمانه وم او یو اسلامی هیواد کې اوسیدم ولې دغه ټول نعمتونه چې تا ماته راکړي و زه بری نه پوهیدم زه د هغی دنیا معیارونو او ارزښتونو پسې وم چې د فساد په ډنډ کې تر ستونی غرقه شوې وه، او د نجات لارېې نه وه. او دغه چې غربی فرهنګ کې لوی شوی او روزل شوي دغه رحمت پسې تږي دي، چې تا پرته له هیڅ مونږ ته را کړي د اسلام معیارونه، مونږ د غرب خوبونه لیدل، او دوی زمونږ د اسلامی هیوادونو لیدلو پسي سوځیدل.

شرم له دې چې زه هغو ارزشونو پسې وم چې د انسان د سقوط باعث کیږي او یواځې دا نه چې راحت او ازادي نه راوړي بلکې اذیت اواز له راوړي، او دې خویندو ددنیا او آخرت سعادت لټو، شرم له دې چې زه پوچو ارمانونو پسې روان وم او دوی واقعي معشوقه پیدا کړې وه، رښتیا په مونږ څخه دي چې حق پیژندلی نشو.

د المان خبري پاڼه د مارچ په ۹ شماره کې داسې لیکي: هغه ټولنو کې چې په پوره بی شرمې ښځې لکه د کالیو د سرپانو د هو سرانۍ د پوره کولو لپاره ددغه کار خصوصی ځایونو کې دخرید او فروش لاندې راغلې وې.

د اکتوبر په ۹۲ شماره کې لیکی: هغه ټولنو کې چې د بی بندوبارۍ په علت متاهل خلک نامشروع روابط لري.

هغه ټولنو کې چې کلنی ملیاردونه ډالر د ارایش په وسایلو او د ښایست په ډولونو مصرفیږي. هلته چې د ښځې ښایست او اندام ددی د شخصیت او ارزښت ښکارندوی دی (۱۰ می ۹۳ د مونالیزه برنامه)

هغه ټولنو کې چې مکتبونه یې د مخدره موادو اود حمل د مخنیوی د مختلفو دواګانو د خرید او فروخت ځای دی – جولای ۹۳

او بالاخره هغه ټولنه کې چې له ٪۷۲ زیاتی کاري ښځې یې د جنسي تجاوز لاندې راځي. نومبر ۹۲

دغه ښځې د تیارو له منځه له هر رنګه سختیو د رڼا پسي راووتلي او لکه د هاجر غوندې په وچ او بی اوبو ډاګ کې دومره تګې وګرځیدلې (استجب لکم) د دوی هڅو ته یې ځواب ووایه، او داسې یې حق د دوی په زړه کې وځلاو ته به وایي چې هیڅکله یې تیاره نده لیدلې.

ایرانۍ نجلۍ په آلمان کې توبه کوي او حجاب اغوندي:

ټولې خویندې پر مونږ را غونډې شوې وې، او سهیلا همداسې اوښکې تویولې او زمزمه کول یې: ولې مو باور کو چې زمونږ ازادی زمونږ د ښځینه ښایست په وړاندې کولو کې ده. هغه المانی پولیس حقیقت وایه: که مونږ غربی لباس اغوندو نو د هغوی غوندې باید هر غوښتونکی سره ولاړې شو، خو مونږ خو داسې نجونې نه یو، مونږ خپل عفت له هر څه لوړګڼو او حیا ته قیمت ورکوو، نو بیا ولې ظاهری بی پروا یې پسې ځو پرته له دې چې متوجه شو چې مونږ سره څه پیغام دی. کله مې چې خبرې دلته ورسیدې لږ خند یې وکړ او بیا یې په لوړ اواز ادامه ورکړه: له دې الهی لطف څخه مننه کوم او نن تاسې ټول د الله ﷻ دربار کې شاهد نیسم چې نور نه غواړم نانځکې غوندې د

غربي ارزښتونو خدمت کې اوسم. او له همدا نن څخه د اسارت لباس لرې کوم او د حقیقت غوښتونکی مسلمانی ښځی لباس به اغوندم.

ټولې خویندې تر یو اندازې د سهیلا له مختلفو حالاتو څخه قضیې ته متوجه شوې وې، ډیر لنډ مې د جریان کیسه ورته وکړه، په خوشالۍ یې سهیلا په غیږ کې ونیوله او د خیر او موفقیت دعایي ورته وغوښتله، ډیره ارزښتناکه صحنه وه، او تک تک مو ژړلې، د الله ﷻ شکر مې ویسته چې یو ځل بیا حق لارې ته د انسان هدایت مشاهده وم، لمر د شیشو له لارې د مسجد داخلي صحن رارسیدلی و او ډیره روحانی صحنه جوړه شوې وه همدغه رنګ مې چې سهیلا ته کتل ناڅاپه یو فکر راغی او هوډ مې وکړ چې ددغو ښاغلو تن تن سرګذشت ولیکم که څه هم امکانات نلرم او تاسې دوستانو ته یې وړاندې کړم، دغو دوستانو هغو ټولنو کې حق پیدا کړ چې پرته ددینی مذهبی اخلاقی او انسانی معیارونو له نابودۍ هلته بل هدف نشته او هره ورځ نوي وسایل د یویشتم قرن د انسان دی لارۍ لپاره کارول کیږي هغه ټولنو کې چې اخلاقی فساد دومره اوج ته رسیدلی دی چی ان دځینو غربی سیاستمدارانو څخه یې داسی چیغی ویستلی چی اخلاقی معیارونه مرګ ته رسیدلی دي.

د حیوانی ضرورتونو لپاره مدرن کورنی ژوند – اشپیګل مجله – المان دسمبر ۱۹۹۳ – المان جولای ۹۳ سوسن صفا وردی

نهم فصل:
بدعت پیژندنه (په دین کې نوی شی پیدا کول)

فصل کې شاملې موضوع ګانې:

۱- د بدعت او دین کې د نوی شی پیدا کولو مفهوم.

۲- د بدعت ضررونه:

الف: افرادو کې د بدعت ضرر.

ب: جامعه کې د بدعت ضرر.

۳- د بدعت حکم.

د فصل سریزه

متدینو مسلمانانو: کله چې له ځینو مسلمانو ورونو سره مخ کیږم او د بدعت په هکله ورسره خبرې کوم، دوی بدعت ته دیو اساسی مشکل په څیر نکوي، بلکې دا یو کمزورې موضوع ګڼي، بلکې کله کله اعتراض هم کوي چې بدعت خو دومره اهمیت هم نلري.

ولې که حقیقتا د بدعت بدیو ته نظر واچوو دی نتیجې ته رسیږو چې بدعت یو خطرناک ترین وایرس دی چې هر دین یې له اصالت او صفایۍ څخه ویستل دی او نړیوالو ته یې یوه شومه پدیده ورمعرفي کړیده شیطان چې د انسان خطرناکترینه دښمن دی د انسان او جنیاتو په لباس کې راځی او مسلمانان بی لارۍ ته کشوي او د بدعتونو په داخلولو سره یې هر وخت دپیغمبرانو پیروان بی لارۍ ته کش کړي دي.

که پوښتنه وکړو چې ولې د موسیعليه‌السلام پیروان بی لارې شو، طبعا د غوا پرستۍ بدعت چې سامر را پیدا کړي دموسیعليه‌السلام پیروان بی لارۍ ته کش کړه. هغه خلک چې دعوه لري چې مونږ د عیسیعليه‌السلام پیروان یو ولې یې دعیسیعليه‌السلام

د توحيد او يو ذات د عبادت لاره پرېښوده او په شرک مبتلا شو؟ پرته له شکه د خدای د ځوی والی د عقيدی بدعت چې د پوليس (شاوول طرطوسی) په نوم يو يهودی اختراع کړې وه د عيسیعليه السلام مسيح پيروان د توحيد او يو پرستۍ له عقيدې څخه د تثليث (درې خدايانو) عقيدې ته کش کړل.

که وپوښتو چې فريشيانو خود کعبی له احرام سره دبيت الله د حاجيانو خدمت کو او سره له دې چې ځان د ابراهيمعليه السلام پيروان ګڼه او د ابراهيم او اسماعيلعليه السلام اولادونه و ولې د کعبی له اخلاقی طواف څخه بربنډ طواف ته ورسيدل؟ ولې د يو ذات د عبادت پر ځای د بتانو عبادت پيل کړ او بالاخره د اسلام د پيغمبر خطرناک دښمنان شو؟ حتما وايو: چې دانسان او د پروردګار ترمنځ د بدعت راتللو په واسطه دوی بت پرستان شو. او بالاخره د بشري ټولنو په تاريخ کې ليدل شوی دی چې ددغو بدعتونو له پيدايښت سره د توحيد پيروانو ضربه خوړلې ده. او ګمراهۍ ته اوونښتي دي. دغه بدعتونه په مختلفو اشکالو د توحيد عقيدې او ايماني عباداتو ته داخليږي. کله باطل دعوتونه، کله رواجوانه، کله ددښمنانو په لاسونو او کله هم د ناپوهوو دوستانو په لاسونو دغه بدعتونه يوی عقيدې يا مناسکو ته داخليږي. که څه هم داسلام مقدس دين پيروانو خپله عقيده ساتلې ده او د ﴿قُلۡ هُوَ ٱللَّهُ أَحَدٌ ۝١ ٱللَّهُ ٱلصَّمَدُ ۝٢ لَمۡ يَلِدۡ وَلَمۡ يُولَدۡ ۝٣...﴾ په ويلو سره د يو الله عبادت کوي ولې په ډير تاسف سره چې يو څه بدعتونو د مسلمانانو ترمنځ هم په يو شکل د اشکالو سره رواج موندلی دی، چې د اسلام او زمونږ مسلمانانو اعتقاداتو ته ډير لوی خطر دی. له دې مخې مې د امکان تر حده هڅه کړيده چې ننی عصر کې د بدعتونو ژوند يي مثالونه د هغه چا خدمت ته وړاندې کړ چې تر اوسه بدعتونه نه پيژنی.

عبادت که بدعت:

مهمترينه نقطه په عبادت کې داده چې مومن انسان اصل عبادت په سيي ډول سره وپيژنی او د عبادت، عادت او بدعت ترمنځ فرق وکړي او د هغه څه ترمنځ چې په دين کې دي او هغه څه چې دين کې داخل شوی دي تفکيک

وکړي او یوائې هغه عبادات ادا کړي چې داسلام مقدس دین کې په قران ایتونو او نبوی سنتو بیان شوی وی. عبادت د اسلام مقدس دین کې تنها هغو امورو ته ویل کیږي چې د الهی احکامو او نبوی سنتو په اساس ثابت شوي وي او د اسلام د علماو وظیفه د زمانی او مکانی شرایطو مطابق ددغو عباداتو تشریح او توضیح ده او هیڅوک حق نلري چې د اسلام مقدس دین کې کوم عبادت اختراع او یا نوی را پیدا کړي ځکه الله جل جلاله مونږ ته کامل دین را استولی دی چې د نبی علیه السلام په زمانه کې مکمل شوی دی. له بدعتونو او خرافاتو څخه دلرې والي لپاره غوره لار هغه حدیث شریف دی چې له حذیفه رضي الله عنه څخه روایت شوی هغه وایي، خلکو له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه د نیکی په هکله پوښتنه کوله او ما به د شر په هکله پوښتنه کوله هسی نه چې پکې ونښلم.

ما وویل: ای د الله رسوله: مونږ په جاهلیت او شر کې ژوند کو خو الله جل جلاله را ته دغه نیکی راولیږله، ایا له خیر څخه وروسته شر هم شته دی.

هغه وویل هو.

ما وپوښتل: ایا له دې شر څخه وروسته خیر هم وجود لري.

ویي ویل: هو او په هغه کې به شایبی هم وي.

ما وویل: د هغه شایبې څه شی دی.

هغه وویل: داسې خلک دي چې پرته زما له لارښوونو خلکو ته لارښوونې کوي.

دا به له هغوی خخه پیژنې او انکار به ترې کوې.

ما وویل: ایا له هغه خیر خخه وروسته بل شر شته دی.

هغه وویل: بلی هغه دعوتگر دي چې د دوزخ دروازو کې ولاړ دی، که څوک د هغوی خبره ومني په دوزخ کې به غورځیږي.

ما وویل: ای د الله رسوله: د هغوی اوصاف را ته بیان کړه.

هغه وویل: هغوی زمونږ له ډلې څخه دي او زمونږ په ژبه خبرې کوی.

ما وویل: که دغسي خلکو سره مخ شم څه امر راته کوي.

هغه وویل: د مسلمانانو ډلې سره اوسه او د امام پیروي یې کوه.

ما وویل: که نه ډله ولري او نه امام.

هغه وویل: بیا دې ټولو ډلو څخه لرې شر او که کوی شي د یوې ونې لاندې کینې ترڅو مرګ درته راورسیږي او ته همداسې اوسې(۱).

له دې حدیث شریف څخه معلومیږي چې کله بدعتونه او ګمراهی په یوه ټولنه کې سرایت وکړي لازمه ده انسان دهغې د محو لپاره هڅه او کوشش وکړي که چیرې څوک داسې یو شی چې په قران او سنتو کې اصل ونلري د عقیدې او یا عبادت برخه وګڼي هغه عمل عبادت نه بلکې بدعت ګڼل کیږي او پدې هکله نبی کریمﷺ فرمایي: «کل بدعة ضلالة» هر بدعت ګمراهی ده، او په هر مسلمان باندې فرض ده چې د هغه شي څخه لرې اوسي چې د قران کریم او نبوی سنتو خلاف وي. او د هغه بدي خلکو ته بیان کړي. ددې لپاره چې دغه مطلب په سیي ډول سره واضح شي او مونږ هم د حذیفهؓ غوندې لومړی دغه بدعتونه په سیي ډول سره وپیژنو ترڅو خپله پکی واقع نشو.

بدعت په لغت او اصطلاح کې

بدعت په لغت کې د نوو پیداکولو په معنی ده او د یو شي اختراع کول دی پرته له سابقه مثال څخه او (بدع) عربی ژبه کې لومړی شي ته وایي په ایت شریف کې دي «قل ما کنت بدعا من الرسل» ووایه زه خو لومړنی پیغمبر نه یم،

۱- «عن عُبَيْدِ اللَّهِ الْحَضْرَمِيُّ قَالَ حَدَّثَنِي أَبُو إِدْرِيسَ الْخَوْلَانِيُّ أَنَّهُ سَمِعَ حُذَيْفَةَ بْنَ الْيَمَانِ يَقُولُ كَانَ النَّاسُ يَسْأَلُونَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ الْخَيْرِ وَكُنْتُ أَسْأَلُهُ عَنْ الشَّرِّ مَخَافَةَ أَنْ يُدْرِكَنِي فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّا كُنَّا فِي جَاهِلِيَّةٍ وَشَرٍّ فَجَاءَنَا اللَّهُ بِهَذَا الْخَيْرِ فَهَلْ بَعْدَ هَذَا الْخَيْرِ مِنْ شَرٍّ قَالَ نَعَمْ قُلْتُ وَهَلْ بَعْدَ ذَلِكَ الشَّرِّ مِنْ خَيْرٍ قَالَ نَعَمْ وَفِيهِ دَخَنٌ قُلْتُ وَمَا دَخَنُهُ قَالَ قَوْمٌ يَهْدُونَ بِغَيْرِ هَدْيِي تَعْرِفُ مِنْهُمْ وَتُنْكِرُ قُلْتُ فَهَلْ بَعْدَ ذَلِكَ الْخَيْرِ مِنْ شَرٍّ قَالَ نَعَمْ دُعَاةٌ إِلَى أَبْوَابِ جَهَنَّمَ مَنْ أَجَابَهُمْ إِلَيْهَا قَذَفُوهُ فِيهَا قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ صِفْهُمْ لَنَا فَقَالَ هُمْ مِنْ جِلْدَتِنَا وَيَتَكَلَّمُونَ بِأَلْسِنَتِنَا قُلْتُ فَمَا تَأْمُرُنِي إِنْ أَدْرَكَنِي ذَلِكَ قَالَ تَلْزَمُ جَمَاعَةَ الْمُسْلِمِينَ وَإِمَامَهُمْ قُلْتُ فَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُمْ جَمَاعَةٌ وَلَا إِمَامٌ قَالَ فَاعْتَزِلْ تِلْكَ الْفِرَقَ كُلَّهَا وَلَوْ أَنْ تَعَضَّ بِأَصْلِ شَجَرَةٍ حَتَّى يُدْرِكَكَ الْمَوْتُ وَأَنْتَ عَلَى ذَلِكَ» حدیث نمبر(۳۳۳۸) کتاب المناقب بخاري شریف

بلکی ما نه مخکی هم پیغمبران راغلي دی، الله جل جلاله ﴿بَدِيعُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ﴾ دی یعنی د ځمکې او اسمانونو نوی پیدا کوونکی دی چې مخکې نه و.

په قاموس المحیط کې راغلي دي «البدع بالسکر: الامر الذی یکون اولا» بدعت هغه ته وایي چې لومړی وي. په عربی ژبه کې هغه شاعر ته چې د ابتکار او نوښت قدرت ولري مبدع شاعر ورته وایي. بناء بدعت په لغت کې ښو او بدو دواړو ته استعمالیږي. امام شافعی رحمه الله وایي: «البدعة بدعتان: بدعة محمودة وبدعة مذمومة ؛ فما وافق السنة فهو محمود، وما خالف السنة فهو مذموم»[۱]. بدعت دوه قسمه دی ښه بدعت او بد بدعت که سنتو سره موافق و هغه ښه دی او که د سنتو مخالف و هغه بد دی. بناء عربی ژبی کې مونږ زایتو شیانو ته په لغوی معنی سره بدعت ویلی شو، چې هغه عبارت له:

۱- واجب نوښت: لکه د علم نحو، صرف او بلاغت زده کول د قران کریم د پوهیدلو لپاره، علما وایي: «ما لایتم الواجب الا به فهو واجب» له څه شي پرته چې واجب نه پوره کیږي هغه هم واجب دی.

۲- مستحب نوښت: په وسایلو کې نوښت لکه مکتب، مدرسه، پوهنتون جوړول یا پول او غیره.

۳- مباح نوښت: لکه د حالې غذا پخولو کې نوښت یا څښلو، د لباس په ډیزاین او...

٤- حرام نوښت: عقایدو کې نوښت لکه خرافی مذاهب مثلا قدریه، جیریه، معتزله خوارج، قادیانی[۲]، بهایي، بریلوی او غیره.

۱- أبو نعیم در الحلية (۱۱۳/۹).

۲- دقادیانیانو ډله هغه خلک دی چه د غلام محمد قادیانی پیروی کوی دغه کس د هندوستان د قادیان په سیمه کی پیدا شو او دعوی یی وکړه چه محمد رسول الله ﷺ د انبیاوو آخرین نبی ندی او د هغه نه وروسته نور پیغمبران دی وروسته یي ځان ته یی عیسی موعود، مهدی موعود وویل او دعوی یی وکړه چه هغه ته په دری، عربی، اردو او انګلیسی ژبی وحی راځی او څلور خلفاء یی ځان ته وټاکل. د هغوی د مرتد کیدو حکم د علماو له خوا نه د علی بوټو د بی نظیر بوټو د پلار په وخت کی اعلان شو او دضیا، الحق د حکومت په دوره کی تطبیق شو.

۵- مکروه نوښت: لکه د مسجد ښایسته کول، په طلا د قران کریم نوشته کول او غیره.

جایز نوښت

لغوی بدعت او نوښت یا جایز بدعت هغه نوښت ته وایي چې دین کې له نوو پیدا کولو سره تعلق نلری او نوو ابتکاری کارونو ته ویل کیږي چې د نیوی امورو وسایلو او غیره پورې ارتباط لري دغه نوښت په درې شکله دی.

الف: د ژوند وسایلو کې نوښت او بدعت

په وسایلو کې نوښت ته کول شو بدعت ووایو دغه نوښت اسلامی شریعت کې یوازی جایز ندی بلکې نیک او غوره دی.

مثلا: پخوا خلک حج ته په حیواناتو تلل اوس چې نوي ترانسپورتی وسایل اختراع شوی دي هر کال حاجیان حج ته په دغو وسایلو ځي بناء دغه کار ښه او غوره دي.

همدرانګه زمونږ معاصر دعوتګر د اسلامی دعوت لپاره له پر مخ تللو وسیالو څخه استفاده کوي اوس مسلمان دعوتګر کولی شي د ایمیل په واسطه خپل دعوت خلکو ته ورسوي. پخوانیو زمانو کې د مسلمان دعوتګر مجبور و د خلکو کورو ته ورشي او دعوت ور ورسوي. اوس له پخوانیو لارو علاوه دغه دعوتګر کولی شي له پر مخ تللو تکنالوژی وسایلو لکه تلویزون، رادیو، اسلامی کسټونه نشر، سی ډی، ویدیوي اسلامی کسټونه له لارې خپل دعوت تقویه کړي، البته داسې نه چې پخوانۍ لارې هیرې کړي، بلکې باید له ټولو لارو د حق درسولو لپاره استفاده وکړي.

ب: دیو سنت په ژوندي کولو کې بدعت او نوښت

دا چه انګلیس د دوی په پیدا کیدو کی لاس وو نو اوس د دوی ډیر کسان په انګلستان کی ژوند کوی او خپل نوم یي د خلکو د غولولو لپاره ندی د (احمدیت) نوم خپل او د (MTN) په نوم تلویزیونی خپرونی لری.

که چیرې د پیغمبر یو سنت ترک شوی وي او څوک کوشش وکړي چې دغه سنت په کامل ډول سره بیا ژوندی کړي او په عملي کولو کې یې کوشش وکړي دیته هم ښه نوښت ویلی شو.

حضرت عبد الرحمن بن القاری وایي زه یوه شپه په رمضان کې له عمر بن الخطاب سره مسجد ته ولاړم خلک مو ولیدل چې ځانته لمنځونه یې کول څوک یوائې او څوک په جماعت عمر رضی الله وویل: که دا په یو قاری را ټول کړم غوره به وي بی ایې هوډ وکړ او په ابی بن کعب یې را ټول کړل.

بیا بله شپه ورسره ووتلم او خلکو ټولو له هماغه یو قاري سره په جماعت تراویح کولې. عمرﷺ وویل دا غوره نوښت دی[1]. فتح الباری ددی حدیث په شرح کې وایي: د (اوزاع) کلمه متفرقو ډلو ته وایي، او منظور داو چې چا یوائې او چا په جمع لمونځ کو.

ابن التین او نور وایي چې حضرت عمر رضی الله د پیغمبر له تقریري سنتو پیروی وکړه چې هغه ولیدل خلک له ده سره په جماعت تراویح کوي. ولې انحضرتﷺ د فرض کیدوله ویرې ښه ونه لیده، خو کله چې محمدﷺ رحلت وکړ نور د ډار ځای نه و، بناء اوس له متفرق ډول څخه په یو امام پسې جماعت کول غوره دي. او جمهور صحابه له عمرﷺ سره هم نظره شو. حضرت امام مالک په یو له دوه روایتو کې امام ابویوسف د احنافو له مشرانو څخه او د شافعي مذهب ځینې مشران پدې نظر دي چې د تراویح لمونځ په کور کې ادا کول غوره دي.

۱- «عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَبْدٍ الْقَارِيِّ أَنَّهُ قَالَ خَرَجْتُ مَعَ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ لَيْلَةً فِي رَمَضَانَ إِلَى الْمَسْجِدِ فَإِذَا النَّاسُ أَوْزَاعٌ مُتَفَرِّقُونَ يُصَلِّي الرَّجُلُ لِنَفْسِهِ وَيُصَلِّي الرَّجُلُ فَيُصَلِّي بِصَلَاتِهِ الرَّهْطُ فَقَالَ عُمَرُ إِنِّي أَرَى لَوْ جَمَعْتُ هَؤُلَاءِ عَلَى قَارِئٍ وَاحِدٍ لَكَانَ أَمْثَلَ ثُمَّ عَزَمَ فَجَمَعَهُمْ عَلَى أُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ ثُمَّ خَرَجْتُ مَعَهُ لَيْلَةً أُخْرَى وَالنَّاسُ يُصَلُّونَ بِصَلَاةِ قَارِئِهِمْ قَالَ عُمَرُ نِعْمَ الْبِدْعَةُ هَذِهِ وَالَّتِي يَنَامُونَ عَنْهَا أَفْضَلُ مِنْ الَّتِي يَقُومُونَ يُرِيدُ آخِرَ اللَّيْلِ وَكَانَ النَّاسُ يَقُومُونَ أَوَّلَهُ» حدیث نمبر ۱۸۷۱ کتاب صلاة التراویح، بخاری شریف

ځکه پیغمبرﷺ فرمایي: «أفضل صلاة المرء في بيته إلا المكتوبة» د سړی غوره لمونځ په کور کې دی مګر فرض امام طحاوي مبالغه کوي او وایي: د تراویح لمونځ په جماعت سره واجب کفایي دی له پورته حدیث شریف (او د علماو له نظره معلومیږي چې:

۱- د تراویح لمونځ اصلا د پیغمبرﷺ سنت و او خلکو د پیغمبر د سنتو په نیت اداکو او داد عمرؓ اختراع نده.

۲- خلکو د تراویح لمونځ په جماعت سره هم کول ولې یو امام پسې نه و چا تنهایي کولې چا پّ جماعت.

۳- حضرت عمرؓ فکر وکړ که دا ټول یو امام پسې تراویح وکړي نو (امثل) او غوره به وی او له (امثل) څخه مراد دادی چې د پیغمبر طریقې سره به زیات مشابهت لري.

پدې اساس کوم کار چې د نبیﷺ د سیرت مطابق وي او د هغه د لارښوونو مطابق ژوندی شي دیته بدعت نه ویل کیږي.

د مثال په ډول ډېرو اسلامی هیوادونو کې عادت دی چې خلک پخپلو ماشومانو دحیواناتو، الوتونکو، هندوانو او خارجیانو نومونه ږدي، ولې ننی مسلمانان غواړي د پیغمبرﷺ سنت په نوم اېښودلو کې تازه کړي خپلو ماشومانو باندې د پیغمبرانو او صحابه و نومونه کیږ دي. چې دا یو ښه نوښت دی، او یوائې دا نه چې داسلام مقدس دین یې ښه ګڼي بلکې یو چا ته چې مړ شوی سنت را ژوندی کوي ډېر زیات اجر بیانوي.

حضرت پیغمبرﷺ حضرت بلال بن حارث ته وویل: پوه شه، بلال وویل: په څه پوه شم ای رسول الله، ویې ویل: پوه شه چا چې زما یو سنت له مړه کیدو وروسته را ژوندی کړ د هغو خلکو اجر ورته ورکول کیږي چې پدې سنتو عمل کوي. پرته له دې چې د دوی له اجر څخه څه کم شي او که څوک داسې بدعت را پیدا کړي چې الله او رسول پرې نه راضی کیږي نو د هغو خلکو ګناهونه به وربانديې وي چې پدې بدعت عمل کوي. پرته له دې چې د دوی له ګناهونو څه کم شي.

ج: د ژوند په سيستم کې بدعت او نوښت

که څوک د خپل ژوند په سيستم کې د خپل عصر مطابق داسې تغير راوړي چې د اسلام مقدس دين له اساساتو سره مخالفت ونلري نو دا يو ښه کار دی مثلا څوک د پخوانيو کورو په ځای په اپارتمان کې اوسيږي، او يا له زينو څخه د استفادې پر ځای له لفت څخه استفاده کوي، او يا يو استاد خبل علمی درسونه په عالی ډول د کمپيوتر او پروجکتور له لارې ترتيبوی او تنظيموي قران شريف او احاديث له کمپيوتره زده کوي او بازار ته د تګ په ځای د انترنت له لاری اخيستل او خرڅول کوي، په تعليم اوتربيه کې له پخوانيو وسايلو د استفادې پر ځای له نوو پر مختللو وسايلو استفاده کوي دا ښه نوښت دی او استفاده يې موثره ده او اسلام يې هم تاييد وي. بناء لغوی نوښتونه بدعت حسنه دی.

بدعت په اصطلاح کې: د اسلامی شريعت په اصطلاح کې اسلامی احکامو کې داسی نوښت دی چې اسلامی شريعت کې اصل ونلري «الحدث فی الدين بعد الاكمال او ما استحدث بعد النبی صلى الله عليه وسلم من الاهواء والاعمال» دين کې له پوره کيدو وروسته نوي پيدا کول دی يا هغه څه چې له نبی عليه السلام وروسته له هوا او اعمالو څخه نوي را پيدا شوی وي[1].

ولې: ز ما په نظر د بدعت غوره تعريف دادي چې: هغه نوښت دی چې دين ته يې نسب شوی وي او کوم خاص يا عام شرعی اصل ته يې نسبت نه وي شوی.

د تعريف شرح: ددی لپاره چې يو شی اصطلاحی بدعت او بدو ګڼو بايد دا درې شرطه ولري:

۱- نوښت وي: که څوک داسې عبادت وکړي چې نوی نه بلکی قران او سنتو کې وی بدعت ندی.

۱- مرجع سابق عين صفحه.

۲- ددغه نوښت نسبت دين ته وشي: نو که څوک يو شي کې نوښت وکړي خو دين ته يې نسبت ونکړي بدعت ندی، دين ته د يو شي نسبت کول درې ډوله دی:

اول شکل: په نامشروع شي تقرب غوښتل.

دويم شکل: ددين له نظام څخه وتل.

دريم شکل: هغه وسايل چې بدعت ته منجر کيږي.

۳- دغه نوښت کوم خاص يا عام شرعی اصل ته استناد ونلري: که چيرې څوک داسې نوښت وکړي چې شرعی اصل ولري بدعت ندی، لکه د تراويح لمونځ چې د اسلام پيغمبر کړي دي. يا دا چې څوک يو مړ شوی سنت را ژوندی کړي.

عام شرعی دليل ته د استناد مثال: هغه څه چې د مصلحت لپاره وي، لکه د قران کريم ټولولو کې دصحابه و عمل.

خاص شرعی دليل ته د استناد مثال: د تراويح لمونځ په جماعت سره ځکه چې اصل خويې د اسلام پيغمبر په واسطه شوی و بيا د عمر رضي الله عنه پر وخت صحابه و په جماعت سره ادا کړ.

د اصطلاحی بدعت حکم: اصطلاحی بدعت چېديني امورو کې وي حرام او نا جايز دی هيڅ حسنه او سيئه نلري بلکې ټول بد او ناروا دی. په حديث شريف کې دي چې حضرت عرباض بن ساريه وايي رسول الله وفرمايل: په دين کې له نوو پيدا کولو څخه ځان وساتی ځکه دين کې هر نوی پيدايښت بدعت دی او هر بدعت ګمراهي ده[1].

۱- عن العرباض بن سارية رضي الله عنه، وفيه: قوله: «وإياكم ومحدثات الأمور؛ فإن كل محدثة بدعة، وكل بدعة ضلالة». اين حديث را اخراج نموده است: أبو داود في سنن ابی داوود، (۲۰۱/٤) در شماره: ٤٦۰۷) وابن ماجة (۱۵/۱) در شماره: ٤۲)، والترمذي (٤٤/۵) در شماره: ۲٦۷٦) و گفته است که اين حديث حسن صحيح، و امام البانی آن را در في ظلال الجنة في تخريج السنة لابن أبي عاصم حديث صحيح خوانده است در شماره: ۲۷.

مبارک صحابی جابر بن عبد الله‌ﷺ فرمایي چې نبی کریم ﷺ پخپله یوه خطبه کې وفرمایل:

غوره وینا د الله کتاب دی، او د هدایت غوره لار د محمدی هدایت لار ده، او بدترین امور هغه دي چې نوي پیدا شوي وي هر نوی پیدا کار گمراهی ده، او هره گمراهی د جهنم په اور کې ده[۱].

د بدعت پیژندلو قواعد

ددې لپاره چې بدعتونه په کلي ډول سره وپیژنو، د اسلام علماوو ددې لپاره څه قواعد بیان کړي چې په هغي سره ښه پیژندل کیږي:

اوله قاعده: هر عمل او عبادت چې په کوم دروغجن حدیث استدلال وکړي

ټول مسلمانان پوهیږي چې د اسلام دښمنانو یا هم بی علمه او جاهلو دوستانو او یا هم متعصبو مذهبی خلکو یو سلسله احادیث جوړ کړي دی او د خلکو ترمنځ یې خپاره کړي دی، چې د حدیثو پوهانو پدې هکله مختلف کتابونه لیکلي دی خو بیا هم د غو ضعیفو احادیثو خلکو کې رواج پیدا کړی دي، او تر نن عصر پورې هغه څوک چې سیي تحقیق نکوي له دغو احادیثو څخه استفاده کوي بناء هغه عملونه چې دوی کویي عبادت نه بلکې بدعت دی.

دویمه قاعده: هر عمل او عبادت چې په شخصی نظر او خواهشاتو استدلال کوي

ځینې عادتونه، کیسې او یا خوب د عبادت اساس گڼي مثلا سمنک، دیکچه او یا چا خوب لیدلی چې فلانی حاجتونه پوره کوي او غیره.

عبد الله بن عمر بن عاص‌رضي الله عنهما وایي له رسول الله ﷺ می واوریده چې فرمایل یې: الله‌جل جلاله علم د خپلو بندگانو له سینې څخه نه اخلي بلکې دعلما په

۱- «إن أصدق الحديث كتاب الله، وأحسن الهدي هدي محمد، وشر الأمور محدثاتها، وكل محدثة بدعة وكل بدعة ضلالة وكل ضلالة في النار» برواىت مسلم (۱۵۳/۳)

قران سره هغه له منځه وړي. او کله چې عالمان له منځه لاړل خلک به جاهلان ريسان ونيسي او هغوی به خلکو ته بی علمه فتوا ورکوي هم به خپله ګمراه شي او هم به نور ګمراه کړي[1].

دريمه قاعده: هر عمل او عبادت چې صحابه تابعينو او تبع تابعينو ترک کړی وي

پخپلو مجالسو کې يې د هغه يادونه، نه وي کړي، په کتابونو کې يې نه وي را اخيستي لکه د اسلامي تاريخی ورځو لمانځل، د مولد شريف لمانځل، دپيغمبرعليه السلام د هجرت ورځ، د هجری کال اوله ورځ، معراج النبی او غيره...

څلورمه قاعده: يو عمل عبادت ګڼل چې شريعت کې عبادت نه وي

لکه د ځيګو کاليو اغوستل دبدن داذيت لپاره، يا دايمي چوپ والی، يا د خوراک او څښاک پريښودل يا د ثواب په نيت د غوښې نه خوړل. خو که څوک د کوم مرض په خاطر کوم ډاکتر منع کړی وی پروا نلري. او يا څوک د ثواب لپاره دوامداره لمر ته دريږي.

پنځمه قاعده: په نامشروعو شيانو عبادت کول

لکه موسيقی، رقص، چک چک او.

شپږمه قاعده: د عبادت شکل تغيرول

په صحيحو احاديث او رواياتو دعباداتو خاص شکلونه بيان شوی دی که څوک هغه بدلوی دا بدعت دی، دغه تغير په لاندې ډول سره راځي.

۱- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ رَضِيَ الله عَنْهُمَا قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «إِنَّ اللَّهَ لَا يَقْبِضُ الْعِلْمَ انْتِزَاعًا يَنْتَزِعُهُ مِنَ الْعِبَادِ، وَلَكِنْ يَقْبِضُ الْعِلْمَ بِقَبْضِ الْعُلَمَاءِ، حَتَّى إِذَا لَمْ يُبْقِ عَالِمًا اتَّخَذَ النَّاسُ رُءُوسًا جُهَّالاً، فَسُئِلُوا، فَأَفْتَوْا بِغَيْرِ عِلْمٍ، فَضَلُّوا وَأَضَلُّوا». (بخاری: ۱۰۰)

۱- د عبادت وخت کې مخالفت لکه پرته له لوی اختره قرباني.

۲- په مکان کې مخالفت لکه پرته له مسجده اعتکاف.

۳- د څه شي جنس کې مخالفت لکه قرباني په غرڅې او اسپ.

٤- دڅه شي عدد کې مخالفت.

٥- په کيفيت کې مخالفت.

اوومه قاعده: د عام عبادت خاص کول

ځينی عبادتونه عام دي لکه نفل کول داسې وخت کې چې مکروه نه وي، یا روزه نیول کله چې څوک وغواړي یا ذکر کول کله چې څوک وغواړي، حکه خود عام شي خاص کول پرته له شرعی لید بدعت ګڼل کیږي. لکه څوک وایي چې زه چارشنبه روزه نیسم یا د جمعې ورځ ذکر کوم.

اتمه قاعده: په یو عبادت کې زیادت او افراط

دغه افراط او زیان په لاندې شکلونو سره کیږي:

۱- د هغه شي واجبول چې واجب نه وي لکه دعبادات په نیت د شپې خوب نکوي یا همیش روزه نیسي.

۲- د حلال شي حرامول لکه واده نکول.

نهمه قاعده: خپل علم او عقل له قران څخه غوره ګڼل

د ډیرو ګمراهانو او بی لارو اساسی شکل دادی چې خپل عقل او علم له قران څخه لوړ ګڼی او که عقل یي څه ونه مني له هغه نه انکار کوي.

لسمه قاعده: مذهبی تعصب

په هر عصر کې یو خطرناک افت مذهبی تعصب دی چې متعصب اشخاص له هغه څه نه چې صراحتا په قران او حدیث کې راغلي وي انکار کوي ځکه د دوی له ګمان او یا مذهب سره مطابقت نلري.

يوولسمه قاعده: په قران او حديث کې دجاهلانو او غير متخصصينو پيروي

قريشيانو هغه وخت بت پرستۍ ته مخه کې چې دعمر بن لحی په نوم يې يو شخص په ديني رهبريت باندې ومنه، رحيق المختوم مولف ليکي: اکثريت عرب د ابراهيمعليه السلام په دين و او د اللهجل جلاله عبادت يې کو او توحيد يي منه او د حنيفی دين په ارشاداتو يې عمل کو تردې چې ډير وخت تير شو او عمرو بن لحی د خزاعه قبيلې ريس راغی هغه چې نيک اخلاقه او سخي سړی و او دينی امورو باندې حريص و خلکو هم ورسره مينه کوله او فکر يې کو چې د لويو پوهانو او اوليا و له جملی څخه دی.

هغه شام ته سفر وکړ او د هغه ځای خلک يې وليدل چې د بتانو عبادت کوي د هغوی دغه کار يې خوښ شو، او فکر يي وکړ چې دا به حق وی حکه شام دپيغمبرانو او اسمانی کتابونو ځای دی، له هماغه ځای څخه يې د هبل په نوم يو بت ورسره را واخيست او کعبې دننه يې کيښ، د او خلک يې د هغه عبادت ته راوبلل، د ټولو منطقو خلکو فکر کو چې قريشيان د بيت الله خادمان دي بناء هغوی هم د دوی د بت پرستۍ پيروي وکړه[1]. د بدعت پيروۍ کې دنن ورځې د مسلمانانو غټ مشکل د هغو اشخاصو پيروی ده چې د اسلام مقدس دين څخه ناخبره وي صحيح احاديث له ضعيف او موضوعی څخه جلا کولی نشي ایاتونه غلط لولي، او هم ځان ګمراه کوي او هم نور، يوه ورځ د يو دوست کور ته ولاړم چې د خپل يو همسايه ډيره ستاينه يي را ته کوله او ويل يي چې خلک د اسلام مقدس دين ته رابلی، زه هم خوشحاله شوم او د هغه ليدو ته ورغلم ګورم چې ډير متدين او با اخلاصه ښکاری زما يې ښه استقبال هم وکړ په مجلس کې کيناستم څو تنه نور هم، او په ډيره ښه لهجه غږيده او ښه را غلاست يې وايه. خو ګورم چې د قران کريم آياتونه غلط لولي او غلط يې ترجمه کوي، او عجيبه او غريبې کيسي کوي او يوه خبره يې داوه چې کله د اللهجل جلاله ذکر کوی او نوم يې اخلی دا چې اللهجل جلاله نشی ليدلی نوم زما څيره په نظر کې نيسی زه ډير وار خطا شوم دا ډيره خطرناکه خبره وه او

---

۱ - الرحيق المختوم، ص: ۳۳

انسان د ایمان له دایرې څخه را باسي، د رسول اللهﷺ هغه خبره را یاده شوه: چې اللهﷻ علم د خپلو بندګانو له سینو څخه نه اخلي بلکې د عالمانو په وفات سره هغه له منځه وړي، کله چې عالمان وفات شي خلک به جاهلان ریسان ونیسي او خلکو ته به له ناپوهۍ فتوا ورکوي چې هم ځان ګمراه کوي او هم نور ګمراه کوي[۱].

ما غوښتل هغه ته نصیحت وکړم څو ورځې په دوستانه شکل وغږیدم ومې لیده چې هغه نه غواړي حق ومني زه ددې لپاره چې دغسې مجلسونو کې په ناسته ګنهګار نشم نور هلته لاړ نشوم خو د هغو خلکو په حال مې افسوس و چې هغه سره کیناستل او پیروي یې ترې کوله.

دولسمه قاعده: هغه اعتقادات چې له رسول کریمﷺ او صحابه و څخه نقل شوی ندي

ځینې هغه دلال او اعتقادات چې د خالق صفات له مخلوق سره مشابه کوي او ګمراهۍ سبب ګرځي.

دیارلسمه قاعده: اسلامی عقیده کې فلسفی افکار داخلول

کله چې فلسفي رواج واخیست ډیر خلک ترې متاثر شو او تر ننه متاثر دي او د الهی صفاتو او ذات د پیژندنې لپاره قران او حدیث ته نه بلکې فلسفې ته مراجعه کوي.

څوارلسمه قاعده: په هغو الهی صفاتو او ذات کې بحث کول چې بشر ته یې پیژندل مشکل دي

په قران عظیم الشان او نبوی سنتو کې د اللهﷻ ځینې صفات ذکر شوی دی چې مسلمان باندې لازمه ده دې صفاتو باندې هماغسې عقیده وکړی

۱- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ رَضِيَ الله عَنْهُمَا قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «إِنَّ اللَّهَ لَا يَقْبِضُ الْعِلْمَ انْتِزَاعًا يَنْتَزِعُهُ مِنَ الْعِبَادِ، وَلَكِنْ يَقْبِضُ الْعِلْمَ بِقَبْضِ الْعُلَمَاءِ، حَتَّى إِذَا لَمْ يُبْقِ عَالِمًا اتَّخَذَ النَّاسُ رُءُوسًا جُهَّالاً، فَسُئِلُوا، فَأَفْتَوْا بِغَيْرِ عِلْمٍ، فَضَلُّوا وَأَضَلُّوا». (بخاری: ۱۰۰)

ځکه چې ددې صفاتو کیفیت انسان نشي معلوملی ځکه انسان همیشه د مادې عقل او پنځه ګونو حواسو تر تاثیر لاندې ده، او له ټولو مادو او حواسو څخه متاثر دی بناء کله که وغواړو ددغو صفاتو کیفیت باندې پوه شو حتما به هغه له یو مادی شي سره تشبیه کوو داسی حال کې چې اللهﷻ ﴿لَيۡسَ كَمِثۡلِهِۦ شَيۡءٞۖ﴾ «ذات دی چې دده په شان بل شی نشته» په همدی سبب کله چې له امام مالک څخه وپوښتل شو چې ﴿ٱلرَّحۡمَٰنُ عَلَى ٱلۡعَرۡشِ ٱسۡتَوَىٰ ۝٥﴾ استوا څرنګه ده، امام یې په ځواب کې وویل! استواء معلومه ده او کیفیت یې مجهول دی ایمان راوړل پرې واجب دی او سوال ترینه بدعت دی، صحابه کرام تابعین د اسلام تحقیقی او قران پوه علما پدې هکله زیات بحث نکوي، ځکه چې خپل عقل ددې صفاتو له درک څخه قاصرویني اما بدعتی ډلې همیشه ځان پدې امورو کې مصروف ساتی[۱].

پنځلسمه قاعده: انسان پرستی او یو شخصیت ته تعصب

څوک چې د ځینو اسلامی شخصیتونو په هکله زیات افراط کوي دغه محبت هغوی تعصب ته کشوی بناء زیاتو حالاتو کې داسې بدعتونه ته رسیږي چې د قران او سنتو د صریح مخالفت لامل ګرځي داسې حال کې چې صحابه کرام داسې نه و وایي چې معاویه بن ابی سفیانرضي الله عنهما له عبد الله بن عباسرضي الله عنهما څخه وپوښتل د چا په ملت یي د علی که عثمان؟ هغه ځواب کې وویل: د علی ملت کې یم نه د عثمان ملت کې، بلکې د رسول اللهﷺ ملت کې یم[۲].

۱- الكيف غير معقول، والاستواء منه غير مجهول، والإيمان به واجب، والسؤال عنه بدعة. أخرجه اللالكائي في السنة (۴۴۱/۳) برقم ٦٦٤، وقال ابن حجر: (وأخرج البيهقي بسند جيد...)، فتح الباري (۴۰٦/۱۳، ۴۰۷)، وقال ابن تيمية (وقد روي هذا الجواب عن أم سلمة رضي الله عنها موقوفًا ومرفوعًا، ولكن ليس إسناده مما يعتمد عليه) مجموع الفتاوى (۳٦٥/٥) وروي أيضًا عن ربيعة شيخ مالك. انظر السنة للالكائي (۴۴۱/۳) برقم ٦٦٥.

۲- وقد روينا عن معاوية بن أبي سفيان: أنه سأل عبد الله بن عباس رضي الله عنهما فقال: أنت على ملة علي أو ملة عثمان؟ فقال: لست على ملة علي، ولا على ملة عثمان، بل أنا على ملة رسول الله أخرجه ابن بطة في الإبانة الكبرى (۳٥۴/۱، ۳٥٥) برقم ۲۳۷، ۲۳۸.

شپاړسمه قاعده: دیني امورو کې نظر يي ورکول

د بدعتونو د انتشار لوی علت د هغو اشخاصو نظریات دي چې د بدعت پر مسایلو د بحث پر وخت کې له خپلو شخصی نظریو څخه استفاده کوي.

اوولسمه قاعده: له کفارو متاثر کیدل یا ورسره مشابهت

د بدعت د انتشاریو لامل له کافرانو، مشرکینو، یهودو او نصاراو سره مشابهت دی هغوی ځینی شیان اختراع کړي دی او مسلمانان ترې متاثر شوی دي او فکر کوي چې ښه کار به وي داسی حال کې چې تاوان یې له ګټې څخه زیات دی له هغې جملې څخه له کافرانو سره مشابهت په خاصو ورځو کې لکه د مور ورځ د ښځې ورځ نوی کال او غیره.

اتلسمه قاعده: د بدعت او ګناه امورو کې د علماوو اشتراک

د بدعتونو د انتشار یو لامل د ځینو اسلامی علماو هغه سهل انګاری ده چې د اسلامی شریعت مخالفو مجلسونو کې برخه اخلي مثلا ځینې علما په ژبه یوه فتوا ورکوي خو کله چې عملا یو داسې مجلس کې برخه اخلي چې د اسلامی شریعت مخالف وي مونږ ته په خپل عمل سره فتوا را کوي چې دغه عمل مشروع او جایز دی او پخوا څخه یې ویلی دي د عالم سقوط د عالم سقوط دی.

نولسمه قاعده: په ضعیفو احادیثو اعتماد

د بدعت د انتشار یو لامل په هغو ضعیفو حدیثو اعتماد دی چې ځینو مسایلو کې ذکر شوی دی.

شلمه قاعده: د منطقې فرهنګ او عادات عبادت ګڼل

د بدعتونو د انتشار یو سبب د یو منطقی د رواجونو، کلتور، او عادتونو بدلیدل دي په عبادت سره.

یویشتمه قاعده: د عوامو کارونو کې د علماو بی تفاوتی

احیانا عوام خلک چې زیات اسلامی علم نلري څه کارونه عبادت ګڼي او ترسره کوي یې، کله چې علما پدې برخه کې غلې او بی تفاوته شي بالاخره دغه امور په بدعت بدلیږي.

سیئه بدعت (بد او ناروا بدعت)

سیئه بدعت هماغه بدعت او ددین په احکامو او اساساتو کې نوی پیدا کول دی دا بدعت حرام، ناجایز او یو رنګ ګمراهی ده، او په همدی اساس پیغمبرﷺ فرمایي: «کل بدعة ضلالة» هر بدعت ګمراهی ده[1]. کولی شو اصطلاحی بدعت په لاندې ډولونو وویشو:

۱- «أَخْبَرَنَا عُتْبَةُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ أَنْبَأَنَا ابْنُ الْمُبَارَكِ عَنْ سُفْيَانَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ فِي خُطْبَتِهِ يَحْمَدُ اللَّهَ وَيُثْنِي عَلَيْهِ بِمَا هُوَ أَهْلُهُ ثُمَّ يَقُولُ مَنْ يَهْدِهِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يُضْلِلْهُ فَلَا هَادِيَ لَهُ إِنَّ أَصْدَقَ الْحَدِيثِ كِتَابُ اللَّهِ وَأَحْسَنَ الْهَدْيِ هَدْيُ مُحَمَّدٍ وَشَرُّ الْأُمُورِ مُحْدَثَاتُهَا وَكُلُّ مُحْدَثَةٍ بِدْعَةٌ وَكُلُّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ وَكُلُّ ضَلَالَةٍ فِي النَّارِ ثُمَّ يَقُولُ بُعِثْتُ أَنَا وَالسَّاعَةُ كَهَاتَيْنِ وَكَانَ إِذَا ذَكَرَ السَّاعَةَ احْمَرَّتْ وَجْنَتَاهُ وَعَلَا صَوْتُهُ وَاشْتَدَّ غَضَبُهُ كَأَنَّهُ نَذِيرُ جَيْشٍ يَقُولُ صَبَّحَكُمْ مَسَّاكُمْ ثُمَّ قَالَ مَنْ تَرَكَ مَالًا فَلِأَهْلِهِ وَمَنْ تَرَكَ دَيْنًا أَوْ ضَيَاعًا فَإِلَيَّ أَوْ عَلَيَّ وَأَنَا أَوْلَى بِالْمُؤْمِنِينَ» حدیث نمبر (۱۵۶۰) کتاب صلاة العیدین، سنن النسائی.

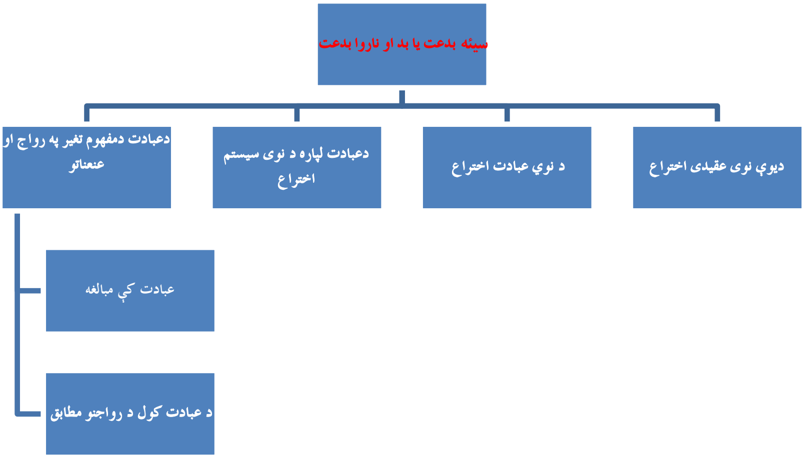

۱– د یو نوې عقیدې اختراع:

احیانا د الهی دین او اسمانی کتابونو په نوم سره باطلې عقیدې را پیدا کیږي چې د اللهﷻ له حکم سره صریح مخالفت لري اوپه هغې باندې عمل یو اعتقادي بدعت او مطلقه ګمراهي او شرک دی مثلا:

الف: د خدای د ځوی نیولو بدعت

د حضرت عیسیؑ پیروان چې د توحید عقیده یې لرله او ټول مسلمانان و په ټولو پیغمبرانو او اسمانی کتابونو یې ایمان درلود او حضرت عیسیؑ هم هوی د توحید عقیدې ته را بللي و، ولې د وخت په تیریدو او ددښمنانو په دسیسو سره یې حضرت عیسیؑ د اللهﷻ ځوی و وایه، او ددې په ځای چې د یو الله عبادت وکړي د حضرت عیسی په نوم یې تصویرونه او مجسمې جوړ ي کړې او خپلو عبادت ځایونو کې یې کینبودې چې داد مسیحیانو عقیده کې یو بد بدعت و.

ب: اللهﷻ د واسې لټولو بدعت

ټولو پیغمبرانو خلکو ته ویلي ﴿ٱللَّهُ ٱلصَّمَدُ ۝٢﴾ «چې الله بی‌نیازه دی» او د اللهﷻ د بی نیازی معنا داده چې پادشاهانو غوندې واسطې ته ضرورت نلري، کله چې څوک د پاچا خوا ته ځي د هغو عیبونو له وچې چې پاچایان یې لري

نشي کولی مستقيما ورسره محبت وکړي، يا دا چې دغه شخص ډير مصروف وي او يا زمونږ مشکل نشي درک کولي، او يا هم نه غواړي هر چا سره ملاقات وکړي، بناء خلک مجبوريږي چې د وزيرانو سکرترانو، باديګار دانو، محافظينو او غيره له لارې هغوی سره تماس ونيسي په قران کريم کې لولو چې ﴿ٱللَّهُ ٱلصَّمَدُ ۝٢﴾ «الله بی‌نيازه دی»، د اللهﷻ بی‌نيازي پدي معنی ده چې د پاچا يانو غوندې نده چې ده سره د اړيکو لپاره واسطو ته ضرورت وي، بلکې اللهﷻ واسطي ته اړتيا نلري، د واسطې لټونې بدعت هغه وخت په اعتقاداتو کې پيدا کيږي چې اللهﷻ ته د نور پاچانو تصور وکړو، او داسې ګمان وکړو چې څرنګه پاچايانو او ريس جمهورانو ته د رسيدو لپاره سکرترانو، وزيرانو، باديګاردانو او غيره ته ضرورت لرو او انسان نشي کولی پرته د دوی له مشورو او هغوی ته ورسيږي او هغوی ته خپل مشکل بيان کړی دوی داسې فکر کوي چې اللهﷻ به هم همدغسي د پاچاينو او ريس جمهورانو په څير واسطو ته اړتيا لري چې دغه تصور کاملا د اسلامی معتقداتو پر ضد دی، ځکه اللهﷻ مسلمان بنده ته نهايت نزدې دی او واسطه بازی ته کوم ضرورت نلري.

امام قرطبی د الجامع الاحکام القران تفسير کې وايي: حضرت قتادهؓ وايي: کله چې دوی ته وويل شي ستاسې رب څوک دی؟ ستاسې خالق څوک دی؟ اسمان او ځمکې چا پيدا کړي دی؟ څوک له اسمان څخه اوبه راتويوی؟ په ځواب کې وايي: الله جل جلاله.

کله چې ورته وويل شی: نو ولې بيا دغو بتانو ته عبادت کوي؟ وايي: ترڅو مونږ اللهﷻ ته نزدې کړي، او د اللهﷻ په وړاندې زمونږ شفاعت وکړي.

له حضرت زين بن اسلم او ابن زيد څخه روايت دی چې ﴿إِلَّا لِيُقَرِّبُونَآ إِلَى ٱللَّهِ زُلۡفَىٰٓ﴾ زمونږ لپاره د شفاعت کولو، او اللهﷻ ته زمونږ د نزدې کولو په منی سره ده امام ابن کثير وايي: داد هرې زمانی د مشرکانو خبرې دي او ټول پيغمبران د همدغې عقيدې په ضد او منع کولو لپاره راغلي دي او خلک توحيد او د يو اللهﷻ عبادت ته را غواړي. او ورته يي وويلې داد مشرکانو خبرې دي چې له ځانه يې اختراع کړي دی، اللهﷻ دغسي اعمالو ته اجازه نه

ورکوي په هغو رضا نده، بلکې هغه بد ګڼي او له دې کاره يې منع کوي، علام ابن کثير زياتوي: الله ﷻ خبر ورکړی دی چې ملايک که په اسمان کې وي او يا مقربې وي ټول د الله ﷻ بندګان دي او پرته د هغه له امر څخه چا ته شفاعت هم نشي کولی، ملايک لکه د پاچايانو واليانو غوندې ندی چې دپاچا له خوښې پرته شفاعت وکړي ﴿إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَهۡدِي...﴾ الله تعالی دروغجنو او ناشکرو ته هدايت نکوي. ځکه الله ﷻ خپلو بندګانو ته ډير نزدې دی، ﴿إِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي...﴾ «کله چې زما بندګان زما پوښتنه درڅخه وکړي نو زه نزدی يم».

ج: له الله ﷻ څخه پرته د (استعانت) کمک غوښتلو بدعت

د قران کريم قطعی حکم دادی چې مسلمانانو په ټولو لمنځونو کې خپل تعهد وکړي چې ﴿إِيَّاكَ نَعۡبُدُ وَإِيَّاكَ نَسۡتَعِينُ ۝٥﴾ «ای الله خاص تا لره عبادت کوو او خاص له تا نه مرسته غواړو»، او پخپل دې تعهد باندې له لمانځه څخخه بهر هم ودريي، نه خپل عبادت بل چا ته وکړی او پرته له الله ﷻ څخه بل چا نه مرسته وغواړي: ﴿قَالَ مُوسَىٰ لِقَوۡمِهِ ٱسۡتَعِينُواْ بِٱللَّهِ وَٱصۡبِرُوٓاْۖ﴾ [الأعراف: ١٢٨] «موسی خپل قوم ته وويل له الله مرسته وغواړی او صبر وکړي». قرآن کريم مسلمانان په مرسته غوښتلو کې دوه اصولو ته متوجه کوي، اول صبر او بيا د لمانځه کول او د الله ﷻ له ذات سره مستقيم ملاقات او کومک غوښتل. ﴿وَٱسۡتَعِينُواْ بِٱلصَّبۡرِ وَٱلصَّلَوٰةِۚ وَإِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى ٱلۡخَٰشِعِينَ ۝٤٥﴾ [البقرة: ٤٥] «او کومک وغواړی الله څخه په صبر او لمانځه سره او بی‌شکه دا لمونځ سخت دی مګر په خاشعينو» د خلکو ترمنځ انسی او جنی شيطانان هڅه کوي ترڅو د خلکو ترمنځ د غير الله د عبادت او او له غير الله د کومک غوښتلو بدعت ته رواج ورکړي.

د: د ونو دريشو د مقدس ګڼلو بدعت

نباتات هغه مخلوقات دي چې د انسانانو د خدمت لپاره پيدا شوي دي، او مومن انسان کولی ي له ټولو نباتاتو څخه د خپل ژوند د اړتياو لپاره استفاده وکړي نباتات کوم قدسيت نلري، بت پرستانو به ځينې نباتات مقدس ګڼل او د

هغو تعظیم او عبادت به یې کو چې د دوی دا کار شرک دی، متاسفانه نن په ډیرو اسلامی هیوادونو کې هم زیاتې ښځینه خپل اولادونه د ځینو ونو ریشو ته وروړی او هغه مقدس ګڼی چې دغه عمل یو ډیر بد، بدعت دی، حینې تابعین روایت کوي چې کله د ونې لاندې بیعت وشو مونږ هغه ونه څو کله وروسته نه پیژندله، او شاید هم صحابه و ددې لپاره چې دغه ونه مقدسه ونه ګڼل شي ویستلې وي.

ه: مخلوق د رکوع او سجدې کولو بدعت

یو خطرناک عبادت چې د انسان عقیدي ته زیات ضرر رسوي مخلوقاتو ته رکوع او سجده کول دي، کله چې یو مسلمان پوه شي چې الله ﷻ ورته تعلیم ورکړي دي چې ﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ﴾ «خاص تاته عبادت کوو»، بناء انسان ته جایز نده چې رکوع او سجده چې دوه ځانګړي الهی عبادتونه دي هغه مخلوق ته ترسره کړي.

و: زیارتونو ته د قربانی وړلو بدعت

یو خطرناک بدعت چې انسان د ایمان له دایرې څخه باسي او د مشرکینوصفت کې یې دروي، د یو مخلوق په وړاندې د حیواناتو ذبح کول دي، دغه مخلوق مړوي او که ژوندی خو دده په وړاندې د حیواناتو ذبح کول جایز ندي.

ز: د زیارت د لنګر ګرمولو بدعت

د اسلام مقدس دین کې مقبرو او زیارتونو ته تلل پدې شرط جایز دي چې انسان هلته صرف خپل مرګ په یاد کړي او د نورو څخه عبرت واخلي او له قبر څخه د څه شي غوښتل او هغوی ته نذر کول د هغه قرانی آیات صریح مخالفت دي چې مرسته او کومک غوښتل یې الله ﷻ پورې خاص کړي دي ﴿إِيَّاكَ نَسْتَعِينُ﴾ مونږ همیشه لمانځه کې وایو چې ای الله ﷻ خاص خاص خاص له تانه مرسته غواړو او که مونږ بل چا ته نذر وکړو نو ددې قرانی آیات مخالفت مو کړی دی بناء د زیارت د لنګر ګرمول ډیره لویه ګناه ده چې د قران آیات ﴿إِيَّاكَ نَسْتَعِينُ﴾ سره صریح مخالفت دي.

ج: د دروازو، دیوالونو، قبرونو او غیره ښکلولو بدعت

په ځینو اسلامی هیوادونو کې چې د پردیو له اعتقاداتو متاثر شوي دی دروازې، دیوالونه قبرونه ښکلوي دغه اعمال د اسلام له نظره کاملا منفی او ناجایز دي، او دې شیانو ته قدسیت ورکول انسان ته عقیدتي مشکلات را پیدا کوي، په اسلامي روایاتو کې یواځې د حجر الاسود ښکلول روا دي او هغه هم ددې لپاره چې پیغمبرعليه السلام هغه ښکل کړې ده ځکه هغه له جنت څخه راغلې ده، حضرت عباسرضي الله عنه له حضرت عمررضي الله عنه څخه روایت کوي چې هغه حجر الاسود ته راغی ښکل یې کړه ا وبیاې ورته وویل: زه پوهیږم ته یوه تیګه یې چې نه ګټه رسولی شي او نه تاوان، ا وکه پیغمبر نه وې ښکل کړې نو ما به هم هیڅکله نه وي ښکل کړي[۱].

دغه روایت د حضرت عمررضي الله عنه د ایمان قوت ښایي چې هغه څومره قوی عقیده درلوده چې دغه شیان چا ته نفع او ضرر شي رسولی او د حجر الاسود ښکلول یواځې د پیغمبرعليه السلام د متابعت لپاره و خو د نورو شیانو ښکلول هیڅ نفع او فایده نلري بلکی دا چې د قرانی ارشاداتو او نبوی سنتو خلاف عمل دی نو یو ډیر خراب بدعت دی.

ط: د مراد پوره کیدو لپاره د قلف کشولو بدعت

ځینې خلک زیارتونو ته ځي او هلته هغه قلفو ځوړندوي چې چین جوړ کړې وي او بیا فکر کوي چې که دغه قلف کش کړو او خلاص شي نو زمونږ مراد حاصلیږي دغه کار کاملا د اسلامي عقیدې مخالف دی چې مسلمانان باید له دغسې خرافاتو څخه ځان وساتی.

---

۱ - «حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ عَنْ الْأَعْمَشِ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ عَابِسِ بْنِ رَبِيعَةَ عَنْ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ جَاءَ إِلَى الْحَجَرِ الْأَسْوَدِ فَقَبَّلَهُ فَقَالَ إِنِّي أَعْلَمُ أَنَّكَ حَجَرٌ لَا تَضُرُّ وَلَا تَنْفَعُ وَلَوْلَا أَنِّي رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُقَبِّلُكَ مَا قَبَّلْتُكَ» بخاري حديث ۱۴۹۴

ی: د قبرونو د خاورو خوړلو بدعت

له اسلامی متعقداتو څخه ځینې بی خبره خلک چې کله د نیکانو خلکو قبرونو ته ورځي نو د برکت په نوم سره د هغه ځای خاونره خوري چې دا کار د اسلامی عقیدې سره کاملا مخالف دی.

ک: مړو ته د حیواناتو ذبح کولو بدعت

نذر په اسلامی شریعت کې یو رنګ عبادت دی چې انسان هغه پخپله غاړه مني او او صرف د اللهﷻ په خاطر ادا کیږي او قربانی هم صرف د الله لپاره وی متاسفانه چې ځینې خلک نذر، قرباني او د حیواناتو ذبحه کول ځینو اشخاصو پورې تړلي او حینې خویې ان زیارتونو ته وړي او هلته یې ذبح کوی چې د اد اسلامي عقیدې مخالف کار کار دی.

د قریشو مشرکینو لمونځ اللهﷻ ته او قرباني به یې بتانو ته کوله چې دا کار یې شرک وګڼل شو.

د سپند کولو بدعت

دود کول یا د معبودانو مقابل کې او یا مقدسو ځایو کې دځه شي سوحول دهندوییزم او مسیحیت له بقسونو څخه دی بت پرستان د خپلو بتانو مقابل کې خوشبیویانی، او بخارونه دودوی یوه ورځ مې د یوې کلیسا په تلویزونی برنامه کې ولیدل چې کشیشان د کلیسا د ننه یو رنګ واړه واړه قطعی سپندونه دود کوي، د اسلام مقدس دین کې دغسې خرافات ځای نلري ا دود کول څخه عبادت ندی، بناء سپند کول او هغه ته د عبادت او ثواب فکر کول یو رنګ بدعت دی، چې پدې هکله کوم آیات یا حدیث ندی راغی چې څوک دې په سپند دود کولو سره عبادت وکړي متسافانه چې نن ځینی مسلمانان د غیر مسلمانانو څخه متاثر شوي دي او دا رواج شوی ده چې دا بوتې سوچه دی چې اسلامی شریعت له مخی کوم اساس نلري.

ل: د مریو مقدس ګڼلو عبادت

د مريو مقدس ګڼل په ځينو معتقداتو کې شته دي په قديم الزمان کې به بت پرستو او مشرکانو انسانانو څه طبيعي شيان مقدس ګڼل او د هغه عبادت يې کو لکه مرۍ، ستورى، ونې، تيګې او غيره.

حضرت عقبه بن عامر وايي چې رسول کريم ﷺ فرمايي: چا چې تميمه (مرۍ) واچوله الله ﷻ دې ورته کار پوره نکړي، او چا چې ودعه (صدف) واچو الله ﷻ دې پرى نږدي، او يا هم سکون او ارامي ورنکړي[١]. په قاموس المحيط کې د تميمه په شرحه کې وايي «وهى حرزات كان الاعراب يعلقونها على اولادهم يتقون به االنفس اى العين بزعمهم» تميمه هغه مرۍ ده چې د جاهليت د وخت اعرابو به هغه پخپلو اولادونو ځوړندولې او غوښتل يې هغه له سترګو څخه پخپل ګمان وساتی[٢].

همدارنګه د وديعه په هکله وايي: «والودع خرز ابيض تخرج من البحرتتفاوت فى الصغر والكبرشقها كشق النواة تعلق لدفع العين الواحدة وددعة وجمعه ودعات» يو سپينه مرۍ ده چې له بحر څخه را اخيستل کيږي او په وړوکوالي او لوی والي کې فرق لري د خرما د زړي اندازه ده او د سترګو نظر وهلي لپاره ځوړنديږي[٣].

او په حديث شريف کې دي چې پيغمبر عليه السلام فرمايي: «مَنْ عَلَّقَ تَمِيمَةً فَقَدْ أَشْرَكَ» چاچې مرۍ ځوړنده کړه نو شرک يې وکړ[٤].

١- «حَدَّثَنَا أَبُو عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَخْبَرَنَا حَيْوَةُ أَخْبَرَنَا خَالِدُ بْنُ عُبَيْدٍ قَالَ سَمِعْتُ مِشْرَحَ بْنَ هَاعَانَ يَقُولُ سَمِعْتُ عُقْبَةَ بْنَ عَامِرٍ يَقُولُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ مَنْ تَعَلَّقَ تَمِيمَةً فَلَا أَتَمَّ اللَّهُ لَهُ وَمَنْ تَعَلَّقَ وَدَعَةً فَلَا وَدَعَ اللَّهُ لَهُ» ١٦٧٦٣ مسند الشاميين / مسند احمد بن حنبل

٢- المحيط المحيط، المحيط المحيط، معلم بطرس البستانى، بيروت: مكتبة لبنان، (١٩٨٧م) ص: ٧٤

٣- المحيط المحيط، ص: ٩٦٣

٤- «حَدَّثَنَا عَبْدُ الصَّمَدِ بْنُ عَبْدِ الْوَارِثِ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُسْلِمٍ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي مَنْصُورٍ عَنْ دُخَيْنٍ الْحَجْرِيِّ عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ الْجُهَنِيِّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَقْبَلَ إِلَيْهِ رَهْطٌ فَبَايَعَ تِسْعَةً وَأَمْسَكَ عَنْ وَاحِدٍ فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ بَايَعْتَ تِسْعَةً وَتَرَكْتَ هَذَا قَالَ إِنَّ عَلَيْهِ تَمِيمَةً فَأَدْخَلَ يَدَهُ

داکتر علی شريعتی وايي: انسانان ان له تو تم څخه نيولې، ګرده اسماني او ښايسته مرئ د فتی ششم په نوم سره دا نيمسيم په نوم د نيکه له روحه، له طبيعی شيانو، له ستورو، او ځينو ونو، او رب الانواع څخه نيولې د يوې تيګی له ټوټې څخه نيولې، د دې ټولو عبادت يې کو، مجسمې يې جوړولې، او عبادت يې کو او ټول عمر يې د هغوی په لاره کې فداکاری کوله بلکې په ساده ګی سره يې خپله وينه ورکوله[1].

اوس د مسلمانانو ترمنځ هم متاسفانه د ځينو تيګو او مريو د مقدس ګڼلو بدعت رواج شوی دی او هغه پخپلو ماشومانو ځوړندوي او هغه مقدس او د نظر لرې کوونکی ګڼی داسې حال کې چې د اسلام مقدس دين کې دغسې اعمال هيڅ اجازه نلري او بدو بدعتونو څخه يې محاسبه کړی دی چې په مسلمانانو کې رواج شوی دی.

م: د مميز نخودو بدعت

د مميز نخودو نذر چې د مشکل کشا نذر ورته وايي يو بل بدعت دی چې په مقدساتو کې شامل شوی او له اسلامي عقيدې او دين څخه ناخبره خلک يې ترسره کوي، د اسلام مقدس دين کې د مسلمانانو يواځنی مشکل ګشا ذات الله ﷻ دی، او ددی لپاهر چې الله ﷻ زمونږ مشکلات رفع کړي هغه فرمايي ﴿وَٱسۡتَعِينُواْ بِٱلصَّبۡرِ وَٱلصَّلَوٰةِۚ﴾ «په صبر او لمونځ کومک وغواړي»، بناء مسلمانان د مشکلاتو پر وخت لومړی صبر کوي او بيا له هغه وروسته مستقيما د لمانځه له لارې الله ﷻ سره ارتباط نيسي خپل مشکلات بيانوي او هغه وخت کې چې نيک اعمال لري الله ﷻ يې مشکلات لرې کوي. خو دغسې نذرونه په اسلامی شرعيت کې ناروا دي دسيئه بدعتونو له ډلې څخه دي چې مسلمانان بايد دعقيدې د پاکوالی لپاره له دغسې کارونو ځان وساتی.

فَقَطَعَهَا فَبَايَعَهُ وَقَالَ مَنْ عَلَّقَ تَمِيمَةً فَقَدْ أَشْرَكَ» حديث نمبر(١٦٧٨١) مسند الشاميين مسند احمد بن حنبل رحمه الله

١- جهان‌بينی و ايديولوژی تاليف دکتور علی شريعتی مجموعه آثار (٢٣)، ايران: چابخانه حيدری، ١٣٨٢ ص: ٤٤- ٤٥.

نک د نذر لپاره دماشومانو د ویښتو پرېښودلو بدعت:

ځینې خلک زیارتونه ته ځي او یا کوم بل شخص ته ورځي او نذر کوي چې که چیرې یې اولاد پیدا شو نو لنګر به یې ګرموي او یا به حیوان ورته ذبح کوي بناء د طفل د تولد په وخت کې د هغه یو اندازه ویښته ترڅو هغه نذر بوره کړي که دغه نذر د الله ﷻ لپاره وي بیا ویښتو پرېښودلو ته اجازه نشته او که د کوم زیارت یا شخص لپاره نذر وي چې د اشخاصو یا زایرت لباره ناروان او مرتکب یې ګنهګار دی.

۲- د نوي عبادت اختراع:

د نوی عبادت د اختراع بدعت هغه وخت پیدا کیږي چې یو جاهل انسان دینی رهبریت په لاس کې واخلي او د خپل فکر مطابق عبادتونه اختراع کړي او هغه د اسلام جز وګڼی او دده پیروان ددغه له قران او سنتو بی خبر شخص خبری د اسلام جز وګڼی او په هغه عمل وکړي، او یا هم د ځینو له دینه بی خبرو اشخاصو په واسطه څه رواجونه ددینی عبادت په نوم مطرح شي، چې دغسي بدعتونه په لاندې ټکو کې مطالعه کولی شو:

الف: د الهاک بدعت

ځینی خلک د چا د مرګ په ورځ د متوفی اقارب مجبوروي ترڅو یو څه غذا جوړه کړي او په صلوا باندې التکاثر سورت ولولي، بیا د څلویښت شپو لپاره دغه غذا مسجد ته ولیږي، او که څوک دا کار ونکړي هغه ته د ګنهګار فکر کوي، او تصور کوي چې د مړی روح کور ته راځي او د غذا په نه لیږلو سره د متوفی روح خفه کیږي، دغه عمل عبادت ګڼل یو رنګ نوی عبادت پیدا کول دي چې دیته بدعت وایي.

ب: د جشنونو بدعت

د اسلام مقدس دین کې صرف دوه اخترونه شته دي چې یو یې وړکی اختر دی او بل لوی اختر او په دواړو ورځو کې د پیغمبر د سنتو مطابق څه عبادتونه ترسره کیږي لکه لمونځ قربانی، دوستانو کره تلل د نوي لباس اغوستل او

غيره ځينی خلک څه نورې ورځې مقدسې ګڼی او دغه ورځې د عبادت لپاره بولي او د اختر غوندی قدسيت ورکوي داسې حال کې چې پدې هکله کوم آيات يا حديث ندی راغلی مثلا د پيغمبر د ميلاد په ورځ عبادت چې دغسې نظر لرل يو بدعت دی ځکه دپيغمبرعليه السلام په سنتو کې ددې ورځې په هکله څه ندي راغلی همدرانګه ددې ورځې تجليل د پيغمبر سنتو او صحابه و په عمل کې نشته، او که دا ورځ مونږ د څه عبادت لپاره خاص کړو نو د پيغمبر د سنتو مخالفت مو کړی دی، خو که ورځ خاص نکړو بلکې مختلفو ورځو کې د پيغمبر سيرت او سنت تشريح او توضيح کړو او نورو ورځو غوندې يې وګڼو او صرف خلکو ته د حق رسولو لپاره وي دغه کار د علم د رسولو لپاره ده. دا رنګه ځينی فکر کوي چې په نوروز کې خوښي کول عبادت دی چې دا ګمان هم غلط دی، ځکه د پيغمبر سنتو کې دغسې څه شی نلرو.

ج: د مخصوصو ورځو بدعت

د اسلام مقدس دين کې څه مقدسې ورځې شته دي چې په دغو ورځو کې مخصوص عبادتونه بيان شوی دی، مثلا عاشورا يوه مقدسه ورځ ده چې پدې ورځ روزه نيول سنت دي، د عرفې ورځ هغه ورځ ده چې حاجيان عرفات ته ځي، او غير حاجيانو ته روزه نيول سنت دي[1]، د واړه آخرت په ورځ د لمونځ کول او دوستانو کور ته تلل سنت دي، د لوی اختر په ورځ د لمونځ کول، قرباني کول او خوښي کول سنت دی – حضرت ابوقتاده وايي چې نبی کريم فرمايي: زه داسې ګڼم چې اللهجل جلاله به د عرفې د ورځې دروزه لپاره د يو

---

١ – اشاره به حديث شريف: «عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ أَنَّ رَجُلًا مِنْ الْيَهُودِ قَالَ لَهُ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ آيَةٌ فِي كِتَابِكُمْ تَقْرَءُونَهَا لَوْ عَلَيْنَا مَعْشَرَ الْيَهُودِ نَزَلَتْ لَاتَّخَذْنَا ذَلِكَ الْيَوْمَ عِيدًا قَالَ أَيُّ آيَةٍ قَالَ الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمْ الْإِسْلَامَ دِينًا قَالَ عُمَرُ قَدْ عَرَفْنَا ذَلِكَ الْيَوْمَ وَالْمَكَانَ الَّذِي نَزَلَتْ فِيهِ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ قَائِمٌ بِعَرَفَةَ يَوْمَ جُمُعَةٍ» حديث نمبر (٤٣) کتاب الايمان، صحيح البخاري

کال مخکې او یو کال وروسته ګناهونه عفوه کړي[۱]. اوس مهال په ځینو هیوادونو او خصوصا زمونږ په هیواد کې ځینې ورځو ته خصوصیت ورکوي او څه کارونه کوي چې عبادت یې ګڼي لکه د مړی نه وروسته دویمه ورځ، دریمه ورځ، د جمعیي شپه، څلویښتي او کال یې د عبادت خیرات ا وصدقاتو ورځ ګڼي.

د: د سمنک بدعت:

سمنک د افغانستان د خلکو او د ایران، ازربایجان، تاجکستان او ځینو همسایه هیوادونو یو ملي کلتور دي، چې دا رواج د اسلامی معقتداتو جز ندي، او نور اسلامي هیوادونه دغسي څه نه پیژنی، اوس که دغه کار د عنعنوی خوراک او رواج په حیث وشي، څه خبره نده، خو که د یو عبادت او نذر په رنګ یي وکړو بیا د اسلام مقدس دین کې یو رنګ عبادت دي، چې دغسي عقیده بیا د اسلام پر سینه یوه ضربه ده، ځین فکر کوي چې سمنک هغه نذر دی چې بیبیانو کړی دی. ولې معلومه نده چې کومو بیبیانو کړی دی، کله چې داسلام تاریخ مطالعه کړو په نبوی عصر او له هغه وروسته داسې قهرمانې ښځینه شته چې هر یوې د جهاد میدان کې قهرماني ښودلې ده، سمیهؓ د ابوجهل په وړاندې مقاومت وکړ او د ابوجهل په نیزه په شهادت ورسیده او د اسلام په کې یي د اولین شهید نوم په طلایي قلم سره ولیکل شو او د قیامت تر ورځې به په افتخار سره یادیږي، بی بی خدیجهؓ خپل ټول مالونه د الله جل جلاله لاره کې قربانی کړ او دیو با شخصیته ښځې غوندې یې ژوند وکړ، بی بی فاطمه د رسول الله ﷺ لور یوه پاکه او با عفته ښځه وه چې تاریخ یي همیشه د پاکۍ او صفایي یادونه کوي او د ایماندارو ښځو لپاره یوه نمونه وه بی بی نسیبه هغه قهرمانه ښځه وه چې د احد په غزا کې یي د اسلام له

۱- «عَنْ أَبِي قَتَادَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ صِيَامُ يَوْمِ عَرَفَةَ إِنِّي أَحْتَسِبُ عَلَى اللَّهِ أَنْ يُكَفِّرَ السَّنَةَ الَّتِي قَبْلَهُ وَالسَّنَةَ الَّتِي بَعْدَهُ قَالَ وَفِي الْبَاب عَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ أَبُو عِيسَى حَدِيثُ أَبِي قَتَادَةَ حَدِيثٌ حَسَنٌ وَقَدِ اسْتَحَبَّ أَهْلُ الْعِلْمِ صِيَامَ يَوْمِ عَرَفَةَ إِلَّا بِعَرَفَةَ» حدیث نمبر۵۸۰ کتاب الصوم عن رسول الله صلي الله علیه وسلم، سنن الترمذی

پيغمبر څخه پخپله توره دفاع کوله او د تورو او غشو ۱۲ زخمونه يې وخوړل چې تر يو کاله يې تداوي روانه وه. اوس ځينې ښځې تر سهاره رقص کوي او سندرې وايي او خپل غړونه نامحرمو ته اوروي اوس نو دوی کومې بی بی تا ځان منسوبوي، د ګناه کول او بيا هغه يو اسلامی شخصيت ته منسوبول نه ښښونکي ګناه ده.

د خوږې شعلي بدعت:

يو رنګ غذا ده لکه نورې غذاګانې چې ځينو هيوادو کې رواج ده، ولې اسلام ته يې منسوبول او په معينه ورځ پخول او عبادت ګڼل دا بدعت دی چې بايد ځان ترې وساتو.

د ديکچې بدعت:

شير برنج يو رنګ غذا ده چې د نورو غذاګانو په ډول په ځينو فاميلونو کې تيارېږي خو د اسلام مقدس دين کې د شعلې په نوم سره څه نشته او نه عبادت دی او که څوک دغه د کار د اسلام او نذر په نوم سره کوي دا بدعت او سړي ګنهکار دی.

په قبرونو د شمعې بلولو بدعت:

په قبرونو باندې د شمعی لګول په هيڅ اسلامی روايت کې ندي راغلي او پرته له اسراف او بيځايه مال لګولو څخه بل څه ندي د شمعې لګول نه عبادت دی او نه ثواب لري او نه په کوم آيات او يا حديث کې راغلي دي چې مړو ته څو شمعې ولګوې او ددين په نوم دغسې کار بدعت دی.

د اسلام په نوم د دنيا د ترک بدعت:

د اسلام مقدس دين يو کامل دين دی چې د ژوند هره ساحه کې عمومی احکام لري. او رهبانيت او ګوشه نشينی په اسلام کې ځای نلری د اسلامی شخصيتونو په نوم د بدو کارونو کولو: مسلمانان بايد اسلامی شخصيتونو ته احترام وکړي او د هغوی د نوم اخيستلو سره (رض) يا (رح) او غيره محترمانه الفاظ وکاروي، په ننی عصر کې چې زيات بدعتونه کيږي دادی چې د لويو شخصيتونو د زيارت په نوم ورځې او د احترام پر حای هغه اعمال کوي

چې دی شخصیتونو د دوی پر ضد څومره جهاد کړی دی. د نوی کال په سر کې زمونږ ډیر خلک د مزار شریف ښار ته ځی او هلته د علیﷺ د زیارت په بهانه جدید کارونه کوي لاره کې عجیب او غریب لباس اغوندي، بی معنی او مبتذل شیانو باندې سفر ختموی او مزار ته درسیدو سره سم د تاجکیانو په کنسرتونو او رقصونو کې برخه اخلي او دغه ټول جنایتونه د اسلامی اشخاصو په نوم کیږي. اوکه څوک دغو شخصیتونو احترام وکړي لازمه ده د دوی سیرت سره سم عمل وکړو.

زیارت ته د ناوې ورلو بدعت:

ناوې او شاوو خپل ژوند په مقدسو الفاظو پیلوي او لازمه ده چې دواړه خپل دا دزواج عقد له هماغه قدسیت باندې حفظ کړي، او خپل محفل د پیغمبر په طریقه ترسره کړي خو متاسفانه دې ورځو کې مسلمانان د واده پر وخت الهی احکام هیروي او د نفسانی خواهشاتو مطابق لکونه افغانۍ بی ځایه مصرفوي اوپه هغې افتخار کوي همدرانګه له واده وروسته ناوې او شاوو شاه دوشمشیره زیارت ته بیایي دغه کار چې د ثواب لپاره کوي د ثواب په ځای ګناه ده ځکه هیڅ آیات او حدیث کې ندی راغلي چې ناوې او شاوو دې زیارت ته بوځی، هغه هم هغه ناوې او شاوو چې ټوله شپه یي لوڅو لباسونو، نامحرمانو سره عکسونو، رقص او طرب سره تیره کړې وي دا کار یوازې دانه چې ثواب لري بلکې د الله‎ﷻ دغضب سبب کیږي.

۳– د جاهلانو فتوا ورکول او د شرعی حکم بدلیدل په قومی حکم:

په اسلامی شریعت کې فتوا یو ډیر مهم او دقیق کار دی چې ددې صلاحیت یې یوه ډله علماوو ته ورکړي چې د فتوا اهلیت لري، او ان د علماو منځ کې هم هر څوک مفتی کیدلی نشي بلکې تنها هماغه په شرعی او دینی امورو کې فتوا ورکولی شي چې د اجتهاد درجې ته رسیدلی وي. د فتوا خطر پدې کی دی چې مفتی د یو شي په حلال والی او حراموالي فتوا ورکوي. او یا هم یو شی جایز او یا ناجایز ګڼي، د یو شي د حلال او حرام یا جایز او ناجایز والی صلاحیت یوازې الله‎ﷻ پورې مربوط دی. او هیڅوک حق نلري چې څه شی

حلال يا حرام کړي مفتى هڅه او کوښښ کوي چې د قرانى او نبوى سنتو اجماع او د امت د مجتهدينو د قياس په استناد سره د يو شي د حلال والى او حراموالى په هکله نظرورکړى[1].

که څوک علم ونلري هغه کيدلى شي يو حلال شى حرام او يا يو حرام شى حلال کړي چې دا کار بيا د الهى احکامو پر ضد باندى دى، او مستقيما د اللهﷻ مقابله ده. ننى عصرکې يو خطرناک بدعت د ځينو جاهلانو فتوا ورکول دى چې د خپلې خوښى فتوا ورکوى د مثال پّ ډول: کله چې د کمپيوتر په هکله خبرې کيږي هغه څوک چې کمپيوترنه پيژنى او يواځې اوريدلي يا ليدلي يې دي چې د فلانى کمپيوتر کې خراب عکسونه و کله چې هغه نه د کمپيوتر په هکله پوښتنه وشي فورا هغه حرام ګڼي او نورو ته تشويش پيدا کوي داسې حال کې چې کمپيوتر راديو تايپ انترنت تلويزون ټول وسايل دى او موږ نشو کولى وسايلو باندې د حلال يا حرام حکم وکړ موږ نشو ويلى چې ګيلاس حرام دى ولې نظر په استفاده ددغې وسيلي يا جواز ورکول کيږي يا عدم جواز، نو که مثبته استفاده ترې وشوه جايزده او که منفى وشوه ناجايز او حرام ده. ځينې وخت ډير خلک چې شريعت کې تخصص نلري ځينى دينى مسايلو کې نظر ورکوي يوه ورځ مې يو وليده چې ښځو ته يې د پرديو لاسونو ښکلولو اجازه ورکوله او ويل يې کله چې زما لاس ته وګورئ هلته د اللهﷻ نوم ليکلى دى او څوک يې چې ښکلو يي هه زما لاس نه بلکې د الله نوم ښکلوي، دى پدې اختراع سره دوه ګناوې کوي يو حرام ته حلال ويل بل د الله نوم ته بى احترامي کول ځکه له همدې لاس څخه په تشناب کې هم استفاده کوي.

١- «حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ أَبِي أُوَيْسٍ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ إِنَّ اللَّهَ لَا يَقْبِضُ الْعِلْمَ انْتِزَاعًا يَنْتَزِعُهُ مِنْ الْعِبَادِ وَلَكِنْ يَقْبِضُ الْعِلْمَ بِقَبْضِ الْعُلَمَاءِ حَتَّى إِذَا لَمْ يُبْقِ عَالِمًا اتَّخَذَ النَّاسُ رُءُوسًا جُهَّالًا فَسُئِلُوا فَأَفْتَوْا بِغَيْرِ عِلْمٍ فَضَلُّوا وَأَضَلُّوا قَالَ الْفِرَبْرِيُّ حَدَّثَنَا عَبَّاسٌ قَالَ حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ هِشَامٍ نَحْوَهُ» حديث نمبر(٩٨) كتاب العلم، صحيح البخاري.

لار ميندل او ځان مفتی جوړول دننيو جنايتونو وسيله: د پيغمبر يو ژوند جوړونکی حديث دادی چې فرمايي: «دع ما يريبك إلى ما لا يريبك»[1] هغه څه چې تا شک کې اچوي د هغه څه لپاره پرېږده چې تا شک کې نه اچوي. صحابه کرامو او حقيقی مومنانو هميش دا حديث په نظر کې نيولی و او نيسي يې، او کله چې کوم کار، خوراک، محفل، رواج او يا غيره امور د دوی په اند مشکوک وي او له حلال يا حراموالي څخه يې په کامله توګه متيقن نه وي له هغه نه ددې حديث شريف په اساس ځان ساتي، همدرانګه يو موضوع کې د نظر پر وخت هغو پوهانو او علماو ته ورتلل چې اسلامی شريعت کې دفتوا او حکم صلاحيت درلود، او د صحابه و وخت کې خوېږي له فتوا څخه ځان ساتی هغوی به ويل: مفتی د اللهﷻ په نيابت خبرې کوي، او لازمه خپله فتوا کې په کامله توګه دقيق اوسي او بايد هغه څوک فتوا ورکړي چې په ټولو الهی احکامو عالم وي او هغه علوم يې ويلي وي چې ده کې د فتوا لياقت پيدا کوي، په همدې لحاظ کله به چې څوک کوم صحابی ته ورغی هغه به له فتوا ځان ساته او هغه شخص به يې بل صحابی ته واستوه چې نسبت ده ته به ډير عالم و، او بيا به هغه هم جرئت نکو او ورته به يې ويلې که له ده څخه يو بل عالم ته ورشي او نظر ترې وغواړي زمونږ په عصر کې د ډيرو خلکو د حرام خوړلو ستونزه همدغه ده چې ډيرو خلکو ځان څخه مفتيان جوړ کړي دي، او ځانته يې پخپل نظر له حرامو د خلاصی لارې جوړې کړې دي او کله چې داسې ستونزې سره مخ شي چې دی شک کې اچوي خپله فورا نظر ورکوي او ځانته بهانه پيدا کوي، او که کوم عالم ورته ووايي چې دلته اسلامی حکم داسې دی هغه باندې مسخرې کوي او دا چې ټولنه کې ددغسې خلکو تعداد زيات دی له

---

١ - «حَدَّثَنَا أَبُو مُوسَى الْأَنْصَارِيُّ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ إِدْرِيسَ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ بُرَيْدِ بْنِ أَبِي مَرْيَمَ عَنْ أَبِي الْحَوْرَاءِ السَّعْدِيِّ قَالَ قُلْتُ لِلْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ مَا حَفِظْتَ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ حَفِظْتُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَعْ مَا يَرِيبُكَ إِلَى مَا لَا يَرِيبُكَ فَإِنَّ الصِّدْقَ طُمَأْنِينَةٌ وَإِنَّ الْكَذِبَ رِيبَةٌ وَفِي الْحَدِيثِ قِصَّةٌ قَالَ وَأَبُو الْحَوْرَاءِ السَّعْدِيُّ اسْمُهُ رَبِيعَةُ بْنُ شَيْبَانَ قَالَ وَهَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ حَدَّثَنَا بُنْدَارٌ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ بُرَيْدٍ فَذَكَرَ نَحْوَهُ». حديث نمبر (٢٤٤٢) كتاب صفة القيامة الرقايق والورع عن رسول الله صلي الله عليه وسلم، سنن الترمذي.

خپل ډېروالي څخه په استفاده هغه شخص ملا متوي، او زرګونه بی ځایه دلیلونه ورته راوړي او فکر کوي چې دلته له حسابه خلاص شو نو همیش به خلاص وي.

ولې باید پدې پوه شي چې د یني امورو کې چل او فریب اصلا ځان ته چل ورکول دي ځکه د انسان د بد عمل نتیجه خپله ځانته ګرحي او هر انسان د هر وزې عمل مطابق محاسبه کیږي، او که څوک قصدا دچا د دوکه کوله یا د ځان او فامیل د تیر ویستلو لپاره حلال حرام یا حرام حلال کړي ګناه یې د کفر محلې ته رسیږي- العیاذ بالله د مثال په ډول د اوس مهال رشوت خوړونکی د رشوت نوم تغیروی، شیرنی، تحفه او هدیه ورته وایي او که څوک ورته ووایي چې هر رنګ وي خو حرام ده، نو بیا وایي چې دا خو شرایط همداسې دی او که نه پرته له دې خو ژوند ډېر سخت دی، دوی د رشوت په پیسو په ډېرو لوکسو موټرو، مجللو کورونو، رنګارنګ او یو بل پسې میلمستیاګاني وهي. داسې حال کې چې متدین انسان په حلالو پیسو پرته له شخصي موټر لرلو، یا لوکس کور او میلمستیاګانو څخه خپل شرافتمندانه ژوند کوي یو بل ټکی چې دلته د یادولو وړ دی د یو شرعی حکم بدلول دي په هغه حکم سره چې له پخوانیو رواجونو او عادتونو سره هم موافق وي. ځینې غواړي د اسلام هغه مسایل تطبیق کړي چې د دوی له رواجونو، رسمونو، کلتورونو او غو ښتنو سره موافق وي او که چیرته ورسره ټکر وي نو بیایې پریږدي. یهودیانو هم همداسی فکر درلود، نو الله ﷻ ورته وویل: ﴿أَفَتُؤْمِنُونَ بِبَعْضِ ٱلْكِتَٰبِ وَتَكْفُرُونَ بِبَعْضٍ ۚ فَمَا جَزَآءُ مَن يَفْعَلُ ذَٰلِكَ مِنكُمْ إِلَّا خِزْىٌ فِى ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا ۖ وَيَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ يُرَدُّونَ إِلَىٰٓ أَشَدِّ ٱلْعَذَابِ ۗ وَمَا ٱللَّهُ بِغَٰفِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٨٥﴾﴾ «آیا په ځینې کتاب ایمان راوړې او په ځینی نور کافر کیږی، نو څه به وایي جزا د هغه کس چې دغه کار کوي په دنیا کې او د قیامت په ورځ په رد کیږي ډېر سخت عذاب ته او ندی الله ناخبره له هغه څه چې دوی یې کوي». یهودیانو ډېر بد صفت درلود او هغه دا چې کوم الهی حکم به د دوی له غوښتنو سره برابر و منلو یې او که کوم حکم به مغایرو هغه یې نه منلو د یهودیانو دغه قصه په قران کریم کې مونږ ته دعبرت لپاره بیان شوی ده، چې الله ﷻ دوی ته فضیلت ورکړی و خو کله چې

دوی چل شروع کړ نو د الله لعنت ورباندې وشو نو هغه مسلمانان باید له دې څخه عبرت واخلي چې عین د یهودو غوندې برنامه لري او د تطبیقوي یې.

مثلا د اسلام مقدس دین کې د قاتل جزا قصاص دی، او کله چې ثابته شي چې دا قتل قصدا شوی دی لازمه ده ترڅو متحدانه د اللهﷻ د حکم تطبیقولو کې هڅه او کوشش وکړو، ولې متاسفانه چې نن یې قصاص پدې پدل کړی چې د مقتول کور ته یوه نجلۍ ورکوي.

۴- عبادت نوی سیستم یا نوې طریقه جوړول:

عبادت چې د اسلام مقدس دین کې روا شوی دی هغه کې د پیغمبرعليه السلام طریقه هم شرط ده، مثلا اللهﷻ روزانه پنځه وخته لمونځ په مسلمان باندې فرض کړی دی او د لمانځه کولو کې مسلمان باید د پیغمبرعليه السلام طریقه رعایت کړی ځکه هغه فرمایي: «صلوا كما رأيتموني أصلي»[۱] داسې لمونځ وکړی لکه ما چې وینی دسروی مستحق ګڼلي دی چې د هغه چپ لاس پوه نشي چې ښې لاس یې څه صدقه کړې ده[۲].

۱- عن مالك بن الحويرث قال: أتينا رسول الله صلى الله عليه وسلم ونحن شببة متقاربون فأقمنا عنده عشرين ليلة فظن أنا قد اشتقنا إلى أهلينا سألنا عمن تركنا في أهلنا فأخبرناه وكا رسول الله صلى الله عليه وسلم رحيما رفيقا فقال: «ارجعوا إلى أهليكم فعلموهم ومروهم وصلوا كما رأيتموني أصلي فإذا حضرت الصلاة فليؤذن أحدكم وليؤمكم أكبركم» حديث نمبر ٢١٣١ – صحيح ابن حبان قال شعيب الأرنؤوط: إسناده صحيح على شرط البخاري

٢- «أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ جَاءَ ثَلَاثَةُ رَهْطٍ إِلَى بُيُوتِ أَزْوَاجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسْأَلُونَ عَنْ عِبَادَةِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمَّا أُخْبِرُوا كَأَنَّهُمْ تَقَالُّوهَا فَقَالُوا وَأَيْنَ نَحْنُ مِنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ وَمَا تَأَخَّرَ قَالَ أَحَدُهُمْ أَمَّا أَنَا فَإِنِّي أُصَلِّي اللَّيْلَ أَبَدًا وَقَالَ آخَرُ أَنَا أَصُومُ الدَّهْرَ وَلَا أُفْطِرُ وَقَالَ آخَرُ أَنَا أَعْتَزِلُ النِّسَاءَ فَلَا أَتَزَوَّجُ أَبَدًا فَجَاءَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَيْهِمْ فَقَالَ أَنْتُمْ الَّذِينَ قُلْتُمْ كَذَا وَكَذَا أَمَا وَاللَّهِ إِنِّي لَأَخْشَاكُمْ لِلَّهِ وَأَتْقَاكُمْ لَهُ لَكِنِّي أَصُومُ وَأُفْطِرُ وَأُصَلِّي وَأَرْقُدُ وَأَتَزَوَّجُ النِّسَاءَ فَمَنْ رَغِبَ عَنْ سُنَّتِي فَلَيْسَ مِنِّي» حديث نمبر ٤٦٧٥ بخاري شريف كتاب النكاح

بناء هر عبادت چې د پيغمبرﷺ د طريقې مخالف ادا شي يوائې دا نه چې عبادت ندی، بلکې بدعت او ګمراهی ده. او هر کله چې يو عبادت په نوی سيستم دسنتو مخالف ادا سي هغه بدعت دی او دغه نوی سيستم څو طريقې لري:

١- ځينو عباداتو کې مبالغه.

٢- عبادت د منطقی د عنعناتو او رواج مطابق ادا کول.

٣- د عبادت سيستم د خلکو د رضا لپاره تغير راوستل.

٤- عبادات په يو عبادت کې را ټولول.

دلته لازمه ده دغه خبره مفصلا بيان کړو:

اول: ځينو عباداتو کې مبالغه

ځينې خلک په يو عبادت کې دومره مبالغه کوي چې ان له پيغمبرانو هم اوړي انس بن مالکﷺ روايت کوي چې درې تنه دپيغمبر کور ته راغلل او د هغه د عبادت په هکله يې پوښتنه وکړه کله چې خبر شول لکه چې کم ورته ښکاره شوی وي، او ويي ويل مونږ نشو کولی پيغمبر سره يو رنګ شو هغه ته مخکنی او وروستنی ګناهونه ببښل شوي دي.

يوه وويل: زه به هميشه ټوله شپه لمونځ کوم.

بل وويل: زه به هميشه روژه يم او افطار نکوم.

دريم وويل: زه به له ښځو لرې او سم او هيڅ واده نکوم.

پيغمبرﷺ هغوی ته وويل: تاسې همغه ياست چې داسې او داسې مو ويلي دي، قسم په الله زه نسبت تاسې ته له اللهﷻ څخه سخت ويريږم او له تاسې تقوا دار هم يم، ولی بيا هم روژه هم نيسم او افطار هم کوم، لمونځ هم کوم او خوب هم کوم او ودونه مې هم کړي دي، او دا زما سنت دی او چا چې زما له سنتو مخ واړو زما څخه ندی[1].

١- «حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ بُنْدَارٌ قَالَ حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنِي خُبَيْبُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ حَفْصِ بْنِ عَاصِمٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ سَبْعَةٌ يُظِلُّهُمْ اللَّهُ فِي ظِلِّهِ يَوْمَ لَا

ددې حدیث شریف مطابق هغه چې څه عباداتو کې په افراطي شکل باندې عمل کوي او ددې په ځای چې د پیغمبر په سنتو عمل وکړي د ترک دنیا، ترک ازدواج ترک جامعه په نوم څه کارونه عبادت ګڼي حقیقت کې ټول د پیغمبر مخالف دي.

دوم: عبادات د منطقی د عنعناتو او رواج مطابق ادا کول

دغه رنګ بدعتونه زمونږ هیواد کې ډیر زیات دي، مثلا صدقه چې د مسکینانو حق دي، هغه خپلو دوستانو اقاربو او مالدارو خلکو ته ورکوي او فقیران په مجلس کې هم نه پریږدي، او نو میې صدقه (خیرات) بردي. ځینی د صدقي په نوم پیسي ورکوي هغه د منطقی یو تن را ټولوي مختلفی غذا ګانی تیاروي او بیایې پخپله خوري.

ځینی زنانه د نامحرمو خلکو لاسونه په مختلفو بهانو سره ښکلوي داسې حال کې چې د اسلام مقدس دین کې د نانحرم سره لاس لګول هم حرام دي، په احادیثو کې راغلي دي چې رسول الله ﷺ هیڅ نامحرمی ښځې ته لاس ندی ورکړي، کله نا کله دولیمې ډوډی، هغه غذا چې د هلک لخوا په خپله خوښه تیاریږي په اجباری ډول د ناوې دکور لخوا ورباندې تحملیږي، او دغه طعام چې باید فقیر او غنی ټول پکې حاضر وي، خو تنها اغنیاء دعوت کیږي، پیغمبر عليه السلام پدې هکله فرمایي: بدترینه غذا دواده هغه غزا ده چې اغنیا پکې حاضر وي او فقرانه، او څوک چې دعوت ونه مني د الله جل جلاله او رسول الله ﷺ معصیت یې کړی دی[1].

ظِلَّ إِلَّا ظِلُّهُ الْإِمَامُ الْعَادِلُ وَشَابٌّ نَشَأَ فِي عِبَادَةِ رَبِّهِ وَرَجُلٌ قَلْبُهُ مُعَلَّقٌ فِي الْمَسَاجِدِ وَرَجُلَانِ تَحَابَّا فِي اللَّهِ اجْتَمَعَا عَلَيْهِ وَتَفَرَّقَا عَلَيْهِ وَرَجُلٌ طَلَبَتْهُ امْرَأَةٌ ذَاتُ مَنْصِبٍ وَجَمَالٍ فَقَالَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ وَرَجُلٌ تَصَدَّقَ أَخْفَى حَتَّى لَا تَعْلَمَ شِمَالُهُ مَا تُنْفِقُ يَمِينُهُ وَرَجُلٌ ذَكَرَ اللَّهَ خَالِيًا فَفَاضَتْ عَيْنَاهُ» حدیث نمبر٦٢٠ کتاب الاذان صحیح البخاری.

١ - «حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عنه أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ شَرُّ الطَّعَامِ طَعَامُ الْوَلِيمَةِ يُدْعَى لَهَا الْأَغْنِيَاءُ وَيُتْرَكُ الْفُقَرَاءُ وَمَنْ تَرَكَ الدَّعْوَةَ فَقَدْ عَصَى اللَّهَ وَرَسُولَهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ» حدیث نمبر ٤٧٧٩، صحیح البخاري کتاب النکاح.

ځينی وختونه دګناه مجلسونه لکه وليمه دواده ډوډۍ چې دپيغمبر سنت دی په ګناه بدليږي، پدې مجلس کې د پيغمبر د سنتو په ځای، رقص، موسيقی، د ښځې اواز اختلاط د نامحرمو ښځو عکسونه اخيستل، او د نامحرمو ترمنځ توزيع کول، نا مشروع لباس اغوستل، او فخر کول ټول پکې شامل وي. چې دغه وخت نه يواځې دا چې اشتراک ثواب نلري، بلکې ددغه دعوت منل جايز ندي.

عقيقه چې د پيمبر سنت ده په شب شش باندې بدله شوې ده. د مړو تعزيت چې د جنازی لمانځه کولو، او د مړي په دفن کولو سره ترسره کيږي او بايد د مړي له اقاربو سره همکاری وشي د ډوډۍ خوړلو، مسلسلو ميلمستياګانو او د جنازۍ او تدفين د مراسمو پر ځای په دويمه او دريمه ورځ فاتحه خوانۍ باندې بدل شوي دي. عبد الله بن جعفرﷺ روايت کوي چې کله جعفر وفات شو پيغمبر عليه السلام وويل: «اصْنَعُوا لِأَهْلِ جَعْفَرٍ طَعَامًا فَإِنَّهُ قَدْ جَاءَهُمْ مَا يَشْغَلُهُمْ» «دجعفر کورنۍ ته ډوډۍ تياره کړۍ چې هغوی ته داسې څه راغلي دي چې مشغوله کړي دي»[1].

طيبی وايي: دا حديث پدې دلات کوي چې دا مستحبه ده چې د مړی همسايه ګان او خپلوان د مړی کورته غذا تياره کړي.

علامه ابن الهمام له حنفی فقهاو څخه وايي: همسايه او د مړي خپلوانو ته که څه هم لرې وي مستحب ده چې د مړی کورنۍ ته دهماغې ورځ او شپې خواړه تياره کړي. دی اضافه کوي چې د مړي له کوره ډوډۍ خوړل مکروه دی.

١- «حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَنِيعٍ وَعَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ قَالَا حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ خَالِدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرٍ قَالَ لَمَّا جَاءَ نَعْيُ جَعْفَرٍ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اصْنَعُوا لِأَهْلِ جَعْفَرٍ طَعَامًا فَإِنَّهُ قَدْ جَاءَهُمْ مَا يَشْغَلُهُمْ قَالَ أَبُو عِيسَى هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ وَقَدْ كَانَ بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ يَسْتَحِبُّ أَنْ يُوَجَّهَ إِلَى أَهْلِ الْمَيِّتِ شَيْءٌ لِشُغْلِهِمْ بِالْمُصِيبَةِ وَهُوَ قَوْلُ الشَّافِعِيِّ قَالَ أَبُو عِيسَى وَجَعْفَرُ بْنُ خَالِدٍ هُوَ ابْنُ سَارَةَ وَهُوَ ثِقَةٌ رَوَى عَنْهُ ابْنُ جُرَيْجٍ» حديث نمبر (٩١٩) کتاب الجنائز، سنن الترمذی

ځکه د ميلمستيا خوړل په نيکو کارونو کې وي نه په مصيبتونو کې او دا يو ډېر خراب بدعت دی.

همدارنګه ملا علی قاری چې د حنفی مذهب مشهور عالم ده وايي: د مړي د کور لخوا د راغلو خلکو لپاره ډوډۍ تيارول يو بد بد عت دی بلکې له حضرت جرير څخه روايت شوی دی چې وايي (مونږ دا په مړی باندی له ژړا کولو څخه ګڼله او دا خبره ددې کار په حراموالی ښ:اره ده.

همدارنګه په حديث شريف کې راغلي دي چې رسول الله ﷺ د چا جنازه کې برخه اخيستې وه، له جنازې وروسته يوې ښځې څه غذا تياره کړې وه، انحضرت ﷺ د هغې کور ته ورغی او هغه يې وخوړه، د حديث پوهانو د تحقيقاتو په اساس چې دی حديث کې شوي دي، دغه ښځه د مړی والا همسايه وه[1].

١- «أَخْبَرَنَا عَاصِمُ بْنُ كُلَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ رَجُلٍ مِنْ الْأَنْصَارِ قَالَ خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي جَنَازَةٍ فَرَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ عَلَى الْقَبْرِ يُوصِي الْحَافِرَ أَوْسِعْ مِنْ قِبَلِ رِجْلَيْهِ أَوْسِعْ مِنْ قِبَلِ رَأْسِهِ فَلَمَّا رَجَعَ اسْتَقْبَلَهُ دَاعِي امْرَأَةٍ فَجَاءَ وَجِيءَ بِالطَّعَامِ فَوَضَعَ يَدَهُ ثُمَّ وَضَعَ الْقَوْمُ فَأَكَلُوا فَنَظَرَ آبَاؤُنَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَلُوكُ لُقْمَةً فِي فَمِهِ ثُمَّ قَالَ أَجِدُ لَحْمَ شَاةٍ أُخِذَتْ بِغَيْرِ إِذْنِ أَهْلِهَا فَأَرْسَلَتْ الْمَرْأَةُ قَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي أَرْسَلْتُ إِلَى الْبَقِيعِ يَشْتَرِي لِي شَاةً فَلَمْ أَجِدْ فَأَرْسَلْتُ إِلَى جَارٍ لِي قَدْ اشْتَرَى شَاةً أَنْ أَرْسِلْ إِلَيَّ بِهَا بِثَمَنِهَا فَلَمْ يُوجَدْ فَأَرْسَلْتُ إِلَى امْرَأَتِهِ فَأَرْسَلَتْ إِلَيَّ بِهَا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَطْعِمِيهِ الْأُسَارَى» حديث نمبر (٢٨٩٤) كتاب البيوع سنن ابی داوود. قلت: حديث جرير رضي الله عنه أخرجه أحمد وابن ماجه بلفظ: قال كنا نعد الاجتماع إلى أهل الميت وصنعة الطعام بعد دفنه من النياحة انتهى. وإسناده صحيح. فإن قلت: حديث جرير هذا مخالف لحديث عاصم بن كليب الذي رواه أبو داود في سننه بسند صحيح عنه عن أبيه عن رجل من الأنصار قال: خرجنا مع رسول الله صلى الله عليه وسلم في جنازة فرأيت رسول الله صلى الله عليه وسلم وهو على القبر يوصي: «لحافرا أوسع من قبل رجليه أوسع من قبل رأسه» فلما رجع استقبله داعي امرأته فأجاب ونحن معه ا فجيء بالطعام فوضع يده ثم وضع القوم فأكلوا الحديث. رواه أبو داود والبيهقي في دلائل النبوة هكذا في المشكاة في باب المعجزات. فقوله: فلما رجع استقبله داعي امرأته... إلخ ا نص صريح في أن رسول الله صلى الله عليه وسلم أجاب دعوة أهل البيت واجتمع هو وأصحابه بعد دفنه وأكلوا ا فإن

اسلامی پوهانو او علماو له پورته حديث څخه په استفاده شوو درسونو کې څو ټکو ته اشاره کړيده، چې د يو تن د مرګ پر وخت د نورو مسوليت ته اشاره کوي. چې پيژندل يې ډير ضرورت دي، او له پيژندلو وروسته نن عصر کې دهغو تطبيق بياد مقايسه شي:

١- مستحب ده چې د مړی خپلوان او ګاونډيان هغوی ته خواړه تيار کړي ځکه پيغمبرعليه السلام ويل ديی چې تاسې د جعفر کورنۍ ته خواړه تيار کړی ځکه هغوی د خپل دوست غم مشغوله کړی دي او نشي کولی ځانته خواړه تيار کړي، نن ورځ متاسفانه ددې په ځای چې د پيغمبرعليه السلام پدې وينا عمل وشي او نور د مړي کورنۍ ته خواړه اماده کړي او غم شريکی ورسره وکړي، د سول اکرم ﷺ د خبرې خلاف خپله د هغوی د اوږو بار کيږي او د همغوي غم لا زياته وي.

٢- علامه ابن همام وايي حتی هغه خپلوان که لرې هم وي بايد مړي والا ته غذا تياره کړي خو متاسفانه نن ورځ خو لرې خپلوان حتما څو ورځې د مړي په کور پاتې کيږي.

الضمير المجرور في امرأته راجع إلى ذلك الميت الذي خرج رسول الله صلى الله عليه وسلم في جنازته فما التوفيق بين هذين الحديثين المختلفين؟ قلت: قد وقع في المشكاة لفظ داعي امرأته بإضافة لفظ امرأة إلى الضمير وهو ليس بصحيح بل الصحيح داعي امرأة بغير الإضافة والدليل عليه أنه قد وقع في سنن أبي داود: داعي امرأة بغير الإضافة. قال في عون المعبود: داعي امرأة كذا وقع في النسخ الحاضرة وفي المشكاة: داعي امرأته بالإضافة انتهى. وروى هذا الحديث الإمام أحمد في مسنده ص ٢٩٣ ج ٥ وقد وقع فيه أيضا: داعي امرأة بغير الإضافة بل زاد فيه بعد داعي امرأة لفظ: من قريش فلما ثبت أن الصحيح في حديث عاصم بن كليب هذا لفظ: داعي امرأة بغير إضافة امرأة إلى الضمير ظهر أن حديث جرير المذكور ليس بمخالف لحديث عاصم بن كليب هذا فتفكر. هذا ما عندي والله تعالى أعلم. قوله: (هذا حديث حسن) وصححه ابن السكن والحديث أخرجه أبو داود وابن ماجه. قوله: (وجعفر بن خالد هو ابن سارة) بمهملة وخفة راء وقيل بشدته كذا ذكر صاحب المغني (وهو ثقة) ووثقه أيضا أحمد وابن معين والنسائي وغيرهم (روى عنه ابن جريج) وابن عيينة. قال البغوي: لا أعلم روى عنه غيرهما كذا في تهذيب التهذيب.

٣- د اسلام لوی پوهان لکه ملا علی قاری وايي چې مړی والا کره څه خوړل او يا د دوی لخوا خلکو ته خواړه تيارول بدعت يعنې د پيغمبر د وينا او سنتو مخالف دی خو دا چې نن رواج شوی دی ډير خلک چې ځان متقی او د پيغمبر پيرو ګڼی هغه هم پدې کارونو تر ټولو زيات اصرار کوي.

٤- حضرت جرير چې يو لوی اسلامی شخصيت دی خپله بيانوي چې د مړی کور کې د خلکو لپاره خواړه تيارول يو رنګ غم ګڼل کيده چې د پيغمبر د سنتو خلاف دی، خو نن همدغه غم ګڼلی عادت ګرځيدلی دی.

٥- د ابن جرير خبره علماو د مړی والا لخوا خلکو ته د خواړو تيارولو په حرام والی منلې ده خو نن ډير خلک شته چې ددغه کار د حلال والي فتوا ورکوي.

دريم: د خلکو د رضايت لپاره د عباداتو سيستم کې تغير

د شيطان يو خطرناک دام د عبادت په شکل او سيستم کې تغير راوستل دي، ترڅو خلک داسې کار وکړي چې پخپل فکر يې عبادت په ډير اخلاص سره کړي وي خو هغه عمل بدعت وي، او ددی په ځای چې کوونکی ته ثواب حال شی برعکس هغه ګناه شي او د شيطان دې کار ډير خلک ښکار کړي دي، په قران عظيم الشان کې د شيطان له دې چل څخه زياته يادونه شوې ده، يوه مهمه خبره داده چې قران عظيم الشان کې راغلي دي ﴿قَدۡ أَفۡلَحَ ٱلۡمُؤۡمِنُونَ ۝١ ٱلَّذِينَ هُمۡ فِي صَلَاتِهِمۡ خَٰشِعُونَ ۝٢﴾.

تفسير طبري وايي: ﴿ٱلَّذِينَ هُمۡ فِي صَلَاتِهِمۡ خَٰشِعُونَ ۝٢﴾ الله تعالی فرمايي چې کاميابی د هغه چا نصيب ده چې لمانځه کې خشوع ولري، او خشوع د الله تعالی مقابل کې ذلت څخه عبارت ده، چې د هغه په طاعت سره حاصليږي، همدارنګه داسې دريدل لکه الله تعالی چې وايي، او زياتوي: چې

دغه آیات شریف هغه وخت نازل شو چې خلکو به لمانځه کې اسمان ته کتلې نو ددې آیات په نزول سرع منع شو[١].

د طبري له ویناو دوه اساسي ټکی معلومیږي:

اول ټکی: خشوع داده چې عبادت هغسې وشي لکه چې الله ﷻ امر کړی دی.

دویم ټکی: په لمانځه کې ان اسمان ته کتلو څخه مسلمانان منع شوي دي.

علامه ابن کثیر د قران کریم مشهور مفسر وایي ﴿ٱلَّذِينَ هُمۡ فِي صَلَاتِهِمۡ خَٰشِعُونَ ۝٢﴾ على بن ابى طلحه له عبد الله بن عباس څخه روایت کوي چې ﴿خَٰشِعُونَ﴾ ویریدونکی هغه کسان دی چې په سکون او ارامۍ سره لمونځ کوي، على بن ابى طالب وایي: خشوع د زړه خشوع ده، حسن بصري وایي: خشوع یي په زړه کې وه نو خپلې سترګې ساتلی، او د بدن اعضای سم کړل[٢].

خشوع، تواضع، ارامی، د نظر ساتنه، د لمانځه دننه دبدن اعضا ساتنه، د اسلام د پیغمبرانو او د هغوی د پیروانو صفات دي، خو شیطان نه غواړي څوک خپل عبادت په خشوع سره وکړي، بناء ددغه اسلامی اصل د تغیر لپاره شیطان همیشه کمین کې ده او دقریشو د ګمراهۍ علت هم همدا و چې هغوی د وخت په تیریدلو سره پخپل عباداتو کې بدعتونه داخل کړل او خشوع او خضوع ترې لاړه. یو له دغو خطرناکو بدعتونو څخه په لمانځه کې د چک چکو او اشپیلاق ننویستل و، قران کریم د قریشو د لمانځه داسې وایي علامه ابن کثیر له ابن عباس رضي الله عنهما څخه روایت کوي: «وَمَا كَانَ صَلاتُهُمْ عِنْدَ الْبَيْتِ إِلا

١- جامع البيان في تأويل القرآن تاليف محمد بن جرير بن يزيد بن كثير بن غالب الآملي، أبو جعفر الطبري، [٢٢٤ - ٣١٠ هـ] تحقيق أحمد محمد شاكر، مؤسسة الرسالة، ط١، (١٤٢٠ هـ - ٢٠٠٠ م). ١٩/ ٦٩٤

٢- تفسير القرآن العظيم تاليف أبى الفداء إسماعيل بن عمر بن كثير القرشي الدمشقي [٧٠٠ - ٧٧٤ هـ]، تحقيق سامي بن محمد سلامة، دار طيبة للنشر والتوزيع، ط٢، (١٤٢٠هـ - ١٩٩٩ م) ٤٦١/٥

مُکَاءً وَتَصْدِیَةً» قریشو کعبی ته پیښې لوځې، بربنډ په اشپیلاق او چک چکو طواف کو[1].

د قریشو مشکل هغه وخت پیل شو چې د عبادت مشکل کې یې تغیر راوست د عبادت لباس یې هم تغیر کړ، لمونځ یې له خشوع او خضوع له مشکل څخه چک چکو او اشپیلاق ته واړو، او د حیا لباس یې په بربنډ توب بدل کړ. نن هماغه پخوانی بدعتونه بیا رواج شوي دي، ډیر خلک چې ل هقران او سنتو څخه بی خبره دي غواړي په موسیقی رقص او عجیب او غریبو حرکتونو سره عبادت وکړي.

څلورم: په یو عبادت کې د عبادتونو خلاصه کول

پیغمبر اکرمﷺ فرمایلي دي: ایمان څو او یا څانګې دی، چې د ایمان غوره څانګه ویل د (لا الا الا الله) دي او ټیټه یې د خلکو له لارې څخه د یو مضر شي لرې کول دي. او حیا هم د ایمان یوه برخه ده دغه حدیث شریف د کامل دین لپاره ډیره غوره شرحه ده، ځکه هر انسا د قیامت په ورځ شهادنامه اخلي، او د خپل دنیوی عمل ثمره ویني، که د آخرت د شهادنامو توزیع د پوهنتون له شهادنامې سره مقایسه کړو، په ښه توګه وینو چې یو محصل د څلور کلونو او ږدو کې باید شپیته الی اویا مضمونه په اتو ورزینیو اولسو شپې سمسترونو کې تنظیم شوي ښه امتحان ورکړي اود هر مضمون نمرې هم پاید له پنځوسو کمې نه وي، او که دغه محصل ټولو مضمونو کې سل نمرې واخلي ولې یو یا دوه مضمونو کې صفر واخلي د شهادنامي مستحق کیږي نه، او لازمه ده د کابل په تکرارولو او یا هم بل چانس سره کوښښ وکړي حد اقل پنځوس نمرې واخلي، په همدې ډول یو مسلمان باید د ایمان څو او یا څانګی په کامله توګه درک کړي، او د هرې برخې حق څرنګه چې ده هماغسې ادا کړي، او که دغه مسلمان په یوه یا څو برخو اکتفا وکړي او د اسلام ټول احکام له یاده وباسي او په ډیرو اسلامي احکامو کې له نیک اخلاق، د لویانو احترام، د کمزورو لاس نیوي، په ماشومانو شفقت او غیره امور او د اسلام احکامو کې

١- تفسیر القرآن العظیم ٥٢/٤

د صفر مستحق وګرځي، د آخرت په ورځ هغه لوی امتحان کې چې د الله ﷻ په مخکې يې لري ناکامه به وي، او متاسفانه چې بل چانس هم نلري ځکه ټول کافران د محشر د ورځې مسلمان شي، لکه څرنګه چې فرعون دربوبيت دعوه کوله او ځان خدای قلمداد کولو، او ویل یې ﴿أَنَا۠ رَبُّكُمُ ٱلۡأَعۡلَىٰ ۝٢٤﴾ «زه ستاسې لوی خدای یم»، په مجرد د ملک الموت په لیدلو سره یې د غرقیدلو پر وخت غږ کړ «امنت بما امنت به بنو اسرائيل» په هغه څه چې د یعقوب اولادې ایمان راوړي دی ما هم ایمان راوړی دی، ولې په حواب کې یي ورویل شو ﴿وَقَدۡ عَصَيۡتَ﴾ اوس او مخکې دې نافرمانې کوله، ددين همدغه ناقص فهم ددي سبب شوی چې مسلمانان دې په ځای چې د نړۍ فکر رهبران او لومړنی مخترعين شي او تکنالوجي وسايل اختراع کړي، د بشري ژوند د خط په اخر کې قرار لري او کله خو ان د نورو د اوږو بار شي، د نورو د لاس وهونکو څخه استفاده وکړي او یا هم واړي خپل اقتصاد د نورو په کومک سره تقويه کړي.

مهمترينه قرانی آيات هه وخت نازل شو چې ددين د کمال خبري ورکو ﴿ٱلۡيَوۡمَ أَكۡمَلۡتُ لَكُمۡ دِينَكُمۡ﴾ «نن مې ستاسې دين در مکمل کړ». دغه آيات شريف بيانوي چې د اسلام مقدس دين کامل دی او عرب ددين کله د نظام په معنی اخلي او د آيات شريف معنی ده چې الهی نظام کامل دی، او کله چې د انسانانو هغه نظام چې ديو هيواد لپاهر يي جوړ کړي وي اقتصادی، سياسی، فرهنګی، فردي او اجتماعی برخو ته شامل وي نو د اسلام ټول پوهان او علما دا وايي چې د اسلام مقدس دين د خپل کامل والی په اساس د مختلفو فردی، اجتماعی، اقتصادي سياسی او فرهنګی برخو لرونکی دي چې که هر کله څوک ددين د يوې برخې انکار وکړي د اسلام مقدس دين په کامل والی کې يې شک کړي دی.

ځينو يهوديانو عادت درلود چې دين په خپله خوښه تعبير او تفسير کړي او تنها هغه احکام عملی کړي چې د دوی شخصی منفعت او ګټه پکې وي، او د ژوندو په نورو حالاتو کې يې به بيا ددين احکامو ته پابند نه و او له خپل فکر

او نظر څخه به یې ځانته قوانین جوړول، الله جَلَّ جَلَالُهُ هغوی تهدید کړل او ورته یې وویل: ﴿أَفَتُؤۡمِنُونَ بِبَعۡضِ ٱلۡكِتَٰبِ وَتَكۡفُرُونَ بِبَعۡضٖۚ فَمَا جَزَآءُ مَن يَفۡعَلُ ذَٰلِكَ مِنكُمۡ إِلَّا خِزۡيٞ فِي ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَاۖ وَيَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِ يُرَدُّونَ إِلَىٰٓ أَشَدِّ ٱلۡعَذَابِۗ وَمَا ٱللَّهُ بِغَٰفِلٍ عَمَّا تَعۡمَلُونَ ٨٥﴾ «آیا په څه کتاب باندې ایمان راوړي او په څه باندې کافر کیږي نو نه به وي جزا د هغه کس چې دغه کار کوي مګر خواري او رسوایي په دنیا کې او دقیامت په ورځ به سخترین عذاب ته ورګرځي، او نه دی الله غافل له هغه څه چې تاسې یې کوي». دغه ایت مبارک د ټولو هغو مسلمانانو په هکله هم تطبیقیږي چې د یهودانو په خیر یې د اسلام یوه برخه تطبیق کړي، او غواړي اسلام دژوند له نورو برخو څه منزوي کړي او سیاسی، اقتصادی او اجتماعی برخو پخپله خوښه عمل وکړي، ځکه هغه چې اسلام د ژوند په نورو حیاتي مسایلو کې هیروي ددینا ذلت یي په نصیب کیږي او د آخرت په ورځ به یې سخت عذاب په برخه وي ننی عصر کې بدترین بدعت دادی چې ځینې خلک د اسلام یو یا څو ځانګو باندې مشغل وي اوفکر کوي چې دوی نسبت نورو څخه بهتره دي، او د ایو بد بدعت دی چې اسلام په یوه برخه کې خلاصه شي او باقی احکام هیر شي.

٥- د عبادت د مفهوم تغیر په رواج او عنعنو سره:

زمونږ د عصر خطرناکترین بدعت د شرعي امورو پدلول دي په قومی او منطقوي شیانو باندې همدا اوس زمونږ په هیواد کې داسې کارونه جریان لري چې الهی حلال حکم پریږدي او مقابل کې یو حرام شی ته شرعی لباس وراغوندی او د خلکو ترمنځ یي تطبیقوي چې د مثال په ډول یي څو دانې دلته بیانوو.

الف: د مهر بدلول په طویانه بانه

مهر چې د نکاح پر وخت تعینیږي او د نجلۍ حق دی، او که په نکاح کې تعین نشي مهر مثل لازمیږي، چې باید د میره لخوا ښځې ته ورکړ شي...[١].

څوک چې د اسلام مقدس دین له احکامو څخه بی خبره دی او یا هم غواړي د الله ﷻ احکام د خپلو غوښتنو مطابق تغیر کړي طویانه چې یو حرام اوناروا شی دی د مهر په نوم اخلی اود نجلۍ په مهر کې یي حسابوي چې داد یو حلال شي بدلول دي په حرام باندی، ځکه چې د لور مقابل کې طویانه اخیستل یو رنګه لور خرڅول دي، او د ازاد او انسان خرڅول روا ندي پیغمبر ﷺ په حدیث قدسي فرمایي چې الله ﷻ فرمایي: زه د قیامت په ورځ ددرې ګنو دښمن یم: څوک چې زما په نوم قسم وکړي بیا هغه کې غلطي کو، څوک چې ازاد انسان خرڅوی او بایي پیسی خوری او څوک چې له مزدور سره خبره وکړي او بیایي حق نه ورکوي[٢].

ډیر خلک طویانه دشیربهایا جهیز او یا نورو منفی رواجونو په نوم سره اخلي او یا همدغه منفی رواجونه ددې لامل کیږي چې ډیر خلک چې د نکاح علاقمند دي له نکاح څخه پاتې شي او د دوي دغه ناروا کارونه د زنا او بدکاریو لار خلاصوي.

١- «حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ وَمُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ قَالُوا حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَاصِمِ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ قَال سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَامِرِ بْنِ رَبِيعَةَ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ امْرَأَةً مِنْ بَنِي فَزَارَةَ تَزَوَّجَتْ عَلَى نَعْلَيْنِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَرَضِيتِ مِنْ نَفْسِكِ وَمَالِكِ بِنَعْلَيْنِ قَالَتْ نَعَمْ قَالَ فَأَجَازَهُ قَالَ وَفِي الْبَاب عَنْ عُمَرَ وَأَبِي هُرَيْرَةَ وَسَهْلِ بْنِ سَعْدٍ وَأَبِي سَعِيدٍ وَأَنَسٍ وَعَائِشَةَ وَجَابِرٍ وَأَبِي حَدْرَدٍ الْأَسْلَمِيِّ قَالَ أَبُو عِيسَى حَدِيثُ عَامِرِ بْنِ رَبِيعَةَ حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ وَاخْتَلَفَ أَهْلُ الْعِلْمِ فِي الْمَهْرِ فَقَالَ بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ الْمَهْرُ عَلَى مَا تَرَاضَوْا عَلَيْهِ وَهُوَ قَوْلُ سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ وَالشَّافِعِيِّ وَأَحْمَدَ وَإِسْحَقَ وقَالَ مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ لَا يَكُونُ الْمَهْرُ أَقَلَّ مِنْ رُبْعِ دِينَارٍ وقَالَ بَعْضُ أَهْلِ الْكُوفَةِ لَا يَكُونُ الْمَهْرُ أَقَلَّ مِنْ عَشَرَةِ دَرَاهِمَ» حدیث نمبر (١٠٣١) سنن الترمذی کتاب النکاح عن رسول الله صلی الله علیه وسلم

٢- «عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ قَالَ اللَّهُ ثَلَاثَةٌ أَنَا خَصْمُهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ رَجُلٌ أَعْطَى بِي ثُمَّ غَدَرَ وَرَجُلٌ بَاعَ حُرًّا فَأَكَلَ ثَمَنَهُ وَرَجُلٌ اسْتَأْجَرَ أَجِيرًا فَاسْتَوْفَى مِنْهُ وَلَمْ يُعْطِ أَجْرَهُ» حدیث نمبر(٢٠٧٥) کتاب البیوع، صحیح البخاری.

ب: دنیمه نکاح بدعت

یو ډېر بد، بدعت چې اوس یې حرامو ته لاره برابره کړیده د نیمه نکاح بدعت دی، د اسلام مقدس دنیک ې له خطبې (ریبارۍ) وروسته چې د هلک او نجلۍ له موافقې وروسته دویم کاروي چې له نکاح وروسته ولیمه (د هلک لخوا په خپله خوښه او خپله وسه ډوډۍ ورکولو) وروسته وي، له دې نکاح وروسته نجلۍ د شریعت له مخې ددغه شخص ښځه ګرځي.

د اسلامی شریعت خلاف اوس په رواج سره د شیرین خورۍ په نوم څه کارونه کیږي چې د اسلامی شریعت مخالف دي.

الف: د ناوې د پلار او د زوم ترمنځ یو رنګ غلط ایجاب او قبول کیږي، داسې حال کې چې ایجاب او قبول شرعا د هلک او نجلۍ یاد نجلۍ د وکیل ترمنځ کیږي چې دغه وکیل د شاهدانو له لارې تعینیږي خو پدې ایجاب او قبول کې نجلۍ ته شاهدان نه ورځې بلکې صرف یو غلط ایجاب او قبول د زوم او خسر یا کاکا خسر ترمنځ ترسره کیږي، دغه ایجاب او قبول چې خلکو کې دنیمه نکاح په نوم سره رواج ده د اسلامی شریعت مخالف دی، ځکه اسلامي شریعت کې نیمه نکاح نشته یا نکاح ده او یا هیڅ نشته، او دغه نیمه نکاح د شریعت ضد اعمالو ته لاره خلاصوي ځکه په شریعت کې چې ترڅو نجلۍ د هلک په عقد کې را نشي، د دوی اختلاط هم ناروا ده، ولې دوی ددې لپاره چې جریمه ځان ته حلاله کړي دنیمه نکاح په نوم هلک د نجلۍ کور ته ځي، او یا ورسره ګرځي داسې حال کې چې دوی نا محرم دي.

ب: لاس ورکول یا ګوتۍ اچول اود نامحرم سړي ترڅنګ د نجلۍ دریدل: مخکې مو وویل چې له شرعی نکاح مخکې که څه هم نامزاد وي خو نجلۍ ته نا محرم دی خو خلک پدې نوم چې نیمه نکاح یې کړې په شیرین خورۍ کې یو دبل ترڅنګ دریږي ګوتۍ اچوي یو بل ته خول هکې کیک ورکوي او بیا په همدې بهانه اختلاطونه کوي چې تماما د اسلامی شریعت مخالف دي.

د ګمراه کوونکو بدعتونو د انتشار اسباب

د اسلام مقدس دين پخپلو کاملو قوانينو نازليدلو سره هغه وخت مکمل شو چې کله دا آيات نازل شو چې ﴿ٱلْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ﴾ ټول مسلمانان پوه شول چې الهی احکام په کامل ډول سره تکميل شو، او هغه عبادات چې اللهﷻ په مسلمانانو باندی لازم کړي و هم بيان شو، او حلال او حرام هم بيان شو «الحلال بين والحرام بين» متاسفانه زمونږ په عصر کې دمسلمانانو ترمنځ يو څه بدعتونه پيدا شوي دي ددې لپاره چې پوه شو دغه بدعتونه څه قدسيت نلري او مسلمانانو ته يې له کټې څخه تاوان زيات دی بناء لازمه ده چې د انتشار اسباب او اساسی علتونه يې په ګوته کړو:

١- تيزي او افراط:

د اسلام مقدس دين کې افراط او تفريط کوم ځای نلري، بلکې ټول قوانين يې متوسط دي، او که کوم مسلمان په ځان باندې ١٠٠٪ اسلام هم تطبيق کړي بيا يي هم افراط ندی کړي، څه افراط د ځينو اشخاصو په واسطه هغه وخت پيدا کيږي چې د پيغمبر له طريقې او سنتو څخه په ناخبرۍ کې غواړي په خپل ګمان ان له پيغمبر څخه هم مخکې شي، حضرت انس بن مالکؓ وايي چې درې ډلې خلک د رسول اللهﷺ کور ته راغلل او د هغه د عبادت پوښتنه يې وکړه کله چې خبر شو يو يې وويل زه به هيڅکله ويده کيږم نه بل يې وويل زه به ټول عمر روزه نيسم دريم وويل زه به هيڅ واده نه کوم، کله چې پيغمبر خبر شو نود غو درې کسانو ته يې وويل ګوري زه تاسې ټولو څخه ډير متقی يم او له اللهﷻ زيات ويريږم خو بيا هم روزه نيسم او هم افطاری کوم، هم لمونځ کوم او هم خوب کوم او هم نکاح کوم، اودا زما سنت دی او څوک چې زما له سنتو مخ اړوي هغه زمونږ څخه ندي[١].

١- «أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ جَاءَ ثَلَاثَةُ رَهْطٍ إِلَى بُيُوتِ أَزْوَاجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسْأَلُونَ عَنْ عِبَادَةِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمَّا أُخْبِرُوا كَأَنَّهُمْ تَقَالُّوهَا فَقَالُوا وَأَيْنَ نَحْنُ مِنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ وَمَا تَأَخَّرَ قَالَ أَحَدُهُمْ أَمَّا أَنَا فَإِنِّي أُصَلِّي اللَّيْلَ أَبَدًا وَقَالَ آخَرُ أَنَا أَصُومُ الدَّهْرَ وَلَا أُفْطِرُ وَقَالَ آخَرُ أَنَا أَعْتَزِلُ النِّسَاءَ فَلَا أَتَزَوَّجُ أَبَدًا فَجَاءَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَيْهِمْ فَقَالَ أَنْتُمْ الَّذِينَ قُلْتُمْ كَذَا وَكَذَا أَمَا وَاللَّهِ إِنِّي لَأَخْشَاكُمْ لِلَّهِ وَأَتْقَاكُمْ لَهُ لَكِنِّي

ننی عصر کې هم داسې خلک شته چې ددنیا د شرک په نوم، اوږدور ته عبادت، چهله، ترک ازدواج، او غیره سره له اسلامی تولنې لرې کیږي، او غارونو کې ژوند کوي، او ټول کاروه چې کوي د اسلامي شریعت خلاف وي، ولې هغوی باید پوه شي چې عباداتو کې وسط حد په نظر کې نیول شوی دی او مسلمان انسان باید په یو عبادت مشغولیدلو نور عبادات له یاده ونه باسي.

۲– د پردیو تاثیر:

په اسلامي هیوادونو کی غیر مسلمانان ژوند کوي او یا هم د سریالونو او فلمونو له لارې د هغوی ځینې عادتونو په مسلمانانو کې رواج شوی دي او هغه خلک چې دین څخه بی خبره دي دغه عادتونه اسلامی د عباداتو جز ګڼي دغسې خلک د غیر مسلمانانو ډیر هغه عادتونه چې د هغوی د عقیدې جز وي اسلام ته را انتقالوي او عمل پرې کوي موسیقی او له موسیقي او اواز څخه په عباداتو کې استفاده د هندوانو کار دي چې له دوی څخه متاثره مسلمانان هم کوشش کوي د دوی په رنګ موسیقی او اواز په اسلامي عبادت کې هم داخل کړي داسې حال کې چې دا کار نه د پیغمبر په سنتو کې شته او د صحابه، تابعینو او تبع تابعینو په روش کې، چې دوی له موسیقی څخه استفاده کړې وي بلکې روایت شوي حدیث موسیقی حرامه ګڼي. اوس نو ولې یو ډله مسلمانان حرام کار په عبادت کې داخلوي او فکر کوي چې ثواب ګټي.

۳– د پخوانیو کلتورونو تاثیر:

کله چې داسلام رڼا عربی جزیرې ته راغله او خلک ترې برخمن شو نو هلته یو سلسله رواجونو او عنعنات موجود و، ځینې دغه عنعنات چې د جاهلیت، بت پرستۍ او اور پرستۍ څخه را پیدا شوی او ساسلام سره له یو مخی ټکر و مسلمانانو کوشش وکړ هغه له منځه ویسي مثلا د عربو ترمنځ د لور ژوندي خوښول، د لورل لرلو شرم، مختلف جنسي روابط د ازادو انسانانو

أَصُومُ وَأُفْطِرُ وَأُصَلِّي وَأَرْقُدُ وَأَتَزَوَّجُ النِّسَاءَ فَمَنْ رَغِبَ عَنْ سُنَّتِي فَلَيْسَ مِنِّي» حديث نمبر ٤٦٧٥ بخاري شريف كتاب النكاح

اخيستل او خرڅول او نور بدعادتونه موجود و چې مسلمانانو او خصوصو صحابه کرام د هغې دله منځه وړلو لپاره سختې قربانيانې ورکړې، ولې متاسفانه په ځينو اسلامی هيوادو کې چې خلک په اسلام عقيده هم لري، بيا هم هماغه پخوانی رواجونه د اسلام پر ځای تطبيقوي او هماغه قومی فيصلی له اسلامي احکامو مخکې ګڼي مثلا اسلام مقدس دين کې د قاتل جزا قصاص دی، ولې ځينې مسلمانن د قصاص پر ځای لکه پخوا غوندې يوه غريبه مظلومه نجلۍ په بدو کې ورکوي. او يا هم ځينې خلکو د مهر په نو مسره چې د نجلۍ خالص حق دی د طويانه ناروا پيسي اخلی. ځينې نور عاتونه هم نشته چې هڅه او کوشش وشي، ا ومشکل هغه وخت زياتيږي چې دغو عنعناتو او کلتوري رواجونه ته د عبادت نظر وي داسې حال کې هيڅ اسلامی حکم به نه وي او نه اسلام سره مطابقت لري خو د اسلامي فرهنګ په نوم به يې رواج اخيستی وي مثلا پخوا د عربو ترمنځ زيات اخترونه خو اسلامې کې دوه اخترونه (وړوکی اختر لوی اختر) معرفی شو، په ځينو هيوادونو کې پخواني رواجونه د نوروز، کرسمس ا ويا نور ورځې لمانځې او متاسفانه ځينې مسلمانان يې هم لمانځي او اسلامی رنګ ورکوي.

۴– ديني احکاموته د فلسفی نظرياتو انتقال:

کله چې مسلمانانو د يوناني او عزيقي فلسفې کتابونه وژباړل څه فلسفي نظريات اسلامی احکامو ته هم سرايت وکړ او له همدغه فلسفي کشمشکونو سره ډير خلک بی لارې شو او د جبر په قدريه معتزله پّ څير عجيب او غريب او منحرف مذهبونه را پيد اشو، ولې اسلامی عقيده په ډير ساده او اسانه توګه قران کريم کې بيان شوې ده ترڅو ټول خلک پرې وپوهيږي، مثلا که يو بی سواده ته چې په هيڅ نه پوهيږي ووايو: الله ﷻ يو دی شريک نلري، لم يلد ولم يولد ولم يکن له کفوا احد، ورته ترجمه او شرحه کړو نو د توحيد په عقيده ښه پوهيږي، کله چې دالله له ذات پوښتنه وکړي ورته ووايو ﴿لَيۡسَ كَمِثۡلِهِۦ شَيۡءٞۖ﴾ «دده په مثل شی نشته»، چې موږ هغه ورسره مشابه کړو ځکه

هغه خالق او نور مخلوق دي او د خالق او مخلوق ترمنځ کوم شباهت نه وي، بناء په خپلو لیدلو د هغه فکر ونکړو نو د غه بی سواده هم پرې پوهیږي.

مسلمانان ددغو قرانی حقایقو په پوهیدلو سره د اسلام مقدس دین ته په کامله توګه پابند و، ولې په عقایدو کې د فلسفي نظریاتو په داخلیدو سره د اللهﷻ د ذات په هکله داسې نظرات او تصورات بیان شو چې د منفعت په ځای یې تاوان زیات و، او دغه فلسفه په اسلامي عقیادو کې د بدعت پیدا کیدو لامل شو او ان داسې نظریات پید اشو چې قران کریم یې مخلوق باله او اللهﷻ ته یې مخلوقاتو غوندې تصور کو.

اسلامی عقیده کې د فلسفې دداخلیدو بدعت له قرانی عقیدې څخه د ډیرو خلکو د انحراف لامل شو، او د اللهﷻ په هکله یې خپل عقل منځګړی وګرځو، چې داد ګمراهی سبب دی، ځکه عقل محدود دی او د اللهﷻ ذات او صفات د درک کولو لپاره باید له محدودې دایرې څخه ووځو او دایې یواځنی حل قران وحی ده او بس.

۵- عقل په شرعی احکامو کې منځګړی ګرځول:

هر مسلمان مکلف دی چې اسلامی احکام په ځان تطبیق کړی او د اچې مومن دی باید د احکامو تطبیق کې هڅه او کوشش وکړي، ولې ستونزه هغه وخت را پیداکیږي چې څوک هر شرعی حکم ته یو عقلی حکمت ولټوي، او په ټولو احکامو کې عقل منځګړی وروګرځوي.

۶- د یو بدعت په بل بدعت سره:

کله چې ځینې اشخاص یو بدعت ویني نو غواړي هغه بدعت په بل بدعت سره له منځه ویسي چې دغه حرکات د بدعتونو د پیداکیدو لامل ګرځي.

۷- دسنتونو مخفی پاتې کیدل:

قرآن کريم او دپيغمبر سنتو ته نه توجه کول او په نوو کارونو د خلکو مشغوليت او لهو او لعب کې وخت تيرول ددې لامل شو چې سنتو ته توجه ونشي اود هغو ځای بدعت ونيسي، اتيا فيصده بدعتونه هغه خلک رواجوي چې له قران او سنتو څخه بې خبره دي، که دغه خلک يو ځل هم د خپلو بدعتونو په هکله قران کريم ته مراجع وکړي نو پخپله اشتباه به پوه شي، اوس وختې داسی خلک هم شته چی وايي مونږ مقام ته حقيقت ته رسيدلي يو او پخپله وينايي څوک چې مقام ته وريږي له څه عباداتو څخه معاف کيږي، که دغه خلکو لومړی قران کريم ولوي چې اللهﷻ وايي: ﴿فَلَا تُزَكُّوٓاْ أَنفُسَكُمۡۖ هُوَ أَعۡلَمُ بِمَنِ ٱتَّقَىٰٓ ٣٢﴾ [النجم: ٣٢] «تاسې خپله تزکيه مه کوی الله په متقيانو ښه پوه دی»، علامه ابن کثير وايي: په مدی علت اللهﷻ فرمايي: ﴿بَلِ ٱللَّهُ يُزَكِّي مَن يَشَآءُ﴾ «بلکې الله پاک چې څوک وغواړي تزکيه کوي»، ځکه هغه په د هرڅه په حقيقت باندې پوه دی، علامه بيضاوي د ﴿فَلَا تُزَكُّوٓاْ أَنفُسَكُمۡۖ﴾ تفسير کې وايي د خپلو ځانونو مدحه او صفت مه کوي، چې دا کار زيات ثواب لري، او يا له ګناه څخه پاک دی، هو ﴿هُوَ أَعۡلَمُ بِمَنِ ٱتَّقَىٰٓ ٣٢﴾ ځکه اللهﷻ متقی او غير متقی پيژني[1].

او بيا نبوی سنتو او سيرت ته توجه وکړي چې ايا له رسول الله څخه غوره څوک شته هغه ان د مرض په وخت او د عمر اخري ورځو کې چې ضعف هم پرې راتلو مسجد ته تللو او لمونځ يې کولو، دغه خلک چې دعوه کوي مونږ رسيدلی يو، ا وعبادت ته اړتيا نلرو، په حقيقت کې ځان له رسول اللهﷺ څخه لوړ ګڼي، ولې پيغمبر له عبادت څخه معاف نشو؟ ولې رسول اللهﷺ د عمر تر اخري لحظو لمونځ ترک نکړ، ولې هغه ونه ويل زه رسيدلی يم، لمونځ دې نور خلک کوي.

۸- جهالت:

١- أنوار التنزيل وأسرار التأويل تاليف ناصر الدين أبو الخير عبدالله بن عمر بن محمد البيضاوي ٢٤٢/٥

د شرعی احکامو په هکله جهل د بدعتونو د انتشار لامل ګرځي کله چې څوک د شرعی تعلیم او تعلیم د مجلسونو پر ځای د ګناه او ناپوهۍ مجلسونو کې برخه اخلي دغه بی خبرې او ناپوهی دبدعتونو د پراختیا لامل ګرځي ځکه کله چې وغواړي څه کار ترسره کړي او له دین څخه ناخبره وي نو داسې رواجونو او عنعناتو ته به تسلیمېږي چې بدعتونو ته به یې کشوي.

۹- اسلامی شخصیتونو سره افراطی محبت:

د بدعتونو د پراختیار یو لامل هغه افراطي محبت دی چې ځینې خلک یې له متدینو شخصیتونو سره لري عیسویانو د همدې افراطی محبت له مخې عسی مسیح ته دخدای ځوی ووایه، او رسول بیا خلک له خپل افراطي صفت او مدحې څخه منع کړل، عبد الله بن عباس له حضرت عمر رضي الله عنه څخه روایت کوي چې پیغمبر ﷺ د حمر له له پاسه وفرمایل: زما په مدح او صفت کې داسې مبالغه او افراط کوی لکه څرنګه چې نصاراو د عسیسی په هکله مبالغه وکړه او هغه ته یي د خدای ځوی وویل او دوی کافر شو، زما په حق کې همدومره وواياست چې د الله جل جلاله بنده او رسول دی[1].

فتح الباری ددې حدیث شریف په شرحه کې فرمایي: «لا تطرونی» اطراء باطلې مدحی ته وایي، یعنی د چا توصیف کې مو افراط وکړ، له «کما أطرت النصاری ابن مریم» څخه منظور داده چې نصاراو د مریم ځوی د الله جل جلاله له بندګی څخه ویوت او الوهیت ته یې ورسو.

حقیقت کې یو انسان ته د خدای صفت ورکول باطل صفت دی، پیغمبر خپل امت ته درس ورکوي چې د شهادت کلمه لوستلو کې داسې ګواهي ورکړي چې محمد د الله بنده او رسول دی، د هغه بنده والی دا معنی لري چې مخلوق دی او مکلف دی عبادت وکړي د پیغمبری مقام دی له بندګۍ څخه

۱- «عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ سَمِعَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ عَلَى الْمِنْبَرِ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ لَا تُطْرُونِي كَمَا أَطْرَتْ النَّصَارَى ابْنَ مَرْيَمَ فَإِنَّمَا أَنَا عَبْدُهُ فَقُولُوا عَبْدُ اللَّهِ وَرَسُولُهُ» حديث شريف نمبر (۳۱۸۹) صحیح البخاري، (کتاب احادیث الانبیاء)، همچنان ابوالمنتهي ص: ۵۲- ۵۳

نشي ویستلی، هغه هم مکلف دی عبادت وکړي هغه زامن نه درلودل او ټول په کوچینتوب کې وفات شوي و او دا خپله ددې دلیل دی چې پیغمبر نشي کولی چا ته اولاد ورکړي او که نه ځانته به یې ډیر اولادونه پیدا کړي و کله چې مشرکینو غوښتل په قتل یې ورسوي نو دی له ابوبکرﷺ سره وتښتیده او علیﷺ یی خپله بستره کې ویده کړ. که پیغمبر اولاد ورکولی شو اول به یې ځان ته ورکړی و خو هغه دا کار ونشو کولی ځکه اولاد ورکول، ځوی ورکول او مړه کول د اللهﷻ کار دي.

همدارنګه په پورته حدیث شریف کې پیغمبر خپل امت ته د پیغمبرانو سره د رب او معاملې زده کړه ورکوي، چې تاسې د هغوي مدحه کې دومره افراط کوي دوی ته د بندګی او پیغمبری مقام ډیر غوره مقام دی. ابن کثیر واي: اللهﷻ خپل رسول ته په غوره مقام کې غوره لقب ورکړ، د قران کریم د نزول پر وخت او د معراج پر وخت یې ورته د عبد کلمه راوړیده او د مخالفینو د تکذیب او زړه تنګوالی پر وفخت یې ورته د عبادت امر کړي دی[1].

علامه قرطبی په جامع الاحکام تفسیر کې وایي: پوهان وایي که د نبی کریمﷺ لپاره د بنده له نوم ښخه بل غوره نوم وی نو دغه وخت به یې هه په هماغه نوم سره یاد کړي و، نن ورځ کې غټ مشکل همدغه ده چې بدعتیان د پیغمبر، صحابه و اولیاء... او په افراطی توصیف باندې اخته دي دوی فکر کوي چې پدې مدحه او صفت به دغه خلک دوست کړي، او کله خو هم دمدحه الهی صفاتو ورکولو ته ورسیږي، او که څوک ورته څه ووایي نو فورا غصه کیږي او وایي تاسو خو یې پد ګڼی. خو اصلا د چا احترام هغه وخت کیږي چې د قران ارشاداتو او نبوي سنتو سره برابر وي، دوی که هر څومره عالی مقام ولري د پروردګار مقام ته نه رسیږي، ځکه پیغمبران، صحابه او

١- ﴿ٱلۡحَمۡدُ لِلَّهِ ٱلَّذِيٓ أَنزَلَ عَلَىٰ عَبۡدِهِ ٱلۡكِتَٰبَ﴾ ثنا مرالله (جل جلاله)ی راست که بر بنده‌اش کتاب (قرآن) را فرستاد ﴿وَأَنَّهُۥ لَمَّا قَامَ عَبۡدُ ٱللَّهِ﴾ زمانیکه بنده خدا برخواست ﴿سُبۡحَٰنَ ٱلَّذِيٓ أَسۡرَىٰ بِعَبۡدِهِۦ لَيۡلٗا﴾ پاکی است ذاتی را که بنده‌اش را شب‌هنگام از مسجد الحرام به بیت المقدس برد.

اولياء ټول مخلوق دي، او بايد د يو مخلوق په څير معامله ورسره وشي، نه دا چې له زيات محبت څخه د خالق صفات ورکړو.

١٠- د جاهلانو ته ددينې رهبرۍ تسليمول:

ټول پدي عقيده دي چې څوک نشي کولي پرته له تخصصه د يو مسلک مسول شي مثلا روغتون ريس بايد د طب يو متخصص داکتر واي د ساختمانی شرکعت مسول يو انجينر وي او په همدي ډول د د هريو پوهنځی ريس د هماغه مسلک متخصص وي، زموږ هيواد افغانستان کې هغه وخت بدبختی راغله چې ځينو ظالمو نظامونو د تخصص موضوع قصدا له ياده وويستله او غير مسلکی خلک يي صرف پدي چې د دوی د حزب خلک دي، په منصبونو مقررول، او ټول کارونه به دی مسلکۍ په وجه ناکاميدل، د وطن دغه وروسته پاتې والي حتی په دينی ساحاتو کې هم اثر کوي او ځينې غير مسلکې خلک چې له قران او حديث څخه هيڅ معلومان نلري په عربی ژبه نه پوهيږي ان قران کريم غلط تلفظ کوي، دغسي اشخاص ددين پر مسند کيني، هغوی پدې ګمان چې اخلاص لر ي او کيدای شي هم يي ولري، خپل حانته حق ورکوي چې اسلام کې خبرې وکړي او خپل پيروان هغو امورو ته دعوت کړي چې تنها عبادت ندی بلکی بدعت او لويه ګمراهی ده، يواځې اخلاص چا ته نجات نشي ورکولی، بلکې اخلاص سره دپيغمبر ﷺ د طريقي موافقت لازمه ده. تاسې که هر وخت پرستان ووينې هغوی ډير اخلاص کوي او دا پدې معنی نده چې اخلاص به د هغوی د نجات لامل شي ځکه هغوی دغه اخلاص د بتانو په وړاندې کوي، علامه دکتور شريعتی څومره ښه وايي: شرک د هغه څه په خلاف چې موږ فکر کوو، لا مذهبی نده، بلکې مذهب دی، زموږ دفکر خلاف شرک دينداري ده، عقيده ده، او مشرک عابد او پالونکی دی، مشرک هغه ده چې کله يي د بتانو ګاډۍ راووځي نو ښځې سرپيان خپلې ښايسته لورې او زامن ورته نذر کوي او ديت پښو ته يي سرونه پرې کوي ده او دا وينه بيا با برکته وينه ګرځي، او په دعاګانو، او مذهبی مراسمو او نذرونو کې مصرفيږي او مبارک شراب ترې جوړيږي دا شرک ده او دا بی ديني ده، قربانی دبتانو لپاره، او د عربو په جاهليت کې هم قرباني وه؟ د انسانانو قربانی،

نه د پسونو قرباني، ډېرو به نذر کو چې که زما اولاد دومره شو اول يې قرباني دی، بت ته يې قرباني کو، که فلانی بت اولاد راکړي نو ددغه اولاد په شکرانه کې خپل معبود ته ځوی ذبحه کوي[1].

لنډه دا هغه چې دين کې معلومات نلري او ځان له متخصصينو علماو لوی ګڼي او دعوه کوي چې فلانی پسې لمونځ جايز ندي هغه حرام خور دی او داسی نور يوائې دانه چې دده د ګمراهۍ لامل کيږي بلکې د قران او سنتو له مخالفو نظرياتو سره خپل پيروان بی لارۍ ته کشوي او عاقبت کې تول کيږي.

١١- مذهبی تعصب:

تعصب يو هغه بد کار دی چې ډېر خلک يي کفر ته کش کړي دی، که پوښتل شي چې قريشو د پيغمبر خپلوان و ولې د مدينې دخلکو غوندې يو حل مسلمانان نشو او د يثرب خلکو ولې يو ځل د پيغمبر دعوت قبول کړ او خپل وطن يې د اسلامی دعوت او اسلامی خلافت لپاره مرکز جوړ کړ؟ ځواب ډېر ساده ده، هغه دا چې يهدو چې مدينه منوره کې خلکو ته دا خري پيغمبر زيری ورکو ځکه دوی خپلو کتابونو کې لوستی و او علما يي پوهيدل چې اخري پيغمبر د حجاز منطقه کې را ښکاره کيږي، يهوديان د همدغه پيغمبر د ښه را غلاست لپاره مدينې منورې ته راغلل، او خلک يي را بلل ترڅو د اسلام مقدس دين باندې مشرف شي، او پدې ګمان چې اخری پيغمبر به د دوی له قوم څخه وي، ځکه اکثريت پيغمبران د بنی اسراييلو له قوم څخه واخلو کله چې پيغمبر راغی او دوی وليد چې عرب دی نو هماغه جاهلانه تعصب ددې لامل شو چې حق ونه ومنی او خپله د پيغمبر له راتلو وروسته کافر شو؟ اوس هم ځينې مذهبی او قومی تعصبات ددې لامل ګرځي چې له حقايقو څخه سترګی پټې شي او ځينې متعصب اشخاص فکر کوي چې ډېر بدعتونه د

١- جهان‌بينی و ايديولوژی تاليف دکتور علی شريعتی مجموعه آثار(٢٣)، ايران: چابخانه حيدری، ١٣٨٢ ص: ٤٤- ٤٥.

مذهب حقیقی برخه ده داسې حال کې چې که سيي مطالعه وشي نو دغه خرافات او بدعات د دوی د مذهب رهبرانو هم رد کړي او منع کړي دی. اوس مهال زمونږ هیواد کې هم د بدعتونو سره د مبارزې اساسی مانع همدغه تعصب دی چې ځینې خلک ددي پر ځای چې د خپل مذهب په حقیقت باندې پوه شي، ځانته حنفی وایي او څه داسې بد کارونه کوي، او که ورته وویل شي چې دا بدعت دی فورا د ځینو متعصبه اسلام د ښمنو د تبلیغاتو په اساس وایي داد وهابیانو نظر دی، داسې حال کې چې حقیقی مسلمان هڅه او کوشش کوي چې حق ومنی ان که دغه حق بل مذهب کې وي هم يې قبلوي.

۱۲– د موضوعي احادیثو انتشار:

ډیر بدعت ته دین ته د ضعیفو د احادیثو له لارې داخل شوي چې د اسلام دښمنانو، یا جاهلو دوستانو، یا هم د کوم مذهب متعصبو پیروانو په لاس نشر شوی دی، داسې خلک شته چې د احادیثو په روایت کې دقت نکوي، حتی صحیح له موضوعی څخه نشي جلا کولی او هر چیرته چې د حدیث په نوم څه واوري هغه روایت کوي او خلکو کې يي رواجوي او ددغو غلطو روایاتو په اساس خلکو بدعت خپریږي. ډیر سپین ږیري پخپلو خبرو کې وایي چې پیغمبر ویلي دی (یوم البدتر) دغه خبره له درې کلمو جوړه شوې ده.

یوم عربی، بد انګلیسی، تر دری، په غلط او دروغجن شکل د اسلام پیغمبر ته نسبت کیږي. ځینی وایي: وروره الله ﷻ وایي «خلق الإنسان من تفاوت» داسې حال کې چې داخبره دورغ ده.

۱۳– په رواجي عبادتونو اصرار:

ځینې کارونه خلکو کې دومره رواج شوي دي چې د بدعت والي او ناروا والي له پېژندلو سره هم ورته درواج له مخې تسلیم دي او عمل پرې کوي او که ټول مسلمانان داسې وکړي نو بدعت به هیڅکله ورکه نشي بلکې زیات به شي.

۱۴– دینی حقایقو سره احساساتی بر خورد:

ځینې خلک ټول امور احساساتی مني او پرته له پوهیدو په حقیقت باندې په احساساتی شکل عمل کوي، دغه جاهلانه احساسات یواځې دانه چې ګټه نه کوي بلکې د بدعتیانو ډلې کې یې داخلوي.

۱۵- دنیوی منفعت طلبی او دینی تجارت:

د بدعتونو په نشر کې اساسی مشکل ځینې هغه افراد دي چې ځان د اسلام مقدس دین ته منسوبوي خو وینا یې کاملا له قران او سنتو سره مخالف وي، دغه اشخاص ددنیوی منفعت لپاره سره له دې چې علم نلري فتوا ورکوي او په حدیثو نه پوهیږي حدیث روایت کوي تشریح کوي او تفسیر کوي یې. حضرت ابوهریرهؓ روایت کوي چې رسول اللهﷺ فرمایي: په اخري زمانه کې به داسې اشخاص ظهور وکړي چې دین به ددنیا لپاره غواړي پوستکی به یې د بسونو وي ژبه یي له بورې خوږه وي او زړونه به یي دلیوانو وي، اللهﷻ فرمایي: «آیا زما په حلیموالی مغرور دي، او یا هم په ما زړور دي، پخپل ذات قسم یادوم چې داسې فتنه به پرې راواستوم چې حلیم یې حیران شي»[1].

د بدعت پایلې او ضررونه

کله چې دبدعتونو په هکله خبرې کوو دا پوښتنه مطرح کیږي چې ولې دغه بدعتونه دومره تقبیح شوي دی، ایا کوم ضرر لري؟ او ایا د بدعتونو ضررونه همدومره دي چې انسانان ګمراهۍ ته کشوي، او ویل شوی دی چې هر بدعت ګمراهي ده. او ګمراه هغه دي چې له - صراط المستقیم - څخه لرې دي.

په ځواب کې باید ووایو، بلې: بلي بدعتونه په هماغه اندازه چې ویل شوي دي، پرته له ګمراهۍ څخه بل شی ندی، ځکه دغه بدعتونه د اسلام ساختمان

۱- «عن ابى هُرَيْرَةَ يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَخْرُجُ فِي آخِرِ الزَّمَانِ رِجَالٌ يَخْتِلُونَ الدُّنْيَا بِالدِّينِ يَلْبَسُونَ لِلنَّاسِ جُلُودَ الضَّأْنِ مِنْ اللِّينِ أَلْسِنَتُهُمْ أَحْلَى مِنْ السُّكَّرِ وَقُلُوبُهُمْ قُلُوبُ الذِّئَابِ يَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ أَبِي يَغْتَرُّونَ أَمْ عَلَيَّ يَجْتَرِئُونَ فَبِي حَلَفْتُ لَأَبْعَثَنَّ عَلَى أُولَئِكَ مِنْهُمْ فِتْنَةً تَدَعُ الْحَلِيمَ مِنْهُمْ حَيْرَانًا وَفِي الْبَاب عَنْ ابْنِ عُمَرَ» (٢٣٢٨) كتاب الزهد عن رسول الله صلي الله عليه وسلم ترمذي شريف

ته زياته ضربه رسوي ددغو بدعتونو ضررونه په عقيده، عمل، عبادت او ټولو اسلامی احکامو کې منفی اثر لري. چې کولی شو لاندې برخو ته يي تقسيم کړو.

لومړۍ برخه: په دين کې د بدعت منفی تاثير

الف: د اسلام ناقصه منل

بدعتی پخپل بدعت سره داسې ښايي چې دين ناقص دی، بناء ددې لپاره چې دين تکميل شي دغه بدعتی امور بايد پکي داخل شي او دا لوی حرم دی.

ب: د اليوم اکملت لکم دينکم آيت سره مخالف

د بدعت خطرناکترين ضرر د مسلمان په عقيده کې منفی اثر دی ټول پوهيږو چې اللهﷻ په قران عظيم الشان کې ويلی دي ﴿ٱلۡيَوۡمَ أَكۡمَلۡتُ لَكُمۡ دِينَكُمۡ﴾ «نن مو ستاسی دين در پوره کړ» ددې آيات شريف په اساس مسلمانان پوهيږي چې اللهﷻ يو کامل کتاب قران عظيم الشان را نازل کړی دی. او د انسان ټول ضروری قوانين په هغه کې نغښتي دي. ددين ټول احکام د قران عظيم الشان په واسطه بيان او د حضرت محمد په واسطه تشريح او توضيح شوی دي. بناء اسلام د عبادت لپاره نوو احکامو ته ضرورت نلري او کله چې مسلمان دقران عظيم الشان او د پيغمبر د سنتو مطابق عمل وکړي په حقيقت کې يې ٪۱۰۰ د اسلام دين مراعت کړی دی.

ج: په پيغمبر باندې تهمت کول

بدعت او ددين احکامو کې نوی شيان را پيدا کول په دې معنی دی چې شايد د اسلام پيغمبر خپله وظيفه په کامله توګه نده ادا کړې دين يې ناقص بيان کړی دی، بناء د عبادت لپاره د نوو احکامو ايجاد ته ضرورت دی. چې دغه طرز فکر کفر او په حضرت پيغمبر باندې تهمت دی، پرته له دې د نوو احکامو د ايجاد لپاره چې هغه د عبادت جز وګڼو هيڅ ضرورت نشته.

د: د پيغمبر د يو سنت له منځه وړل

د اسلام علما او پوهان پدې نظر دي چې هر بدعت د پیغمبر یو سنت له منځه وړي، د مثال په ډول نن ورځ د مسلمانانو ترمنځ د یو متوفی د جنازې پّ دویمه او دریمه ورح دفاتحه خوانۍ مراسم چې دین کې هیڅ اصل نلري رواج شوی دی دغه بدعت د جنازې اود تدفین په مراسمو کې د اشتراک سنت چې دواړه اجر او ثاب لري له منځه وړي دی، ځکه ډېر خلک د چا د جنازې د اعلان له اوریدو وروسته وایي مشکل نشته فاتحې ته یې ځم.

دویمه برخه: د بدعت منفی تاثیر پخپله بدعت کار کې

بدعت کار سړی ځانته زیات ضررونه جلبوي چې لاندې ډول دي.

الف: په عقیده کې فساد

بدعتکاره شخص لومړی خپله عقیده خرابوی ځکه د بدعت عقیده لرل بالاخره انسان ګمراهی او کفر ته کشوي.

ب: عمل یې مردود وي

د بدعت کار هیڅ عمل د الله ﷻ په وړاندې منظور نه وي.

ج: توبه یې نه قبلیږي

ترڅو هغه بدعت پرې نږدي او توبه ونکړي.

د: د پیغمبر له امت والي څخه ځان باسي

پیغمبر فرمایي: «من رغب عن سنتی فلیس منی» چا چې زما له سنتو مخ واړو زما له امت څخه ندی، پدې ډول بدعت کاره سړی په امورو کې د افراط له لامله د پیغمبر له سنتو څخه لرې کیږي چې دغه عمل دی د انحضرت ﷺ له امت څخه باسي.

ه: د پیغمبر له حضور څخه محرومیږي

و: د هغو خلکو ډله کې راځي چې بی علمه په الله ﷻ باندې خبرې تړي

دریمه برخه: د اسلام انتشار کې د بدعت منفی تاثیر

بدعتکار یوائې دا نه چې له داخله د اسلام ساختمان ته ضربه رسوي بلکه بله خطرناکه اشتباه یې داده چې نور غیر مسلمانان له اسلم څخه لرې والي ته تشویقوي، چې کولی شو دغه ضررونه لاندې ټکو کې تشریح کړو.

الف: د اسلام دښمنانو سره د اسلام مقدس دین په متهم کولو کې همکاري

اکثرا د اسلام دښمنان ددې لپاره چې نړۍ د اسلام مقدس دین څخه لرې وساتی په اسلام باندې هغه تهمتونه تړي، چې د اسلام مقدس دین احکامو کی نه وي، ولې بدعتیان د ناسمو افکارو او غیر اسلامی عقایدو په واردولو سره د اسلام دښمنانو ته چانس ورکوي دچا خبره تبر یي لاستی پیدا کړي او د اسلام مقدس دین په ضرد تبلیغ کوي.

ب: د اسلام مقدس دین څخه د خلکو متنفر کول

بدعتونه غالبا ډیر بدکارونه وي چې د اسلام په نوم د خلکو ترمنځ خپریږي، لهذا غیر مسلمانان د مسلمانانو ترمنځ ددغسې بدو اعمالو په لیدلو سره هغه د اسلسام برخه ګڼي او له اسلام څخه نفرت کوي. ډیر خلک خپل ځینې قومي او قبیلوي عادات عبادت ګڼي ددې په ځای چې دغه بدعتي اعمال دین ته څه فایده ورسوي، بلکې خلک له دین څخه متنفره کوي، دغه عادات چې عبارت له ځان جوړولو، په مړي کې د غذا خوړلو، څلویښتی، د مړو کلیزه، د جنازی مراسمو مشترکینو ته خواړه تیارول، په واده کې زیات خواړه تیارول او غیره هغه امور چې اسلام کې اصل نلري، او یا دا چې ددین د غلط تفسیر نتیجه ده، هغه امور دي چې د اسلام مقدس دین کې پدې هکله کوم نص وجود نلري ځینو خلکو هغه د ځان لپاره اختراع کړي دي او عبادت یې ګڼی داسې حال کې چې د اسلام مقدس دین دم ړی له کور سره همدردی او کوم لازم کړي دی، هغوی حق لري چې مرسته ورسره وشي نه دا چې مجبور شي ترڅو نورو ته خواړه اماده کړي، همدارنګه د واده خواړه باید د هلک کور کې په خپله خوښه تیار شي او دوس لاندې یې وي، خو اسوس بې بل شکل اختیار کړي دی، څکه د نجلۍ کور هغه مجرو وي چې د هغوی مصارف هم هلک ورکړي. چې دا کار یو رنګ بدعت او ظلم دی. او نه یوائې دا چې اسلام کې

اساس نلري بلکی د صریحو احکامو مخالفت هم دی. همدارنګه ولور اخیستل یو غیر اسلامی بدعت دی، چې ډېر خلک یې له مهر سره چې د ښځې حق دی فرق هم نکوي اود ناوي پلار یا ورو هغه خپل جیب کې اچوي، او ځینې جاهلان هغه د ښځې په مهر کې حسابوي چې درهم نامشروع او د اسلامي احکامو خلاف دی ځکه د ښځې مهر هماغه دی چې د نکاح پر وخت تعینیږي، او پدې د تصرف حق هم یوازې ښځې ته دی، او دفامیل نور اعضایې کوم حق نلري.

یو حقیقی مومن ته پکار ده چې د خپلو عادتونو او عباداتو ترمنځ فرق وکړي او هر کار چې دینی نصوصو کې اساس ونلري هغه ترک کړي.

ځینو ځایو کې دخلکو ځینې قومی او قبیلوي عادات او عنعنات د عبادت برخه ګڼل کیږي داسې حال کې چې دغه عادتونه تنها دا چې عبادات ندي او ثواب نلري بلکې ګناه ده او کوونکی ته هیڅ نفعه نه رسوي. مثلا قران عظیم الشان کې فرمایي: ﴿۞إِنَّمَا ٱلصَّدَقَٰتُ لِلۡفُقَرَآءِ وَٱلۡمَسَٰكِينِ﴾ «صدقې فقط فقیرانو او مسکینانو ته دي»، ددی الهی حکم په اساس یوازې هغه خلک شي چې د صدقې، زکات نفلی خیرات او غیره څخه استفاده وکړي چې فقیر او مسکین وي. ولې ځینې خلک صدقات هم د محفل په شکل ترتیبوي او د فقیرانو او مسکینانو حق مالدارانو او سرمایه دارانو ته ورکوي او یا خپل دعوتونه اخر کې خیرات نوموي. یو با اخلاصه مسلمان ته لازمه ده چې هڅه او کوشش وکړي ترڅو د عاداتو، رواجونو او عباداتو ترمنځ فرق وکړي، او د عبادت د شرایطو مطابق د پروردګار عبادت وکړي.

ج: بدعت د الله ﷻ او د پیغمبر د دوستی مخالف دي

حقیقی مسلمان همیشه هڅه او کوشش کوي چې الله ﷻ سره مینه ولري او هم غواړي چې الله ﷻ ده سره مینه ولري اوس پوښتنه پیدا کیږي چې موږ څرنګه ثابتولی شو چې الله ﷻ سره مینه لرو او الله ﷻ څرنګه موږ سره مینه لري. ددې پوښتنې ځواب موږ ته قران کریم راکوي ﴿قُلۡ إِن كُنتُمۡ تُحِبُّونَ ٱللَّهَ﴾

«ورته ووايه كه تاسې الله سره محبت لرئ نو زما پيروي وكړئ الله به تاسې سره محبت وكړي».

بناء هر كله چې مونږ الله ﷻ سره مين هلرو بايد د رسول الله متابعت وكړو، او كله مو چې د رسول الله پيروي وكړه الله ﷻ له مونږ سره مينه كوي، د پيغمبر ﵇ پيروي هغه وخت كيږي چې مونږ د هغې وينا او عمل پيروي وكړو كوم چې پيغمبر ﵇ تاييد كړې وي، «قَالَ أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَا بُنَيَّ إِنْ قَدَرْتَ أَنْ تُصْبِحَ وَتُمْسِيَ لَيْسَ فِي قَلْبِكَ غِشٌّ لِأَحَدٍ فَافْعَلْ ثُمَّ قَالَ لِي يَا بُنَيَّ وَذَلِكَ مِنْ سُنَّتِي وَمَنْ أَحْيَا سُنَّتِي فَقَدْ أَحَبَّنِي وَمَنْ أَحَبَّنِي كَانَ مَعِي فِي الْجَنَّةِ».

انس ﵁ وايي رسول الله ﷺ ماته وويل اى ځويه كه دې وكولى شو چې شپه كړې او ستا زړه كې چا ته كينه نه وي نو دا كار وكړه، بيايي راته وويل اى زويه دا زما سنت دي او چا چې زما سنت ژوندي كړ ماسره يې مينه وكړه او چا چې ماسره مينه وكړه هغه به ماسره جنت كې وي...[1].

ومن الله التوفيق

١- «عَنْ عَلِيِّ بْنِ زَيْدٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ قَالَ قَالَ أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَا بُنَيَّ إِنْ قَدَرْتَ أَنْ تُصْبِحَ وَتُمْسِيَ لَيْسَ فِي قَلْبِكَ غِشٌّ لِأَحَدٍ فَافْعَلْ ثُمَّ قَالَ لِي يَا بُنَيَّ وَذَلِكَ مِنْ سُنَّتِي وَمَنْ أَحْيَا سُنَّتِي فَقَدْ أَحَبَّنِي وَمَنْ أَحَبَّنِي كَانَ مَعِي فِي الْجَنَّةِ وَفِي الْحَدِيثِ قِصَّةٌ طَوِيلَةٌ قَالَ أَبُو عِيسَى هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ مِنْ هَذَا الْوَجْهِ وَمُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْأَنْصَارِيُّ ثِقَةٌ وَأَبُوهُ ثِقَةٌ وَعَلِيُّ بْنُ زَيْدٍ صَدُوقٌ إِلَّا أَنَّهُ رُبَّمَا يَرْفَعُ الشَّيْءَ الَّذِي يُوقِفُهُ غَيْرُهُ قَالَ وسَمِعْت مُحَمَّدَ بْنَ بَشَّارٍ يَقُولُ قَالَ أَبُو الْوَلِيدِ قَالَ شُعْبَةُ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ زَيْدٍ وَكَانَ رَفَّاعًا وَلَا نَعْرِفُ لِسَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ عَنْ أَنَسٍ رِوَايَةً إِلَّا هَذَا الْحَدِيثَ بِطُولِهِ وَقَدْ رَوَى عَبَّادُ بْنُ مَيْسَرَةَ الْمِنْقَرِيُّ هَذَا الْحَدِيثَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ زَيْدٍ عَنْ أَنَسٍ وَلَمْ يَذْكُرْ فِيهِ عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ قَالَ أَبُو عِيسَى وَذَاكَرْتُ بِهِ مُحَمَّدَ بْنَ إِسْمَعِيلَ فَلَمْ يَعْرِفْهُ وَلَمْ يُعْرَفْ لِسَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ عَنْ أَنَسٍ هَذَا الْحَدِيثُ وَلَا غَيْرُهُ وَمَاتَ أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ سَنَةَ ثَلَاثٍ وَتِسْعِينَ وَمَاتَ سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ بَعْدَهُ بِسَنَتَيْنِ مَاتَ سَنَةَ خَمْسٍ وَتِسْعِينَ» ترمذي شريف كتاب العلم عن رسول الله صلي الله عليه وسلم حديث نمبر(٢٦٠٢)